Limes – 2016

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
tudományos évkönyve

Науковий вісник
Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II

Scholarly Annual
of Ferenc Rákóczi II. Transcarpathian Hungarian Institute

Cum Deo pro Patria et Libertate
ACADEMIA DE FRANCISCUS RAKOCZI II NOMINATA

ISSN 2411-4081

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАКАРПАТСЬКИЙ УГОРСЬКИЙ ІНСТИТУТ ІМЕНІ Ф. РАКОЦІ ІІ

L I M E S

Науковий вісник
Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці ІІ

2016
Том ІІІ

Берегово – Ужгород
2016

УДК 001.89
ББК 72.4
L74

Рекомендовано до друку Вченою радою
Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці II
(протокол № 4 від 31.08.2016 р.)

„LIMES" засновано у 2014 році та видається за рішенням Видавничої ради
Закарпатського угорського інституту імені Ф.Ракоці II

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ №20762-10562Р від 08.05.2014 р.

Редакційна колегія:
Ільдіко Орос, кандидат педагогічних наук, ректор ЗУІ ім. Ф. Ракоці II (головний редактор);
Іштван Керестень, кандидат педагогічних наук, доцент ЗУІ ім. Ф. Ракоці II;
Роберт Бачо, кандидат економічних наук, доцент ЗУІ ім. Ф. Ракоці II;
Ернест Іванчо, кандидат медичних наук, доцент ЗУІ ім. Ф. Ракоці II.

Відповідальний за випуск:
Василь Брензович, кандидат історичних наук, доцент ЗУІ ім. Ф. Ракоці II.

L74 **LIMES** : наук. вісн. Закарпат. угор. ін-ту ім. Ф. Ракоці II = A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tudományos évkönyve / М-во освіти і науки України, Закарпат. угор. ін-т ім. Ф. Ракоці II = Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériuma, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola; редкол. : I. Орос (голов. ред.) [та ін.] = szerk. biz.: dr. Orosz I. (főszerkesztő) [és mások]. – Ужгород : Вид-во «РІК-У» = Ungvár : «RIK-U» Kiadó, 2016. - Том III = III. évf. - 320 с. : іл. + табл. + діаграми. – Текст угор., укр. та анг. мовами.

У «Limes» публікуються наукові статті викладачів та студентів Закарпатського угорського інституту ім. Ф.Ракоці II, а також дослідження українських та іноземних вчених угорською, українською та англійською мовами. Видання об'єднує праці з економіки, біології, туризму, історії та суспільствознавства.

УДК 001.89
ББК 72.7

ISSN 2411-4081

© Закарпатський угорський інститут ім. Ф. Ракоці II, 2016

ISSN 2411-4081

UKRAJNA OKTATÁSI ÉS TUDOMÁNYOS MINISZTÉRIUMA
II. RÁKÓCZI FERENC KÁRPÁTALJAI MAGYAR FŐISKOLA

L I M E S

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
tudományos évkönyve

2016
III. évfolyam

Beregszász – Ungvár
2016

Kiadásra javasolta: a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Tudományos Tanácsa (2016.08.31., 4. számú jegyzőkönyv).

A „LIMES” 2014-ben alapíttatott és a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Kiadói Tanácsának határozata alapján jelenik meg.

Nyomtatott tömegtájékoztatási eszközök állami nyilvántartásának igazolása: széria: КВ № 20762-10562P; kiadta: Ukrajna Állami Nyilvántartási Szolgálata 2014.05.08-án.

SZERKESZTÉS:

dr. **Orosz Ildikó,** a pedagógiai tudományok kandidátusa, rektor, II. RFKMF;
dr. **Keresztény István,** a pedagógiai tudományok kandidátusa, docens, II. RFKMF;
dr. **Bacsó Róbert,** a közgazdasági tudományok kandidátusa, docens, II. RFKMF;
dr. **Iváncsó Ernő,** az orvostudományok kandidátusa, docens, II. RFKMF.

A KIADÁSÉRT FELEL:

dr. **Brenzovics László,** a történelemtudományok kandidátusa, docens, II. RFKMF.

A *LIMES* a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tanárainak, hallgatóinak munkáit, valamint ukrajnai és külföldi tudósok magyar, ukrán és angol nyelvű tanulmányait adja közre. Jelen kötet a közgazdaságtan, biológia, turizmus, valamint a történelem- és társadalomtudomány különböző területeit öleli fel.

A KÖTET TANULMÁNYAIBAN ELŐFORDULÓ ÁLLÍTÁSOKÉRT MINDEN ESETBEN A SZERZŐ FELEL.

BETHLEN GÁBOR
Alapkezelő Nonprofit Zrt.

© II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, 2016

TARTALOM

Bacho Robert: *The mechanism of pre-trial resolution of financial services consumers' disputes* **9**

Barabásné dr. Kárpáti Dóra: *Tanulási attitűdök és a szervezeti magatartás változásai a mai fiatalok körében* **17**

Béresné dr. Mártha Bernadett, dr. Darabos Éva: *A faktoring mint a magyar vállalkozások versenyképességnövelésének egyik lehetséges pénzügyi eszköze* **27**

Bilanics Ágnes: *Változások és új kihívások a következő vezetői generáció menedzsment oktatásában* **40**

Egri Imre: *Ipari logisztikai parkok mint Kárpátalja lehetőségei* **48**

Fási Csaba: *Magyarország közpénzügyi rendszerének hatályos jogszabályi alapjai* **62**

Hegedűs László Zsigmond: *Élelmiszer-vásárlási szokások és szempontok a 14–18 éves korosztálynál* **72**

Гончаренко Олена: *Сегрегація об'єктів бухгалтерського обліку в умовах реалізації теорії фінансового посередництва* **84**

Kassay János: *A romániai LEADER-program tanulságai, a vidékfejlesztési rendszer kritikai megközelítése* **98**

Когут Юлія, Когут Вікторія: *Сучасний розвиток фінансової системи України та перспективи її розвитку враховуючи міжнародний досвід* **110**

Lentner Csaba: *Nemzetközi és magyar közpénzügyi menedzsmentstratégiák a 2007-es válság után* **115**

Лук'янець Олена: *Гармонізація звітності кредитних спілок в умовах запровадження міжнародних стандартів фінансової звітності* **128**

Magurszka Rita: *Az infláció értelmezése és hatása napjainkra* **141**

Magyar Zoltán: *A vadászati turizmus trendjei Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében* **150**

Макарович Виктория: *Риски факторинговой деятельности: аналитические аспекты* **156**

Megyesi Csilla: *Economic, Entrepreneurial and HR Insights in Professional Training and Adult Education* **161**

Орлов Ігор, Бачо Роберт: *Фактори впливу на розвиток малого бізнесу в Україні* **179**

Pataki Gábor: *Kárpátaljai vállalkozások helyzetértékelése a magyarlakta területek mentén* **184**

Szakál Zoltán: *A Tokaj-hegyaljai desszertborok piaci elemzése – egy empirikus kutatás eredményeinek összefoglalása* **193**

Szemjon Viktória: *Az ukrán adórendszer fejlődésének sajátosságai* **204**

Сокол Іван: *Соціально-економічний потенціал регіону як стратегічна складова регіональної конкурентоспроможності* **211**

Varga József–Cseh Balázs: *A magyarországi helyi pénzek működési mechanizmusa* **222**

Virág Attila: *Napjaink földgázimport diverzifikációs lehetőségei Kelet-Közép-Európában* **230**

Vnukova Natália: *Ukrajnai képesítési keretrendszer az új felsőoktatási törvény fényében* **239**

Орлов Ігор: *Рецензія на монографію Пойди-Носик Н.Н., Бачо Р.Й., Щербан М.Д. «Регіональний розвиток кредитної кооперації в Україні»* **246**

Lentner Csaba: *Recenzió Bacsó Róbert* Az ukrajnai bankon kívüli pénzügyi szolgáltatások piacainak szabályozása az európai integráció tükrében *c. monográfiájáról* **249**

Molnár Ferenc: *Az olmützi alkotmány kihirdetése az Ungvári kerületben (1849. november–december)* **251**

Ivett Szombati: *The role of the World Health Organization in the development of the international legal system and institutional development* **260**

Ендре Дєрдь Бартфоі, Еники Шаш: *Минуле, сьогодення та майбутнє оздоровчого туризму на Закарпатті* **269**

Nagy Orsolya–Gyuricza László: *A turizmus és az identitás kapcsolata a kárpátaljai magyarság körében* **281**

Товт Атілла: *Порівняння культурно-туристичного потенціалу Виноградівського та Воловецького Районів Закарпатської Області* **288**

Nagy István: *A méhtenyésztés és méhegészségügy szerepének fontossága a méhészetekben* **296**

Benedek Viktória: *Migráció és külföldi munkavállalás a kárpátaljai magyar fiatalok körében* **303**

Eseménynaptár **314**

THE MECHANISM OF PRE-TRIAL RESOLUTION OF FINANCIAL SERVICES CONSUMERS' DISPUTES

Bacho Robert

PhD in Economics, associate professor,
Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian Institute, escanor@yandex.ru

In the article the principle of functioning of the Hungarian Financial Arbitration Board has been disclosed, which was established in 2011. The peculiarities of acceptance and considering of financial services consumers' complaints has been presented, making a special emphasis on the legislative requirements for the correctness of the complaints submission concerning consumer rights' violation. It's generalized that the Financial Arbitration Board does not protect consumers' rights, but it's a means for violated rights protection. Statistical analysis of the Board's activity for the investigated period allows to conclude that it assists to resolve disputes between the parties, which confirms an increasing trend in the proportion of cases settled by amicable agreement between the parties. Introduction of the Hungarian financial arbitration experience in modern Ukrainian realities will help the state's integration into the European Economic Area by implementing the Commission Recommendation 98/257/EC. In the paper is generalized the necessity for implementation of the mechanism of disputes settlement between consumers and financial institutions, which will strengthen confidence in the financial market and is an additional mechanism for protecting the legal rights of these services' consumers.

Abstract

В статті розкрито принцип функціонування Фінансової Арбітражної Комісії в Угорщині, що була створена у 2011 році. Відображено особливості прийняття та розгляду скарг споживачів фінансових послуг, особливий акцент роблячи на вимогах законодавства щодо правильності подачі заяв про порушення прав споживача. Узагальнено, що Фінансова Арбітражна Комісія не здійснює захист прав споживачів, а є інструментом захисту порушених прав. Статистичний аналіз діяльності Комісії за досліджуваний період дозволяє робити висновок про її сприяння у врегулюванні спорів між сторонами, про що засвідчує тенденція зростання частки врегульованих справ шляхом укладення мирової угоди сторонами. Впровадження угорського досвіду фінансового арбітражу в сучасних реаліях України сприятиме інтеграції держави у Європейський економічний простір шляхом імплементації Рекомендації Європейської Комісії 98/257/ЕК. Узагальнення, зроблені в роботі щодо необхідності впровадження даного механізму врегулювання спорів між споживачами на фінансовими установами сприятиме посиленню довіри до фінансового ринку та є додатковим механізмом захисту законних прав споживачів цих послуг.

Problem statement. In present-day conditions is actualized the need to strengthen right protection of non-banking financial services market consumers in Ukraine. The financial crisis that has gripped the non-banking financial services market in 2008-2009, and negative effects of which are felt till now, has indicated the imperfection of the these services consumers' right protection. Taking into consideration that in its further development Ukraine has chosen the European integration vector, as an indispensable condition for entry into the European Economic Area is an implementation of the relevant EU requirements in different sectors of the economy. No exception to this is the protection of non-banking financial services consumers' rights. According to the European Commission Recommendation 98/257/

EC[1] [5] in each Member State is appropriate functioning of a body, responsible for the resolution of pre-trial disputes between citizens which are consumers of financial services and professional participants, i.e. providers of these services.

Analysis of recent researches and publications. Studies of O. Baranovskiy, Y. Bondarenko, N. Vnukova, O. Vovchak, O. Hamankova, O. Zalyetov, V. Levchenko and others are devoted to the research of national market of non-banking financial services system's state regulation improvement. Studies of C. Goodhart, S. Ingves, Ch. Lentner, E. Nier, D. Tsomokos and others are dealing with the issue of improving state regulation on the example of developed countries.

However, the researches within scientific works of the abovementioned scientists does not allow to conclude about the fullness of their assessment concerning such a mechanism for financial services consumers' rights implementing as a financial arbitration.

Paper objective. The conducted research is aimed to assess the functioning of the Financial Arbitration Board in Hungary as an alternative forum of the financial services consumer's right enjoyment in order to protect their legitimate interests. Tasks set in the paper consist in the disclosure of the functioning and decision-making peculiarities of this body and general evaluation of its activities since its creation.

Paper main body. The Institution of financial arbitration in Hungary is relatively new, as its implementation was launched on July 1, 2011 by adoption in the previous year the Act on the Hungarian Financial Supervisory Authority[2] which later, in 2013, joined to the National Bank of Hungary[3]. This Act also laid the foundations of the functioning of Financial Arbitration Board (FAB), as an institution of pre-trial settlement of disputes between financial services' consumers and providers. It should be noted that according to the Act[4] consumers are identified as individuals that purchase financial services to meet their own needs. Not considered as consumers sole enterprises, individual entrepreneurs, legal entities, nonprofit organizations, condominium associations, and thus they can not apply to the FAB to resolve the arising problems. Financial arbitration is a form of consumers' rights protection, an alternative forum of (pre-trial) disputes resolution that is exclusively citizen oriented.

It should be mentioned that FAB does not protect the rights of financial services consumers, but only helps it by exercising consumers' right for pre-trial settlement of disputes.

The FAB's terms of reference cover disputes arising between citizens and financial institutions as the result of providing by the latter financial services to the former. Under FAB are banks and other credit institutions, insurers, saving banks, credit unions, investment funds and other institutions listed in the Article 39 of the Act on the National Bank of Hungary (NBH)[5].

The primary goal of financial arbitration is to achieve agreement between the parties of

[1] On the principles applicable to the bodies responsible for out-of-court settlement of consumer disputes: Commission Recommendation of 30 March 1998 No. 98/257/EC [Electronic Resource]. – Link: http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31998H0257:EN:NOT.

[2] A Pénzügyi Békéltető Testület tájékoztatója a 2012. évi tevékenységéről. – [Electronic Resource]. – Link: http://felugyelet.mnb.hu/data/cms2387078/PBT_eves_jelentes_2012_web.pdf.

[3] 2013. évi CXXXIX. Törvény A Magyar Nemzeti Bankról. – [Electronic Resource]. – Link: http://www.complex.hu/kzldat/t1300139.htm/ t1300139.htm.

[4] Ugyanott.

[5] Ugyanott.

the dispute, and in case of its failure – adopt a rapid, cost-efficient and effective solution to protect consumers' rights.

FAB is a fully independent body as from institutional point of view and the professional competence as well. FAB operates independently from the NBH, although it belongs to the structure of the National Bank of Hungary. Independent functioning of the body is ensured by a number of laws. The most important feature of the body's independent functioning is that the FAB's Chairman and its members in no way can be dependent in the performance of their authorities and duties. Furthermore there are several additional tools and legislative regulations that ensure FAB's independent and objective decision-making in each case. One of these rules, which promote maximally objectivity in decision making, is the requirement to FAB's member inform about the existence of such events or conditions that may undermine its impartiality or query the objectivity of decisions taken by FAB. Against body member can be filed a motion on his partial objectivity in the existence of suspicions about it. Such motion should be sent to the FAB's Chairman in writing with providing evidences in order to support the party's suspicion for 3 days after disclosure of the dispute investigation commission. The decision to exclude such member makes the FAB's Chairman after open discussion with the involvement of the commission's head formed for a specific dispute.

The commission formed to a certain dispute consists of three persons, the complement of which is determined by the commission in the course of work following maximum objectivity, completeness and fairness.

The main condition for the procedure initiation in the FAB is the consumer's intention to resolve a dispute with a financial institution. This intention should be reflected in the complaint submitted to the FAB. Without this confirmation the complaint will be returned and refused its adjudicature. Another condition for a financial arbitration procedure beginning is the lack of implementation of other forms of judicial (pre-trial) solution concerning particular dispute. So that if the issue is already adjudged in the Arbitration Court or courts of general jurisdiction, the consumer has no opportunity to use this mechanism. About the absence of such procedures the complainant must mention in his claim.

According to the Hungarian legislation, which governs the relevant segments of the financial market, the financial institution must provide all facilities for consumer's address submission both verbally (in person or by telephone) and written (in person or by transmission of documents by another person, mail, fax, e-mail) forms. Oral address of citizens is carried out by recording of the consumer's conversations on electronic media that later on can be an argument for the financial arbitration procedure starting.

In the case of oral complaint, the financial institution immediately investigates the issue and possibly solves it. If the consumer doesn't agree with the proposed method of solution, a record on the complaint must be drawn up which includes position of the financial institution as well. One copy of the record should be delivered (sent) to the consumer. If the dispute can not be resolved promptly, the financial institution during considering has to draw up a record and send it to the consumer. Response to written complaints should be directed to the consumer within 30 days. Financial institutions have to store for 3 years the received complaints and submitted replies and if necessary must present them at the National Bank of Hungary's request. Each financial institution shall establish its own rules concerning consumer complaints settlement. For disputes settlement surcharge is not taken.

There are frequent cases when financial institutions only formally adjudicate consumers' complaints or offer unconstructive ways to resolve disputes, and as a result complaints are not satisfied, even if it's a hackneyed and simple problem. The legal requirement to financial institutions is that they have to fully contribute to disputes settlement with consumers in a pretrial order.

If the consumer's complaint is rejected by the financial organization, the complainant should be informed in the rejection letter (record) about the existing ways of realization of his rights. If the complaint involves the protection of consumer rights, the complainant can initiate a right defense procedure as a consumer of the National Bank of Hungary's services. If the financial organization's complaint rejection concerns to contract procedures for financial services providing, its competence and validity or consequences arising from the contract, then consumer in order to protect his rights can turn to the courts of general jurisdiction or to the FAB. This possibility should be pointed out in the financial institution's written response with indication of FAB's mailing address.

The procedure of adjudication in the FAB is carried out at the request of the consumer, as FAB is an alternative forum of disputes resolving between consumers and financial institutions, therefore the financial institution is not entitled to apply to the FAB. Consumers' complaints may be submitted in paper form in person or by mail and electronically through specialized online system.

The complaint should contain:

1) the name and the address of the complainant;

2) the name and the address of the financial institution against which the complaint is directed;

3) a short description of the problem with supporting facts and documents;

4) consumer's statement about his attempts to resolve the issue with the financial institution;

5) report on rejection of consumer's complaints settlement by the financial institution;

6) consumer's statement about the absence of initiated alternative measures for his rights protection (cases in courts of general jurisdiction, cases in arbitration courts, etc.);

7) consumer's arguments that prove his rightness.

The complaint must be appended by the representative's power of attorney in the case of involvement of a third person to represent the consumer's interests.

The commission investigates the complaint and attached documents within 15 days, and if there are formal inaccuracies, the complaint could be returned to the consumer for correction. The complaint will be rejected if finding out that at the moment of complaint submission on the case a settlement was already launched or taken in the FAB, courts of general jurisdiction or tribunal.

From the moment of final acceptance of the complaint the procedure in the FAB takes no more than 90 days, but in some cases may be extended up to additional 30 days on the basis of the FAB Chairman's decision. Thus the maximum term does not include the period of complaint's return for revision.

In the case of acceptance of the complaint, the commission directs to the parties a notice about the beginning of the case and appoints sessions in a period not exceeding 60 days. The notice will include the name of commission members, which will adjudicate. The session can be held by correspondence, but both parties should agree it. If one party does not agree with this, the session should take place in the full-time form.

According to the legislation[6], both parties have a responsibility to maximize integrity. Within this frame the consumer must submit a properly prepared complaint and by the FAB's demand all the necessary documents. Also the consumer must be present at the proceedings in person or by proxy. Violation of this obligation entails the FAB's refusal to settle the dispute, leaving it without investigation or decision. Financial institution within its duty of cooperation shall send a reasoned response to the complaint, submit supporting documents and attend the sessions. In the case of process braking the FAB may publish the name and address of the financial institution that refuses to establish the full truth in a particular case concerning the rights protection of financial services consumers. In this case the National Bank of Hungary may impose sanctions: from reprimand up to fining of the financial institution.

Hereby, each of the parties is interested in the highest possible integrity, as the consumer may lose the right to the truth, and the financial institution may bear additional financial responsibilities in the form of penalty.

A special feature of financial arbitration procedure is that the financial institution may apply to the FAB with a notice about the implicitly enforcement of the award adopted by the body. In such notice the financial institution may limit its maximum liability or range of questions that will be taken at the session. The FAB keeps a register of such notices /commitments. If at the contract conclusion on financial services providing the institution noted that it will execute the FAB's decision, it's regarded that the FAB is authorized to take a decision, execution of which is obligatory for the financial institution, even if it hasn't sent to the FAB a general message of such a nature.

Despite the fact that the financial institution at its own discretion decides to submit notices /commitments to the FAB, the lack of such notification does not acquit the financial institution from the obligation of maximum integrity. Thus the obligation of decision execution is not binding, but maximum integrity is required.

First of all, the FAB tries to resolve the dispute between the parties on a voluntary basis. If a consensus is installed between the parties, which comply with legal requirements, the Commission approves it in its decision. Hitherto the process is considered as amicable with an adjustment. In the absence of a consensus the process continues and is realized like litigation, with the function of truth establishment and finding of violated rights. The outcome of the legal investigation may be twofold: if the financial institution sent a notice /commitment, the FAB decides binding and it must be executed; if such a notice /commitment was not sent, the FAB takes a recommendatory decision.

The commissions' sessions are not open, but if both sides agree then such meetings become open. Taking into consideration that created by the FAB commission on proceedings is a collegiate body, the decision is taken by the majority of votes (3: 0, 2: 1). The procedures performed by the FAB are free of charge.

FAB's decision is binding and must be executed within a period of 15 days from the announcement of the decision. If the decision is not made by the financial institution within the term, according to the Hungarian Act on the Organisation and Administration of the Courts[7] [7], the consumer can turn to the courts of general jurisdiction for the issuance of a court order

[6] 2013. évi CXXXIX. Törvény A Magyar Nemzeti Bankról. – [Electronic Resource]. – Link: http://www.complex.hu/kzldat/t1300139.htm/ t1300139.htm.

[7] 2011. évi CLXI. Törvény a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról. – [Electronic Resource]. – Link: http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100161.TV

on the basis of the regulatory decisions of the Commission. Decision execution is made by the court's Bailiff Department according to the place of consumer's residence.

As stated above the Financial Arbitration Board of Hungary operates from 2011 and during that time settled a wide range of cases concerning professional participants of financial services markets (Table 1).

cial services market in Hungary in the face of the National Bank of Hungary, whose impact on professional market players increased and doubled the latter's responsibility before consumers. These led to the reduction of customer dissatisfaction by the services. Enhancement of the body's work quality towards improving the level of servicing by financial institutions of their customers and strengthening of the body's role in disputes resolution is explained

Table 1. ***General information about the activities of the Financial Arbitration Board of Hungary during 2011-2014*** *

№	Indicator	Years				Change for the period, %:		
		2011	2012	2013	2014	2012/ 2011	2013/ 2012	2014 2013
1	Total submitted cases	1196	3534	4692	4181	195,5	32,8	-10,9
2	Number of rejected cases	418	1296	1655	1519	210,0	27,7	-8,2
3	Share of rejected cases in total submitted,%	34,9	36,7	35,3	36,3	1,7	-1,4	1,1
4	Total number examined cases	778	2238	3037	2662	187,7	35,7	-12,3
5	Number of cases settled by way of consensus	214	847	1185	1422	295,8	39,9	20,0
6	**Share of cases settled by way of consensus, %**	**27,5**	**37,8**	**39,0**	**53,4**	**10,3**	**1,2**	**14,4**

** Compiled and calculated by the author based on the data: [8],[9],[10],[11].*

Based on the above table's data till 2013 there was a trend of growth in the number of complaints submitted to the FAB, but in 2014 the number of complaints fell by almost 11%, due to the creation of a mega-regulator at the finan-

by a significant increase of the share of cases settled by consensus, that is not reaching the proceedings at Commission's sessions. For the period of 2011-2014 the share of issues settled by consensus has almost doubled - from 27.5% in 2011 to 53.4% in 2014. So during the period under investigation more than half of the accepted by the FAB cases were resolved by reaching agreement between the parties before Commission's sessions holding.

The data presented above confirm the effectiveness of this mechanism for the protection of non-banking financial services' consumer rights in Hungary.

It's also reasonable to examine the dynamics and structure of consumers complaints' arrival to the FAB of Hungary broken down by major financial market participants (table 2).

[8] Jelentés a Pénzügyi Békéltető Testület éves tevékenységéről 2013. – [Electronic Resource]. – Link: http://felugyelet.mnb.hu/data/cms2419353/PBT_Eves_jelentes_2013.pdf.

[9] A Pénzügyi Békéltető Testület tájékoztatója a 2012. évi tevékenységéről. – [Electronic Resource]. – Link: http://felugyelet.mnb.hu/data/cms2387078/PBT_eves_jelentes_2012_web.pdf.

[10] A Pénzügyi Békéltető Testület tájékoztatója a 2011. évi tevékenységéről. – [Electronic Resource]. – Link: http://felugyelet.mnb.hu/data/cms2335271/PBT_eves_jelentes_publ.pdf.

[11] 2011. évi CLXI. Törvény a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról. – [Electronic Resource]. – Link: http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100161.TV

Table 2. ***Dynamics and structure of complaints consideration by the Financial Arbitration Board of Hungary in 2011-2014 broken down by professional participants****

№	Indicator	Years								Change 2014/2011, % of total
		2011		2012		2013		2014		
		Abs.	% of total	Abs.	% of total	Abs.	% of total	Abs.	% of total	
1	Banking institutions	543	45,4	1726	48,8	2016	43,0	1882	45,0	-0,4
2	Insurance companies	358	29,9	1123	31,8	1670	35,6	1304	31,2	1,3
3	Finance Companies	153	12,8	472	13,4	763	16,3	776	18,6	5,8
4	Credit cooperatives	65	5,4	143	4,0	189	4,0	50	1,2	-4,2
5	Private pension funds	50	4,2	36	1,0	0	0,0	8	0,2	-4,0
6	Other financial institutions	27	2,3	34	1,0	54	1,2	161	3,9	1,6
7	**Total**	**1196**	**100,0**	**3534**	**100,0**	**4692**	**100,0**	**4181**	**100,0**	-

** Compiled and calculated by the author based on the data: [12]*

The largest numb8er of considered complaints concerns to the banking institutions' activity, which during the investigated period accounts 43-49% of all complaints lodged to the FAB of Hungary, but in 2014 was observed some reduction of this share. Along with banking institutions a high proportion of submitted complaints relates to insurance companies, and accounts 30-36% of all submitted complaints. Over the investigated period significantly has increased the proportion of complaints aimed at establishing the truth in matters of services received from financial companies, against which in 2014 was addressed 776 complaints, that is 18.6% of all complaints submitted. Moreover, the proportion of complaints against these financial institutions in 2011 increased from 12.8% to 18.6% in 2014. Complaints against credit cooperatives in 2014 accounted 1.2%, which is by 4.2% less than in 2011.

Conclusions of the research and prospects for further studies. Based on the research we can state about the importance of the Financial Arbitration Board functioning in rights protecting of financial services' consumers in Hungary, as evidenced by frequent cases settled by amicable agreement between consumers and professional participants of these services. Further studies should be directed to the implementation of the Hungarian experience in the modern system of consumers' rights protection, taking into account the main directions determined in the Strategy of reforming of the state regulation of non-banking financial services markets for the period 2015-2020 and Comprehensive Program of Financial Market Development of Ukraine until 2020.

[12] 2011. évi CLXI. Törvény a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról. – [Electronic Resource]. – Link: http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100161.TV

List of reference links

A Pénzügyi Békéltető Testület tájékoztatója a 2011. évi tevékenységéről. – [Electronic Resource]. – Link: http://felugyelet.mnb.hu/data/cms2335271/PBT_eves_jelentes_publ.pdf.

A Pénzügyi Békéltető Testület tájékoztatója a 2012. évi tevékenységéről. – [Electronic Resource]. – Link: http://felugyelet.mnb.hu/data/cms2387078/PBT_eves_jelentes_2012_web.pdf.

Jelentés a Pénzügyi Békéltető Testület éves tevékenységéről 2013. – [Electronic Resource]. – Link: http://felugyelet.mnb.hu/data/cms2419353/PBT_Eves_jelentes_2013.pdf.

Jelentés a Pénzügyi Békéltető Testület éves tevékenységéről 2014. – [Electronic Resource]. – Link: http://felugyelet.mnb.hu/data/cms2428770/PBT_Eves_jelentes_2014.pdf.

On the principles applicable to the bodies responsible for out-of-court settlement of consumer disputes: Commission Recommendation of 30 March 1998 No. 98/257/EC [Electronic Resource]. – Link: http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri =CELEX:31998H0257:EN:NOT.

2010. évi CLVIII. Törvény a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeletéről. – [Electronic Resource]. – Link: http://www.pch.hu/downloads/2010.evi-clviii-tv-pszaf.pdf.

2011. évi CLXI. Törvény a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról. – [Electronic Resource]. – Link: http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100161.TV

2013. évi CXXXIX. Törvény A Magyar Nemzeti Bankról. – – [Electronic Resource]. – Link: http://www.complex.hu/kzldat/t1300139.htm/ t1300139.htm.

TANULÁSI ATTITŰDÖK ÉS A SZERVEZETI MAGATARTÁS VÁLTOZÁSAI A MAI FIATALOK KÖRÉBEN

Barabásné dr. Kárpáti Dóra

Nyíregyházi Egyetem, karpati.dora@nye.hu

A XX. század második felében a viharos gyorsaságú gazdasági és társadalmi fejlődés következtében a tudás alapú társadalom kialakulása jellemzi a fejlett országokat. A mai fiatalokra a konformitás jellemző, általánosan tapasztalható körükben a bizonytalanság és sok esetben hiányzik belőlük az aktív szerepvállalás. Mindezek felfoghatók egyfajta visszahúzódó, csendes karakterként, amely jellemzi a mai 15–29 éveseket. A szerző ismerteti a fiatalok személyiségének, magatartásának a jellemzőit, a tanulók iskolához való hozzáállását, viszonyulását.

Abstract

У другій половині XX століття внаслідок бурхливого економічного та суспільного розвитку характерним для розвинутих країн є виникнення суспільства на основі знань. Для сучасної молоді характерна конформація, спостерігається серед них нерішучість, в багатьох випадках відсутня активна життєва позиція, все це можна пояснити стриманним, тихим характером, який притаманний сьогоденній молоді 15-29 років. Автор досліджує характерні риси особистості, поведінки молоді, відношення учнів до школи.

Az emberiség tudásanyaga hirtelen tempóban nő, és fokozatosan elfogadottá válik az a nézet, miszerint az egyén boldogulásának, s egyben társadalmi hasznosságának legfőbb feltétele a tudás. Az iskola tehát a formális nevelés legfontosabb szervezete. A késői, intézményes szocializáció meghatározó tényezője mint társadalmi szervezet és szocializációs színtér.

Az eredmények azt mutatják, hogy a fiatalok személyiségében három tipikus lelki probléma figyelhető meg: az unalomérzés, a szorongás, és a jövőre vonatkozó reménytelenség. A tanuláshoz való hozzáállásuk többnyire pozitív. A fiatalok tanulási attitűdjét jellemzi: minden 2. fiatal szereti az iskolát, az órákat, jó a tanár-diák kapcsolat, iskolai eredményük átlagos. Valamilyen szintű aggodalom csaknem minden fiatalnál megjelenik. Az óra alatti fegyelmezési, magatartási problémák a fiatalok 1/4-ét jellemzik.

1. A mai ifjúság jellemzői

Magyarországon a rendszerváltást követően kialakuló kapitalista, fogyasztói társadalom értékrendszere jelentős hatással volt a fiatalok egész életére. A magyar ifjúságra jellemzőek a nagyon hasonló, jól körülhatárolható igények; hasonló trendek; és a gyökeresen eltérő lehetőségek. (Székely 2008) A különböző generációkat alapvetően meghatározza az a társadalmi, hangulati környezet, amelyben szocializációjuk végbement. Strauss és Howe (1992) modellje szerint a nagyjából 20 éves intervallumok szerint egymást váltó nemzedékekből következik, hogy a 2000-es évek elejétől születettek karakterükben hasonlatosak

a „csendes generációra", azaz egy új csendes generációként azonosíthatók.

A 15–29 évesek élethelyzetét és életmódját vizsgáló Magyar Ifjúság 2012 kutatás szerint, ha átfogóan szeretnénk megragadni a mai fiatalokat, akkor az „új csendes generáció" meghatározással élhetnénk.

A 15–29 éves magyar fiatalok többségét jellemezni lehet a csendesség (konformitás, bizonytalanság, passzivitás stb.) jelzővel, továbbá a csendesség növekedése is megállapítható az elmúlt évekre vonatkozóan. (Székely–Susánszki–Ádám 2013)

Általánosan tapasztalható körükben a bizonytalanság, sok esetben hiányzik belőlük az elkötelezettség, céltalanok, amit maguk is problémaként érzékelnek nemzedékükben, mindeközben vágynak a rendezettségre. (Székely 2008)

Ha a pozitív érzelmek jelen vannak, akkor a negatív érzelmek sokkal kevésbé károsak az egészségre. A depresszió oki hátterében a pozitív érzelmek hiánya áll. (Wood–Joseph 2009) Korábbi kutatások szerint az enyhe depresszió hátterében a tehetetlenség, a peszszimizmus, a kontrollvesztett állapot és a döntésképtelenség áll. A súlyos depresszió hátterében pedig az életcélok hiánya áll. (Kopp, et al. 1996) A megfelelő önbecsülés, mások tisztelete, a jövőorientáltság és a célok követése az életben hozzásegít mentális egészségünkhöz. Továbbá ezek a beállítódások életmódunkat is formálják.

A kapcsolatok megléte vagy éppen hiánya, mennyisége és minősége meghatározza az egyén testi-lelki jóllétét, így komoly védőfaktorként működik. A stabil kapcsolatokkal rendelkező egyének kevésbé hajlamosak depresszióra, sokkal inkább az önbizalom, az optimizmus, és az életcélok megléte jellemző rájuk. Tulajdonságaikat illetően már sokkal nyitottabbak, együttműködőbbek és siker-orientáltabbak. Szeretik egyedül megoldani a feladatokat, megvalósítani a saját ötleteiket. Ezenkívül náluk már sokkal inkább előtérbe kerülnek a belső motivátorok, úgymint az önmegvalósítás, az erkölcsi elismerés és fejlődés. (Kulcsár 1995, Pikó 2010)

2. A fiatalok személyiségében, viselkedésében szerepet játszó közegek

Az egyes ember életében, fejlődésében kiemelkedő szerepe van azoknak a hatásoknak, amelyeket egy másik személytől – elsősorban a szüleitől, családtagjaitól –, csoporttól, közösségtől kap. A családban a gyermek megtanulja, átveszi közvetlen környezete szokásait, normáit, értékeit. A további szocializációs közegekbe lépve azonban újabb és újabb hatások részese lesz. Az óvodában, az iskolában, a változó baráti körökben stb. gyakran más elvárásokkal, normákkal kell szembesülnie a gyereknek, fiatalnak. (Komlósi 1997)

A társas kapcsolatok olyan módon hatnak a személyiségfejlődésre, amely a későbbiekben már csak nagy energiabefektetéssel módosítható. A protektív tényezők közül a társadalmi kohézió, a társas kapcsolatok hálózata jelenti a legfontosabb alapot.

A család közvetíti a nagy társadalom érték-, erkölcs-, elvárásrendszerét az egyén felé. Az „egészséges" társadalom nem „egészséges" egyének összessége, hanem harmonikus családok, közösségek szerves rendszere. A jól működő család integrálni képes saját „problémás", netán beteg tagjait is olyan mértékig, amennyire csak lehetséges.

Hasonlóan fontos szerepet játszik a bölcsőde, az óvoda, az iskola, a kortárs csoportok, majd a munkahelyi szocializáció hatásai kerülnek előtérbe.

2.1. Az iskola mint társadalmi szervezet és szocializációs színtér

Az iskola mint másodlagos szocializáló közeg fontos szerepet játszik a tanulási attitűdök kialakulásában. Meghatározó interakciók a diák-diák, a tanár-diák kapcsolatok. (Schmerz 2002, Ligeti 2006) A formális nevelés ebben az értelmezésben sajnos csak a tudásközvetítést jelenti, hiszen az iskola képtelen pótolni a tehetséggondozást, az esélyegyenlőség garantálását, az egyéni bánásmódra való figyelmet.

Az iskolának (ezen belül is a tanárnak) a diák személyiségformálásában betöltendő fejlesztő funkciója meghatározó. Mindenekelőtt a családok életében bekövetkezett változások okozták ezt a kialakult helyzetet: a szülők megváltozott életmódja, a mindkét szülőre ránehezedő kereső foglalkozás kényszere, a családok életében megnövekvő feszültségek több ponton is kérdésessé tették az elsődleges szocializációs színtér (a család) hatékony funkcionálását a gyermeki személyiség gyakorlati fejlesztésében. Pontosabban gyakran e változások kedvezőtlen tendenciákat indítottak el a gyerekek személyiségének alakulásában. A tanárra egyre inkább ráhárult az is, hogy próbálja pótolni az így kialakult hiányokat, negatív jelenségeket. (Balogh–Tóth 2005)

A sajátkorúak, az osztálytársak és más diáktársak ugyancsak fontos szerepet töltenek be általában a diák személyiségfejlődésében, de különösen a gyerek és az iskola viszonyában. Megfigyelhető, hogy azok a diákok, akik be tudtak illeszkedni az iskolai osztályközösségbe (vannak barátai, elfogadják a társai, nincs kiközösítve) nagyobb kedvvel járnak iskolába, mint azok, akik nem tudnak azonosulni az őket körülvevő közeggel.

Mivel a gyerekek idejük nagy részét az iskolában töltik, az ottani történések, élmények nagy hatással lehetnek rájuk. A megfelelő iskolai környezet (pl. befogadó társas légkör, segítőkész osztálytársak) és a sikeres alkalmazkodás (iskolai teljesítmény, iskolai feladatokhoz való normális hozzáállás, alacsony stressz), a kompetencia és a siker élményét biztosítják. (Seiffge-Krenke–I. Weidemann–S. Fentner és mtsai. 2001.)

3. Az iskolai élet változásai

Az oktatással szembeni elvárások megváltoztak, azaz a korábbi esélyteremtés és esélyegyenlőségre törekvés helyett a magas teljesítmény elérése lett a cél. (Bognár 2000) A munkaerőpiac gyors változása megköveteli a tanulás kiterjesztését a teljes életpályára.

Az embereknek lépést kell tartaniuk a fejlődéssel, állandóan fejleszteni kell a tudásukat és képességeiket, hogy megtarthassák a munkahelyüket és biztosíthassák helyzetüket a társadalomban, illetve hogy elkerülhessék a kirekesztődést.

Az oktatásnak alapvető szerepe van a személyes és társadalmi fejlődésben, valamint fontos szerepet kell játszania a szegénység, a társadalomból való kiszakadás, a tudatlanság és az elnyomás csökkentésében. (Delors 1997)

A tanárokkal való kapcsolat is sokat változott: egy sokkal kevésbé függő, egyenrangúbb, „partneri" viszony alakult ki, ugyanakkor egyfajta személytelenedés is megfigyelhető a tanár-diák viszonyban. Mivel kevesebb idő jut egy-egy tanulóra, így a személyes kapcsolat esélyének megteremtése csökken. (Delors 1997)

Az iskola olyan társadalmi szervezet, amelynek fő funkciója a kultúra szervezett, szabályozott módon történő átadása. Amellett, hogy a szervezett társadalomba való beilleszkedésre, a szervezeti létre szocializál, az iskola valószínűleg fontos szerepet tölt be a tudás, a „szimbolikus tőke" (Bourdieu) elosztásában, a társadalom rétegződésének alakulásában is.

Látens vagy közvetett módon azonban az iskolának számtalan más fontos funkciója is van. Maga az iskola évszázadok alatt alakult és formálódott a mindenkori társadalom képére. A tételes tudás átadása mellett fontos szerepet tölt be a felnőtté válás folyamatában. A család biztonságot nyújtó, védett környezetéből kilépve a kortárscsoporton keresztül bővül a világra való rálátásunk, új értékeket ismerünk meg, normákat sajátítunk el. Tudatos és látens ismereteink pozitív megerősítéseken és kudarcokon keresztül mélyülnek el. (Ferge-Háber 1974)

3.1 A fiatalok tanulási attitűdje, magatartása

A tanulók értékelése iskolai osztályzatokkal zárul. Az osztályzatok egyrészt nem teljesen objektívek, másrészt nehezen összehasonlíthatóak. A különböző iskolai intézményekben elért azonos érdemjegyek mögött a valóságban eltérő tudás állhat. A tanár döntésében (azt, hogy egy adott teljesítményt milyen érdemjeggyel értékel) több tényező szerepet játszhat: az intézmény egésze, a szűkebb osztályközösség, a tanuló korábbi teljesítménye. A tanulók teljesítménye tehát mérhető egyfelől „papírokkal", „kreditekkel", vagy az adott végzettség megszerzésével. A tényleges tudást különböző tesztekkel mérhetjük. (Róbert 2004)

A tanulmányi teljesítmény nemcsak a képességektől függ, hanem a tanulási attitűdöktől is. (Józsa 2002) A belső tanulási motiváció esetében a tanuló azért tesz eleget az iskolai elvárásoknak, mert a tananyag iránti kíváncsiság, érdeklődés hajtja. Míg külső tanulási motivációról akkor beszélünk, amikor a külső jutalmakért (pl. jó jegyért, tárgyi jutalomért) vagy negatív következmények (rossz jegy, büntetés stb.) elkerüléséért tanulunk. Ide sorolható még a tanulásban érintett személyek (szülők, tanárok, társak) elvárásainak való megfelelésből fakadó motiváció is. Tehát egyrészt motiválhatnak a belső énérvényesítő tendenciák, másrészt pedig a külső versenyhelyzetek is. (Réthyné 2003)

A lányok iskolához való kedvezőbb viszonyulása és jobb tanulmányi eredménye mind a nemzetközi (Samdal–Dür–Freeman 2004), mind a korábbi hazai eredményekkel (Aszmann 2003) jól egybecseng. A lányok elszántabbak, számukra nemcsak a cél elérése, hanem a minőségi munkavégzés is fontos. A tanulmányokra fordított idő és ennek eredményessége is szorosan összefügg: a lányok nagyobb arányban látogatnak rendszeresen előadásokat, többet készülnek, precízebben végzik feladataikat, sikeresebbek a vizsgákon *(Engler 2014).*

A lányoknak fontosabb, hogy jól teljesítsenek, az ún. alulteljesítők között pedig több fiú található, miközben a nemek közötti képességbeli eltérések a különböző területeken elenyészők *(Nguyen 2002)*. Csapó Benő (2002) szintén a lányok tanulmányi fölényéről számol be.

Az osztályzatok azonban nem fejezik ki a gondolkodás minőségét, a képességek fejlettségét, az elsajátított tudás alkalmazásának készségét (Korom 2002). Ezt az is alátámasztja, hogy míg a problémamegoldó fejtörő-tesztben a fiúk és a lányok egyforma teljesítményt nyújtottak, a lányok tanulmányi eredménye jobb.

A hazai és nemzetközi mérések adatai szerint a gyerekek 10-15%-a küzd különféle tanulási problémákkal, s ez az arány évről évre növekszik. A tanulási problémák az általános iskola felső osztályaiban már jelentkeznek. (Bácskai–Gerevich 2000)

Ezzel szemben a rossz iskolai teljesítmény, a tanulási nehézségek, és a tanulással kapcsolatos kudarcok következtében az iskolai környezettel konfliktusos viszony alakulhat ki, amely a tanulmányi eredmény további romlásához, és alacsony tanulási motivációhoz vezethet. (Demetrovics–Urbán–Kökönyei 2007)

Az iskola iránti viszonyulással a legerősebb pozitív összefüggést az iskolai légkör mutatja, vagyis minél inkább figyelembe veszi az iskola a tanulók igényeit, azok annál inkább kedvelik az iskolát. A második a sorban a tanárok iránti attitűd, vagyis minél segítőkészebbnek, és igazságosabbnak látják a diákok a tanárokat, annál jobban szeretik az iskolát. Az iskolai stressz a következő, ez azonban negatív előjelű: minél jobban nyomasztják a tanulót az iskolai feladatok, annál kedvezőtlenebb az iskolához való viszonyulása. Az iskolai teljesítmény a negyedik, az osztálytársak iránti attitűd pedig az ötödik. (Várnai–Örkényi–Aszmann–Kökönyei–Balogh 2007)

Másik fontos iskolai probléma a beilleszkedési és magatartási problémák. Az iskolából való igazolatlan hiányzásban, lógásban többféle tényező szerepet játszhat: az iskolával szembeni negatív beállítottság, beilleszkedési- és más viselkedési problémák, érzelmi nehézségek, valamint különböző családi hatások. (Rácz–Forgács 1988)

A másik csoportba a magatartási nehézségek sorolhatók. Azok a gyerekek tartoznak ide, akik nem alkalmazkodnak az iskolai szabályokhoz, vétenek ellenük, illetve kivonják magukat hatásuk alól. Magatartásukkal zavarják a tanárt és társaikat. (Kósáné 1998, Zsidi 1999) A viselkedési zavar prevelanciáját 1–10% közé teszik. (Farkas 2005) A magatartászavar iskolai változatai sokfélék lehetnek (például, a gyerek zavarja az óra menetét bekiabálásokkal, obszcén szavak használatával, beszélget a padtársával, durva, tiszteletlen a pedagógussal stb.). (Kósáné 1998., Schmerz 2002)

A szülők tanulással, iskolával kapcsolatos attitűdje hatással lehet a fiatalok tanuláshoz való hozzáállására. A 2000-res PISA-vizsgálat eredményei szerint Magyarországon a család kulturális tőkéje a legerősebben hat a tanulók teljesítményére. (Kelemen 2003)Korábbi kutatások szerint az anya iskolázottsága csak kisebb szerepet játszik, még kevesebbet az apáé. Míg a hetvenes évekből származó felmérések általában az anya iskolai végzettségének a meghatározó szerepét mutatták ki. Ezzel szemben Csapó Benő (2002) azt tapasztalta, hogy az apa iskolai végzettsége szorosabban korrelált az osztályzatokkal, mint az anya iskolai végzettsége.

4. Hipotézis, módszer

Kutatásomhoz az Euroadad kérdőívet használtam. Az iskolai előmenetellel kapcsolatos változókat 2 csoportba sorolom.

tanulási attitűd: élvezem az órákat, az iskolát, motivált vagyok a jó iskolai teljesítményre, iskolai eredmény (előző félév tanulmányi átlaga), teljesítmény miatti aggodalom, különórák

beilleszkedési, magatartási tényezők: tanár-diák kapcsolat, iskolából való mulasztás (betegség vagy indokolatlan lógás), óra alatti magatartási problémák, osztály vagy csoportközösség.

A fiatalok *személyiségének jellemzésére* 7 változót használtam: unalomérzés, optimizmus, szorongás, önbizalom, nyitottság, elégedettség, jövőre vonatkozó reménytelenség.

Feltételezem, hogy a fiatalok személyiségének, magatartásának jellemzői, valamint tanulási attitűdje többnyire pozitívak.

5. Vizsgálati eredmények

5.1. A minta általános jellemzői

Vizsgálatom alapját a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében felvett kérdőívek képezik. A minta nagysága 190 fő. A minta életkor szerint

rétegzett, kizárólag a 18–25 éves korosztályt érintette. A kérdezés papír alapon történt, önkitöltős kérdőív formájában.

A mintában 25 nő és 165 férfi szerepelt, melynek 75,8%-a 18 év feletti, 24,2%-a 18 éves. A megkérdezettek mindegyike főiskolai hallgató.

A kérdezettek 48,6%-ának 1 testvére, míg 20,8%-ának 2 testvére van. A megkérdezettek 27,1%-a nagycsaládban él, azaz legalább 3-an vannak testvérek. A 3–4 fős háztartások 67,4%-ot, az 5 vagy annál több családtag együttélése 18,5%-ot képvisel.

A testvérek számát illetően a normál populációs (Aszmann 2003) vizsgálatokhoz hasonló eredményeket kaptam (Németh 2007). Egy nyíregyházi ifjúsági kutatásban a kérdezettek 51,6%-ának egy testvére, 23,4%-ának kettő, míg a három vagy annál több testvér említése a minta 10,2%-ánál fordult elő (Murányi 2008). A vizsgálatban rákérdeztem az életkörülményekkel való elégedettség mértékére. A megkérdezettek válaszukat 4 megadott kategóriába sorolhatták. A következő válaszok születtek: egyáltalán nem elégedett 1,1%, kis mértékben elégedett 20%, meglehetősen 55,8% és nagyon elégedett 23,2%.

5.2. A fiatalok személyiségének jellemzői

Az érzelmi, pszichológiai jólét alapvető minden fiatal számára, hiszen képessé teszi őket arra, hogy megtalálják lehetőségeiket.

A megkérdezett fiatalok többségére jellemző a nyitottság, az elégedettség és az optimizmus. A fiatalok személyiségében 3 tipikus lelki probléma figyelhető meg: unalomérzés, a szorongás, és a jövőre vonatkozó reménytelenség.

Első helyen áll az unalom érzése, minden második fiatal (42,1%) számolt be ilyen jellegű problémáról. A második legfontosabb probléma a szorongás, (20%) illetve a jövőre vonatkozó reménytelenség (20,5%). Ezek olyan problémákra utalnak, mint az önbizalomhiány, illetve a céltalanság, azaz az életcél hiánya. A megkérdezett fiatalok 1/5-e számolt be ilyen jellegű problémáról. (1. táblázat)

1. táblázat. ***Személyiségjellemzők (%) n=190***

	Előfordulás (%)
Unalomérzés	42,1
Optimizmus	65
Önbizalom	48
Szorongás	20
Elégedettség (élettel való)	74
A jövőre vonatkozó reménytelenség érzése	20,5
Nyitottság	71

Forrás: saját vizsgálatok

Korábbi kutatások szerint a fiatalok lelki problémáinak legfőbb kiváltó oka az unalom. Az unalom növeli a depresszió kialakulásának esélyét, illetve szorosan összefügg az életcélok hiányával. (Pikó 2007)

A fiatalkorban jelentkező depressziós tünetek átvészelésében kiemelten fontos szerepet kap a család mellett az iskola mint másodlagos szocializációs színtér, ahol ezt a kortársak hatása igen erőteljesen befolyásolja. A kortárscsoport értékrendje, magatartása, problémakezelési készségei tükröződnek a fiatalok személyiségében. (Aszmann 2003)

Az ifjúsági kutatás eredményei szerint 2000-ben a fiatalok 15,8%-a nem jelzett depressziós tüneteket, míg 2008-ban ez az arány 23,6%-ra nőtt. (Pikó 2010) Ez azt jelenti, hogy csökken a depresszió jelenléte a fiataloknál, ami pozitív változásként értékelhető.

Mivel a fiataloknak egyre nehezebb megfelelni az elvárásoknak, ezért nagymértékben nőtt a szorongás tüneteitől szenvedők száma. Kopp

és Skrabski (1995) kutatásai szerint a fiatalok 21%-a jelzett ilyen jellegű problémát.

Az országos vizsgálat eredményei szerint a fiatalok többségére a pozitív énkép, a jó közérzet és a nyitottság jellemző. (Susánszky 2006) Az általam megkérdezett fiataloknak is közel ¾-ére jellemző a nyitottság és az élettel való elégedettség. (1. táblázat)

A HBSC kutatás (Aszmann 2003) szerint is a fiatalok többsége elégedett az életével (69%). A WHO nemzetközi kutatás eredményei szerint is a fiatalok átlagosan jó közérzettel rendelkeznek.

5.3. Az iskolai előmenetelt mérő változók

Arra a kérdésre, hogy „milyen volt az iskolai eredményed az elmúlt évben", a fiatalok három válaszkategória közül választhattak: átlag alatt, átlagos, átlag felett. Iskolai eredményüket tekintve a fiatalok 10%-ának (19 fő) átlag alatti, 70,5%-ának (134 fő) átlagos, és 19,5%-ának (37 fő) pedig átlag feletti a teljesítménye. (1. ábra)

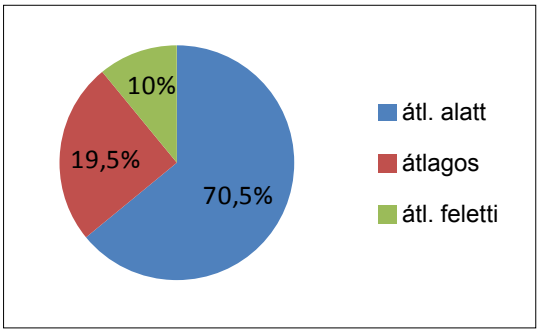

1. ábra. ***A fiatalok iskolai eredménye, n=190, (%)***

Forrás: saját vizsgálatok

A HBSC-kutatás szerint (Health Behaviour in School Aged Children- Iskoláskorú gyermekek egészségmagatartása) az iskolások 11 százaléka sorolja magát a legjobb, 33 százalékuk a jó, 48 százaléka az átlagos és 6,9 százalékuk az átlagosnál gyengébb tanulók közé. (Aszmann 2003)

Ha nemek szerint vizsgáljuk az iskolai eredményeket, akkor azt lehet mondani, hogy a lányok iskolai teljesítménye lényegesen jobb. (Réthy 2003)

A kérdőív a teljesítmény miatti aggodalomra is rákérdezett. A fiatalok 42,6%-a kismértékben, 31,1%-a pedig meglehetősen, illetve nagyon aggódik teljesítménye miatt. (2. ábra)

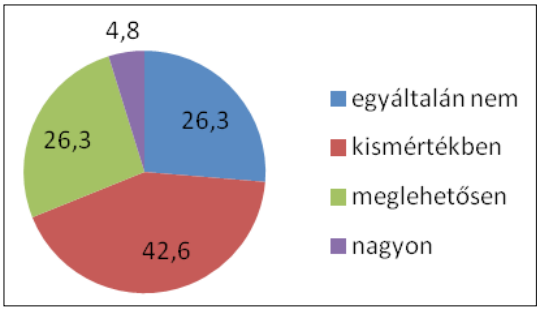

2. ábra. ***Teljesítmény miatti aggodalom a fiatalok körében, n=190, (%)***

Forrás: saját vizsgálatok

A HBSC-kutatás szerint a tanulók 56%-a kicsit, 24%-a pedig nagyon nyomasztónak érzékeli az iskolai feladatokat. Míg a tanulók 1/5-e (19%) számára ismeretlen az iskolai stressz fogalma. (Aszmann 2003) Az enyhe mértékű szorongás motiváló hatású, és növeli a teljesítményt, míg a túlzottan erős szorongás teljesítménycsökkentő hatású (Balogh 1999, Tóth 2000).

A kérdőívben számos további kérdéssel mérték a fiatalok tanulási attitűdjeit. A kérdésekre adott válaszokat az alábbiak szerint kódolták: 0=nem; 1=igen. Látható, hogy a kérdések egy része pozitív, más része negatív töltésű: azaz a kérdéssel való egyetértés mindig valamilyen iskolai problémára utal.

Az iskolai motiváció kulcsfontosságú eleme, hogy a hallgató mennyire motivált a jó iskolai

teljesítményre, azaz a tanuló érdeklődése, tudásvágya jelentősen befolyásolhatja az iskolai előmenetelt. A fiatalok 34,2%-a (65 fő) motivált a jó iskolai teljesítményre. Ha nemek szerint nézzük, akkor azt lehet mondani, hogy a lányokra jobban jellemző, hogy túlnyomóan belső késztetéssel főként a jobb osztályzatokért tanulnak. (2. táblázat)

2. táblázat. ***A fiatalok iskolai hozzáállását mérő változók n=190 fő, (%)***

Iskolai tényezők (%)			
Tanulási attitűd		**Beilleszkedési, magatartási tényezők**	
34,2	Motivált vagyok a jó teljesítményre	jó tanár-diák kapcsolat	78,4
64,7	Élvezem az iskolát, az órákat	iskolából való mulasztás betegség vagy „lógás”	25,8
73,7	Teljesítmény miatti aggodalom	óra alatti magatartási problémák	21,6
27,4	Különórák	rossz osztálylégkör	15,8

**A kérdéseket kétféleképpen kódolták: 0=nem, 1=igen. A táblázat az igen válaszok megoszlását tartalmazza.*

Forrás: saját vizsgálatok

A fiatalok iskolai viszonyulása kedvező, minden 2. fiatal (64,7%) ért egyet azzal az állítással, hogy az iskola olyan hely, ahol jól érzem magam. (2. táblázat) Ez megegyezik a korábbi kutatási eredményekkel. (Aszmann 2003)

A rossz jegy megszerzése (és annak következményei) félelmet és szorongást válthat ki a tanulóból. A fiatalok 73,7%-a számolt be valamilyen mértékű aggodalomról. (2. táblázat) Ha a tanuló fél a rossz jegyek megszerzésétől, vagy az otthoni következményektől, komoly szorongást okozhat számára az osztályozás folyamata, mely a teljesítményhelyzetre is kihat. A félelmek miatt előfordulhat, hogy rosszabb teljesítményt fog produkálni, ezzel fenntartva a teljesítményhelyzethez kapcsolódó előfeltevéseket. A félelmek, izgalmak pszichológiai túlterhelést válthatnak ki a tanulóban, szélsőséges esetben így az osztályozás egészségkárosító hatással is bírhat. (Rajnai 2003)

Abban a kérdésben, hogy jár-e különórára, a kérdezettek 27,4%-a (52 fő) válaszolt igennel. Ebből az következik, hogy minden harmadik fiatalnak szüksége van segítségre az iskolai munkához. (2. táblázat)

Az iskolából való hiányzás az elmúlt 30 napban a következőképpen alakult: a leginkább jellemző az 1–5 nap közötti mulasztás, ez jellemzi a minta 25,8%-át. Ez magában foglalja a betegség miatti hiányzást, és az iskolából való indokolatlan hiányzást, a „lógást” is.

A fiatalok ¾-e számolt be arról, hogy jó a kapcsolata tanáraival. (2. táblázat) A tanárok viselkedése azonban kisebb hatással van a tanulók teljesítményére, mint az osztálylégkör jellegzetességei. A rossz közösségi hangulat nagyobb valószínűséggel jár együtt nagyobb teljesítménykényszerrel, egymás közti rivalizálással, valamint negatív hatással van a tanulók önértékelésére (Jámbori 2003). 30 fő (15,8%) számolt be arról, hogy a közösségen belül konfliktusok vannak. (2. táblázat)

Összegzés

A fiataloknak a mai világban egyre nehezebb megfelelni a velük szemben támasztott elvárásoknak. Az életben való helytálláshoz, a folyamatos továbbfejlődéshez elengedhetetlen, hogy folyamatosan képezzük tudásunkat. Az élethosszig tartó tanulás akkor tekinthető a legsikeresebbnek, ha a személy belsőleg motivált.

A tanuláshoz való hozzáállás hátterében a belső (kíváncsiság, érdeklődés) és külső motiváció (jó jegy vagy a kudarc elkerülése) kettőssége húzódik meg.

A fiatalok iskolához való viszonyulását jelentős mértékben befolyásolhatják a tanárok és a csoporttársak is.

Személyiségük alakulására hatással vannak a szülő-gyermek, illetve a baráti kapcsolatok minősége is. Megfelelő szociális háttér esetén nagyobb a valószínűsége annak, hogy a fiatal kellő önbizalommal, megfelelő énképpel és jövőképpel rendelkezzen. Ellenkező esetben a legnagyobb a veszélye a depressziós tünetek kialakulásának, aminek a hátterében leggyakrabban az unalom és az életcélok hiánya áll.

Ezért fontos, hogy a közösségi színtereken biztosítsuk azokat a lehetőségeket, melyek szükségesek a teljes és sikeres élethez. Az így nevelkedő fiatalok saját személyiségükkel, attitűdjeikkel pozitív hatást fejtenek ki környezetükben és közösségeikben.

Felhasznált irodalom

Aszmann Anna. (2003.): Iskoláskorú gyermekek egészségmagatartása. Egészségügyi Világszervezet nemzetközi kutatásának keretében végzett magyar vizsgálat. Nemzeti Jelentés, 2002. Országos Gyermekegészségügyi Intézet, Nemzeti Drogmegelőzési Intézet. Budapest

Balogh L.–Tóth L. (2005): Fejezetek a pedagógiai pszichológia köréből. Neumann Kht., Budapest

Balogh B. (1999): Iskolai motiváció. In Balogh L., Tóth L. (szerk.): Útmutató a tanár szakos hallgatók iskolai pszichológiai gyakorlataihoz. Kossuth Lajos Tudományegyetem Pedagógiai–Pszichológiai Tanszék, Debrecen.

Bácskai E.–Gerevich J. (2000.): A kortárssegítés tanári kézikönyve. Egészséges Ifjúságért Alapítvány, Vác.

Bognár Mária (2000): A lemorzsolódás, az iskolai kudarc elleni küzdelem az OECD-és EU-országokban – a második esély iskoláinak tapasztalatai. In Máyer J: Esélyt teremtő iskolák. OKI, Budapest

Csapó Benő (2002): Iskolai osztályzatok, attitűdök, műveltség. In Csapó Benő (szerk.): Az iskolai műveltség. Osiris Kiadó, Budapest

Demetrovics Zs.–Urbán R.–Kökönyei Gy. (2007): Iskolai egészségpszichológia. Nemzeti Drogmegelőzési Intézet. Szakmai Forrás Sorozat. L. Harmattan

Delors, J. (1997): Oktatás – rejtett kincs. (Learning: The Treasure Within – 1996, Report to UNSCO of the International Commission on Education for the Twenty-first Century) Osiris, Budapest

Engler Ágnes (2014): Hallgatói metszetek. A felsőoktatás felnőtt tanulói. Oktatáskutatók könyvtára CHERD-H

Farkas Margit (2005): Hiperkinetikus zavar, tanulási nehézségek és viselkedési problémák. Gyermekorvos továbbképzés, IV. évf. II. sz. p. 82–87.

Ferge Zsuzsa–Háber Judit (1974): Az iskola szociológiai problémái. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest

Jámbori Sz. (2003): Az iskolai környezet szerepe a serdülők jövőorientációjának alakulásában. Magyar Pedagógia, 103. 4. sz. 481–497.

Józsa Krisztián (2002): Tanulási motiváció és humán műveltség. In Csapó Benő (szerk) (2002): Az iskolai műveltség. Osiris Kiadó, Budapest. 239–268.

Kelemen Elemér (2003): A PISA-vizsgálat eredményeinek közoktatáspolitikai konzekvenciái. Új Pedagógiai Szemle. 4. 21–33p

Komlósi Piroska (1997) A család támogató és károsító hatásai a családtagok lelki egészségére In Család, Gyermek, Ifjúság. XIX. évfolyam 2010/1.

Kopp M.–Skrabski Á. (1995): Alkalmazott magatartástudomány. Corvinus Kiadó, Budapest

Kopp M.–Skrabski Á.–Lőke J.–Szedmák S. (1996): A magyar lelkiállapot az átalakuló magyar társadalomban. In Századvég. 1996/3 87–102p.

Kósáné Ormai Vera (1998): A mi iskolánk. Budapest, Országos Közoktatási Intézet

Korom Erzsébet (2002): Utószó a második kiadáshoz. Az iskolai tudás: újabb elemzések és eredmények. Csapó Benő (szerk.): Az iskolai tudás. 2. kiad. Osiris Kiadó, Budapest

Kulcsar Zs. (1995) Korai személyiségfejlődés és énfunkciók. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest

Ligeti György (2006): Az iskola belső világa. Új Pedagógiai Szemle. 2006/7–8 – p. 51–55.

Murányi István (2008): Kelet-magyarországi középiskolások egészségmagatartása. Vider – Plusz Bt. Debrecen

Nguyen Luu Lan Anh (2002): A nemek szerepe az iskolában. In Mészáros Aranka (szerk.): Az iskola szociálpszichológiai jelenségvilága. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest

Németh Ágnes (2007): Serdülőkorú fiatalok egészsége és életmódja. OGYEI. Budapest

Pikó Bettina (2007.): Ifjúkori problémaviselkedés. In Pikó Bettina: Ifjúság, káros szenvedélyek és egészség a modern társadalomban. Nemzeti Drogmegelőzési Intézet. Szakmai Forrás Sorozat. Elméletek–Modellek 3. L'Harmattan Budapest

Pikó Bettina (2010): Védőfaktorok nyomában. Szakmai Forrás Sorozat. Kutatások XI. L'Harmattan, Budapest.

Rajnai, J. (2003): Az osztályozás és a buktatás problematikája a mai magyar közoktatásban. Új Pedagógiai Szemle, 11.

Rácz J.–Forgács É. (1988): Az iskola hatása marginális ifjúsági csoportokra. In Pedagógiai Szemle 38/10 p.919–929

Réthy Endréné (2003): Motiváció, tanulás, tanítás. Miért tanulunk jól vagy rosszul? Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest

Róbert Péter (2004): Iskolai teljesítmény és társadalmi háttér nemzetközi összehasonlításban. In Társadalmi Riport, 2004. Budapest. 193–205.

Samdal, O.–Dür, W.–Freeman, J. (2004): School. In Currie, C.–Roberts, Ch.–Morgan, A.–Smith, R.–Settertobulte, W.–Samdal, O.–Rasmussen, V.B.(eds.): Young people's health in context, Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) study: international report from the 2001–2002 survey. WHO, Health Policy for Children and Adolescents, No. 4. p. 73–83.

Schmerz István (2002): Pedagógiai szociálpszichológia, Nyírségi Nyomda, Nyíregyháza

Seiffge-Krenke, I.–Weidemann, S.–Fentner, S.–Aegenheister, N.–Poeblau, M. (2001): Coping with school-related stress in healthy and clinically reffered adolescents. European Psychologist, 6/2, p. 123–132.

Susánszky Éva–Szántó Zsuzsanna–Hajnal Ágnes (2006): Fiatalok életminősége, a család meghatározó szerepe. In Kopp M.–Kovács M.E.: A magyar népesség életminősége az ezredfordulón. Budapest. Semmelweis Kiadó

Székely L. (2008): Fogyasztás, gazdasági helyzet, kultúra, média, infokommunikáció – Civil Ifjúsági Jelentés 2006–2007. Új Ifjúsági Szemle. 6 (2-3), 67–74.

Székely L.–Susánszky É.–Ádám Sz. (2013): Fiatalok kockázati magatartása. In Székely, L. /szerk./: Magyar Ifjúság 2012, tanulmánykötet. Budapest. Kutatópont. 179–210 p.

Tóth L. (2000a): A tanulók motivációs sajátosságai és az iskolai teljesítmény. In Balogh L.,Tóth L. (szerk.): Fejezetek a pedagógiai pszichológia köréből I. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debreceni Egyetem, Debrecen. 247–255.

Várnai Dóra–Örkényi Ágota–Aszmann Anna–Kökönyei Gyöngyi–Balogh Ágnes (2007): A HBSC-kutatás bemutatása: az iskolai környezet és az egészség kapcsolatára vonatkozó legfrissebb eredmények. In Demetrovics Zs.–Urbán R.–Kökönyei Gy.: Iskolai egészségpszichológia. Nemzeti Drogmegelőzési Intézet. Szakmai Forrás Sorozat. L.

Wood, A.M.–Joseph, S. (2009): The absence of positive psychological (eudemonic) well- being as a risk factor for depression: A ten year cohort study. Journal of Affective Disorders

Zsidi Zoltán (1999): Hagyjuk sorsára? Magatartászavar fiatalkorban. Pszichológia és pedagógia nevelőknek. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest

A FAKTORING MINT A MAGYAR VÁLLALKOZÁSOK VERSENYKÉPESSÉGNÖVELÉSÉNEK EGYIK LEHETSÉGES PÉNZÜGYI ESZKÖZE

Béresné dr. Mártha Bernadett, dr. Darabos Éva

Nyíregyházi Egyetem,
Debreceni Egyetem, beresne.bernadett@gmail.com

Magyarországon az elmúlt években a vállalkozásoknak nyújtott állami támogatások mértéke GDP-arányosan számolva az európai uniós átlag 2,7-szerese volt. Ennek hatása azonban nem jelenik meg érzékelhető módon a gazdaság teljesítményében, versenyképességében. Ez utóbbit érdemben befolyásolja a kedvező jogi szabályozási környezet, az üzleti szolgáltatások jól működő piaca – ahol kiemelt szerep jut a pénzügyi finanszírozási módoknak –, melyek hiányát nem tudja ellensúlyozni a támogatások magas szintje sem. Jogosan merül fel akkor a kérdés, hogy a 2014–2020-as programozási időszakban rendelkezésünkre álló közösségi forrásokat hogyan tudjuk majd az eddigi eredményeknél hatékonyabban kihasználni, és ezáltal versenyképességünket növelni. A cikk célja, hogy bemutassa a faktoringnak, mint napjainkban várhatóan újra fénykorát élő pénzügyi szolgáltatásnak a magyar vonatkozásait, fejlődési lehetőségeit a nemzetközi trendek viszonyában. Ezzel is segítve a magyar vállalkozások pénzügyi döntéseit.

Abstract

В Угорщині в останні роки рівень державної допомоги підприємствам у відношенні до ВВП складав у 2,7 рази більше середнього рівня в Європейському союзі. Однак ефект від цього не відображається відчутно на ефективності, конкурентоспроможності економіки. Останнє підпадає під вплив сприятливого правового середовища, добре функціонуючого ринку підприємницьких послуг – де визначну роль мають методи фінансового забезпечення–, дефіцит чого не може виправити навіть високий рівень фінансової допомоги. Справедливо виникає питання, що яким чином використати якнайефективніше суспільні ресурси, які знаходяться у нашому розпорядженні, у 2014-2020-х роках програмного періоду при теперішніх результатах, і цим підвищити нашу конкурентоспроможність. Мета статті – представити угорські особливості факторингу як фінансової послуги, що сьогодні знов знаходиться на піку розвитку, а також можливості його розвитку у світлі міжнародних тенденцій. Цим надаючи допомогу угорським підприємствам у прийнятті фінансових рішень.

Bevezetés

A gazdaság növekedése, a fogyasztás bővülése az áru- és szolgáltatásforgalom folyamatos gyorsulását eredményezi világszinten. Ezen változásokhoz való alkalmazkodás elősegítésére a magyar fejlesztéspolitika az egyik leggyakrabban alkalmazott eszközének, a vállalatok számára nyújtott állami támogatásoknak (uniós és hazai források együttesen) igen meghatározó szerep jut, annál is inkább, mivel számos probléma megoldását várja tőle mind a szakmai, mind a szélesebb közvélemény. Magyarországon a 2007–2013 közötti pénzügyi fejlesztési keret nagysága a hazai kiegészítő költségvetési forrásokkal kibővítve elérte a 11.908,2 Mrd forintot (tervezési árfolyamon számolva), melyből a vállalt hazai hozzájárulások mértéke 2.024,3 Mrd forintot (átlagosan 17%-ot) tett ki (ÁSZ 2015). Ez a támogatási összeg az akkori tagállamok között az egyik legnagyobb GDP-arányos

támogatásnak számított. Ennek ellenére a magyar gazdaság növekedési teljesítménye 2013-ig nem volt kiemelkedő a 2004-ben csatlakozott kelet-európai tagállamokhoz képest.[1] Mi lehet ennek az oka? Milyen kitörési pontok kínálkoznak ennek megoldásaként? Ahhoz, hogy erre választ tudjunk adni, röviden át kell tekinteni a közeli és távoli múltból fakadó örökségeinket.

Közösségi források felhasználásának eredménye

Mindenhol van kontraszt a helyi és a globális gazdaság között, de nem olyan nagy, mint Magyarországon. Magyarország a rendszerváltást követően gyorsabban akart és gyorsabban is tudott bekapcsolódni a globális gazdaságba, mint a többi visegrádi ország. Arra koncentrált, hogy a hiányzó tőke és technológia számára vonzó legyen, és ezáltal költségvetési bevételt tudjon generálni. Ez sikerült is, a gyors magánosítás és a sok zöldmezős beruházás révén, melynek következtében az államadósság csökkentésében komoly sikert értünk el. Mindeközben a hazai vállalkozások intézményi környezetének kialakítására, a hazai cégek dominálta ágazatok versenyképességének megerősítésére nem jutott kellő figyelem. Azt hittük, a piacgazdaság magától létrejön, vagy megfelelő szabályai importálhatóak és gyorsan bevezethetőek lesznek az Európai Unióhoz való csatlakozásunk következményeként. Mindezek azonban nem valósultak meg, sőt. A magyar gazdaság sajátos fejlődési pályája (a válság kitörése előtt az ország gazdasági növekedési potenciáljainak meggyengülése, a nagyfokú eladósodás, a költségvetési stabilizáció stb.) miatt a 2000 óta érkező EU-támogatások nagysága nem bizonyult elégségesnek ahhoz, hogy a gazdaságot tartós növekedési pályára állítsa, és felgyorsítása a növekedés mértékét. Történt ez annak ellenére, hogy az ipari és szolgáltató ágazatoknak nyújtott támogatások GDP-hez viszonyított aránya Magyarországon 2000 óta jelentősen meghaladta az Európai Unió tagállamainak átlagát (0,4–0,6%). Az 1. ábrán látható, hogy a hazai adatok rendre 0,8% felett voltak (2008-ban az 1,8%-ot is meghaladta). Ez azonban nem érhető tetten az ország teljesítményében.

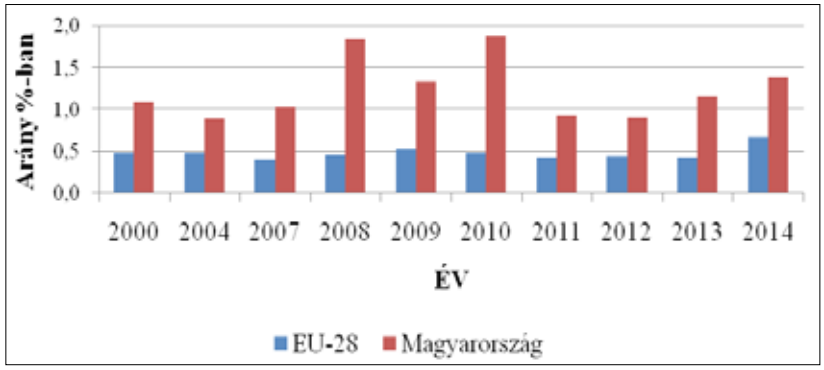

1. ábra. ***Európai uniós támogatási források a GDP arányában***

Forrás: Eurostat, 2016.

Mondhatjuk, hogy a támogatások jelentős része nagymértékben hozzájárult a 2008-ban kirobbant világválság okozta nagyobb gazdasági visszaesés elkerüléséhez, vagy éppen az

[1] A 2014. év végén Magyarország a rendelkezésre álló uniós kohéziós források 78,2%-nak a lehívásával a visegrádi országok között a második, a 2004-ben csatlakozott tíz tagállam között pedig a hetedik helyen állt. Magyarország relatív lemaradását a nehezen, lassan beinduló forrásfelhasználás okozta. A teljes kifizetett összeg 76,7%-át fordították beruházásokra. (ÁSZ 2015.)

infrastruktúra területén tapasztalt elmaradások fejlesztésével hozzájárult a gazdasági növekedés feltételeinek a megteremtéséhez, de akkor sem nevezhető a források felhasználása hatékonynak, versenyképesnek gazdaságunk számára. (Kállay 2014)

A 2017–2013-as időszakban kifizetett támogatások csaknem háromnegyedét Magyarországon a beruházások tették ki. Ennek ellenére nem látható, hogy ezen beruházások érdemben hozzájárultak volna a GDP növekedéséhez (2. ábra). Ezen beruházási dinamika alakulását a kormányzati és magán szektor együttes beruházásainak az egyenleg adja. A 2012-től tapasztalható növekedés oka nem más, mint kizárólag az uniós transzferek felpörgéséből fakadó állami beruházások megnövekedése. Az állami beruházások 2000 óta több mint megháromszorozódtak[2], két év alatt pedig több mint 60%-kal elemelkedtek, miközben a magánszektor beruházásai a 2000. évit olyan kis mértékben haladták meg, hogy nem jön ki belőle éves átlagban az 1%-os növekedés sem, és két év alatt pedig összességében stagnáltak.

Az állami és a magánberuházások ellentétes trendjének következtében a beruházási kapacitások egyre nagyobb része szolgálja a kormányzati fejlesztéseket. Míg a 2000-es évek elején a nemzetgazdasági állóeszköz-felhalmozás hatoda kötődött az állami megrendelésekhez, mára már közel a harmada. Ez azért is sajnálatos, mivel a kormányzati beruházások növekedése magával vonja a magánberuházások visszaszorulását, egyfajta kiszorítási hatásként. Továbbá ez utóbbi beruházások előtt az utóbbi időben egy új korlát is megjelent, nevezetesen a munkaerőhiány. A vállalkozások soha ilyen arányban nem nevezték meg a fejlesztési akadályok között a munkaerőhiányt. A beruházások alacsony szintjére nemzetközi összevetésben is rámutathatunk. A nettó beruházási ráta ugyanis az Európai Bizottság AMECO adatbázisának előrejelzései alapján a régióban nálunk lesz a legalacsonyabb 2016-ra. Ez a mutató azt fejezi ki, hogy az amortizáción (tőkepótláson) felül az ország a megtermelt GDP-hez viszonyítva mekkora erőforrásokat fordít a beruházásokra. Mint látható (3. ábra), a nettó beruházási ráta érdemben elmarad az újraiparosítási példaképnek nevezhető Csehország, de még a 25 év múlva utolérendő Ausztria számaitól is. Ez az előrejelzés azért is elszomorító, mivel a 2014–2020 közötti programozási időszakban Magyarország 12.000 milliárd forint

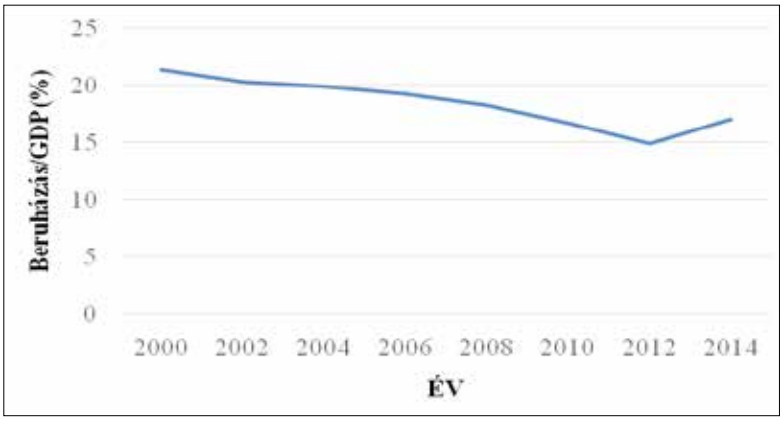

2. ábra. ***GDP arányos beruházások alakulása Magyarországon***

Forrás: KSH 2016b adati alapján saját számítás

[2] A folyó áron kimutatott kormányzati beruházási kiadásokat összevetettük a nemzetgazdaság teljes állóeszköz-felhalmozásával, és maradék elven ebből adódott a magánszektor beruházása. A folyó áras teljesítményt 2005-ös árakra vetítettük úgy, hogy a folyó áras és a 2005-ös árakon bemutatott GDP-statisztikákból teljes beruházási árindexet számoltunk. (KSH 2016a)

fejlesztési forrást használhat fel az Európai Unió és a hazai költségvetés támogatásával. Ennek 60%-át közvetlen gazdaságfejlesztésre szeretné fordítani a kormány, létrehozva ezzel több százezer új munkahelyet, és megerősítve a kis- és középvállalkozói[3] (továbbiakban KKV) szektort.

Előbbi javaslatunkat támasztja alá a Globális Vállalkozói Monitor (GEM) kutatásában végzett összehasonlító elemzése, amely a vállalkozói szféra teljesítményét méri nemzetközi összehasonlításban. Legfrissebb jelentésük szerint Magyarország a gazdasági fejlettség trendvonalához képest rosszabb összeté-

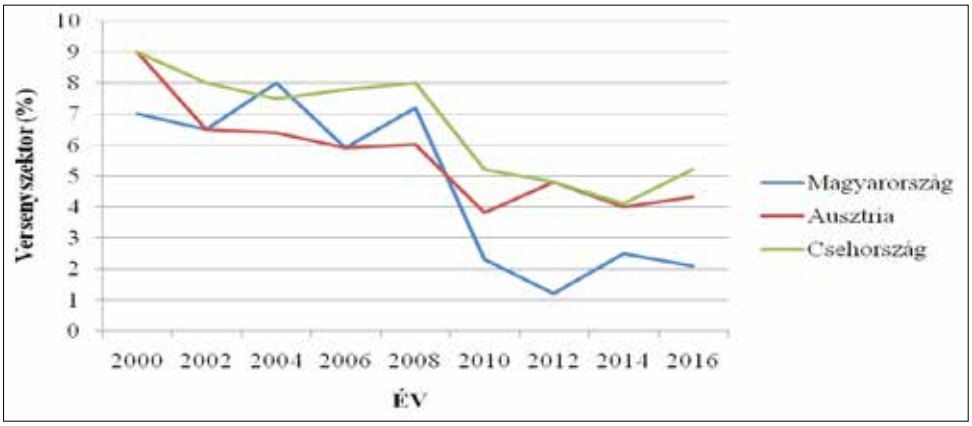

3. ábra. ***GDP-arányos nettó beruházási ráta alakulása***

Forrás: EC 2016

Ez utóbbi cél csak akkor realizálódhat, ha kellő figyelmet fordítunk elsősorban a KKV-t finanszírozó pénzügyi technikák, az életszerűen járható adminisztratív eljárások kialakítására, a nagy és kis cégek között az erővel való visszaélést korlátozó jogi szabályok létrehozására. Egy fejlett gazdaságban éppen a kisvállalkozói szektor jelenti azt a motort, amely gyors alkalmazkodóképességével, rugalmasságával segíteni tudja a gazdaság fejlődését, azonban ha stagnáló a piac, akkor nagyon nehéz gazdaságosan megtérülő befektetési lehetőséget találni. Ahhoz, hogy Magyarország gazdasága tartós növekedési pályára állhasson, és a jelen időszak támogatási forrásait hatékonyan tudja felhasználni, a KKV-szektor működését az előbb említett irányokból segíteni szükséges állami szinten.

telű vállalkozói struktúrával rendelkezik. Ezt szemlélteti a 4. ábra is.

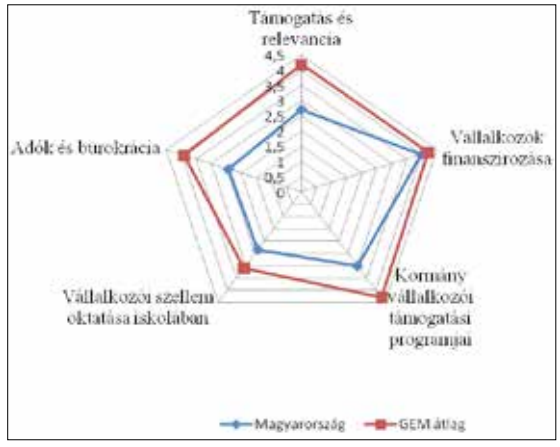

4. ábra. ***A vállalkozói szféra teljesítményét befolyásoló tényezők***

Forrás: Kelly et al, 2016

A felmérés szerint a vizsgált 12 tényező közül az alábbi öt gátolja legnagyobb mértékben a magyar vállalkozók fejlődést (a GEM 61 tagországának átlagadataihoz képest): az

[3] A KKV-k között 2014. decemberében a KSH 1.176.447 db (250 főnél kisebb létszámú) regisztrált vállalkozást tartott nyilván Magyarországon, az összes vállalkozás 99,9%-át. (KSH 2016b)

adókulcsok magas volta a túlzott bürokráciával karöltve, a vállalkozói szellem iskolai oktatásának hiánya, a kormány vállalkozói támogatási programjának alacsony szintje, a támogatások mértékének és azok relevanciájának kapcsolatában észlelt kedvezőtlen folyamatok, valamint a vállalkozók finanszírozásának kevésbé hatékony módja. Ez utóbbi tényező megítélésének javítása érdekében célunk ezen cikkel, hogy a KKV-k finanszírozási problémáinak megoldására egy olyan alternatívát kínáljunk, mely világviszonylatban is egyre inkább elfogadott és szívesen alkalmazott módszer a szektoroktól, méretnagyságtól és a kereskedelem irányultságától függetlenül.

Általánosságban a faktoringról

A faktorálás nem más, mint bankári biztosítékkal nem fedezett, kereskedelmi számlákba foglalt pénzkövetelésre szóló jogosultság engedményezése. A követelés elsősorban alapanyagok, nyersanyagok, fogyasztási cikkek szállításából ered, rövid lejáratú, általában nem haladja meg a 180 napot. Gyökerei közel 4000 évvel ezelőttre nyúlnak vissza, egészen a babiloniai birodalom leghatalmasabb uralkodójának, Hammurapinak a törvénykezéséig. (Salinger 1995). Az üzleti élet fejlődésével összhangban időszakonként átalakult, és a gazdasági élet szereplőinek igényeihez igazodva korszerű formában azonban újra és újra felbukkan. Az új piacok megszerzéséért és a régiek megtartásáért jelenleg is kiélezett harc folyik a termelői és a szolgáltatási szektorban egyaránt. A piacra kerülő áruk és szolgáltatások minősége és előállítási költsége mellett egyre fontosabb szerep jut a kereskedelmi feltételek megállapításának is. Minél kedvezőbb fizetési feltételeket kínál az eladó vagy a szolgáltató, annál könnyebben talál üzleti partnert magának. A hitelben történő értékesítés az eladótól tőke-igénybevételt követel, amely a kis- és közepes vállalkozásoknál finanszírozási és likviditási problémákat jelenthet. A pénzügyi piac a fenti problémát a faktoring szolgáltatáson keresztül igen hatékonyan tudja orvosolni.

Az 1950-es években még csak az Egyesült Államokra korlátozódott a faktoring, de azóta valamennyi földrészen elterjedt. Az amerikai faktorok banki tulajdonba kerülése elősegítette elterjedését Európában is, mely folyamat jelentős mértékben hozzájárult az 1960-as években rohamléptekben fejlődésnek induló világkereskedelem növekedésében. (Réczei 1988) Ezek eredményeképpen az 1990-es években már a legnagyobb forgalmat Európában dokumentálták. (Martinkó 2002)

A Magyar Nemzeti Bank az 1970-es évek végén, és a 80-as évek elején jelent meg a faktoring piacon mint aktív résztvevő. A faktoring szerződés fogalma alapján – melyet a *Polgári törvénykönyv* 2013. évi V. törvény szabályoz – a követelés eladója a faktor adósa. (MK 2013) Tehát a faktoring fogalma a magyar szóhasználat szerint egy követelésvásárlást jelent: bankok, pénzügyi vállalkozások által nyújtott szolgáltatás keretében egyik oldalról követelés (kintlévőség) finanszírozását, másik oldalról követelés értékesítését jelenti.

Miért is kedvező egy vállalatnak a faktoring szolgáltatás igénybevétele?

– A faktoring nem azonos a hitelfelvétellel, nem kell pl. jelzálogfedezetet biztosítani. A banki hitelezés bürokráciáját ki lehet kerülni, és akár egyszeri pozitív minősítést követően szinte azonnal, és akár folyamatosan is pénzhez juthat a vállalat, sőt kezdő, tőkeszegény, esetleg veszteséges vállalkozások is igénybe vehetik a faktoringot.

– A faktoring szolgáltatás igénybevételével a vállalkozás követelései időre megérkeznek, a tapasztalatok szerint ugyanis nő a vevői fizetési hajlandóság és a fegyelem

(azaz a vevők fizetési morálja javul), így a nem fizetésből származó kockázat csökken vagy megszűnik, ezáltal továbbra is fizetőképes marad a vállalat, a szállítói hitelei csökkennek.

– Felgyorsul a vállalkozás cash-flowja, így javul a cég likviditása, megrendeléskor, hitelfelvételnél előnyhöz juthat. Nő az eszközök forgási sebessége, a bevételek jobban tervezhetővé válnak, folyamatosan szállíthat, ügyfélkörét nem veszíti el. A piacon betöltött szerepét megőrizheti, javulhat versenypozíciója.

– A bank a hitelre történő értékesítés kockázatát részben átvállalja az áruügylet eladójától, helyettesíti a bankgarancia, akkreditív, váltó vagy egyéb biztosíték költséges alkalmazását.

– Nincs szükség bankári biztosítékra, a vevő fizetőképessége jelenti a „fedezetet".

– A bank biztosítja a követelések nyilvántartását, beszedését (Darabos el at. 2015).

A faktorálás számos előnye mellett azért hátránya is létezik. Ilyen többek között az, ha a szállító lejárat előtt, vagy késedelmes fizetés miatt faktoráltatja a követelését, a kereskedelmi ügylet vevőjének piaci megítélése romolhat, megszakadhat az üzleti kapcsolat. Továbbá a faktorálás díja magas, mivel a hitelezéshez hasonlóan ez is kockázatos ügylet, számolni kell a vevő nem fizetéséből származó kockázatával.

Napjaink nemzetközi trendjei

Egészen a közelmúltig a nemzetközi üzleti életben az akkreditív volt a legáltalánosabban elfogadott fizetési mód. A mai, gyorsan változó világban a nemzetközi kereskedelem rohamos növekedésével egyetemben a faktoring újbóli fellendülésének lehetünk tanúi. Ugyanis nemcsak az importőrök alkalmazzák ezt a fizetési módot előszeretettel, hanem az exportőrök is felismerték előnyeit, és ennek a fizetési módnak az alkalmazásával tovább tudják növelni versenyképességüket a teljes világpiacon. Ugyanis napjainkban szinte minden jelentősebb (nemzetközi) banknak – fejlett és fejlődő országokban egyaránt – létezik faktoring szolgáltatást nyújtó leányvállalata, melyek a vállalkozói szektor teljes méretpalettája számára szoros együttműködés kapcsán tudják kínálni nemzetközi faktoring szolgáltatásaikat a legkülönbözőbb ágazatokban.

Jelentős változás ment végbe 2008–2014 között a világ faktoring piacain, hiszen ezen időszak alatt a forgalom növekedése majdnem megduplázódott annak ellenére, hogy 2008-ban kirobbant gazdasági világválság sújtott több országot, kontinenst. (A belföldi faktoring 66 százalékponttal nőtt 2009-ről 2014-re, míg a nemzetközi faktoring pedig 196 százalékponttal.) Az 1. táblázat alapján látható, hogy a legnagyobb mértékű növekedés az ázsiai kontinensen ment végbe (161%-kal nőtt), melyet Európa követte (ezen belül is Kelet-Európa) a plusz 65%-os növekedésével. Közel-Keleten és Észak-Afrikában is pozitív irányú változások történtek. Amerikában is növekedés ment végbe, de világgazdasági pozíciójához mérten ez a változás elenyésző. Ezen adatok alapján elmondható, hogy a faktoring mint pénzügyi szolgáltatás a válság időszakában is bizonyította más pénzügyi szolgáltatásokkal szembeni töretlen életerejét.

1. táblázat. ***Faktoring forgalom a világon 2008–2014 között (milliárd EUR)***

Kontinensek	2008. év	2009. év	2010. év	2011. év	2012. év	2013. év	2014. év
Európa	889	877	1 045	1 219	1 299	1 354	1 463
Amerika	154	142	186	208	188	192	207
Afrika	13	15	17	23	24	23	21
Ázsia	235	210	355	508	572	600	615
Ausztrália	33	40	46	58	50	40	42
Világ összesen	1 324	1 284	1 649	2 016	2 133	2 209	2 348

Forrás: FCI 2015

Hogy mely országoknak van kiemelt jelentősége a faktoring forgalmon belül, azt az 5. ábra szemlélteti. Látható, hogy a feltüntetett hat ország adta 2014-ben a világ faktoring forgalmának majdnem 63%-át, ami az európai piaccal szinte egyező volumen. Az ázsiai kontinensen belül Kína szerepe igencsak megnőtt ezen a piacon, ugyanis a korábban vezető Egyesült Királyság pozícióját is elnyerte 2011-re, sőt azt a mai napig tartja is, ellentétben Japánnal és Taiwannal, ahol pedig több, mint 30%-os csökkenés ment végbe. Átlagosan véve 2008 óta a forgalmát jelentősen növelte még a kontinensen belül Izrael, Singapur és az Arab Emirátusok. Ami a vezető európai országokat illeti, a 2009–2010 környékén történt kisebb forgalomcsökkenés után ismét elkezdett növekedni a forgalmuk. Az elmúlt években jelentős növekedést könyvelhetett el Svájc (24%), Litvánia (101%) és Törökország (29%) is. A forgalomnövekedést mutató országokban a faktoring szolgáltatásait nemcsak a KKV-szektor veszi egyre gyakrabban igénybe, hanem a nagy vállalatok (10 millió euró árbevétel felettiek) is előszeretettel kezdik el alkalmazni. Ami Európán belül a kelet-közép-európai régiót illeti, el lehet mondani, hogy az elmúlt 10 évben megháromszorozódott a részaránya, de még napjainkra is csak a súlya 6% körül alakul. (MFSZ 2015)

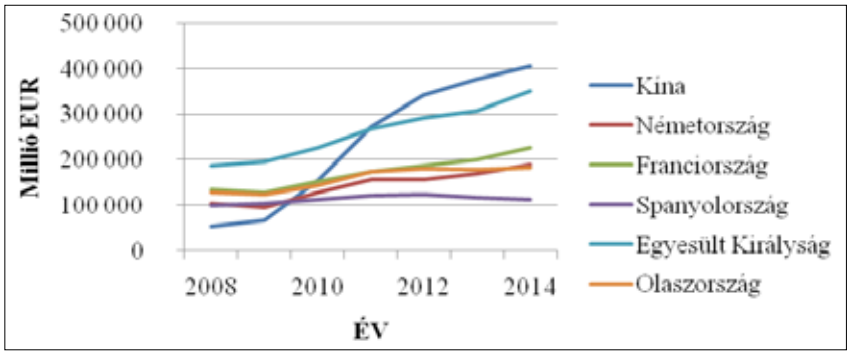

5. ábra. ***A hat legjelentősebb faktoring forgalommal bíró ország 2008–2014 között***
Forrás: FCI 2015

A 6. ábra alapján látható, hogy 2008-hoz képest átrendeződés történt az országok faktoring forgalmának az alakulásában, hiszen 2014-ben a fejlődés zászlóvivője Lengyelország lett, átvéve Oroszország helyét. Ez a változás két tényezőnek köszönhető: egyrészt Lengyelországban dinamikus fejlődés megy végbe 2012 óta ezen a téren, másrészt pedig Oroszország esetében 30% visszaesés történt 2013-hoz képest. Magyarország a középmezőnyben foglal helyet ezen

országok között annak ellenére is, hogy 2009-ben 20%-os visszaesés történt a faktoring forgalomban. Azóta átlagban véve növekedés észlelhető, azonban még mindig nem sikerült elérni a 2008-as szintet. Ukrajnát – hasonlóan Magyarországhoz – szintén megviselte a 2008-as világválság, mely a faktoring piacon is éreztette hatását, hiszen arra 40% csökkenéssel válaszolt. Ennek ellenére 2013-ra majdnem sikerült elérnie a 2008-as állapotot, azonban 2014-ben ismét csökkenés történt, mely minden bizonnyal kapcsolatba hozható a 2014. március elején kirobbant, és azóta is tartó ukrán–orosz konfliktussal, háborúval.

A magyar faktoring piac helyzete

A tényleges üzleti szemléletű faktoring szolgáltatás majdnem 20 éve van jelen Magyarország pénzügyi-üzleti életében. A devizatörvény lépcsőzetes liberalizálása tette lehetővé a vállalkozások számára, hogy az addigi törvény által megkövetelt akkreditívet, garanciát, okmányos inkasszót megelőzve „nyitva szállítsanak" a külföldi partnereik számára, ezzel akár több hónapos fizetési haladékot nyújtva megrendelőiknek. A hazai faktoring szektor a külföldi kiskereskedelmi áruházláncok megjelenésével indult dinamikus fejlődésnek. Az áruházlán-

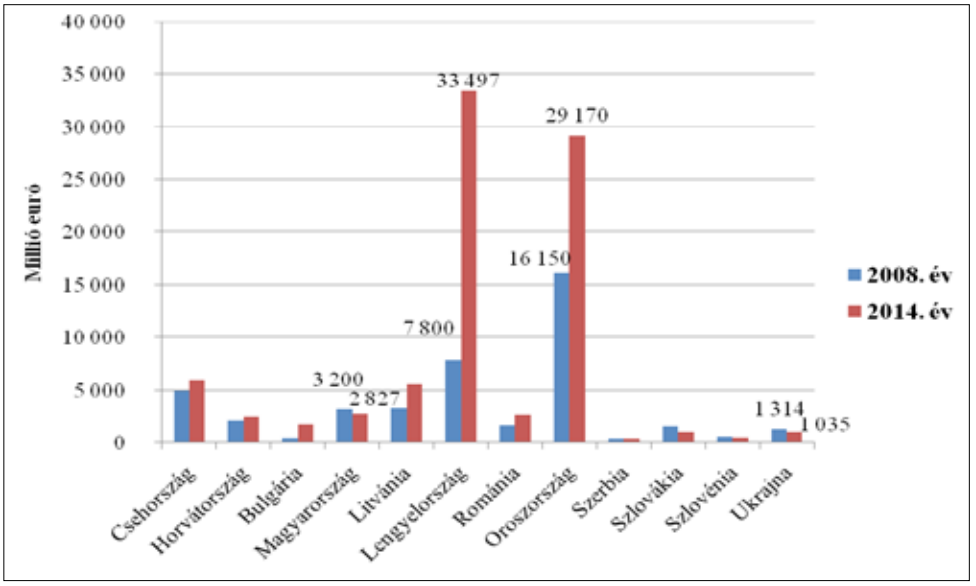

6. ábra. ***Kelet-közép európai országok faktoring forgalmának alakulása***

Forrás: FCI 2015

Európán belül a faktoring penetráció (faktoring forgalom/GDP[4]) vizsgálva elmondható, hogy a fejlett piacgazdasággal, erős KKV-körrel rendelkező országokban erőteljesebb a faktoring szerepe. A kelet-közép-európai országok közül így említésre méltó Litvánia (15%) és Lengyelország (8%) részesedése, míg Magyarország GDP-én belül csak 3%-ot, míg Ukrajna esetében pedig 1%-ot tesz ki a faktoring forgalom. (IMF 2016; FCI 2015 adatai alapján saját számítás)

cok egy erősen koncentrált piacot teremtettek. Vevőként hosszú fizetési határidőket diktáltak a beszállítóknak. Ebből fakadóan a többnyire kisebb tőkeerőt képviselő vállalkozások (beszállítók) hiteligénye megnőtt. A klasszikus faktoring szolgáltatások pontosan ezeket az igényeket elégítik ki. A beszállító – igénybe véve egy faktorcég szolgáltatásait – számottevően javítani tudja versenyhelyzetét anélkül, hogy az áruba fektetett tőkéjét hosszabb időre lekötné, egyúttal pozitív hatást tud gyakorolni a cash-flow-ra. Valamint, de nem utolsósorban

[4] A mutató a 2014-es évre lett számolva.

biztosítani tudja a folyamatos szállítást. A hazai piaci folyamatok jobb átláthatósága érdekében 2003-ban megalakult a Magyar Faktoring Szövetség mint a faktoring szolgáltatást nyújtó cégek érdekképviseleti egyesülete.

A nemzetközi trendekkel ellentétben a magyar faktoring ágazat több éven át stagnált. (7. ábra) Ennek többek között az is az oka, hogy a magyar vállalkozások, vállalkozók többsége a faktoringra mint pénzügyi szolgáltatásra sajnos utolsó forrásszerzési lehetőségként tekintett(tekint), amikor is a követeléseik már rég lejártak, és a vállalkozásuk nem rendelkezett(rendelkezik) refinanszírozási forrással.

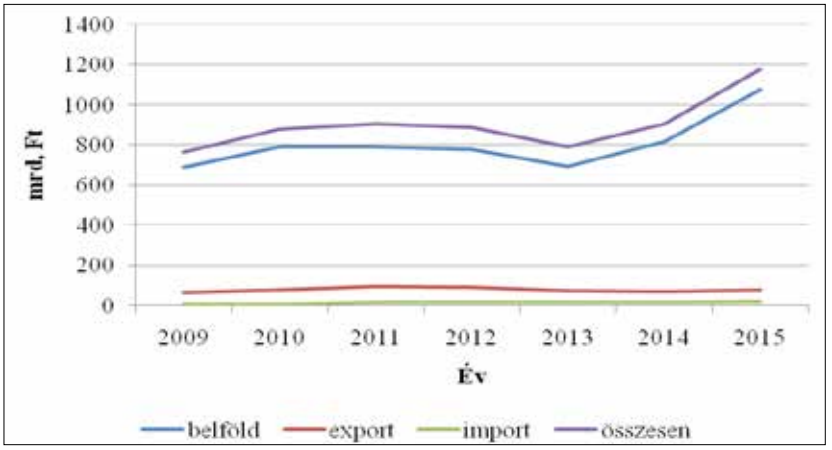

7. ábra. ***Bruttó faktorált forgalom alakulása 2009–2015 között***

Forrás: MFSZ 2012–2015 adatai alapján

A 2008-ban kirobbant válság azonban pontosan ennek az üzletágnak a növekedését segítette elő Magyarországon. Ugyanis a bankok a válság hatására szigorítottak kockázatkezelési politikáikon és eljárásaikon, valamint a rendelkezésre álló refinanszírozási források korlátozottabb mértékben váltak elérhetővé, ugyanakkor jelentősen megdrágultak. A faktoring forgalom bővülésének a jelei 2013-ban már láthatóvá váltak. Összességében 2015-re az összes bruttó faktorált forgalom Magyarországon már majdnem elérte az 1200 milliárd forintot. Annak ellenére, hogy nőtt az összforgalom, az összetevők megoszlása szinte változatlan maradt. A belföldi faktoring átlagos megoszlása az elmúlt években 90%-ot, az import[5] az összes forgalom 2%-át, míg az export 8%-át adta. Számos kutatás mutatja, hogy azok a vállalkozások sikeresek, amelyek be tudnak kapcsolódni a világ vérkeringésébe, azaz exportálnak és/vagy importálnak. Az export bővítésének egyik kitörési pontját kínálják a faktoring szolgáltatásai, hiszen forrást biztosítanak az export tevékenységhez, segítséget nyújtanak a külföldi követelések érvényesítésében, nemfizetések elleni biztosításában, és mindezzel lehetővé teszik, hogy a magyar exportőr a célországi konkurensekkel szemben is versenyképes ajánlattal lépjen piacra.

Amennyiben a szektorok közötti megoszlást vizsgáljuk 2009–2014 között, akkor – hasonlóan a nemzetközi trendeknek megfelelően – átrendeződést figyelhetünk meg. Gyengült az iparhoz tartozó vállalkozások szerepe, a dominancia áttolódott a kereskedelmi ágazat irányába mindamellett, hogy 2010 óta folyamatosan erősödik a szolgáltató jellegű vállalkozások részesedése. Az építőipari cégek – annak ellenére, hogy ott jelenleg a fellendülés

[5] Az import faktoring – amikor egy külföldi cég magyar vállalattal szembeni követelését engedményezi a magyarországi faktorra.

jelei mutatkoznak – gyakorlatilag kiszorultak a faktoringból, főként a válság éveiben rájuk jellemző komoly pénzügyi kockázatok miatt. Ez azért nagyon sajnálatos, mert a körbetartozások visszaszorításában – ami erre az ágazatra meghatározó módon jellemző – a faktoring jelentős szerepet tudott volna vállalni. A mezőgazdaság részesedése pedig 4% körül stagnál évek óta. (MFSZ 2012–2015 adatai alapján saját számítás)

A faktoringot igénybe vevő vállalkozások száma és összetétele jelentősen megváltozott a válság előtti állapotokhoz képest. A nemzetközi trendnek megfelelően Magyarországon is a nagyvállalatok egyre jobban élnek a faktoring kínálta előnyökkel. Részesedésük a teljes forgalomból 6 év alatt a 35%-ot elérte (8. ábra). Sajnálatos tény ugyanakkor, hogy a korábbi közepes vállalkozások egy része kisvállalkozásokká zsugorodott és még így is a kisvállalkozások arány a felére esett, továbbá a mikro vállalkozások több mint fele pedig kényszerűen kiszorult a faktoring piacáról.

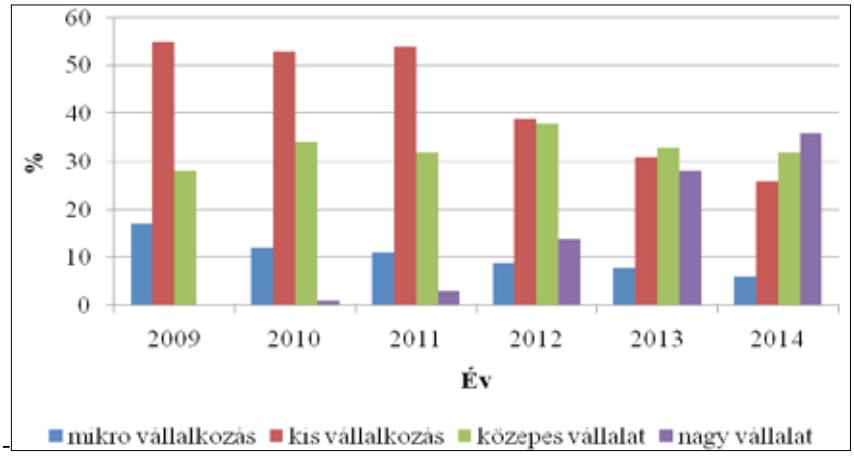

8. ábra. ***A MFSZ ügyfeleinek vállalati árbevétel szerinti megoszlása***[6]

Forrás: MFSZ 2016 adatai alapján

A faktoring piacot hosszú évekig a szolgáltatók viszonylag nagy és növekvő száma, továbbá a tulajdonosi háttér többszínűsége jellemezte. Az elmúlt évek folyamán a szolgáltatók terén egy erősödő koncentrációnak lehetünk tanúi. Ebben szerepet játszott a válsággal összefüggő kedvezőtlen piaci helyzet, de érzékenyen érintette az ágazatot a 2010-ben kivetett bankadó bevezetése is. Ez utóbbit látványosan megsínylették a független faktorok. Az intézkedés nyomán az ágazat minden harmadik tagja veszteségessé vált. Abban a már említett negatív jelenségben, hogy a mikro és kisvállalkozások faktoring finanszírozása visszaszorult, bizonyosan szerepet játszik az is, hogy a független pénzügyi vállalkozások nagyobb részben kivonultak a piacról, hiszen éppen az ügyfélkörükben jelentős arányban szerepeltek a mikro- és kisvállalkozások. A Magyar Faktoring Szövetség – jelenleg 18 tagvállalata – 2015-ben a faktorált összes bruttó forgalmának (1200 milliárd forint) 12%-át a banki faktorok, 16%-át a független faktorok, míg 72%-át a bankok bonyolították le, ezzel megközelítve a KKV-kör bankoktól igényelt rövid lejáratú hitelállományának 10%-át (ebben a 2014-ben új tagként belépő OTP Banknak nagy szerepe volt) (MFSZ 2012–2015 adatai alapján). Ezek alapján kijelenthető, hogy a faktoring napjainkban már messze nem csak egy marginális pénzügyi szolgáltatás, hanem számottevő eleme a rövid távú finanszírozási eszköztárnak.

[6] A MFSZ ügyfélszáma 3000, de abból csak 2000 körül mozog azok száma, akik az aktív forgalmat generálják.

Kutatásokkal alátámasztott tendencia, hogy a faktoring piac bővülése a makrogazdaság fejlődési trendjéhez igazodik. 2010–2013 között a GDP lényegében stagnált Magyarországon, majd némi növekedés után 2014-re érte el a válság előtti (2008. évi) szintet. Ennek megfelelően alakult a faktoring finanszírozás is. Bár az ágazat növekedését egy szereplő generálta (2013-ban belépő OTP Bank), de az a tény, hogy a piaci szereplők fele szintén növekedést produkált, arra utal, hogy a piac az élénkülés irányába mozdult el. Ezenkívül sikerült olyan államilag finanszírozott faktoring termékeket életre hívni, amelyek lehetővé tették, hogy éppen a KKV-kör számára a piacinál jobb kondíciók mellett lehessen a faktoring finanszírozás igénybevételét biztosítani:

- ✓ Exim faktoring termék: A Magyar Export-Import Bank kedvező refinanszírozási konstrukciója. Az euróban exportáló vállalkozásoknak teremt kedvező költségfeltételeket. Előnye, hogy bármilyen üzemmérettel rendelkező (mikro-, KKV- és nagyvállalat) vállalkozás igénybe veheti.

- ✓ A Magyar Nemzeti Bank Növekedési Hitelprogramját (NHP) 2014. év végén kiterjesztette a faktoring finanszírozásra is. Az NHP Faktoring termékkel a vállalkozások maximum 2,5%-os költségmegfizetése mellett juthatnak a faktoring szolgáltatások széles skálájához.

- ✓ Az új Ptk. 2014. március 15-i hatályba lépése kapcsán a faktoring jogi háttere jelentősen megváltozott. Remélhetőleg erre hosszú távon biztonságosan lehet majd támaszkodni.

- ✓ A MFSZ kezdeményezte a Nemzetgazdasági Minisztériumnál, hogy a független faktoroknál kerüljön sor a bankadó teljes eltörlésére, aminek további pozitív hozadéka lenne, hiszen segíteni tudna a mikro és kisvállalati kör visszahódításában is.

Konklúzió

Magyarország vállalkozói teljesítménye a hasonló országoktól 10%-kal elmarad. Ennek nehezen megváltoztatható, az ország működésébe mélyen kódolt okai vannak. A vállalkozók egyrészt küszködnek, másrészt ügyesen alkalmazkodnak a körülményekhez. Ebben élünk évtizedek óta. Változtatni úgy tudunk, ha megértjük helyzetüket és feltárjuk, milyen irányban tudnak, akarnak vállalkozásaink továbblépni. Ha sikerülne megértenünk a magyar vállalkozások valóságát, és ez alapján ki tudnánk dolgozni a jellemzőikhez és lehetőségeikhez illeszkedő állami szabályokat és piaci intézményeket, behozhatnánk a visegrádi országokhoz képest a 10%, az uniós átlaghoz képest legalább dupla ekkora lemaradásunkat. A magyar gazdaság esetében is igaz az a feltevés, miszerint a kis hazai cégek kínálják a gyors gyarapodás lehetőségét, nem a hatékony multik rendszerei. A nagy cégek prosperitása és hálózataik működése stabilitásunk kulcskérdése. Mégis, Magyarország felemelkedésének esélye a kisebb, hazai cégeken múlik. Ennek két fő oka van:

- ✓ egyrészt az ő továbblépésüket korlátozza a túlzott bürokrácia, a bevonható tőke hiánya, a lehetőségek megragadásához szükséges kiszámítható időtáv és szabályozási rendszer.

- ✓ másrészt a hazai cégeken keresztül tarthatjuk meg az új termék teremtette piacokat és profitot, a hatékonyságjavítás hozamát. A multik innovációs központjaiban jól fizetett szakértők nagyszerű dolgokat találnak ki, de a felfedezés hozama a vállalatot illeti meg. Ha egy hazai vállalkozó újít, a pénz az ő zsebében marad, a megnyíló üzleti lehetőségek itthon generálnak beruházást.

A faktoring mint pénzügyi szolgáltatás sok vállalatot segített át a gazdasági válság nehézségein. Ugyanis a jól faktorálható

konstrukciókban a faktoring díjai (1,5–2%) ma már helyenként kisebbek, mint az alternatív megoldást nyújtó forgóeszköz-hitelek költsége. Ha finanszírozási szolgáltatás mellé hozzátesszük a faktoring követelésbiztosítási, behajtási, vevőértékelési, nyilvántartási szolgáltatásait, a mérlegre és a vállalkozás biztosítéki helyzetére gyakorolt pozitív hatásait, akkor a faktoring versenyelőnye határozottan kimutatható.

Miért is lenne szükséges a faktoring szélesebb körű hazai alkalmazása? Mert hozzájárulna:

- ✓ a beszállítói, illetve a B2B (business to business) szektor növekedési lehetőségeinek kihasználásához, és ezen keresztül munkahelyteremtő képességet biztosítana a mikro-, és KKV-szektor szereplőinek,
- ✓ a belföldi és export versenyképességének javításához,
- ✓ a fekete-, illetve szürkegazdaság kifehérítéséhez,
- ✓ a lánctartozások mérsékléséhez,
- ✓ a vállalkozások üzleti kultúrájának, stabil, kiszámítható gazdálkodásának a kialakításához.

A magyar gazdaság további emelkedéséhez nem újabb átfogó országos tervekre van szükség, hanem sok ezer vállalkozás továbblépési elképzelésének megvalósíthatóvá tételére, és az ezt támogató eszközök és intézmények létrehozására. Nem egy stratégiának, vagy éppen a gazdaságpolitikusoknak kell megmondaniuk a helyesnek vélt útirányt, hanem csak egyszerűen hagyni kell, hogy a KKV-k vállalkozói a hazánkban rejlő lehetőségeket felfedezhessék, kihasználhassák és hosszú távon biztonságos mikrokörnyezetben működtethessék.

Felhasznált irodalom

ÁSZ (2015): Tanulmány a 2007–2013. évi EU költségvetési időszakban Magyarország részére juttatott közösségi támogatások összefoglaló bemutatásáról, értékeléséről. Állami Számvevőszék, Budapest

Darabos Éva–Rózsás Attila–Béresné Mártha Bernadett (2015): Faktorálás, mint kölcsönnyújtási szolgáltatás. Controller Infó. III. évf. 4. sz.

Donna Kelley–Slavica Singer–Mike Herrington (2016): Global Enterpreneurship Monitor – 2015/2016 Global Report. file:///C:/Users/-/Downloads/gem-2015-2016-global-report-110416-1460370041%20(1).pdf

EC (2016): European Commission: Economic and Financial Affairs (AMECO) http://ec.europa.eu/economy_finance/db_indicators/ameco/zipped_en.htm

EUROSTAT (2016): Database. Aid by main objectives - % of GDP. http://ec.europa.eu/eurostat/tgm_comp/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=comp_sa_02&plugin=1

Érsek M. Zoltán (2015): Segíts magadon. Magyar kis- és középvállalkozások helyzete. Figyelő. 2015.09. 26.

FCI (2015): Factoring – Exploring new horizons. Annual Review. Factors Chain International https://fci.nl/downloads/annual_review_2015.pdf

IMF (2016): World Economic Outlook Database. Internatiolnal Monetary Fund. April

Kállay László (2014): Állami támogatások és a gazdasági teljesítmény. Közgazdasági Szemle, LXI. évf., március

KSH (2016a): Kormányzati szektor adatai. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest https://www.ksh.hu/kormanyzati_szektor_adatai

KSH (2016b): STADAT táblák. Idősoros éves adatok. Általános gazdasági mutatók. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qpt001.html

Martinkó Károly (2002): Faktoring – a vállalatfinanszírozás hamupipőkéje, Saldo, Budapest

MK (2013): 2013. év V. törvény a Polgári Törvénykönyvről. Magyar Közlöny, 2013. február 26.

MFSZ (2012): A faktoring piac 2011-ben, 2012. évi fejlődési kilátások, célok, törekvések. Magyar Faktoring Szövetség, Budapest

MFSZ (2013): Sajtóközlemény a faktoring forgalom 2012. évi alakulásáról és az ágazat 10 éves fejlődéséről. Magyar Faktoring Szövetség, Budapest

MFSZ (2014): Sajtóközlemény a faktoring ágazat helyzetéről, fejlődési lehetőségeiről – A faktoring piac fejlődése 2013-ban. Magyar Faktoring Szövetség, Budapest

MFSZ (2015): Sajtóközlemény a faktoring ágazat helyzetéről – 2015. július. Magyar Faktoring Szövetség, Budapest

MFSZ (2016): Magyar Faktoring Szövetség statisztikai adatbázisa 2009–2015.

Réczei László (1988): A faktoring ügyletről. Jogtudományi Közlöny. 1. szám

Salinger, Freddy (1995): Factoring law and practice, Sweet & Maxwell Limited, London, 1995/4.

VÁLTOZÁSOK ÉS ÚJ KIHÍVÁSOK A KÖVETKEZŐ VEZETŐI GENERÁCIÓ MENEDZSMENT OKTATÁSÁBAN

Bilanics Ágnes

Nyíregyházi Egyetem, Gazdálkodástudományi Intézet, bilanics.agnes@nye.hu

Korunk vezetőjének a mai folyton változó körülmények között nagy kihívásnak kell megfelelnie. Sikeresen kell irányítania vállalatát, miközben számos olyan szerepnek és elvárásnak is eleget kell tennie, amelyre egy ember önmagában néha talán nem is képes. A munkája bonyolult, összetett és komplex tevékenység. Fölmerül a kérdés: hogyan lehet ezeknek a vezetőknek a feladatait meghatározni, differenciálni. Erre a kérdésre ad választ a vezetéstudomány. A kutatás a gazdálkodástudományi területen tanuló hallgatók oktatásra vonatkozó valós igényeit vizsgálja vezetővé válásuk segítése érdekében.

Abstract

Сучасний управлінець у постійно змінюючому середовищі сучасного повинен відповідати високим вимогам. Успішно має керувати підприємством, одночасно відповідати таким ролям та очікуванням, яким людина самостійно інколи навіть не здатна. Його робота складна та комплексна діяльність. Виникає питання: яким чином можна визначити завдання цих управлінців, диференціювати їх. На це питання дає відповідь менеджмент управління. Дослідження спрямоване на вивчення актуальних освітніх потреб студентів економічних спеціальностей у становленні їх як управлінців.

A változó vezetés

A vezetés olyan tevékenység, amely sokszor észrevétlenül van jelen az emberi munka, a mindennapok gazdasági, társadalmi folyamataiban. Évezredeken, évszázadokon keresztül azonban az emberi munka és a termelőtevékenység irányításának, szervezésének kérdései nem különültek el az adott tevékenység szakmai ismeretanyagától. Napjainkra a vezetés, a menedzsment az egyik legdinamikusabban fejlődő tudományterület. Irodalma bőséges és szerteágazó, számos elmélet, vezetési módszer, eljárás és modell került kidolgozásra, vált ismertté és elfogadottá.

A kutatók, tudósok gyakran más szakterületekről érkezve – mint a pszichológia, a szociológia, a mérnöki tudományok – egyre tágítják a vezetéstudomány határait, gazdagítják témaköreit, bővítik ismeretanyagát. Ma már a vezetési diszciplína nagyon sok olyan területtel foglalkozik, amelyekről korábban nem gondolták, hogy vezetési összefüggésekben is tárgyalható, vizsgálható. Az emberi tényezőktől a viselkedési kérdésekig, a motivációtól a konfliktuskezelésig, az információmenedzsmenten keresztül a döntésig, a minőségmenedzsment, a szervezés, a logisztika a vezetés önálló témakörei. Az emberi erőforrás gazdálkodás, a karriermenedzsment, az ellenőrzés, a logisztikai menedzsment, illetve olyan különleges problémakörök, mint a delegálás, felhatalmazás, autoritás, mind-mind vizsgált és valamilyen mértékig már feltárt területei a vezetésnek.

A vezetéstudományba azonban folyamatosan újabb és újabb területeket építettek, építenek be és dolgoznak fel. A menedzsmentrobbanás azt jelzi, hogy az élet minden területén a vezetés szerepe meghatározóvá vált. A termelésszervezésben feltárt összefüggések után ma már a szolgáltató, az oktatási, az egészségügyi

szervezetek menedzsmentjéről beszélünk. A bővülés egy másik aspektusa, hogy a globalizált, nagy multinacionális szervezetek után a vezetéstudományban egyre erősebben jelennek meg a közepes és kisebb méretű szervezetek vezetési kérdései, és az ezekre adandó válaszok kutatása.

Ma vezetéstudományi szempontból az elmúlt évek gazdasági és társadalmi változásainak hatására sajátos helyzet alakult ki – megváltozott a termelő szervezetek mérete, szerkezete, vállalkozási formája, volumene. A dominánsan jelenlévő állami tulajdont felváltotta a magántulajdon, felerősödött a piaci verseny. Átalakultak a termelési szerkezetek, a vezetési szintek lecsökkentek, megerősödtek a tulajdonosi pozíciók – és mindeközben felnőtt egy új generáció.

Ha megpróbáljuk vezetési oldalról szemlélni ezt a folyamatot, akkor egy nagyon sajátos helyzetre lehetünk figyelmesek. Az új tulajdonosok jelentős része – akár két generáció képviselői – személyesen is részt vesz saját vállalkozása, szervezete irányításában, azaz a vezetési feladatokat tulajdonosi, illetve tulajdonos-alkalmazotti pozícióból látja el.

A különböző szervezeteknek és dolgozóiknak függetlenül azok méretétől, tulajdonosaitól, tevékenységétől vagy volumenétől, minden esetben olyan vezetőre van szükségük, aki ügyel arra, hogy a hatékony és versenyképes munka feltételei megteremtődjenek. Ezért fontos korunk jelenlegi és leendő vezetői számára, hogy a vezetői készségek és módszerek gyakorlatát megismerjék, elsajátítsák.

A vezetési kutatásoknak, vizsgálódásoknak nincs statikus, befejezett állapota. Ugyanis a vezetéstudomány érdeklődésének középpontjában maga az ember áll. Az emberi tényezőknek köszönhetően a már biztosan megismertnek vélt, feltártnak tudott területeket, elméleteket kell újra meg újra értékelni. Minden mozgásban, változásban van, és akár egy jelentéktelen új körülmény is új összefüggéseket, más következményeket, kapcsolatokat eredményezhet.

Jelenleg a baby boom, az X, illetve az Y generáció tagjai alkotják a munkaerőpiacot. E három nemzedék mentalitása radikálisan különbözik egymástól, amelynek egyik oka, hogy eltérő munkapiaci környezetben kezdtek el dolgozni. A baby boom generáció – a mai 50–60 évesek – nyugodtabb társadalmi és gazdasági helyzetbe csöppentek bele. Abban az időben még előre meghatározták a munkaidő végét, a vezetőséget személyesen ismerték, és nem csak videokonferenciákon találkoztak a főnökkel.

Aztán jöttek a – ma 30–40-es éveikben járó – X generáció tagjai, akik a túlóra fogalma helyett a korlátlan munkaidővel találták szembe magukat. A multinacionális vállalatok új munkahelyi kultúrát hoztak magukkal, aminek egyik következményeként megjelent a munkahelyi szorongás, mint a munka állandó velejárója.

Néhány éve tört be a munkaerőpiacra a 20–30 évvel ezelőtt született Y generáció, amelynek tagjai már nem akarnak a hét minden napján készenlétben állni. Helyette inkább munkahelyet váltanak, még úgy is, hogy tudatában vannak annak a ténynek, hogy egy rendkívül telített és magas követelményeket felállító munkaerőpiacon kell eladniuk magukat. Az Y-osok még abban is különböznek az idősebbektől, hogy nagyobb vágyat éreznek a munkahelyi családias légkör iránt.

Egy ideig még a hatvan fölötti építő, a forradalmakat megvalósító baby boom, a lázadó X és a közösségből kivonuló Y generáció befolyásolja a világ alakulását és népesíti be a munkahelyeket. A világ működésébe hamarosan belép a legújabb generáció, amely – mint általában – az eddigiektől eltérő értékrenddel

rendelkezik. Ők a ma gyermekei és tanulói, valamint ők a holnap munkavállalói és vezetői.

A Z generáció és a munka világa

Mire felnőnek, a digitális nemzedék alacsony létszámának köszönhetően a munkaerőpiac radikális átalakuláson megy át: a munkaerő-kereslet jelentősen megnő, míg a kínálat nagymértékben csökken, ami a munkáltatók közötti verseny fokozódásához vezet majd, átalakítva a munkaerőpiac kínálati oldalát. Jelenleg egy nyugdíjas korú emberre átlagosan 5 aktív korú jut, addig négy évtized múlva 2,4-re fog redukálódni ez a szám, ami erőteljesen megterheli a munkavállalókat és a gazdaságot. Az Európai Unión belüli munkaerőpiac és a demográfiai változások összefüggéseire fókuszáló Allianz Demographic Pulse egyik 2010-es tanulmánya szerint az EU-ban megközelítőleg 200 ezerrel többen mentek nyugdíjba, mint ahányan ugyanabban az évben kikerültek valamilyen oktatási intézményből, így becslések szerint 2030-ban közel 9 millióval több nyugdíjas lesz, mint aktív, fiatal dolgozó. Mindezekből következően a jövőben várhatóan nagyobb hangsúlyt kell majd fektetni a humán erőforrás tervezéséből származó kihívásokra, a karrier brandingre, az utánpótlás-nevelésre –, a Z generáció vizuális élmény utáni vágyából eredően – a munkaterület berendezésére és designejára, a vezetőség fejlesztésére és nem utolsósorban a munkaerő-toborzásra és -megtartásra. (Tari 2010)

Persze, hogy mi lesz tíz-húsz év múlva, azt nem tudjuk megmondani. Ha a Z generációt ugyanúgy oktatjuk, ahogyan eddig tettük, az nagy veszélyt rejt magában. A tantárgyak, tananyagok, tankönyvek, pedagógiai módszerek, az oktatás formái, stb. mind nem az új igényekre vannak szabva. Már az Y generációnál is megfigyelhető, hogy a hagyományos, poroszos formákat elutasítják, igénylik az interaktivitást, a sokszínűséget, a technikai eszközök használatát, az idejüket maguk szeretnék beosztani.

Mindez jelentkezik a munkahelyi képzések, tréningek esetében is. Óriási ellentét van a mindennapi élethez szükséges készségek és tudásanyag, valamint a jelenleg oktatott – főleg a biflázásra és az írásbeliségre épített – tananyag között. Nem véletlenül tanulnak sokan küszködve, nehezen, a szorgalmasan magolók pedig nem véletlenül döbbennek rá 23-25 évesen a munkahelyekre belépve, hogy felesleges dolgokat tanultak. Ugyanakkor mindez nagy lehetőségeket is rejt magában. A változást az oktatási szemléletben a fiatal, az Y, esetleg az X generáció szakemberei fogják meghozni, de nagyon kellene igyekezni, mert a szakadék egyre nő. (Szarka 2016)

A kutatási előzmények

„A vezetési feladatok, a vezetőkkel szemben megfogalmazott igények folyamatos változáson mennek keresztül" Koronként, társadalmanként más és más a feladatok megítélése, értékelése, aminek következtében a vezetés egyre differenciáltabb. Ennek a tendenciának, a folyamatosan változó politikai és gazdasági körülményeknek hazánk is részese. (BERDE 2000).

A Nyíregyházi Egyetem napjainkra minden igényt kielégítően megteremtette gazdálkodási területen a jövő vezetői generáció szakmai képzésének, kulturált és optimális körülményeit. A létrejött szervezeti egységek, a látványosan szaporodó impozáns épületegyüttesek kiváló körülményeket jelentenek a XXI. század oktatásának.

Ebben a környezetben a jogelőd kialakult ismertségével és elismertségével, tárgyi és személyi feltételrendszerének színvonalával jól megalapozta a mai Gazdálkodástudományi Intézet működését. Kutatásomban a gazdálkodástudományi területen tanuló hallgatók

oktatásra vonatkozó valós igényeinek megismerésére törekedtem vezetővé válásuk segítése érdekében.

A kutatómunka alapfeltevései

1. Az új generáció hallgatói új igényeket fogalmaznak meg

Malcolm Brown (Brown 2005) részletesen foglalkozik az oktatásban megjelent új generációval, az ún. net generációval. A felsőoktatás legfontosabb feladata a hallgatók oktatása, melynek egyik eleme az oktatási környezet, az oktatás helye. A jobb oktatási környezet megteremtése alkalmas arra, **hogy összhangot teremtsen a hallgatók, a jelenlegi tanulási elméletek és az információs technológia (IT) között.** A konstruktivizmus mint általános szemléletmód egyre inkább elfogadottá válik napjaink korszerű pedagógiájában. A legfontosabb tényezők a tanuláshoz legjobban megfelelő tanulási környezet megteremtésének, kialakításának optimális lehetőségei.

- Az oktatási környezet átalakítása az oktatási terek változását jelenti. Az oktatóknak és a hallgatóknak egyaránt rendelkezniük kell interaktív eszközökkel, mert a tanítás és a tanulás nem ér véget, amikor a tanár elhagyja a tantermet, csak átmegy másik tanulási módba, más helyszínre.

- Az interaktív eszközök segítségével létrehozhatók a virtuális terek, ahol az emberek a digitális hálózatok segítségével találkozhatnak.

- Net Generációs diákok szeretik a csoporttevékenységet és a csapatmunkát, a tanulás pedig erősíti az interakcióikat.

- **A konstruktív paradigma szerint nem a produktumon, hanem a tanulás, tudáskonstruálás folyamatán van a hangsúly. Az elmélet egyik legfontosabb kulcsszava a sokféleség**.

Mivel a tanulók közötti különbözőségek (előzetes ismeret, érdeklődés, motiváció, célok, attitűdök stb.) nagyon változatosak, a konstruktivisták nézete szerint nem lehetséges a hagyományos módszerrel adekvát oktatási gyakorlatot megvalósítani. (Brown 2005)

Ehelyett az olyan tanulást tartják megvalósíthatónak, amelynek elemei a cselekvésen, tárgyak és eszközök manipulációján, a tudás önálló, a tanuló által történő megkonstruálásán alapulnak, és **aktív alkotó jellegű tevékenységet feltételeznek**. Az ilyen típusú tanulás az ehhez szükséges eszközökben, információ- és más erőforrásokban gazdag környezetet feltételez.

A net generáció tagjai cél- és teljesítményorientáltak, preferálják az aktív tanulást, az ismeretek felfedezését, feltárását, a kísérletezést, a kritikus és analitikus gondolkodást, tehát azt a fajta tanulást.

Az aktív tanulási környezet azt a lehetőséget is biztosítja, hogy a hallgató értékelhesse saját tanulását és előrehaladását. Speciális alkalmazások segítségével az interneten keresztül a távolból vehetnek részt előadásokon, szemináriumokon. A virtuális előadás lehet egy távoli helyen szinkron megtartott előadás, illetve lehet egy korábban rögzített előadás.

Az alkalmazás segítségével láthatják az előadó által kivetített diákat, hallhatják az előadás hangját. A felületen általában helyet kap a többi résztvevő listája. Az előadás közben a szoftverek rendszerint lehetőséget biztosítanak a jelentkezésre, kérdés-feltevésre chat formájában, vagy mikrofon segítségével, előhanggal. Az előadó számára lehetőség nyílik eldöntendő kérdések feltevésére, melyre a hallgatóság a szoftver felületén válaszolhat. Az eszköz segítségével mérhetővé válik a hallgatóság véleménye, illetve fenntartható a figyelme.

Az interaktív elemek a figyelem irányítására, önellenőrzésre, a konstruktív tanulási környezet megteremtésére szolgálnak. A legjellemzőbb interaktív elemek az önellenőrzést, illetve számonkérést megvalósító feleletválasztós tesztek. Ezek számítógéppel automatikusan kiértékelhetők, és rendkívül széles körben alkalmazhatók. Az oktatónak tudnia kell azok használatára motiválni a hallgatókat, kreatívan megszervezni a vitákat, szavazásokat, konferenciabeszélgetéseket. (Koltói 2014)

2. Megváltozott a tanár-diák viszony

Mind a tanár, mind a diák szerepe jelentősen változik a mai társadalmakban. Ennek megfelelően a tanári szerepeket is újszerű módon kell modellezni, a tanár-mint-tutor, edző, vezető, tanácsadó, konzulens. A leglényegesebb szempont talán az lehet, hogy mivel a tanár feladata az információátadásról a tudáskonstruálás segítésére helyeződik át, saját magának is aktívan részt kell vennie a folyamatban, sőt, saját magának is folyamatosan tanulnia, fejlődnie kell . (Molnár 2009)

A felsőoktatás legfontosabb feladata a hallgatók oktatása, melynek egyik eleme az oktatási környezet, az oktatás helye. A jobb oktatási környezet megteremtése alkalmas arra, hogy összhangot teremtsen a hallgatók, a jelenlegi tanulási elméletek és az információs technológia (IT) között.

3. A fel nem ismert hallgatói igények lemorzsolódáshoz vezetnek

A lemorzsolódás megelőzése az egyik prioritása a felsőoktatásnak, mivel a tanulmányok abbahagyásának gazdasági vonatkozásai is igen jelentősek. Schlossberg elmélete szerint a hallgató marginalizálódik, ha nem tud beilleszkedni, és ez olyan negatív következményekkel járhat, mint például

- a fölöslegesség érzése
- a depresszió kialakulása, ami gyakran együtt jár
- a hallgató kihullásával a felsőoktatásból

(Roberts és McNeeze 2009).

A másik oldalról tekintve **a hallgatók integrációja, bevonódása az egyetemi, főiskolai életbe fontos tényezője a hallgató jövőbeni sikerességének**.

- Az integráció megerősíti a hallgatót a tanulmányi és társas területen, így biztosítva a sikerességhez szükséges tanulmányi és a személyes fejlődést
- ha a hallgató nem kötődik érzelmileg társas és tanulmányi vonatkozásban az egyetemhez vagy főiskolához, akkor még tanulmányai befejezése előtt elhagyja az intézményt.

(Roberts és McNeeze 2009, Carini és mtsai 2006). Tinto (2009) szerint.

4. A hallgatók különbözősége

A bolognai folyamat következtében egyre különbözőbb hátterű hallgatók tanulnak a felsőoktatási intézményekben. Ez a különbözőség leginkább az előzetes tanulmányi és munkatapasztalatokban ragadható meg. A hallgatók közötti nagy különbségek ugyan nehezítik a felsőoktatási tanácsadás kialakítását, de a segítségükre feltétlenül szüksége van az intézménynek, hogy hallgatói sikeresen végezzék tanulmányaikat. A külföldi hallgatók nagyobb számú megjelenése a felsőoktatásban szintén növeli a felsőoktatási tanácsadás szükségességét. (Koltói 2014).

A VIZSGÁLAT EREDMÉNYEI:

Vizsgálataimat a Nyíregyházi Főiskola gazdálkodási és menedzsment szakos hallgatóinak 2015. évi elégedettségmérés adatainak elemzésével készítettem. Kutatásomban a 18–22 éves hallgatók oktatásra vonatkozó valós igényeinek megismerésére törekedtem vezetővé válásuk segítése érdekében. A válaszadás kérdőívek segítségével, önkéntesen, anonim módon történt. Az interjúalanyok értékítélete teoretikus, alapvetően meghatározó az értékrendben a társadalmi környezet, az elvárások és a normák. Feltételeztem, hogy az oktatói munka minősítésével, vizsgálatával olyan differenciáltságokat, ellentmondásokat mutathatok ki, amelyek hozzásegíthetnek a jövő vezetőinek oktatásra vonatkozó igényeinek pontosabb megértéséhez, jobb megismeréséhez.

Az előző évek mérési adataival való összehasonlítás alapján az oktatói munkára vonatkozóan a következő főbb megállapításokat tettem:

1. A net generáció első hulláma, a mai egyetemisták ma már magától értetődőnek tartják a hálózati hozzáférést, a kézi eszközök egyre bővülő funkcióit, a telefonok, az operációs rendszerek, a laptopok, a PDA-k, táblagépek csökkenő árait, melynek következtében ezek az eszközök mind tartozékai egy mai egyetemista mindennapjainak, és az oktatásban is helyet követelnek.

Hallgatóink által megfogalmazott elvárások:

- Több gyakorlati óra.
- Üzemlátogatások, szakmai üzemi gyakorlatokon a vezetői és operatív munkába való betekintés biztosítása.
- Az informatika, internet, digitális világ adta lehetőségek nagyobb kihasználása.
- E-learning tananyag.
- A XXI. századi oktatástechnikai és prezentációs módszereket kell biztosítani a lehető legtöbb területen.
- Elektronikus hozzáférés biztosítása.
- Kevesebb elméleti óra, több gyakorlati, projektmunka.
- Gazdasági idegennyelv-tantárgy, lehetőség a nyelvvizsgára való felkészüléshez.
- Szórakozási lehetőségek.

Képességfejlesztés területén hallgatóink szerint a szakon folytatott tanulmányaik az alábbi **képességeiket fejlesztették** eddig leginkább: (a válaszadók %-ban)

- gondolkodás 80%
- kommunikáció 40%
- lexikális tudás 37,14%
- önálló tanulás 37,14%
- a megszerzett tudás alkalmazása: 31,43%
- csapatmunka: 34,29%

Kiemelkedő a gondolkodásra, az önálló tanulásra való **képességek fejlesztésével** együtt a lexikális tudás befogadására történő képesség fejlesztése. Ezt a vonalat továbbra is erősíteni kell úgy, hogy a kevesebb pontszámot kapott képességterületek is erősödjenek. Pl.: Szakmai vitafórumok hallgatók számára, prezentációs technikák, szakmai kommunikációs lehetőségek bővítése.

2. Az **oktatók szakmai felkészültsége, naprakészsége** nemcsak a hallgatók által megfogalmazott igény, hanem a duális képzés sikerességének is alappillére. Szükséges az elméleti oktatásban a partnerszervezetek által megfogalmazott szakmai igények oktatásának preferálása, mely az oktatóinktól egységesen magasabb szakmai felkészültséget, esetenként megújulást kíván. Ez a folyamat elkezdődött, a partnerszervezetekkel szakmai találkozók, workshopok keretein belül rendszeresen egyeztetünk.

3. **A tanár-diák viszony** a szakon jellemzően a kölcsönös tiszteleten és a megbecsülésen alapul. Ez a fajta segítségnyújtás a modern oktatásban elengedhetetlen.

4. **A környezet megismerésére, szakmai tanulmányutakra a hallgatói visszajelzések alapján** nagyobb hangsúlyt kell a jövőben fordítani. Cél: Források szerzése, helyi partneri kapcsolatok erősítése.

5. Nagyon fontos **a tanulók tudásának valós megismerése, az előzetes tudására való építés elve,** amely **megköveteli, hogy a tanár minél pontosabban ismerje a tanulóinak tudásanyagát és gondolkodási sémáit**.

6. A projektközpontú problémamegoldáson alapuló tanulási módszerek bevezetésének segítése.

7. A jövőben a **jó hagyományokat és értékeket követve (visszavezetve), azokat hallgatóinknak átörökítve** – támaszkodva belső tartalékainkra – lehet stabilizálni hosszabb távra az egyetem meghatározó szerepét.

8. Legjobb hagyományainkra építve kell elérni, hogy intézményünk versenyképessége erősödjön, hogy a **minőségorientált, gyakorlatközpontú képzések**kel választ tudjunk adni a jelenlegi és leendő hallgatók által támasztott igényekre, és hogy a környezetünkben nagyobb társadalmi aktivitással legyünk jelen.

9. Létrehozhatók olyan **tanulói környezetek, közösségi terek,** amelyek alapja, hogy egy platformra hozza az oktatás részvevőit az együttműködés jegyében. Azonban ahhoz, hogy ezen oldalak eredményesen működjenek, szükséges, hogy a felhasználók generálják az oldal működését, egy épített, ellenőrzött tudás képezze az alapjait, amely köré biztonsággal épülhet ki egy jól működő közösség, amely a felsőoktatási intézmények számára már szinte kikerülhetetlen.

10. Az oktatás újszerű módszereit is ki lehet dolgozni (távoktatás, e-learning), amely a multimédiák kommunikációs eszközeit alkalmazza. A programmal hozzájárulnánk a tehetségfeltáráshoz és tudáshasznosításhoz, ugyanakkor közéleti jelenlétünket is erősítenénk.

Következtetések, javaslatok:

Az eredményes alkotói munka nem képzelhető el a hallgatók bevonása nélkül. Az oktatás középpontjában a hallgatói igénynek kell állnia. A részükre nyújtott szolgáltatások színvonalát úgy kell növelnünk, hogy más intézményekhez viszonyítottan magasabb „komfortérzetet" biztosítson. A hallgatókat érintő döntések kizárólag csak a hallgatók bevonásával és részvételükkel valósítható meg. A hallgatókat mindenképpen partnernek kell tekinteni, és az őket is érintő kérdésekben elkerülhetetlenül fontosnak tartom a folyamatos konzultációt.

Az egyetem sikerének záloga a **minőségi oktatás** mellett a **hallgatói igények folyamatos**

monitorozása. Lehetőséget kell biztosítani arra, hogy a hallgató úgy érezhesse, partnernek tekintik abban a folyamatban, melynek végeredménye nemcsak a szakmai ismeretek elsajátítása és diplomával való dokumentálása, hanem ennél sokkal több. Ezt a **többletet a közösséghez tartozás, az oktatókkal közös eredmények, hagyományok őrzése, a szakmai közéletbe és a vezetői gyakorlatba való bevezetés, az együttgondolkodás, a kortársakkal közös kulturális élmények, a kollégiumi élet, a szórakozás és számos egyéb mozzanat együttesen jelentik.** A jövő vezetői generáció formálása érdekében hangsúlyos feladatnak gondolom a hallgatók érdekeinek, szakmai fejlődésének szem előtt tartását. Szükségesnek tartom a hallgatókkal való bánásmód komplex fejlesztését, a hallgatókkal való **konstruktív partneri viszony** kialakítását.

Felhasznált szakirodalom

Berde CS. (2000): A vezetési feladatok változása. XXVIII. Óvári Tudományos Napok Nemzetközi Konferencia kiadványa IV. kötet, Mosonmagyaróvár

Bilanics Á. (2008): Vezetői feladatok változásainak vizsgálatai. Doktori értekezés, Debrecen

Koltói L. (2014): Felsőoktatási intézmények tanácsadói szerepe – Fókusz – Életvezetés és karrier – Felsőoktatási Műhely felmérése, Budapest, 2014 évfolyam, 8. szám

Hallgatói elégedettségmérés 2015. tanév 2. félév adatai Nyíregyházi Főiskola

Roberts, J. & McNeeze, M.N. (2009): Student Involvement/Engagement in Higher Education Based on Student Origin. Research in Higher Education 47/1.

Tinto, V. (2009): Taking Student Retention Seriously: Rethinking the First Year of University

Tari Annamária (2010): Y generáció: klinikai pszichológiai jelenségek és társadalomlélektani összefüggések az információs korban, Jaffa Kiadó, Budapest

Szarka D. (2011): Z generáció – a jövő munkavállalói, Hr-portál, 2011

www.generationz.com.au

IPARI LOGISZTIKAI PARKOK MINT KÁRPÁTALJA LEHETŐSÉGEI

Egri Imre

PhD., közgazdász, főiskolai tanár, Nyíregyházi Egyetem,
Gazdálkodástudományi Intézet, egri.imre@nye.hu

Kárpátalja Ukrajna legnyugatibb, az Európai Unióval közvetlen logisztikai kapcsolatban lévő térsége. E kapcsolatrendszer történelmileg hosszú idő alatt fejlődött és jelenleg is fejlődik. Ukrajna EU-s kapcsolódása több területen is szükségszerű, így az V. korridor fejlesztése és a hozzá kapcsolódó szolgáltatások természetszerűen adják meg a fejlődés irányát. Ezek közé tartoznak a határtérséghez kapcsolódó logisztikai ipari parkok. A dolgozat a régió geoökonómiai elemzéséből kiindulva kísérli meg számba venni azokat a lehetőségeket, amelyeket az Európai Unió és a modern gazdasági szervezetek adnak.

Abstract

Закарпаття найзахідніша територія України, яка має безпосередні логістичні зв'язки з Європейським Союзом. Це система відносин розвивалася історично впродовж багатьох років і розвивається і зараз. Інтеграція України в ЄС повинна відбуватися на всіх напрямах, тому розвиток 5-го коридору та послуг, пов'язаних з ним, є природнім напрямком розвитку. До них відносяться прикордонні промислові логістичні парки. Стаття, виходячи з геоекономічного аналізу регіону, досліджує ті можливості, які надають Європейський Союз та сучасні економічні формування.

1. Bevezetés

Az EU-s (magyar oldalon) már meglévő illeszkedési, közlekedési, ipari parkokhoz kapcsolódhatnak Kárpátalja fejlesztési projektjei. Így Ungvár, Munkács és Beregszász térsége az ipari parkok létesítésére alkalmas. Egyes helyeken (Csap) már megjelentek az ipari park első formációi.

A fenti konstrukciók egész Kárpátalja gazdaságfejlődési lehetőségeit nyitják ki a különleges övezetek létesítésének irányába.

A modern globális kapcsolatokra építő gazdaság ehhez illeszkedő szervezeteket kíván. Ezek a határon átnyúló termelési, kereskedelmi, fejlesztési, pénzügyi innovációs kapcsolatok, ipari logisztikai parkok, innovációs parkok, klaszterek, szövetségek, integrációk, amelyek az Európai Unió jogi rendszeréhez is illeszkednek.

A kapcsolódó szolgáltatások fejlesztése a klasszikus ipari parki szolgáltatások keretében célszerű, így a technikai infrastruktúra, a közgazdasági infrastruktúra, a jogi infrastruktúra, a logisztikai infrastruktúra, az informatikai infrastruktúra és a humán-tudás infrastruktúra.

2. Kárpátalja geoökonómiai potenciáljának bázisai

Ahhoz, hogy egy régió gazdaságfejlesztési lehetőségeit feltárjuk, illetve gazdaságfejlesztési terveit elkészítsük, szükséges ezen régió gazdasági lehetőségeinek beazonosítása. (Egri-Veress-Filepné 1996) A gazdaságfejlesztési lehetőségek különféle objektív, szubjektív, politikai és fejlettségbeli tényezőktől függenek. Ezen tényezők jelentős részét, a gazdaságföldrajz tudománya évszázadok óta jól körülírta, és ezek jelenleg is a gazdaságfejlesztési alaptényezői között szerepelnek. Jelentősen változtak azonban a gazdaságfej-

lesztés piaci, társadalmi és tudásbeli tényezői. Amíg a jövedelemtermelés fő forrása az ókorban a rabszolga, a középkorban a föld, az ipari forradalom után az ipar, jelenleg a poszt-indusztriális társadalmakban a szolgáltatások, és egyre inkább meghatározó már jelenleg is és a jövőben, a tudás. (Kondratyev szerint e tényezők egymás utánisága egy sajátos ciklust, ciklusrendszert eredményez.) Ahhoz, hogy e „Kondratyev-ciklusokat" modellezni tudjuk, szükséges a növekedési források beazonosítása, kvázi számszerűsítése. A gazdaságfejlesztési stratégiákban jelenleg használt GDP, GNP, NNP, NDP, NEW (Haines 1980), illetve a különféle hitelképességi mutatók múlt idejű, illetve jelen idejű statikus és részben dinamikus mutatók (Nellis-Parker 1997). A jövőbeni lehetőségeket a flow mutatókból lehetne továbbvinni. Erre jelenleg nincsenek mutatók. A vázlatos dolgozat egy ilyen lehetséges mutató beazonosítására tesz kísérletet. A dolgozat várhatóan vitát vált ki, hiszen egy eddig nem feltárt jövőbeni tényezőt kutat, amely a jelenlegi gazdasági válságban is a lineáris jövőkép feloldásában is szerepet játszhat. Ehhez néhány tényezőt vázol fel a dolgozat „gondolatébresztőként".

A geoökonómiai potenciál hagyományos tényezői (GP – geoeconomy potencial)

A geoökonómiai potenciálnak elfogadott meghatározása eddig nem volt. Vélhetően ebben szerepet kell, hogy játszanak a földrajzi tényezők, a gazdaság egyes szektorainak fejlettsége, az emberi tényezők, az ide kapcsolódó tudás és informális tényezők, a modern gazdaság strukturális tényezői, az ebben elfoglalt hely. A mutató, jellegét tekintve flow, folyamatmutató kell, hogy legyen, másrészt olyan tartalmi elemeket szükséges, hogy tartalmazzon, amelyek objektíve mérhetők, tartósak, számszerűsíthetők és összehasonlíthatók más régió hasonló mutatóival. A szubjektívnek látszó mutató tartalmi elemei alapján válhat használhatóvá egy gazdaságfejlesztési terv vagy koncepció megalkotásakor. Ilyen koncepciók az Európai Unió hétéves fejlesztési programjai, a Nemzeti Fejlesztési Tervek, a régiófejlesztési programok, az integrált város- és területfejlesztési stratégiák.

Természeti erőforrások (N – natural resources)

A természeti erőforrások előfordulása nem egyenletes, így egyes országok, régiók ezen erőforrások birtokában különleges előnyökre tesznek szert. Így régebben a bányászat, a korabeli nehézipari alapja, napjainkban a gáz- és olajforrások – mint az energia alapja különös előnyöket biztosítanak birtokosaiknak. Ezen erőforrások azonban kimeríthetők, másrészt az általuk biztosított előny csak egy-egy Kondratyev-cikluson belül érvényes. Ha az illető országban vagy régióban erre alapozva nem tudják a jövőbeli fejlődési forrásokat kifejleszteni, akár le is maradhatnak (rozsdaövezetek). (Blahó 2002)

Energiaforrások (E – energy potencial)

A gazdaság fejlődéséhez nélkülözhetetlen az energiaellátás. A természeti erőforrásokkal való ellátottságban legfőbb különbség az energiaforrásokban van az országok között. Az abszolút előnyök itt érhetők leginkább tetten. Ezért indokolt az energiaforrásokat, illetve azokkal való ellátottságot külön számszerűsíteni. Az utóbbi évtizedekben a klaszszikus energiaforrások mellé felzárkóztak a jórészt tudásalapon működő atomenergiaforrások, illetve a fenntartható fejlődés eredményeként az ún. megújuló energiaforrások. Az Európai Unió legújabb kutatási projektjei ez irányban tesznek lépéseket. A kutatásokat Magyarország számára, a megújuló

termálenergia irányában is ki kell terjesztenünk. Erre külön mutató jelenleg még nincs. (Szentes 1999)

A mezőgazdaság fejlettsége (A – agrarian potencial)

A mezőgazdaság hagyományos alapja a gazdasági növekedésnek. Szerkezetét tekintve azonban a jövedelmezősége, az alaptevékenységet tekintve folyamatosan csökken (agrárolló), ez ellen a mezőgazdaság „élelmiszergazdasággá" szerveződik át, amelyre már az ipari jövedelmezőség jellemző. Ez tartalmazza az élelmiszeripart, a kutatásfejlesztést és a forgalmazást is. Azok az országok tudnak jól támaszkodni az élelmiszergazdaságra növekedési potenciálként, amelyek a teljes vertikumot birtokolják (Nyugat-Európa, USA). Akik csak az alapanyagot termelik, a relatíve alacsony árak miatt a növekedéshez nem tudnak elegendő forrást szerezni. Annál inkább támaszkodhatnak a gazdaság e szektorára, minél inkább ipari, illetve tudásintenzív. Az emberiség jövőképét tekintve az élelmiszergazdaság meghatározó, mivel a világ népessége exponenciálisan növekedik, másrészt az élelmiszer tőzsdei termékké vált. Már jelenleg is működnek élelmiszergazdasági előrejelzések, ezek azonban rövid távúak és legtöbbször éghajlati tényezőkön alapulnak. Szükséges, hogy e legrégebbi gazdasági ágazat is rendelkezzen közép és hosszú távú objektív mutatókkal. (George 2009)

Iparosodottság (I – industrial potencial)

Az ipar fejlettsége (Kossuth: „Ipar nélkül az ország félkarú óriás") napjainkban is egy-egy régió vagy ország fejlettségének mutatója. Az ún. ipari országok ma is a fejlett országok vezetői. Az ipar struktúrája azonban attól függően, hogy mennyire tudásintenzív, más-más jövedelmezőséget eredményez. A legújabb iparágak a tudásgazdaságon alapulnak, így a géntechnológia, a mechatronika, az informatika a legfejlettebb országokban húzóiparágak. Ahol ez a megújulás elmaradt „rozsdaövezetek" jöttek létre, válsággócok alakultak ki. A modern ipar, a modern szervezési kultúrával, nemzetközi menedzsment kultúrával a legfontosabb integrátor, húzóágazat. Azok az országok, amelyek nem támaszkodnak az iparra, és olyan gazdaságot építenek ki, amelyekben csak szolgáltatások vannak, kiszolgáltatottak, nagyon könnyen „válságáldozatokká" válhatnak. Az élelmiszergazdaság és a modern ipar az a bázis, amelyre a modern szolgáltatások támaszkodhatnak. (Korten 1996; Begg-Fisher-Dornbush 1994)

Szolgáltatások fejlettsége (SE – service potencial)

Egy-egy régió rendelkezhet fejlettségét determináló szolgáltatási palettával. Így a kereskedelem, a kapcsolódó pénzügyi szolgáltatások, vagy a hagyományos logisztikai szolgáltatások történelmi távlatokban is meghatározzák egy-egy régió tartós fejlettségét. A gazdasági- és személyszolgáltatások a posztindusztriális társadalmak fő értékalkotó területe. Ahol e szolgáltatások hiányosak, a gazdaság más területei is kevésbé tudnak fejlődni. Így a tőkefogadó képesség a fejletlen infrastruktúrával rendelkező térségekben alacsony. Összességében bekorlátozza a fejlődési lehetőségeket. (Csernok-Erlich-Szilágyi 1975; Gelei 1981)

A kereskedelem fejlettsége (T – trade potencial)

A kereskedelem művelése hagyományosan magas jövedelmezőségű tevékenység.

A kereskedő városok, illetve „államok" helyzetükből és fekvésükből adódóan tartós versenyelőnyt élveznek. Annak felismerése, hogy egy-egy régió rendelkezik-e a nemzetközi kereskedelmi tevékenységhez szükséges földrajzi fekvéssel, gazdasági potenciállal, motorja lehet növekedésüknek. Jelenleg nemcsak a hagyományos tengerparti kikötők válhatnak a fejlődés centrumaivá, hanem a fogyasztói piacok kapui, az új ipari bázisok területei is. A kereskedelem ma nagy nemzetközi cégek irányítása alatt működik, és egy-egy régióban jelenlétük a kínálati, és részben a keresleti potenciált is meghatározza. A jövedelmi viszonyoknak szintén van területi meghatározottsága, amely jórészt alapja a kereskedelem fejlődésének. (Samuelson-Nordhaus 2000)

A pénzügyi szolgáltatások fejlettsége (F – financial potencial)

A globális centralizáció ezen ágazatban vált legáltalánosabbá. A centralizált pénzügyi szervezetek, bankok, biztosítók a kereskedelemmel versengve a legeldugottabb helyeket is meghódították. A modern pénzügyi technikákkal szinte a legfejletlenebb piacokra is behatoltak. E technikáknak köszönhetően olyan helyeken is lehetővé válik a fejlődés, növekedés, ahol a hagyományos források nehezen akkumulálódnak. Ma ez a legglobalizáltabb iparág. A pénzügyi szolgáltatók nagy nemzetközi szervezetek tagintézményeivé váltak. A nemzetközivé válás a pénzügyi válság közepette is folyamatos. Meggyőződésük, hogy a még erősebb együttműködés a válság feloldásának legfontosabb útja. A modern gazdaság fejlődésének alapja a hitel, ennek operatív színtere a banki szolgáltatás. (Encyclopedia of The New Economy)

A logisztikai szolgáltatások fejlettsége (L – logistics potencial)

Az erőforrások és a termékek, valamint az információk célba juttatását végző logisztika az utóbbi évtizedekben produkálta a legnagyobb fejlődési ütemet. Segítségével és az alkalmazott új technológiákkal szinte minden terület megközelíthető. Ezzel együtt egyes technikák, logisztikai parkok, ipari parkok, közlekedési csatornák nem egyforma sűrűségűek, torlódási pontok alakulnak ki, amelyek a gazdasági fejlődés motorjai, az iparfejlesztés és a szolgáltatásfejlesztés bázisai. A logisztika fejlettsége teszi lehetővé a termelőerők nemzetközivé válását, ez alkotja a globalizáció technikai korlátját. A belső logisztika fejlődése a termelés gazdasági hatékonyságát mintegy 40%-kal növelte az utóbbi évtizedekben. A logisztikai szolgáltatások önálló szolgáltatási ággá váltak, jelentőségük messze túlnyúlik a hagyományos szolgáltatásokon. A kapcsolódó szolgáltatáscsoport teszi lehetővé az ipar és más szolgáltatások fejlesztését egy régióban, összességében a gazdasági fejlesztés egyik legfontosabb fogadótényezője. (Szegedi-Prezenszki 2010)

Az emberi erőforrások fejlettsége (H – human potencial)

A humántőkét, emberi tőkét (Jánosi 1984; T.W. Shultz 1989; Kozma 1981) mindig is a növekedés forrásának tekintették. Ha a fizikai jellemzőket tekintjük, az emberivagyon fő jellemzője a létszám, a korstruktúra, a képzettség és az egészségi állapot. E jellemzők azonban egyes esetekben jövedelemtermelők, más esetekben a fogyasztást növelik. Miután az optimális szerkezet kialakítása sok érdektől függ, akár a gazdaságfejlődés érdekeivel is ellentétes az optimalizálás (megfelelő korstruktúra). Ide sorolható a szociálpolitika, amely segítheti,

egyben gátolhatja is a gazdaság fejlődését a modern gazdaságban.

A tudásgazdaság fejlettsége (SI – science potencial)

Az emberi erőforrás bázisa a tudásgazdaságnak, illetve az az oktatási kutatási intézményrendszer, amely karbantartja és közvetíti az ismereteket a vállalkozások és az emberek felé. Közismert tény, hogy az oktatás az emberi erőforrás jövedelemtermelő képességét megtízszerezi. (Egri 2012) Ma az oktatási, kutatási vállalkozások, egyetemek jövedelmező gazdasági vállalkozások is lehetnek, amelyek jövedelmezősége különösen a felsőfokú- és szakképzést tekintve vetekszik a gazdasági szervezetekkel. (Polónyi 2002)

A strukturális szerkezet és integráltság, szervezettség (SU – structural potencial)

A világgazdaság jövedelmezőségét tekintve erősen szegmentált. A centrum országok azokat a gazdasági tevékenységeket művelik, amelyek magas jövedelmezőségűek, míg a perifériás országok az alacsony jövedelmezőségű ágazatokat művelik. A geoökonómiai potenciált ma leginkább ez a tényező határozza meg, és ez a legkevésbé kikutatott terület. Így a centrumhoz való közelség, a centrumhoz való integráltság, a nemzetközi munkamegosztás hierarchiájában elfoglalt hely, illetve a gazdaság komplex szerkezete. (Fazekas 2012) A gazdasági szerkezet egyes szegmenseinek jövedelmezősége igen eltérő (Egri 2012), így a magas jövedelmezőségű (pénzügy, kereskedelem, ipar) ágazatok túlsúlya magas GDP-t eredményez, míg az alacsony jövedelmezőségű területek (mezőgazdasági alapanyagtermelés) tartósítják az alacsony jövedelmezőséget. A magas jövedelmezőségű szolgáltatások nemzetközivé válása (kereskedelem, logisztika) a magas GDP-t stabilizálják. Ugyancsak magas jövedelmezőséget vetít előre a tudásgazdaság arányának növelése.

Egyéb ismeretlen tényezők (O – other)

Ide sorolhatjuk azokat a fel nem tárt tényezőket, amelyek vagy ismeretlenek, vagy pedig teljesen új tényezőként jönnek számításba. Ilyen az így, felfedezett új ipari nyersanyag, amelynek jelentősége túlnyúlik a régió határain, vagy egy új ipari beruházás, szolgáltatáscsomag, logisztikai beruházás (ipari park, autópálya, vízi- és légikikötő stb.). Egy ilyen új tényező potenciálját és rangját tekintve nemzetközi szintre emelhet egy-egy régiót, gazdasági kapcsolataiban a többi tényezőt sokszorosan meghaladó súllyal szerepelhet az új tevékenység.

A geoökonómiai potenciál lehetséges meghatározása

Ahhoz, hogy a régiók, országok közötti rangsort, gazdaságfejlesztési lehetőségeket elemezni tudjuk, a fenti elemeket valamilyen objektív számszerű mutatóvá kell alakítanunk. Szükséges a gazdaságökonómiai elemek fenti meghatározása, illetve annak pontosítása. Valamilyen módon jeleznünk kell egyes elemek súlyát (index állás). Az elemek számával átlagolnunk kell a százalékosan összegzett számszerű adatokat. Célszerű, ha a kiindulópontot egyes elemeknél az önellátás (egy-egy régió, egy-egy ország lakosságára vetítve) teljes szintjét 100%-ra vesszük. Ha az elemzett terület egy-egy elemből nem képes önellátásra, akkor az illető elem súlya 100% alá kerül. Ha a kapacitás többszöröse az önellátás mértékének, akkor kívánatos ennek az arányát az elem súlyindexében feltüntetni.

Így egy terület (régió, ország) geoökonómia potenciálja, százalékban meghatározva a következő lehet:

$$GP = \frac{F(Na + Eb + Ac + Id + SEe + Tf + Fg + Lh + Hi + SIj + SUk + Ol}{Nr}$$

Ahol a geokönonómiai potenciál elemeit a kisbetűkkel súlyoztuk, illetve az összeadott kapacitásokat az elemek számával elosztva kaphatjuk a geoökonómiai potenciál százalékos lehetőségét az illető területre. E komplex mutató lehetővé teszi, hogy egy régió jövőbeni gazdasági lehetőségeit előre vetítve, részleteiben is és komplexen is, valamilyen százalékos számmal jellemezzük. Így például az élelmiszergazdaságnál 100%-kal jellemezhetjük a totális önellátást. Ha ettől többszörös a lehetőség, akkor a súlyindexben tüntethetjük fel (kétszeres, háromszoros stb.). Ugyanígy járhatunk el a többi részmutatónál is. A nevezőben szereplő osztó a mutatók számával osztja el a számlálóban lévő összesített eredményt. Így a kapott jellemző – vélhetően – egy terület jövőbeni fejlődési potenciáljára utalhat. E potenciál gerincét a geoökonómiai tényezők adják, amelyekből a szubjektív tényezőket jórészt kiszűrhetjük ezzel a módszerrel. Vita lehet, hogy mit tekintünk továbbra is 100%-nak, illetve többszörös súlynak. Mivel eddig sem a statisztika, sem a gazdasági elemzések ilyen mutatót nem használtak, az elemeket szükséges önállóan használni a jövőben. Mind a nemzetközi tervezés, mint a regionális tervezés előbb-utóbb kiváltja egy ilyen mutató bevezetésének szükségességét.

A geoökonómiai potenciál rangsorképző jellege

A geoökonómiai potenciál fenti lehetséges tényezőinek súlya állandóan változik. Egyes hagyományos tényezők aránya csökken, másoké növekszik, és újak jelennek meg. Ilyenek a szubjektív emberhez kapcsolódó, tudáshoz és szervezetekhez kapcsolódó tényezők. Ezek számszerűsítése bonyolult, másrészt gyorsan változnak. Az ezek alapján képzett rangsorok így csak egy pillanatnyi állapotot mutatnak, de a gazdaság alakulása és alakítása szempontjából sokatmondóak. Vita lehet egyes tényezők súlya és aránya egy régió geoökonómiai potenciáljának meghatározásában, de a puszta virtuális leíró elemzésnél sokkal többet mondhat. Elgondolkodhatunk azon, hogy a geoökonómiai potenciál lehetséges bővülése mellett milyen annak a kihasználtsága. Legtöbbször a fő gazdasági probléma a lehetőségek ki nem használása miatt van. A kihasználtság vázlatos gondolkodásunk újabb területe lehet, amely a régió és területfejlesztés számára újabb jelzésértékű probléma.

Ha a fentiek alapján rangsort készítünk, többet mond el, mint a GDP alapján alkotott rangsorok, hiszen itt a lehetőségek és a ki nem használt lehetőségek is számszerűsíthetők, valamint a múltbeli és a jövőbeli jellemzőket is tartalmazhatja a mutató. A gazdaságban eddig használatos mutatók pillanatnyi állapotot mutatnak, és a területfejlesztésben csak korlátozottan használhatók fel jövőbeli előrejelzéshez.

Egy jól elvégzett elemezés meghatározhatja helyünket a világban, egyúttal feltárhatja azokat a folyamatosan változó lehetőségeket is, amelyek kihasználása minden területfejlesztési koncepció immanens része.

A geoökonómiai mutató megalkotása, a gazdaságfejlesztési programok és stratégiák alkotásakor szükségszerű.

Egy ilyen komplex mutató elemeinek feltárása szakmai vita eredménye lehet.

A mutató súlyainak megalkotása ugyancsak szakmai vita kompetens.

A szubjektív elemek kiszűrése (ami például a Swot-elemzésnél adottság) szükségszerű.

A mutató jellege alapján mindenképpen dinamikus mutató, illetve flow típusú. Ebből fakadóan tartalma változhat, valamint egy területfejlesztési stratégiánál, illetve vizsgálatnál, a módszerek között e mutató elemeit fel kell tüntetnünk.

A mutató ilyen komplex jelleggel gazdasági szakemberek között még nem elfogadott, részelemei a kutatásokban helyet foglalnak, azt a gazdaságpolitika már használja. (Gazdaságpolitikai kisszótár 1976; Veress 1999)

Kárpátalja geoökonómiai potenciáljának meghatározásánál alapvető a természeti erőforrások mennyisége, az ipari és a mezőgazdaság fejlettsége, a humánerőforrás mennyisége, minősége, valamint a szolgáltatások között a logisztika fejlettsége. Ezek közül kiemelkedő lehetőség a logisztika és a kereskedelmi szolgáltatások globális lehetősége, valamint az emberi erőforrás minősége. Extern tényező az Európai Unióval való kapcsolat.

3. A gazdasági növekedés emberi erőforrásai

A különféle kutatások szinte egyöntetűen az emberi erőforrást, illetve annak különböző jellemzőit határozzák meg a növekedés végső forrásaként. (Jánosi 1960) A természeti tényezőket, valamint a geoökonómiai fent felsorolt tényezőket másodlagosnak tekintik (erre legjobb példa Japán fejlődése). Ahhoz, hogy az emberi erőforrás növekedésre gyakorolt hatását objektíven értelmezni tudjuk, a tudásra és a tudás alapján létrejövő ágazatokra kell figyelnünk. Vagyis a kifejtett munka mennyiségére, a felhasznált tudás mennyiségére, milyenségére, a szervezetekre mint értéknövelő tényezőkre, valamint a tulajdonosi (tőke) menedzsment tevékenységére.

Ha a munkára mint egyszerű fizikai tevékenységre tekintünk, és ezt alapul vesszük, akkor összehasonlítási alapként viszonyíthatjuk a különféle felkészültséget igénylő munkákhoz. Ha Eurostat (Európai Unió statisztikai bázisa) adatait 1960-tól áttekintjük, akkor egyértelműen rögzíthető, hogy a szakmunka jövedelemtermelő képessége az egyszerű fizikai munkának átlagban mintegy háromszorosa, a kvalifikált szakmunka (egyetemet, főiskolát végzett) jövedelemtermelő képessége a fizikai munkának 10-12-szerese. Egyértelműen látszik, hogy a kvalifikáció, a tudás intenzív munka jelentősen fokozza a termelékenységet, hatékonyságot. Azok a társadalmak, ahol a munkavégző népesség szakmailag képzettebb az egész társadalom jövedelemtermelő képessége sokszorosára növekedhet.

Ha az ágazatokat tekintjük mint tőkebefektetési területeket, azaz a tőke hatékonyságát, végső soron jövedelemtermelő képességét, akkor a rendelkezésünkre álló Eurostat adatokból számolva a klasszikus mezőgazdaságra 100 egység beruházásra 4–6% tiszta jövedelmet kapunk, a feldolgozóiparra 8–12%-ot, a kereskedelemre 18–24%-ot, K+F+I és a pénzügyi szféra 40–70%-os jövedelmezőséget mutat. Ez meggyőző bizonyítéka annak, hogy a csak mezőgazdasági országok miért nem tudtak a fejlődés élvonalába kerülni, és az ipari forradalom miért tette lehetővé a tőkésedési folyamatok elindulását, illetve a pénzügy globalizáció és a kereskedelmi globalizáció miért vált napjaink meghatározó gazdasági erejévé.

Ahhoz, hogy egy térség gazdaságfejlesztési programját vagy trendjét meghatározzuk, a fenti tényezőket kell egységes rendszerben, kölcsönhatásában ábrázolnunk. Ezt mutatja a következő táblázat:

Jövedelmezőség növelő hatás 10-szeres			Jövedelemnövelő hatás 10-szeres	
Munkatevékenységek jövedelmezősége (hozadéka)			**Ágazatok jövedelmezősége**	
	Munkabér, jövedelem	Vállalkozói, tulajdonosi hozadék (munkabérhez viszonyítva)	Ágazatok	100 egység beruházásra jutó %-os jövedelem
Kvalifikált szakmunka (felsőfokú, egyetemi, főiskolai szakképzettség)	1	7–12	Pénzügy, K+F	40–70%
			Kereskedelem	18–25%
Szakmunka (szakképzett)	1	3	Ipar	8–12%
Egyszerű fizikai munka (alapképzettség, szakképzetlen)	1	1	Mezőgazdasági alaptevékenység	4–6%

Forrás: Eurostat adatai alapján számolva 1960–2010.

Európai Uniós országok statisztikai átlagai alapján számolva

A fentiek alapján fontos, hogy a kvalifikált munkaerő és a hatékony ágazatok találkozzanak a fejlesztési elképzelésekben. Ez azt eredményezheti, hogy a hatékony ágazatokban, a tudás intenzív területeken foglalkoztatott kvalifikált munkaerő a GDP nagyságát sokszorosára (az alap mezőgazdasági termelés és képzetlen munkaerő esetén) akár százszorosára is növelheti. Vagyis egy tízszeres jövedelmezőségű munkaerő egy tízszeres jövedelmezőségű ágazatban százszoros GDP-növekedést eredményezhet. (Egri 2012)

4. A jogok és a gazdasági növekedés jelentősége

A szabadversenyes kapitalizmusban – amit Adam Smith, David Ricardo vagy akár Marx leírt – a tőke és a termelési erőforrások szabadon áramlanak a gazdasági hatékonyság céljából az ágazatok között. A monopóliumok létrejöttével különösen napjainkban erős törekvés van arra, hogy a növekedés egyes potenciális lehetőségeit egyes nemzetközi cégek kisajátítsák. Ez legtöbbször a jog eszközével történik, amelyek igyekeznek helyzeti előnyöket kovácsolni a gazdasági lehetőségekből.

Napjainkban a különböző jogi szervezeti formák előnyben részesítik a nagy nemzetközi szervezeteket.

A nemzetközi monopóliumok belső kapcsolatai ma már tudományos alapokon nyugszanak, és felhasználják az informatika, a pszichológia, a szociológia, vagyis a szervezési és embertudományok legújabb eredményeit. Bátran mondhatjuk, hogy kezükben a szervezeti kapcsolatok termelőerővé és a gazdasági növekedés egyik legfontosabb hajtóerejévé váltak.

A hagyományos integrációk, vagyis a jogilag önálló szervezetek közötti termelési, kereskedelmi, fejlesztési kapcsolatok annak megfelelően, hogy milyen új nemzetközileg is kompatibilis szervezetek jönnek létre, válnak a növekedés hajtóerejévé. Legtöbbször ezen integrációk egybeolvadnak, és az addig önálló cégek leányvállalatokká, termelő egységgé módosulnak. Ezzel makrosíkon növekszik a hatékonyság és a nemzetközi piac kihasználtsága.

A nemzetközi integrációk (az Európai Unió integrációi vagy a készülő észak-atlanti integráció) olyan jogi kereteket adnak a nemzetközi cégeknek, amelyek szinte a jogszabályban határozzák meg a profit nagyságát, annak lehetőségét.

A fentiek alapján ma a szervezetek, a szervezettség, az integrációk, valamint a nemzetközi integrációk a gazdasági növekedés egyik leghatékonyabb bázisaivá, netalán gátjává váltak.

A kárpátaljai régió jogi helyzetét tekintve, Ukrajna átlagos régiói között foglal helyet. Ha az érdekeket nézzük, Ukrajnának és az Európai Uniónak is érdeke, hogy kialakuljon egy összekötő kapocs mind technikailag, mind gazdaságilag és jogilag is. Erre Kárpátalja kiválóan alkalmas.

5. Különleges övezetek a világban

A nagy földrajzi felfedezések, a gyarmatosítás időszakában a természeti feltételek alapján létrejöttek azok a kikötők, amelyeket a nemzetközi jog alapján szabad kikötőkké nyilvánítottak. Ez kölcsönös előnyökhöz juttatta a kikötőket üzemeltetőket, valamint az igénybevevőket. Kialakultak azok a szolgáltatások, amelyek a kikötőbe betérő idegen hajósok számára hosszú távon szükségesek voltak.

A XVIII. században létrejött szabadkikötők napjainkra különleges övezetekké, városokká alakultak, amelyek a nemzetközi kereskedelem és pénzügyi szféra központjaivá váltak. Ezek legtöbbször adóparadicsommá is váltak, így híresek a Bahamák, a Cook-szigetek, Gibraltár, Kajmán-szigetek, Mauritius. De ma már egyes államok is ilyen különleges övezetté nyilvánítják magukat. Így Ciprus, Svájc, Luxemburg, Liechtenstein vagy Nevada és Delaware állam, Málta, Dubai stb. Hasonló státusszal bírnak Hongkong és Singapure is. E területek nemzetközi jelentőségűek. Mai felmérések alapján a világ pénzügyeinek közel 50%-át bonyolítják le.

A fentiektől kissé eltérő konstrukciók az ipari, tudományos, technológiai parkok, amelyek egy-egy cél köré alakulnak. Így a foglalkoztatási célú ipari parkok, amelyek a gazdasági lemaradásból a foglalkoztatást tűzik ki célul. A tudományos ipari parkok a fejlett országokban a gazdaság hatékonyságának növelése érdekében igyekeznek egyesíteni a tudományos kutatást, az oktatást és a termelést. Ma a világon az ipari, technológiai, logisztikai és tudományos parkok egyazon elv alapján szerveződnek, mégpedig, hogy a szolgáltatások mennyisége és színvonala a park területén éri el az élen járó nemzetközi színvonalat. E szerveződéseknek köszönheti gyors felzárkózását Kína, de hozzájárul az USA, Németország és Franciaország gazdasági potenciáljának és helyezésének megőrzéséhez is.

A rendszerváltás utáni időszakban a kelet-európai országok a gazdasági felzárkózás érdekében igyekeztek felhasználni az ipari parki lehetőségeket (Magyarországon jelenleg jogi konstrukció keretében több mint 100 ipari park létezik, ténylegesen közel 50 ipari park működik).

A különleges övezetek (off-shore) teremtése és létrehozatala nem igazán illeszkedik az Európai Unió jogrenjédbe, de a meglévő szervezeteket az unió továbbra is tolerálja.

6. Ipari parkok és szolgáltatásaik

A leírtak alapján ipari parkot Németországban önkormányzati tulajdon keretében 1950-es évektől hoztak létre, ami hozzájárult a német gazdasági csodához. Franciaországban már tudatosan állami kezdeményezésre hoztak létre tudományos ipari parkokat. Az Egyesült Államokban az egyetemek kezdeményezésére (Szilícium-völgy) születtek ipari technológiai tudományos parkok. A már említett kínai felzárkózás is a korabeli ’60–’70-es években induló központi kiemelt zónákból indult. A ’70-es évektől kezdve a gazdaság- és iparfejlesztés szerves eszközévé vált az ipari parkok szervezése. Megjegyzendő, hogy azokban az országokban, ahol az infrastruktúra nemzetközi szintű, a meglévő fejlett cégek az összefogásban rejlő potenciált igyekeztek kihasználni.

Így például Ausztriában a klaszterek váltak az együttműködés bevett formáivá, vagy az ún. szakosított ipari parkok váltak húzóerőkké.

Ha az ipari parkokat csoportosítani akarjuk, akkor a céljaikat és lehetőségeiket kell számba vennünk. Az egyik legklasszikusabb a fejlett országokban a fejlesztési célú, innovációt támogató ipari park. Ilyen az Egyesült Államokban a MIT vagy a Szilícium-völgy, Franciaországban a Grenoble-i ipari park, Németországban München mellett az Ingolstadt-i ipari park, vagy Japánban Tokióban a cukubai ipari park. Kevés publikáció jelent meg a katonai ipari parkokról, amelyeknek nagy bázisai vannak az Egyesült Államokban. A foglalkoztatási célú ipari parkok az utóbbi évtizedekben terjedtek el a volt szocialista országokban. Ennek élharcosai a kínai különleges övezetekben lévő ipari parkok. Kereskedelmi célú ipari parkok zömmel a kikötőkre vagy ún. offshore övezetekre települtek, ahol sokszor az egész város jogilag ennek hatálya alá kerül. Így Hongkong, Szingapúr, Gibraltár, az afrikai-spanyol Celuta, a Csatorna-szigetek, a MAN-szigete, részben ilyen Málta, Ciprus vagy akár Luxemburg is. E területeken különleges jogi determinációt használnak, különösen az adókedvezmények meghatározóak. Technikailag érdekes az ún. határon átnyúló ipari park, mint például Magyarország és Ausztria között a Szentgotthárd-Heiligenkreutz-i ipari park.

A tulajdonosokat tekintve jellemző, hogy az Egyesült Államokban egyetemi és magánkezdeményezésre alakulnak ipari parkok, Franciaországban és Kínában állami kezdeményezésre, az európai volt szocialista országokban és Németországban önkormányzati kezdeményezésre.

A fentieken túl új formációk fejlődnek ki napjainkban, így a termelés, a logisztika és a tudomány összeolvadása. Egyre erőteljesebben jelenik meg az ipari parkok körében is a hálózatosodás, valamint a szakosított ipari parkok kialakulása (így könnyűipari ipari parkok, autóipari ipari parkok stb. megjelenése).

Az eddig létrejött felzárkóztatási (foglalkoztatási) célú ipari parkok a nyújtható szolgáltatások palettájának csupán töredékét képesek nyújtani, így fejlődésük sokszor megreked az infrastruktúra alapszintjén. Áttekintve az előzőekben említett széles nemzetköz palettát, a következő ipari parki szolgáltatások megszervezése célszerű:

- Technikai infrastruktúra

Mindazok a szolgáltatások tartoznak ide, amelyek a terület fizikai valójához kötődnek: telek, közlekedés, épületek, energiarendszerek, víz, ipari víz, szennyvíz, szilárd- és folyékony ipari hulladékkezelés és feldolgozás. Ezek a szolgáltatások egymásra épülnek, a szolgáltatásokat az ipari park vagy az ipari parkban működő szolgáltató vállalkozások nyújthatják.

- Logisztikai infrastruktúra

Napjainkban az ipari parki és logisztikai parki szolgáltatások összeolvadásának lehetünk tanúi. A parkon belül raktárak, raktári szolgáltatások, csomagolás, fuvarszervezés, külkereskedelem, speditőri szolgáltatások, vámolás, információtechnika, telefon, internetkapcsolat vehetők igénybe.

- Közgazdasági infrastruktúra

A közgazdasági infrastruktúra olyan szolgáltatáscsomag, amely elsősorban a parkban lévő vállalkozások hatékony működését szolgálja piaci és pénzügyi szakterületen. Ilyenek a piaci információk, marketingszolgáltatás, banki biztosítási szolgáltatások, hitelek, pályázati menedzselés, postai szolgáltatások, könyvelés, számvitel, munkaerőbérlés, közvetítés.

- Jogi infrastruktúra

Cégalapítás, irodák működtetése, szabadalmi jogok, hatósági kapcsolatok, adókedvezmények igénylése, pályázati információk, vámszabadterületi szolgáltatások, ingatlanközvetítői értékbecslői szolgáltatások vehetők igénybe.

- Informatikai infrastruktúra

Szükséges, hogy az informatika által nyújtott szolgáltatások önálló csomagban jelenjenek meg, és a technikán túl beletartozzon annak karbantartásával együtt a szoftverek fejlesztése a termelési célú informatika. Ez lehetővé teszi a cégek nemzetközi hálózatba való csatlakozását és az ún. virtuális ipari parkokhoz való kapcsolódást.

- K+F+I infrastruktúra

Ahhoz, hogy az ipari parki cégek élvezni tudják a tudásgazdaság nemzetközi előnyeit, új kapcsolatrendszert kell kialakítani a kutatással, fejlesztéssel. Ez szervezett kapcsolatokat feltételez a régió kutatóintézeteivel, egyetemeivel és fejlesztési szervezeteivel, és közös fejlesztésekben, kutatásokban, pályázatokban és piacra lépésben ölt testet.

- Humáninfrastruktúra szolgáltatások

Ipari parkon belül szükséges a munkaerő és alkalmazottak fizikai kiszolgálása (étkeztetés, egészségügy, továbbképzés stb.), amely akár egy külön vállalkozás is lehet. Fontos a munkaerő-közvetítés, a közös gyakornoki programok kifejlesztése. Ide tartozik a menedzsment és a kvalifikált nemzetközi szakemberek számára nyújtott, az érintett településen hozzáférhető lakás, iskola, család számára nyújtandó szolgáltatások. (Egri 2002)

Kárpátaljára vonatkoztatva át kell gondolnunk, hogy a meglévő ipari parkok, amelyek részben szakosítottnak tekinthetők (Csap – autóipar), milyen profilú ipari parkok telepíthetőek és milyen kezdeményezésre. Így tere lehet a szakosított ipari parkoknak, a tudományos ipari parkoknak, valamint a szolgáltató jellegű és foglalkozatási célú ipari parkoknak. Ezek az alakuló nemzetközi hálózatokba is be tudnak kapcsolódni.

7. Különleges előnyök Kárpátalján

Ha Kárpátaljával, mint régió gazdaságfejlesztésével akarunk foglalkozni, fel kell tárnunk azokat a természetben és a történelemben rejlő lehetőségeket, adottságokat, amelyeket a terület fejlesztésének bázisaként használhatunk. Földrajzi adottságait tekintve a régió sok tekintetben átmenetet képez a kulturált gazdaságok és geológiai területek között. Ezeket is figyelembe véve egy további kutatás alapja lehet az alant felsorolt kvázi előnyök. Ha szisztematikusan feltárjuk a geoökonómiai potenciálban meghatározottakat, akkor ezek közül kiemelkedik néhány sajátosság, amely a jövőben fontos lehet:

- Határövezet

A régió nemcsak földrajzilag tekinthető határterületnek, országok közötti választóvonalnak, hanem gazdaságilag is, hiszen határos az Európai Unióval, illetve részét képezi a FÁK országok tömörülésének. A határövezetek vagy elválasztanak, vagy összekötnek régiókat, ebben az esetben ki kell emelnünk az összekötő tényezőket. Így a természeti környezet, az évezredes gazdasági kapcsolat, a népesség, a közös kultúra stb. E tényezők nemcsak gazdaságilag, hanem nyelvileg is olajozottá tehetik a határövezet légiessé tételét, illetve azon jogi előnyök kihasználását, amelyek jelenleg különbségként vannak jelen a határ két oldalán. Lehetővé válik olyan szervezet működtetése, amelyek a határon átnyúlnak, így ipari parkok, gazdasági klaszterek, kulturális szakképzési szervezetek, közös vállalkozások, tudás és tőke export és import. A

terület fordítókoronggá válhat a két nagy gazdasági régió között.

- Logisztika

A terület mindig is a népek országútja volt, és jelenleg is az. A térségi logisztikai elemek közül kiemelendő a vasúti és közúti logisztika, amelyek külső vállalkozásokkal, vagy akár európai uniós támogatással is fejleszthetők. Mint régió alkalmas arra, hogy a Kelet-Európa számára szolgáltatást nyújtó logisztikai központok megtelepedjenek itt. Ez a határövezetből is fakad, illetve a közel 50 milliós ukrán piac tőkevonzó képességéből.

- Kulturális környezet

A térség a kultúrák találkozási helye, több felsőoktatási intézmény otthona. Fontos a vallási kultúrából fakadó gazdasági mentalitás (munkakultúra), amely szervesen illeszkedik az európai gazdasági kulturális identitáshoz. Ez a gyakorlatban jelenleg is működik, hiszen a térségből tízezres nagyságrendben vállalnak munkát az Európai Unióban nyelvi és kulturális nehézség nélkül. A magyar nyelv ismerete a lakosság részére elfogadott (nem csak a magyar ajkúak számára). Ez egyúttal gazdasági lehetőséget is rejt számukra. Az orosz irányba való kapcsolatról ugyanez mondható el, hiszen az orosz nyelv ismerete is általánosnak mondható a térségben.

- Európai Unió

Az ukrán külpolitikában az Európai Unió jelenleg feladatként van jelen. A jelenlegi vitás kérdések (Oroszország) hosszú távon a természetes fejlődés révén egy irányba mutatnak, amit az európai érdekek is alátámasztanak. Az elkövetkező időszakban nemcsak Ukrajnának, hanem Oroszországnak is alapvetően fontos, hogy az Európai Unióval jó gazdasági kapcsolatai legyenek. Ez kölcsönös érdek, amelynek érvényesülését jelenleg néhány globális érdekcsoport akadályozza. Ettől függetlenül az ukrán EU-kapcsolatok fejlődése érzékelhető és egyre inkább intézményesül (vízumkényszer eltörlése stb.). E fejlődési vonalra a kárpátaljai régió, mint az Interreg programok révén is tapasztalatot szerzett terület, segítheti Ukrajna fokozatos integrálódását. Ez Kárpátalja részére gazdasági előnyöket, perspektívát is jelent.

- Logisztikai tengelyek

A belső logisztika és ellátási logisztika mellett az igazi nagy lehetőség a térségi logisztika kihasználása. A fent említett vasúti és közúti kapcsolatrendszer az eltérő technológiák (vasúti tengelytáv) miatt is sajátos műveletteltel bővül a határon. De az igazi jelentőség a kelet-nyugati ún. európai V. korridor, amely kapcsolatot jelent Távol-Kelet és Nyugat-Európa között (Selyemút). E vonalnak része a Transz-Szibériai vonal, amely a kínai árumozgást hivatott szolgálni a szárazföldön (a kínai–orosz határon lévő átrakó kapacitás 180 millió tonna/év, a Csap–Záhony átrakó kapacitás ennek tizede).

Potenciálisan jelentőssé válhat az Európai Unió közép-európai észak-déli logisztikai tengelye, amelyhez a térség logisztikája is kapcsolódhat. Ez a jövőbeni fejlődés szempontjából fontos, hiszen a fejlődő kelet-közép-európai balti, lengyel, magyar térséget köti össze a déli görög mediterrán térséggel.

Mindkét tengely bázisul szolgálhat logisztikai szolgáltató központok, ipari parkok telepítéséhez, üzemeltetéséhez. E tengelyek szervesen be tudják kapcsolni Kárpátalját a globális gazdaságba.

8. Összefoglalás. Potenciális lehetőségek, javaslatok

A fenti vázlatos elemzés alapján láthatjuk, hogy Kárpátalja igazi jelentőségét és lehetőségét

nem az önellátás és az önmagába fordulás adja, hanem a különleges geoökonómiai, geopolitikai lehetősége. A geoökonómiai potenciál szisztematikus feltárása rávezethet bennünket azokra a térségi adottságokra, amelyekre támaszkodva a térség gazdasága fejleszthető. Ugyancsak fontos orientáló tényező a humánerőforrás és az ágazatok hatékonysága alapján történő fejlesztés. A tudásintenzív gazdaság hosszú távon is eredményesebb lehet, mint az extenzív tényezők alapján történő növekedés, mely magában foglalja a minél intenzívebb bekapcsolódást a logisztikai pályák révén a nemzetközi gazdaságba. Ez legfőképpen a különböző gazdasági szolgáltatások nyújtásában ölthet testet, aminek szervezeti kereteit az ipari parkok adhatják. Az ipari parkok típusai közül a klasszikus szolgáltató parkok mellett a tudományos ipari parkok, a logisztikai ipari parkok és különleges határon átnyúló ipari parkok lehetősége adott. Ezek közül már vannak pozitív példák (Csap), de a lehetőségek messze nem kihasználtak. Az európai uniós kapcsolatok bővülésével kiteljesednek a fent leírt lehetőségek.

Kárpátalja számára különleges jogi keretet szükséges megfogalmazni (különleges övezet), amely az adókedvezmények mellett a helyi döntések, kapcsolatépítések önállóságában fejeződhetnek ki. E jogi keret lehetővé tenné a térség számára különleges európai övezetként való működést (ezt ma Ukrajna saját jogon sokkal könnyebben megteheti, mintha az Európai Unió tagja lenne). A térség számára hosszú távon, de akár rövid távon is perspektívát jelentene úgy, hogy ez egyúttal Ukrajna számára is egy vonzó potenciális előnyt hozna az Európai Unióban (ezt meg lehetett volna tenni a Krím félsziget helyzetének feloldására is).

Megfelelő gazdasági potenciált jelent az Ungvár–Csap–Záhony övezet együttes fejlesztése és kezelése, amely a logisztika mellett a tudásipar, az ipar összekapcsolására is lehetőséget adhat. Ez a határon átnyúló térség történelmi kapcsolatainak gazdasági folytatását és fejlesztését jelentheti európai uniós keretek között. Több logisztikai, ipari, valamint tudományos park kialakítására is lehetőség van a már működők mellett.

Beregszász térsége kulturálisan is különleges, hiszen lakossága magyar anyanyelve révén eddig is integrálva volt a magyar kultúrába. A térség mint határ menti övezet a leírt előnyök mellett a kulturális kapcsolatok gazdasági kapcsolatokká váltásában szerezhet előnyöket. Fordítókoronggá válhat a térségi magyar–kárpátaljai gazdasági kapcsolatok számára. A beregszászi főiskola szakképzéseinek fejlesztésével a gazdasági növekedés egyik pillérévé válhat.

Felhasznált irodalom

Bajor T.–Egri I. (2011): Three borders, one question. Logisztikai Évkönyv, MLE. Budapest

Bara Z.–Szabó K. (2006): Comparative Economics. Aula Kiadó. Budapest

Bara Z.–Szabó K. (ed.) (1996): Comparative Economics. Aula Kiadó. Budapest

Begg D.–Fisher S.–Dornbush R. (1994): Economics MCGraw-Hill, London

Berényi J. (1976): A Pocket Dictionary in Economic Politics. Kossuth Kiadó. Budapest

Blahó A. (2002): World Economics. Aula. Budapest

Csernok A.–Erlich É.–Szilágyi Gy. (1975): Infrastructure. Eras and Countries. Kossuth. Budapest

Duleba Sz. (2009): A Possible Application of the AHP Method for Trend Determination (In Hungarian) Szigma. 40(3-4) 157–170 p.

Egri I. (2002): Az ipari parkok szerepe és jelentősége a gazdaságfejlődésében. Közlemények. Debreceni Egyetem Műszaki Kar

Egri I. (2008): Záhony logisztikai fejlesztési program. Nyíregyházi Főiskola. kézirat.

Egri I.–Duleba Sz.–Kádár A. (2010): Magyarország logisztikai lehetőségei Dél-Oroszországban. Bessenyei Kiadó. Nyíregyháza.

Egri I. (2012): Global logistics versus Hungarian geoeconomy logistics potential. Logistic Almanac 2012. Budapest

Egri I. (2012): An Attempt to Identify the Geoeconomy Potential Factor Economic and Social Scientific Notices IV/2.College of Nyíregyháza.

Egri I. (2014): Geoeconomy potential versus logistics potential. Logisztikai Évkönyv. MLE, Budapest

Encyclopedia of The New Economy. http://hotwired.lycos.com/special/eue. 2012.10.10

Fazekas K. (2012): The Situation and Future of the Hungarian Employment from a New Aspect. Presentation on the 50th vándorgyűlésén of the Hungarian Economic Society. Eger

Gelei A. (1981): The Backwardness Model of Growth. KJK. Budapest

George S. (2009): A Lugano Study. Kairosz. Budapest

Haines B. (1978): Introduction to Quantitative Economics. KJK. Budapest

Horváth Gy. (1989): The Development and Institutions of Regional Economy Organisation. Akadémiai Kiadó. Budapest

Jánosi F. (1984): About the Trend Line of Growth. KJK. Budapest

Korten D. C. (1996): The World Rule of Capitalist Companies. Kapu. Budapest

Kozma F. (1980): Human Factor in Economic Development. Kossuth. Budapest

Nellis J. G.–Parker D. (1997): The Basics of Economics. Panem Kiadó. Budapest

Polónyi I. (2002): The Economics of Education. Osiris. Budapest

Samuelson–Nordhaus (2000): Economics. KJK. Budapest

Shultz T.W. (1989): Investment to Human Capital. KJK. Budapest

Szegedi-Prezenszki (2010): Logistics Management. Kossuth. Budapest

Szentes T. (1999): World Economics, Aula. Budapest

A Picture of the Social-Economic Situation. 1995. (edited by. Veress-Egri-Filepné) Stúdium. Nyíregyháza

Veress J. (1999): Economic Politics. Stúdium. Nyíregyháza.

EUROSTAT adatai

MAGYARORSZÁG KÖZPÉNZÜGYI RENDSZERÉNEK HATÁLYOS JOGSZABÁLYI ALAPJAI*

Fási Csaba

Nemzeti Közszolgálati Egyetem Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola, fasi.csaba@uni-nke.hu

A nyugati piacokon 2008-ban kitört gazdasági világválság egyes szakértők szerint együtt járt a neoliberális piacgazdasági modell válságával, az addig uralkodó neoliberális eszme nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Magyarország sem kerülhette el a válság okozta súlyos sokkhatást, többek között nőtt a munkanélküliség, a költségvetés hiánya, valamint az ország külső kitettsége, eladósodottsága is emelkedett. A válság kezdeti kezelése során bebizonyosodott, hogy hagyományos módszerekkel nem mérsékelhető annak negatív hatása, lassabb és a lakosság számára kedvezőtlenebb hatásokkal jár az abból való kitörés.

A 2010-es választási eredmények révén az újonnan felállt stabil kormányzat hatékonyan tudta kezelni a válságot, melyhez nem szokványos gyakorlati eszközöket vett igénybe, úgymint – a polgárok egyes adóterheinek mérsékelésével párhuzamosan – ágazati különadók bevezetését. Emellett az Országgyűlés – a kétharmados felhatalmazással bíró pártszövetség politikájának megfelelően – egy sor olyan, javarészt sarkalatos jogszabályt fogadott el, melyek rendszert alkotva megalapozta és megerősítette a kialakuló, stabil közpénzügyi rendszer kereteit. A sarkalatos jogszabályok a jogrendszerben kiemelkedő helyen állnak. Az elfogadott jogszabályok köre a következő: Alaptörvény, államháztartásról szóló törvény, Magyarország gazdasági stabilitásáról szóló törvény, Magyar Nemzeti Bankról szóló törvény, Állami Számvevőszékről szóló törvény, nemzeti vagyonról szóló törvény, Magyarország helyi önkormányzatairól szóló törvény. A tanulmány célja e jogszabályok, az általuk alkotott rendszer bemutatása, formai és tartalmi szempontból.

Abstract

Економічна криза західних ринків 2008 року на думку фахівців відбувалася разом з кризою моделі неоліберальної ринкової економіки, пануюча до того неоліберальна ідея не виконала покладені на неї сподівання. Угорщина також не змогла уникнути серйозний шоковий ефект кризи, внаслідок чого зросли рівень безробіття, дефіцит бюджету, а також зовнішня заборгованість країни. На перших етапах антикризового управління виявилося, що традиційними методами не можливо подолати її негативний вплив, вихід з неї повільніших і несприятливий для населення.

Внаслідок результатів виборів 2010 року відновлений стабільний уряд ефективно зміг управляти кризою, при чому використовував нетрадиційні практичні інструменти, такі як – паралельно з зменшення податкового навантаження населення – запровадження галузевих спеціальних податків. Крім того Парламент – відповідно до політики партійної коаліції – ухвалив ряд таких фундаментальних законодавчих актів, які створивши систему обґрунтували та посилили рамки стабільної системи державних фінансів. Фундаментальні законодавчі акти в законодавстві відіграють важливу роль. До ухвалених законодавчих актів відносяться: Конституція, Закон про державний бюджет, Закон про економічну стабілізацію Угорщини, Закон про Національний банк Угорщини, Закон про бюджетно-фінансове управління, Закон про національне майно, Закон про місцеве самоврядування. Метою статті є представлення форми та змісту даних законодавчих актів, а також системи, яку вони створюють.

* A cikk a Pallas Athéné Domus Scientiae Alapítvány támogatásával valósult meg. A tanulmányban foglaltak a szerző véleményét tükrözik, ezért azok nem tekinthetők a Pallas Athéné Domus Scientiae Alapítvány hivatalos álláspontjának.

Bevezető

Közpénzügyek fogalmi megközelítése alatt Lenter meghatározását veszi alapul a tanulmány. Eszerint a közpénzügyek vagy pénzügyi viszonyok olyan, pénzmozgással járó kapcsolatok, amelyek legfontosabb jellemzői

- a pénzeszközök mozgását a közhatalommal rendelkező testületek szabályozzák
- a közfeladatok ellátása, közszükségletek kielégítése
- mindez a GDP allokációjával (központosításával) valósul meg
- központosított eszközöket az államháztartás alrendszerei útján újraosztják (redisztribúció) (Lentner 2013)

Az ország gazdaságpolitikáját tekintve fő célként nevezhető meg a gazdasági-társadalmi igényekhez igazított, önálló fiskális és monetáris rendszer. Magyarország a válság kirobbanása utána különböző nemzetközi szervezetek (pl. IMF) hiteleit volt kénytelen igénybe venni, túlzottdeficit-eljárás volt érvényben hazánkkal szemben európai uniós csatlakozásunktól kezdve, ezáltal a pénzügyi mozgástér leszűkült. Ennek feloldása érdekében a második Orbán-kormány szakított az IMF-fel, visszafizette a felvett kölcsönöket, valamint olyan gazdaságpolitikát folytatott, amely által kikerült a túlzottdeficit-eljárás alól.

Ezt az úgynevezett unortodox gazdaságpolitika[1], a magyar modell révén tudta elérni. Mindazon lépések fundamentuma, melyek a fenti eredmények elérését szolgálták, a stabil, konzekvens, világos és patrióta szabályozási környezet megteremtése volt. Lentner Csaba mutatja be az újjászervezett magyar állam működési rendszertanát, ahol kiemeli: „A jog a maga eszközeivel szabályokat épít, szabályokba foglalja a regnáló közpénzügyi elveket, az államháztartási gyakorlatot, amivel segíti a folyamatosságot, a hatékonyságot, az átláthatóságot és az ellenőrizhetőséget." (Lentner 2015)

2010 után új alapokra helyezték hazánk közpénzügyi rendszerét, amikor is ennek az évnek a tavaszán jelentős politikai fordulat zajlott le Magyarországon. Az akkor és ma is többségben lévő pártszövetség kétharmados többséget szerzett az Országgyűlésben.[2] Ennek nyomán többek között jogi szempontból legfontosabb változtatásnak tekinthető, hogy a jogszabályi hierarchia csúcsán álló 1949. évi XX. törvény helyébe új Alaptörvényt szavazott meg az Országgyűlés.[3]

Az Alaptörvény mellett egy sor olyan jogszabály meghozatalára került sor, amely megalapozta a jelenleg is regnáló hazai közpénzügyi rendszert. Ezek körébe tartozik a 2011. évi CXCV. államháztartásról szóló törvény, mely többek között az államháztartás alrendszereit reformálta meg, valamint kiemelendő az államháztartási ellenőrzés módosítása is. A fentieken túl a közpénzügyi rendszerünk további sarokköveinek az alábbi sarkalatos törvényeket[4] (az ábrán „s"-sel jelölve) tekinthetjük jelenleg: Állami Számvevőszékről szóló törvény, Magyarország helyi önkormányzatairól szóló törvény, Magyarország gazdasági stabilitásáról szóló törvény a nemzeti vagyonról szóló törvény, valamint a Magyar Nemzeti Bankról szóló törvény. (Fási 2015) A tanulmány célja, hogy pillanatfelvételt adjon a

[1] Lényegét tekintve a köztehervisélés kiszélesítését jelenti, valamint a monetáris politika makrogazdasági síkba helyezését.

[2] Országgyűlési képviselők választása (2014. április. 6), az Országgyűlés összetétele: http://nvi.hu//hu/ogyv-2014/861 /861_0_index.html (Letöltés: 2016. május 15.)

[3] Az Alaptörvényt 2011. április 25-én fogadták el, és 2012. január 1-jén lépett hatályba.

[4] A sarkalatos törvény az Alaptörvény T cikk (4) bekezdés szerint olyan törvény, amelynek elfogadásához és módosításához a jelen lévő országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata szükséges.

jogszabályokban rögzített normákról, bemutassa az általuk alkotott rendszert formai és tartalmi szempontból.

1. ábra. ***Közpénzügyi rendszerünk jogszabályi alapjai 2010 után***

Forrás: saját szerkesztés

Ha megvizsgáljuk az egyes 2010 után született, közpénzügyi témájú jogszabályok formai jellemzőit, elfogadásának körülményeit, úgy az alábbi megállapításokat tehetjük velük kapcsolatban.

Az Országgyűlés kormánypárti többsége 2011-től kezdte meg a közpénzügyi rendszer jogszabályi oldalról történő megalapozását. Időben legkorábban az Alaptörvényt fogadták el a képviselők listás szavazás keretében (az elfogadáshoz az összes képviselő 2/3-ának igen szavazata kellett). Később, 2011 nyarán az Állami Számvevőszékkel kapcsolatos jogszabály került elfogadásra, melyhez a jelenlévő képviselők kétharmados többsége kellett, vagyis sarkalatos törvénynek nevezzük.

2011 decemberében, az utolsó ülésnapokon négy jogszabály került elfogadásra. December 19-én a Magyarország helyi önkormányzatairól szóló törvény, melyről név szerinti szavazás keretében döntött a jelenlévő képviselők kétharmada. Négy nappal később két sarkalatos (Magyarország gazdasági stabilitásáról, valamint a nemzeti vagyonról szóló) törvényt és az államháztartási törvényt fogadta el az Országgyűlés.

Két évvel később, 2013 szeptemberében a Magyar Nemzeti Bankról is új jogszabály született, mely szintén sarkalatos törvény, vagyis a jelenlevők 2/3-ának egyetértő szavazatával fogadható el.

Az eddig tárgyalt törvények – az államháztartásról szóló törvény kivételével – esetében a kormánypárti „igen" szavazatok minden esetben egy független képviselő „igen" szavazatával is kiegészültek. Amennyiben a „nem"-ek számát tekintjük át, úgy megállapítható, hogy a legtöbb ellenző szavazat az Állami Számvevőszékkel kapcsolatos törvény kapcsán érkezett. A törvényekre leadott „nem"-ek száma csökkenő sorrendben: a Magyarország helyi önkormányzatairól, a Magyar Nemzeti Bankról szóló,

az Alaptörvény, a Magyarország gazdasági stabilitásáról szóló, a nemzeti vagyonról szóló, és az államháztartásról szóló törvény.

A tartózkodások számát megvizsgálva a citált törvények esetében megállapítható, hogy a Magyar Nemzeti Bankról szóló törvény esetén tartózkodtak a legtöbben, valamint tartózkodásra az Alaptörvény elfogadása esetén került még sor. A többi törvény esetében nem volt tartózkodás.

Alább részletesen kifejtésre kerülnek a fent említett jogszabályok az első ábra szerinti sorrendben.

1. Alaptörvény

Magyarország elsődleges törvénye, alkotmánya a jogszabályi hierarchia csúcsán álló Alaptörvény, melyet 2011. április 25-én

1. táblázat. *2010 után született, közpénzügyi témájú jogszabályok*

Törvény neve	Szavazás időpontja	Szavazási mód	„Igen”-ek száma	„Nem”-ek száma	„Tartózkodott”-ak száma	„Igen”-nel szavazók
Alaptörvény	2011.04.18.	Listás az összes képviselő 2/3-ával	262	44	1	FIDESZ – KDNP + 1 független
2011. évi LXVI. törvény az Állami Számvevőszékről	2011. 06. 20.	Listás a jelenlevők 2/3-ával	252	102	0	FIDESZ – KDNP + 1 független
2011. évi CLXXXIX Magyarország helyi önkormányzatairól	2011.12.19.	Név szerinti a jelenlevők 2/3-ával. Listás	Minősített többséget igénylő rész: 259 Egyszerű többséget igénylő rész: 257	Minősített többséget igénylő rész: 97 Egyszerű többséget igénylő rész: 89	0	FIDESZ – KDNP + 1 független
2011. évi CXCIV. törvény Magyarország gazdasági stabilitásáról	2011.12.23.	Listás a jelenlevők 2/3-ával. Listás	Minősített többséget igénylő rész: 260 Egyszerű többséget igénylő rész: 261	Minősített többséget igénylő rész: 41 Egyszerű többséget igénylő rész: 39	0	FIDESZ – KDNP + 1 független
2011. évi CXCV. törvény az államháztartásról	2011.12.23.	Listás	240	31	0	Fidesz – KDNP
2011. évi CXCVI. törvény a nemzeti vagyonról	2011.12.23.	Listás a jelenlevők 2/3-ával. Listás	Minősített többséget igénylő rész: 259 Egyszerű többséget igénylő rész: 257	Minősített többséget igénylő rész: 36 Egyszerű többséget igénylő rész: 37	0	FIDESZ – KDNP + 1 független
2013. évi CXXXIX. a Magyar Nemzeti Bankról	2013.09.16.	Listás a jelenlevők 2/3-ával. Listás	Minősített többséget igénylő rész: 249 Egyszerű többséget igénylő rész: 249	Minősített többséget igénylő rész: 59 Egyszerű többséget igénylő rész: 63	Minősített többséget igénylő rész: 8 Egyszerű többséget igénylő rész:6	FIDESZ – KDNP + 1 MSZP + 2 független

Forrás: saját szerkesztés[5]

[5] A táblázat a Magyar Országgyűlés hivatalos oldalának, a www.parlament.hu nyilvános adatbázisaiból nyert adatok összeállításából készült

fogadtak el és 2012. január 1-jén lépett hatályba. (Cserny-Téglási 2013)

A közpénzek rész az államról szóló fejezetben kapott helyet, a 36. és 44. cikk között. (Téglási 2013) Alaptörvényi szinten kerültek deklarálásra többek között az ország költségvetésével kapcsolatos feladatok. Vagyis az Országgyűlés azon kötelezettsége, mely a pénzügyi szuverenitás egy fontos pillére, hogy a költségvetésről és annak végrehajtásáról törvényt kell alkotnia minden évre. Az erről szóló törvényjavaslatot a Kormány nyújtja be a törvényhozás elé a rögzített határidők betartásával, majd annak elfogadásával a Kormány válik felhatalmazottá annak végrehajtására. Az Alaptörvényben kerül deklarálásra továbbá, hogy „a Kormány a központi költségvetést törvényesen és célszerűen, a közpénzek eredményes kezelésével és az átláthatóság biztosításával köteles végrehajtani". (Alaptörvény 37. cikk (1))

Fontos, egyben előremutató az 1949. évi XX. törvényhez (korábbi Alkotmány) képest az államadósság tekintetében a 36. és 37. cikkben foglaltak. Lényegében ez Magyarország – az Alaptörvény elfogadáskor még igen magas – államadósságának csökkenését irányozta elő azzal, hogy csak olyan központi költségvetés fogadható el, ami által csökken az államadósság. Ezen felül nem vehető fel olyan kölcsön sem, ami növelné az államadósság szintjét. Szintén az államadóssággal függ össze az Alkotmánybíróság jogkörének korlátozása is. Ameddig ugyanis az államadósság szintje meghaladja a teljes hazai össztermék 50%-át, addig az Alkotmánybíróság „a központi költségvetésről, a központi költségvetés végrehajtásáról, a központi adónemekről, az illetékekről és járulékokról, a vámokról, valamint a helyi adók központi feltételeiről szóló törvények Alaptörvénnyel való összhangját kizárólag az élethez és az emberi méltósághoz való joggal, a személyes adatok védelméhez való joggal, a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságához való joggal vagy a magyar állampolgársághoz kapcsolódó jogokkal összefüggésben vizsgálhatja felül, és ezek sérelme miatt semmisítheti meg". (Alaptörvény 37. cikk (4))

Az előzőeken felül alkotmányos védelemben részesül, egyben alaptörvényi szinten is megjelenik egy új fogalom, a nemzeti vagyon és annak kérdésköre. Az Alaptörvény meghatározza a nemzeti vagyon fogalmát (állami és helyi önkormányzatok együttes tulajdona), egyben kezelése szempontjából is lefektet alapelveket és normákat a 38. cikk (1)–(5) bekezdésben. A nemzeti vagyonra, de egyben a közpénzzel való gazdálkodásra is alkalmazandó, külön nevesített alapelv a nyilvánosság, valamint az átlátható gazdálkodás elve. A nemzeti vagyonról külön sarkalatos törvény rendelkezik.

Az Alaptörvény 41. cikke tartalmaz általános rendelkezéseket a Magyar Nemzeti Bankkal (MNB) kapcsolatban is (szervezeti és működési kérdésekről külön – sarkalatos – törvény rendelkezik). Deklarálja, hogy ez az intézmény az ország központi bankja, egyben felelős a monetáris politikáért, valamint ellátja a pénzügyi közvetítőrendszer felügyeletét. Elnöke – akit az alelnökökkel együtt a köztársasági elnök nevez ki hat évre – törvényi felhatalmazás alapján rendeletet hozhat, amelynek illeszkedni kell a jogszabályi hierarchiába, vagyis nem lehet törvénnyel ellentétes.

A közpénzekről szóló részben szó esik továbbá az Állami Számvevőszékről (ÁSZ), mely „az Országgyűlés pénzügyi és gazdasági ellenőrző szerve". (Alaptörvény 43. cikk (1)) Munkája során – törvényességi, célszerűségi és eredményességi szempontok szerint – ellenőrzési tevékenységet végez, mely kiterjed a központi költségvetés végrehajtására, az államháztartás gazdálkodására, az államháztartásból származó források felhasználására és a nemzeti vagyon kezelésére. Elnökét az összes országgyűlési képviselő kétharmados

többséggel választja, egyéb kérdésekben sarkalatos törvény rendelkezik.

A költségvetés megalapozottsága felett őrködik a 2009 óta működő Költségvetési Tanács (KT), melynek előzetes hozzájárulása szükséges a költségvetési törvény elfogadásához. Ennek érdekében részt vesz a törvény kialakításának folyamatában. Tagjai a Költségvetési Tanács elnöke – akit a köztársasági elnök nevez ki hat évre –, az MNB elnöke, az ÁSZ elnöke. Működéséről sarkalatos törvény rendelkezik.

2. Az államháztartási törvény

Az államháztartásról szóló 2011. évi CXCV. törvény megalkotásának célja az államháztartási megújulás volt, valamint az, hogy biztosítva legyenek az államháztartás egyensúlyának és a közpénzekkel való áttekinthető, hatékony, ellenőrizhető gazdálkodás garanciái. Közpénzügyi rendszerünk alapját jelenti e törvény, itt kerül például felosztásra az államháztartás központi és helyi alrendszerre (ez változás a korábbi időszakhoz képest, amikor is az államháztartásnak négy alrendszere volt).

E törvényben határozta meg a jogalkotó a közfeladatok fogalmát[6], valamint a gazdálkodás alapvető szabályait, itt állította fel a bevételek és kiadások rendszerét. A költségvetési szervek működésére, valamint a költségvetés előkészítésére, elfogadására és végrehajtására vonatkozó szabályokat is e törvényben találhatjuk meg.

Külön kiemelendő a törvény VIII. fejezete, mely az államháztartás ellenőrzési rendszerét állította fel. E tevékenység három dimenzióban került szabályozásra, három pilléren nyugszik, melyek a következőek: külső ellenőrzés, amit az Állami Számvevőszék végez; kormányzati szintű ellenőrzés, melyet a Kormányzati Ellenőrzési Hivatal végez; valamint az államháztartás belső kontrollrendszere, mely belső ellenőrzés keretein belül valósul meg.

3. A stabilitási törvény

Magyarország gazdasági stabilitásáról a 2011. évi CXCIV. törvény rendelkezik, mely törvény sarkalatos törvény. Szabályozásra kerül benne a közteherviselés és a nyugdíjrendszer alapvető szabályai. Hangsúlyos azonban az államadósság elleni küzdelemben kifejtett normatív szerepe. Mivel számos korlátozás (AB hatáskörök, a költségvetésnek – jelenleg – az államadósság csökkenését kell szolgálnia) az államadósság szintjéhez kötött, így ennek meghatározása különösen fontos. A fenti korlátozások e törvényben is kifejtésre kerülnek, különösen az az aspektus, komoly fék emelendő ki, hogy – leegyszerűsítve, bizonyos kivételektől eltekintve – az önkormányzat a kormány előzetes hozzájárulásával keletkeztethet adósságot, vállalhat kezességet, adhat garanciát. Ez különösen azért fontos, mivel 2012-ben és utána is, a kormányzat átvállalt több száz milliárd forintnyi adósságot mintegy kétezer önkormányzattól. (Lentner 2015 b)

A törvény nevesíti továbbá az Államadósság Kezelő Központot (ÁKK), melynek tulajdonosa maga az állam. E szerv feladata az államháztartás központi alrendszerének és hiányának finanszírozása (pl. állampapír-kibocsátás, hitelfelvétel, adósságátvallás), elemzések készítése, másodlagos állampapírpiac szervezése stb.

Továbbá itt kerül szabályozásra részletesen a Költségvetési Tanács intézménye, működése is. A törvény kimondja, hogy „a Tanács kizárólag az Alaptörvénynek és a törvénynek alárendelve végzi a tevékenységét". (2011. évi CXCIV. törvény 15.§ (2)) A Tanács lefolytatja a korábban említett államadósság-vizsgálatot – a költségvetési törvénnyel kapcsolatban –, így egyrészt hozzájárulási joga van. Másrészt véleményezhet is bizonyos kérdéseket, úgymint

[6] Közfeladat a jogszabályban meghatározott állami vagy önkormányzati feladat.

(félévente) a költségvetés végrehajtását és az államadósság alakulását, továbbá véleményt mondhat a költségvetési törvény(javaslattal), tervezésével, végrehajtásával, a közpénztek felhasználásával kapcsolatos bármely kérdésben. (2011. évi CXCIV. törvény 23.§ (1))

4. Magyar nemzeti bankról szóló törvény

A Magyar Nemzeti Bank hazánk központi bankja a kétszintű bankrendszer 1987-es bevezetése óta, egyedül ő jogosult forintbankjegy és pénzérme kibocsátásra az országban. További történetének helyhiány okán meghiúsuló ismertetése nélkül elmondható, hogy 2010 után „monetáris rendszerváltás" zajlott le Magyarországon.

Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) is tartalmaz szabályokat a közpénzek fejezet 41. cikkében. A törvény szerint – ahogy korábban is – az MNB felel a monetáris politikáért, 2013 óta e tevékenység a PSZÁF-fel való integrációt követően kiegészült a pénzügyi közvetítőrendszer felügyeletével is. A jegybankról szóló 2013. évi CXXXIX. törvény szerint az MNB elsődleges céljai összetettebbek a 2010 előtti viszonyokhoz képest. Ugyanis a hatályos joganyag szerint „az MNB elsődleges céljának veszélyeztetése nélkül támogatja a pénzügyi közvetítőrendszer stabilitásának fenntartását, ellenálló képességének növelését, a gazdasági növekedéshez való fenntartható hozzájárulásának biztosítását és a rendelkezésére álló eszközökkel a kormány gazdaságpolitikáját." (2013. évi CXXXIX. törvény 3. § (2)). A változás kettős: egyrészt beépültek a mikroprudenciális politikával összefüggő kötelezettségek, másrészt bővült az elsődleges célok elérését nem veszélyeztető tevékenység ellátásához igénybe vehető eszközrendszer is. Míg a 2010 előtti állapotok szerint az MNB a rendelkezésére álló monetáris politikai eszközökkel támogathatta a kormányzati gazdaságpolitikát – tehát az eszközrendszer monetáris eszközrendszerre szűkült –, addig napjainkban a monetáris kitétel eltűnt, így kiterjesztően értelmezhető az eszközrendszer fogalma. A jegybank tehát a rendelkezésére álló – valamennyi – eszközzel támogatja a kormány gazdaságpolitikáját. (Fási 2015)

Független intézményként kell, hogy működjön, melyre nemzetközi szabályok is kötelezik. Az Országgyűlés felé tartozik beszámolási kötelezettséggel. Hazánkban jelenleg a Magyar Nemzeti Bankról a 2013. évi CXXXIX. törvény rendelkezik.

Az MNB felel a mikro- és makroprudenciális (pénzügyi rendszer egészében rejlő kockázatok nyomon követése) politikáért. Mikroprudenciális politika alatt – leegyszerűsítve – az egyes intézmények felügyeletét, kockázatelemzését, valamint a fogyasztóvédelmet értjük. Ez a feladatkör a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeletének (PSZÁF) MNB-be való integrálása óta tartozik a jegybank kompetenciái közé.

A Nemzeti Bankot az elnök irányítja, akit a miniszterelnök javaslatára a köztársasági elnök nevez ki. A jegybankelnök is tagja a Költségvetési Tanácsnak.

A jegybank szervei a Monetáris Tanács, a Pénzügyi Stabilitási Tanács, az igazgatóság és a felügyelőbizottság. A Monetáris Tanács a MNB legfőbb döntéshozó szerve, melynek tagjai az elnök, az alelnökök, és a törvényhozás által választott tagok. A Pénzügyi Stabilitási Tanács látja el a pénzügyi közvetítőrendszer felügyeletét.

A jegybank 2013 óta tágabb mozgásteret enged meg magának, aktív szereplőként lép fel, unortodox módszereket alkalmaz: pl. Növekedési Hitelprogram, alacsony jegybanki alapkamat, Értéktár Program, közgazdasági oktatás támogatása, alapítványok létrehozása stb. (Fási 2015)

5. Közpénzek ellenőrzéséről szóló törvény

Az Állami Számvevőszékről a 2011. évi LXVI. törvény rendelkezik. Az ÁSZ vezetője a szerv bemutatkozójában összefoglalta a szervet érintő jogszabályváltozások következményeit: „A 2011. július 1-jén hatályba lépett jogszabály véget vetett a következmények nélküli ellenőrzések korszakának: megerősítette a számvevőszéki jogosítványokat, körülbástyázta az ÁSZ függetlenségét és az összes számvevőszéki jelentés nyilvánossá tételével komoly előrelépést jelentett munkánk átláthatósága szempontjából is."[7] Emellett az ellenőrzésre, a tájékoztatásra, a korrupció elleni fellépésre, a tudományos és módszertani megalapozottságra, a professzionalizmusra és a projekt alapú munkavégzésre is különös hangsúlyt fektetnek.

Ahogy az Alaptörvény is kimondja, ez a szerv a törvényhozás legfőbb pénzügyi és gazdasági ellenőrző intézménye, mely általános hatáskörrel, az elnök által jóváhagyott éves ellenőrzési terv alapján vizsgálja a közpénzek és az állami vagyon felelős, hatékony, eredményes és célszerű felhasználását. Az ÁSZ mindentől független, egyedül az Országgyűlésnek tartozik felelősséggel, valamint éves beszámolóval.

A szerv élén az elnök áll, aki egyidejűleg tagja a Költségvetési Tanácsnak, noha abban a testületben – ahogy a jegybank elnöke is – független, autonóm, nem az ÁSZ, hanem saját szakmai álláspontját képviseli, személyesen hozza meg a döntéseit.

6. Nemzeti vagyonról szóló törvény

„Késő a takarékosság, amikor már fogytán van a vagyon."[8] (Seneca) Az ókori római filozófus, Seneca szavai több okból is idevágnak. Ő a fenti idézetben a vagyon alatt az időt értette, annak értékére és megbecsülésére hívta fel barátjának, Luciliusnak a figyelmét. A vagyont mint fogalmat azonban klasszikus értelmében is használhatjuk és értelmezhetjük esetünkben. Vagyon nélkül ugyanis az állam mozgástere szűkül, kiszolgáltatottá válik a gazdasági válság okozta krízisekknek, spekulációknak. Végső soron pedig az Országgyűlés és a kormányzat nem tudja végrehajtani azokat a lakosság számára szükséges lépéseket, melyekre azoktól a választások során legitim felhatalmazást kapott.

Hazánkban jogszabályi szinten 2010 után egy új fogalom került meghatározásra, beemelve az Alaptörvénybe és külön sarkalatos jogszabályba egyaránt. Ez az új elem a nemzeti vagyon, melyről a 2011. évi CXCVI. törvény rendelkezik.

A nemzeti vagyonról szóló törvény a nemzeti vagyon kérdéskörét szigorúan szabályozza, mely arra vezethető vissza, hogy a jogalkotó védeni kívánja a vagyonelemeket, el kívánja érni, hogy megvalósuljon a felelős gazdálkodás, valamint az átláthatóság követelménye, egyúttal az államot és önkormányzatot ért vagyonveszteség mértéke konvergáljon a nullához. A nemzeti vagyonról szóló törvény alapvető célja tehát különösen

- a vagyon megóvása, nyilvántartása, rendeltetésszerű használatának, megvédésének és gyarapításának elősegítése (a jövő generáció számára is);
- az önálló, törvényes, célszerű tervszerű, eredményes, felelős és átlátható gazdálkodás követelménye;
- a közérdek, közfeladatok, társadalmi igények kielégítése;
- a felelős és fenntartható gazdálkodás elősegítése.

[7] http://www.asz.hu/bemutatkozas/magunkrol/bemutatkozo-kiadvany.pdf

[8] Idézet az ókori római filozófus, Seneca leveleiből: I. Az idő értéke (Seneca barátjának, Luciliusnak üdvözletét küldi.)

A nemzeti vagyon köre is meghatározásra kerül a törvényben. A nemzeti vagyon lehet állami vagy önkormányzati tulajdon (törzsvagyon (forgalomképtelen és korlátozottan forgalomképes), üzleti vagyon). Külön meg kell említeni egy új fogalmat, a nemzetgazdasági szempontból kiemelt jelentőségű nemzeti vagyon körét. E fogalommal először az Alaptörvényben találkozunk (Alaptörvény 38. cikk (2)), azonban e törvényben teljesedik ki a fogalma. Jellemzője, hogy e vagyoni kör sem idegeníthető el vagy – jellemzően – nem terhelhető meg, azonban a hasznosításukra vonatkozó szabályok rugalmasabbak, ugyanis – az előző kategóriáktól eltérően főszabályként – mentesülnek a koncessziókötelesség alól (vagyonkezelés, bérlet, haszonbérlet stb).

A fenti csoportokba tartozó (állami, önkormányzati, nemzetgazdasági szempontból kiemelt jelentőségű) vagyonelemek köréről a törvény részletesen rendelkezik.

Azért, hogy a nemzeti vagyon esetében megvalósuljon a felelős vagyonkezelés, -hasznosítás és -gazdálkodás, a jogalkotó bevezette az „átlátható szervezet" fogalmát, melyet a törvény egy kógens felsorolásban ad meg. Például ilyen az állam, a költségvetési szerv, a köztestület, a helyi önkormányzat, a nemzetiségi önkormányzat, a társulás, az egyházi jogi személy, civil szervezetek (akiknek tisztségviselője ismert) stb.

7. Magyarország helyi önkormányzatairól szóló törvény

Az Alaptörvény 31–35. cikke szabályozza az önkormányzati területet, – közpénzügyi vetületben – kimondva, hogy „a helyi önkormányzat és az állami szervek a közösségi célok elérése érdekében együttműködnek" (Alaptörvény 34. cikk (1)), valamint hogy „a helyi önkormányzatok tulajdona köztulajdon, amely feladataik ellátását szolgálja" (Alaptörvény 32. cikk (6)). Egyben ebben a részben kerül szabályozásra a helyi önkormányzatok kölcsönfelvételének jogi korlátozása is, mely a stabilitási törvényben kerül részletesen szabályozásra.

Magyarország helyi önkormányzatait a 2011. évi CLXXXIX. törvény rendelkezik, mely – az Alaptörvényben foglaltakon túl, a nemzetközi alapelvek implementálásával – biztosítja a helyi közösségek önkormányzáshoz való jogát, erősíteni kívánja a közösség öngondoskodását.

Összefoglalás

Az elmúlt időszakban felértékelődött a közpénzügyi terület Magyarországon. A 2010 után meghozott jogszabályok komplex rendszert alkotva biztosítják a stabil közpénzügyi rendszer alapjait. Azzal, hogy az Alaptörvényben is megjelent a közpénzekkel foglalkozó fejezet, a jogalkotó jelezte, hogy komoly szerephez jutott ez a terület. Az Alaptörvényben megfogalmazott keretek kibontásra kerülnek a (sarkalatos) törvények szintjén is, ezzel megerősítve, hogy a közpénzekkel és a nemzeti vagyonnal való felelős és átlátható gazdálkodás, a szigorú ellenőrzés, a költségvetési fegyelem betartása, a költségvetés fenntarthatósága elveinek betartásával lehet jogi szempontból stabilizálni az ország gazdaságát. Ehhez szükséges az egyes intézmények, szereplők összehangolt működése.

Felhasznált irodalom

Cserny Ákos–Téglási András (2013): *Magyarország belső jogforrási rendszere.* In Cserny Ákos szerk.: Alkotmányjog. Budapest, Nemzeti Közszolgálati és Tankönyv Kiadó. 227 p.

Téglási András (2013): *Gazdasági alkotmány.* In Cserny Ákos szerk.: Alkotmányjog. Budapest, Nemzeti Közszolgálati és Tankönyv Kiadó. 227 p.

Fási Csaba (2015): *Az állami vagyon dinamikája. Kormányzati és jegybanki közvagyonnövelés.* Polgári Szemle: Gazdasági és Társadalmi Folyóirat 2015/4–6. pp. 567–581

Lentner Csaba (2013): *Közpénzügyek és államháztartástan.* Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2013. 341 p.

Lentner Csaba (2015): *A magyar nemzetgazdaság működésének gazdasági, rendszertani és jogszabályi alapjai – unortodox jegybanki eszközök bemutatásával ékesítve.* In Lentner Csaba szerk.: Adózási pénzügytan és államháztartási gazdálkodás, Budapest, NKE Szolgáltató Kft. 857 p.

Lentner Csaba (2015): *Önkormányzatok pénzügyi konszolidációja és működőképes állapotban tartásuk eszközrendszere.* In Lentner Csaba szerk.: Adózási pénzügytan és államháztartási gazdálkodás, Budapest, NKE Szolgáltató Kft. 857 p. (b).

Seneca (1943): *Az idő értéke.* (I.) In Seneca leveleiből (Fordította is bevezetéssel ellátta: Sárosi Gyula) Budapest, Officina Nyomda és Kiadó Vállalat.

Állami Számvevőszék: http://www.asz.hu/bemutatkozas/magunkrol/bemutatkozo-kiadvany.pdf Hozzáférés dátuma: 2016. május 20.

Nemzeti Választási Iroda: http://nvi.hu//hu/ogyv2014/861/861_0_index.html Hozzáférés dátuma: 2016. május 20.

Országgyűlés: www.parlament.hu Hozzáférés dátuma: 2016. május 20.

Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)

2011. évi CXCV. törvény az államháztartásról

2011. évi CXCIV. törvény Magyarország gazdasági stabilitásáról

2013. évi CXXXIX. törvény a Magyar Nemzeti Bankról

2011. évi LXVI. törvény az Állami Számvevőszékről

2011. évi CXCVI. törvény a nemzeti vagyonról

2011. évi CLXXXIX. törvény Magyarország helyi önkormányzatairól

ÉLELMISZER-VÁSÁRLÁSI SZOKÁSOK ÉS SZEMPONTOK A 14–18 ÉVES KOROSZTÁLYNÁL

Hegedűs László Zsigmond

Nyíregyházi Egyetem, Gazdálkodástudományi Intézet, hegedus.laszlo@nye.hu

Már sokan és sokszor vizsgálták a fogyasztók különböző csoportjainak vásárlási szokásait, ezen belül az élelmiszer[1]-vásárlási szokásait, a választások motivációit azzal a céllal, hogy ezek ismeretében válasszák meg, illetve módosítsák a termék marketingjét, a választékot, az értékesítési csatornát stb. Nem szabad azonban megelégedni a már meglévő eredményekkel, mivel a divat, az ízlés, a kínálat nagyon gyorsan változik. Így amit tegnap mértünk, az nem biztos, hogy igaz lesz holnap is.

Különösen izgalmas az épp csak hogy önálló vásárlóvá vált ifjú korosztály élelmiszervásárló minőségében való vizsgálata, hiszen közöttük egyre gyakoribb a saját élelmiszer-beszerzések aránya. Ezért tanulságos lehet az ő vásárlói magatartásuk, motivációik megismerése, hiszen ők lesznek a jövő „teljes értékű", azaz a maguk és családjuk számára mindent beszerző, és a költségeket munkájukból teljes mértékben fedező szereplői. Az újabb és újabb vizsgálatok eredményeinek függvényében ezért már most érdemes lenne megfogalmazni a tennivalókat annak érdekében, hogy az élelmiszer-fogyasztást az egészségmegőrzés, a minőség- és élelmiszerbiztonság, valamint a takarékosság irányába tereljük.

Abstract

Вже багато авторів досліджували купівельні звички різних груп споживачів, в тому числі продовольчі купівельні звички, мотивації вибору з метою визначення маркетингової стратегії, визначення ринку та напряму реалізації продукту. Однак не можна задовольнитися отриманими результатами, оскільки мода, смаки, пропозиція швидко змінюються. Так, виміряне вчора, не факт, що актуальним буде і завтра.

Особливо цікавим є дослідження молодого покоління, яке тільки стає самостійним покупцем продовольства, оскільки серед них все частішим стає купівля харчових продуктів для себе. Тому корисним є вивчення їх купівельної поведінки, мотивацій, оскільки вони стануть у майбутньому «повноцінними» покупцями, тобто тими, хто повністю буде забезпечувати себе та сім'ю всім необхідним та тими, хто покриватиме витрати своєю працею. В контексті результатів все нових та нових досліджень варто сформувати ті заходи, які спрямують споживання продуктів у русло охорони здоров'я, забезпечення якості, а також ощадливості.

Áttekintve a témakör szakirodalmát, a legmeghatározóbbak közül ismertetek néhányat. A komáromi főiskolások körében elvégzett kutatás során megállapították, hogy élelmiszer-vásárlási döntéseikben erősen **érezteti hatását az egészségre nevelés** teljes hiánya, ezen belül minimális **táplálkozási ismeretek oktatásának hiánya**. Ezen túlmenően döntő befolyásoló tényezőnek bizonyult az ismerősök véleménye. Ez a korosztály nagyon bizalmatlan az információk tekintetében, ezért hat rájuk hatványozottan az **ismerősök, kortársak véleménye** (Papp-Váry Á. – Schwang Z. 2012).

A fiatalok vásárlási szokásait tanulmányozva megállapították, hogy **a fiatalok gyorsan élnek, gyorsan döntenek, impulzívak és érzelemvezéreltek**. Ezért a 29 év alattiak az impulzus termékek fő fogyasztói. Hogyan is várhatnánk, hogy tudatosan vásároljanak? (GfK Hungária 2012).

A főiskolai hallgatók (19–25 évesek) nem fektetnek különösebb hangsúlyt az élelmiszerek származási helyére, tehát **nem választanak**

[1] Az élelmiszer kategóriába beleértjük a bármiféle italokat és a dohányárukat is.

tudatosan magyar terméket. Épp ellenkezőleg, gyakran döntenek külföldi termék vásárlása mellett, mivel ezek kuriózumnak számítanak. A divat és a trend ugyanis komoly szerepet játszik fogyasztásukban. Így pl. szívesen járnak gyorséttermekbe, isznak cukros üdítőket, esznek olajban és sóban gazdag snackeket, mert ez az **amerikai divat** is. A legtöbb hallgató egyáltalán nem egészségtudatos, sőt **gyakran vásárolnak egészségre káros élelmiszereket**, melyek sok tartósítószert, transzzsírokat, sót, cukrot stb. tartalmaznak. Igazából azzal sincsenek tisztában, hogy melyek a magyar termékek, és melyek nem. (Szilvási 2012)

Míg **hazánkban az élelmiszervásárlók 18,4%-a „elkötelezetten tudatos"** (fejlett országokban 30% körüli az arányuk), addig a „passzív", legkevésbé egészségtudatos vásárlók aránya 11,7%. A lakosság egyharmadánál a tudatos élelmiszervásárlás már megjelent, de a vásárlóereje még alacsony, az átlagjövedelem a drágább, egészségvédő élelmiszerekre nem elegendő. Várható, hogy a gazdasági teljesítményünk javulásával az életünk minden területén nő az egészségtudatosság szerepe, csak ennek időtartama, üteme, mértéke egyáltalán nem mindegy. (Brávácz 2009)

Az értékek táplálkozásban való megjelenését és fontosságát vizsgálva megállapították, hogy hazánkban a gazdasági megfontolások tekinthetőek a legmeghatározóbb korlátozó tényezőnek, ami a magyarok jövedelmi helyzetéből és az árak színvonalából adódik. A lakosság anyagi helyzete azonban hozzájárul ahhoz is, hogy **a magyarok jelentős része az étkezésben éli meg a fogyasztói kiteljesedést**, mivel az élelmiszerek könnyen és relatív alacsony áron megszerezhető termékcsoportot alkotnak.

A magyarok értékrendszerét megjelenítő tényezők három csoportot alkotnak:

- **A hedonisztikus élettel összefüggő értékek: az önállóság, a sok szabadidő, az élvezetes élet.**
- A tradicionális értékek: a család, a kiegyensúlyozottság, a nyugodt élet.
- Az anyagi biztonsággal összefüggő értékek: siker, karrier, anyagi biztonság. (Horváth et al. 2005)

Az iskolások élelmiszer-vásárlási helyszíneit vizsgálva az került megállapításra, hogy az iskolába járó fiatalok általános és közép**iskolákhoz közeli üzletekben** az iskola előtt, ebédidőben és iskola után vásárolnak. (Földi 2012)

Pápai (2007) a **11–14 éves felső tagozatos iskolások élelmiszervásárlási szokásai**t, az azokat befolyásoló tényezőket vizsgálta.

Ami az ökoélelmiszereket illeti, a fogyasztók információi az elmúlt 3–5 évben jelentősen gyarapodtak, egyre jobban ismerik e termékek főbb jellemzőit, hatásukat. A **táplálkozási ismeretek tudatosítása, valamint kampányszerű rendezvények tovább növelhetik** az ökotermékeket fogyasztók táborát. (Szente 2009)

A magyar termék kontra külföldi termék vitában is folytattak kutatásokat, és arra az eredményre jutottak, hogy **három magyar fogyasztó közül ketten** mondják azt, hogy a márkák származási helye jobban befolyásolja vásárlási döntéseiket, mint egyéb szempontok, mint pl. ár, íz, funkció, csomagolás stb.. Tehát **ha rendelkezésre áll, akkor magyar terméket vásárolnak** a külföldivel szemben. Kifejezetten előnyt élveznek a friss élelmiszerek és az italok, ahol eltérnek az ízlések a régiók között. (Piac és Profit 2016)

Saját vizsgálatok

Kutatásom célcsoportjául én a 14–18 éves korosztályt választottam, mivel a főiskolások-egyetemisták élelmiszervásárlási szokásainak vizsgálatáról gyakrabban számolnak be a kutatók. A 14 év alatti gyerekek pedig még kevésbé döntenek önállóan.

A választott korosztály élelmiszer-vásárlási jellemzőinek megismerése érdekében kérdőíves és mélyinterjús felmérést végeztem.

A kérdőívet 152 fő, 14–18 év közötti tanuló töltötte ki, akik közül 88 fő volt a szakmunkástanuló és 64 fő volt szakközépiskolás tanuló. A fiúk száma 57, a lányoké 95 volt. Összesen 10 fő tanulóval készítettem mélyinterjút, akik közül 5 volt szakmunkástanuló, 5 fő szakközépiskolai tanuló, és közülük 6 fő volt lány és 4 fő volt fiú.

A felmérés csak azokra az esetekre vonatkozott, amikor a tanuló saját magának vásárolt élelmiszert, és nem vonatkozott azokra az esetekre, amikor a családnak vásárolt pl. szülei megbízásból.

A felmérések időpontja 2016. március hónap, helye Nyíregyháza.

Egyik hipotézisem az volt, hogy a mai 14–18 éves korosztály már egészségtudatosabb, a minőségre igényesebb, a pénzét okosabban költi el, mint a korábbi hasonló korosztályok, hiszen ha az iskolában nem is folyik tantervbe illesztve egészségre nevelés, pénzügyi ismeretek oktatása[2], a családi minta alapján, illetve a médián keresztül megszerezhetők a szükséges minimális ismeretek e témákban. Úgy gondoltam ezeken kívül, hogy a hazafias nevelésnek köszönhetően valamennyire **figyelnek arra is, hogy a megvásárolt élelmiszer magyar legyen.**

Másik hipotézisem szerint a fiatalok többsége hedonista, mindent felél, és csak a mának él.

A kutatás során először arra kerestem a választ, hogy mekkora az a havi pénzösszeg, mellyel a vizsgált csoport szabadon rendelkezik, azaz kontrol nélkül elkölthet. Az eredményt az 1. sz. ábrán mutatom be.

Látható, hogy a tanulók zöme 15-20 e Ft, illetve 20-25 e Ft szabadon elkölthető összeggel rendelkezik havonta. Az átlagosan elkölthető összeg 19 745 Ft, melyet a súlyozott átlagok alapján számítottam ki. (Ez természetesen nem tartalmazza azokat az összegeket és kiadási célokat, melyeket a szülők fizetnek.)

Mélyinterjú keretében vizsgáltam, hogy a saját vásárlásokra fordítható összegnek mi a forrása, és azt kaptam, hogy főként az ösztöndíj, a zsebpénz, az ünnepekre kapott kisebb-nagyobb összegek szolgálnak. Fontos és tanulságos az az adat, miszerint a bevételeiket nemigen osztják meg a fogyasztás és a megtakarítás között, gyakorlatilag mindent „felélnek".

[2] Kivéve a közgazdasági jellegű szakközépiskolákat.

1. ábra. ***A tanulók megoszlása a szabadon elkölthető pénz függvényében***

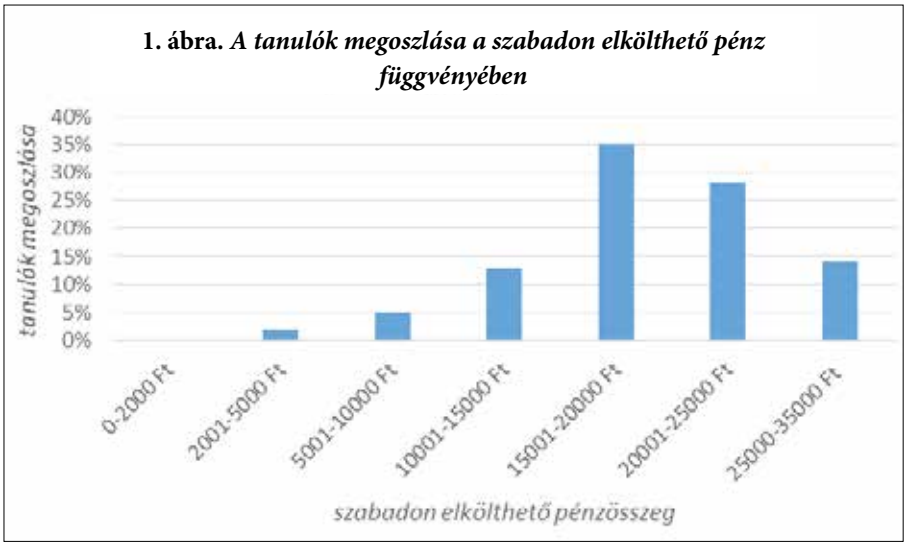

Forrás: saját szerkesztés

A továbbiakban azt vizsgáltam, hogy a rendelkezésre álló pénzösszegből mire és mennyit költenek a tanulók. A felmérés eredményét a 2. sz. ábrán mutatom be.

üdítőitalokra költik. A következő pénzkiadási cél a szórakozás (28%) és a cigaretta (26%).

Annak vizsgálata, hogy az elkölthető pénzösszegből a legnagyobb kiadást jelentő élelmiszervásárlások keretében milyen termékeket

2. ábra. ***Mennyi pénzt költ a tanuló havonta általagosan az alábbiakra?***

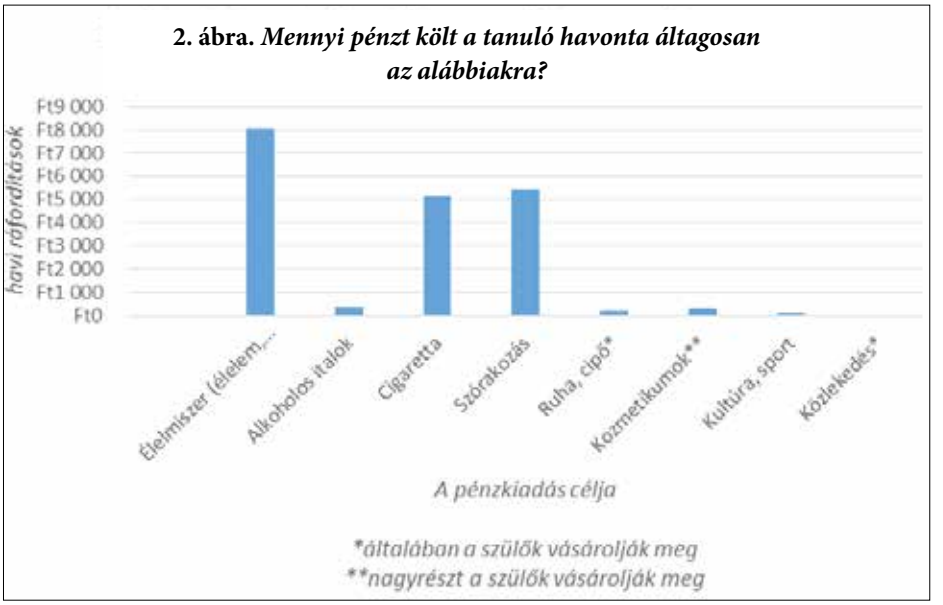

Forrás: saját szerkesztés

Az ábrából jól látható, hogy a tanulók pénzük legnagyobb hányadát (41%-át) élelmiszerre és

szereznek be, a 3. sz. ábrán bemutatott eredményeket kaptam.

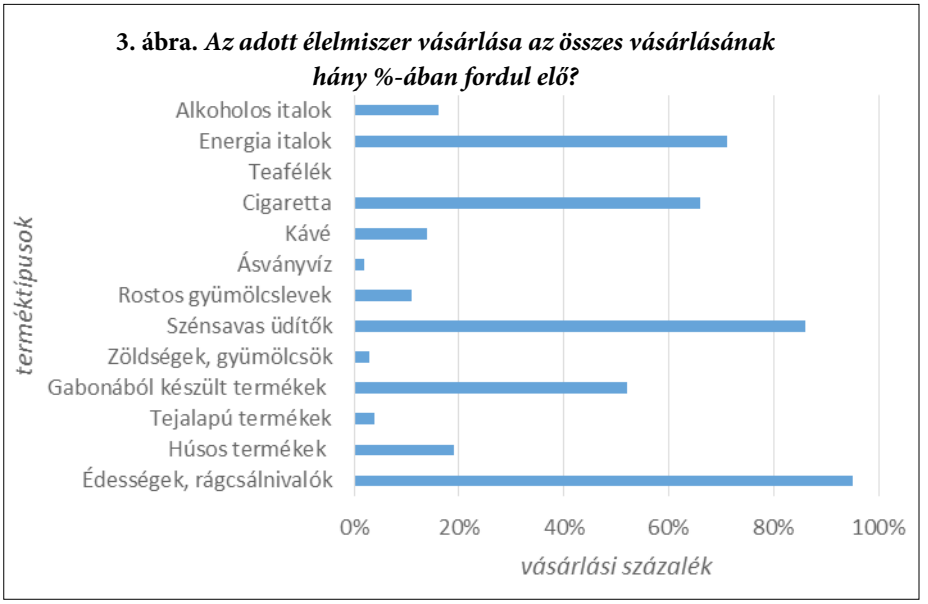

Forrrás: saját szerkesztés

Megállapítottam, hogy a leggyakrabban az édességeket, chipseket, a szénsavas üdítőket, az energiaitalokat, a cigarettát vásárolják, és elég gyakran vesznek péksüteményeket, egyéb süteményeket.

Egyáltalán nem vásárolnak joghurtokat és kefíreket, 25–45% gyümölcstartalmú nektárokat és 100%-os gyümölcsleveket, teljes kiőrlésű pékárut, drágább szalámikat, zöldségeket, gyümölcsöket, ízesítés nélküli, illetve szénsavmentes ásványvizeket.

Ritkán vásárolnak gíroszt, túró rudit, kávét.

Arra a kérdésre, hogy „Mit és milyen gyakran nézel meg egy termék címkéjén, illetve mit veszel figyelembe, mielőtt egy adott élelmiszert megvásárolsz", meglepő és egybehangzó válaszokat kaptam, melyeket a 4. sz. ábrán mutatok be.

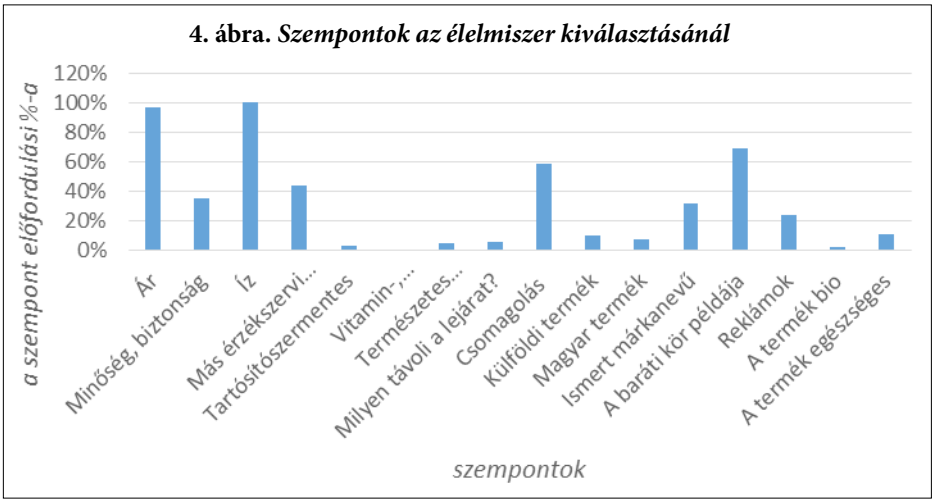

Forrás: saját szerkesztés

Az eredmények szerint gyakorlatilag minden tanuló az árat (97%) és az élelmiszer ízét (100%) veszi figyelembe. Az árat közvetlenül megtekintik a terméken, az ízt pedig ismerik a korábbi vásárlásokból, illetve barátok, osztálytársak ízre vonatkozó információi alapján döntenek. A válaszolók 59%-ánál választási szempont a csomagolás tetszetőssége is. Meglepő volt azonban az, hogy a felsorolt további 13 szempont gyakorlatilag semmit nem nyomott a latban. Így a termék egyéb minőség-összetevői és az élelmiszer-biztonság egyáltalán nem volt szempont. E tekintetben nem volt különbség az élelmiszeripari- és egyéb szakmunkástanulók, szakközépiskolások között. Nem figyelik azt sem, hogy a termék magyar vagy külföldi gyártmány-e. Nem érdekes az sem, hogy a termék biológiai gazdálkodásból származik-e, milyen az összetétele, híres márka-e, mikor jár le a minőségmegőrzési ideje, és milyen élelmiszerekkel kapcsolatos reklámok futnak a médiában.

Ami az élelmiszer-vásárlások helyét és gyakoriságát illeti, vizsgálatom a következő, 5. ábrán bemutatott eredményt hozta.

5. ábra. ***Az élelmiszervásárlások helye és gyakorisága***

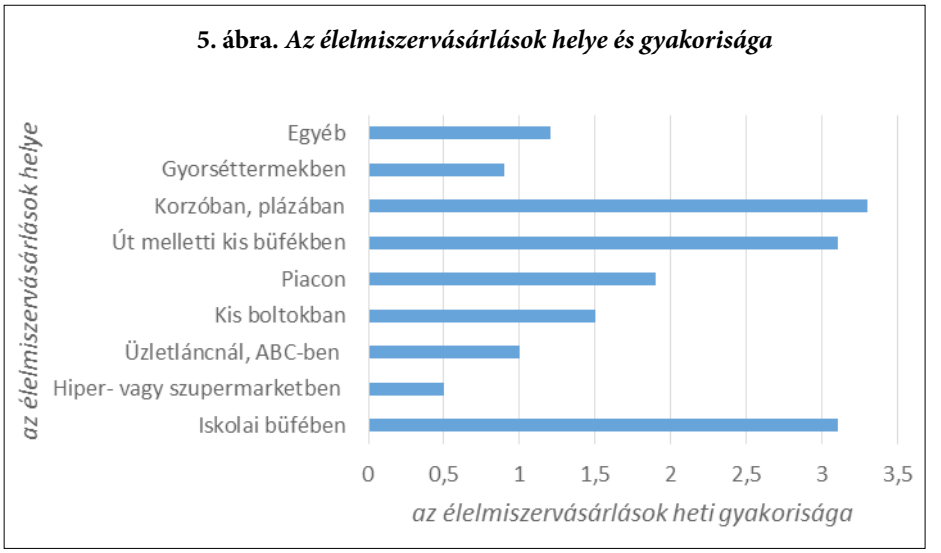

Forrás: saját szerkesztés

Mint látható a tanulók jellemző élelmiszervásárlási helyei – viszonylagos drágaságuk ellenére – a korzó és pláza, az iskolai büfék, és az út melletti kis büfék, melyek a bejárók esetében az autóbusz-, ill. vasútállomás melletti büféket jelenti.

Annak vizsgálata, hogy miért választják az egyes élelmiszer-beszerzési helyeket, a 6. sz. ábrán bemutatott eredményeket kaptam.

6. ábra. ***A helyválasztás szempontjai (1–10)***

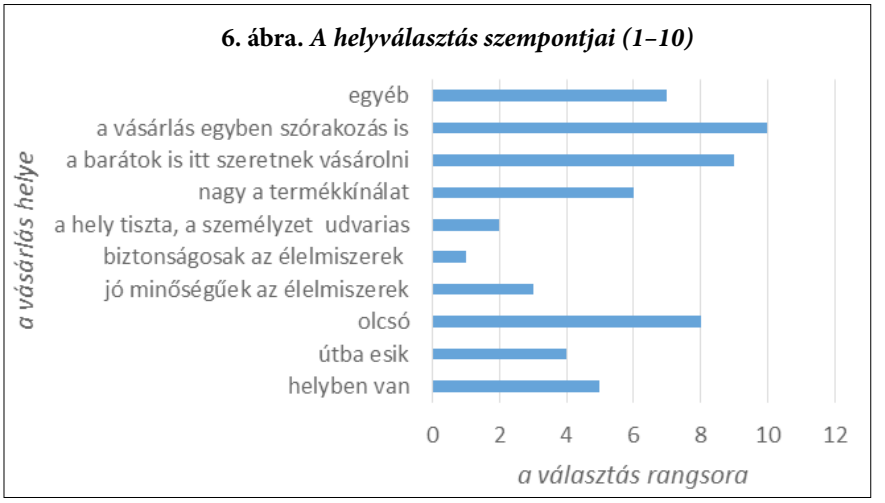

Forrás: saját szerkesztés

Ez utóbbi adat egybevág Szilvási (2012) vizsgálati eredményeivel, miszerint a főiskolások élelmiszer-vásárlásaira jellemző, hogy az élelmiszer-vásárlással együtt a vizsgált tanulók élményt, életérzést is vásárolnak. És ha erről van szó, akkor az olcsóság, mint szempont is csak a 3. helyre szorul.

Összefoglalás

A vizsgált 14–18 éves fiatalok körében elvégzett kutatásom eredményeképpen tévesnek bizonyult az a hipotézisem, hogy ez a korcsoport már egészségtudatosabb, a minőségre igényesebb, a pénzét okosabban költi el, mint a korábbi hasonló korosztályok, hiszen ha az iskolában nem is folyik tantervbe illesztve egészségre nevelés, pénzügyi ismeretek oktatása[3], a családi minta alapján, illetve a médián keresztül megszerezhetők a szükséges minimális ismeretek e témákban. Úgy gondoltam ezeken kívül, hogy a hazafias nevelésnek köszönhetően valamennyire figyelnek arra is, hogy a megvásárolt élelmiszer magyar legyen.

Ezzel szemben viszont felméréseim azt bizonyítják, hogy a fiatalok vásárlási döntéseiből hiányzik az egészségtudatosság. A vásárlás nyújtotta élmény mellett az ár és az íz alapján döntenek. A termékminőség, a biztonság, az összetétel, azon belül a tartósítószer-, adalékanyag-, mesterséges aromatartalom egyáltalán nem számít. Ugyancsak mindegy, hogy a termék magyar vagy külföldi, biogazdálkodásból származik-e vagy nem.

Igaznak bizonyult viszont az a hipotézisem, miszerint az élelmiszer-vásárlási döntéseikben első szempont az beszerzés helye által nyújtott élmény, életérzés. A fiatalok a mának élnek, minden bevételüket felélik.

A kitöltött kérdőívek és a lefolytatott mélyinterjúk számából következik, hogy a kutatás kvalitatív jellegű, az eredmények nem vonatkoztathatók az összes magyar 14–18 éves fiatalra, ugyanakkor nagyon elgondolkoztatóak. Kiinduló pontként szolgálhatnak a téma kvantitatív jellegű vizsgálatához és az azokból megfogalmazható teendők meghatározásához.

A megfogalmazható teendők közül kiemelem az egészségre nevelést, a pénzügyi ismeretek, stb. oktatásának szükségességét. Ebben fontos szerepet kell vállalnia az iskolának és a médiának, de a szülői ház példamutatása is nélkülözhetetlen lesz az előrelépéshez.

[3] Kivéve a közgazdasági jellegű szakközépiskolákat.

Felhasznált irodalom

Brávácz Ibolya (2009): A tudatosság szerepe vásárlási döntéseinkben – élelmiszerfogyasztói klaszterek hazánkban. http://www.eco.u-szeged.hu/download.php?docID=40093 2016.04.10.)

Földi Katalin (2012): Kvalitatív kutatás: Az élelmiszer kiskereskedelem strukturális átala- kulásának hatása a vásárlási lehetőségekre és szokásokra a Szolnoki kistérségben. Területfejlesztés és Innováció. 6. évfolyam 2. szám 2012. december 7. 12–17. o.

GfK Hungária (2012): A fiatalok tényleg nem vásárolnak tudatosan?

http://tudatbazis.hu/oko/a-fiatalok-tenyleg-nem-vasarolnak-tudatosan 2016.04.04.

Horváth–Füredíné–Fodor (2005): Az értékrend hatása a táplálkozásra. Élelmiszer, Táplálkozás és Marketing II. évfolyam 1–2/2005. 69–76. o.

Papp-Váry Árpád–Schwang Zoltán (2012): Egészségtelen főiskolai évek? Élelmiszervásárlási és fogyasztási szokások. A SJE Nemzetközi Tudományos Konferenciája 2012 – Medzinárodná vedecká konferencia UJS – „Művelődés – Identitás – Egészség" Komárom, 2012. szeptember 13–14-én elhangzott előadás.

Pápai Orsolya (2007): A gyerekek vásárlási szokásai. Babes-Bólyai Egyetem. X. Erdélyi Tudományos Diákköri Konferencia–Kolozsvár, 2007. május 26–27.

Piac és Profit (2016): Ha magyar, akkor jöhet. Piac és Profit 2016. május 11.

http://www.piacesprofit.hu/kkv_cegblog/ha-magyar-akkor-johet/ 2016.05.12.

Szente Viktória (2009): A bizalom megítélése az ökoélelmiszerek piacán. Élelmiszer, Táplálkozás és Marketing VI. évf. 1–2/2009. 59–63. o.

Szilvási Jusztina (2012): Made in Hungary – Élelmiszervásárlási szokások vizsgálata a tatabányai Edutus Főiskola hallgatói körében. Tatabánya. 2012.

Melléklet

ÉLELMISZER-VÁSÁRLÁSI SZOKÁSOK ÉS SZEMPONTOK A 14-18 ÉVES KOROSZTÁLYNÁL

Kedves Tanuló!

Az értékesítésre kerülő élelmiszerek minőségi és biztonsági kérdéseinek kutatásával foglalkozom, valamint ezek hatását vizsgálom a fogyasztók vásárlási motivációira, döntéseire. Ennek keretében most a 14–18 éves korosztállyal foglalkozom.

Kérlek, segítsd munkámat azzal, hogy kitöltöd ezt a kérdőívet**. <u>Kérlek, a válaszaid csak azokra az esetekre vonatkozzanak, amikor Te vásárolsz saját Magadnak</u>**, és hagyd figyelmen kívül azokat az eseteket, amikor pl. a családodnak vásárolsz szüleid megbízásából. Tudnod kell, hogy az egyes kérdésekre nincsenek jó és rossz válaszok, azok a jó válaszok, amiket Te őszintén leírsz. A kérdőívre nem kell ráírnod a nevedet, és az egyes válaszokat nem hozzuk nyilvánosságra, csak az összesített adatokat nevek nélkül.

Remélem, ezzel sikerült eloszlatnom az esetleges aggályaidat, és számíthatok az őszinte válaszaidra. Segítségedet előre is köszönöm. HL.

KÉRDÉSEK ÉS LEHETSÉGES VÁLASZOK:

1. Információ a kérdőív kitöltőjéről

Nem:

Életkor:

Állandó lakóhely: megyeszékhely nem megyeszékhely város falu

Hol laksz iskolaidőben: kollégiumban bejárok másutt albérletben otthon

2. Mennyi a havi jövedelmed, amit szabadon elkölthetsz:

- ☐ Kevesebb, mint 2 ezer forint
- ☐ 2–5 ezer forint között
- ☐ 5–10 ezer forint között
- ☐ 10–15 ezer forint között
- ☐ 15–20 ezer forint között
- ☐ 20–25 ezer forint között
- ☐ 25–35 ezer forint között
- ☐ 25–35 ezer forint között
- ☐ Nincs szabadon elkölthető jövedelmem

3. Milyen forrásból származik a bevételed?

- ☐ gyakorlati ösztöndíj
- ☐ tanulmányi ösztöndíj
- ☐ egyéb támogatás
- ☐ a szülőktől rendszeresen kapok zsebpénzt
- ☐ a szülőktől kérésre kapott zsebpénz
- ☐ rokonoktól egy-egy alkalommal kapott pénz
- ☐ egyéb, éspedig ……..

4. Mennyi pénzt költesz havonta az alábbiakra?

	0 Ft	2000 Ft alatt	2000–5000 Ft	5000–10 e Ft	10 e–15 e Ft	15–20e Ft	20 e Ft fölött
Élelmiszer (élelem, alkoholmentes italok)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Alkoholos italok	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Cigaretta	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Szórakozás	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ruha, cipő	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kozmetikai cikkek, szolgáltatások (műkörmös, fodrász, kozmetikus stb.)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kultúra, sport	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Közlekedés	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

5. Milyen gyakran vásárolod a következő kategóriákba tartozó élelmiszereket?

	Minden vásárláskor 100%	Nagyon gyakran 75%	Elég gyakran 50%	Ritkán 25%	Soha 0%
Édességek, rágcsálnivalók	☐	☐	☐	☐	☐
Ezen belül: csoki	☐	☐	☐	☐	☐
édes sütemények	☐	☐	☐	☐	☐
csipszek	☐	☐	☐	☐	☐
kekszek, ropi	☐	☐	☐	☐	☐
egyéb: ……..	☐	☐	☐	☐	☐
Húsos termékek (felvágottak stb.)	☐	☐	☐	☐	☐
Ezen belül: felvágottak	☐	☐	☐	☐	☐
szalámi, kolbász	☐	☐	☐	☐	☐
pizza	☐	☐	☐	☐	☐
gyros	☐	☐	☐	☐	☐
egyéb, éspedig: ……..	☐	☐	☐	☐	☐
Tejből készült termékek	☐	☐	☐	☐	☐
Ezen belül: kakaó	☐	☐	☐	☐	☐
tej	☐	☐	☐	☐	☐
túró rudi	☐	☐	☐	☐	☐
natúr joghurt, kefir	☐	☐	☐	☐	☐
gyümölcsös joghurt, kefir	☐	☐	☐	☐	☐
egyéb, éspedig: ……..	☐	☐	☐	☐	☐
Gabonából készült termékek	☐	☐	☐	☐	☐
Ezen belül: kifli, zsemle	☐	☐	☐	☐	☐
kenyér	☐	☐	☐	☐	☐
pogácsa, más sós sütemény	☐	☐	☐	☐	☐
egyéb, éspedig: ……	☐	☐	☐	☐	☐
Zöldségek, gyümölcsök	☐	☐	☐	☐	☐
Rostos gyümölcslevek	☐	☐	☐	☐	☐
Ezen belül: 5% gyüm.tartalmú üdítőital	☐	☐	☐	☐	☐
12% gyüm.tartalmú gyüm. ital	☐	☐	☐	☐	☐
25-45% gyüm.tartalmú gyüm.nektár	☐	☐	☐	☐	☐
100% gyüm.tartalmú gyümölcslé	☐	☐	☐	☐	☐
Szénsavas üdítők	☐	☐	☐	☐	☐
Ásványvíz	☐	☐	☐	☐	☐
Ezen belül: szénsavas vizek	☐	☐	☐	☐	☐
szénsavmentes vizek	☐	☐	☐	☐	☐
ízesített szénsavas vizek	☐	☐	☐	☐	☐
Kávé	☐	☐	☐	☐	☐
Cigaretta	☐	☐	☐	☐	☐
Teafélék	☐	☐	☐	☐	☐

	Minden vásárláskor 100%	Nagyon gyakran 75%	Elég gyakran 50%	Ritkán 25%	Soha 0%
Energiaitalok	☐	☐	☐	☐	☐
Alkoholos italok	☐	☐	☐	☐	☐
Ezen belül: sör	☐	☐	☐	☐	☐
bor	☐	☐	☐	☐	☐
pálinka	☐	☐	☐	☐	☐
egyéb égetett szeszesital	☐	☐	☐	☐	☐
likőr	☐	☐	☐	☐	☐
egyéb, éspedig: ……..	☐	☐	☐	☐	☐

6. Milyen szempontokat veszel figyelembe, mielőtt egy adott élelmiszert megvásárolsz?

	Mindig 100%	Nagyon gyakran 75%	Elég gyakran 50%	Ritkán 25%	Soha 0%
Ár	☐	☐	☐	☐	☐
Minőség, garantált élelmiszerbiztonság	☐	☐	☐	☐	☐
Íz	☐	☐	☐	☐	☐
Egyéb érzékszervi tulajdonságok (illat, szín, állag, összhatás stb.)	☐	☐	☐	☐	☐
Nem tartalmaz tartósítószert	☐	☐	☐	☐	☐
Magas vitamin-, ásványianyag-tartalmú	☐	☐	☐	☐	☐
Az összetevők természetes anyagok, nincs köztük mesterséges aroma, ízfokozó stb.	☐	☐	☐	☐	☐
Nem járt-e még le, ill. milyen távol van a lejárat?	☐	☐	☐	☐	☐
Csomagolás	☐	☐	☐	☐	☐
Külföldi termék	☐	☐	☐	☐	☐
Magyar termék	☐	☐	☐	☐	☐
Ismert márkanevű	☐	☐	☐	☐	☐
A baráti kör, osztálytársak tanácsai, példája	☐	☐	☐	☐	☐
A termékre vonatkozó reklámok	☐	☐	☐	☐	☐
A termék bio	☐	☐	☐	☐	☐
A termék pozitívan hat az egészségre	☐	☐	☐	☐	☐

7. Hol és milyen gyakran vásárolod az előző pontban felsorolt élelmiszereket?
(Ahol az szerepel, hogy többször, írd oda, jellemzően hányszor)

	Hetente	Hetente többször	Naponta	Naponta többször
Iskolai büfében	☐	☐	☐	☐
Hiper- vagy szupermarketben (Tesco, Spar, Aldi, Metro stb.)	☐	☐	☐	☐
Üzletláncnál, ABC-ben (Coop, CBA stb.)	☐	☐	☐	☐
Kis boltokban	☐	☐	☐	☐
Piacon	☐	☐	☐	☐
Út melletti kis büfékben	☐	☐	☐	☐
Korzóban, plázában	☐	☐	☐	☐
Gyorséttermekben	☐	☐	☐	☐
Másutt, éspedig: ……	☐	☐	☐	☐

8. Mi alapján döntöd el, hogy leggyakrabban hol vásárolsz? Rangsorold a szempontokat 1–10-ig (A 10-es jelenti a legfontosabb szempontot, az 1-es a legkevésbé fontos szempontot. Egy rangsorszámot csak egyszer ossz ki!)

- ☐ helyben van
- ☐ útba esik
- ☐ olcsó
- ☐ jó minőségűek az élelmiszerek
- ☐ biztonságosak az élelmiszerek (nem leszünk betegek tőlük)
- ☐ tiszta mindig, és udvarias a személyzet
- ☐ nagy a termékkínálat
- ☐ a barátok, osztálytársak is itt szeretnek vásárolni
- ☐ jó ott lenni, mert a vásárlással együtt szórakozunk is
- ☐ egyéb, éspedig: ……..

Köszönöm a válaszokat! HL.

A MÉLYINTERJÚ KÉRDÉSEI

Mit jelent számodra az egészséges élelmiszer?

Mit jelent számodra a biztonságos élelmiszer?

Mit jelent számodra a jó minőségű élelmiszer?

Kitől, ill. hol hallottál ezekről?

Fontos-e, hogy magyar élelmiszert vásároljunk? Ha igen, miért? Ha nem, miért nem?

Miért érdemes, vagy nem érdemes takarékoskodni?

Hol szeretsz legjobban élelmiszert vásárolni, fogyasztani, és miért?

СЕГРЕГАЦІЯ ОБ'ЄКТІВ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ ТЕОРІЇ ФІНАНСОВОГО ПОСЕРЕДНИЦТВА

Гончаренко Олена

к.е.н., доц., ДВНЗ «Університет банківської справи», Черкаський інститут,
goncharenko_elen@mail.ru

Важливими суб'єктами ринкових відносин, що забезпечують процес акумуляції, розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів (активів), є небанківські фінансові установи. Останніми роками суттєво зростає їх значення на ринку України, що обумовлюється їх здатністю запропонувати досить широкий перелік фінансових послуг.

Abstract

A piacgazdaság fontos szereplői a bankon kívüli pénzügyi intézmények, amelyek biztosítják a pénzügyi források (eszközök) felhalmozásának, elosztásának és újraelosztásának folyamatát,. Az utóbbi években jelentősen növekedik szerepük az ukrajnai piacon, ami annak köszönhető, hogy széles körű pénzügyi szolgáltatások nyújtására van lehetőségük.

Постановка проблеми. Одночасно зростає і інтерес до дослідження ролі та значення фінансового посередництва. Цей процес обумовлений докорінною зміною структури ринку фінансових послуг і активізацією на ньому відносно нових фінансових посередників – небанківських фінансових установ. Так, за період 2009-2015 років спостерігалось загальне збільшення кількості фінансових установ з 2319 одиниць на кінець 2009 року до 2527 одиниць на кінець 2015 року[1] [2]. Однак, структурні зміни у складі фінансових установ на кінець 2015 року засвідчили найбільше за останні роки зменшення кількості банків – 46 одиниць (28% від 2014 року) і одночасне зростання кількості небанківських фінансових установ – 112 одиниць (9% від 2014 року) (рис. 1).

[1] Основні показники діяльності банків України. Офіційне інтернет-представництво. Національний банк України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807

[2] Огляд ринків. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/content/oglyad-rinkiv.html

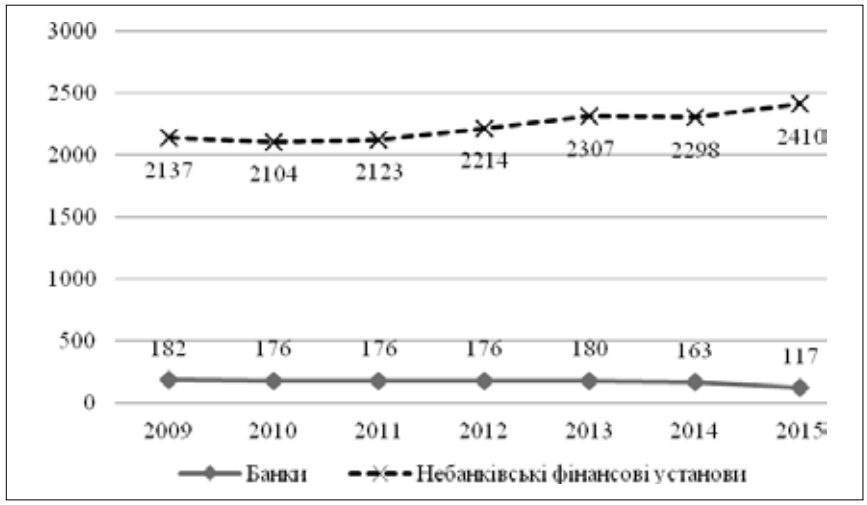

Рис. 1. ***Склад фінансових установ на кінець року, одиниць***[3] [4]

В той же час, загальне зростання кількості небанківських фінансових установ зовсім не означає відсутність у них проблем і «райдужні» перспективи розвитку, оскільки такі зміни є результатом не тільки реєстрації (створення) нових суб'єктів ринку фінансових послуг, але й припинення діяльності значної їх кількості (рис. 2). Можна констатувати, що за період з 2009 по 2015 рік найбільше небанківських фінансових установ, а саме 151 одиниця або 7,1%, було виключено з реєстру фінансових установ в 2010 році. І хоча 2015 рік не відзначився виключенням значної кількості учасників (29 одиниць) з реєстру фінансових установ, для споживачів небанківських фінансових послуг і їх надавачів він не був легким.

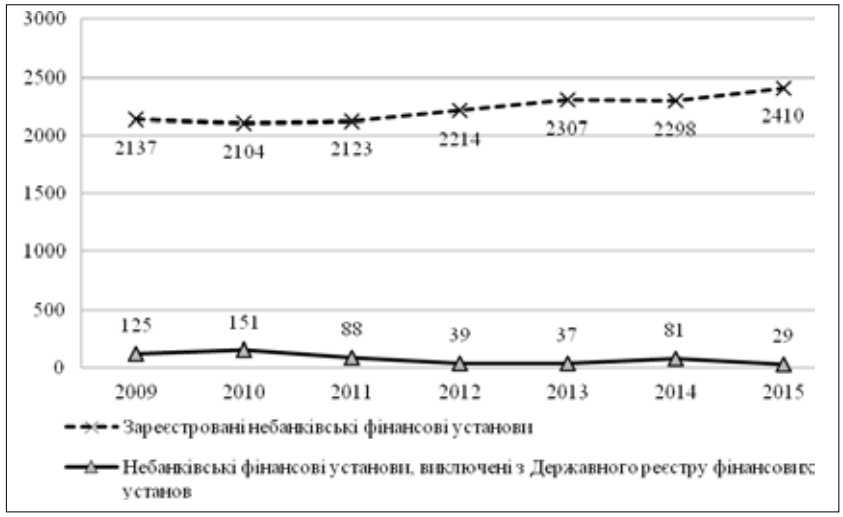

Рис. 2. ***Кількість ліквідованих небанківських фінансових установ, одиниць***[5] [6]

[3] Основні показники діяльності банків України. Офіційне інтернет-представництво. Національний банк України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807

[4] Огляд ринків. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/content/oglyad-rinkiv.html

Згідно чинного законодавства ведення Державного реєстру фінансових установ (окрім банків), в тому числі їх реєстрацію та виключення, здійснює Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг)[7].

Застосування таких критичних заходів Нацкомфінпослуг по відношенню до небанківських фінансових установ як виключення їх з державного реєстру з одного боку є логічним: менше проблемних фінансових установ – менше проблем у регулятора. Однак такі дії не вирішують ні проблем користувачів фінансових послуг, ні проблем самого фінансового ринку. В той же час, не можна перекладати провину тільки на державного регулятора (Нацкомфінпослуг), оскільки його поточні рішення, які не передбачають застосування превентивних заходів, ґрунтуються, в першу чергу, на звітній інформації, яку надають небанківські фінансові установи. До того ж достовірність і повнота річної фінансової звітності та звітних даних за рік підтверджується аудитором (аудиторською фірмою), який внесений до реєстру аудиторських фірм та аудиторів, які можуть проводити аудиторські перевірки фінансових установ, що ведеться Нацкомфінпослуг[8] [9] [10] [11].

А рішення щодо виключення небанківських фінансових установ з Державного реєстру, як правило, приймаються вже за результати позапланових виїзних перевірок Нацкомфінпослуг, які, в свою чергу, проводяться на підставі масових звернень користувачів відповідних фінансових послуг або ж правоохоронних органів. Тобто, відповідальність за стан ринку фінансових послуг повинна бути розподілена між регулятором, керівництвом та власниками небанківських фінансових установ, аудиторами (аудиторськими компаніями), користувачами фінансових послуг та іншими контролюючими органами, які повинні приймати рішення на підставі повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансове становище, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства.

[5] Основні показники діяльності банків України. Офіційне інтернет-представництво. Національний банк України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807

[6] Огляд ринків. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/content/oglyad-rinkiv.html

[7] Положення про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, затверджене Указом Президента України від 23 листопада 2011 року 1070/2011 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1070/2011/print1458134333154939

[8] Порядок складання звітних даних страховиків, затверджений розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України 03.02.2004 № 39 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0517-04/print1458134333154939

[9] Порядок складання та подання звітності кредитними спілками та об'єднаними кредитними спілками до Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, затверджений розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України 25.12.2003 № 177 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0069-04

[10] Положення про порядок складання, формування та подання адміністратором недержавного пенсійного фонду звітності з недержавного пенсійного забезпечення, затверджене розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України 27.10.2011 № 674 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0041-12/print1458136610685313

[11] Порядок складання звітних даних страховиків, затверджений розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України 03.02.2004 № 39 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0517-04/print1458134333154939

І тут постає головна проблема: розуміння сутності діяльності небанківських фінансових установ як суб'єктів господарювання і як фінансових посередників, а також правильне формування і адекватне сприйняття звітної інформації. Її вирішення можливе шляхом визначення процесів формування і узагальнення інформації про діяльність небанківських фінансових установ в системі об'єктів бухгалтерського обліку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відносна новизна діяльності небанківських фінансових установ в Україні і нерозвиненість ринку надаваних ними послуг обумовлюють обмеженість досліджень в галузі бухгалтерського обліку і звітності лише дослідженнями діяльності окремих суб'єктів. Так, теоретичні засади організації та ведення бухгалтерського обліку та аудиту в страхових компаніях розглядали такі вітчизняні науковці, як Бондаренко О.В.[12], Гарматій Т.О.[13], Гаманкова О.О.[14]. Особливостям бухгалтерського обліку та формування звітності страхових компаній присвячені праці Вигівської І.М.[15], Гончаренко О.О., Гоголь Т.А.[16], Лаврової О.О., Лютової Г.М.[17] [18], Мельник Т.Г.[19]. Організації і методиці бухгалтерського обліку фінансових результатів у страхових компаніях та напрямам удосконалення фінансової звітності страхових компаній приділялась увага Бєлгородцевою М.О.[20], Мельничук І.І.[21]. Проблеми бухгалтерського обліку формування та розміщення страхових резервів детально розкрито у роботах Сидоренко О.О.[22] і Прокопенко Ж.В.[23]. Дослідженню особливостей переходу на міжнародні стандарти обліку та звітності страховими компаніями присвячено увагу в роботах таких дослідників як Бойко К.В.,

[12] Бондаренко О.В. Облік і аудит діяльності страхових компаній: методика та організація: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.09 / О.В. Бондаренко; ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана». - К., 2009. - 20 с.

[13] Гарматій Т.О. Облік та аудит в страхових компаніях : Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Т. О. Гарматій; Терноп. акад. нар. госп-ва. Ін-т фінансів. - Т., 2004. - 180 с.

[14] Гаманкова О.О. Облік і аудит у страхових організаціях: Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни / О. О. Гаманкова; КНЕУ. - К., 2004. - 183 с.

[15] Вигівська І.М. Бухгалтерська звітність страхових компаній // Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки. - 2012. - № 4 (62). - С. 49-51. [Електронний ресурс] – Режим доступу: // http://eztuir.ztu.edu.ua/5300/

[16] Гончаренко О.О., Гоголь Т.А. Особливості обліку та формування звітності страхових компаній [Текст] // Вісник Чернігівського державного технологічного університету: Зб. — Чернігів: ЧДТУ, 2011. — №1 (48). — С. 411-425.

[17] Лаврова О.О. Особливості методики складання фінансової звітності страховими компаніями при застосуванні МСФЗ // Вісник Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ). Збірник наукових праць. — 2013. — № 3 (18). — С. 271-275. — [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://visnuk.ubsnbu.edu.ua/article/view/34769

[18] Лютова, Г.М., Лаврова, О.О. Особливості обліку та звітності страхових компаній [Текст] : // Вісник Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ). Збірник наукових праць. — 2010. — № 3 (9) (грудень). — С. 283-286.

[19] Мельник Т.Г. Особенности учета и отчетности в страховых компаниях Украины / Т.Г. Мельник, И.В. Грышко // Економічний форум. — 2011. — № 2. – С. 58 – 62.

[20] Бєлгородцева М.О. Бухгалтерський облік фінансових результатів у страхових компаніях: організація і методика : автореф. дис. канд. екон. наук : 08.00.09 / М. О. Бєлгородцева; Національна академія статистики, обліку та аудиту. - К., 2011. - 20 с.

[21] Мельничук І.І. Облік і аудит фінансових результатів страхової діяльності: автореф. дис. канд. екон. наук : 08.00.09 / І. І. Мельничук; Національна академія статистики, обліку та аудиту. — К., 2015. — 23 с. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nasoa.edu.ua/wp-content/uploads/zah/milnechuk_avt.pdf

[22] Сидоренко О.О. Бухгалтерський облік формування та розміщення страхових резервів: автореф. дис. канд. екон. наук : 08.00.09 / О.О. Сидоренко; Національна академія статистики, обліку та аудиту. - К., 2011. - 20 с.

[23] Прокопенко Ж.В. Бухгалтерський облік і внутрішній контроль страхових резервів автореф. дис. канд. екон. наук : 08.00.09 / Ж.В. Прокопенко; ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана». – К, 2014. – 20 с.

Софіюк О.Г.[24], Гончаренко О.О., Лук'янець О.В.[25], Чернікова Л.І., Чернишов Д.Ю.[26]. Розробкою методичного забезпечення та особливостям обліку в ломбардах приділяли увагу Дика О.С.[27], Мірошніченко О.А.[28], а Рогова Н.В.[29] займалась дослідженням їх звітності. Організації облікового процесу діяльності кредитних спілок присвячене дисертаційне дослідження Федорець М.С.[30], а Іваненко О.І.[31] зосереджувала увагу на дослідженні обліку тільки активних операцій, Мохняк В.С. також розглядав окремі аспекти обліку в кредитних спілках[32]. Найменш дослідженими є недержавні пенсійні фонди: питання обліку їх інвестиційної діяльності розглядались автором[33], а окремим аспектам обліку та формування звітності приділяли увагу Гура Н., Цибульник М. та Мельник Т., Мельник М.[34].

Однак, доречно відзначити відсутність концептуальних досліджень з бухгалтерського обліку діяльності небанківських фінансових установ, які б окреслювали об'єкти, визначали процедури обробки інформації про них за допомогою елементів методу бухгалтерського обліку, а також давали змогу задовольняти підвищені вимоги користувачів звітної інформації.

Метою статті є виокремлення об'єктів бухгалтерського обліку діяльності небанківських фінансових установ та встановлення їх співвідношення з засадами теорії посередництва з метою формування концептуальних підходів до облікових систем небанківських фінансових установ.

Досягнення мети передбачає виконання таких завдань:

– окреслення основних засад теорії фінансового посередництва;

– дослідження механізму руху капіталу в небанківських фінансових установах;

[24] Бойко К.В., Софіюк О.Г. Особливості складання фінансової звітності страховими компаніями за міжнародними стандартами // К.В. Бойко, О.Г. Софіюк // Економічні науки. Сер. : Облік і фінанси. — 2013. — Вип. 10(1). — [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecnof201310(1)9.pdf

[25] Гончаренко О.О., Лук'янець О.В. Доступність, формалізація та змістовність фінансової звітності страховиків. Вісник Української академії банківської справи. - 2015. - № 1. - С. 124-131

[26] Черникова Л.И., Чернишов Д.Ю. Международные стандарты финансовой отчетности для страховых компаний как инструмент регулирования их деятельности [Електронний ресурс] / Л.И. Черникова, Д.Ю. Чернишов. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://gaap.ru/articles/49128/

[27] Дика О.С. Бухгалтерський облік і аудит діяльності ломбардів : організація і методика: автореф. дис. канд. екон. наук : 08.00.09 / О.С. Дика; ЖДТУ. – Житомир, 2015. – 21 с.

[28] Мірошниченко О. А. Особливості бухгалтерського обліку у ломбардах та пропозиції щодо удосконалення ломбардної діяльності в Україні на сучасному етапі / О. А. Мірошниченко, О. Л. Чаріна // Економічний простір. - 2013. - № 72. - С. 189-201.

[29] Рогова Н.В. Особливості звітності ломбардів. // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. - 2014. - № 3 (65) – С. 199-205.

[30] Федорець М.С. Бухгалтерський облік у кредитних спілках: організація і методика: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.09 / М.С. Федорець ; Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» УААН. — К., 2009. — 22 с.

[31] Іваненко О.І. Облік та аналіз активних операцій кредитних спілок: автореф. дис. канд. екон. наук : 08.00.09 / О. І. Іваненко ; Київський національний університет ім. Т. Шевченка. - К., 2011. - 20 с.

[32] Мохняк В. С. Облік у кредитних спілках / В. С. Мохняк // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2014. – № 797 : Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – С. 274–277. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/25424/1/38-274-277.pdf

[33] Гончаренко О.О. Облік інвестиційної діяльності недержавних пенсійних фондів України/О. О. Гончаренко // Вісник Університету банківської справи НБУ, 2010. т.№ 3. - С.287-291.

[34] Мельник Т., Мельник М. Облік і звітність недержавних пенсійних фондів / Т. Мельник, М. Мельник // Бухгалтерський облік і аудит : науково-практичний журнал. - 2010. - № 4. - С. 41-50.

– визначення об'єктів обліку діяльності небанківських фінансових установах, що забезпечують інформацією про рух капіталу і окреслити ту їх частину, яка покриваються теорією посередництва.

Виклад основного матеріалу. В основу теорії фінансового посередництва покладено дослідження ролі та механізму функціонування фінансових посередників, що розглядаються як проміжна ланка в русі капіталів між безпосередніми капіталодавцями (приватними інвесторами) та капіталоодержувачами (підприємствами)[35] [32]. Вдалим є графічне відображення сутності процесу фінансового посередництва, наведене М.І. Савлуком, що відображає процес руху грошей, вимог та зобов'язань між основними кредиторами, позичальниками і фінансовими посередниками (рис. 3).

операційних витрат, фінансових та інвестиційних ризиків, дефіцитів в інформаційному забезпеченні учасників недосконалого ринку капіталів (який існує насправді) шляхом активізації діяльності фінансових посередників[37].

Щодо визначень «фінансових посередників», які надаються науковцями (табл. 1), то треба відмітити, що кожне з них має певні особливості, однак, більшість авторів акцентують увагу на функції трансформації залучених (запозичених) грошових коштів, нівелюючи при цьому використання власних коштів при наданні фінансових послуг. В той же час, більшість авторів при дослідженнях складу та структури фінансових посередників поділяють їх на дві групи: банки і небанківські фінансові установи (інститути). Інколи виділяють ще й третю групу – технічні посередники (брокери, дилери

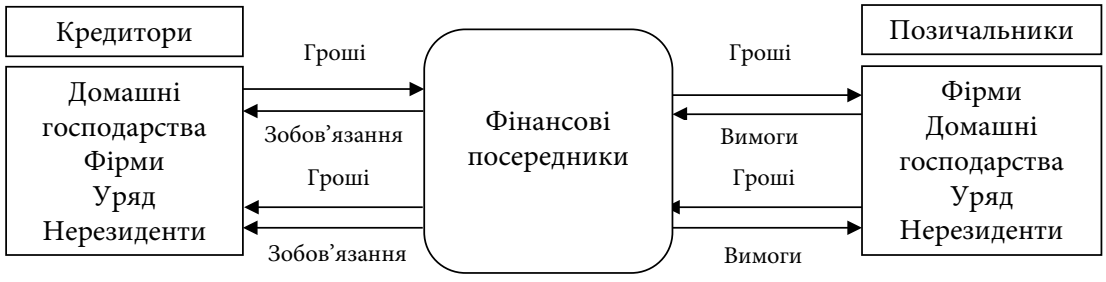

Рис. 3. ***Загальна схема фінансового посередництва***[36]

На відміну від неокласичної теорії, яка розглядає процеси фінансування за умови існування досконалого ринку капіталів, концепція фінансового посередництва вивчає можливості зменшення

і т.д.)[38]. Однак, зосередимо увагу тільки на двох перших групах, які мають як спільні, так і відмінні риси.

[35] **Терещенко О. О**. Неоінституційна теорія фінансування. **Фінансова діяльність суб'єктів господарювання**: Навч. посібник. — К.: КНЕУ, 2003. — 554 с. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://fingal.com.ua/content/view/292/54/1/2/#17292

[36] Гроші та кредит: Підручник. – 4-е вид., перероб. і. доп. / / М. І. Савлук, А. М. Мороз, І.М. Лазепко та ін.; За заг. ред. М. І. Савлука. - К.: КНЕУ, 2006. - 744 с.

[37] **Терещенко О. О**. Неоінституційна теорія фінансування. **Фінансова діяльність суб'єктів господарювання**: Навч. посібник. — К.: КНЕУ, 2003. — 554 с. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://fingal.com.ua/content/view/292/54/1/2/#17292

[38] Финансы : учеб. пособ. / [Ю. В. Вавилов, И. Н. Егорычева, М. Л. Седова и др.]. – М. : Издательский Дом «Социальные отношения», 2003. – 243 с., с. 30

Таблиця 1. ***Поняття «фінансового посередника»***

Автор	*Визначення*
1	2
Чернявський А.Д.	1) фінансові організації, що надають у процесі здійснення операцій з цінними паперами посередницькі послуги: брокерські, дилерські, послуги з підписки; 2) організація, яка випускає фінансові зобов'язання і використовує надходження від їх продажу для придбання фінансових активів, що випускаються в обіг фізичними особами, товариствами, корпораціями, державними установами, а також іншими фінансовими посередниками [С. 272]
С.Г. Арбузов, Ю.В. Колобов, М.І. Міщенко, С.В. Науменкова	фінансові установи, які функціонують відповідно до законодавства та надають специфічні, притаманні кожній з цих груп фінансові послуги, спрямовані на трансформацію власних, залучених і запозичених грошових коштів, а також надання інших фінансових послуг (кредитування, інвестування, послуги техніко-посередницького характеру), з метою одержання прибутку. Фінансових посередників поділяють на: банки, небанківські фінансові інститути та технічні посередники [С. 454].
Ткаченко Н.В.	спеціалізований професійний оператор фінансового ринку, який опосередковує рух фінансових ресурсів, залучаючи їх шляхом розміщення фінансових інструментів власного випуску серед індивідуальних інвесторів, як правило, власників заощаджень, та вкладаючи акумульовані таким чином кошти в різноманітні фінансові активи, тобто фінансовий посередник пропонує і реалізує фінансові послуги як особливий товар. Видами фінансових посередників в Україні є банківські установи, інститути спільного інвестування, страхові компанії, пенсійні фонди, компанії з управління активами, кредитні спілки, ломбарди та інші.[С. 371].
О.П. Орлюк, Л.К. Воронова, І.Б. Заверуха та ін.	інститути, що спеціалізуються на наданні фінансових послуг та опосередковують у своїй діяльності рух фінансових ресурсів шляхом їх залучення та вкладення мобілізованих ресурсів у різноманітні фінансові активи. Визначення терміна «фінансові посередники» збігається здебільшого із визначенням терміна «фінансові інститути» [С. 433]
С.В. Мочерний	фінансово-кредитні інститути (банки, страхові компанії, пенсійні фонди та ін.), що акумулюють вільні грошові кошти фізичних та юридичних осіб, а також залучають їх на ринку позичкових капіталів через інвестиції в цінні папери й іншими методами [С. 6]
А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк	сукупність фінансових установ, чиї функції полягають в акумулюванні коштів громадян та юридичних осіб і подальшому їх наданні на комерційних засадах в розпорядженні позичальників [С. 311].
Конопліцький В.А,, Філіна Г.І.	кредитно-фінансова установа (банк, кредитний союз, фонд) або фірма, що одержує грошові засоби, від своїх клієнтів і інвестує їх у виробництво і цінні папери [С. 352-353].
Ковальчук А.Т.	юридична особа, що на підставі ліцензії (дозволу) здійснює визначену законодавством України комерційну (інвестиційні фонди та інвестиційні компанії), представницьку (довірчі товариства) або посередницьку (торговці цінними паперами, комерційні банки) діяльність стосовно обігу приватизаційних цінних паперів, або філія цієї юридичної особи [С. 264]
Шарп У.Ф., Александер Г.Дж., Бейли В Дж.	представляют собой организации, выпускающие финансовые обязательства (т.е. требования к себе) и продающие их в качестве активов за деньги [С. 9].
Боди З., Мертон Р.	фирмы, главная функция которых заключается в обеспечении клиентов финансовыми продуктами и услугами с большей эффективностью, чем они могли бы получить от своих непосредственных операций на финансовых рынках [С. 48-49].
Ван Хорн Дж К.	являются промежуточным звеном между конечными заемщиками и кредиторами, трансформируя прямые заявки в косвенные. Они покупают первичные ценные бумаги ы в свою очередь эмитирую собственные [С. 37].
Фишер С., Дорнбуш Р., Шмалензи Р.	это институт, стоящий между кредиторами и заемщиками. Занимая деньги от своего имени, он затем ссужает эти средства своим заемщикам [С. 480]

Автор	*Визначення*
1	2
Корнєєв В.В.	є спеціалізованими професійними операторами фінансового ринку – кредитно-інвестиційними установами, що пропонують і реалізують фінансові послуги як особливий товарна умовах провадження виключних і поєднаних видів діяльності [С. 14]
Зимовець В.В., Зубик С.П.	спеціалізовані інститути, що опосередковують рух фінансових ресурсів, залучаючи їх шляхом розміщення фінансових інструментів власного випуску (в тому числі виражених у формі цінних паперів) серед індивідуальних інвесторів та вкладаючи закумульовані таким чином кошти в різноманітні фінансові активи [С. 4]
Вулфел Ч. Дж.	учреждения, выступающие посредниками в процессе обмена, обеспечивая контакт между заемщиком и заимодателем [С. 543]
Каракулова І.С.	фінансові установи (банки та небанківські фінансові інститути), які функціонують у відповідності до законодавчої бази та надають специфічні, притаманні кожній з цих груп фінансові послуги, спрямовані на трансформацію власних, залучених і запозичених грошових коштів, а також надають інші фінансові послуги (кредитування, інвестування, послуги техніко-посередницького характеру) з метою одержання прибутку [С. 26]
Дорош О.Л.	фінансові інститути, які акумулюють вільні грошові кошти економічних суб'єктів, розміщують їх на ринку позичкових капіталів у формі кредитів і вкладень у різноманітні цінні папери [С. 13]
Гладчук О.М.	фінансові інститути, які акумулюють вільні грошові кошти економічних суб'єктів, розміщують їх на ринку позичкових капіталів у формі кредитів і вкладень у різноманітні цінні папери. У процесі своєї діяльності вони створюють нові вимоги і зобов'язання, які стають товаром на фінансовому ринку. Цей процес створення нових зобов'язань і обміну їх на зобов'язання інших контрагентів ринку становить основу і суть фінансового посередництва [С. 17]
Сідельник О.П.	фінансові інститути, які акумулюють вільні грошові кошти економічних суб'єктів, розміщують їх на ринки позичкових капіталів у формі кредитів і вкладень у різноманітні цінні папери. У процесі своєї діяльності вони створюють нові вимоги і зобов'язання, які стають товаром на фінансовому ринку [С. 14].
Картамишева О.Є.	небанківські фінансові установи і банки виступають фінансовими посередниками між кредиторами і позичальниками, між інвесторами і реципієнтами, самі виступають інвесторами, ефективно переміщуючи фінансові ресурси від одних суб'єктів цих відносин до інших [С. 31]

Спільним для банків і небанківських фінансових установ, в тому числі, є загальна (концептуальна) схема руху капіталу. В нашому дослідження поняття «капітал» будемо розглядати згідно теорії Карла Маркса, який зазначав, що «капитал — это не вещь, а определённое, общественное, принадлежащее определённой исторической формации общества производственное отношение, которое представлено в вещи и придаёт этой вещи специфический общественный характер»[39]. Тобто, капітал доречно розглядати в двох формах його прояву: як капітал-функція (активи) і як капітал-власність (джерела формування активів), спрощений варіант якого представлено на рис. 4.

[39] Карл Маркс. Капитал. т. 3, гл. 48, стр. 886—887. Електронний ресурс. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.esperanto.mv.ru/Marksismo/Kapital3/kapital3-48.html

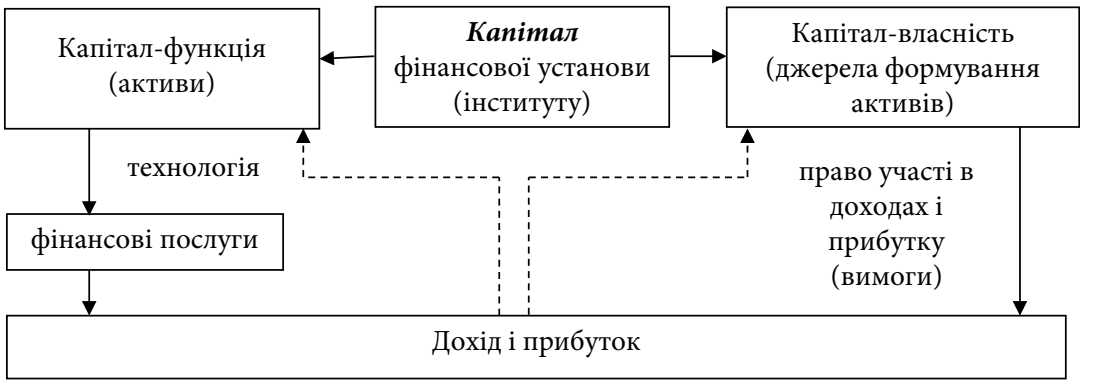

Рис. 4. ***Двоїстість капіталу фінансової установи (як суб'єкта господарювання)***

Якщо звернутися до теорії фінансового посередництва і співставити її з теорією капіталу К. Маркса, то можна констатувати, що капітал фінансових установ розглядається зазначеною теорією також за формами його прояву (капітал-функція і капітал-власність), однак з певними обмеженнями, а саме капітал-функція розглядається в частині залучених активів (ті, що надійшли ззовні), а капітал-власність розглядається тільки в частині залучених джерел активів (зобов'язань). Окрім того, в теорії фінансового посередництва увага зосереджується на платних зобов'язаннях (під платними зобов'язаннями будемо розуміти зобов'язання, за якими нараховують проценти).

Глобальне дослідження системи бухгалтерського обліку банків ще в 2002 році здійснила Л.М. Кіндрацька[40], а за останні п'ять років за результатами досліджень різних аспектів діяльності банків за спеціальністю «бухгалтерський облік, аналіз та аудит» було захищено 14 кандидатських і одна докторська дисертація[41], а за цей же період щодо небанківських фінансових установ захищено всього лише 6 кандидатських дисертацій[42] [43] [44] [45] [46], які здебільшого обмежувались окремими аспектами певних видів установ. Саме тому, деталізацію руху капіталу в різних його формах здійснимо для небанківських фінансових установ (рис. 5).

[40] Кіндрацька Л.М. Система бухгалтерського обліку в комерційних банках: методологія та практика : автореф. дис. док. екон. наук : 08.06.04 / Л.М. Кіндрацька; Київський національний економічний університет.– К.:, 2002.– 32 с.

[41] Скаско О.І. Теорія, методологія та організація системи контролю в банках України: автореф. дис. д-ра екон. наук : 08.00.09 / О.І. Скаско; Тернопільський національний економічний університет. - Тернопіль, 2014. - 40 с.

[42] Бєлгородцева М.О. Бухгалтерський облік фінансових результатів у страхових компаніях: організація і методика : автореф. дис. канд. екон. наук : 08.00.09 / М. О. Бєлгородцева; Національна академія статистики, обліку та аудиту. - К., 2011. - 20 с.

[43] Сидоренко О.О. Бухгалтерський облік формування та розміщення страхових резервів: автореф. дис. канд. екон. наук : 08.00.09 / О.О. Сидоренко; Національна академія статистики, обліку та аудиту. - К., 2011. - 20 с.

[44] Мельничук І.І. Облік і аудит фінансових результатів страхової діяльності: автореф. дис. канд. екон. наук : 08.00.09 / І. І. Мельничук; Національна академія статистики, обліку та аудиту. — К., 2015. — 23 с. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nasoa.edu.ua/wp-content/uploads/zah/milnechuk_avt.pdf

45 Прокопенко Ж.В. Бухгалтерський облік і внутрішній контроль страхових резервів автореф. дис. канд. екон. наук : 08.00.09 / Ж.В. Прокопенко; ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана». – К, 2014. – 20 с.

[46] Дика О.С. Бухгалтерський облік і аудит діяльності ломбардів : організація і методика: автореф. дис. канд. екон. наук : 08.00.09 / О.С. Дика; ЖДТУ. – Житомир, 2015. – 21 с.

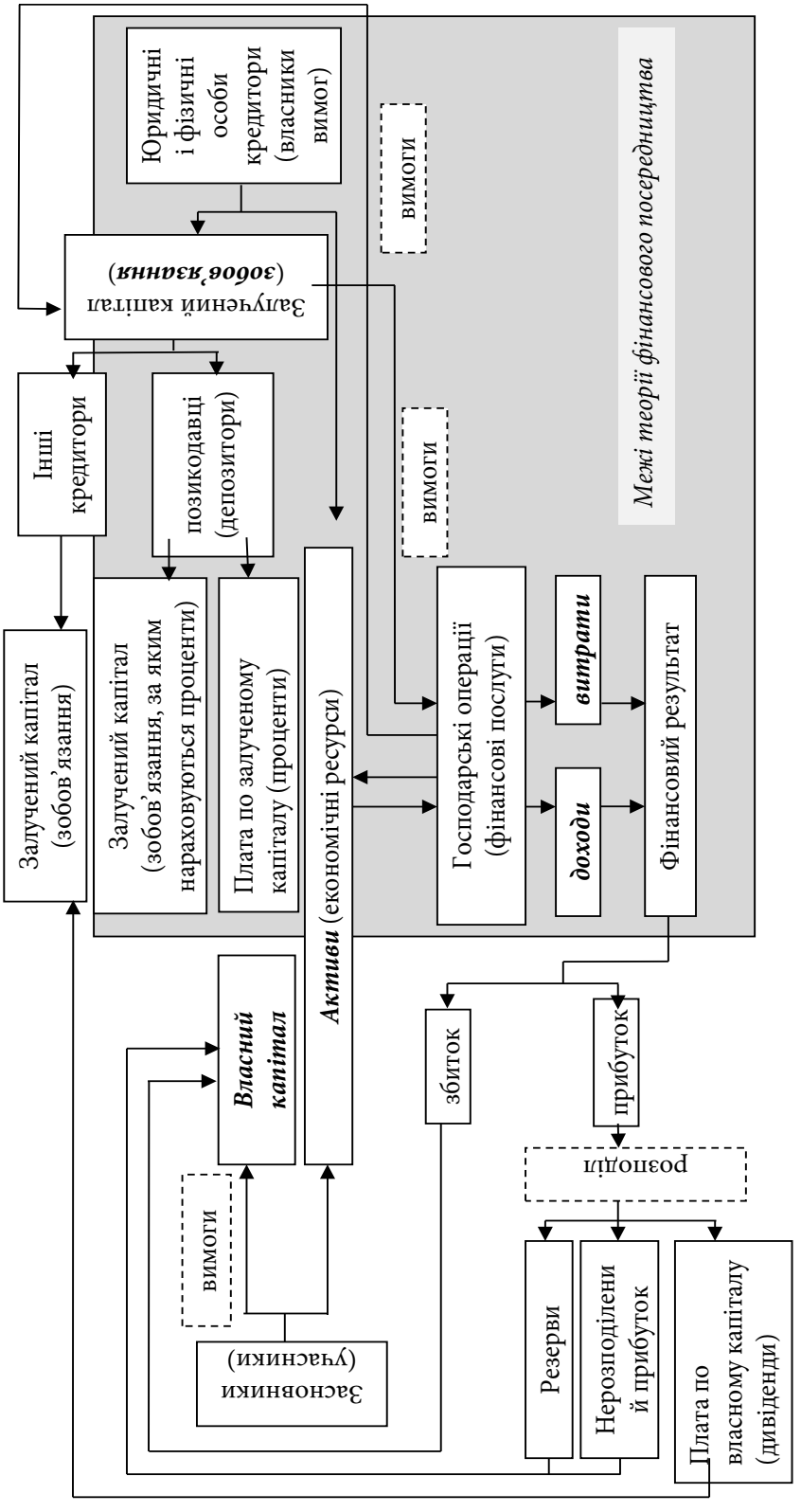

Рис.5. *Об'єкти бухгалтерського обліку діяльності небанківських фінансових установ в теорії фінансового посередництва*

Небанківські фінансові установи, як і будь-які суб'єкти господарювання, можуть здійснювати свою діяльність як за рахунок власного капіталу (капіталу інвесторів) так і за рахунок залученого капіталу (капіталу позикодавців та інших кредиторів). «Рішення нинішніх та потенційних інвесторів про придбання, продаж або утримування інструментів власного капіталу та боргових інструментів залежить від прибутку, який вони очікують отримати від інвестиції у ці інструменти, наприклад, дивіденди, сплата основної суми та відсотків або зростання ринкової ціни. Так само і рішення нинішніх та потенційних позикодавців та інших кредиторів про надання або погашення позик та інших форм кредиту залежать від сплати основної суми та відсотків або іншого прибутку, який вони сподіваються отримати. … Тому інвесторам, позикодавцям та іншим кредиторам необхідна інформація, яка б допомогла їм оцінити перспективи майбутніх чистих надходжень грошових коштів від суб'єкта господарювання»[47]. Така інформація формується відповідно до об'єктів бухгалтерського обліку небанківської фінансової установи:

– активи (економічні ресурси);

– власний капітал та зобов'язання (вимоги інвесторів, позикодавців та інших кредиторів);

– доходи, витрати і фінансові результати діяльності (наслідки реалізації фінансових послуг, ефективність і результативність управлінського персоналу).

На рисунку 5 представлено механізм кругообігу капіталу небанківських фінансових установ, що дозволяє виділити основні об'єкти бухгалтерського обліку, а також визначити її специфічні характеристики, які впливають на організація і методологію обліку.

Рух інформації між об'єктами бухгалтерського обліку небанківських фінансових установ щодо їх діяльності доречно відображати з врахуванням теорій капіталу і фінансового посередництва, звертаючи увагу на обмеження «зони дії» теорії фінансового посередництва активами, платними зобов'язаннями, доходами, витратами і фінансовими результатами.

Висновки. Ідентифікація об'єктів бухгалтерського обліку визначається специфікою економічного механізму конкретної галузі. Небанківські фінансові установи займають особливе місце серед суб'єктів фінансової сфери, що проявляється у способах залучення та використання капіталу. Дослідження діяльності небанківських фінансових установ з врахуванням теорії фінансового посередництва і теорії капіталу Карла Маркса дало можливість констатувати обмеженість теорії фінансового посередництва з метою управління зазначеними суб'єктами господарювання. В той же час, теорія капіталу К. Маркса дозволила визначити концептуальні підходи до облікових систем небанківських фінансових установ шляхом виокремлення об'єктів бухгалтерського обліку діяльності небанківських фінансових установ, які в своїй сукупності і взаємодії формують інформаційні потоки з метою забезпечення інформацією інвесторів, позикодавців, інших кредиторів, управлінський персонал, аудиторів, контролюючі та регулюючі органи, а також інших зацікавлених осіб.

Але залишається ще багато недосліджених аспектів діяльності небанківських фінансових установ, оскільки окремі їх види

[47] Концептуальна основа фінансової звітності. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/929_009/print1460535890061665

поряд зі спільними рисами, мають безліч відмінностей в організації та провадженні діяльності, що вимагають інформаційного забезпечення, яке б задовольняло підвищені вимоги користувачів. Тому подальші дослідження в галузі бухгалтерського обліку небанківських фінансових установ доречно здійснювати в напрямку деталізації окремих облікових об'єктів певних суб'єктів в їх діалектичній єдності з врахуванням вже існуючих досягнень вітчизняної науки.

Література

Основні показники діяльності банків України. Офіційне інтернет-представництво. Національний банк України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807

Огляд ринків. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/content/oglyad-rinkiv.html

Положення про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, затверджене Указом Президента України від 23 листопада 2011 року 1070/2011 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1070/2011/print1458134333154939

Порядок складання звітних даних страховиків, затверджений розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України 03.02.2004 № 39 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0517-04/print1458134333154939

Порядок складання та подання звітності кредитними спілками та об'єднаними кредитними спілками до Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, затверджений розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України 25.12.2003 № 177 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0069-04

Положення про порядок складання, формування та подання адміністратором недержавного пенсійного фонду звітності з недержавного пенсійного забезпечення, затверджене розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України 27.10.2011 № 674 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0041-12/print1458136610685313

Порядок складання та подання звітності ломбардами до Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, затверджений розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України 25.12.2003 № 177 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1482-04/print1458134333154939

Бондаренко О.В. Облік і аудит діяльності страхових компаній: методика та організація: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.09 / О.В. Бондаренко; ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана». - К., 2009. - 20 с.

Гарматій Т.О. Облік та аудит в страхових компаніях : Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Т. О. Гарматій; Терноп. акад. нар. госп-ва. Ін-т фінансів. - Т., 2004. - 180 с.

Гаманкова О.О. Облік і аудит у страхових організаціях: Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни / О. О. Гаманкова; КНЕУ. - К., 2004. - 183 с.

Вигівська І.М. Бухгалтерська звітність страхових компаній // Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки. - 2012. - № 4 (62). - С. 49-51. [Електронний ресурс] – Режим доступу: // http://eztuir.ztu.edu.ua/5300/

Гончаренко О.О., Гоголь Т.А. Особливості обліку та формування звітності страхових компаній [Текст] // Вісник Чернігівського державного технологічного університету: Зб. — Чернігів: ЧДТУ, 2011. — №1 (48). — С. 411-425.

Лаврова О.О. Особливості методики складання фінансової звітності страховими компаніями при застосуванні МСФЗ // Вісник Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ). Збірник наукових праць. — 2013. — № 3 (18). — С. 271-275. — [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://visnuk.ubsnbu.edu.ua/article/view/34769

Лютова, Г.М., Лаврова, О.О. Особливості обліку та звітності страхових компаній [Текст] : // Вісник Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ). Збірник наукових праць. — 2010. — № 3 (9) (грудень). — С. 283-286.

Мельник Т.Г. Особенности учета и отчетности в страховых компаниях Украины / Т.Г. Мельник, И.В. Грышко // Економічний форум. — 2011. — № 2. – С. 58 – 62.

Бєлгородцева М.О. Бухгалтерський облік фінансових результатів у страхових компаніях: організація і методика : автореф. дис. канд. екон. наук : 08.00.09 / М. О. Бєлгородцева; Національна академія статистики, обліку та аудиту. - К., 2011. - 20 с.

Сидоренко О.О. Бухгалтерський облік формування та розміщення страхових резервів: автореф. дис. канд. екон. наук : 08.00.09 / О.О. Сидоренко; Національна академія статистики, обліку та аудиту. - К., 2011. - 20 с.

Бойко К.В., Софіюк О.Г. Особливості складання фінансової звітності страховими компаніями за міжнародними стандартами // К.В. Бойко, О.Г. Софіюк // Економічні науки. Сер. : Облік і фінанси. — 2013. — Вип. 10(1). — [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecnof201310(1)9.pdf

Гончаренко О.О., Лук'янець О.В. Доступність, формалізація та змістовність фінансової звітності страховиків. Вісник Української академії банківської справи. - 2015. - № 1. - С. 124-131

Черникова Л.И., Чернишов Д.Ю. Международные стандарты финансовой отчетности для страховых компаний как инструмент регулирования их деятельности [Електронний ресурс] / Л.И. Черникова, Д.Ю. Чернишов. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://gaap.ru/articles/49128/

Мельничук І.І. Облік і аудит фінансових результатів страхової діяльності: автореф. дис. канд. екон. наук : 08.00.09 / І. І. Мельничук; Національна академія статистики, обліку та аудиту. — К., 2015. — 23 с. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nasoa.edu.ua/wp-content/uploads/zah/milnechuk_avt.pdf

Прокопенко Ж.В. Бухгалтерський облік і внутрішній контроль страхових резервів автореф. дис. канд. екон. наук : 08.00.09 / Ж.В. Прокопенко; ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана». – К, 2014. – 20 с.

Дика О.С. Бухгалтерський облік і аудит діяльності ломбардів : організація і методика: автореф. дис. канд. екон. наук : 08.00.09 / О.С. Дика; ЖДТУ. – Житомир, 2015. – 21 с.

Гура Н., Цибульник М. Концептуальні засади удосконалення фінансової звітності недержавних пенсійних фондів. // Економіка. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2013. - № 6 (147). – С. 33-38. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/10.23.10.100/db/ftp/visnyk/ekonom_147_2013.pdf

Мірошниченко О. А. Особливості бухгалтерського обліку у ломбардах та пропозиції щодо удосконалення ломбардної діяльності в Україні на сучасному етапі / О. А. Мірошниченко, О. Л. Чаріна // Економічний простір. - 2013. - № 72. - С. 189-201.

Рогова Н.В. Особливості звітності ломбардів. // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. - 2014. - № 3 (65) – С. 199-205.

Мохняк В. С. Облік у кредитних спілках / В. С. Мохняк // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2014. – № 797 : Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – С. 274–277. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/25424/1/38-274-277.pdf

Іваненко О.І. Облік та аналіз активних операцій кредитних спілок: автореф. дис. канд. екон. наук : 08.00.09 / О. І. Іваненко ; Київський національний університет ім. Т. Шевченка. - К., 2011. - 20 с.

Федорець М.С. Бухгалтерський облік у кредитних спілках: організація і методика: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.09 / М.С. Федорець ; Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» УААН. — К., 2009. — 22 с.

Мельник Т., Мельник М. Облік і звітність недержавних пенсійних фондів / Т. Мельник, М. Мельник // Бухгалтерський облік і аудит : науково-практичний журнал. - 2010. - № 4. - С. 41-50.

Гончаренко О.О. Облік інвестиційної діяльності недержавних пенсійних фондів України/О. О. Гончаренко // Вісник Університету банківської справи НБУ, 2010. т.№ 3. - С.287-291.

Терещенко О. О. Неоінституційна теорія фінансування. **Фінансова діяльність суб'єктів господарювання:** Навч. посібник. — К.: КНЕУ, 2003. — 554 с. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://fingal.com.ua/content/view/292/54/1/2/#17292

Економіка: від А до Я: Понятійно-термінолог. слов. / О.В. Кууроченко, М.А. Копнов, В.П. Сладкевич та ін.. – К.: ДП Видавничий дім «Персонал», 2008. – 368 с.

Банківська енциклопедія / С.Г. Арбузов, Ю.В. Колобов, М.І. Міщенко, С.В. Науменкова. – К.: Центр наукових досліджень Національного банку України: Знання, 2011. – 504 с. (Інституційні засади розвитку банківської системи України).

Енциклопедія для банкіра: у 2 т. – Том 2 (практична термінологія) / ред. кол.; за аг. ред. д-ра екон. наук, проф. Т.С. Смовженко, д-ра екон. наук, проф. Р.А. Слав'юка. – К.: УБС НБУ, 2013. – 547 с.

Фінансова енциклопедія / О.П. Орлюк, Л.К. Воронова, І.Б. Заверуха [та ін.]; за заг. ред. О.П. Орлюк. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 472 с.

Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.3 / Редкол.: … С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін.. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 952 с.

Банківська справа: термінологічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2010. – 508 с.

Конопліцький В.А,, Філіна Г.І. Економічний словник: Тлумачно-термінологічний. – К.: КНТ, 2007. – 580 с.

Ковальчук А.Т. Фінансовий словник. – К.: Знання, 2005. – 287 с.

Шарп У.Ф., Александер Г.Дж., Бейли В Дж. Инвестиции.- М.: ИНФРА-М, 1997. – 1025 с.

Боди З., Мертон Р., Финансы.: Пер. с англ. – М.: Изд. дом «Вильямс», 2007. – 592 с.

Ван Хорн Дж К. Основы управления финансами. – Пер. с англ./Гл. ред. серии Я.В. Соколов. - М.: Финансы и статистика, 2005. - 800 с.

Фишер С., Дорнбуш Р., Шмалензи Р. Экономика. Пер. с англ. – М.: «Дело ЛТД», 1995. – 864 с.

Корнєєв В.В. Фінансові посередники як інститути розвитку: Монографія. – К.: Основа, 2007. – 192 с.

Зимовець В.В., Зубик С.П. Фінансове посередництво: Навч. Посіб. – К.: КНЕУ, 2004. – 288 с.

Вулфел Ч. Дж. Энциклопедия банковского дела и финансов / Ч. Дж. Вулфел; [пер. с. англ.]. – Самара : Корпорация «Федоров», 2000. – 1583 с.

Каракулова І.С. Небанківські фінансові інститути на ринку фінансових послуг України. / Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук зі спеціальності 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит: Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2008. – 235 с.

Дорош О.Л. Небанківські фінансові інститути в економічній системі України / Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук зі спеціальності 08.01.01 – економічна теорія.: Львівський національний університет імені Івана Франка – Львів, 2003. - 192 с.

Гладчук О.М. Небанківські фінансові інститути на фінансовому ринку України / Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук зі спеціальності 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. – Київ, 2009. – 216 с.

Сідельник О.П. Конкурентоспроможність небанківських фінансових установ / Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук зі спеціальності 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит: Університет банківської справи НБУ (м. Київ). – Київ, 2010. – 180 с.

Картамишева О.Є Адміністративно-правове регулювання діяльності небанківських фінансових установ в Україні / Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право: Національний університет державної податкової служби України. – Ірпінь, 2012. – 189 с.

Гроші та кредит: Підручник. – 4-е вид., перероб. і. доп. / / М. І. Савлук, А. М. Мороз, І.М. Лазепко та ін.; За заг. ред. М. І. Савлука. - К.: КНЕУ, 2006. - 744 с.

Финансы : учеб. пособ. / [Ю. В. Вавилов, И. Н. Егорычева, М. Л. Седова и др.]. – М. : Издательский Дом «Социальные отношения», 2003. – 243 с.

Карл Маркс. Капитал. т. 3, гл. 48, стр. 886—887. Електронний ресурс. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.esperanto.mv.ru/Marksismo/Kapital3/kapital3-48.html

Кіндрацька Л.М. Система бухгалтерського обліку в комерційних банках: методологія та практика : автореф. дис. док. екон. наук : 08.06.04 / Л.М. Кіндрацька; Київський національний економічний університет.– К.:, 2002.– 32 с.

Скаско О.І. Теорія, методологія та організація системи контролю в банках України: автореф. дис. д-ра екон. наук : 08.00.09 / О.І. Скаско; Тернопільський національний економічний університет. - Тернопіль, 2014. - 40 с.

Концептуальна основа фінансової звітності. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/929_009/print1460535890061665

A RÓMÁNIAI LEADER-PROGRAM TANULSÁGAI, A VIDÉKFEJLESZTÉSI RENDSZER KRITIKAI MEGKÖZELÍTÉSE

Kassay János

PhD, Sapientia Erdélyi Magyar Tudomány Egyetem, alcsik@szereda.ro

LEADER-programot az Európai Unió egyik legsikeresebb közösségi kezdeményezésének tartják. Ezzel szemben a LEADER-program, amely 2000-től vált a KAP egyik tengelyévé, egy több komponensből álló program. Lényege az alulról építkezés, a helyi kezdeményezések felkarolása, a partnerségek, az innovatív projektek támogatása. A tanulmány a rendszerproblémákat igyekszik feltárni, illetve ezek hatásait vizsgálja a pályázó szervezetek és a romániai vidék fejlődése szempontjából, bizonyítva, hogy a LEADER-koncepció sajnálatos módon, de megbukott Romániában.

Abstract

Програма LEADER вважається однією з найуспішніших громадських ініціатив у Європейському Союзі. Однак програма, яка у 2000 році стала основною віссю КАР, багатокомпонентна. Суть полягає у побудові знизу, підтримці місцевих ініціатив, партнерстві, підтримці іноваційний проектів. Дослідження розкриває системні проблеми, а також вивчає їх вплив на організації-заявників та розвиток румунських сільських регіонів, підтверджуючи, що концепція LEADER, на жаль, у Румунії не досягла успіху.

Az Európai Unióban a vidéki térségeket, amelyek sajátos természeti, kulturális örökséggel, gazdasági erőforrásokkal rendelkeznek kiemelt és támogatásra érdemes értéknek tekintik. Bár évtizedekig az a szemlélet volt az uralkodó, hogy a vidék a mezőgazdaság helyszíne, ahol az olcsó nyersanyagokat és alapanyagokat termelik, mára ez megváltozott. A multifunkcionális mezőgazdaság és a vidéki térségekben élők fontos európai értéknek minősülnek, egyrészt az élelmiszertermelés, másrészt a sajátos európai falusi kultúra, a természeti és kultúrtájak fenntartása szempontjából.

Románia területének 89%-a vidéki térségnek számít, egyrészt az alacsony népsűrűség, másrészt a falusi településeken élők aránya miatt, de a falu a román kultúra bölcsője, az erdélyi magyarság számára is talán egyik legfontosabb kulturális kútfő. A romániai falvak között jelentős különbségek vannak, egyértelműen tetten érhető a nyugat–kelet irányultságú fejlettségi lejtő.

Romániában a megyék többsége az OECD besorolása szerint alapvetően vagy jellemzően rurális jellegű, elsősorban a népsűrűséget veszik alapul, az ország 207 522 km^2-nyi területe, a népesség több mint 45%-a sorolható e két kategóriába, amely az EU tagállamai között is a legmagasabb érték. A jellemzően rurális megyék közé tartozik a Bukarestet gyakorlatilag körülölelő Ilfov megye is, a lakosság több mint 45%-a él falvakban.

Szélsőségesen vidéki megye Teleorman (a lakosság 66%-a él falun), Vrancea (62%), Vaslui (58%), Dâmboviţa (68%), Giurgiu

(68%), Beszterce megye (62%) (lásd 1. számú táblázat).

A népsűrűség alacsony Tulcea (29,5) Krassó Szörény (38,4) Hargita (49) megyékben, magas llfov megyében (185 fő), Iaşi (151) és Prahova (185) megyében, kiemelkedően magas Bukarestben 8117fő/km.

A vidéki térségek jellemzői

A román vidékfejlesztési terv megalapozó tanulmánya szerint a vidéki térségek legsúlyosabb problémája ma már a demográfiai hanyatlás, amely elsősorban az alacsony születésszám és a migráció (16‰) egyenes következménye. Ezt a problémát tovább mélyíti a vidéki társadalom átlagos életkorának emelkedése (55 év)[1].

1. táblázat. ***Az urbanizált és rurális megyékben élő városi lakosság számaránya***

A tíz leginkább urbanizált megye	*A városon élők számaránya (%)*	*A tíz legkevésbé urbanizált megye*	*A városon élők számaránya (%)*
Hunyad	75	Dâmbovița	28,90
Brassó	72,3	Giurgiu	30
Constanta	68,8	Teleorman	32,40
Kolozs	66,3	Neamț	34
Szeben	66,2	Vrancea	34,2
Brăila	62,5	Călărași	34,2
Temeş	61,9	Beszterce Naszód	36,7
Galați	56,79	Buzău	38,6
Krassó Szörény	55	Vaslui	38,7
Máramaros	52,57	Olt	39,4

Forrás: INSSE Recensământul populației și al locuințelor 2011

A fenti táblázatban is jól látható, hogy még a legurbanizáltabb megyékben is magas a falun élők aránya 25–28%, a fejlett nyugati országok többségében ez az arány általában 10% alatt van.

A megyék közül néhány magasan urbanizált, itt nagy számban találunk városi településeket. Sokan élnek városon, jellemzőek a nagyvárosi agglomerációk.

A megyék egy részében – pl. Arad, Prahova, Bihar, Maros, Kovászna – a falusi és városi népesség aránya meglehetősen kiegyensúlyozott. Az viszont nyilvánvaló tény, hogy a nagyvárosi térségeket tömörítő megyék a legurbanizáltabbak és a legfejlettebbek, a legkevésbé fejlett megyék pedig az alapvetően rurális kategóriába (OECD) tartoznak.

A mezőgazdaság túlsúlya továbbra is jellemző, habár a mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma csökken, ezek aránya ma is 80% fölött van a legtöbb vidéki térségben.

Az alacsony vállalkozói kedv, elsősorban az alacsony kockázatvállalalási hajlamban, másrészt a tőkehiányban keresendő. Úgy vélem, ennek kulturális okai is vannak, a bizonytalanságtól való félelem, a kockázatkerülő magatartás miatt nem hajlandóak vállalkozni a falun élők, ez viszont egy lefele tartó spirált eredményez, amelynek következménye az akut pénzhiány, az alacsony fogyasztás, az alacsony adófizetési hajlandóság stb. A vállalkozások alacsony számát hangsúlyozza az a

[1] Autoritatea de Management pentru PNDR, 2013 „Analiza socio-economică în perspectiva dezvoltării rurale 2014–2020”

szám is, hogy amíg az országos átlag eléri a 23,6 KKV/1000 lakost addig ez az érték falun 9,6 KKV/1000 fő.

Bár a munkanélküliségi ráta kisebb, mint városon, 5,2% 2012-ben, ez nem tekinthető valós értéknek, ugyanis sokan vannak, akik mindennapi létüket alkalmi munkákból tartják fent, esetleg nem fizetett családtagok. A mezőgazdasági foglalkoztatottak 89%-a semmilyen hivatalosan regisztrált jövedelemmel nem rendelkezik. Romániában a népesség 40,3%-a él szegénységküszöb alatt, ez az érték vidéken 54%[2].

A mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya is az erősen rurális jellegű megyékben a legmagasabb. Ennek megfelelően kiemelt cél kellene legyen, hogy a vidékfejlesztési támogatások is ezekbe a térségekbe irányuljanak, hogy az infrastruktúra javuljon, a családi gazdaságok többletjövedelmekhez jussanak, a már létező, de a piacokra nehezen eljutó vállalkozások pedig fejleszteni tudják termelési és értékesítési kapacitásaikat.

Az ország 8,3 millió aktív korú foglalkoztatottjából (2011) közel 2,8 millió ember volt agrárfoglalkoztatott, ez az arány több mint 33%, más adatok szerint ez a szám 2,3 millió fő, ez az érték is 28% körül mozog. Ha ehhez hozzávesszük a 65 év fölötti népességet, amely faluhelyen ebben a korban még rendkívül aktív, akkor ez az arány jelentősen nagyobb, mint az országos statisztikai átlag. Nyílván itt jelentős a megyék közti eltérés, számos megyében jóval magasabb az agrárfoglalkoztatottak számaránya, mint az országos átlag (INSSE 2011).

Kiemelten magas a mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya Ialomița, Călărași, Giurgiu, Tulcea, Vaslui, Teleorman megyékben, de magas ezek aránya az erdélyi Beszterce – Naszód, Szilágy, Maros megyékben, illetve a Székelyföldön is (az ide tartozó megyék Hargita és Kovászna megye).

2. táblázat. ***A mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya romániai megyékben, 2011***

A legkevesebb agrárfoglalkoztatottal bíró megye	*A mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya az összfoglalkoztatottakhoz viszonyítva (%)*	*10 legmagasabb agrárfoglalkoztatottal bíró megye*	*A mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya az összfoglalkoztatottakhoz viszonyítva (%)*
Ilfov	21,7	Botosani	51
Brassó	13,4	Giurgiu	53,4
Constanta	21,5	Teleorman	55,9
Kolozs	22,1	Neamt	43,2
Szeben	15,9	Vrancea	44,6
Hunyad	23,3	Suceava	45,6
Temes	22,7	Ialomita	45,7
Arad	22,9	Mehedinti	46,3
Prahova	21,8	Vaslui	48,9
Gorj	28,4	Olt	48

Forrás: INSSE Balanta Fortei de Munca, 2011

Látható, hogy a megyék közül a moldvai régióban, illetve Dél-Romániában legnagyobb a mezőgazdasági foglalkoztatottak aránya. A fenti adatok alapján, illetve a megyékre vetített GDP/fő

[2] Uo.

adatai alapján kijelenthető, hogy a legkevésbé fejlett megyék a leginkább vidéki jellegűek, (az alábbi térképen a világos színnel jelölt megyék).

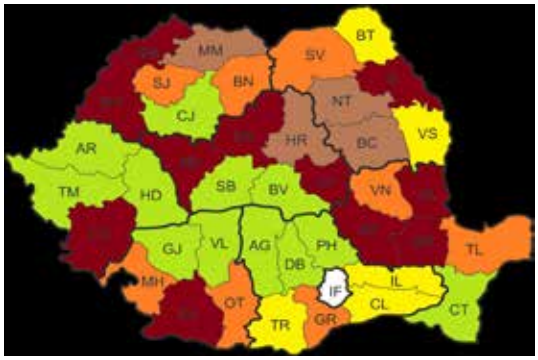

1. ábra. ***A romániai megyék helyzete a vidékiség mutatói szerint***

Forrás: saját szerkesztés az INSSE adatai alapján

A megyék fejlettségi szintjét, illetve a fejlettségi szint közötti olló tovább nyílását érhetjük tetten az alábbi táblázaton is, ahol egyértelműen látható, hogy a legfejlettebb megyékben az üzleti forgalom nyolc vagy akár tízszerese a fejletlen megyékéhez viszonyítva, a vállalkozások száma pedig ötször, sőt hatszor nagyobb, pl. Ilfov megyében a szomszédos Giurgiu-hoz képest.

A táblázat alapján látható, hogy a déli régió megyéi vannak az utolsó helyeken: Ialomița, Călărași, Teleorman, a legutolsó megye a moldovai Vaslui. Ezek a megyék alapvetően rurális jellegűek, magas a falusi lakosság aránya, illetve a mezőgazdaságban foglalkoztatottak számaránya is (lásd! 1 sz. táblázat).

Románia vidékpolitikája

Románia 2007-ben lett az EU tagja, hatalmas várakozás előzte meg a csatlakozási aktust, a híradások és a politikusok ígéretei arról szóltak, hogy mennyi támogatás érkezik majd az ország fejlesztésére, kiemelten az elmaradott térségekbe. Előzőleg láthattuk, hogy Romániában ma is jelentős az agrárfoglalkoztatottak aránya, tehát az agrárszektor a közbeszéd kiemeltb témaja volt. A hatalmas várakozások ellenére a rendszer működése nagyon lassan indult be, az első pályázatok kiírására 2008 végén került sor, az általunk tárgyalt LEADER-program pedig 2009 végén, számos kistérségben pedig még később, csak 2010-ben indult el.

3. táblázat. ***A tíz legfejlettebb és a tíz legkevésbé fejlett megye helyzete***

Megye neve	*Üzleti forgalom, mrd. euró*	*Vállalatok száma*	*Munkanélküliségi ráta*	*A 10 legfejlettebb és a 10 legkevésbé fejlett megye*	*Megye neve*	*Üzleti forgalom, mrd. euró*	*Vállalatok száma*	*Munkanélküliségi ráta*
Bukarest	81,9	1012075	2,0		Szilágy	1,4	27098	6,2
Ilfov	13,6	130797	2,1		Giurgiu	1,4	20976	6,1
Arges	9,1	114540	1,7		Teleorman	1,4	29665	10,7
Temes	8,7	199900	1,7		Vrancea	1,2	33563	5,8
Kolozs	8,0	152378	1,8		Tulcea	1,2	29684	5,8
Brassó	7,5	138232	1,6		Kovászna	1,1	30805	7,2
Prahova	7,5	160736	1,6		Krassó- Sz.	1,1	28432	5,6
Constanta	7,3	134105	1,6		Vaslui	1,1	37804	10,5
Bihar	5,4	115574	1,2		Botosani	1,1	32426	5,2
Szeben	5,2	96484	1,8		Mehedinti	0,9	25435	10,3

Forrás: INSSE, Tempo online 2014

A romániai vidékfejlesztési politika és intézményrendszer két pillérre, ezen belül négy tengelyre épít. A vidékfejlesztési program (PNDR) gyakorlatilag azonos az EU ajánlásai (1698 számú Európa Tanácsi rendelet) alapján kidolgozott sémával, ahol a vidékfejlesztési politika első tengely a versenyképesség, a második a fenntartható gazdálkodás, a harmadik a gazdaság diverzifikációjára és az életminőség javítására lett kitalálva (Országos Vidékfejlesztési Program, PNDR 2007–2014)[3].

A negyedik tengely a LEADER-program, amely gyakorlatilag az országos vidékfejlesztési program másik három tengelyét (PNDR) hivatott kiegészíteni (PNDR 2014). Tény, hogy a román vidékfejlesztési program gyakorlatilag azonos az újonnan csatlakozott országok vidékfejlesztési programjaival.

A közös agrárpolitikát Romániában két országos, vertikálisan felépített intézményre bízták. A közös agrárpolitika vidékfejlesztési tengelyét, amely pályázatok útján biztosít támogatásokat a Vidékfejlesztési és Halászati Kifizetési Ügynökség (APDRP, majd AFIR), míg a direkt kifizetéseket a Mezőgazdasági Intervenciós Kifizetési Ügynökség (APIA) bonyolítja, ezen belül csak a jogosultságot kell bizonyítani, gyakorlatilag nincs verseny.

Ami a vidékfejlesztési intézményrendszert illeti, az első években komoly problémák jelentkeztek a rendszer kiépítése során, a háromszintű intézményrendszer (megyei, regionális, országos) számos átfedést eredményezett, ugyanis a különböző szintek hatáskörei az intézkedések, illetve a haszonélvezők típusa szerint is változott. A rendszer különböző szintjein megállapított kompetenciák, valamint a döntések centralizációja hatalmas bürokráciához vezetett, jellemző, hogy nincs összehangolt működés, adott esetben a különböző jogi kategóriák értelmezésében sem volt összhang (pl. a jogosultak körének, az elszámolható költségek meghatározásában sem). A program előírásainak alkalmazása megyénként is eltért, volt ahol az értelmezés sokkal permisszivebb volt, máshol az előírások minden betűjéhez ragaszkodtak.

A LEADER HACS-okat leszámítva az összes szint vertikális, alá-fölé rendelt viszonyt alakított ki a pályázókkal, a rendszer a pályázót sok esetben mint kényelmetlen szereplőt kezeli. Azt ugyanis senki nem gondolta, hogy ekkora pályázási lendület lesz jellemző országszerte, a rengeteg pályázat pedig hamarosan megmutatta a rendszer gyengeségeit. A gyengeségek közül az alkalmazottak alacsony számát, felkészületlenségét, a különböző szintek szervezetlenségét emeljük ki[4].

A 2009-ben stabilizálódó finanszírozási rendszer 2010-ig gyakorlatilag az első három évben a források kevesebb mint 20%-át hívta le. 2012–2013 között növekedik a hatékonyság hiszen, 25%-kal több forrást sikerült lehívni, mint addig. 2014-ben egyes számítások szerint 55%, mások szerint kisebb a lehívott források aránya. Ebben a számarányban gyakorlatilag a programozási időszak végéig alig több, mint felét sikerült az összes forrásoknak lehívni, ebben a számban benne vannak a Európai Regionális Fejlesztési Alap, a Kohéziós Alap, Országos Vidékfejlesztési Program, illetve a Halászati Alap is.

Ha az EU többi országaival hasonlítjuk össze, egyértelmű, hogy Románia 2013 végén a lehívott alapok tekintetében utolsó helyen állt, még Bulgária is megelőzi a lehívott alapok arányát tekintve.

A román országos vidékfejlesztési program (ROVP)

A romániai országos vidékfejlesztési program az országos vidékfejlesztési stratégia operatív programja, amely négy tengelyen számos

[3] Programul National de Dezvoltare Rurala, 2007–2014

[4] I.A.C.O Acta - Absortia eficientă a fondurilor europene – studiu de caz, 2012

intézkedést tartalmaz, a LEADER-program a 4. ún. horizontális tengely. A Programban lévő intézkedések zöme 2007-ben már akkreditálva volt az Európai Bizottság által, de az első pályázati kiírásokra csak 2008-ban került sor.

A 2008–2014 közötti időszakban a ROVP-t legalább tizenötször módosították (reallokáció, új intézkedések bevezetése, a támogatási intenzitás változása, pályázók köre stb.). Ennél lényegesen többször változtatták meg a pályázati elszámolási és kifizetési szabályzatot.

A rendszer legsúlyosabb problémája a feltételek, kritériumok állandó változtatása (pályázati szabályok, jogszabályok, űrlapok stb.), amelyet megbonyolított az elektronikus rendszerre való fokozatos átállás is.

Már a pályázatok kidolgozásának szintjén kiderült, hogy a rendszer túlbonyolított, nagyszámú törvény ismeretét követeli meg a kedvezményezettek részéről.

A pályázatok tartalmi vonatkozásai másodlagosak voltak, elsősorban a formai követelmények számítottak, a rendszer bürokratikussá vált, a formai és a jogosultsági kritériumok sokkal fontosabbak lettek, mint a pályázatok tartalma.

A legnépszerűbb intézkedések a fiatal gazdák támogatása, a vidéki települések infrastruktúrájának fejlesztése, a nem agrár jellegű vállalkozások támogatása, a vidéki turisztikai szálláshelyek fejlesztése.

A LEADER-program helyzete Romániában

LEADER-programot az Európai Unió egyik legsikeresebb Közösségi Kezdeményezésének tartják. Ezt mutatja az is, hogy a program első szakában (LEADER I.), 1991–1994 között 217 vidéki térségben, 25 ezer munkahely teremtődött, a második szakaszában (LEADER II.), 1994–1999 között ez a szám 1000 vidéki térségben 100 ezerre tehető. (Vincze 2000)

A „hagyományos" fejlesztési politika átalakítása érdekében született meg az Európai Unió által kezdeményezett LEADER-program, amely új alapokra helyezi a vidékfejlesztést. Azóta több ciklusban is működő program (LEADER I, II, LEADER +) 2006-tól a Közös Agrárpolitika (KAP) egyik tengelyévé nőtte ki magát. A LEADER-program vagy a LEADER+ működése és kapcsolata a többi intézkedési csomaggal az 1698 számú Európa Tanácsi rendeletben lett leszabályozva.

A LEADER-program a vidékfejlesztési politika egyik kiemelt tengelye tehát, amely egy több komponensből álló program. Lényege az alulról építkezés, a helyi kezdeményezések felkarolása, az innovatív projektek támogatása, a partnerségek és a térségi szinergiák támogatása. A LEADER név a *Liaison entre actions de développement de l'économie rurale*, lényege az alulról jövő kezdeményezések támogatása és összekapcsolása a vidéki gazdaság fejlesztése céljából.

Ki kell hangsúlyoznunk azt is, hogy az ROVP, ezen belül a LEADER indulása egybeesett a pénzügyi válság romániai megjelenésével, ezért sokan úgy tekintettek az RVOP-ra és a LEADER-re mint válságkezelő programra.

A LEADER-megközelítés központi szereplője a helyi akciócsoport, melyet az adott térség szereplői hoznak létre önkéntes alapon. A HACS az önkormányzatokból, a térség vállalkozóiból és civil szerveződéseiből alakul meg, ez állítja össze a térség fejlesztési tervét, határozza meg a fejlesztési célokat, bírálja el a térségben működő szervezetek által benyújtott projekteket.

Az elkészült stratégiai terv alapján, a döntéshozó (Menedzsment Hatóság) egy keretösszeget határoz meg az akciócsoport számára. Ez a helyi fejlesztési terv által beazonosított programok és a lehetséges projektek értékéből

áll össze. Általában az a jellemző, hogy a fejlesztési tervre elkölthető keretösszeget az adott tagállam határozza meg a HACS-ok számára. Romániában az Országos Vidékfejlesztési Program (ROVP) összköltségvetésének 2,5%-át allokálták a LEADER-nek mint negyedik tengelynek, több mint 200 millió eurót.

Jellemző, hogy a KAP által megengedett 5%-os határértékből a románok már indulásból csak 2,5%-ot irányoztak elő. A pályázati rendszer alapjában hasonló a többi KAP-intézkedés pályázati rendszeréhez, a keretösszeget helyi pályáztatás útján kell a végső kedvezményezettek számára biztosítani az elfogadott helyi fejlesztési terv megvalósítása érdekében. A logika itt is ugyanaz, mint az Operatív Programok esetében, a projektek megvalósítása révén megvalósul a helyi fejlesztési program. Ennek megvalósulását, illetve hatását az előre meghatározó indikátorok alapján ellenőrzik le. A térségi pályáztatás lebonyolításáért a helyi akciócsoport a felelős.

A LEADER-program – az európai tapasztalatok alapján – azért hatékony, mert:

- kisebb területekre (lehetőleg valamilyen szempontból egységes terület) koncentrál,
- nagymértékben épít a helyi partnerségre és az erőforrásokra,
- kezelni tudja a helyi problémákat és akadályokat,
- a helyi akciócsoport, vagy az ezt alkotó szervezetek konzorciuma ismeri a térség problémáit, ezek megoldására összpontosít,
- következetesebb a pályázati számonkérés, helyben születnek a döntések, könnyebben lehet értékelni az eredményeket.

Fő jellemzői a KAP szerint az innovatív jelleg, partnerségalapú, integrált megközelítés, közösségcentrikusság stb. A ROVP egyéb intézkedéseivel szemben a LEADER-program területi megközelítést alkalmaz, így hangsúlyt fektet a térségi (a megyék alatti szint) jellegzetességekre, sajátosságokra.

A romániai vidékfejlesztési rendszer nem veszi figyelembe a területi különbségeket (különböző történelmi helyzet, etnikai jelleg, agrárökológiai adottságok stb.), területalapú megkülönböztetést a hátrányos helyzetű területek esetében fogalmaz meg, így bizonyos területekre (pl. hegyvidéki térségek) nagyobb támogatási keretösszeget allokál, vagy a pályázatok elbírálási pontrendszerében tesz megkülönböztetést.

Romániában a LEADER-program 2009-ben indult, a helyi fejlesztési terveket 2010 novemberében kellett leadni. A programra szánt összeg 2011-ben több mint 227 millió euróra rúgott, első körben 81 HACS került kiválasztásra.

Tehát a HACS-ok által megfogalmazott céloknak a OVP tengelyei által megfogalmazott célokkal kellett egyezniük, amelynek tematikailag a legfontosabb elemei a mezőgazdaság és az erdőgazdálkodás fejlesztése, a falusi infrastruktúra fejlesztése, a nem agrár jellegű vállalkozások fejlesztése. A LEADER-tengely mint horizontális tengely, mindegyik intézkedési csomagból merített, ehhez kellet igazítani a helyi fejlesztési terveket is. Innentől kezdve, a Helyi Fejlesztési Tervek gyakorlatilag térségi OVP-k voltak. Ennek hátránya az volt, hogy a LEADER-program mint innovatív gazdaságfejlesztési program megszűnt létezni. Az is jellemző volt, hogy esetenként HFT-t a HACS-ok kénytelenek voltak átírni, a ROVP képére formálni, az újszerűség, az ötletek és egyben a helyi kezdeményezések laboratóriuma születésekor halálra lett ítélve. Ez a rendszer által támasztott előírás már komoly kérdőjeleket vetett fel a térségi innovációkkal, az endogén erőforrások hasznosításával kapcsolatosan.

A LEADER-program mint a falusi térségek endogén erőforrásait kiaknázni igyekvő alulról építkező program ebben a rendszerben nem lehetett működésképes.

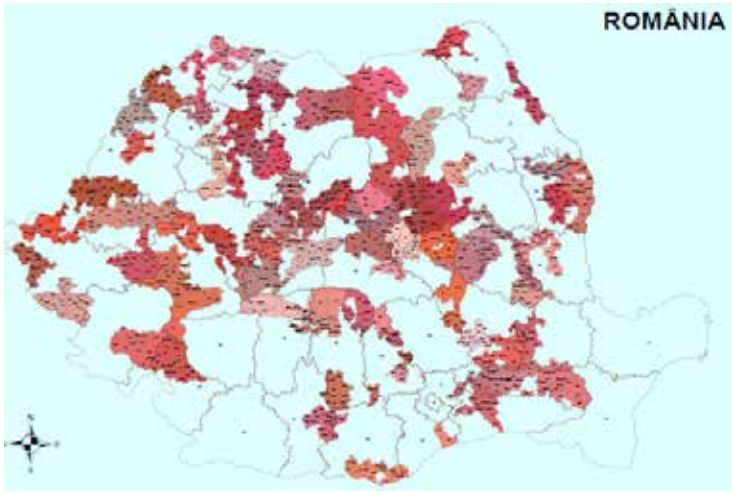

2. ábra. ***LEADER-térségek Romániában, 2011-ben***

Források: www.madr.ro

A LEADER-térségek elsősorban a hegyvidéki megyékben, Erdély déli (Barcaság, Királyföld) és keleti részén (Székelyföld) csoportosulnak a legnagyobb számban, emellett Kolozsvár, Beszterce megyékben, a déli országrészben, Moldovában kevésbé. Később több központilag kierőszakolt térség jött létre, így a vidéki térségek több mint 70%-át fedte le az összesen 163 HACS egy körülbelül 142 000 km²-nyi területen több mint 6,7 millió lakost foglalva magába. Az utólag bejött térségeknek még 226 millió eurót allokáltak.

A LEADER-térségek többségének népessége 30 és 60 ezer fő között van, a jellemző területméret 500–1500 km², de van olyan is, amely 120 km² alatt, illetve néhány, amely 2000 km² fölött van[5].

A helyi akciócsoportok által létrehozott LEADER-térségek az ország népességének több mint 30%-át fedik le. A LEADER-térségek mind a vidékfejlesztési közpolitika befolyásolása, mind a hatalmi politizálás esetében jelentős potenciált képviselnek. Sajnos ezt az erőt (bár létezik országos HACS-szövetség) még nem ismerték fel és még kevésbé használták ki.

4. táblázat. ***A LEADER tengelyen jóváhagyott pályázatok száma Romániában, régiónként 2010–2014***

Régió neve	*Jóváhagyott projektek száma*	*Projektek értéke – ezer euróban*
Északkeleti	1255	62.467,606
Központi	955	45371,89
Északnyugat	1123	49479,29
Nyugat	526	21613,06
Dél	959	54468,73
Délkelet	768	40317,99
Délnyugat	592	36740,58
Bukarest–Ilfov	13	852,73

Forrás: Raport anual de progrese privind implementarea Programului National de Dezvoltare Rurala, 2014–2020

[5] A LEADER intézkedés adatlapja – Fisa masurii LEADER

A jóváhagyott projektek száma tükrözi a vidéki térségek súlyát az adott régióban. A legtöbb pályázat a leginkább vidékinek minősített térségekben, ÉK, DK, ÉNy, D régiókban került jóváhagyásra. Ezekben a térségekben jelentősen nagyobb számban találunk LEADER-térségeket, amelyek második körben jöttek létre (főleg külső nyomásra), s a pályázatok száma is jóval nagyobb ezekben a térségekben. Kevés a pályázat a nyugati térségben, kiemelten Temes, Arad megyékben, hiszen ezek urbánus jellegűek, ez fokozottan igaz a Bukarest–Ilfov megye alkotta régióra is.

Sokkal érdekesebb az, hogy mekkora arányban allokáltak forrásokat a LEADER-tengelyen belül a többi tengely intézkedéseinek megfelelő projektekre. Már a nyilvántartás is árulkodó, hiszen a különböző OVP-intézkedések számaival kódolták a LEADER-projekteket is. A legtöbb szerződést az ún. 3.2.2-es intézkedésnek megfelelő projektekre kötötték meg, ez a leadott projektek több mint 54%-át foglalja magába, az utolsó vizsgált évben viszont az arány már 61%-ra nő az infrastrukturális és vállalkozásfejlesztési tengely (III. tengely) irányába. 2014-ig 8567 projektet adtak el a LEADER-programok keretében, ebből 6191 projektre kötöttek szerződést több mint 316 millió euró értékre[6].

A helyi fejlesztési tervek esetében megfigyelhető, hogy az erdélyi – főleg Hargita, Kovászna, Maros, Brassó megyékben – HACS-ok több intézkedést, nagyobb partnerszámot, kisebb értékű, de nagyobb számú pályázatot igyekeztek lebonyolítani. Ezzel szemben voltak megyék, ahol viszonylag kevés, de nagyobb értékű pályázatot bonyolítottak le a HACS-ok. Ez a taktika hatékonyabbnak bizonyult pénzügyileg, illetve a munka volumenét tekintve, ellenben sokkal kevesebb társadalmi csoportot mozgósított, mint az előző stratégia.

A LEADER-térségek Hargita megyében

Hargita megye azon kevés megyék közé tartozik, ahol több térség is létrejött. Ezek a megye összes rurális települését lefedik, fehér foltként csak a városok maradtak (lásd Hargita megye térképét, 4 sz. ábra).

5. táblázat. ***LEADER-térségek Hargita megyébe***

Térség neve	*Területe/ km²*	*Népessége/ fő*
Csíkleader térség	2027	65681
Rika–Homorod–Küküllő mente térség	1373	45094
Sóvidék–Hegyalja LEADER-térség	816	32196
Gyergyó G 10 LEADER-térség	1390	41350

Forrás: Csikleader Egyesület, www.csikleader.ro

A térségek között a legkiterjedtebb és egyben a legnagyobb népességű a Csíkleader térség, amely a Csíki-medencét, valamint a Gyimesek Hargita megyére eső részét és a Kászoni-medencét foglalja magába. A térségek létrejöttében jelentős szerepet játszottak a már létező, civil alapon létrejövő, kistérségi egyesületek, amelyeken keresztül az önkormányzatok mint alapító tagok jelentős szerephez jutottak a HACS-okban.

[6] Az agrárminisztérium jelentése az EU-s alapok lehívásáról „Raport anual de progrese privind implementarea programului național de dezvoltare rurală în România în anul 2014”

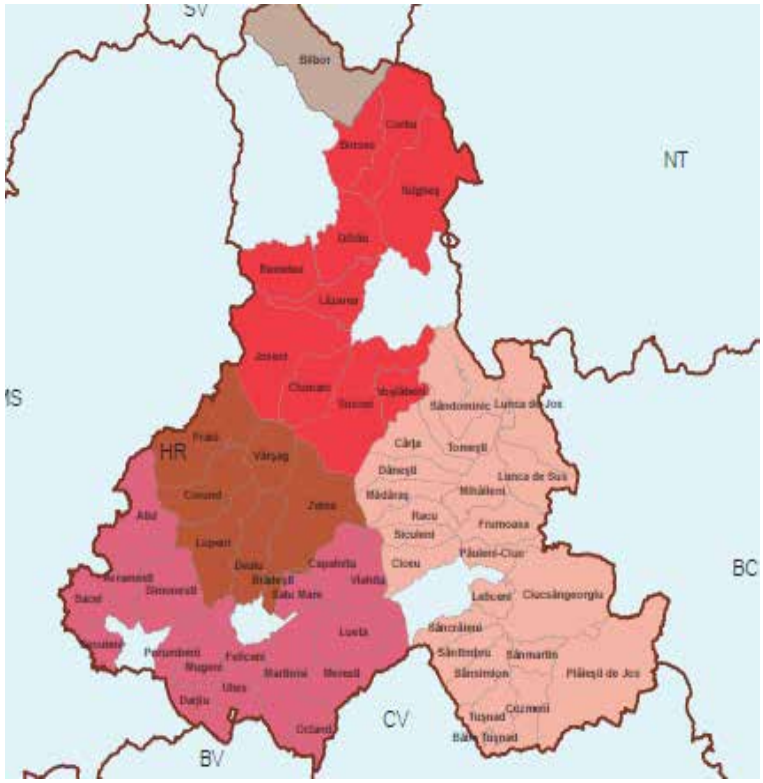

3. ábra. ***LEADER-térségek Hargita megyében***

Forrás: Csikleader Egyesület, www.csikleader.ro

A Hargita megyei LEADER-térségek többnyire hasonló célokat tűztek ki, amelyek kiemelten kapcsolódnak az:

- életminőség javításához (III. tengely) és az infrastrukturális fejlesztéshez (költségvetésük 45-50%-a),
- a polgárvédelmi és a kulturális infrastruktúra fejlesztéséhez,
- a helyi kulturális és természeti örökség megőrzéséhez,
- a fiatal gazdák támogatásához.

Tény, hogy a mezőgazdaság háttérbe szorul az ROVP-hez képest (10-15%), de sajnos mindenhol szerény a vállalkozások fejlesztésére szánt források aránya is (15-20%), viszont az is jellemző volt, hogy a fejlesztésekre pályázó cégek száma is alacsony volt minden térségben. A Hargita megyei HACS-ok több száz projektet bonyolítottak le, a hangsúly azonban az önkormányzati fejlesztésekre esett főként azért, mert ők voltak a helyi fejlesztések motorjai.

Következtetések

A romániai LEADER-program keretében lebonyolított projektek többsége, ellentétben a LEADER gazdaságfejlesztési szándékával, a helyi infrastruktúra fejlesztésére és az önkormányzatok felszereltségi szintjének növelésére irányult, emellett elszórtan egyéb projektek is megvalósultak, de a hangsúly a közszektorra tevődött. A HACS-ok kiemelt szereplői a helyi önkormányzatok, és kevésbé a vállalkozók, illetve a civilek, így érthető ezek domináns szerepe a projektek megvalósításában. A HACS-irodák kevés kompetenciát kaptak,

holott képzettek és jártasok voltak mind az ellenőrzés, mind a pályázatok tartalmi elemzése tekintetében.

A helyi fejlesztési stratégiák által előirányzott projekteket sikerült megvalósítani, de amellett, hogy a LEADER-program alapelvei nem teljesültek, és a program szellemisége nem érvényesült, a fejlesztési intézkedések szinergikus hatása is elmaradt.

A HACS-ok sajnos csak egy különálló szintet képeztek a vidékfejlesztési rendszer túlbonyolított szövevényében, ahol az egyes szintek kompetenciái nem váltak szét élesen. Nagyon sok esetben jellemző, hogy a területi vagy a megyei szakértők egymástól eltérő döntéseket hoztak egy adott feltétellel, követelménynyel, elszámolási móddal kapcsolatosan. A rendszer mentségére szóljon, hogy kevés és alapvetően nem képzett emberrel működik. Az intézményi standardizáció nem kedvezett, sőt kifejezetten akadályozta a LEADER-program kibontakozását Romániában. A standardizálás azért hátrány, mert elméletileg ahány HACS van, annyi féle fejlesztési terv létezik, tény, hogy ezek céljai nagymértékben összevágnak, de a helyi erőforrások, ötletek, megoldások helyi elbírálást, értékelést, mutatórendszert igényelnek.

Minden fenntartás nélkül kijelenthető, hogy 2014-ig a LEADER-iroda csak egy újabb lépcső volt a bürokratikus hierarchiában, nem a helyi kezdeményezések, innovációk laboratóriuma.

A romániai és Hargita-megyei LEADER-térségekben jelentős a kiábrándulás, hiszen a már amúgy is bürokratikus rendszer nem lett könnyebb, sőt még bonyolultabbá vált a többlépcsős mivolta miatt. A standardizálás és a bonyolult eljárások megnövelték a tanácsadó cégek iránti igényt, ezáltal a projektek lebonyolítási költségét is. Ha a vidékfejlesztés a vidéken élők képességeinek, intézményi kapacitásának növelését kell célozza, akkor ez a cél sem teljesült az elmúlt időszakban.

A kiábrándulás miatt 2014 utáni időszakban a LEADER-program iránti lelkesedés jelentősen csökkent, a legtöbb pályázó nem tartja érdemesnek, hogy újra pályázzon a program kereteiben, elsősorban a bürokratikus eljárás, illetve a lehívható összegek alacsony értéke miatt.

Bár nem ismerjük a romániai program postante értékelését, kijelenthetjük, hogy a LEADER-program a jövőben a megyei és helyi intézményrendszer keretében kell működjön, sajátos elszámolási szabályok, űrlapok mellett. Az országos szinten használatos mutatók pedig olyan output mutatók kell, legyenek, mint az új munkahelyek és új vállalkozások száma, a munkanélküliség számbéli csökkenés stb.

A helyi kezdeményezések és ötletek, a start-up vállalkozások pedig a LEADER-kísérletek laboratóriumává kell, hogy alakuljanak, ezek jelentenek új megoldásokat, kitörési pontokat a falusi térségek fejlődése szempontjából. Talán ennek belátásáról szól az előírás is, amit már az új 2014–2020 közötti LEADER-programra vonatkozóan irányoznak elő, hogy a LEADER-program keretében létrejövő Helyi Fejlesztési Tervek intézkedései maximum 20%-ban találhatnak az ROVP által rögzített célkitűzésekkel, intézkedésekkel.

Felhasznált irodalom

Autoritatea de Management pentru PNDR, 2013 „Analiza socio-economică în perspectiva dezvoltării rurale 2014-2020" kiadta a Román Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Minisztérium

Európai Bizottság, 2016 Regional Policy Cohesion Policy Data on Inforegio http://ec.europa.eu/regional_policy/thefunds/funding/index_en.cfm

INSSE (National Institute for Statistics), 2014 Tempo on-line database on http://statistici.insse.ro/shop

Institutul pentru Actiune Civica și Organizarea Societății 2012 „Absorbtia fonurilor europene - studiu de caz"- on-line http://www.sovconsulting.ro

OECD 2006, The New Rural Paradigm, Policies and Governance in Rural Policy Reviews, OECD Publishing, Paris

Román Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Minisztérium 2007 - Programul National de Dezvoltare Rurala, 2007-2014 on http://www.pndr.ro/pndr-2007-2013.html

Román Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Minisztérium 2013 - Programul National de Dezvoltare Rurala, 2014-2020 on http://www.pndr.ro/pndr-2007-2013.html

Román Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Minisztérium 2013 Raport anual de progrese privind implementarea programului național de dezvoltare rurală în România în anul 2013

Román Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Minisztérium 2014 Raport anual de progrese privind implementarea programului național de dezvoltare rurală în România în anul 2014

Vincze Mária 2000 Régió-, és vidékfejlesztés, elmélet és gyakorlat, Babeș - Bolyai Tudományegyetem, Presa Universitara Clujana, Kolozsvár

СУЧАСНИЙ РОЗВИТОК ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ РОЗВИТКУ ВРАХОВУЮЧИ МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Когут Юлія, Когут Вікторія

к.е.н., доц., Закарпатський Угорський Інститут імені Ференца Ракоці ІІ, кафедра економіки,

студентка IV курсу, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», економічний факультет, напрям підготовки Фінанси і кредит

У статті розглянуто розвиток фінансової системи України. Визначено перспективи її розвитку враховуючи міжнародний досвід.

Abstract

A cikk feltárja az ukrán pénzügyi rendszer fejlődését. Meghatározza a fejlődés további perspektíváit a nemzetközi tapasztalatok fényében.

Вступ. Фінансова система України залежить від організації фінансів, фінансових відносин та фінансової політики держави. В Україні перспективи та розвиток фінансової системи важливе місце посідає фінансова політика, яка націлює на економічне зростання та забезпечує всі показники розвитку країни.

Постановка проблеми. Негативні явища фінансової системи України є наслідком економічної кризи, що призвела до дисбалансів, фінансової нестабільності, повільного впровадження реформ у суспільстві, зростання бюджетного дефіциту, зниження рівня економіки, скорочення робочих місць, знецінення національної валюти, відплив депозитів та збільшення процентної ставки по кредитам. Крім того, військові дії на сході ускладнюють кризові явища фінансової інфраструктури. У такому стані фінансова система терміново потребує реформування всіх ланок враховуючи чинне законодавство щодо децентралізації місцевих фінансів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням розвитку фінансової системи України присвячені наукові праці таких вчених, як О.Д. Василик, В.Г. Дем'янишин, В.М. Сутормінa, В.М. Федосов, С.І. Юрій, В.О. Іваницька, Д.В. Коваленко та багато інших. Однак, залишаються недослідженими питання сучасного розвитку та перспективи фінансової системи враховуючи міжнародний досвід.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є виявлення проблемних питань фінансової системи та перспективи

її розвитку, враховуючи «Комплексну програму розвитку фінансового сектору України до 2020 року» та міжнародний досвід.

Виклад матеріалу дослідження. За роки самостійності Україна пройшла значні зміни в фінансовій системі, але її проблемою є, насамперед, те, що вона не може ефективно і достовірно акумулювати фінансові ресурси з метою їх подальшого перерозподілу між усіма сферами, що призводить до незбалансованості всіх ланок фінансової системи та зниження конкурентоспроможності економіки.

Актуальним у формуванні фінансової системи є створення ринкового господарства, ринкової економіки, які впливають на створення національного доходу та сукупного продукту. Сучасний розвиток фінансової системи України можливий при врахуванні позитивного міжнародного досвіду.

Враховуючи сукупність сфер та ланок держави ефективна фінансова система є рушійною силою, яка впливає не тільки на всі економічні і соціальні сфери держави, але і на кожного громадянина держави. При децентралізації влади в Україні, особливої актуальності набуває функціонування фінансової системи, яка впливає на формування місцевих фінансів та державного бюджету України. Це перший крок до певної еволюції фінансової системи України у фінансовий міжнародний простір країн Європи та світу. Серед важливих проблем фінансів України є існування тіньової економіки, що знижує реальні доходи населення та фінансовий стан суб'єктів господарювання.

Тіньова економіка приховує справжній фінансовий стан підприємств усіх форм власності, не захищає права інвесторів та унеможливлює зростання реального сектору економіки. Залучення інвестицій на основі загального сприятливого інвестиційного клімату для всіх видів капіталу створює умови для фінансового забезпечення та розвитку окремих територій. Відсутність коштів для інвестування вимиває галузеву інфраструктуру на багатьох територіях України.

Для залучення інвестицій необхідно визначити їх рівень на окремих адміністративних територіях враховуючи фінансові, матеріальні, трудові ресурси та традиції кожного регіону.

Закарпатській області для інвестиційних вкладень у структурно формуючі сфери було би ефективно перейняти досвід Угорщини, де поєднують паритетне поєднання прямих та портфельних інвестицій в економіку регіону, що враховує інтерес підприємства і регіону. Тут необхідно враховувати і чинне податкове законодавство, яке слід реформувати щодо поєднання залучення інвестиційних коштів підприємства, банків, населення та включати елементи податкового стимулювання процесу реінвестування в економіку країни. В даному випадку при вкладанні коштів населення для розвитку регіону інвестиції будуть виконувати і соціальні питання населення. На сьогодні рівень довіри населення щодо вкладання ощадних збережені в інвестиційні проекти низький і знаходиться поза уваги державних інститутів України.

Невизначеність моделі розвитку фінансової системи України, призводить до низької якості фінансових послуг та конкурентоспроможності суб'єктів господарювання, що призводить до недостатнього рівня капіталізації, низької якості і конкурентоспроможності фінансових послуг.

На фінансову систему в Україні впливають нестабільні явища в економіці, які

призводять до фінансової кризи, що має вплив на умови Угоди про асоціацію між Україною та ЄС щодо заходів реформування фінансової системи України, виходячи із завдань «Стратегії – 2020». Це впливає на фінансову ситуацію в Україні, яка є нестабільною, а збалансованість її залежить, насамперед, від розвитку і стабільність фінансів суб'єктів господарювання, державних фінансів, міжнародних фінансових відносин, фінансового ринку, та інших сфер і ланок держави[1].

Одним із факторів стабілізації фінансової системи України є впровадження ефективної фінансової, бюджетної та податкової політики. Видаткова частина не відповідає дохідній частині бюджету, що створює хронічний дефіцит, знижує соціальні стандарти, а для сфери реального сектору - рівень власних оборотних коштів і породжує значну дебіторську заборгованість.

На нашу думку, для розвитку фінансової системи України необхідно її реформувати, враховуючи міжнародний досвід розвинутих країн світу та Європи, зокрема:

1) децентралізації надходжень та витрат;

2) стимулювання виробництва за рахунок зниження оподаткування;

3) розмежування фінансової та кредитної системи;

4) розробка доходів і витрат держави, враховуючи всі ресурси держави;

5) суворо розмежовувати державний бюджет і державні підприємства;

6) вдосконалення системи фінансового обліку, сплати податків та статистичної звітності.

Значну роль у стабілізації фінансової системи України відіграє фінансова політика всередині держави, а саме бюджетна. Постійні прорахунки при складанні бюджету України, коли дохідна частина не відповідає видатковій, зате створює хронічний дефіцит фінансових ресурсів усіх рівнів. Податкове законодавство ускладнює проведення в життя податкової політики, яка би гарантувала принцип соціальної справедливості, а також ефективне витрачання бюджетних коштів.

Найскладнішим завданням даного періоду розвитку держави є фінансова стабілізація, яка передбачає зміцнення фінансів підприємств та організацій, домашніх господарств з одночасним зниженням інфляції, зменшенням дефіциту бюджету, подоланням платіжної кризи, дефіциту платіжного балансу, поліпшенням розрахунків за внутрішніми та зовнішніми боргами.

Збалансованість фінансової системи – це оптимальне поєднання регульованих важелів впливу держави на забезпечення виконання програмних фінансових надходжень до державного бюджету й дотримання видаткової частини у межах, які не перевищують припустимі.

Збалансована фінансова політика завжди створює сприятливі умови для розвитку підприємств усіх сфер економіки, адже вона забезпечує приплив інвестицій та різноманітних капіталовкладень в дані сфери, а також підвищує їх здатність ефективно функціонувати на ринку.

Висновок. Аналіз фінансової системи показує, що вона є незбалансованою, зокрема, бюджет і фінанси суб'єктів господарювання

[1] Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://reforms.in.ua/Content/download/Reforms/Financial%20sector/Complex%20program%20finance%20v4.pdf.

перебувають у стадії трансформації, а фінансові інститути перебувають у стадії формування. Створені банки як державні, так і комерційні, страхові організації, цільові фонди (державні та недержавні), фінансові посередники, фондова біржа на сьогодні є слабкими та неефективними щодо фінансових ресурсів.

На нашу думку, одним з елементів реформування фінансового сектору є неплатоспроможні банки та фінансові установи. Зміцнення фінансового сектору стабілізує в країні макро- та мікроекономічні показники. Крім того, якщо фінансовий сектор (в усіх країнах світу) здоровий, то здорова і економіка країни, і довіра до влади.

Напрями реформування фінансової системи України є:

1) Збільшення активів, кредитів, депозитів до ВВП;

2) Кращі банки, страхові та пенсійні фонди, ринки капіталу, тощо;

3) Розвиток малих та середніх підприємств і зменшення податкового тиску на них;

4) Наближення до міжнародних стандартів, включаючи EU\AA, BIS, IOSCO, IAIS, IFRS, IPO, IADI, CPPS тощо;

5) Більш диверсифіковані ринки, установи, продукти і навички.

В умовах міжнародної фінансової співпраці для розвитку та збалансованості фінансової системи України, державі, насамперед, слід визначити модель розвитку та удосконалення даної системи, враховуючи усі ризики, забезпечити захист прав інвесторів та запровадити нагляд за діяльністю фінансових інститутів. Для тісної співпраці з Європейським союзом та забезпечення перерозподілу фінансових ресурсів, Україні потрібний новий економічний курс на реформування фінансової системи не тільки теоретично, але й практично в кожній фінансовій ланці по забезпеченню створення розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів для зростання сукупного суспільного продукту, розвитку галузей, соціального захисту населення і обороноздатності країни.

Для подолання проблем фінансової системи слід сприяти збільшенню обсягу фінансових ресурсів країни, проводити контроль за ефективністю використання наявних фінансових ресурсів та їх цільовою направленістю. В Україні слід приділити увагу удосконаленню існуючої законодавчої бази, яка є неповною. Щодо податкової політики то значну увагу слід приділити порядку вдосконалення системи оподаткування, поліпшенню законодавчої бази з питань пільг та привілеїв, питання уникнення подвійного оподаткування. Для того, щоб фінансова система України розвивалась збалансованою, варто спершу визначити модель, за якою вона розвиватиметься, удосконалити систему ризик-менеджменту шляхом постійного вивчення можливих ризиків, запровадити нагляд за діяльністю фінансових інституцій, забезпечити захист прав інвесторів.

У сучасному світовому просторі від входження держав у міжнародну фінансову систему значною мірою залежить успішне розв'язання ними власних завдань національного економічного росту, покриттям бюджетних дефіцитів, виконання боргових зобов'язань за внутрішніми та зовнішніми позиками, тощо.

Література

Бюджетний кодекс України від 08 липня 2010 р. № 2456-VI (із змінами і доповненнями на 02.03.15): [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2456-17.

Іваницька О.М. та ін. Фінансовий сектор України в системі забезпечення інноваційного економічного зростання // Фінансова система національної економіки: проблеми розвитку та управління змінами: у 3-х т. / За заг. ред. Т.І.Єфименко; ДННУ «Академія фінансового управління». – К., 2012. – Т.1. – 894 с. – С.317 – 418.

Коваленко В.В. Реформування та стратегічний розвиток фінансової системи України / В. В. Коваленко // ScienceRise. – 2015. – № 2(3). – С. 43 – 46.

Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://reforms.in.ua/Content/download/Reforms/Financial%20sector/Complex%20program%20finance%20v4.pdf.

Офіційний сайт Рахункової палати України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.ac-rada.gov.ua.

Проблеми розвитку фінансової системи України та шляхи їх вирішення: монографія/ М.І. Карлін, Ю.В. Шулик, А.В. Кулай та ін.; за ред. д.е.н. проф. М.І. Карліна. – Луцьк: Вежа-Друк, 2014. – 364 с.

Стратегія розвитку України «Україна 2020: стратегія національної модернізації» // [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5/2015/.

Фінансова система національної економіки: проблеми розвитку та управління змінами [Текст]: у 3 т. / за ред. Т. І. Єфименко; Держ. навч.-наук. установа «Акад. фін. упр.». – К.: ДННУ «Акад. фін. упр.», 2012. – ISBN 978-966-2380-36-1. Т.1 / [Я. Б. Базилюк та ін.]. – 2012. – 892 с.

NEMZETKÖZI ÉS MAGYAR KÖZPÉNZÜGYI MENEDZSMENTSTRATÉGIÁK A 2007-ES VÁLSÁG UTÁN

Lentner Csaba

egyetemi tanár, intézetvezető, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Közpénzügyi és Államháztartási Intézet, Lentner.Csaba@uni-nke.hu

A XXI. század eleji nemzetközi térben az állampénzügyek területén megfigyelhető az intézményi gondolkodás erősödése, az állami gazdaságbefolyásolás, ellenőrzés és szabályozás előtérbe kerülése. Erős igény jelentkezik az információs aszimmetriák oldására, az állami ellenőrzés fokozására, a versenyfeltételek állami eszközökkel történő javítására. A magyar történeti „események" felelevenítése, illetve a nemzetközi új trendvonalak követése egyaránt a 2010 óta végbement magyar közpénzügyi reformok létjogosultságát erősítik. A szerző a nemzetközi intézményi gondolkodás előtérbe kerülésének és az új típusú, nem konvencionális eszközök bemutatásával tudományosan igazolja a magyar állampénzügyekben végbement unortodoxiák indokoltságát.

Abstract

У міжнародному просторі початку XXI століття у сфері державних фінансів спостерігається пожвавлення інституського мислення, вихід на передній план державного економічного впливу, контролю та регулювання. Велика потреба виникає у послабленні інформаційних асиметрії, підвищенні державного контролю, покращенні конкурентних умов за допомогою державних інструментів. Відновлення угорських історичних «подій», а також дотримання міжнародного напрямку розвитку, підтверджують актуальність реформ угорських державних фінансів. Автор за допомогою представлення міжнародного інституткського мислення та не конвенціональних інструментів нового типу науково обгрунтовує виправданість неортодаксальностей, що характеризують угорські державні фінанси.

1. Az intézményi gondolkodás erősödése közpénzügyekben – nemzetközi kitekintés

A közgazdaságtan több mint két évszázados történetének legkiemelkedőbb alakjai szinte mind foglalkoztak közpénzügyi kérdésekkel, de csupán mintegy száz évvel ezelőtt jelent meg először az a megközelítés, amely tudatosan törekedett a gazdasági folyamatoknak a társadalmi-politikai valóságba való integrálására. Az intézményi gondolkodás ma különösen aktuális, a 2007–2008-ban kirobbant pénzügyi válság ugyanis megmutatta, hogy a piacot nem lehet magára hagyni, a gazdasági kérdéseket pedig nem lehet széles értelemben vett következményei nélkül értelmezni.

Ronald Coase,[1] az 1991-ben Nobel-díjjal kitüntetett brit közgazdász szerint a közgazdaságtan sokáig elhanyagolta az intézményi kérdéseket, és kizárólag azzal foglalkozott, hogy kiegészítse és formalizálja azt, amit Adam Smith[2] 1776-ban leírt a *Nemzetek*

[1] Coase, Ronald: The Institutional Structure of Production. Lecture to the Memory of Alfred Nobel, December 9, 1991. Elérhető: http://nobel prize.org/nobel_prizes/economics/laureates/1991/coase-lecture.html (2015.02.08.). Coase, Ronald: The Nature of the Firm, in Economica, New Series, Vol. 4. No. 16. (1937), 386–405. o.

[2] Smith, Adam: *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, 1776. Magyarul ld. Smith, Adam:

Gazdagsága című, kétségkívül forradalmi változásokat generáló munkájában. Mindez azt jelenti, hogy sem arra nem fordítottak elég figyelmet a közgazdászok, hogy mi történik egy-egy szervezeten, vagy akár cégen belül – ezzel foglalkozott maga Coase –, sem arra, hogy milyen társadalmi, politikai környezetben és kontextusban születnek a gazdasági döntések.

Az intézmények márpedig igenis számítanak („*Institutions matter*") – ezt már az 1993-as Nobel-díj kitüntetettje, Douglass North[3] fogalmazta meg ilyen lényegre törően. Az intézmények alatt ez a közgazdasági iskola Thorstein Veblen,[4] Walton Hamilton[5] és John R. Commons[6] hagyományait követve minden olyan tényezőt ért, ami hatással van a gazdasági döntésekre: a formális szabályokat, azaz a törvényeket és az egyéb állami szabályokat, illetve az informális tényezőket, azaz a kultúrát és még a vallási hátteret is. Ma már nehezen hihető, de tény, hogy a közgazdászok sokáig szinte elszakadtak a mindennapi realitásoktól, és nem vették figyelembe, hogy az emberek eltérő jogi és kulturális közegben eltérő módon reagálnak az egyes gazdaságpolitikai és közpénzügyi folyamatokra és döntésekre. Magyarország utóbbi két évtizedének tapasztalatai jól mutatják, hogy ez mennyire fontos kérdés, hisz a fejlettebb piacgazdaságokban és a demokráciát régebb óta tanuló országokban működő receptek nem illeszkedtek a honi sajátosságokhoz, és sokszor kudarcot vallottak Magyarországon.

A szabályok, normák jelentőségét hangsúlyozó intézményi megközelítés John Maynard Keynes[7] 1930-as évekre tehető térnyerésével kicsit hátrébb szorult. Pár évtizeddel később az institucionalisták a már említett Coase és North mellett a Coase-tanítvány, 2009-es Nobel-díjas Oliver Williamson[8] előretörésével az 1980-as és 1990-es években újra a közgazdasági gondolkodás részévé váltak. A mindennapok gyakorlatába azonban kevéssé szűrődtek át az elméleti síkon alátámasztott gondolatok, erre a jelek szerint egészen a mostani válságig kellett várni. A piaci mechanizmusokat dicsőítő iskolák egyeduralmát sokáig nem sikerült megtörni, gazdasági összeomlások sorozatának kellett ráébresztenie a világot, hogy sem öngyógyító piac, sem korlátlan racionalitás, sem pedig szabályok nélkül hatékonyan működő közpénzügyi rendszer nem létezik.

Nem kétséges, hogy a gazdaság politika, a közpénzügyek tekintetében is hangsúlyosan figyelembe kell venni, hogy a gazdasági és pénzügyi tranzakcióknak költségei vannak, és a gazdaságirányítás egyik kiemelt feladata ezen költségek csökkentése. Olyan intézményeket, szabályokat és törvényeket kell tehát létrehozni, amelyek csökkentik a tranzakciós költségeket. Ha elfogadjuk, hogy ezek a költségek jellemzően a bizonytalanságból, a kockázatokból adódnak, akkor az állam egyik célja nem is lehet más, mint a piaci bizonytalanságokat mederben tartó és mérséklő háttér kialakítása. Az intézményi

A nemzetek gazdagsága I–II. E gazdagság természetének és okainak vizsgálata, 1959, Akadémiai Kiadó, Budapest.

[3] North, Douglas C.: The Historical Evolution of Polities, in International Review of Law and Economics, Vol. 14. Issue 4. (1994), 381-391. o.; North, Douglas C.: The New Institutional Economics and Development, 1993, Washington University, St. Louis. Elérhető: http://econ2.econ.iastate.edu/t esfatsi/New InstE.North.pdf (2015.02.08.).

[4] Veblen, Thorstein: A dologtalan osztály elmélete, 1975, KJK, Budapest.

[5] Hamilton, Walton H.: The Instituional Approach to Economic Theory, in American Economic Review, Vol. 9. No. 1. (1919), 309–318. o.

[6] Commons, John R.: Institutional Economics, in The American Economic Review, Vol. 26. No. 1. Supplement, Papers and Proceedings of the Forty-eighth Annual Meeting of the American Economic Association (1936), 237–249. o.

[7] Keynes, M. John: The General Theory of Employment, Interest and Money, 1936.

[8] Williamson, Oliver E.: The new institutional economics: Taking stocks and looking ahead, in Journal of Economic Literature, Vol. 38. No. 3. (2000), 595–613. o.

gondolkodás egyik fő csapásiránya ezért annak kutatása lett, hogy milyen szabályozási mátrixra van szükség a jól működő gazdaság és állam kialakításához. Dani Rodrik,[9] a Harvard professzorának klasszifikálása szerint négy olyan intézményi csoportot lehet megkülönböztetni, amelyek elengedhetetlenek a gazdasági és társadalmi fejlődéshez:

- A tulajdonjog védelmét garantáló intézmények, szabályok (*market creating institutions*): piacgazdasági rendszerben ezek nélkül nem képzelhető el gazdasági fejlődés, a tulajdonjog védelme és garantálása a fejlődés alapfeltétele.

- A piacok szabályozásához kötődő intézmények (*market regulating institutions*): a klasszikus közgazdaságtan is elismeri, hogy vannak piaci kudarcok, amiket kezelni kell – ezek közé tartoznak az externáliák, az információs asszimetriák, a méretgazdaságosság versenykorlátozó következményei.

- A stabilizációt szolgáló intézmények (*market stabilizing institutions*): minden olyan intézmény ide tartozik, amelynek célja a stabil gazdasági környezet biztosítása, ide értve az árstabilitást, a makrogazdasági volatilitás csökkentését vagy épp a pénzügyi krízisek elkerülését (jegybankok, árfolyamrendszerek, fiskális és monetáris szabályozás).

- A legitimációs intézmények (*market legitimizing institutions*): a piacgazdaság felsőbbrendűségét nem elég tankönyvekben és folyóiratokban bebizonyítani, azt el is kell fogadtatni a társadalommal, ami a piaci kilengéseket és negatívumukat kezelő, valamint a társadalmi bizalmat építő és védő intézményeket követel meg (társadalombiztosítás, munkanélküliség kezelése, szociális segélyek, nyugdíjrendszer, illetve közpénzügyi ellenőrzés).

A közpénzügyi rendszer intézményi megközelítésének fontos terepe a jegybanki szabályozás, ami az egyik első olyan terület volt, amely a válság következtében jelentős megújuláson esett, illetve esik át. A rodriki modell szerint a jegybank a gazdaság egyik legfontosabb stabilizáló intézménye. Ez a klasszikus megközelítés szerint az árstabilitás biztosítását jelenti, de manapság egyre többet hallani a jegybankok általános makrogazdasági stabilitással, illetve esetlegesen még a társadalmi stabilitással kapcsolatos felelősségéről is. A pénzügyi válság véget vetett a monetáris politikával kapcsolatban kialakult korábbi konszenzusnak. A monetáris politika újraelosztási hatásai előtérbe kerültek, a jegybanki döntések modellezéséhez és átláthatóságához elengedhetetlenné vált egy olyan értelmezési keret kialakítása, amely lehetővé teszi a monetáris politikai döntések komplex, társadalmi kontextusba helyezett értelmezését.

A jegybanki politikával kapcsolatos gondolkodás fölöttébb egysíkú volt a válságot megelőző 20-30 évben, Barro és Gordon,[10] illetve Kydland és Prescott[11] jegybanki függetlenséggel kapcsolatos tanulmányai alapjaiban határozták meg a gondolkodási kereteket. A realitásokat jobban figyelembe vevő, komplexebb megközelítések beérésére mostanáig kellett várni, pedig John

[9] Ld. Rodrik, Dani: Trade Policy Reform as Institutional Reform, August 2000. Elérhető: https://www.sss.ias.edu/files/pdfs/Rodrik/Research/trade-policy-reform-institutional-reform.PDF (2015.02.08.). Rodrik, Dani – Subramarian, Arvind: The Primacy of Institutions, in Finance and Development, June 2003. Elérhető: http://www.imf.org/external/pubs/ft/ fandd/2003/06/pdf/rodrik.pdf (2015.02.08.).

[10] Barro, Robert J. – Gordon, David B: A Positive Theory of Monetary Policy in a Natural Rate Model, in Journal of Political Economy, Vol. 91. No. 4. (1983), 589–610. o.

[11] Kydland, Finn E. – Prescott, Edward C.: Rules Rather than Discretion: the Inconsistency of Optimal Plans, in Journal of Political Economy, Vol. 85. No. 3. (1977), 473–492. o.

Woolley[12] már 1983-ban tipologizálta azokat a kormányzaton keresztül ható és kormányzaton kívüli faktorokat, valamint strukturális, illetve kevésbé beágyazott tényezőket, amelyek hatást gyakorolhatnak a jegybanki döntéshozatalra. A monetáris politikával, valamint az ehhez kapcsolódó kutatásokkal kapcsolatos tapasztalatok azért is hasznosak lehetnek, mert rámutatnak, hogy milyen mélyreható változások jöhetnek a következő években elméleti és gyakorlati szinten egyaránt a közpénzügyek egészével kapcsolatban – úgy fest, hogy érdemes komoly átalakulásokra felkészülni.

2. A magyar államPénzügyek működésének fiskális és monetáris politikai mechanizmusai - vázlatos bemutatás

A gazdaságpolitika két legfontosabb ága a jó adórendszerrel alátámasztott költségvetési politika és a komplex gazdasági célzatú, társadalmi kontextusba helyezett monetáris politika. A közpénzügyi rendszer tehát tartalmi vetületben fiskális és monetáris politikára épül. A költségvetés hosszú távú fenntarthatósága érdemben befolyásolja az ország kockázati megítélését és közvetetten a monetáris politika mozgásterét. Az alacsony hiány javítja az ország befektetői megítélését. A költségvetési politika a fogyasztói árakon – indirekt adókon és hatósági árakon – keresztül is hatással lehet a monetáris politika döntéseire. A fiskális politika a gazdasági kormányzás alapvető eszköze, és a költségvetési eszközökkel történő gazdaságbefolyásolás módszere. A gazdaságban keletkező jövedelmek centralizálását és újraelosztását végzi. Tehát nemcsak az államháztartás bevételi oldalára teremti elő az adóbevételeket, hanem az állam újraelosztó funkcióját is magába olvasztva végzi a szociális szektor, az államigazgatás, a közszolgáltatások finanszírozását, gyereket vállaló családok és a jövedelem diszparitással, illetve az állami célokhoz kiemelten illeszkedő vállalkozások támogatását. Közvetetten meghatározza, hogy a jövedelemtulajdonosoknál mennyi jövedelem maradhat, illetve pótlólagosan mennyi jövedelemhez jussanak a szociálisan rászorulók, valamint megteremti az állami tercier szektor forrásszükségletét. Biztosítja az állam hitelállományának kamatszolgálatát. Hosszú távú célja – az optimális jövedelempozíciók megteremtésén keresztül – a nemzetgazdaság, a vállalkozások és a családok anyagi növekedésének elősegítése. A fiskális politika a nemzetgazdasági szintű centralizáló és újraosztó folyamatok államhatalmi eszköze, amelynek technikájában, mértékében, jellegében a kormány gazdaság és társadalom felé megnyilvánuló politikai prioritásai, közpénzügy-politikai elvei érvényesülnek.

A fiskális politika legfőbb eszköze az adóztatás, illetve válság esetén – a keynesi modellt alapul véve – a pótlólagos kereslet keletkeztetése, amivel a túlkínálat mérséklését, majd a gazdaság beindítását szolgálja.

A fiskális feladatok egyik technikai végrehajtója a Nemzeti Adó- és Vámhivatal, a Magyar Állam adóztatási szervezete. 2011. január 1-jén hozták létre, az Adó- és Pénzügyi Ellenőrzési Hivatal és a Vám- és Pénzügyőrség összevonásával. Működését, jogköreit a Nemzeti Adó- és Vámhivatalról szóló 2010. évi CXXII. törvény, szerveinek hatáskörét és illetékességét pedig a 485/2015. (XII. 29.) Kormányrendelet[13] tartalmazza. Az állami adóhatósági és vámhatósági feladatoknak az összevonás előttinél hatékonyabb, átláthatóbb és költségtakarékosabb ellátása

[12] Woolley, John T.: Political Factors in monetary Policy, in Hodgman, Donald R. (szerk.): The Political Economy of Monetary Policy: National and International Aspects, 1983, Conference Series 26. Elérhető: http://www. bos. frb.org/economic/conf/conf26/conf26i.pdf (2015.02.08.).

[13] A korábbi 273/2010. (XII.9.) Korm. rendelet helyébe.

volt az alapítói vezérlőelv. Az egységes irányítású szervezet kialakítása alapján a költségvetési bevételek integrált szervezet általi biztosítása, továbbá a pénzügyi és egyes más bűncselekményeket hatékonyan és eredményesen felderítő bűnügyi szervezetrendszer jobban képes megfelelni a korábbi, jogelődök által képviselt struktúrához képest. A fiskális feladatok másik fontos végrehajtó szerve a Magyar Államkincstár, amely a költségvetés végrehajtásával kapcsolatos feladatokat lát el, így központi illetményszámfejtést végez, monitoring rendszert működtet a költségvetési támogatásokról, közreműködik ezek felhasználásának összehangolásában. Továbbá közreműködik a Kincstári Egységes Számla likviditásának kezelésében, és előrejelzi az általa vezetett számlák alapján a kiadási és bevételi folyamatok egyenlegének alakulását. Az államháztartás kormányzati szintű kontrolljának is a kincstár az egyik eszköze.

A monetáris politika, és intézménye a jegybank a közpénzügy-politika másik fontos ága. A reálszektor refinanszírozásában az 1990-es évek közepéig, az államadósság finanszírozásában – csökkenő aktivitás mellett[14] – az ezredfordulóig vett részt. E klaszszikus szerepköreiből történő kivonása fokozatosan, az európai uniós csatlakozással járó előzetes kötelezettségek teljesítése során történt meg. A jegybank refinanszírozó funkcióinak leépítése azonban nem kellő körültekintéssel, sok esetben gazdasági hátrányt[15] okozva valósult meg. A jegybank refinanszírozási funkcióból való gyors, szinte átmenet nélküli kivonásával kapcsolatban megjegyezendő, hogy a magyar gazdaság és társadalom akkori fejlettségi szintjén nem volt indokolt, sőt, további refinanszírozási expanzióra lett volna szükség, főleg a hazai vállalkozások és mezőgazdasági termelők megerősítése érdekében. Ugyanez mondható el az államadósság finanszírozásból történő jegybanki kivonulás esetében is.

Nem lett kevesebb az államadósság, nem lett kisebb a költségvetési hiány azáltal, hogy a jegybankot kivonták a finanszírozásából. Sőt a finanszírozásuk a szabad piacról még drágább is, ami forrásokat vont el a költségvetés szociális, gazdaságfejlesztési tételeitől.

Az árfolyamrendszer megválasztása tekintetében a kormány a Nemzeti Bankkal egyetértésben dönt. A forint árfolyama az euróval, mint referenciavalutával szemben 2008. február 26-tól kezdődően szabadon lebeg, a forint mozgását a piaci erők határozzák meg. Az ezredfordulót követő forint alapú, majd 2002 után a deviza alapú hitelezés expanziója főleg lakossági oldalon – az eleve aggályos hitelképességű adósok irányába – a 2008-as árfolyamrobbanás, a kockázati felláremelkedés, valamint munkahelyvesztés és jövedelemcsökkenés következtében súlyos pénzügyi instabilitást okozott a lakossági, de az önkormányzati szektorban is. Az adósságspirál létrejötte miatt a Magyar Nemzeti Bank korábbi vezetéseit élénk társadalmi kritika érte.

Az Alaptörvény 41. cikke kimondja, hogy a Magyar Nemzeti Bank Magyarország központi bankja, amely külön sarkalatos törvényben (2011-es, majd 2013-as jegybanktörvény) meghatározott módon felelős a monetáris politikáért. Az MNB elsődleges célja az árstabilitás elérése és fenntartása. Elsődleges céljának veszélyeztetése nélkül, a

[14] Ld. bővebben: Huszti Ernő–Kolozsi Pál–Lentner Csaba: A magyar jegybanki szabályozás és monetáris politika az európai integrációs folyamat tükrében, in Lentner Csaba (szerk.): Pénzpiacok szabályozása Magyarországon, 2006, Akadémiai Kiadó, Budapest, 41. oldalon lévő táblázat, 39–41. oldalakon álló magyarázó szöveg.

[15] KKV-k hosszabb futamidejű, jegybanki alapkamatra épülő kedvezményes hitelezésének kiiktatása, ezáltal versenyfeltételeik gyengítése. Államadósság teljes egészének szabadpiacokról történő (költségesebb) finanszírozása, ezáltal a kamatköltségek emelkedése, a külső finanszírozásból fakadó kiszámíthatatlanság emelkedése.

rendelkezésére álló monetáris politikai eszközökkel támogatja a kormány gazdaságpolitikáját. A magyar jegybank tevékenysége – tartalmi megközelítésben – a közjót szolgálja. Tehát a jogszabályilag megjelölt mandátumok végső soron a társadalmi és gazdasági közjó érdekében érvényesülnek. A moderált infláció, a gazdasági növekedés és a pénzügyi egyensúly realizálása egyaránt hármas vetületű. Államháztartási, vállalkozási és családi-háztartási szinten egyaránt hat. A jegybanki működés makro- és mikrogazdasági síkban, és társadalmi kontextusban fejti ki hatását[16].

A Magyar Nemzeti Bank a Központi Bankok Európai Rendszerének (KBER) tagja. Az MNB, valamint szerveinek tagjai a jegybank-törvényben foglalt feladataik végrehajtása és kötelességeik teljesítése során függetlenek, nem kérhetnek, és nem fogadhatnak el utasításokat a kormánytól, az Európai Központi Bank (EKB) kivételével az Európai Unió intézményeitől, szerveitől és hivatalaitól, a tagállamok kormányaitól vagy bármilyen más szervezettől, illetve politikai párttól. A jegybank saját elhatározásából, nemzetgazdaságért felelős magatartásából alakul ki a fiskális politikát támogató mechanizmus rendszere, amely az elsődleges, árstabilitási céljai veszélyeztetése nélkül valósul meg.

2013-ban az Országgyűlés a jegybank függetlenségi garanciáit megőrizve új jegybank-törvényt fogadott el (2013. évi CXXXIX. törvény). Az új szabályozás a jegybanki klasszikus feladatok mellett kitér a hatékony makrogazdasági feladatok és beavatkozások körére, lehetőségeire, e téren a nemzetközi kooperációra, továbbá a pénzügyi közvetítő rendszer felügyeletére.

Két évtizede a jegybank elsődleges feladatává tett alacsony inflációs szintről azt tartották, hogy a gazdasági növekedést közvetetetten serkentő tényező, azonban napjainkban ez az összefüggés vitatott közgazdasági kérdéssé vált. Az amerikai jegybank az 1970-es évektől lényegében hármas jegybanki célkitűzés mentén dolgozik, ahol az infláció alacsony szinten tartása csak az egyik (de nem első) cél, a másik a növekedés, a foglalkoztatottság emelése. A Fed monetáris politikai prioritás sorrendjében a 2007-es válság óta még egyértelműbben első helyre került a gazdasági növekedés, a foglalkoztatás bővítése. A válság enyhítése érdekében pedig nagyfokú monetáris lazításokba kezdett. Ennek eredményeként az amerikai gazdaság 2014 őszére kikerült a válságból, így a Fed a monetáris lazításra épülő politikáját befejezte.

Az Európai Központ Bank 2012 szeptemberétől a gyengén teljesítő monetáris zóna tagállamok állampapír piaci refinanszírozását határozta el.[17] A japán központi bank (BoJ) ugyancsak erőteljes monetáris lazításokat alkalmaz a gazdaság élénkítése érdekében. A Bank of England „*funding for lending*" programja ugyancsak gazdaságélénkítő célzatú. Az Argentin Központi Bank 2012 márciusától alkalmazza a többes jegybanki célkitűzés rendszerét, amelyben nevesítik a monetáris és a pénzügyi stabilitást, a munkahelyteremtést, a jövedelmek kiegyensúlyozottságát megvalósító gazdasági fejlődést, sőt korlátozott mértékben a devizatartalék államadósság finanszírozásra történő felhasználhatóságát is.

2013 tavaszától az új típusú, világgazdasági trendeket követő unortodox jegybankpolitika „döntési alapjai"[18] megteremtődtek

[16] Háztartási szinten pl. a devizahiteles családok hiteleinek forintosításában a jegybanki tartalék egy részének (10 md EUR) rendelkezésre bocsátása. A devizában eladósodott vállalkozások devizahiteleinek lecserélése forint hitelekkel az NHP keretében. Az alacsonyabb irányadó kamattal az államadósság finanszírozás és a kereskedelmi hitelezés kamatköltségeinek csökkentése.

[17] Amiből valójában érdemi történések csak 2015-től jelentkeznek. Lásd bővebben: Lentner Csaba: Adózási Pénzügytan és Államháztartási Gazdálkodás c. tankönyv, I. fejezete

[18] A jegybanknak új vezetése lett, amely az előző

hazánkban is. Vagyis, a bigott, normatív, egyoldalú, csak inflációra koncentráló jegybanki elsődleges célkitűzés rendszer nem élte túl a válságot Magyarországon sem. A Magyar Nemzeti Bank által 2013 nyarán elindított Növekedési Hitelprogram jelentős elem a növekedési fordulat eléréséhez. E célt a program első (2013. évi) szakaszában 750 milliárd, a második (2014. évi) szakaszában 2000 milliárd összegű hitelkeret szolgálja. A NHP szerves folytatása annak a kiszámíthatóságnak és a fokozatosságnak, amelyet az MNB a jegybanki alapkamat csökkentések során is alkalmazott 2013-ban. Jó alapot ad a programnak, hogy Magyarországon az árstabilitás 2013 elejére megvalósult, és a pénzügyi stabilitás is igen sokat javult. Növekedésre előkészített, sőt 2014-től tartós növekedési pozícióban van az ország, így az MNB három területen járulhat hozzá a növekedési fordulathoz.

A növekedési hitelprogram megvalósításával a Magyar Nemzeti Bank lényegében közelít abbéli, az 1990-es éve elején még meglévő refinanszírozói funkcióihoz, amelyek a reálszektor tekintetében az 1990-es évekre, az államadósság finanszírozás tekintetében pedig az ezredfordulóra felszámolásra kerültek az európai uniós csatlakozás előkészületei során.

- 2013. augusztus 28-án már 3,8%-ra, 2013. november 27-étől 3,2 százalékra, majd 2014. július 23-tól 2,1 százalékra csökkent a jegybanki alapkamat, 2016. április 27-től 1,05%, 2016 május 25-től pedig 0,9%, amely irányadó kamat 2011. december 21-én még 7% volt[19].
- 2013 februárjában az évre várható teljes áremelkedés mértékét 2,8%-ra becsülték a prognózisok. 2014-től az infláció mértéke nulla százalék körüli. Utoljára az 1970-es évek előtt volt ilyen alacsony az infláció és az áremelkedés mértéke.

A törvényalkotó a Magyar Nemzeti Bank monetáris stabilitást erősítő tevékenysége érdekében 2013. október 1-jétől a jegybankba olvasztotta a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeletét[20], illetve annak jogosítványait. Ezzel a jegybank makroprudenciális szabályozása a mikroprudenciális szabályozással, befolyásolással és az ezt megalapozó ellenőrzés eszközeivel is kiegészül, amely ugyancsak igazodik a nemzetközi, európai uniós tendenciákhoz. 2013 szeptemberében az Európai Parlament az EU legnagyobb 150 bankját az Európai Központi Bank felügyelete alá vonta. A 2007-ben kirobbant válság óta a világban, 2010-től pedig Magyarországon is alapvető szemléletbeli változások álltak be az állampénzügyek területén.

Az államadósság finanszírozásra és a kereskedelmi hitelezésben alkalmazott kamatokra kedvező hatást gyakorló irányadó ráta és a növekedési hitelprogram mellett a jegybank államadósság finanszírozást segítő úgynevezett önfinanszírozási programja[21] jelentős hatást gyakorolt a 2010 és 2016-os év eleji idősíkban bekövetkezett közel 10 százalékos GDP-arányos államadósság-csökkenésben, és a deviza denomináltság jelentős, mintegy fele arányú mérséklődésében. A magyar gazdaság 2013-ra túljutott a fiskális politikai fordulaton[22], 2013 és 2016 között

évtizedek normáit mellőző, sőt, egyértelműen gazdasági növekedést segítő monetáris politika híve.

[19] A jegybanki alapkamat mérséklődés a 2010-es választások után, kifejezetten pedig az új kormány által Monetáris Tanácsba delegált tanács tagok működésétől kezdve állt elő.

[20] Lásd bővebben: Kálmán János: A pénzügyi közvetítőrendszer feletti felügyelet intézményi keretei Magyarországon, Pénzügyi Szemle, 2015, Vol. 60. No. 1. 125–138. o.

[21] Lásd bővebben: Kolozsi Pál Péter: Önfinanszírozási program: jegybanki eszközökkel az ellenállóbb magyar gazdaságért, Polgári Szemle, 2015. Vol. 11. No. 4–6., 290–305.

[22] Magyarország kikerült az EU túlzott deficit eljárásából, költségvetési hiánya tartósan 3 százalék alatt van.

pedig egy sikeres monetáris politikai rendszerváltást hajtott végre. A versenyképességi fordulat érdekében azonban mind a fiskális, mind a monetáris politikára további erőfeszítések várnak[23].

3. Új dimenziók – történeti, tudományos háttérrel

Az állampénzügyek tudományterület az interdiszciplináris jellegéből adódóan magába integrálja a politikát, a gazdaságot, és a maga jogi eszközeivel a fennálló rendet törvényesíti. Az állam működése bár vonatkoztatható egy részvénytársaságéhoz, azonban az elsődleges profitérdekek aligha élvezhetnek prioritást a közszolgáltatások szervezésében. A DPM[24] paradigmában testet öltött menedzser jellegű állam működtetése végül is egy neoliberális gazdasági rendszerben született meg. Olyan mechanizmusban, amely a piaci szereplők korlátlan automatizmusait hirdette és lehetővé tette. Az állam nem befolyásolta, nem ellenőrizte, nem szabályozta kellő módon a részvénytársaságok működését, így az a fajta részvénytársasági forma, amely a neoliberális termelési mód alapegysége, állami ráhatás nélkül kudarcba fulladt.[25] Nos, ennek a vállalati formának a rendezési-működési elveit átültetve, vonatkoztatva az állam működésére, eleve kudarcra volt ítélve. A nem szabályozott részvénytársaság, bank – mint rendszer – vallott csődöt, a nem szabályozó állam működésének következményeként. A vállalati szinten történő nem szabályozottság, az alanyai jogon szabályozót is igen nagymértékben szabályozás mentessé tette.

Nem véletlen – írja Tamás András[26] –, hogy valamennyi liberális törekvés – amely a legkülönfélébb érveléssel államokat cselekvési lehetőségükben korlátozna gazdaságpolitikájukban, pénzügyi vagy szociális rendszerük kialakításában – ragaszkodik ennek jogi kifejezéséhez, a piacok globalizációját lehetővé tevő jogi szabályozáshoz, a hatályos jog deregulációjához, globális pénzpiaci feltételek forszírozásához a közszektorban, egy egészen új „jogi" alapozottsághoz. Egy olyan közigazgatáshoz, amely főképp management, elfogadhatósága marketing, igazsága a hasznosság és kifizetődőség (valaki számára).

Tanulságként fogalmazza meg Lőrincz Lajos a magyar történelem vonatkozásában,[27] hogy a királyi hatalom erősödésekor, erős kormány működésének idején az ország biztonsága, nemzetközi kapcsolatrendszere, gazdasági helyzete elfogadható állapotba került, a káosz, a gazdasági válságok, az elszigetelődés pedig a kormányzó hatalom elerőtlenedésének következménye.

[23] Fiskális téren a hazai vállalkozások szélesebb körű „kedvezményezése", a jegybank esetében pedig a növekedési hitelprogram fokozatos kivezetésével a piaci alapú hitelezési tevékenység előmozdítása. A hitelezési kockázatok csökkentése és a gazdasági növekedés KKV-hitelezésen keresztüli dinamizálása érdekében az MNB elindította a bankok piaci hitelezésre való átállását segítő Növekedéstámogató Programot (NTP). Az NTP a Növekedési Hitelprogram (NHP) kivezetési szakaszát és a Piaci Hitelprogramot (PHP) fogja össze. A magyar központi pénzügyi rendszer direkt támogató mechanizmusai helyébe indirekt eszközök kell lépjenek, így a „felerősített" gazdasági szereplőknek – központi pénzügyi rendszer által közvetetten támogatott – piaci körülmények között is helyt kell állniuk. Vö. USA Quantitatív Easing (QE) utáni periódusa.

[24] Decentralization, Privatization, Management a meghaladott New Public Management gazdasági elemei, amelyek aktív állammodellben nem alkalmazott eszközök. Helyettük: Centralization, Nacionalizaton, Public Good – saját kutatási eredmény, saját meghatározás (Lentner, 2016 – publikálás alatt bővebb tartalommal) CNPG.

[25] Amerikai jelzálogpiaci válság, bankok, termelő-szolgáltató cégek tömeges csődje. A piaci koordináció hiánya, hathatós ellenőrzés elmaradása. Mohóság, kapzsiság, profit szempontoknak alárendelt vállalati működés az ellenőrizetlenül hagyott piacokon. Ld. Bánfi Tamás–Kürthy Gábor–Bánfi Attila: Szabályozás a pénzügyi válság(ok) után (között) – kényszer és lehetőség, in Pénzügyi Szemle, 2011/2. szám, 191–210. o.

[26] Tamás: *i. m.*

[27] Lőrincz (2010a): i. m.

Az erős, intézkedő, és a gyenge, bólogató állam közigazgatási, kormányzási dilemmája régi keletű. Mátyás Antal akadémikust idézve:[28] a neokeynesiánus (a neoklasszikus szintézist képviselő) közgazdák a tőkés gazdaság automatizmusai működését illetően felemás álláspontot foglalnak el. Rövid távon kétségbe vonják a tőkés magánszektor stabilitását. Tobin és szerzőtársa, Buitner[29] szerint a munka és a tőke alulfoglalkoztatása elég gyakori és tartós ahhoz, hogy igazolja a gazdaságpolitikai beavatkozás ellenzését. Modiglinai álláspontja hasonló: a monetaristák tévednek, amikor azt hiszik, hogy a gazdaság már annyira védett lenne a megrázkódtatásokkal szemben, hogy stabilizációs politikára már nincs is szükség. Az állításuk, hogy a stabilizációs politikák nem csökkentették, hanem éppen ellenkezőleg, növelték a bajt, az Egyesült Államok és más ipari országok adatainak ismeretében nem állja meg a helyét.[30] Mátyás Antal 2006 végén tett kiemelései, hivatkozásai helytállóságát misem bizonyítja jobban, mint a 2007 tavaszára összeomló, és azóta is összeomlott állapotban lévő neoliberális termelési mód ténye.

Közpénzügyek mint átfogóbb kategória, az államháztartástan, pedig mint a pénzügyi, vagyoni folyamatok technikai keretrendszere a közigazgatás-tudomány szerves része. Az állam működtetésének rendező elveit és gazdasági kereteit adják. A jog a maga eszközeivel szabályokat épít, regnáló gyakorlatot szabályokba foglal,[31] amivel segíti a folyamatosságot, a hatékonyságot, és az átláthatóságot, ellenőrizhetőséget. Az állam szerepének felértékelődésével adódott – Magyarországon is –, hogy a működéséhez alapos tudományos, módszertani rendszer formálódjon. A jogtudomány és a gazdaságtudomány interdiszciplináris mezsgyéjén „megképződő" államtudomány magába ötvözi a közjogot, a közpénzügyeket (állampénzügyeket), a nemzetgazdaságtant, az e-governmentet, a közszolgálati hivatásrendek tudomány-szakterületeit, közigazgatás szervezést, közizgatás managementet, a közszolgálati kommunikációt.[32]

[28] Mátyás Antal: A pénz semleges voltával kapcsolatos viták a közgazdaságtan különböző irányzatainál, in Lentner Csaba (szerk.): Pénzügypoliti-kai stratégiák a XXI. század elején, 2007, Akadémiai Kiadó, Budapest.

[29] Tobin, James – Buitner, Willem: Fiscal and Monetary Policies, Capital Formation and Economic Activity, in Tobin, James: Essays in Economics, Vol. 3., 1982, The MIT Press, 183. o.

[30] Modigliani, Franco: *Pénz, megtakarítás, stabilizáció*, 1988, KJK, Budapest, 126. o.

[31] Ez történhet képviselői indítványokkal, kormány előterjesztésekkel, amelyek törvénnyé válhatnak. Történhetett diorit kőoszlopra vésve (Hammurapi), a lényegük ugyanaz. Technikai eszközök az államgépezet működésében. Technikai eszköz maga az adózás gazdasági vetülete is, hiszen az adókat az adózók – alapvetően – nem a közgazdasági optimum szerinti adóerő-képességük, hanem az állampénzügy fiskális igénye szerint fizetik. Maga a politikum, a regnáló politikai erő, annak szándéka, értékrendje az állampénzügyek végső formálója. Nem egy szerves, alulról építkező folyamat, mint ahogy *„a politikai társadalom semmiképpen nem a társulást kezdeményező egyének közötti szerződés terméke. Kezdetektől fogva létezik egy társadalmi rend…"* Abélés, Marc: *Az állam antropológiája*, 2007, Századvég, Budapest, 27. o. Tehát a dolgok alapvetően eleve elrendeltetnek. A jog, és a gazdasági irányítás lekövető, rendet szabályokba iktató, majd az végrehajtó tevékenységet végez.

[32] A felsorolás célja nem a teljes körűség illusztrálása, hanem az áttekintés, az új irányú gondolkodás felvázolása.

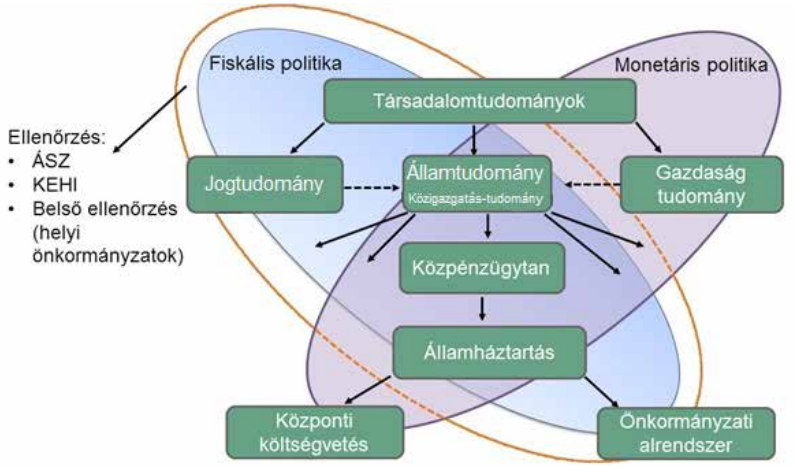

1. ábra. ***Új típusú magyar állampénzügyi rendszertan tudományos váza***

Forrás: Lentner 2015

A neoliberális rendszer válsága a közigazgatás-tudomány szerepét, jelentőségét kibővítette. Az erős, aktív szerepkörű állam jó teóriájú közpénzügyi viszonyai, átlátható államháztartási rendszere a jó államműködés alapját jelentik. A közigazgatás-tudomány a válság egyik következményeként bővülő, diszciplínákat magába olvasztó tudomány.

A banktan kategóriába foglalt banki mechanizmusok és intézmények, szabályozási és felügyeleti struktúrák, vagyis a klasszikusan a pénzügyek alaptudomány területén belüli részek a közigazgatás-állam tudományok tartománya felé közelítenek. A privát bankműködés ugyanis állami és nemzetközi szerepvállalás, határokon átívelő szabályozás, hatékony felügyeleti ellenőrzés. Időnként költségvetési támogatás és befolyásolás nélkül nem képes a vállalkozás folyamatos vitelére.

Más vonatkozásban, a válságkezelésben új szerepet kap az állam, így az erős, piacokat szabályozó és ellenőrző hatalom a válság kialakulása és eszkalálódása okán, illetve a konszolidáció megteremtése érdekében indokolt, hogy a pénzügyi piacokat és banki intézményeket a figyelme középpontjába állítsa. A gazdasági szervezetek koordinálása, befolyásolása, és ellenőrzése csak a jól szervezett gazdasági kormányzás kezében, vagyis világos közpénzügyi és átlátható államháztartási alrendszerek mentén lehet eredményes.

A 2010 óta folyamatos magyar nemzetgazdasági eredmények,[33] továbbá a nemzetközi térben 2007 óta lejátszódó folyamatok, és a magyar történelem sikerekkel pásztázott állapotai minden esetben aktív állami szerepvállalás bázisán következtek be. A magyar változások kritikái így alappal nem irányulhatnak az állampénzügyi történések vitelére, hiszen azok nemzetközi térhez és magyar történelmi múlthoz igazodóan történnek.[34] A kritikák a változások gyorsaságát érinthetik.[35] Azonban tény, hogy a neoliberális piacgazdaság a poszt szovjet térség országai közül Magyarországon eresztette a legmélyebb gyökereket, és Magyarországon történt meg leggyorsabban a gazdasági és társadalmi adottságokhoz nem illeszkedő – átmenet nélküli, nyers – neoliberális piacgazdaság kialakítása, amely 2008-ra lényegében összeomlott.[36]

[33] Mint az államcsőd elkerülése, a pénzügyi stabilizáció megteremtése, a gazdasági növekedés elindítása, a foglalkoztatás bővítése, államadósság növekedésének megállítása, IMF hitel nélküli gazdálkodás etc.

[34] Vagyis egy szerves, az ország gazdasági, társadalmi múltjához illeszkedve, egyidejűleg új nemzetközi példákat követve.

35 Szubjektív álláspontom.

[36] 25 milliárd USD IMF-, WB-, ECB-hitel nyújtásával

Változatni, az organikushoz közeli állapotot előállítani, pedig csak a nem illeszkedő, nem organikus elemek[37] minél gyorsabb elhagyásával lehetséges. 2010-től a tehermegosztásra[38] és az állami gazdaságbefolyásolásra épülő irányítási modellel, 2013-tól erős jegybanki támogatással erősítve, Magyarország Európa egyik leggyorsabban növekvő, egyidejűleg pénzügyi stabilitást[39] felmutató országává vált.

4. Kilátások, kihívások

A jövőre vonatkozó gazdasági folyamatok előrejelzése igen nagymértékben megnehezült az elmúlt években, a körülöttünk zajló sztochasztikus jellegű, nem várt, előre nem jelezhető módon bekövetkező főleg külső politikai, társadalmi és gazdasági események[40] hatására. A tervezési idősíkokban elgyengül annak jelentősége, hogy egy középtávú, vagy egy hosszabb, netán egyéves nemzetgazdasági-költségvetési időszakra tekintünk előre, mert a befolyásoló események „bemérhetősége" egyre nehezebb, és egyre bonyolultabb a már kialakult bázison a jövőt tovább prognosztizálni.

A magyar gazdaság 2010-2016 között elért kedvező eredményeire, mint bázisra, nehezen helyezhetünk egy előretekintő 10 vagy egy 35 éves prognózis időszakot, mert *az eddigi „pozitív hozadék" fenntarthatósága nehézségekbe ütközik*, amit három tényező határoz meg: 1. az amerikai kamatemelési ciklus elindulása, amely az államadósság-finanszírozást megdrágítja a világban, 2. az EU kötelezettségszegési eljárásainak sokasodása,[41] 3. az EU–USA közötti szabadkereskedelmi tárgyalások hatása, melyek az állami támogatások[42], a gazdaságba történő direkt kormányzati beavatkozások letiltását, egyidejűleg az eddig jól teljesítő magyar modell módszerét iktatja ki. Tehát, *az EU elvárásainak szilárdsága esetén a magyar modell nehézkesen fenntartható, de ha gyengül az EU akaraterő érvényesítő képessége, akkor van esély a nem konvencionális magyar eszközök folytatására, ám e fölé felső korlátot emelhet az, amennyiben az EU és az USA között létrejön[43] a szabadkereskedelmi megállapodás, amely Magyarországra, mint EU-tagállamra is kötelező erővel hat majd.*

André Gide gondolataival[44] zárva: maga a törmelék is emeli a talajt, amelyen járunk, és ha egy-egy torony csúcsa alacsonyabbnak látszik, mint azt korábban szemléltük, az onnan van, hogy a törmelék, amelyen járunk, magasabban van (magasabbra emel bennünket).

Tehát, ha értünk el eredményeket, még ha azok folytathatatlanná válnak is[45], azért haladtunk előbbre a világ, a környezetünk, a társadalmunk

maradt az ország a felszínen. 2008–2010 között lényegében „a válság stagnált".

[37] Az 1980-as évek végének rendszerváltást óhajtó magyar miliőjéhez (összeomlott szovjet típusú tervgazdaság, előtte megharmadolt ország, még korábbról több évszázados bizánci, majd Habsburg befolyás, despotikus, illetve alárendelt állampénzügyekkel, és így mindössze is csak ezer egyszáz éves Kárpát-medencei jelenlét a nyugati mintájú közigazgatási térben, de előtte több ezer éves ázsiai jelenlét, és mindezek emlékezetben, genetikában fellelhetősége okán) soha nem tartottam szervesen illeszkedőnek az angolszász típusú, legalábbis ott kialakult neoliberális piacgazdaság átmenet nélkül, és teljes mélységű bevezetését, azzal történt két évtizedes kísérletezést.

[38] Közteherviselés közérthetően: a nemzetközi vállalatok és bankok anyagi erejükhöz igazodó megadóztatása.

[39] Növekedés és stabilitás (pénzügyi, árszínvonal) egyidejűleg jó alapot adhat az események, az eddig épített modell tartós fennmaradásához, különösen, ha a társadalmi hozzáállás (a legitimáció – Rodriki-modell) is támogató jellegű marad.

[40] Migráns helyzet, olajárak hektikus rángatózása, térségbeli ukrán, török, szír fegyveres konfliktusok, EU-embargó Oroszország ellen, EU mediterrán térségének válsága, esetleges átterjedése az északi országokra etc.

[41] A magyar kormányt a nem konvencionális eszközök alkalmazása végett számos kritika éri Brüsszelből.

[42] Sőt, a szabadkereskedelmi egyezmény megkötésével nem csak a nemzeti támogatások nehezülnek el véglet, hanem az EU közös költségvetésének, különösen mezőgazdasági támogatásai is, amely jelentős bevételi forrás a hazai termelők számára is.

[43] Ezt most némileg halasztja az USA-ban soron következő elnökválasztás, mire föláll az új adminisztráció, a külpolitikában határozott lépések lesznek stb.

[44] Nem szó szerint idézet, de a lényegét megragadva, pápai középiskolai irodalomóra emlékeimből felidézve.

[45] Az eredmények elérését biztosító módszertan, eszközrendszer „kiiktatása" következtében.

építésében, hiszen Magyarország 2010 után, jobbára saját belső erőforrásaira és nemzeti, autonómmá tett közpénzügyi eszközeire támaszkodva kikerült az adósságcsapdából, és gazdasági növekedési pályára lépett, ezzel egyidejűleg nőtt a lakosság fizetőképes kereslete. A gazdaságpolitikai eredmények fenntartása, és az alapjukat adó eszközrendszer további érvényesítése egyaránt társadalmi, vállalkozói és nemzetgazdasági érdek.

Felhasznált szakirodalom

Abélés, Marc (2007): *Az állam antropológiája*. Századvég, Budapest.

Bánfi Tamás–Kürthy Gábor–Bánfi Attila: Szabályozás a pénzügyi válság(ok) után (között) – kényszer és lehetőség, in *Pénzügyi Szemle*, 2011/2. szám, 191–210. o.

Barro, Robert J.–Gordon, David B. (1983): A Positive Theory of Monetary Policy in a Natural Rate Model, in *Journal of Political Economy*. Vol. 91. No. 4. 589–610. o.

Bordás Mária: Gondolatok a közigazgatás-tudományról, in *Polgári Szemle*, 2012/3–6. szám, 11–31. o.

Coase, Ronald: *The Institutional Structure of Production. Lecture to the Memory of Alfred Nobel*. December 9, 1991. Elérhető: http:// nobel prize.org/nobel_prizes/economics/laureates/1991/coase-lecture .html (2015.02.08.).

Coase, Ronald (1937): The Nature of the Firm, in *Economica, New Series*, Vol. 4. No. 16., 386–405. o.

Commons, John R. (1936): Institutional Economics, in *The American Economic Review*, Vol. 26. No. 1. Supplement, Papers and Proceedings of the Forty-eighth Annual Meeting of the American Economic Association, 237–249. o.

Hamilton, Walton H. (1919): The Instituional Approach to Economic Theory. In *American Economic Review*, Vol. 9. No. 1., 309–318. o.

Huszti Ernő–Kolozsi Pál–Lentner Csaba (2006): A magyar jegybanki szabályozás és monetáris politika az európai integrációs folyamat tükrében. In Lentner Csaba (szerk.): *Pénzpiacok szabályozása Magyarországon*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Huszti Ernő (1998): *A makropénzügytan alapjai*. Veszprémi Egyetem, Veszprém.

Kautz Gyula (1868): *A nemzetgazdasági eszmék fejlődéstörténete és befolyása a közviszonyokra Magyarországon*. Pesti Könyvnyomda, Pest.

Kautz Gyula (1885): *Államgazdaság vagy pénzügytan*. Franklin-Társulat, Budapest

Kálmán János (2015): A pénzügyi közvetítőrendszer feletti felügyelet intézményi keretei Magyarországon, *Pénzügyi Szemle*, Vol. 60., No. 1.,125–138.o.

Keynes, M. John (1936): T*he General Theory of Employment, Interest and Money*.

Kolozsi Pál Péter (2015): Önfinanszírozási program: jegybanki eszközökkel az ellenállóbb gazdaságért. *Polgári Szemle*, Vol. 11. No. 4–6., 290–305. o.

Kydland, Finn E.–Prescott, Edward C. (1977): Rules Rather than Discretion: the Inconsistency of Optimal Plans, in *Journal of Political Economy*, Vol. 85. No. 3., 473–492. o.

Lentner Csaba (2015): A magyar nemzetgazdaság működésének gazdasági, rendszertani és jogszabályi alapjai-unortodox jegybanki eszközök bemutatásával ékesítve. In. *Adózási Pénzügytan és Államháztartási Gazdálkodás*. NKE, Budapest, 31–76. o.

Lentner Csaba (2014): Historic and Scientific Overview of State Role in Economic Policies: Presented Through the Example of Hungary, in *Visnyk Kyivskoho Natsionalnoho Universytetu Tekhnolohii ta Dyzaunu / Bulletin of the Kyiv National University of Technology and Design*. No. 6., 424–435. o.

Lentner Csaba (2013): *Közpénzügyek és Államháztartástan*. Nemzeti Közszolgálati és Tankönyvkiadó, Budapest.

Lőrincz Lajos (2010a): Magyary Zoltán helye a magyar közigazgatás-tudományban.In Hosszú Hortenzia–Gellén Márton: *Államszerep válság idején. Magyary Zoltán emlékkötet*. 2010, CompLex, Budapest, 39–45. o.

Lőrincz Lajos (2010b): Hatékonyság és demokratizmus a közigazgatásban, in Nótári Tamás–Török Gábor (szerk.): *Prudentia Iuris Gentium Potestate – Ünnepi tanulmányok Lamm Vanda tiszteletére*. 2010, MTA Jogtudományi Intézet, Budapest.

Lőrincz Lajos: Közigazgatási reformok: mítoszok és realitás. In *Közigazgatási Szemle*, 2007/2. szám, 3–13. o.

Lőrincz Lajos: A hatékony állam. In *Magyar Közigazgatás*, 2005/8. szám, 449–453. o.

Magyary Zoltán (2010): *A magyar állam költségvetési joga*, Országgyűlési Hivatal, Budapest.

Mátyás Antal (2007): A pénz semleges voltával kapcsolatos viták a közgazdaságtan különböző irányzatainál. In Lentner Csaba (szerk.): *Pénzügypolitikai stratégiák a XXI. század elején*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Modigliani, Franco (1988): *Pénz, megtakarítás, stabilizáció*. KJK, Budapest.

Myers, Danny (2004): *Construction Economics*. Spon Press, UK, 288. o.

Naschold, Frieder–Von Otter, Casten (1996): *Public Sector Transformation – Rethinking Markets and Hierarchies in Government*. John Benjamins Publishing, Amsterdam.

North, Douglas C. (1994): The Historical Evolution of Polities, in *International Review of Law and Economics*. Vol. 14. Issue 4., 381–391.

North, Douglas C. (1993): *The New Institutional Economics and Development,* Washington University, St. Louis. Elérhető: http://econ2.econ.iastate.edu/tesfatsi/NewInstE.North.pdf (2015.02.08.).

Nove, Alec (1987): Planned Economy. In Eatwell, John–Milgate, Murray–Newman, Peter: *The New Palgrave: A Dictionary of Economics.* Palgrave Macmillan, 879–880. o.

Ollmann, Bertell (1997): *Market Socialism: The Debate Among Socialists*. Routledge, UK.

Pollit, Christopher (1995): *Justification by Works or by Faith? Evaluating the New Public Management*. SAGE Publications, London.

Pozsgay Imre: Készülődés a rendszerváltásra, in *Gazdasági Élet és Társadalom*. 2010/I–II. szám, 132–138. o.

Rodrik, Dani–Subramarian, Arvind: *The Primacy of Institutions, in Finance and Development*. June 2003. Elérhető: http://www.imf. org/external/pubs/ft/ fandd/2003/06/pdf/rodrik.pdf (2015.02.08.).

Rodrik, Dani: *Trade Policy Reform as Institutional Reform*, August 2000. Elérhető: https://www.sss.ias.edu/files/pdfs/Rodrik/Research/ trade-policy-reform-institutional-reform.PDF (2015.02.08.).

Smith, Adam (1776): *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*.

Tamás András: A közigazgatás-tudomány helye és szerepe a tudományokon belül, in *Pro Publico Bono Magyar Közigazgatás*. 2013/2. szám, 28–34. o.

Tobin, James–Buitner, Willem (1982): Fiscal and Monetary Policies, Capital Formation and Economic Activity, in Tobin, James: *Essays in Economics*. Vol. 3., The MIT Press.

Veblen, Thorstein (1975): *A dologtalan osztály elmélete*. KJK, Budapest.

Williamson, Oliver E. (2000): The new institutional economics: Taking stocks and looking ahead, in *Journal of Economic Literature*. Vol. 38. No. 3., 595–613. o.

Woolley, John T. (1983): Political Factors in monetary Policy, in Hodgman, Donald R. (szerk.): *The Political Economy of Monetary Policy: National and International Aspects*. Conference Series 26. Elérhető: http://www.bos.frb.org/economic/conf/conf26/conf26i. pdf (2015.02.08.).

ГАРМОНІЗАЦІЯ ЗВІТНОСТІ КРЕДИТНИХ СПІЛОК В УМОВАХ ЗАПРОВАДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ

Лук'янець Олена

к.е.н., доцент, ДВНЗ «Університет банківської справи», Черкаський ННІ,
alenlook@mail.ru

В умовах фінансової нестабільності, недосконалості вітчизняного законодавства та зниження довіри населення до фінансово-кредитних установ ефективним джерелом фінансового забезпечення індивідуального споживання та розвитку підприємництва в цілому стають кредитні спілки як фінансові установи із соціальною складовою, які покликані задовольнити фінансові потреби населення на паритетних засадах. На сьогодні розвиток вітчизняної кредитної кооперації оголює проблеми щодо особливостей складання звітності, що актуалізує питання формування фінансової звітності кредитних спілок відповідно до міжнародних вимог.

Abstract

A pénzügyi instabilitás, a nemzeti jogszabályok tökéletlensége feltételeiben, valamint a lakosság pénzügyi-hitel szervezetek iránt érzett bizalom csökkenése eredményeként az egyéni fogyasztás és üzleti fejlődés hatékony forrásává váltak a hitelszövetkezetek, mint pénzügyi intézetek társadalmi összetevővel, melyek arra hivatottak, hogy biztosítsák a lakosság pénzügyi igényeit egyenrangúan. Jelenleg a hitelkooperáció fejlődése feltárja a pénzügyi beszámoló készítésének problémáit, ami aktualizálja a nemzetközi standardoknak megfelelő beszámolók benyújtását a hitelszövetkezet által.

Постановка проблеми. Жорстка конкуренція на ринку кредитних послуг вимагає високої ефективності управління кредитною спілкою, що визначається раціональним розміщенням її ресурсів, аналіз яких проводиться на основі фінансової інформації, основним джерелом якої є фінансова звітність, яка має задовольняти інтереси різних користувачів, оскільки процеси трансформації і глобалізації сучасної економіки вимагають від суб'єктів господарювання надання повної, правдивої, неупередженої та зрозумілої інформації щодо фінансового становища, результатів діяльності та рух грошових коштів як контрагентам-резидентам, так і нерезидентам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження проблем становлення та розвитку кредитної кооперації здійснили такі вчені-економісти як Гончаренко В.В., Кіндрацька Л.М., Коваленко В.М., Пожежа А.А., Примостка Л.А. та інші. Теоретичні та методологічні основи обліку та звітності кредитних спілок знайшли відображення у працях таких вітчизняних вчених як Войцеховський С.В., Гончаренко О.О., Дорош Н.І., Пушкар Н.С., Сопко В.В., Швець В.Г. та інші. В той же час, реалізація вимог

міжнародних стандартів фінансової звітності кредитними спілками при формуванні звітів є процесом складним і таким, що потребує постійного вдосконалення з урахуванням вимог різних користувачів.

Метою статті є теоретичне і методичне обґрунтування положень щодо приведення звітності кредитних спілок у відповідність до міжнародних вимог.

Досягнення мети передбачає виконання наступних завдань: дослідити нормативно-правове забезпечення європейських та пострадянських країн щодо регулювання діяльності кредитних кооперативів; розглянути законодавчі акти європейських та пострадянських країн, що регулюють бухгалтерський облік і складання фінансової звітності; проаналізувати форми звітності кредитних спілок України та внести пропозиції щодо приведення їх до міжнародних вимог.

Виклад основного матеріалу. Історія кредитної кооперації почалася ще в середині XIX століття в Німеччині, засновниками якої є Герман Шульце-Деліч і Фрідріх Райффайзен. Першим кредитним кооперативом на українських землях, що перебували у складі Російської імперії, стало ощадно-позикове товариство у м. Гадяч на Полтавщині, яке виникло в 1869 році[1]. Після 26 грудня 1991 року на геополітичній карті світу постало 15 незалежних країн, які раніше входили до складу СРСР. На кінець 2015 р. в Україні функціонують 588 кредитних спілок, і хоч їх активи становлять лише 2,5 % в активах небанківських фінансових установ[2] і є досить мізерними порівняно з банківськими активами, в умовах кризової ситуації саме кредитні спілки можуть кредитувати малий і середній бізнес, запобігаючи зростанню безробіття, зниженню доходів населення тощо.

Створення і функціонування кредитних кооперативів у пострадянських республіках після здобуття незалежності де-факто мало місце, але де-юре не було врегульовано законодавчо. Таким чином, одним із нагальних питань була розробка нормативних документів щодо регулювання діяльності кредитних кооперативів, розробка яких у країнах-учасницях колишнього СРСР відбувалась протягом усіх років їх незалежності (табл. 1).

[1] Гончаренко В.В. Кредитні спілки як фінансові кооперативи: міжнародний досвід та українська практика. – К.: Глобус, 1997. – 213с.

[2] Огляд ринків. Національна комісія, що здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/content/oglyad-rinkiv.htm

Таблиця 1. ***Нормативно-правова база щодо регулювання діяльності кредитних спілок***

Країна	*Назва нормативно-правового документа*	*Дата прийняття*	*№*
Країни Європи			
Польща	Закон Польщі «Про кооперативне право»	16.09.1982	30
Німеччина	Закон Німеччини «Про кооперативні товариства»	01.05.1889	
Чехія	Закон Республіки Чехії «Про кредитні спілки і деякі пов'язані з цим заходи та про внесення змін до Чеської національної ради»	20.04.1995	87
Румунія	Закон Румунії «Про правовий режим співробітників кредитних спілок та їх об'єднань»	22.04.2009	122/1996
	Закон «Про союзи пенсіонерів»	12.02.2002	540/2002
Болгарія	Закон Болгарії «Про кредитні кооперативи і асоціації»	18.07.2001	-
Країни пострадянського простору			
Литва	Закон Литовської Республіки «Про кредитні спілки»	21.02.1995	I -796
Естонія	Закон Республіки Естонія «Про кредитні установи»	09.02.1999	-
Киргизстан	Закон Киргизької Республіки «Про кредитні спілки»	28.10.1999	117
Молдова	Закон Республіки Молдова «Про споживчу кооперацію»	28.09.2000	1252-XIV
Азербайджан	Закон Республіки Азербайджан «Про кредитні спілки»	02.05.2000	876
	Закон Республіки Азербайджан «Про небанківські кредитні організації»	25.11.2009	933-IIIQ
Латвія	Закон Республіка Латвія «Про кредитні спілки»	18.04.2001	160
Україна	Закон України «Про кредитні спілки»	20.12.2001	2908-III
Казахстан	Закон Республіки Казахстан «Про споживчі кооперативи»	08.05.2001	197-II
Білорусь	Закон Республіки Білорусь «Про споживчу кооперацію (споживчі товариства, їх спілки) у Республіці Білорусь»	25.02.2002	93-З
	Цивільний кодекс Республіки Білорусь (ст. 166)	07.12.1998	218-З
Вірменія	Закон Республіки Вірменія «Про кредитні організації»	22.06.2002	ЗР-359
Грузія	Закон Республіки Грузія «Про небанківські депозитні організації – кредитні спілки»	04.07.2002	1608 - RS
Російська Федерація	Закон Російської Федерації «Про кредитні кооперації»	18.07.2009	190-ФЗ
Туркменістан	Закон Туркменістану «Про кредитні спілки»	30.09.2011	3
Таджикистан	Закон Республіки Таджикистан «Про кредитні спілки»	19.03.2013	942

Варто відзначити, що Республіка Молдова вдруге прийняла закон «Про споживчу кооперацію» у 2000 р., аналогічна ситуація і в Російській Федерації, де в 2009 р. був прийнятий закон «Про кредитну кооперацію», який замінив Федеральний закон «Про кредитні споживчі кооперативи громадян».

Становлення та розвиток кредитних кооперативів у таких країнах Європи, як Польща, Румунія, Чехія, Болгарія, Німеччина також пройшов складний еволюційний шлях, який мав свої характерні особливості у кожній окремій країні, проте майже за всю 150-літню історію свого розвитку ці установи перетворилась у

потужну фінансову систему, яка відіграє важливу роль у розвитку економік країн. Головною передумовою такої еволюції є розвиток тенденцій державного регулювання у сфері кредитного кооперування. На сьогодні європейські держави майже повсюдно надають кредитним кооперативам фінансову допомогу, встановлюють пільги, сприяють організації економічних зв'язків.

Не менш важливим є контроль діяльності кредитних кооперативів з боку держави. У кожній країні існує свій уповноважений орган, що регулює і здійснює контроль за їх діяльністю. Найчастіше уповноваженим органом з питань регулювання та контролю діяльності кредитних кооперативів є Центральний банк (Білорусь, Азербайджан, Вірменія, Грузія, Киргизстан, Латвія, Литва, Туркменістан, Чехія, Болгарія), або інша державна структура (Україна, Російська Федерація, Казахстан, Польща). У Німеччині таким органам є Федеральне Банківське Регуляторне Правління та Федеральний Резервний Банк, у Польщі – Наглядова Рада, а в законодавстві таких країн як Молдова, Румунії, Естонія і Таджикистан, взагалі не вказується контролюючий орган державної влади.

Глобалізація економічних процесів та їх ринковий напрям зумовили необхідність стандартизації обліку і звітності як інформаційного засобу ділового спілкування та ефективного механізму господарювання. Аналіз формування світової облікової практики свідчить про те, що процес узгодження бухгалтерського обліку та фінансової звітності до єдиних стандартів у європейських країнах розпочався ще на початку 1970-х років і триває до теперішнього часу.

Не оминули глобалізаційні процеси і країни пострадянського простору, а саме після розпаду СРСР у країнах-учасницях розпочався процес побудови нової, ринкової економічної системи, яка вимагала швидкого прийняття управлінських рішень як реакції на зміни в ринковому середовищі. Базою для прийняття таких рішень повинна була стати фінансова звітність. У зв'язку з цим, створення нової системи надання бухгалтерської інформації у вигляді фінансових звітів стало передумовою розвитку економічних систем новостворених держав та їх інтеграції у світове співтовариство.

Розглянувши чинні законодавчі акти країн-учасниць колишнього СРСР та країн Європи, можна стверджувати, що в кожній з них існує спеціальний закон, який визначає правові засади регулювання, організації, ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності (табл. 2).

Таблиця 2. ***Законодавчі акти щодо регулювання бухгалтерського обліку і фінансової звітності***

Країна	*Назва закону*	*Дата прийняття, №*
Німеччина	«Про бухгалтерський облік деяких компаній і груп»	15.08.1969
Чехія	«Про бухгалтерський облік»	12.12.1991, № 563
Румунія	«Про бухгалтерський облік»	24.12.1991, № 82
Польща	«Про бухгалтерський облік»	29.09.1994, № 591
Болгарія	«Бухгалтерія»	16.11.2001, № 98
Латвія	«Про бухгалтерський облік»	14.10.1992, № 45
	«Про річні звіти підприємств»	06.11.2001, № IX-574
Білорусь	«Про бухгалтерський облік і звітності»	18.10.1994, № 3321
Україна	«Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»	19.07.1999, № 996
Литва	«Про бухгалтерський облік»	06.11.2001, № IX-574
	«Про фінансову звітність підприємств»	06.11.2001, № IX-575
Естонія	«Про бухгалтерський облік»	10.12.2002, № 285
Киргизстан	«Про бухгалтерський облік»	29.04.2002, № 76
Вірменія	«Про бухгалтерський облік»	31.12.2003, № 515
Азербайджан	«Про бухгалтерський облік»	29.06.2004, № 716-IIQ
Казахстан	«Про бухгалтерський облік та фінансову звітність»	28.02.2007, № 234-III
Молдова	«Про бухгалтерський облік»	27.04.2007, № 113-XVI
Туркменістан	«Про бухгалтерський облік та фінансову звітність»	27.11.2010, № 155-IV
Таджикистан	«Про бухгалтерський облік та фінансову звітність»	25.03.2011, № 702
Російська Федерація	«Про бухгалтерський облік»	06.12.2011, № 402-ФЗ
Грузія	«Про бухгалтерський облік і аудит фінансової звітності»	01.01.2015

Доречно зауважити, що в Латвії і Литві прийнято два спеціальних закони, один з яких регулює бухгалтерський облік в країні, а інший – процеси формування та подання фінансової звітності, а також її змістовну наповненість.

Вищевказані законодавчі акти лише визначають правові та організаційні аспекти бухгалтерського обліку і фінансової звітності. Для більш детального роз'яснення методики ведення облікового процесу використовуються стандарти бухгалтерського обліку. Для стандартизації та порівнянності інформації, зазначеної у звітах, Радою з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (англ. International Accounting Standard Board, скорочено IASB) розроблені Міжнародні стандарти фінансової звітності (далі – МСФЗ).

Головним недоліком МСФЗ є те, що вони не можуть врахувати національні особливості економічних систем всіх країн, тому ще далеко не всі країни затвердили на законодавчому рівні використання МСФЗ (табл. 3).

Таблиця 3. ***Нормативна база щодо регулювання бухгалтерського обліку та фінансової звітності***

Нормативна база	*Країна*
Міжнародні стандарти фінансової звітності	Румунія, Чехія, Болгарія, Німеччина, Естонія, Грузія, Киргизстан
Міжнародні стандарти фінансової звітності, Національні стандарти бухгалтерського обліку	Польща
Національні стандарти бухгалтерського обліку, Міжнародні стандарти фінансової звітності	Казахстан, Азербайджан, Таджикистан
Національні стандарти фінансової звітності, Міжнародні стандарти фінансової звітності	Туркменістан
Положення з бухгалтерського обліку, Міжнародні стандарти фінансової звітності	Російська Федерація
Положення (стандарти) бухгалтерського обліку, Міжнародні стандарти фінансової звітності	Україна
Міжнародні стандарти обліку	Литва
Національні стандарти бухгалтерського обліку	Вірменія, Молдова, Узбекистан
Латвійські стандарти бухгалтерського обліку	Латвія
Нормативно-правові акти з бухгалтерського обліку і звітності	Білорусь

Досить важливим є визначення поняття фінансової звітності. Так, п. 7 МСФЗ 1 визначає, що фінансова звітність – це структуроване відображення фінансового стану і результатів діяльності підприємства[3]. Тотожними є визначення, запропоновані в законодавчих та нормативних актах Російської Федерації, Білорусі, Азербайджану, Грузії, Казахстану, Киргизстану, Таджикистану та Туркменістану. У таких країнах як Польща, Болгарія, Румунія, Україна, Литва та Естонія поняття фінансової звітності дещо розширено, у Чехії, Вірменії, Латвії та Молдові навпаки звужене і неповне, а у Німеччині взагалі відсутнє.

Не менш важливим, ніж саме поняття фінансової звітності, є мета її складання. Так, п. 7 МСФЗ 1 визначає, що метою складання фінансових звітів є надання інформації про фінансовий стан, фінансові результати діяльності та рух грошових потоків підприємства, яка є корисною для широкого кола користувачів при прийнятті ними економічних рішень[4] [47]. Тобто, міжнародні стандарти акцентують увагу на корисності інформації, представленої у фінансовій звітності. Що стосується країн-учасниць СРСР та країн Європи, то принципових відмінностей у визначенні мети фінансових звітів немає, але в законодавстві деяких країн це поняття дещо розширене, а у деяких наводиться звуженим.

Інформація, що забезпечує досягнення мети фінансової звітності, подається у вигляді фінансових звітів, склад яких визначається законодавством. У фінансовій звітності, крім кількісних вимог, висуваються також якісні з метою відповідності наданої у звітах інформації вимогам користувачів. Для того, щоб інформація, яка подається у фінансовій звітності відповідала якісним характеристикам, і була,

[3] Міжнародний стандарт фінансової звітності 1 «Подання фінансової звітності» від 01.01.2012 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/929_013

[4] Міжнародний стандарт фінансової звітності 1 «Подання фінансової звітності» від 01.01.2012 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/929_013

насамперед, корисною, передбачені принципи бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

Таким чином, у таких європейських країнах, як: Польща, Німеччина, Болгарія, Румунія та Чехія перша хвиля переходу на міжнародні стандарти фінансової звітності вже минула. Сьогодні суб'єкти господарювання вчаться «жити» з МСФЗ, а саме, під тиском ринкових процесів змушені приймати і застосовувати єдині промислові та галузеві стандарти незалежно від національних кордонів, які дедалі меншою мірою впливають на звітність. Крім того, більшість пострадянських країн також поступово приводять своє законодавство щодо питань регулювання бухгалтерського обліку та фінансової звітності у відповідність з МСФЗ. Зокрема, такі країни як Грузія, Киргизстан і Естонія повністю перейшли на використання міжнародних стандартів. Але залишається ще безліч неврегульованих розбіжностей, головними з яких є якісні характеристики і принциповість фінансових звітів.

Відповідно до п. 1 ст. 22 Закону України «Про кредитні спілки» кредитні спілки зобов'язані вести оперативний та бухгалтерський облік результатів своєї діяльності відповідно до законодавства України, а також надавати Національній комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (далі – Нацкомфінпослуг) фінансову звітність та інші звітні дані в обсягах, формах та у строки, встановлені Нацкомфінпослуг[5]. Однак, в умовах інтеграції України до світового економічного простору, перехід бізнесу до системи обліку за міжнародними стандартами фінансової звітності є об'єктивною необхідністю. Важливим етапом у цьому напряму стало прийняття 12 травня 2011 року Верховною Радою України змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», згідно з яким публічні акціонерні товариства, банки, страховики, а також підприємства, які провадять господарську діяльність за видами, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України, складають фінансову звітність та консолідовану фінансову звітність за міжнародними стандартами[6]. Починаючи з 01.01.2015 р. кредитні спілки зобов'язані складати фінансову звітність відповідно до міжнародних стандартів фінансової звітності[7].

Повний комплект фінансової звітності за МСБО 1 «Подання фінансової звітності» містить: Звіт про фінансовий стан на кінець періоду; Звіт про сукупні доходи за період; Звіт про зміни у власному капіталі за період; Звіт про рух грошових коштів за період; Примітки (містять стислий виклад суттєвих облікових політик та інші пояснення); Звіт про фінансовий стан на початок найбільш давнього порівняльного періоду, коли суб'єкт господарювання застосовує облікову політику ретроспективно або здійснює ретроспективний перерахунок статей своєї фінансової звітності, або коли він перекласифікує статті своєї фінансової звітності[8]. Крім того, Нацкомфінпослуг

[5] Закон України «Про кредитні спілки» № 2908-III від 20.12.2001 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2908-14

[6] Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» № 996 від 19.07.1999 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=996-14

[7] Порядок складання та подання звітності кредитними спілками та об'єднаними кредитними спілками до Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг» затверджено Розпорядженням ГФП України від 25.12.2003 № 177 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/REG8668.html.

[8] Міжнародний стандарт фінансової звітності 1

вимагає від кредитних спілок подання Звітних даних (Загальна інформація про кредитну спілку; Звітні дані про фінансову діяльність кредитної спілки; Звітні дані про склад активів і пасивів кредитної спілки; Звітні дані про доходи та витрати кредитної спілки; Розрахунок необхідної суми резерву покриття втрат від непоповернених кредитів кредитної спілки; Звітні дані про кредитну діяльність кредитної спілки; Звітні дані про залучені кошти від юридичних осіб; Звітні дані про діяльність відокремлених підрозділів кредитної спілки; Звітні дані про стан виконання зобов'язань за внесками (вкладами) на депозитні рахунки) і пояснень до них.

Інформація про фінансовий стан кредитної спілки відображається у формі № 1 «Баланс» (Звіт про фінансовий стан) та Звітних даних про склад активів і пасивів кредитної спілки. Результати аналізу щодо інформативності форм звітності кредитних спілок свідчать про некоректність представлення та дублювання інформації, що вказує на необхідність удосконалення методики формування фінансових звітів та приведення їх до вимог МСФЗ в наступних аспектах.

Інформація, подана у формі № 1 «Баланс» (Звіт про фінансовий стан) щодо активів («Нематеріальні активи», «Основні засоби», «Незавершені капітальні інвестиції», «Гроші та їх еквіваленти», «Поточні фінансові інвестиції», «Витрати майбутніх періодів») та пасивів («Пайовий капітал», «Додатковий капітал», «Резервний капітал», «Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)»; «Цільове фінансування»; «Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з оплати праці», «Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками зі страхування») дублюється у Звітних даних про склад активів і пасивів кредитної спілки. Дані щодо наданих кредитів, заборгованості за простроченими і неповерненими кредитами, резервів забезпечення покриття втрат від неповернених кредитів, внесків на депозитні рахунки, розрахунків за зобов'язаннями та інша інформація наводиться у Звітних даних в аналітичному розрізі, а в балансі – інформація згрупована і наведена за субрахунками другого і третього порядків. Таким чином, інформація про фінансовий стан кредитної спілки відображається як у формі № 1 «Баланс» (Звіт про фінансовий стан), так і у Звітних даних про склад активів і пасивів кредитної спілки.

Крім того, відповідно до МСФЗ, суб'єкти господарювання повинні розкривати у звітах інформацію, що дозволяє користувачам оцінити значимість фінансових інструментів для фінансового стану та результатів діяльності підприємства, а також характер і рівень ризиків, що виникають в наслідок використання фінансових інструментів, і як підприємство управляє цими ризиками. Очевидно, що форма № 1 «Баланс» (Звіт про фінансовий стан) не надає достатньо корисну інформацію щодо управління ризиками підприємства. Тому пропонується інформацію про надані кредити, залучені депозити та розрахунки з контрагентами відображати в пояснювальній записці до фінансової звітності, а Звітні дані про склад активів і пасивів кредитної спілки виключити зі складу звітних даних, що дозволить дані про фінансовий стан кредитних спілок привести у відповідність до вимог МСФЗ.

Відображення інформації про фінансові результати діяльності кредитних

«Подання фінансової звітності» від 01.01.2012 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/929_013

спілок, що надається у формі № 2 «Звіт про фінансові результати» (Звіт про сукупний дохід) та у Звітних даних про доходи і витрати кредитної спілки, теж є проблемним аспектом, що пов'язано з методологічними підходами до формування фінансових звітів[9]. Так, форма № 2 «Звіт про фінансові результати» (Звіт про сукупні доходи) заповнюється відповідно до принципів бухгалтерського обліку, зазначених в Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»[10], які приведені у відповідність з принципами МСБО. Одним із принципів є принцип нарахування та відповідності доходів і витрат, згідно з яким доходи і витрати відображаються в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності в момент їх виникнення незалежно від дати надходження або сплати грошових коштів. Цей принцип також вказаний у п. 25 МСБО 1 «Подання фінансової звітності», його використання є обов'язковим при складанні фінансових звітів. Звітні дані про доходи і витрати кредитної спілки складаються з порушенням цього принципу, оскільки перший розділ «Визначення доходу» (за винятком статей 100 «Отримані штрафи, пені» і 110 «Інші непроцентні доходи») складається з використанням касового методу, який суперечить вимогам МСФЗ.

Ще одним принципом, дотримання якого порушується при складанні Звітних даних про доходи і витрати кредитної спілки, є принцип превалювання сутності над формою, згідно з яким операції повинні враховуватися відповідно до їх сутності, а не лише виходячи з юридичної форми. Методичними рекомендаціями з ведення бухгалтерського обліку кредитними спілками та об'єднаними кредитними спілками[11] передбачається враховувати доходи у вигляді нарахованих відсотків за наданими кредитами у складі інших доходів операційної діяльності. Враховуючи специфіку діяльності кредитної спілки, нараховані відсотки за наданими кредитами є доходами від основної операційної діяльності кредитної спілки, і, відповідно до стандартів і принципів бухгалтерського обліку, вони повинні відображатися у складі доходів від наданих послуг. Крім того, Звітні дані про доходи і витрати кредитної спілки дублюють інформацію, надану у формі № 2 «Звіт про фінансові результати» (Звіт про сукупні доходи).

МСБО 1 «Подання фінансової звітності» визначає, що суб'єкт господарювання повинен подавати усі статті доходу та витрат, визнані за період:

- у єдиному звіті про прибутки та збитки;
- у двох звітах: звіті, що відображає компоненти прибутку або збитку (окремий звіт про прибутки та збитки) та другому звіті, що починається з прибутку або збитку та відображає компоненти іншого сукупного прибутку (звіт про сукупні доходи).

[9] Методичні рекомендації щодо ведення бухгалтерського обліку кредитною спілкою та об'єднаною кредитною спілкою, затверджені Розпорядженням Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг України № 171 від 18.12.2003 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.ukrcu.kiev.ua/dfp/com181203.htm

[10] Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» № 996 від 19.07.1999 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=996-14

[11] Методичні рекомендації щодо ведення бухгалтерського обліку кредитною спілкою та об'єднаною кредитною спілкою, затверджені Розпорядженням Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг України № 171 від 18.12.2003 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.ukrcu.kiev.ua/dfp/com181203.htm

Крім того, вище вказаним МСБО передбачено перелік мінімальних рядків звіту про прибутки і збитки та сукупний дохід, однак при цьому зауважено, що «суб'єкт господарювання бере до уваги такі чинники, як суттєвість і характер, а також функцію статей доходу та витрат. Наприклад, фінансова установа може змінити описи з метою надання інформації, яка стосується діяльності фінансової установи»[12]. Таким чином, запровадження кредитними спілками МСФЗ не змінює абсолютної величини фінансового результату, а дає можливість представити інформацію в широкому аналітичному розрізі з врахуванням специфіки діяльності, що дає можливість проводити всебічний аналіз і приймати обґрунтовані управлінські рішення.

Висновки. Враховуючи сучасні тенденції розвитку ринкової економіки, фінансові послуги набувають все більшого значення. Невід'ємним елементом активного розвитку ринку фінансових послуг є кредитна кооперація.

Звітність кредитних спілок України включає в себе фінансові звіти, передбачені Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», а також Звітні дані, передбачені Розпорядженням Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг України «Про затвердження Порядку складання та подання звітності кредитними спілками та об'єднаними кредитними спілками до Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг України». Форми фінансової звітності є стандартизованими і загальноприйнятими для всіх суб'єктів господарювання. Незважаючи на це, вони не повною мірою розкривають специфічні особливості діяльності кредитних спілок.

Звітні дані кредитної спілки розкривають специфіку діяльності, але форма їх надання та методологічні основи, які використовуються при формуванні, суперечать вимогам МСФЗ. Головними невідповідностями є дублювання Звітними даними про склад активів і пасивів кредитної спілки інформації форми № 1 «Баланс» (Звіт про фінансовий стан), а також Звітними даними про доходи та витрати кредитної спілки даних форми № 2 «Звіт про фінансові результати» (Звіт про сукупні доходи). Недотримання таких принципів бухгалтерського обліку як превалювання сутності над формою, а також нарахування та відповідності доходів і витрат присутній при складанні Звітних даних про доходи і витрати кредитної спілки.

Зазначені та інші проблемні питання звітності кредитних спілок обумовлюють необхідність трансформації форм спеціальної звітності та приведення їх у відповідність з міжнародними стандартами. Цього можна досягти шляхом зміни форми Звітних даних про доходи і витрати кредитної спілки, в якій би інформація відображалася з урахуванням всіх принципів бухгалтерського обліку. Альтернативним шляхом є виключення Звітних даних зі складу звітності кредитних спілок з одночасною трансформацією фінансової звітності згідно вимог міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, і відображенням інформації про нараховані доходи та витрати кредитних спілок в пояснювальній записці.

Таким чином, гармонізація звітності кредитних спілок з міжнародними стандартами бухгалтерської звітності, вдосконалення сучасних форм звітності є

[12] Міжнародний стандарт фінансової звітності 1 «Подання фінансової звітності» від 01.01.2012 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/929_013

важливою проблемою, вирішення якої забезпечить достовірність, порівняність і головне якісність звітності. Удосконалення звітності кредитних спілок дасть можливість представити інформацію в широкому аналітичному розрізі з урахуванням специфіки діяльності кредитних спілок та допоможе досягти вимог МСФЗ.

Література

Закон Болгарії «Про кредитні кооперативи і асоціації» від 18.07.2001 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://parliament.bg/bills/39/154-01-9.pdf.

Закон Болгарії «Бухгалтерія» № 98 від 16.11.2001 [Електронний ресурс] – Режим доступу: file:///C:/Users/Vika/Downloads/ZAcc_2014.pdf.

Закон Німеччини «Про кооперативні товариства» від 01.05.1889 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.ilo.org/dyn/natlex/natlex4.detail?p_lang=en&p_isn=76949&p_country=DEU&p_count=1231&p_classification=11&p_classcount=3.

Закон Німеччини «Про бухгалтерський облік деяких компаній і груп» від 15.08.1969 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://translate.google.com.ua/translate?hl=ru&sl=de&u=http://www.gesetze-im-internet.de/publg/&prev=search.

Закон Республіки Азербайджан «Про кредитні спілки» № 876 від 02.05.2000 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://bank.abc.az/index.php?p=48.

Закон Республіки Азербайджан «Про небанківські кредитні організації» №933-IIIQ від 25.11.2009 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=30660.

Закон Республіки Азербайджан «Про бухгалтерський облік» № 716-IIQ від 29.06.2004 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.maliyye.gov.az/node/1000.

Закон Республіки Білорусь «Про споживчу кооперацію (споживчих товариства, їх спілки) у Республіці Білорусь» № 93-З від 25.02.2002 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.pravo.by/main.aspx?guid=3871&p0=H10200093.

Закон Республіки Білорусь «Про бухгалтерський облік і звітність» №3321 від 18.10.1994 [Електронний ресурс] – Режим доступу: // http://www.minfin.gov.by/rmenu/business-accounting/.

Закон Республіки Вірменія «Про кредитні організації» №ЗР-359 від 22.06.2002 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?Rgn=27339.

Закон Республіки Вірменія «Про бухгалтерський облік» № 515 від 26.12.2002 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https: //www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=1344&lang=rus.

Закон Республіки Грузія «Про небанківські депозитні організації - кредитні спілки» № 1608 – RS від 04.07.2002 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://translate.google.com.ua/translate?hl=ru&sl=ka&u=https://www.nbg.gov.ge/index.php%3Fm%3D178&prev=search.

Закон Республіки Грузія «Про бухгалтерський облік і аудит фінансової звітності» від 01.01.2015 [Електронний ресурс] – Режим доступу:https://translate.google.com.ua/translate?hl=ru&sl=ka&u=http://www.fin.ge/index.php%3Fpage%3Dlegislative-acts%26urlpart%3Dkanoni-bugaltruli-agricxvisa-da-finansuri-auditis-shesaxeb&prev=search.

Закон Республіки Естонія «Про кредитні установи» від 09.02.1999 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://estonia.news-city.info/docs/sistemse/dok_iegwuz/page7.htm.

Закон Республіки Естонія «Про бухгалтерський облік» № 285 від 10.12.2002 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.legaltext.ee/en/andmebaas/ava.asp?m=022.

Закон Республіки Казахстан «Про споживчі кооперативи» N 197-II від 08.05.2001 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=1295.

Закон Республіки Казахстан «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» № 234-III від 28.02.2007 [Електронний ресурс] – Режим доступу:https://www.minfin.kz/index.php?uin=1145429273&chapter=1209354844.

Закон Республіки Киргизстан «Про кредитні спілки» N 117 від 28.10.1999 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=61.

Закон Республіки Киргизстан «Про бухгалтерський облік» № 76 від 29.04.2002 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.minfin.kg/index.php?option=com_content&view = category & id = 65 & Itemid = 135.

Закон Республіка Латвія «Про кредитні спілки» № 160 від 18.04.2001 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://latvia.news-city.info/docs/sistemsr/dok_ierydo.htm.

Закон Республіки Латвії «Про бухгалтерський облік» № 44 від 14.10.1992 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://fm.gov.lv/?eng/accountancy.

Закон Республіки Латвії «Про річні звіти підприємств» № 45 від 14.10.1992 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://fm.gov.lv/?eng/accountancy.

Закон Республіки Литви «Про кредитні спілки» № I -796 від 21.02.1995 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.lb.lt/legal_information_1.

Закон Литовської Республіки «Про фінансову звітність підприємств» № IX-575 від 06.11.2001 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.finmin.lt/c/portal/layout?p_l_id=PUB.1.80.

Закон Республіки Литви «Про бухгалтерський облік» № IX-574 від 06.11.2001 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.finmin.lt/c/portal/layout?p_l_id=PUB.1.79.

Закон Республіки Молдова «Про споживчу кооперацію» № 1252-XIV від 28.09.2000 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=61.

Закон Республіки Молдова «Про бухгалтерський облік» № 113-XVI від 27.04.2007 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.mf.gov.md/ru/actnorm/contabil/lawcontabil/.

Закон Республіки Таджикистан «Про кредитні спілки» №942 від 19.03.2013 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=59040.

Закон Республіки Таджикистан «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» № 702 від 25.03.2011 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://mmk.tj/legislation/base/.

Закон Республіки Чехії «Про кредитні спілки і деякі пов'язані з цим заходи та про внесення змін до Чеської національної ради» № 87 від 20.04.1995 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakony.penize.cz/87-1995-sb-zakon-o-sporitelnich-a-uvernich-druzstvech-a-nekterych-opatrenich-s-tim-souvisejicich-a-o-doplneni-zakona-ceske-narodni-rady-c-586-1992-sb.

Закон Республіки Чехії «Про бухгалтерський облік» №563 від 12.12.1991 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://translate.google.com.ua/translate?hl=ru&sl=cs&u=http://zakony.kurzy.cz/563-1991-zakon-o-ucetnictvi/&prev=search.

Закон Польщі «Про кооперативне право» № 30 від 16.09.1982 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19820300210.

Закон Польщі «Про бухгалтерський облік» №591 від 29.09.1994 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19941210591.

Закон Російської Федерації «Про кредитні кооперації» N 190-ФЗ від 18. 07. 2009 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://base.garant.ru/12168343/.

Закон Румунії «Про правовий режим співробітників кредитних спілок та їх об'єднань» 122/1996 від 22.04.2009 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20120000855.

Закон Румунії «Про союзи пенсіонерів» № 540/2002 від 12.02.2002 2009 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.dreptonline.ro/legislatie/legea_regimul_juridic_case_ajutor_reciproc_salariatilor_uni-uni_122_1996_republicata_2009.php.

Закон Румунії «Про бухгалтерський облік» №82 від 24.12.1991 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.dreptonline.ro/legislatie/legea_contabilitatii.php.

Закон Туркменістану «Про кредитні спілки» № 3 від 30.09.2011 Електронний ресурс] – Режим доступу: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=46416.

Закон Туркменістану «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» № 155-IV від 27.11.2010 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.turkmenistan.gov.tm/_ru/laws/?laws=01hf.

Закон України «Про кредитні спілки» № 2908-III від 20.12.2001 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2908-14

Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» № 996 від 19.07.1999 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=996-14

Федеральний закон Російської Федерації «Про бухгалтерський облік» № 129-ФЗ від 21.11.1996 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www1.minfin.ru/ru/accounting/accounting/legislation/legislation/.

Цивільний кодекс Республіки Білорусь № 218-З від 07.12.1998 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.pravo.by/world_of_law/text.asp?RN=hk9800218.

Гончаренко В.В. Кредитні спілки як фінансові кооперативи: міжнародний досвід та українська практика. – К.: Глобус, 1997. – 213с.

Гончаренко О.О., Лютова Г.М. Облік доходів и витрат кредитних спілок та їх відображення у звітності // Науково-теоретичний журнал Дніпропетровського аграрного університету «Ефективна економіка». – 2009 [Електронний ресурс] – Режим доступу: // http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=88.

Концептуальна основа фінансової звітності від 01.09.2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/929_009.

Міжнародний стандарт фінансової звітності 1 «Подання фінансової звітності» від 01.01.2012 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/929_013

Методичні рекомендації щодо ведення бухгалтерського обліку кредитною спілкою та об'єднаною кредитною спілкою, затверджені Розпорядженням Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг України № 171 від 18.12.2003 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.ukrcu.kiev.ua/dfp/com181203.htm

Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» № 73 від 07.02.2013 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13.

Огляд ринків. Національна комісія, що здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/content/oglyad-rinkiv.htm

Порядок складання та подання звітності кредитними спілками та об'єднаними кредитними спілками до Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг» затверджено Розпорядженням ГФП України від 25.12.2003 № 177 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/REG8668.html.

AZ INFLÁCIÓ ÉRTELMEZÉSE ÉS HATÁSA NAPJAINKRA

Magurszka Rita

tanár, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Felsőfokú Szakképzési Intézet

Az infláció mind a közvéleményt, mind a közgazdászokat állandóan foglalkoztató jelenség, mely súlyos gond azoknak, akik együtt kényszerülnek vele élni. Ugyanakkor a gazdaságpolitika szempontjából egyrészt veszélyforrás, másrészt eszköz bizonyos célok eléréséhez. Ukrajna lakossága az elmúlt években több inflációs időszakot élt át. A második világháború utáni több száz – illetve ezer – százalékos inflációt leszámítva az évezred utolsó évtizedének gazdasági élete produkálta a legjelentősebb inflációs hullámot.

Abstract

Інфляція явище, яке постійно досліджується як на державному рівні, так окремими економістами, що є серйозною проблемою для тих, хто змушений жити з нею. Проте, з точки зору економічної політики одночасно є джерелом загроз та інструментом для досягнення певних цілей. Населення України в останні роки пережило кілька інфляційних періодів. Крім кількасотневого чи тисячного відсоткового рівня інфляції після Другої світової війни, економічне життя останніх десятиліть тисячоліття характеризується найбільшими інфляційними хвилями.

Az árakkal, illetve azok változásával a mindennapi életben naponta találkozunk. A gazdaságban az árak folyamatosan változnak. Inflációról akkor beszélünk, amikor az árak a termékek széles körében tartósan emelkednek. Az árak emelkedése esetén csökken a pénz vásárló értéke. Ugyanazért az összegért kevesebbet tudunk vásárolni. Amennyiben a termékek iránti kereslet nagyobb, mint amennyit éppen előállítanak, vagy az előállítás költségei emelkednek, a fogyasztói árak nőnek. A magas infláció költséges a gazdasági szereplők számára. De az is kedvezőtlen, ha a gazdaság tartós visszaesése miatt csökkenek az árak, ami a defláció egyik fajtája. Ami viszont előnyös, az alacsony szintű stabil infláció, amit árstabilitásnak nevezünk. A jegybank fő feladata az árstabilitás elérése és fenntartása[1].

Az infláció fajtái

- Kúszó infláció

Az árszínvonal nő ugyan, de mértékletesen, néhány százalékkal. Az inflációs ráta stabilan alakul, ez az infláció nem zavarja a gazdasági tisztánlátást, az egyes gazdasági szereplők viszonylag megbízható képpel rendelkeznek a következő időszakban várható költség alakulásáról.

- Vágtató infláció

Erre az inflációra az évi két vagy három számjegyű inflációs ráta jellemző. A pénz gyorsan veszít az értékéből, ami a gazdasági szereplőket arra készteti, hogy vagyonukat inkább külföldi fizetési eszközökben vagy értékálló tárgyakban tartsák. Ez az oka annak, hogy a vágtató infláció a termékek iránti keresletet növeli, ami kapacitásfelesleggel rendelkező nemzetgazdaságokat elismerésre méltó gazdasági teljesítményekre ösztönözhet, az erőforráskorlátos gazdaságokban viszont inkább felvásárlási rohamokhoz vezet.

[1] *Mikroökonómia – Árelmélet és alkalmazásai J. Hirshleifer, A. Glazer, D. Hirshleifer, Osiris Kiadó, 2009*

- Hiperinfláció

A pénznek oly mértékű elértéktelenedése jellemzi a hiperinflációt, amely a gazdaság zavartalan működését már nem biztosítja. Szinte napról napra változnak az árak, sőt a hiperinfláció végső fázisában a pénzt azonnal kell elkölteni, mert 1-2 óra múlva már nem ér semmit. Hiperinfláció esetében a gazdasági szereplők döntéshozatala minden objektív alapot nélkülöz. Az árszínvonal ilyen alakulása gyakorlatilag szétzilálja a gazdasági élet egészét, és a társadalom minden területén érezteti a hatását. A hiperinfláció elleni küzdelem más eszközöket igényel, mint a gazdaság működőképességét még fenntartó kúszó és vágtató infláció.

Míg az utóbbi esetben gyakran még a gazdasági szabályozók módosításával lehet eredményeket elérni, az előbbi csak a komplex gazdasági csomagterv keretében küzdhető le eredményesen.

Az infláció okainak különböző magyarázatai

A tartós áremelkedést a pénzpiac és az árupiac viszonya alapjául kell értelmezni, ez azt jelenti, hogy az inflációt vagy

- az árupiaci viszonyokról vezetjük le, vagy
- pénzpiaci helyzetből kiindulva adunk egy értelmezést, vagy
- két piac együttes hatását figyelembe véve igyekszünk a kérdést tisztázni.

Ha az infláció az áru- és pénzpiac kapcsolata alapján érthető, akkor ez azt jelenti, hogy inflációs folyamatok az árupiaci túlkereslet miatt kezdődnek. Ez kétféleképpen alakulhat ki: Egyrészt a kereslet növekedése miatt, aminek kiváltói lehetnek az autonóm keresleti tényezők ugyanúgy, mint a nominál pénzmennyiség növekedése[2].

Keresleti infláció

Keresleti inflációról beszélünk, ha a megnövekedett kereslet az árszínvonal emelkedés kiváltója. Ennek megfelelően különbséget teszünk a keresleti infláción belül: árinfláció, amikor az autonóm keresleti tényezők váltják ki az árszínvonal növekedését és pénzinfláció, amikor a felduzzadt pénzmennyiség az árszintemelkedés oka.

Kínálati infláció

Kínálati infláción a makrokínálat elégtelensége miatt kiváltott árszínvonal emelkedését értjük.

Az infláció közvetlen hatásai

Egy egészséges gazdaságú országban az infláció egy természetes folyamat, csak éppen az nem mindegy már, hogy mekkora annak a mértéke. Az infláció a pénzromlás ütemét, a pénz értéktelenedését, vagyis vásárlóerejének csökkenését jelenti. Az inflációt a fogyasztói árindex változásaként is szokás definiálni. De vajon ez a vásárlóerő csökkenés mit jelent a gyakorlatban? Hogyan kell ezt elképzelni, hiszen nap mint nap tapasztaljuk a saját bőrünkön (és legfőképpen a pénztárcánkon) az infláció hatásait[3].

Amíg tavaly ilyenkor ezen a napon 40 UAH-ból 5 kenyérre (a lehető legegyszerűbbre) futotta, így egy év múlva már csak négy telik ki belőle. Ugyanez a helyzet a megtakarításainkkal is, főleg, hogyha ezeket otthon tartjuk. Vért izzadva félre tudunk tenni 1000 UAH-ot,

[2] Milton Friedman: Infláció, munkanélküliség, monetarizmus. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest,1986
[3] *Pénzirántyű. Az infláció fogalma és mérése. Zatykó Péter. 2010.*

ez csak áll otthon, nem történik vele semmi. Ugyanaz jellemző a megtakarításainkra is.

Hogyan mérhetjük az árszínvonal változását?

Amikor azt tapasztaljuk, hogy a kenyér ára 8 UAH-ról 12 UAH-ra nőtt, könnyen megállapíthatjuk, hogy a kenyér ára
$\frac{12-8}{8}$ x 100% = 50%-kal emelkedett.
Ha csak a kenyér ára emelkedik, akkor nem beszélünk inflációról. Sok termék áránál kell tapasztalnunk ehhez hasonló változást. Valamennyinél számszerűsíteni kell az előbbivel azonos módon, mekkora áremelkedés történt, majd a változásokat átlagoljuk. Ha részletes családi kasszát vezetünk, akkor pontosan ki tudjuk számítani, hogyan alakultak az általunk fogyasztott termékek árai. Vizsgálhatjuk egyik hónapról a másikra, de egyik évről a másikra is. Lényeges, hogy minden terméket olyan arányban vegyünk figyelembe, amekkora súlya van az összfogyasztásunkban.

Az infláció hatása a gazdaságra

A pénz illúziója kifejezésen elsősorban azt szokták érteni, hogy az emberek csak nominálisan értékelik a pénzt, és nem tudják reál értéken kezelni. Például az emberek többsége inkább örül egy 10%-os fizetésemelésnek 12%-os infláció mellett, mint 1%-os növekedésnek 0% infláció mellett. Nem véletlen, hogy az infláció közkedvelt gazdaságpolitikai eszköz.

A gazdaság számára az a kívánatos, ha az infláció mértéke a lassú (vagy kúszó) infláció tartományába esik. A hiperinfláció, amely több száz százalékos is lehet, már az árváltozás kezelhetetlenségét mutatja, míg a defláció, vagyis a negatív infláció a gazdasági növekedést fogja vissza, vagy egyenesen gazdasági visszaeséshez vezet.

Az infláció ütemén kívül nagy jelentősége van az infláció kiszámíthatóságának és kiegyensúlyozottságának. Kiszámítható infláció esetén az árszínvonal-változás mértéke éveken át ugyanakkora, így a gazdaság szerepelői tartósan alkalmazkodni tudnak a nagyobb léptékű, akár évi 8–10%-os inflációhoz is. Kiegyensúlyozott infláció esetén a különböző termékek árai ugyanolyan mértékben emelkednek, ezért az árstruktúra nem változik. A kiszámítható és kiegyensúlyozott inflációnak még nagyobb inflációs ráta mellett sincs negatív hatása a gazdaságra. A nem kiszámítható infláció rontja a gazdasági előretervezhetőséget, ezért hatékonyságvesztést eredményez. A nem kiegyensúlyozott infláció a változó árstruktúra révén az egyes társadalmi csoportok jövedelmét befolyásolja, ezáltal jövedelem-újraelosztó hatással bír.

Az infláció hatással van a munkanélküliségi rátára is. Rövid távon az munkanélküliség és az infláció között ellentétes irányú változás figyelhető meg. Ezt az összefüggést a Philips-görbe szemlélteti. Hosszabb távon azonban megjelenhet a stagfláció, amelynél a magas munkanélküliségi rátához gyorsabb inflációs ütem társul. Ez utóbbiból levonható az a gazdaságpolitika számára lényeges következtetés, hogy a monetáris politikáért felelős központi bank illetve a fiskális politikáért felelős kormányzat által szabadabbra engedett infláció árán sem csökkenthető hosszú távon a munkanélküliség. Rövid távon (egy–másfél év) azonban igaz, hogy a megnövekedett infláció csökkenti a munkanélküliséget, míg az egyre alacsonyabb inflációs ráta növeli az állástalanok számát.

Ukrajnában a 90-es évek elején az infláció óriási rohamban emelkedett, és az árak alig fél nap leforgása alatt a duplájukra emelkedtek. Ezt jól szemlélteti az 1. sz. táblázat, összesen 10 256 százalék pontos éves pénzromlást okozva. Ezzel az ukrán hiperinfláció hosszú időre példája lett a gazdasági kataklizmáknak.

A hiperinflációval egyidejűleg megnőtt az éhező nincstelenek száma. falvakban és városokban egyaránt, továbbá a közbiztonság romlása volt megfigyelhető. A Szovjetunió felbomlása után egy ideiglenes valutát vezettek be, a karbovanyecet. Ezt váltotta le 1996-ban a hrivnya, az átváltási arány 1 hrivnya = 100 000 karbovanyec volt. A valuta azóta sokat veszített értékéből, főleg a gazdasági válságoknak köszönhetően.

Az új fizetőeszközt segítette az újjáéledő ipar és a fiskális konszolidáció. Az inflációs rekord egészen sokáig tartotta magát.

1. táblázat. ***Inflációs mutatók 1990-től napjainkig***

	Január	Február	Március	Április	Május	Június	Július	Augusztus	Szeptember	Október	November	December	Éves
1991								104,0	104,5	105,9	116,5	124,6	**390**
1992	385,2	115,3	112,1	107,6	114,4	126,5	122,1	108,3	110,6	112,4	122,0	135,1	**2100**
1993	173,2	128,8	122,1	123,6	127,6	171,7	137,6	121,7	180,3	166,1	145,3	190,8	**10256**
1994	119,2	112,6	105,7	106,0	105,2	103,9	102,1	102,6	107,3	122,6	172,3	128,4	**501**
1995	121,2	118,1	111,4	105,8	104,6	104,8	105,2	104,6	114,2	109,1	106,2	104,6	**281,7**
1996	109,4	107,4	103,0	102,4	100,7	100,1	100,1	105,7	102,0	101,5	101,2	100,9	**139,7**
1997	102,2	101,2	100,1	100,8	100,8	100,1	100,1	100,0	101,2	100,9	100,9	101,4	**110,1**
1998	101,3	100,2	100,2	101,3	100,0	100,0	99,1	100,2	103,8	106,2	103,0	103,3	**120,0**
1999	101,5	101,0	101,0	102,3	102,4	100,1	99,0	101,0	101,4	101,1	102,9	104,1	**119,2**
2000	104,6	103,3	102,0	101,7	102,1	103,7	99,9	100,0	102,6	101,4	100,4	101,6	**125,8**
2001	101,5	100,6	100,6	101,5	100,4	100,6	98,3	99,8	100,4	100,2	100,5	101,6	**106,1**
2002	101,0	98,6	99,3	101,4	99,7	98,2	98,5	99,8	100,2	100,7	100,7	101,4	**99,4**
2003	101,5	101,1	101,1	100,7	100,0	100,1	99,9	98,3	100,6	101,3	101,9	101,5	**108,2**
2004	101,4	100,4	100,4	100,7	100,7	100,7	100,0	99,9	101,3	102,2	101,6	102,4	**112,3**
2005	101,7	101,0	101,6	100,7	100,6	100,6	100,3	100,0	100,4	100,9	101,2	100,9	**110,3**
2006	101,2	101,8	99,7	99,6	100,5	100,1	100,9	100,0	102,0	102,6	101,8	100,9	**111,6**
2007	100,5	100,6	100,2	100,0	100,6	102,2	101,4	100,6	102,2	102,9	102,2	102,1	**116,6**
2008	102,9	102,7	103,8	103,1	101,3	100,8	99,5	99,9	101,1	101,7	101,5	102,1	**122,3**
2009	102,9	101,5	101,4	100,9	100,5	101,1	99,9	99,8	100,8	100,9	101,1	100,9	**112,3**
2010	101,8	101,9	100,9	99,7	99,4	99,6	99,8	101,2	102,9	100,5	100,3	100,8	**109,1**
2011	101,0	100,9	101,4	101,3	100,8	100,4	98,7	99,6	100,1	100,0	100,1	100,2	**104,6**
2012	100,2	100,2	100,3	100,0	99,7	99,7	99,8	99,7	100,1	100,0	99,9	100,2	**99,8**
2013	100,2	99,9	100,0	100,0	100,1	100,0	99,9	99,3	100,0	100,4	100,2	100,5	**100,5**
2014	100,2	100,6	102,2	103,3	103,8	101,0	100,4	100,8	102,9	102,4	101,9	103,0	**124,9**
2015	103,1	105,3	110,8	114,0	102,2	100,4	99,0	99,2	102,3	98,7	102	100,7	**143,3**
2016	100,9	99,6	101	103,5	100,1	99,8	99,9						104,8

Forrás: http://insiders.com.ua/spravochnik/indeks-inflyatsii

Hivatalosan az Ukrán Allami Statisztikai Hivatal és az NBU közli az árszínvonal alakulását, köztük a minket leginkább érintő Fogyasztói ár-index változását (angol nyelvű megfelelője: CPI azaz Consumer Price Index). A statisztikusok hasonlóan járnak el, mint a családi kiadások esetében. A **fogyasztói árindex**[4] az infláció jelzésére szolgáló indexszám. Méri a lakosság által megvásárolt áruk, igénybe vett szolgáltatások árának átlagos változását egy meghatározott időintervallumon belül. Általában ezt tekintik az infláció mérőszámának, bár a teljes infláció becsléséhez és meghatározásához sok más árindexet is érdemes figyelembe venni.

Az árszínvonal-változás szektoronként, árucikkenként, termék- vagy fogyasztói csoportonként is meghatározható A statisztikai hivatal rendszeresen közli pl. a mezőgazdasági termékek árszínvonal-változását, az ipari termékek árindexét, vagy éppen a nyugdíjasok fogyasztási kosarának árszínvonal-változását. Ez utóbbiban természetesen nagyobb súlya van – az átlagos fogyasztói kosárhoz képest – a kenyérnek és egyéb alapvető élelmiszernek, viszont kisebb a súlya például az informatikai termékeknek vagy a sportszereknek [5].

Napjaink inflációja Ukrajnában

A nemzetközi formáktól eltérően az Ukrán Állami Statisztikai Hivatal UAH-ban nem százalékban, hanem százalékpontban[6] adja meg az infláció mértékét.

2. táblázat. ***Inflációs ráta alakulása Ukrajnában 2011–2016-között***

Hónap	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Január	101	100,2	100,2	100,2	103,1	100,9
Február	100,9	100,2	99,9	100,6	105,3	99,6
Március	101,4	100,3	100	102,2	110,8	101
Április	101,3	100	100	103,3	114	103,5
Május	100,8	99,7	100,1	103,8	102,2	100,1
Június	100,4	99,7	100	101	100,4	99,8
Július	98,7	99,8	99,9	100,4	99	99,9
Augusztus	99,6	99,7	99,3	100,8	99,2	
Szeptember	100,1	100,1	100	102,9	102,3	
Október	100	100	100,4	102,4	98,7	
November	100,1	99,9	100,2	101,9	102	
December	100,1	100,2	100,5	103	100,7	
Éves összesen	104,6	99,8	100,5	124,9	143,3	104,9

Forrás: http://www.ukrstat.gov.ua/

Az áremelkedés alapvető tényezői lehetnek az Ukrán Nemzeti Bank monetáris politikájának változásai, a hrivnya gyengülése, valamint az ármeghatározás, az adók és a vámilletékek fölötti hatékonyabb ellenőrzés. Ugyanakkor, az áremelést ellensúlyozhatja az ukrán termékek megnövekedett kínálata, melyet nem tudnak Európában és Oroszországban értékesíteni.

[4] A fogyasztói árindexet eredetileg a bérek megélhetést biztosító szintjének meghatározására a munkaügyi hivatalok számolták, csak a XX. század második felében vették át a fogyasztói árindexek karbantartását a nemzeti statisztikai hivatalok.

[5] Pénziránytű. Az infláció fogalma és mérése. Zatykó Péter. 2010.

[6] A **százalékpont** aritmetikai egység, az egységnyi változás 1/100-ad része, a bázispont százszorosa. A százalékpont leggyakoribb célja a százalékban kifejezett adatok különbségének megadása. Százalékban kifejezett adat változását azért nem célszerű százalékban kifejezni, mivel ekkor kétféleképpen is értelmezhető az eredmény. Amikor például egy 5%-os kamat 2%-os növekedéséről beszélünk, nem egyértelmű, hogy 5,1%-ra vagy 7%-ra gondoltunk. Ugyanakkor, ha azt állítjuk, hogy az 5%-os kamat 2 százalékponttal emelkedett, egyértelmű, hogy 7% lett az új érték.

1. ábra. ***Az infláció alakulása napjainkban***

Forrás: saját szerkesztés

A 2. táblázat és az 1. sz. grafikon ábrázolja 2011-től napjainkig az infláció alakulását Ukrajnában. Megfigyelhetjük, hogy napjaink inflációja a 2011-s inflációs periódussal azonos. Ukrajnában az elmúlt évek adatait megvizsgálva megállapíthatjuk, hogy 2013-tól folyamatos az inflációemelkedés. Viszont egy nagyobb kiugrás észlelhető 2015-ben, amely napjainkra csökkenő tendenciát mutat. Egyre inkább elértéktelenedett fizetőeszköz a hrivnya. Ez idő alatt az országban nagyon nehéz idők voltak és vannak jelenleg is, melyek csak nehezítik a megélhetést Ukrajnában. A társadalomnak meg kellett és kell küzdeni a válságos gazdasági helyzettel. A létminimumból, az alacsony fizetésből és nyugdíjból kell kalkulálni a fogyasztói kosarak minél takarékosabb megoldását. Ennek negatívuma, hogy családok ezrei szakadtak szét egy jobb megélhetésért, külföldön vállaltak munkát. Az infláció a gazdasági szféra minden területén jelen van az utóbbi néhány évben.

3. táblázat. ***Termékek és szolgáltatások fogyasztói árindexe 2016-ban (az előző hónapok adatai), százalék***

	Január	Február	Március	Április	Május	Június	Július	Változás
Fogyasztói árindex	**100,9**	**99,6**	101,0	**103,5**	**100,1**	**99,8**	**99,9**	-1
Élelmiszerek és alkoholmentes italok	**102,2**	**99,3**	**99,3**	**100,1**	**100,2**	**99,4**	**99,1**	-3,1
Élelmiszer	102,3	99,2	99,2	100	100,2	99,2	99,1	-3,2
Péktermékek	100,7	101	100,9	101,3	100,7	101,1	100,3	-0,4
Kenyér	100,9	100,6	100,2	100,2	100,2	100,4	100	-0,9
Tésztafélkék (makaróni)	100,8	100,2	100,4	100,7	99,7	99,9	100,1	-0,7
Hústermékek	100,4	98,7	99	100,8	101,2	99,7	100,9	0,5
Haltermékek	101,1	100,7	100,9	100,1	100,6	100	99,8	-1,3
Tej, túró, sajt, tojás	102,1	94,9	96	97,5	100	99,4	100,7	-1,4
Tej	102,9	101,1	99,9	99,2	97,8	97,9	99,9	-3
Túró, sajt	101,7	101,9	100,9	100,9	99,8	99,2	100,3	-1,4
Tojás	101,8	75,6	78,5	84,8	105,1	102,6	103,9	2,1
Olajok és zsírok	101,2	100,3	100,4	100,1	100	99,6	99,7	-1,5
Margarin	102,7	102,4	101,4	101	100,5	99,9	99,6	-3,1
Olaj	101,4	100,3	101,3	101,3	100,9	100,9	100,7	-0,7
Egyéb zsiradékok	99,5	97,5	97,2	96,8	97,9	96,4	97,7	-1,8
Gyümölcs	109,6	97,9	100,7	100,7	102,5	99,2	102,7	-6,9
Zöldség	109,1	100,2	95	97,9	94,2	90,8	79,9	-29,2

	Január	Február	Március	Április	Május	Június	Július	Változás
Cukor	100,4	100,1	99,5	97,3	98,8	98	99,7	-0,7
Italok (alkoholmentes)	100,2	100,6	100,3	100,6	100,4	100,8	100,1	-0,1
Alkohol, dohány	**98,1**	**98,7**	**101,3**	**102,8**	**103,3**	**102,7**	**102,5**	4,4
Alkoholos italok	100,6	101,1	101,3	101,8	103,2	102	100,7	0,1
Dohánytermékek	96,6	97	101,2	103,5	103,3	103,1	103,7	7,1
Ruha és cipő	**95,6**	**98**	**110,7**	**101,7**	**100**	**98**	**96,5**	0,9
Lakásszolgáltatás, víz, villamos energia, gáz és egyéb tüzelőanyagok	**100,7**	**100,3**	**102,9**	**120,1**	**98**	**100,1**	**101,7**	1
Lakásbérlés	100	100,3	100,2	102	101,1	100,7	102,1	2,1
Ház karbantartása és javítása	100,7	100,9	100,7	100,5	100,4	100,3	100,2	-0,5
Vízellátás	112,1	101,9	100,7	100,4	100,3	100,5	100,2	-11,9
Szennyvízelvezetés	103,5	102,2	100,7	100,5	100,1	100,4	100,2	-3,3
Elektromos energia	100	100	125,2	100	100	100	100	0
Gáz	100	100	100	148,4	95,7	100	100	0
Meleg víz és fűtés	100	99,9	99,9	100	100	100	108,1	8,1
A háztartási készülékek és háztartási cikkek	**100,5**	**100,8**	**100,7**	**100,3**	**100,2**	**100,3**	**100,3**	-0,2
Bútor, szőnyeg stb.	100,4	100,8	100,4	100,1	99,9	100,2	100,1	-0,3
Házi szőttes	100,7	100,6	101	100,4	100,4	100,3	100,6	-0,1
Háztartási készülékek	100,4	101,2	101,1	100,9	100,3	100,3	100,2	-0,2
Egészségvédelem	**101,2**	**101,6**	**101**	**100,7**	**100,6**	**100,3**	**100,2**	-1
Orvosi eszközök és berendezések	101,2	101,7	101,1	100,7	100,4	100,2	99,8	-1,4
Járóbeteg-ellátás	101,3	101,6	101,3	100,7	100,8	100,5	100,7	-0,6
Közlekedés	**99,6**	**100**	**101**	**102,4**	**102,8**	**101,2**	**100,4**	0,8
Járművek vásárlása	100,9	103,6	100	98,8	99,4	97,7	99,6	-1,3
Üzemanyagok és kenőanyagok	98,7	99	101,6	105,4	105,8	102,7	100,5	1,8
Közlekedési szolgáltatások	100,3	100,1	100,5	100,4	100,4	100,5	100,4	0,1
Vasúti közlekedés	99,8	100,9	103,5	103,3	99,1	104	100,1	0,3
Autó közlekedés	100,3	99,8	100,2	100,1	100,6	100,1	100,4	0,1
Kommunikáció	**100,3**	**100,1**	**100,1**	**100,5**	**100,1**	**100**	**99,9**	-0,4
Telefonos szolgáltatások	100,3	100,1	100,2	100,7	100,2	100	100	-0,3
Szabadidő és kultúra	**100,8**	**101,3**	**101,8**	**100,2**	**98,2**	**99,9**	**100,3**	-0,5
Audio- és fototechnika	100,3	101	100,5	99,8	99	99,6	99	-1,3
Rekreációs szolgáltatások	100,9	101,4	100,5	100,4	100,1	100,3	100,2	-0,7
Újság, könyv, írószerek	100,8	101	100,7	100,3	100,4	100,5	100,6	-0,2
Oktatás	**102,5**	**101**	**100,9**	**100,3**	**100,7**	**101,1**	**100,5**	-2
Óvodai és általános iskolai	108,4	103,6	102,5	101	102	102,6	101,2	-7,2
Közép	100,4	100,1	100,2	100	100	100	100	-0,4
Felső	100	100,1	100	100	100	100	100	0
Vendéglátás és éttermek	**101,1**	**101,3**	**100,7**	**100,8**	**100,4**	**100,9**	**101,3**	0,2
Egyéb	**100,7**	**100,3**	**100**	**99**	**100,3**	**100,4**	**100,5**	-0,2

Forrás: http://www.ukrstat.gov.ua/

Az Ukrán Állami Statisztikai Hivatal által közölt 2016-ban adatokat a 3. táblázatban, a **termékek és szolgáltatások fogyasztói árindexét** mutatom be januártól júliusig. Az utolsó oszlop megmutatja mennyit változtak az árak januártól júliusig.

Leginkább növekedtek ebben a félévben a dohánytermékek és az alkoholos termékek, valamint a tömegközlekedés, a kommunális szolgáltatások, és a nem élelmiszer-ipari termékekérai.

Országos szinten az árcsökkenés 1 százalékos volt. Év elejétől kezdve az élelmiszer 3,1 százalékkal lett olcsóbb országszerte.

A zöldség 29,2, a cukor 0,7, a tej 3, a kenyér 0,4 a gyümölcs 6,9 százalékkal lett olcsóbb. Ugyanakkor az alkoholért 0,1 és a dohánytermékekért 7,1 százalékkal fizettünk többet.

Lakásszolgáltatás, víz, villamos energia, gáz és egyéb tüzelőanyagok átlagosan 1 százalékkal drágultak.

A ruha- és cipőárak átlagosan 0,9 százalékkal nőttek.

A háztartási cikkek és gépek 0,2 százalékkal lettek olcsóbbak.

Az üzemanyag 1,8 százalékos drágulása miatt a személyszállítás tarifái is 0,8 százalékkal nőttek. Az éttermek és szállodák szolgáltatásaiért 0,2 százalékkal kell többet fizetni.

De összességében elmondhatjuk, hogy a januári adatokhoz képpest javult az infláció mértéke egész Ukrajnában. Kimagasló emelkedést vagy csökkenést nem tapasztalhattunk, eddig.

Viszont az elektromos energia szolgáltatás ára emelkedik és az ötlépcsős villamosenergia-áremelés utolsó szakaszára a tervek szerint 2017. március 1-jén kerül sor, amikor is a villamos energia átlagára eléri a 122,77 kopijkát kilowattóránként.

Az elektromos energia emelkedése miatt a többi termék és szolgáltatás ára is nő, így előre látható, hogy a gazdaságban további áremelkedésekre számíthatunk.

Társadalomgazdasági előrejelzések

Az év második felében akár 40 százalékkal is drágulhatnak az alapvető élelmiszerek az országban. Sokszor az áremelést a dollár árfolyamának változásával magyarázzák. Emiatt az utóbbi időben egyre kevesebb külföldi termék kerül fel a bevásárlóközpontok polcaira.

A napraforgóolaj is drágul az ipari előállítás költségnövekedése miatt, valamint a húskészítmények ára is őszig közel 30 százalékkal növekszik, mivel rohamosan csökken az állatállomány. Várhatóan októbertől a tejért és tejtermékekért is többet kell fizetnünk, továbbá a hajdina (grecska) ára is emelkedni fog, mivel a mezőgazdászok a vártnál kétszer kevesebb termésre számítanak.

A hazai zöldségek ára havonta mintegy 10 százalékkal nő, így az év végére akár a 40 százalékos drágulást is elérheti [7].

Az NBU igyekezett megelőző lépéseket tenni. Egészében véve az inflációs nyomás növekedése a hrivnya devalvációja következtében nem jelentett nagy meglepetést. Talán csak a nyomás nagysága múlta felül a várakozásainkat. Érthető, hogy a pánik a valutapiacon az árakra is hatással volt és van, ezért a valutapiacon foganatosított intézkedések, a kamatláb emelése, amelyet végrehajtottak, a jövőbeni infláció elleni küzdelmet célozta[8].

Összefoglalás

Munkám során tüzetesen megvizsgáltam az infláció fogalmát, annak tartalmi és gyakorlati jelentőségét. Majd Ukrajna inflációját az Ukrán Állami Statisztikai Hivatal által kiadott adatok alapján vizsgáltam.

Arra a következtetésre jutottam, hogy az infláció mint jelenség, a pénz elértéktelenedése, vagyis az általános árszínvonal növekedését jelenti. Antonim jelensége a defláció.

[7] http://www.karpatalja.ma/karpatalja/gazdasag/negyvenszazalekkal-is-dragulhatnak-az-elelmiszerek/
[8] https://www.bank.gov.ua/control/uk/index

A nagyobb vizsgálatom alapján megállapítható, hogy az ukrán pénz, vagyis a hrivnya inflálódik. Ez a folyamat az aktuális gazdaságpolitikai helyzetnek tudható be. Arra a következtetésre jutottam, hogy Ukrajnában az infláció megjelenése és annak jelensége mindig szoros kapcsolatban áll az aktuális történelmi helyzettel.

Felhasznált irodalom

Állam – vállalat – munkavállaló (keresetalakító mechanizmusok a gazdaságban) (1989).

Bod Péter Ákos (2014): Bevezetés a gazdaságpolitikába. Akadémiai Kiadó.

Máté Domicián (2006): Gazdasági ismeretek, Eger.

Milton Friedman (1986): Infláció, munkanélküliség, monetarizmus. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest.

Hirshleifer J., Glazer A., Hirshleifer D. (2009): Mikroökonómia – Árelmélet és alkalmazásai. Osiris Kiadó

Zatykó Péter (2010): Pénziránytű. Az infláció fogalma és mérése

Eidenpenz József (2012): Az infláció elleni védekezés. Privátbankár.

http://www.ukrstat.gov.ua/

http://insiders.com.ua/spravochnik/indeks-inflyatsii

http://politikapedia.hu/inflacio

http://www.karpatalja.ma/karpatalja/gazdasag/negyven-szazalekkal-is-dragulhatnak-az-elelmiszerek/

https://www.bank.gov.ua/control/uk/index

A VADÁSZATI TURIZMUS TRENDJEI SZABOLCS-SZATMÁR-BEREG MEGYÉBEN

Magyar Zoltán

főiskolai docens, Nyíregyházi Egyetem, Gazdálkodástudományi Intézet,
magyar.zoltan@nye.hu

A „vadászat" mint turisztikai aktivitás a Magyar Turizmus Zrt. klasszifikációja szerint az „aktív turizmus" kategóriába tartozik, és így olyan turizmusformának tekinthető, amelyben a turista utazásának motivációja valamilyen fizikai aktivitást igénylő szabadidős vagy sporttevékenység gyakorlása (www.itthon.hu). A Magyarországra érkező külföldi vendégvadászok száma 2015-ben elérte a 25 000 főt. Természetesen a hazánkba érkező külföldi aktív turisták, vendégvadászok, mint mellett emelkedő tendenciát mutat a hazai kb 65 000 fő sportvadász belföldi vadászturisztikai aktivitása is. A hazánkban működő vadászatra jogosult szervezetek életében kisebb-nagyobb mértékben, némileg eltérő motivációktól vezérelve, de mindenhol jelen van a „bérvadászati szolgáltatás nyújtása", a bérvadásztatás jelensége. Ezek a szervezetek értelemszerűen hazánk különböző földrajzi területein helyezkednek el, ebből adódóan más és más vadfajokkal gazdálkodhatnak, más és más vendégkörben pozícionálhatják bérvadászati szolgáltatásaikat, de igen eltérő képet mutatnak ezen szervezetek piaci, ügyfél-, vagy akár a kapcsolatorientáció tekintetében is. A cikk megvizsgálja a vadászati turizmus jelenlegi piaci trendjeinek alakulását Szabolcs-Szatmár-Bereg megye viszonylatában, illetve megpróbálja meghatározni a lehetséges fejlesztési irányokat.

Abstract

Полювання як туристична діяльність відповідно до класифікації ПАТ Модьор Турізмуш відноситься до категорії активного туризму, і тому це така форма туризму, в якій мотивацією поїздки туриста є практикування спортивної діяльності, що вимагає фізичної активності. Число іноземних туристів-мисливців, що відвідали Угорщину, у 2015 році досягла 25 000 осіб. Звичайно поряд з іноземними мисливцями, прибувшими до нас як активні туристи, зростаючу тенденцію показує активність вітчизняних близько 65 000 осіб спортивних мисливців. У житті вітчизняних організацій, що мають право на полювання, з'являється в тій чи іншій мірі залежно від мотивацій, явище послуг орендного полювання. Ці організації знаходяться на різних географічних територіях держави, виходячи з чого можуть займатися різними тваринами, позиціонують свої послуги у різних колах споживачів, але також показують різні картини щодо ринкової, клієнтської чи зв'язкової орієнтації. Стаття досліджує тенденції розвитку полювального туризму у Саболч-Сотмар-Береґській області, а також визначає можливі напрями розвитку.

1. A bérvadászati szolgáltatások sajátosságai

A szolgáltatás olyan nem fizikai jellegű, nem tárgyiasult problémamegoldás, mely a fogyasztó számára egyfajta átélt élménynek tekinthető (Veres 2005). A szolgáltatás továbbá olyan komplex emberi és technikai – cselekvési-teljesítési – folyamat eredménye, amely személyekre, csoportokra irányul. A bérvadászatot ennek tükrében az alábbiak szerint definiálom: *A vadásztató mint szolgáltató, és bérvadász mint igénybe vevő által közösen megvalósított élményteremetés, melynek során a szolgáltató a rendelkezésre álló speciális kompetenciák és technikai erőforrások birtokában, az élőhelyi adottságok és szezonális körülmények alapján szervezi és koordinálja a vadászatot.*

A *közös élményteremtés* (*value co-creation*) során a szolgáltató egyfajta optimális

élménykörnyezet alakít ki, az ügyfél pedig „szolgáltatói támogatással" megalkotja saját élményét. Ez a fajta tevékenység a szolgáltatótól kreativitást, innovativitást, illetve az ügyfél involválásának képességét igényli (Zátori 2014). Az elvárt (lő)élmény vadásztató általi megteremtése elsősorban szükségessé teszi a megfelelő mennyiségű és minőségű vadállomány rendelkezésre állását, a vadásztató szakszemélyzet vadászterület- és nyelvismeretét, a szükséges technikai apparátust (megfelelő infrastruktúrával ellátott vadászház, terepjárók, vadhűtő, magaslesek, cserkelő utak stb.)

A szolgáltatások marketingsajátosságainak jellemzésére a – sajátosságokat összefoglaló – HIPI-modell adhat útmutatást. (Zeinthal–Parasuraman–Berry 1985, in: Veres 2005)

E szerint a szolgáltatásokra jellemzőek az alábbi sajátosságok.

Változékonyság (**H**eterogeneity). A szolgáltatás minősége, szükségletkielégítő képessége, illetve annak élménytartalma időben eltérő, ingadozó lehet. E tulajdonság hátterében az – ügyfél által észlelt hasznosság kialakítása szempontjából döntő fontosságú – szolgáltató mint „emberi tényező" áll. E tulajdonság kezelése egyszerre jelent kihívást és lehetőséget a szolgáltató számára. Kihívás, mert meg kell tudni akadályozni, de legalábbis egy kritikus szint alá mérsékelni a szolgáltatás minőségszintjének ingadozását. Másfelől lehetőség, mert a kiegyensúlyozottan magas színvonalú szolgáltatások – a szájreklám útján – hatékonyabban pozícionálódnak alternatívaként a fogyasztói döntések alternatívakeresési fázisában. Továbbá az emberi tényező „rugalmasságának" köszönhetően lehetőség nyílik az egyedi igényeket kielégítő, személyre szabott, specializált szolgáltatások létrehozására. Jellemző, hogy hazánkban a vadászatra jogosultak nemcsak a természeti erőforrásaikban, az elejtésre kínált vadállományban különböznek egymástól, hanem a vadásztatásban közvetlenül résztvevő front-office személyzetben is. A vadásztató szakszemélyzet – vadállomány mennyiségén is minőségén is mérhető – szakmai felkészültségén túl fontos szerepet játszik a motiváció, a nyelvtudás, az ügyfélcentrikus attitűd alakulása is!

Nem–fizikai természet (**I**ntangibility). A szolgáltatások fogyasztói magatartásának gyakorlása közben – az alternatívák keresése/értékelésének fázisában – nem állnak rendelkezésre érzékszervi úton is megítélhető attribútumok. Az adott szolgáltatásra vonatkozó – fogyasztó által vélelmezett – hasznosságtartalom a termékegység észlelt külső és belső attribútumaiból tevődik össze. Lehetséges belső attribútum például egy élelmiszer tápanyagtartalma, vagy az adott szolgáltatás élménytartalma. A külső attribútumok a márkanév és a hozzá kapcsolódó imázs, a reklám és az ár. Tehát az értékalkotónak tekinthető tulajdonságok a szolgáltatások esetében is jelen vannak, de azok percepciója nem a klasszikus érzékelés útján történik. Értékessége, hasznossága sokkal inkább a fogyasztó „fejében" meglévő, elképzelt megélni vágyott jövőbeli élményhez, állapothoz való illeszkedés alapján történik. A bérvadászati szolgáltatás kapcsán természetesen szólnunk kell a trófeáról, ami a célcsoportokra jellemző vadászati kultúra jellegzetességeitől függően, de alapvető fizikai mivoltában is jelenlévő értékalkotónak, illetve akár elsődleges vadászati célnak is számít, illetve a vadhúsról mint a vadászat másik fizikai hozadékáról.

Nem tárolható jelleg (**P**erishability). Egyes szolgáltatások további jellegzetessége, hogy ha azok igénybevétele adott időpontban elmarad, az a szolgáltatás nem pótolható, és mivel nem

készletezhető, így nem fogyasztható el későbbi időpontban sem. A bérvadászati szolgáltatás esetében azonban – a fogyasztó által észlelt érték szempontjából – döntő jelentőségűek a szolgáltatáshoz kapcsolódó, vagy éppen a szolgáltatás igénybevételének eredményeként realizálódó tárgyi, fizikai elemek, mint a trófea vagy a vadhús.

Elválaszthatatlanság (Inseparability). A szolgáltatási elem frontszemélyzet általi közvetlen létrehozása, és a fogyasztó általi igénybevétel egy időben zajlik le. Ekkor a szolgáltatási folyamat „menet közbeni" változtatásánál fogva lehetőség nyílik a korrekcióra, eseti igények kielégítésére. (Veress 2005)

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye bemutatása

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye területe 5936,45 km², lakónépességét 561 379 fő alkotja, akik 229 településen élnek a megyében. A megye székhelye Nyíregyháza, ahol 118 000 fő lakik. A megyében az alábbi járások találhatóak: Baktalórántházai, Csengeri, Fehérgyarmati, Ibrányi, Kemecsei, Kisvárdai, Mátészalkai, Nagykállói, Nyírbátori, Tiszavasvári, Vásárosnaményi, Záhonyi járás.

A megye földrajzi leírása

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye az ország északkeleti részén fekszik, alapvetően sík vidéki jellegű terület. Speciális geopolitikai helyzetét egyfelől perifériikus elhelyezkedése, másrészt keleti határmentisége determinálja: Romániával, Ukrajnával és Szlovákiával is határos. Az országon belül Borsod-Abaúj-Zemplén és Hajdú-Bihar megye határolja. A megye Hajdú-Bihar és Jász-Nagykun-Szolnok megyével közösen alkotja az Észak-alföldi régiót, emellett tagja az Északkelet-Magyarországi Térségi Fejlesztési Tanácsnak, a Magyar–Román–Ukrán Interrégiónak, valamint a Kárpátok Eurorégiónak is. A megyében 11 kistérség került kialakításra, ezek közül 8 – baktalórántházai, csengeri, fehérgyarmati, ibrány-nagyhalászi, mátészalkai, nagykállói, nyírbátori, vásárosnaményi – az ország leghátrányosabb helyzetű kistérségei közé tartozik. A kistelepülések számosságát jelzi, hogy 64 községben a lélekszám 1000 fő alatti. A megyében egyedülállóak a „bokor" rendszerű letelepedések, amelyek a településközponttól távolabb, mezőgazdasági területtel elhatárolva jöttek létre, sajátosan eltérő lélekszámmal. A megye három jól elkülönülő tájegysége a Nyírség, a Szatmári síkság és a Rétköz. Földrajzilag a megye változatos, dombság és síkság elemektől ötvözve. Alapvetően két nagyobb tájegységre tagolható, a Nyírségre és a Felső-Tisza-vidékre. Az Alföld legkeletibb részét alkotó Nyírség kb. 78%-a tartozik a megyéhez, a Felső-Tisza-vidék kistájai közül a Rétköz teljes mértékben, a Szatmári-síkságnak, a Beregi-síkságnak és az Ecsedi-lápnak pedig egy-egy része nyúlik át a megyébe. A térség legmagasabb pontja a Kaszonyi-hegy (240 m). A megye éghajlata jellemzően nem szélsőséges, azt azonban fontos megemlíteni, hogy az Alföld egészét tekintve itt a leghidegebb a tél. A megye legnagyobb folyója a Tisza. Ukrajnából Tiszabecsnél lép Magyarországra, és a megyét Tiszadobnál hagyja el. A megye további jelentősebb folyóvizei a Szamos, a Túr, a Kraszna, valamint a Lónyai-főcsatorna (Keleti-főcsatorna). Nagyobb állóvizei a Nagyvadas-tó (124 hektár), a Királyteleki-tó (23 hektár), valamint Nyíregyházán a Bujtos-tó és a Sóstó (www.terport.hu).

Vadászatra jogosultak Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében

A megyében jelenleg 91 vadászterület, illetve ugyanennyi vadászatra jogosult van. A „Vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadászatról" szóló, 1996. évi LV. törvény egyik

alapelve, hogy a vadászati jog Magyarországon a földtulajdonjoghoz kapcsolódó jog. Vadászterület legalább 3 ezer hektár nagyságú egybefüggő terület lehet, mely számos feltételnek megfelelően a vadászati hatóság által kerül kijelölésre. A fenti feltételek alapján a vadászterület földtulajdonosai a vadászati joguk hasznosításáról közösen rendelkeznek. A törvény alapján a vadászati jogot haszonbérbeadás útján is hasznosíthatják. A haszonbérlő vadászjeggyel rendelkező tagokból álló egyesület (Vadásztársaság), illetve bizonyos feltételek megléte és teljesülése (legalább a vadászterület negyedrészén mező-, vagy erdőgazdálkodási, természetvédelemmel összefüggő tevékenységet folytat) esetén gazdasági társaság is lehet. A földtulajdonosi közösség tulajdonarány szerinti többségi döntéssel dönt a haszonbérleti díj mértékéről és arról, hogy kinek, melyik „pályázónak" adja bérbe a vadászati jogot. A megyében lévő vadászatra jogosultak által „kiszolgált" bérvadászok küldő országok szerinti megoszlását láthatjuk az 1. ábrán.

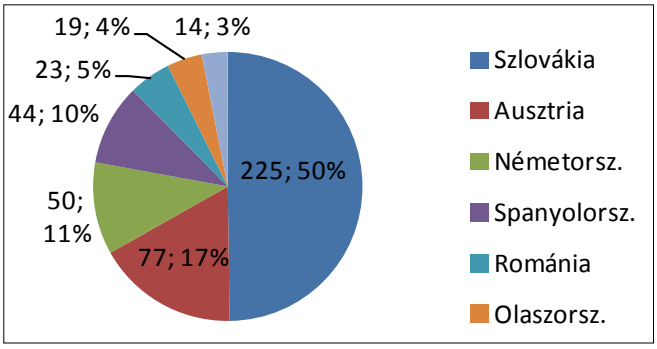

1. ábra. ***A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyébe látogató vendégvadászok küldő országainak megoszlása 2014. évben***

Forrás: Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Kormányhivatal Vadászati és Halászati Főosztály

A magyar bérvadászati ágazat a német ajkú vendégvadászok vadásztatása révén tudott világhírűvé válni, a magyar vadászati kultúrát – a történelmi determinációk miatt – német hagyományok járják át, a német kultúrkör sajátosságait viseli magán. A nagyvad-vadászati ágazat bevételeinek döntő részét a megyében – a szlovák vendégvadászok megemelkedett számú képviselői mellett – még mindig leginkább a német és osztrák vendégek adják.

A német emberek számára a vadászat ősi tradíció, a tevékenység gyakorlása, illetve a „begyűjtött" trófea egyedi jellege fontos eszközét képezik az átélt különleges élmények prezentálásának. E kultúrkör vadászati preferenciáira jellemző, hogy igen sokra becsülik a különleges, ritka, impozáns trófeájú egyedeket, és így inkább a „minőségi" trófeás nagyvadak vadászatát díjazzák. Számukra ezek a különleges trófeák nagyon sokat jelentenek, így nem sajnálják a minőségi trófeáért a pénzt. Németországban 338 ezer vadász él, bár számuk évről évre egyre kevesebb, sok kitűnő vadász van köztük, higgadtak, pontosak, fegyelmezettek, nem alkudoznak, „jó vendégek". A tradicionális jelleggel, alapvetően Magyarországra járó törzsvendégek száma folyamatosan csökken betegség, illetve elhalálozás miatt; az ifjabb generációk tagjai pedig kevésbé érdeklődnek a vadászat iránt. Megjegyzendő, hogy a – bérvadászat céljából – hazánkba látogató fogyasztói csoportok, szolgáltatáshoz fűződő értékészlelési preferenciái kultúrkörönként erős differenciáltságot mutatnak. A német vendégvadászok pszichográfiai jellemzőiről jelenleg nem áll rendelkezésre tudományos igényességű kutatási eredmény.

Ellenben a spanyol, olasz, illetve a latin vadászkultúrkörbe tartozó vendégkör tagjai nem „trófeavadászok", számukra a trófeaminőség „csak" másodlagos, sokkal inkább számít a darabszám, a vad elejtésének minél többszöri lő-élménye. Számukra a trófea a bérvadászati szolgáltatás igénybevételének gyakran „csak" kísérői, elsődleges elvárás az esemény, illetve az élmény, a kaland átélése.

A megyében elejtett vadmennyiség éves vadászati terítékének vadfajok szerinti alakulásáról pontos képet ad a gödöllői Szent István Egyetem Vadvilág Megőrzési Intézete által 1993 óta vezetett és publikált Országos Vadgazdálkodási Adattár információbázisa. (www.ova.info.hu) A vonatkozó adatsorok alapján látható, hogy a 2015-ös vadászati évben az alábbiak szerint alakult Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a belföldi és külföldi vendégvadászok által lőtt vadmennyiség. (Az itt említett adatok mellett számottevő a nem bérvadászok által, hanem a helyi vadászok által ún. „saját vadászatként" jegyzett lőttvad mennyisége is).

1. táblázat. ***A belföldi és külföldi vadászok által elejtett nagyvad mennyisége Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, 2015. évben***

Vadfaj	*Belföldi bérvadászat száma*	*Külföldi bérvadászat száma*
Gímbika	58	13
Tehén	14	3
Borjú	16	1
Összesen	**88**	**17**
Dámbika	72	15
Tehén	36	0
Borjú	56	1
Összesen	**164**	**16**
Őzbak	725	1791
Őzsuta	315	186
Őzgida	294	110
Összesen	**1334**	**2087**
Vaddisznó kan	62	1
Koca	60	1
Süldő	130	3
Malac	34	0
Összesen	**286**	**5**

Forrás: OVA

A fenti táblázatból kiolvasható, hogy a megyében – bérvadászati szempontból – a dámszarvas, és az őzbak tekinthető a legnagyobb potenciállal rendelkező vadfajnak. Ezen vadak trófeás egyedeinek elejtése az alábbi átlagárak alapján történik a megyében:

2. táblázat. ***Az őzbak trófeasúly átlagára Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 2016-ban***

Agancssúly (gr)	Fizetendő (Euro)
-150g	50
151–250g	50+1.0/g
251–300g	150+2.4/g
301–350g	270+6.0/g
351–400g	570+10.0/g
401–450g	1070+18.0/g
451–500g	1970+26.0/g

Forrás: saját szerkesztés

3. táblázat. ***A dámbika trófeasúly átlagára Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 2016-ban***

Agancssúly (kg)	Fizetendő (Euro/10g)
-1,19 kg	130
1.2–2.00 kg	160
2.01–3.00 kg	160+7.4
3.01–3.5 kg	900+12
3.51–4.00 kg	1500+26.0
4.01–4.50 kg	2800+50.0
4.51–5.00 kg	5300+95.5
5.01–5.50 kg	10.050+110

Forrás: saját szerkesztés

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye legnagyobb bérvadászati potenciállal rendelkező szervezete a Nyírerdő Zrt., melyet érdemes részletesen is megvizsgálnunk. A társaság mintegy 60 000 hektár állami tulajdonú erdőterületet kezel, 9 erdészeti egységében. A társaság 3 vadászterülettel rendelkezik, ezek a Gúthi, a Haláp-bagaméri, és a Lónyai területek (www.nyirerdo.hu). A Zrt. 2016-os nettó árbevétele 4.883.538 eHUF volt, ebből a vadászati ágazat árbevétele 207.000 eHUF volt. A 2015/2016-os vadászati szeptembertől februárig összesen 276 fő vendégvadászt fogadtak. A társaság mintegy 12-15 vadászatközvetítő irodával van kapcsolatban, az ide érkező vendégvadászok körére jellemző, hogy az utóbbi években növekszik azon belföldi bérvadászok száma, akik az érmes trófeák elejtésén túl tarvad vadászatokat is vásárolnak. A külföldi vendégvadászok jellemzően Németországból, Ausztriából, Svájcból érkeznek, de az utóbbi években emelkedő tendenciát mutat a Szlovákiából érkező vendégek száma is. Elenyésző mértékben, de jártak már dán,

francia, amerikai és orosz vendégvadászok is a Társaságnál. A nyírerdő Zrt. esetében a „zászlóshajó" jelzővel a dámszarvast illethetjük, de szorosan követi a vaddisznó is az árbevétel alakulásában. Az őz és a gím vadfajok esetében az állományszabályozás érdekében elejtendő példányok vadászata kerül értékesítésre (forrás: szakértői interjú Szalacsi Árpáddal, a Nyírerdő Zrt. Vezérigazgatójával, 2016).

Felhasznált irodalom

VERES ZOLTÁN (2005): Szolgáltatásmarketing, Műszaki Könyvkiadó
ZÁTORI ANITA (2014): A turisztikai élményteremtés koncepciója. Turizmus Bulletin, 2014. XVI. Évf. 2. sz. pp.51-59
www.itthon.hu
www.terport.hu
www.ova.info.hu
www.nyirerdo.hu

РИСКИ ФАКТОРИНГОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ: АНАЛИТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ

Макарович Виктория

к.э.н., ДВНЗ „Ужгородский национальный университет", кафедра учета и аудита,
vyktorya.makarovych@uzhnu.edu.ua

На современном этапе ведение хозяйственной деятельности возникает необходимость в инновационных методах производства и управления, поиска новых источников финансирования и повышения финансовой стойкости предприятий. В свою очередь, классические банковские услуги не удовлетворяют в полной мере потребностей современного рынка, потому все большее значение приобретают альтернативные методы повышения ликвидности. Одним из таких перспективных инструментов есть факторинг, который обеспечивает предприятия необходимыми оборотными средствами, минимизирует кредитные риски и в результате способствует поддержке ликвидности в условиях ограниченного доступа к кредитным ресурсам.

Abstract

A jelenlegi üzleti életben innovatív termelési és irányítási módszerekre van szükség, új pénzügyi forrásokra, valamint a vállalkozások pénzügyi stabilitásának növelésére. Másfelől a klasszikus banki szolgáltatások nem elégítik ki teljes mértékben a modern piac igényeit, ezért egyre nagyobb szerepet kapnak a likviditásnövelő alternatív módszerek. Az egyik ilyen perspektív instrumentum a faktoring, amely biztosítja a vállalatoknak a forgóeszközöket, minimalizálja a hitelkockázatokat, és eredményként támogatja a likviditási rátát a korlátolt hitelforrások feltételeiben.

Невзирая на достаточно стремительное развитие факторинга на отечественном рынке, ряд актуальных вопросов, связанных с эффективным управлением рисками и оценкой риск-менеджмента как интегрированного элемента технологии осуществления факторинговых операций, остается открытым и нуждается в более глубоком исследовании.

Вопросы управления рисками, которые возникают при осуществлении факторинговых операций, рассматриваются в трудах таких ученых как Л.М. Заема, О.С. Звонарева, М.С. Киселева, Л.М. Кожына, А.М. Шанина и др.

Рассматривая трактовку понятия „риск", можно прийти к заключению, что мнения ученых отличаются в зависимости от сфер и отраслей исследования, от условий, в которых возникает риск и факторов, которые влияют на данный процесс.

Такие ученые, как И.А. Бланк, Г.Л. Вознюк, Т.С. Довженко определяют, что риск является осознанным явлением и несет в себе опасность получения непредсказуемого результата. Однак, А.Б. Борисов, Й.С. Завадский, Г.В. Осовская, акцентируют внимание на том, что риск вызывает негативный результат, который предусматривает возникновение убытков, потерю имущества, денежных средств, недополучения доходов и прибылей у субъекта ведения хозяйства. Следовательно, на сегодня, нет однозначного толкования.

Риск по факторинговым операциям является сложной экономической

категорией, поскольку включает все риски, которые несет финансовая компания в результате возможных расхождений платежей за факторингом в сроках и объемах (Герасимович, 2008).

До настоящего времени среди ученых и практиков не существует четкого понимания целостной системы факторинговых рисков. Многие экономисты путают факторинговые риски с рисками, которые берет на себя поставщик, который предоставляет рассрочку платежу покупателю при отгруженные товаров.

Рассматривая теоретические основы риск-менеджмента, нужно отметить, что не существует единственной мысли относительно сущности данного понятия. Однако, в зарубежной и отечественной практике риск-менеджмент, в большинстве случаях, рассматривают в широком и узком значении. Как отмечает Чернова Г.В., в широком понимании управления риском - это искусство и наука об обеспечении условий успешного функционирования любой производственно-хозяйственной единицы в условиях риска. В узком понимании управления риском представляет собой процесс разработки и внедрения программы уменьшения любых случайно возникающих убытков (Чернова, 2000).

Успешность и прибыльность факторинговой деятельности зависит от того, насколько эффективно построенная система анализа и управления рисками, ведь риски присутствуют на всех этапах осуществления факторинга.

В этой связи, предлагаем использовать трехуровневую систему оценки факторинговых рисков.

Рис. 1. ***Система оценки факторинговых рисков***

Следовательно, первый уровень данной системы – это скоринговая модель. Если скоринговая модель дает позитивный ответ, в таком случае с клиентом заключается договор факторинга. В противоположном результате, дело переходит к андеррайтерам, которые владеют определенными полномочиями, в рамках которых могут принимать решение. Однако, если андеррайтеры по определенным причинам не могут принять решения или оно является негативным, компания-клиент переходит на третий уровень – факторинговый комитет, который состоит из определенного числа специалистов данной отрасли. На каждом уровне компании-клиенты, которые не удовлетворяют соответствующим параметрам, необходимые для осуществления факторинга, отсеиваются. Зато, на высший уровень переходят компании, которые нуждаются в индивидуальном подходе.

Рассматривая данный вопрос, обратим внимание на теоретические принципы применения и использования скоринговых моделей и андерайтинга. Как указывает Волик Н.Г., скоринг – это методика определения кредитного риска, которая позволяет, оценить набор признаков, которые характеризуют заемщика, определить, или стоит предоставлять ему кредит. Суть скоринга заключается в том, что каждому параметру, который характеризует заемщика, предоставляется реальная оценка в баллах. С помощью скоринга на основе кредитных историй предыдущих клиентов факторинговая компания может определить, насколько большая вероятность того, что конкретный потенциальный заемщик исполнит условия договора факторинга в определенный срок (Волик, 2008).

Однак, отметим, что на современном этапе развития факторинговой деятельности, применения скоринговых моделей является достаточно проблематичным в связи с отсутствием необходимой статистической информации по контрагентам и изменения поведения клиентов, результатом чего является постоянная модернизация скоринговых моделей.

Следовательно, применение скоринговых моделей при осуществлении факторинговых операций является достаточно обоснованным, но имеет ряд недостатков. Поэтому использовать скоринг нужно с осмотрительностью, ведь далеко не все факторы могут быть учтены, потому что существует огромное количество событий, которые в разных комбинациях дают разный результат, который очень сложно прогнозировать.

Следующий уровень оценки рисков – это андеррайтинг. Как указывают материалы исследованных нами источников, андеррайтинг – это оценка риска кредитования потенциального заемщика и присвоения ему кредитного рейтинга, который определяется вероятностью невозвращения кредита или недобросовестного выполнения заемщиком обязательств, которые он принимает на себя в рамках кредитного договора и других договоров обеспечения (Белоглазовой, 2010).

Процедура андеррайтинга осуществляется на основе анализа собранной и документально подтвержденной информации о заемщике и осуществляется за определенными направлениями:

- ✓ оценка платежеспособности потенциального заемщика
- ✓ оценка кредитоспособности потенциального заемщика
- ✓ оценка достаточности имеющихся денежных средств

- ✓ оценка достаточности обеспечения возвращения кредита

Основным преимуществом андеррайтинга считается то, что каждый потенциальный заемщик проверяется и оценивается индивидуально, в отличие от скоринговых моделей, сущность которых заключается в оценке заемщика, выходя из методик, сформированных на основе статистических данных за раньше выданными кредитами.

Обоснованный выбор способов, приемов и методов осуществления управления рисками способствует реализации миссии и стратегической цели факторинговой компании, обеспечению интересов ее владельца и предоставлению достоверной информации заинтересованным пользователям.

Кроме того, необходимой составляющей системы управления рисками есть правильно построеная и эффективно действующая система бухгалтерского учета компании, которая обеспечивает осуществление антирисковой политики в деятельности предприятия.

Поэтому в современных условиях развития системы ведения хозяйственной деятельности, бухгалтерский учет обеспечивает детализацию и обобщение информационных потоков по разнообразным признакам, и таким образом создает информационную базу для изучения возможного уровня и тенденции риска, установления платежеспособности предприятия.

Основными этапами процесса управления рисками являются идентификация рисков, ведь невозможно правильно избрать стратегию управления рисками, если они являются не выявленными.

Для построения эффективной системы управления рисками факторинговой компании нами были выделены такие методы управления рисками как диверсификация рисков, резервирования, лимитации и передача рисков.

Построение эффективного управления рисками компании - достаточно трудоемкий и ответственный процесс. Это вынуждает основательного анализа событий и фактов, умения прогнозировать на перспективу, качественной подготовки персонала финансово-экономических подразделений.

Нами предложено собственное виденье процесса управления рисками факторинговой компании в условиях развития рыночной экономики. Система управления рисками является многофункциональной, она призвана обеспечивать идентификацию рисков, их достоверную оценку и эффективное управление рисками, а также предоставление полезной информации пользователям для принятия решений. Понятие управление рисками является сложным и многоаспектным, однако взвешенный и сбалансированный подход к его построению будет способствовать эффективному функционированию и развитию предприятия путем снижения вероятности возникновения рисков, минимизации расходов и повышения прибыльности факторинговой компании.

Литература

Банковское дело: розничный бизнес: [учеб. пособие] / под ред. Г.Н. Белоглазовой, Л.П. Кроливецкой. – М.: КНОРУС, 2010. – 416 с.

Волик Н.Г. Скоринг як експертний метод оцінювання кредитного ризику комерційного банку при споживчому кредитуванні / Н.Г. Волик // Вісник Запорізького національного університету: Економічні науки. – Запоріжжя: ЗНУ, 2008. – № 1. – С. 40-44.

Герасимович А.М. Факторингові операції: механізм проведення, облік та аналіз / А.М. Герасимович, І.А. Герасимович, Н.А. Морозова-Герасимович // Аудитор України. – 2008. – №15 – С. 203-218.

Чернова Г.В. Практика управления рисками на уровне предприятия. / Г.В. Чернова. – СПб.: Ин-т страхования, 2000. – 170 с.

ECONOMIC, ENTREPRENEURIAL AND HR INSIGHTS IN PROFESSIONAL TRAINING AND ADULT EDUCATION

Megyesi Csilla

Nemzeti Közszolgálati Egyetem, VERITAS Történetkutató Intézet,
csilla.megyesi@veritas.gov.hu

The economic competitiveness of a country largely depends on the society's financial culture, and the social image of the enterprises. In Hungary we are not really good in the field of financial literacy and of entrepreneurial prestige, either. It is reasonable to seek the causes partly in the economic and entrepreneurial training, and the present study set this goal.

Abstract

Egy ország gazdasági versenyképessége nagyban függ attól, hogy milyen a társadalma pénzügyi kultúrája, és milyen a vállalkozások társadalmi megítélése. Magyarországon sem az alapvető pénzügyi ismeretek, sem a vállalkozói presztízs terén nem állunk igazán jól. Az okokat indokolt részben a gazdasági és vállalkozási ismeretek oktatásában keresni – jelen tanulmány is ezt tűzte ki célul.

My hypothesis is the following: the strengthening of the training of economic and entrepreneurial knowledge and HR knowledge complementing the first two, may largely contribute to the success of the Hungarian economy and the boosting of its competitiveness. The importance of economic and financial literacy has already been recognised by now, but I think, this is not enough for the individuals to meet the 21st century labour market challenges. Some fundamental entrepreneurial and HR knowledge is required today to stand one's ground on the labour market, to be satisfactorily mobile, and thereby to contribute to the employment growth, and the improvement of economic competitiveness of the country. There has been some progress in the sphere of education in the past years, but in my judgment not sufficient. Present study wishes to demonstrate to what extent the economic, financial, entrepreneurial and HR knowledge has been built into the higher education system, and on what foundation the higher education is built on in this area, i.e. the proportion and efficiency of the economic and financial knowledge training in public education.

The global financial crisis of 2008 meant shock-like negative experiences for Hungary as well: the default of foreign currency loans, the bankruptcy of enterprises, the banks saved by state intervention – these were all the accompanying phenomena of the depression. Articles on financial culture began to mushroom in the technical literature around 2010, the researchers identified the lack of financial culture among the possible causes of the crisis, which is a problem for the modern economies not only in our homeland, but worldwide. This recognition has led the decision-makers of the world and Hungary to take efforts to survey the financial literacy of the citizens on one hand, and in the light of this,

to draw up such national and international education programs, information fora, which should be capable to make up for the evident deficiencies.

Financial culture is a complex notion, many have tried to grasp its meaning in many ways, and put it in a definition, and therefore it is better to clarify what we understand under this term. According to the definition of the Hungarian National Bank (MNB) of 2008, the financial culture *"is such a level of financial literacy and skills, that helps the person to be able to identify the basic financial information required for making a conscious and prudent decision, then after having acquired them, to interpret these, and make a decision on basis of this, surveying the possible future financial and other consequences of the decision."*[1]. On basis of the above said it is apparent that everyone needs financial fundamentals. This literacy has its levels of application, too. In public education the foundations of financial and economic literacy should be laid, but the further development and supplement at a later stage should and could follow in consideration of what life-goals implementation the individuals are interested in: the management of their day to day finances with more security and less risks, or perhaps dealing with the financial issues of an enterprise. The Hungarian society – included here obviously the societies of all the post-communist European countries – starts with a major drawback in the area of financial (and in this context) and entrepreneurial literacy.[2]

Financial Training in Public Education

In Hungary the state and civil organisations initiated first in 2006 that the National Curriculum (NAT) should be expanded with the teaching of economic-financial knowledge and skills. A real change did not take place, and then the global financial crisis set in. After 2010 the objective of the Hungarian decision-makers was to develop the financial culture. Parliamentary Resolution, Res. No. 31/2012. (IV. 3.) OGY on the governmental measures, necessary for the prevention of the indebtedness of the population in foreign currency, refers to this, stating the following: *"(The Government) should integrate into the curriculum of the senior classes of elementary schools, and secondary schools the education of financial rules regarding the financial system's fundamentals, familiarization with the minimum bank transactions requirements, and teaching the consumer's rights."*[3]

[1] Survey on the financial culture of students in higher educaton, Research report. June 2013 (Joint research of the Hungarian State Audit Office, Budapest School of Communication and Business, Econventio Round Table Public Utility Association, Public Utility Association of Hungarian Financial – Economic Controllers, University of Szeged.)
https://www.asz.hu/storage/files/files/Szakmai%20kutat%C3%A1s/2013/t353.pdf?download=true
(Checked: May 8, 2016) p. 2 (Research report, 2013)

[2] The book of 2013 titled *Bank Management: Banking regulation, financial consumer protection* calls the attention to the importance of a vital change of approach: *„In the consumer protection toolbox of the Supervision besides the curbing of infringements of consumer's rights and the proactive monitoring activity of the Supervision, the information of clients, the consumers' awareness and the development of financial culture occupy an important place. Under the experiences, the conscious and well-informed consumer will be at a lesser degree the victim of unfair, misleading practices - even in case of relatively more complicated finacial products. - …- One of the key-tools of reducing the asymmetry between the consumer and the service-provider is by raising the awareness and knowledge levels of the consumers, the working area of which is the efficient, target-group oriented financial knowledge dissemination and education. In the longer term however these efforts can only be fruitful if besides the concrete information and knowledge transfer, a change in the approach and attitude of the consumer takes place as well, in the focus of which the responsibility for a circumspect, well-founded decision-making and individual self-provision stands. In this work, we cannot leave out of consideration the results of behavioural economics, and the empirical research experiences." Bank Management: Banking regulation, financial consumer protection. Editor:* Lentner Csaba, Natonal Textbook Publishing House, Budapest, 2013. p. 452.

[3] *Res. No. 31/2012. (IV. 3.) OGY on the governmental measures, necessary for the prevention of the indebtedness of the population in foreign currency* http://mkogy.jogtar.

There have been some changes in the wake of the crisis, but this has not brought substantial progress in the key area, in public education. In the 2011/2012 revision of the NAT the institutions concerned continued to urge the actual and decisive appearance of financial knowledge training in public education. [4] It is a cause of concern that the researchers did not assess good results among the secondary school students in the 2014 survey either. The research team set up by the Ecoventio Public Utility Association and the University of Szeged Economics and Business Faculty tested the financial culture of secondary school students for the fourth time in 2014, asking a total of 9605 students. In the model set up as a test facility, besides surveying the financial attitude, they tested the knowledge and skills concerning six topics (banking services, savings and investments, bank lending, pension and insurance, the world of work, general economic fundamentals: inflation, taxing, country risk). On basis of the results, they produced the Ecoventio-index value, which characterises the financial knowledge of the secondary school students with a value ranging between 0-100. The results of the knowledge test were as follows: the average performance of the secondary school students was 42,6 %, where the performance of the majority of students was weaker, so this result cannot be qualified as good. Half of the secondary school students achieved weaker result than 40%, while only 10 percent of the respondents of the survey performed better than 66%. The best performing students achieved 97%.[5]

No surprise in the light of the following data. The article of *Eduline* of November 27, 2015 reports that: *"In the optional part of the frame curriculum, the economic, financial skills appear on numerous places, but only ten percent of the schools use the opportunity to teach financial skills directly to the students."* [6] The rate of ten percent is deemed very low, even if known, that the knowledge regarding financial matters reaches the children through projects adapting to the different age-group interests today. Thus, characteristically projects and campaigns are used to fight against financial illiteracy. Among the projects enlarging financial skills, it is worth to mention Our Everyday Financial Matters Project,[7] projects of Money Compass Foundation[8], OK Project of the OTP Fáy András Foundation, [9] as well as the Money Week program[10]. Only a few

hu/?page=show&docid=a12h0031.OGY) (Ellenőrizve: 2016. május 8.)

[4] *Bank management*, 2013., p. 455

[5] Press material summarizing the 2014 survey: „*Financial culture of secondary school students*": www.u-szeged.hu/download.php?docID=36697 (Checked: May 11, 2016)

[6] Eduline, Do we have the miracle solution? The Government would teach finances in such a way. 2015. nov. 27. (Checked: May 8, 2016) Available: http://eduline.hu/kozoktatas/2015/11/27/Penzugyi_ismeretek_ezt_teszi_a_kormany_EMT9GE

[7] *„Our Everyday Financial Matters Program gives assistance and basis for the development of financial knowledge and skills, which has reached about 4,6 million people beginning from May 2011 for 15 months with the - until now unparalelled - cooperation of the MNB, the Hungarian Financial Supervisory Authority (PSZÁF), the 22 societies of the affected branch, as well as of the media."* Available: http://www.mindennapipenzugyeink.hu/?p=11882 (Ellenőrizve: 2016. május 8.)

[8] *„The Money Compass Foundation was established in Sept. 2008, with the aim to draw up and implement programs developing financial awareness cooperating with the authorities, civil organisations and the actors of the market. Our founders: Student Loan Centre, the Hungarian Banking Association and the MNB."* Available: http://www.penziranytu.hu/magunkrol (Checked: May 8, 2016)

[9] *The OTP Fáy András Foundation conducts its professional activity under the motto „Give a chance to future generations!", focussing on the enlargement of the secondary school students' financial, economic and management skills and knowledge. … In November 2012 a program started regarded as a milestone from the aspect of the financial, economic education and the Hungarian public education controlled by the OTP Fáy András Foundation: … the National Financial and Economic Education Centre of Secondary School Students, O.K. Center in short, began its operation.» Available:* http://okkozpont.hu/bemutatkozas (Checked: May 8, 2016)

[10] *„In 2015 Hungary joined the initiative, which was going on at the same time throughout Europe in 23 countries, aiming to assist from an early age the*

teachers, students and parents know that the Money Compass Foundation - established at the initiative of the MNB - created a Facebook page for secondary school students dealing with economic and finance topics. The aim of the page named Pénzbook (Moneybook) is the transfer of skills related to financial affairs, adapting to the special features of Facebook with concise, informative and amusing notes. [11] Moreover, the MNB helps the instruction of financial skills with the Money Compass School Network,[12] the digital Financial Education Program (POP), with smart phone applications, as well as with arrangements and festivals for the public. For financial awareness-raising they publish brochures, as e.g.: "Money talks" [13] MNB established a visitor-centre for students and teachers, where besides introducing MNB, there is an opportunity for interactive applications and for retrieving foreign currency average exchange rates and also they can request guidance.

Despite all that, financial awareness and entrepreneurial spirit can only be developed on an adequate foundation. In case of vocational school students for example there is a big problem: the children cannot read and count properly when they enter vocational school, ergo, we cannot speak about the proper acquisition of economic/financial/entrepreneurial knowledge in their case. The article of *Eduline* of last year reported about the results of the competence assessment: *"The data of the National Assessment of Competencies shows that the text interpretation and mathematical skills of vocational school students are not too rosy, the average performance of the 10th graders is at a weak ordinary level. (…) From the more detailed information it is also readable that from text-interpretation 35% of the students, from Mathematics 45% of the students are on the second knowledge level, or lower. (…) students on the second level are not able to draw simple conclusions on basis of the text and the everyday information given, and are not capable to link the information placed random scattered in the text, they cannot recognise the relationships. The results also show that the performance of the students in vocational schools is worsening. According to Defacto assessment based on the number of students in vocational schools, that annually 7-12 thousand people enter the labour market with very weak, elementary level basic skills. One fifth of the skilled workers would get a job."* [14] This causes a major problem for the economy as well. With such weak basic skills, the professional knowledge is in vain, it cannot be sold on the market well, in the lack of basic skills we cannot speak about financial and entrepreneurial culture.

Finance Training in Higher Education

The State Audit Office (ÁSZ) 2013 research report (with the title: Financial Culture Survey

consumers with financial skills and experience with information, and awareness-raising for the financial consciousness. Beginning from professional programs across special events at schools, to playful competitions we can meet Pénz7 event-series on several channels as from March, coordinated by the Hungarian Banking Association, as a main organizer jointly with the Money Compass Foundation. The elementary and secondary school students stand in the focus of the program – from among them around 90 thousand students joined the Pénz7 events already in the first year, in 2015, in about 660 schools." Available: http://www.penz7.hu/penz7/a-kezdemenyezesrol (Ellenőrizve: 2016. május 8.)

[11] About the Money Book. Available: http://frontpage.hu/2012/10/fiatalok-penzugyi-tudatossagat-fejleszti-a-penzbook/ (Checked: May 11, 2016)

[12] About the Money Compass School Network. Available: http://www.penziskola.hu/ (Checked: May 11, 2016)

[13] About the brochure titled *Money talks*. Available: https://www.mnb.hu/sajtoszoba/sajtokozlemenyek/2007-evi-sajtokozlemenyek/a-penz-beszel-jegybanki-ismeretterjeszto-fuzet-minden-vegzos-kozepiskolasnak (Checked: May 11, 2016)

[14] Eduline, *Disappointing results: Literacy and numeracy of vocational school students is deemed inadequate.* (Nov 16, 2015) http://eduline.hu/kozoktatas/2015/11/16/szakiskola_rossz_eredmeny_szovegertes_matem_ZUWSKI (Checked: May 11, 2016)

of Students in Higher Education) [15] was prepared with the contribution of the University of Szeged, Budapest School of Communication and Business, Public Utility Association of Hungarian Financial – Economic Controllers and the Econventio Round Table Public Utility Association. A total of 38.000 students from the Budapest School of Communication and Business and the University of Szeged represented the target group. I wish to highlight three experiences of the survey in the present study.

Despite the fact that about one fourth of the respondents in the secondary school studied financial-economic skills, they do not show a knowledge difference from the other students on basis of the variance analysis. The situation related to the knowledge acquired in higher education differs from this – the number of terms spent in financial-economic education reveals an upward trend." – *says* the report; i.e. the financial-economic knowledge acquired during the time-period spent at higher education is more valuable (is of the better use), than of the secondary school. [16] The reason for that might be that young adults already recognize the existence or lack of financial knowledge during the management of their own incomes and expenses, so they would devote more attention to this issue. That's why I believe it is important that a new stock of knowledge should be built on the financial basics within the frames of higher education. [17]

2. According to the ÁSZ report, 58,92% of the respondents judges realistically their own economic knowledge and skills (so they do not over- or underestimate it), while 10,96% underestimates, and 30,12% overestimate that. [18]

3. The students' willingness of taking risks is extremely low – it does not conform to their financial-economic knowledge. [19] However it would be desirable if besides the acquisition of professional skills, parallel with that the young adults would learn how to sell their knowledge in the best possible way on the labour-market. [20] If the form of this is starting an independent venture, then the main goal would be that it should not be blocked by the low risk-taking willingness deriving from the lack of financial skills. The ability to sell knowledge, its marketability is one of the main concerns for both the formal and the non-formal education of adults.

[15] *Financial Culture Survey of Students in Higher Education, Research report*. June 2013 (Joint research of the Hungarian State Audit Office, Budapest School of Communication and Business, Econventio Round Table Public Utility Association, Public Utility Association of Hungarian Financial – Economic Controllers, University of Szeged.)
Available: https://www.asz.hu/storage/files/files/Szakmai%20kutat%C3%A1s/2013/t353.pdf?download=true
(Checked: May 8, 2016)

[16] *Ibid., p.*16

[17] KOVÁCS Levente identified similar things in his article of 2015: „ … *The acquisition of financial knowledge and skills is longer lasting, if education is complemented with everyday practice, experiences. In trainings related to financial education and culture it is desirable to lay more emphasis on practical roles, tasks."* Kovács Levente, Research of financial culture, our actual tasks. p. 82. In Ecoomy and Finance, Vol. 2015/2, Issue 1.
Available: http://www.bankszovetseg.hu/wp-content/uploads/2015/06/Kovacs-Levente-79-88.pdf (Checked: May 11 2016)

[18] *Research Report, 2013 p.* 20

[19] Ibid. pp. 20–24. "*The absence of risk-taking willingness can be evaluated as good and less lucky. It is good, because according to the experiences the young people belonging to the tested age-group do not take such risks, which exeed their judgments. The risk-avoiding attitude entails a negative effect at the same time, as the risk-taking willingness does not follow the financial knowledge level, so the young adults may close themselves off from such transactions affecting financial matters, which would contribute to their financial welfare." "We asked about the goals of the students in another question – says the research report – from which it turned out, that the students' priority objective is security, which is in harmony with their risk-avoiding behaviour."*

[20] Ibid. p. 29 If this is about loan, then a major part of the students would take a loan for starting or developing an enterprise, so the judgment about investing money into an enterprise is good.

Why Do We Need Finances? And why are they not enough?

In Hungary it is still considered that work well done is just enough for a successful life, but this is not true. The good product, the excellent proficiency is not sufficient for making success; it needs financial and entrepreneurial competences as well. [21] The proficiency of the skilled worker is of no use, if he cannot sell it on the market, if he cannot build an existence on it. This requires something else, than merely financial skills. The acquisition of the financial culture is of vital importance, but it is not enough, because for making a progress entrepreneurial skills and to complement that HR training, among others management competence, organising skills are needed. This can lead to the result that in Hungary more and more people will be able to stand their ground on the job-market, progress either independently as an entrepreneur, or manage a firm as a senior official. With the development of entrepreneurial competence we can ensure that a skilled worker will be capable of self-employment, and an engineer with a university degree can create his own company. The university students' risk-taking willingness is extremely low, and it takes long years to pass until these young adults will be eligible of making independent and correct financial decisions, although having the right type of skills, they could start earlier.

The Europe-wide strategies for building a knowledge-based society all pay particular attention to adult education, to the elaboration of the European practice of *lifelong learning*. The EU from the early 2000s has worked out such a reference frame in several phases, which contains the **key-competences** required for gaining knowledge and skills throughout a lifetime. One of these competences is the entrepreneurial competence. *"The entrepreneurial competence has an active and a passive component. It includes on one hand the endeavour to generate change, on the other hand the ability to accept, support and use innovations generated by external factors. Part of the entrepreneurial competence is the individual's responsibility for his – positive and negative – actions, development of a strategic approach, setting and achieving goals, as well as a success-oriented attitude."* [22]

The Hungarian Government prepared a plan for cutting red tape last year, under which it intends to redeploy a significant number of labour to the private sector. To that end it would encourage the labour-absorbing ability of the private sector companies on one hand, and the self-employment on the other hand. Behind the governmental steps there is a concept, that by the contribution of the private sector and especially of the production sector to the GDP, and by the reduction of the public expenditure, the country' economic competitiveness could be increased. The Government would help the employment of the employees in the private sector by re-skilling and up-skilling. Because of this I prepared a survey

[21] Eduline, *Just a shockingly few teach this subject, even the State Secretary is unhappy about that*. Nov. 25, 2015 http://eduline.hu/kozoktatas/2015/11/25/Penzugyi_ismeretek_az_iskolakban_Poloskei_G_Q4YDIV (Checked: May 8 2016) BALOGH László, the State Secretary for Financial Policy of the Ministry for National Economy said the following on an arrangement titled "Financial Awareness Forum": It is in the interest of Hungary that growth-target should guide the Hungarian enterprises. Enterpreneurial willingness can be stimulated if entrepreneurial skills, entrepreneurial culture constitue the part and parcel of the teaching stock. »*In case of companies, first of all the small and medium sized enterprises, and individual or family ventures the optimal financial decision-making is of key-importance, because even if a product is of good quality, but the underlying knowledge is not strong enough, then it might as well mean the end of the venture.*«- *said the State Secretary.*

[22] Hungarian Institute for Educational Research and Development: an article, titled: *Key competences for life-long learning.* Available: http://ofi.hu/tudastar/nemzetkozi-kitekintes/egesz-eleten-at-tarto (Checked, March 21, 2013)

in March 2016 about the employees' (working mostly in the public sector) experiences and prejudices about the change, about their willingness to learn, and the type of knowledge they regard as useful on the job-market. I applied self-completed questionnaires in the survey, where 48,9% of the 360 respondents was male, 51,1% female. Among the respondents the rate of those, who have worked or just work in both sectors is very high (41,9%), thus they have direct experiences from both sectors. Concerning the HR-skills I will supply some relevant data, but before doing so, it must be clarified why HR is a key-knowledge despite the fact, that under the experiences of our survey it is not regarded as the most popular one.

Why HR?

HR gives us a complex knowledge, among others about organisation, governance, leadership and the harmonisation of the goals of the individual with the objective of the organisation. Without this an organisation cannot function well. In addition, thanks to its complexity it can be used as good in the public and as in the private sector, consequently, so it is a labour market "Jolly Joker", promoting mobility. HR knowledge must complement the financial/economic fundamentals and the attitudes acquired together with the entrepreneurial competence in the following manner.

Other key competences: communication in the mother-tongue; communication in a foreign language; competences in Mathematics, natural sciences and technology; digital competence; learning the learning techniques; interpersonal and civic competences; entrepreneurial competence; cultural competence.

At the time of our survey we asked the following questions from those with HR experiences.

In your opinion, which HR subjects listed below can be used well both in public and private sector? (Please, mark only maximum three answers!) **The table shows, that the organisation and leadership competences are the most popular. (60,2%)**

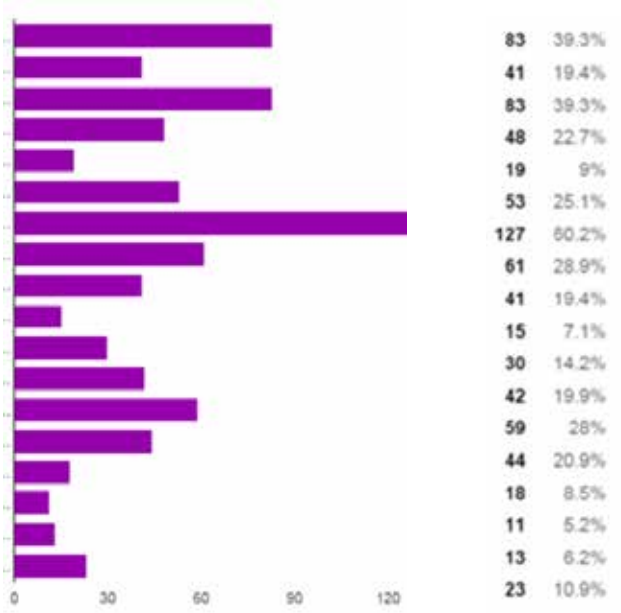

1. Management and quality management
2. Recruiting and hiring tools
3. The significance and fundamentals of communications; ethics and protocol
4. Work organization and organizational culture
5. Theory of accounting administration; process and practice within the organization
6. Career management, change management and generation management
7. Leadership and organization
8. Leadership competencies
9. The responsibilities of a leader (an analytical approach to budgeting, occupational safety, labor relations and data management)
10. The Integrated HR and its various areas
11. Workforce and working
12. Performance assessment
13. HR management
14. HR improvement
15. HR functions improvement
16. HR system improvement
17. HR workforce improvement (managers and employees)
18. Improvement of HR collaboration (internal)

Which HR training among the ones listed below do you consider as the most useful for both the public and the private sector success? (Please, mark only one answer!) **HR administration was the most popular, which indeed gives basic knowledge in the widest possible scope. (HR administration and labour law are of the best use in both sectors according**

to the majority, although I did not ask leadership and organisation skills here.)

In your opinion, which HR training among the ones listed below is the most useful for public or private sector success?

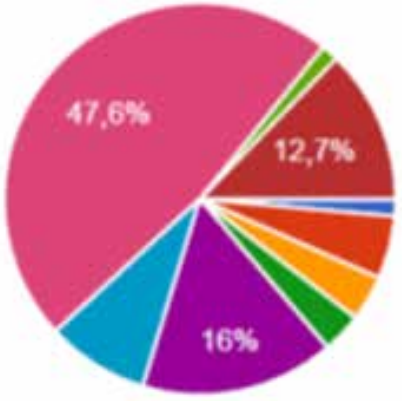

Basic HR training (the most important aspects of HR)	3	1.4%
International HR management (training for HR experts)	11	5.2%
HR controlling	8	3.8%
HR for outsiders (for non-HR leaders or individuals without a degree in HR)	7	3.3%
HR administration	34	16%
Labor law	18	8.5%
All of the above	101	47.6%
None of the above	3	1.4%
I do not know.	27	12.7%

Economics, Finance, Entrepreneurial Skills and HR Training at the Universities

The results of my survey may have parallels in some extent to the rate of economic, entrepreneurial, HR and leadership skills offered beyond the professional subjects in our three well-performing higher education institutions. I reviewed the trainings offered at those faculties of the Semmelweis University, at the Budapest University of Technology and Economics and at the Szent István University, where the portfolios are not exactly of an economic and social sciences type. My objective was to gain a general picture about the availability of the economic-financial, entrepreneurial and HR-training at the three chosen University teaching applied sciences. [23]

I. Budapest University of Technology and Economics[24]

At the **Faculty of Civil Engineering** in the Civil Engineer bachelor studies there is economic and business law included in the curriculum, in the three Masters studies built on it financial skills are taught, in the 16 types of specialised further training courses business and legal studies are taught in several places, and in 11 courses HR and entrepreneurial studies appear. (From HR mainly the organisation and leadership studies are taught.) At the **Faculty of Mechanical Engineering** in all the four main subjects there appear Management and Entrepreneurial Economics, as well as business law. In each of the six

[23] As a source I used lists of subjects available on the homepages of the institutions, model curricula, requirements by the end of the trainings, or the lists of subjects necessary for the finals, trying to choose the most up-to-date ones from the existing data sets. I made my choice from the available data of trainings started in the past 5 years, retroactively, so the data reflect a not fully synchronised state. The heterogeneous nature of the data examined derives from the fact that the universities do not disclose documents in a uniform way, so I used the ones available at that point of time, and reflected the knowledge stock taught the best possible way. I did not examine the data of corresponding courses or PhD courses. The data are available on the links named among the sources.

[24] I checked the references of the homepages of the faculties between April 27-30, 2016. I did not examine the Faculty of Economic Sciences because of its field of knowledge.

master's courses I found economic subjects, accountancy in a total of 2 courses, leadership competencies in four courses in the training. In the specialised further training courses the financial and economic studies also exist. At the **Faculty of Architecture** data set was not found. At the **Faculty of Chemical Engineering and Biotechnology** in all the three BSc courses there appear the management, business and business law subject, but at the MSc studies the knowledge stock sought for is characteristically not present. These studies do not appear independently in the specialised further training courses either, but I could find economics, law and management subjects where relevant to the profession. In the **Faculty of Electrical Engineering and Informatics'** BSc studies economic, financial skills are taught in all three courses, in two places entrepreneurial-economics and business law as well. In the four Masters courses I found optional or compulsorily optional economic subjects and humanities, among them management skills, modelling of business processes and in one place economic, financial and business subjects. I could not find data at the specialised further training courses. At the three BSc courses of the **Faculty of Transportation Engineering and Vehicle Engineering** management and business, as well as business law are basically included in the education, at one place expressly financial and HR training can be found. At the three masters courses economic training is found at every course, HR at two places, and expressly financial skills at one place. At the specialised further training courses I could not find a data set. Among the main courses of the **Faculty of Natural Sciences** I could find a suitable data set in one place, and there economic and entrepreneurial skills appear as well. At the Masters courses further compulsorily optional economic science and social science subjects are taught. Among the specialised further training data I could not find the teaching material sought for.

On basis of the above, I think the BME's approach to the knowledge stock sought for is positive, and a major part of them has already been integrated into the main tier.

II. Szent István University[25]

In the cumulative time-table of the **Faculty of Applied Arts** I could not find the knowledge stock sought for, but from among the eight types of specialised further education courses I found in five places leadership and organisation training, that is HR teaching stock, and in one place economic studies are taught. Examining the **Faculty of Veterinary Science** it is plain to see that the material sought for is not present; the praxis management subject prepares the students for the entrepreneurial existence and the market relations. At the two BSc courses of the **Faculty of Food Science** economic and entrepreneurial studies are taught, at both MSc courses there is leadership training, at one place even financial sciences can be found. At the specialised further education courses further financial and entrepreneurial skills and knowledge can be acquired. At the **Faculty of Mechanical Engineering** in each four basic courses (there is no data about the fifth one) I could find economic and entrepreneurial training, in some places even Finances and HR are taught. At each of the four master's courses there is HR, but Finances and Economics can also be found in several places. The description of the higher education professional training also touches upon the entrepreneurial skills and competences. At the basic courses of the **Faculty of Horticultural Sciences** in each of the three degrees economics, leadership, organisation and operational organisation are compulsory subjects, and in two places the accountancy and financial management also. In the

[25] I examined the data available on the faculties' homepages between April 25-26, 2016. Because of its relevant field of science, I did not examine the Faculty of Economic and Social Sciences, and the Faculty of Economics, Agriculture and Health Studies.

four MA-courses the entrepreneurial, business and management subjects appear only sporadically. From among the 12 types of specialised further training courses expressly economic skills and knowledge on one place, HR on one place was found, but entrepreneurial training was found in 3-4 further training courses. At the **Faculty of Agricultural and Environmental Sciences** from among 7 basic courses in five places financial and accountancy subjects, in one place economics, in five places corporate governance (thus HR) is taught. In their master courses (9 courses) corporate, entrepreneurial skills in 4 courses, leadership and financial studies in two places are taught. Looking at their specialised further training courses (4), I found in one course entrepreneurial skills, but in most places the data is missing. At the **Faculty of Landscape Architecture** economic and entrepreneurial skills are built into the basic subject. The training of economic studies is built into the teaching stock of the of the three Masters courses. HR-knowledge is rather limited. The knowledge stock sought for cannot be found in the specialised further training either. At the **Ybl Miklós Faculty of Architecture and Civil Engineering** Economics is taught in the three basic courses, in two degrees there appear business and enterprise-management. Expressly financial training can be found in one course. In the masters courses characteristically I could not find the knowledge stock sought for, in the economic and humane subjects either. All the knowledge stock can be found in the engineering training, but in the other courses none of them is present.

Based on the above it can be established that the SZIE's approach to the knowledge stock sought for is positive, the majority of them were built in the main tier, but some HR competences should be integrated into the training with a greater emphasis.

III. Semmelweis University[26]

At the **Faculty of Medicine** the financial and entrepreneurial studies can be found in the curriculum of the undivided training, in the description of the optional subject. At the basic courses (4) of the **Faculty of Health Science** characteristically there are economic and financial studies. Among the courses changing according to specialisations there can be found leadership and governance as well. In two of the three master's degrees an expressly exhaustive HR knowledge stock can be found. At the **Faculty of Dentistry** the knowledge stock sought for – and partly HR, too - can be found under the heading labour law and praxis organisation. At the **Faculty of Pharmacy** in the gradual training there cannot be found such knowledge stock either among the compulsory or the compulsorily optional subjects, which would belong to the scope of examination. HR training can only be found at one of the basic professional degrees, to be acquired in post-gradual training.

Based on the above, it can be said that HR was partly integrated into the curriculum, and even the other knowledge stocks sought for are present, but not in a prominent manner. At the medical faculties the teaching of entrepreneurial competences appears in connection with the operation of the praxis.

Conclusion

In my opinion, it is in the secondary schools (included here the vocational schools, too) where the financial, economic and entrepreneurial competences should be acquired on a basic level, complemented with, say, some knowledge of HR administration. This is vital

[26] On April 26-27, 2016 I examined the materials available on the homepages of faculties. I did not examine the Faculty of Health and Public Services, because according to its profile, its objective is just the transfer of the knowledge sought for.

for success in life and on the job-market, still it is only rarely realised. The elaboration of the frame curriculum proposal "Economic and financial education" is modern, giving general culture, and based on age peculiarities, but it is still not an independent, compulsory subject, and the teaching stock appears only sporadically in the compulsory subjects.

In the higher education institutions under examination the economic and financial studies are already present everywhere (with only a few exceptions); the entrepreneurial studies mostly appear, where the profession at issue works for the market. In the courses characteristically training for the business world, HR evidently appears, and most frequently its part about leadership skills. (In my survey the most popular HR-competence was "the leadership and organisation".)Thus the universities prepare – if needed – for the leadership related tasks. The practice of the higher education institutions examined based on the experiences above point in the right direction.

My original hypothesis concerning the situation of education was only partly justified: among the institutional frames of public education the fundamental financial competences receive little attention, but by involving the state and market actors, through the projects prepared for school children, the youngsters will get some information about financial matters; moreover in the three higher education institutions examined, the knowledge stock sought for is taught with adequate emphasis, where mostly those competences come to the foreground, which prepare for the leadership role. Taking into consideration the experiences of another survey of 2013, according to which the financial and economic knowledge acquired in the higher education will be most useful for the individual, we can establish that Hungary can be optimistic in the long about the financial preparedness and entrepreneurial spirit of its citizens.

The main goal would be that an ever growing part of the population should be aware of the most important financial notions and connections in their basic life situation. The economic and financial knowledge stock has the possibility of a wide range of approaches, which can be taught to school children and university students through giving information by adapting to their individual needs. The concrete aim of the economic and financial knowledge - besides the dissemination of information -, to form an adequate approach, on the market of financial services to develop a conscious buyer attitude, to identify the professionally reliable sources, and in addition to create a financial culture. The aim of the education of economic and financial knowledge is also, to develop economic competences, the key-competence "preparation for the roles of the adult existence", to encourage the familiarisation with the public finances, the macro and micro economy, to develop arithmetic skills. The market economy is accompanied by unemployment, the avoidance of which helps develop the personality, and stimulates the development of the general learning capacity. All these knowledge, skills and competences must be built on a modern interpretation, so that the young adult can harmonise his relation to the world of work with the challenges of the everyday life. "The economic mentality", which is conveyed by the economic and financial knowledge, is individual and collective at the same time; it gives foundation, and it can be useful in all walks of life in the long run.

Literature

Dr. Lentner Csaba, Kolozsi Pál, Dr. Tóth Gergely, *A pénzügyi válságkezelés lehetséges alternatívái Magyarországon és az Európai Unióban*, 2009.

Elérhető: http://elib.kkf.hu/okt_publ/tek_2009_18.pdf (Ellenőrizve: 2016. május 9.)

Gera Andrea, *A pénzügyi ismeretek oktatása az alap- és középszintű képzésben*, Budapesti Értéktőzsde, 2008.

Elérhető: https://www.bet.hu/data/cms111148/Gera_Andrea_dolgozata.pdf (Ellenőrizve: 2016. május 9.)

A „*Középiskolások pénzügyi kultúrája*" 2014-es felmérésről összefoglaló: www.u-szeged.hu/download.php?docID=36697 (Ellenőrizve: 2016. május 11.)

Kovács Levente, *A pénzügyi kultúra kutatása és aktuális feladataink*. In. Gazdaság és Pénzügy, 2015/2. évfolyam 1. szám. Elérhető: http://www.bankszovetseg.hu/wp-content/uploads/2015/06/Kovacs-Levente-79-88.pdf (Ellenőrizve: 2016. május 11.)

Felmérés a felsőoktatásban tanuló fiatalok pénzügyi kultúrájáról, Kutatási jelentés. 2013. június. (Állami Számvevőszék, Budapesti Kommunikációs és Üzleti Főiskola, Econventio Kerekasztal Közhasznú Egyesület, Magyar Pénzügyi – Gazdasági Ellenőrök Közhasznú Egyesülete, Szegedi Tudományegyetem közös kutatása.) Elérhető: https://www.asz.hu/storage/files/files/Szakmai%20kutat%C3%A1s/2013/t353.pdf?download=true (Ellenőrizve: 2016. május 8.)

Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet: *Az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges kulcskompetenciák*. Elérhető: http://ofi.hu/tudastar/nemzetkozi-kitekintes/egesz-eleten-at-tarto (Ellenőrizve, 2013. 03. 21.)

Eduline, *Megvan a csodafegyver? Így oktatna a kormány pénzügyekre*. 2015. nov. 27. (Ellenőrizve: 2016. május 8.) Elérhető: http://eduline.hu/kozoktatas/2015/11/27/Penzugyi_ismeretek_ezt_teszi_a_kormany_EMT9GE

31/2012. (IV. 3.) országgyűlési határozat a lakossági deviza-eladósodás megakadályozásához szükséges kormányzati intézkedésekről. Elérhető: http://mkogy.jogtar.hu/?page=show&docid=a12h0031.OGY) (Ellenőrizve: 2016. május 8.)

Eduline, *Elkeserítő eredmények: olvasni és számolni is alig tudnak a szakiskolások* (2015. 11. 16.) Elérhető: http://eduline.hu/kozoktatas/2015/11/16/szakiskola_rossz_eredmeny_szovegertes_matem_ZUWSKI (Ellenőrizve: 2016. május 11.)

Eduline, *Botrányosan kevesen tanítják ezt a tárgyat, az államtitkár sem boldog.* 2015. nov. 25. Elérhető: http://eduline.hu/kozoktatas/2015/11/25/Penzugyi_ismeretek_az_iskolakban_Poloskei_G_Q4YDIV (Ellenőrizve: 2016. május 8.)

Mindennapi pénzügyeink. Elérhető: http://www.mindennapipenzugyeink.hu/?p=11882 (Ellenőrizve: 2016. május 8.)

Pénziránytű. Elérhető: http://www.penziranytu.hu/magunkrol (Ellenőrizve: 2016. május 8.)

OK Központ. Elérhető: http://okkozpont.hu/bemutatkozas (Ellenőrizve: 2016. május 8.)

Pénzbookról: http://frontpage.hu/2012/10/fiatalok-penzugyi-tudatossagat-fejleszti-a-penzbook/ (Ellenőrizve: 2016. május 11.)

Pénz7. Elérhető: http://www.penz7.hu/penz7/a-kezdemenyezesrol (Ellenőrizve: 2016. május 8.)

A Pénziránytű iskolahálózatról. Elérhető: http://www.penziskola.hu/ (Ellenőrizve: 2016. május 11.)

A pénz beszél c. kiadványról. Elérhető: https://www.mnb.hu/sajtoszoba/sajtokozlemenyek/2007-evi-sajtokozlemenyek/a-penz-beszel-jegybanki-ismeretterjeszto-fuzet-minden-vegzos-kozepiskolasnak (Ellenőrizve: 2016. május 11.)

Építőmérnöki Kar – Faculty of Civil Engineering

http://www.epito.bme.hu/sites/default/files/page/bsc_mintatanterv_20123704.pdf

http://www.epito.bme.hu/sites/default/files/page/Foldmero-%20es%20Terinformatikai%20mernok%20MSc%20mintatanterv.pdf

http://www.epito.bme.hu/sites/default/files/page/Szerkezet-epitomernok%20MSc%20mintatanterv.pdf

http://www.epito.bme.hu/sites/default/files/page/szakiranyu%20tovabbkepzesi%20tantervek.pdf

Gépészmérnöki Kar – Faculty of Mechanical Engineering

http://gpk.bme.hu/BSc/images/gepeszkar/doku/tajekoztatok/abszolutorium/abszolutorium_ellenorzo_2N-AG0-2010.pdf

http://gpk.bme.hu/BSc/images/gepeszkar/doku/tajekoztatok/abszolutorium/abszolutorium_ellenorzo_2N-AM0-2010.pdf

http://gpk.bme.hu/BSc/images/gepeszkar/doku/tajekoztatok/abszolutorium/abszolutorium_ellenorzo_2N-AE0-2010.pdf
http://gpk.bme.hu/BSc/images/gepeszkar/doku/tajekoztatok/abszolutorium/abszolutorium_ellenorzo_2N-AT0-2010.pdf
http://gpk.bme.hu/MSc/images/gepeszkar/doku/tajekoztatok/2013-14/Gepeszmernoki-Mesterszak-Kepzesi-Tajekoztato-2013-14.pdf
http://gpk.bme.hu/MSc/images/gepeszkar/doku/tajekoztatok/2016/Bulletin_MechEngModeling_2016.pdf
http://gpk.bme.hu/MSc/images/gepeszkar/doku/tajekoztatok/2014/Kepzesi_tajekoztato_mechatronika_MSc_2013-2014-2.pdf
http://gpk.bme.hu/MSc/images/gepeszkar/doku/tajekoztatok/2014/Kepzesi_tajekoztato_energetika_MSc_2013-2014-2.pdf
http://gpk.bme.hu/MSc/index.php/mesterszakok/71-epueletgepeszeti-es-gepeszeti-eljarastechnikai-mesterszak-bemutatasa
http://gpk.bme.hu/MSc/images/gepeszkar/doku/tajekoztatok/2014/Kepzesi_tajekoztato_termektervezo_MSc_2013-2014-2.pdf
http://www.energia.bme.hu/component/content/article/112-szakmernoek/167-h-es-villamosenergia-szakirany-tanterve
http://www.energia.bme.hu/component/content/article/112-szakmernoek/168-megujulo-energia-szakirany-tanterve
http://www.ch.bme.hu/oktatas/targyak/
http://www.ch.bme.hu/oktatas/targyak/
http://iaachem.bme.hu/oktatas/szakmernokkepzes
https://oct.bme.hu/oct/hu/szakiranyu_tovabbkepzes
http://kkft.bme.hu/sites/default/files/szakirany/BSc_Hulladekgazdalkodasi_szakirany.pdf
http://kkft.bme.hu/sites/default/files/szakirany/BSc_Kornyezetmenedzsment_szakirany.pdf
http://kkft.bme.hu/sites/default/files/szakirany/BSc_Levegotisztasag-vedelmi_szakirany.pdf
http://kkft.bme.hu/sites/default/files/szakirany/BSc_Vizminoseg-vedelmi_szakirany.pdf
http://kkft.bme.hu/sites/default/files/szakirany/BSc_Zaj-_es_rezgescsokkentesi_szakirany.pdf
http://kkft.bme.hu/sites/default/files/szakirany/MSc_Hulladekgazdalkodasi_szakirany.pdf
http://kkft.bme.hu/sites/default/files/szakirany/MSc_Kornyezetmenedzsment_szakirany.pdf
http://kkft.bme.hu/sites/default/files/szakirany/MSc_Levegotisztasag-vedelmi_szakirany.pdf
http://kkft.bme.hu/sites/default/files/szakirany/MSc_Vizminoseg-vedelmi_szakirany.pdf
http://kkft.bme.hu/sites/default/files/szakirany/MSc_Zaj-_es_rezgescsokkentesi_szakirany.pdf

Villamosmérnöki és Informatikai Kar – Faculty of Electrical Engineering and Informatics

https://www.vik.bme.hu/page/803/
http://semmelweis.hu/dei/files/2012/07/MINTATANTERV.pdf
https://www.vik.bme.hu/page/833/
https://www.vik.bme.hu/page/834/
https://www.vik.bme.hu/kepzes/mesterkepzes/egeszsegugyi/371.html
https://www.vik.bme.hu/document/479/original/MSc_gain_U.pdf
http://www.vik.bme.hu/kepzes/szakiranyu/35.html
http://www.vik.bme.hu/page/530/

Közlekedésmérnöki és Járműmérnöki Kar – Faculty of Transportation Engineering and Vehicle Engineering

http://kozlekedes.bme.hu/oktatas/jarmumernok-bsc-2010/
http://kozlekedes.bme.hu/oktatas/kozlekedesmernok-bsc-2012/
http://kozlekedes.bme.hu/oktatas/logisztikaimernok-bsc-2012/
http://kozlekedes.bme.hu/wp-content/uploads/2015/10/Tanterv_jarmu_MSc_2016_3.pdf
http://kozlekedes.bme.hu/wp-content/uploads/2015/10/Tanterv_kozlekedes_MSc_2016_4.pdf
http://kozlekedes.bme.hu/wp-content/uploads/2015/10/Tanterv_logisztika_MSc_2016_3.pdf
http://kozlekedes.bme.hu/oktatas/szakiranyu-tovabbkepzesek/

Természettudományi Kar – Faculty of Natural Sciences

http://www.ttk.bme.hu/kepzes/MSc/dokok/Alkalmazott_matematikus_MSc_anal_specializacio_mintatantervei_2013.pdf

http://www.ttk.bme.hu/kepzes/MSc/dokok/Alkalmazott_matematikus_MSc_opkut_specializacio_mintatantervei_2013.pdf

http://www.ttk.bme.hu/kepzes/MSc/dokok/MSc_Penzugy-2013.pdf

http://www.ttk.bme.hu/kepzes/MSc/dokok/Alkalmazott_matematikus_MSc_sztoch_specializacio_mintatantervei_2013.pdf

http://www.ttk.bme.hu/kepzes/MSc/dokok/Fizikus_MSc_elotanulmanyi_rend.pdf

http://www.ttk.bme.hu/kepzes/MSc/Fizikus_MSc_mintatanterv_20100929.pdf

http://www.ttk.bme.hu/kepzes/MSc/dokok/KogTanMAtanterv-100923.pdf

http://www.ttk.bme.hu/kepzes/MSc/dokok/KognTanMA_elotanulmanyi_rend-20100929.pdf

http://www.ttk.bme.hu/kepzes/MSc/Curriculum_MScCognitiveScience2014.pdf

http://www.ttk.bme.hu/kepzes/MSc/dokok/Matematikus_MSc_mintatantervei_2013.pdf

http://www.ttk.bme.hu/kepzes/MSc/MSc-mat-anal-spec-mintatanterv.pdf

http://www.ttk.bme.hu/kepzes/MSc/MSc-mat-opt-spec-mintatanterv.pdf

http://www.reak.bme.hu/oktatas/kepzesek-tantargyak/szakmernoeki-kepzes/tantargyi-informaciok.html

http://moszk.math.bme.hu/

SZIE – Szent István University

Alkalmazott Bölcsészeti és Pedagógiai Kar – Faculty of Applid Arts

http://orarend.jtkf.hu/akt_orarend/

http://abk.szie.hu/node/19

Állatorvos-tudományi Kar – Faculty of Veterinary Science

http://www.univet.hu/hu/hallgato/kurzusok

http://bio.univet.hu/bsc/Biologia_BSc_fakultativ_ajanlo.pdf

http://bio.univet.hu/msc/biol-msc-szak-leiras.pdf

http://www.univet.hu/hu/hallgato/tovabbkepzes/2015-evben-indult-szakiranyu-tovabbkepzeseink

Élelmiszertudományi Kar – Faculty of Food Science

https://etk.szie.hu/hallgatoknak/tanulmanyi-informaciok

http://www.palinkamesterkepzes.hu/kepzesrol-tajekoztato

http://www.sorfozomester.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=2&Itemid=2

Gépészmérnöki Kar – Faculty of Mechanical Engineering

http://www.gek.szie.hu/nagyfajlok/gepesz_bsc.pdf

http://www.gek.szie.hu/nagyfajlok/mechatronika_bsc.pdf

http://www.gek.szie.hu/nagyfajlok/mezogepesz_bsc.pdf

http://www.gek.szie.hu/nagyfajlok/menedzser_bsc.pdf

http://www.gek.szie.hu/nagyfajlok/gepesz_msc.pdf

http://www.gek.szie.hu/nagyfajlok/mezogepesz_msc.pdf

http://www.gek.szie.hu/node/741

http://www.gek.szie.hu/system/files/oldal/menedzser_msc.pdf

http://www.gek.szie.hu/system/files/oldal/mezogepesz_fsz_tajekoztato.pdf

Kertészettudományi Kar– Faculty of Horticultural Science

https://kertk.szie.hu/kepzesek/alapkepzesek/informatikus-es-szakigazgatasi-agrarmernoki-alapkepzesi-szak

https://kertk.szie.hu/kepzesek/alapkepzesek/kerteszmernoki-alapkepzesi-szak

https://kertk.szie.hu/hallgatoinknak/kepzesi-informaciok/szolesz-borasz-mernoki-alapkepzesi-szak/szolesz-borasz-mernoki

https://kertk.szie.hu/hallgatoinknak/kepzesi-informaciok/kerteszmernoki-mesterkepzesi-szak/kerteszmernoki-mesterkepzesi

https://kertk.szie.hu/kepzesek/mesterkepzesek/mezogazdasagi-biotechnologus-mesterkepzesi-szak

https://kertk.szie.hu/kepzesek/mesterkepzesek/novenyorvosi-mesterkepzesi-szak

https://kertk.szie.hu/kepzesek/mesterkepzesek/okologiai-gazdalkodasi-mernoki-mesterkepzesi-szak

https://kertk.szie.hu/kepzesek/szakiranyu-tovabbkepzesek/agrarinformatikus-es-okologiai-modellezo-szakmernok-szak/az

https://kertk.szie.hu/kepzesek/szakiranyu-tovabbkepzesek/borkereskedelmi-szak/borkereskedelmi-szakiranyu-tovabbkepzesi

https://kertk.szie.hu/kepzesek/szakiranyu-tovabbkepzesek/disznovenyalkalmazasi-szak/disznovenyalkalmazasi-szakiranyu

https://kertk.szie.hu/kepzesek/szakiranyu-tovabbkepzesek/faiskolai-termesztesi-szak/faiskolai-termesztesi-szakiranyu

https://kertk.szie.hu/kepzesek/szakiranyu-tovabbkepzesek/gombatermesztesi-szak/gombatermesztesi-szakiranyu-tovabbkepzesi

https://kertk.szie.hu/hallgatoinknak/kepzesi-informaciok/gyogynovenyismero-es-felhasznalo-szakiranyu-tovabbkepzesi-szak-0

https://kertk.szie.hu/kepzesek/szakiranyu-tovabbkepzesek/gyujtemenyes-kertek-kezelese-szak/gyujtemenyes-kertek-kezelese

https://kertk.szie.hu/kepzesek/szakiranyu-tovabbkepzesek/kerteszeti-vallalkozasfejlesztesi-szak/kerteszeti

https://kertk.szie.hu/kepzesek/szakiranyu-tovabbkepzesek/kornyezeti-adatelemzo-es-kiserlettervezo-szakmernok-szak-0

https://kertk.szie.hu/kepzesek/szakiranyu-tovabbkepzesek/okologiai-gazdalkodo-szak/az-okologiai-gazdalkodo-szakiranyu

https://kertk.szie.hu/kepzesek/szakiranyu-tovabbkepzesek/talajerogazdalkodasi-szak/talajerogazdalkodasi-szakiranyu

https://kertk.szie.hu/hallgatoinknak/kepzesi-informaciok/videkfejlesztesi-menedzsment-es-marketing-szakiranyu-0

Mezőgazdaság- és Környezettudományi Kar – Faculty of Agricultural and Environmental Sciences

http://www.mkk.szie.hu/hallgatoknak/menu-tartalom-alapkepzesek/alapkepzesek/tartalom-alapkepzesek

Tájépítészeti és Településtervezési Kar – Faculty of Landscape Architecture

https://tajk.szie.hu/kepzesek/alapkepzes/bsc-kepzes-mintatanterve

https://tajk.szie.hu/kepzesek/mesterkepzes/tajepiteszmernoki-mesterszak-msc

https://tajk.szie.hu/kepzesek/mesterkepzes/telepulesmernoki-mesterszak-msc

https://tajk.szie.hu/kepzesek/mesterkepzes/tajepitesz-es-kertmuvesz-mesterszak-ma

https://tajk.szie.hu/kepzesek/felnottkepzes-szakiranyu-tovabbkepzes/tajrendezesi-es-teruletfejlesztesi-szakerto

https://tajk.szie.hu/kepzesek/felnottkepzes-szakiranyu-tovabbkepzes/tajrendezesi-es-teruletfejlesztesi-szakmernok

Ybl Miklós Építéstudományi Kar – Ybl Miklós Faculty of Architecture and Civil Engineering

http://www.ymmf.hu/?q=hu/content/tanulm%C3%A1nyi-t%C3%A1j%C3%A9koztat%C3%B3k

SOTE – Semmelweis University

Általános Orvostudományi Kar – Faculty of Medicine

http://semmelweis.hu/aok/oktatas-2/tajekoztatok/

Egészségtudományi Kar – Faculty of Health Science

http://etk.semmelweis.hu/etk.html

http://etk.semmelweis.hu/etk.html

Egészségügyi Közszolgálati Kar – Faculty of Health and Public Services

http://semmelweis.hu/dei/oktatas/ekk/egeszsegugyi-ugyvitelszervezo-i-evfolyam/

http://hsmtc.hu/oktato-programjaink/egeszsegugyi-menedzser-msc-posztgradualis-program/

Fogorvostudományi Kar – Faculty of Dentistry

http://semmelweis.hu/fok/files/2015/10/Kurrikulum-2015-2016-ban-beiratkozott-hallgat%C3%B3knak.pdf

http://semmelweis.hu/szajsebeszet/files/2015/05/Praxisszevez%C3%A9s-el%C5%91ad%C3%A1sok.rar

Gyógyszerésztudományi Kar – Faculty of Pharmacy

http://semmelweis.hu/dei/oktatas/ekk/egeszsegugyi-ugyvitelszervezo-i-evfolyam/201314-oszi-felev/gazdasagi-penzugyi-alapismeretek/

Mellékletek

Thematic Units	**Finance and Economic Culture**	**Time frame N: 4 hours E: 2 hours L: 2 hours**
Preliminary knowledge	Economic geographical insights related to the operation of banks. Personal experiences related to money management.	
The educational-developmental goals of the thematic unit	Familiarization of fundamental finance and economic concepts and an understanding of the main factors of the economic process. Familiarization of management principles related to being a responsible and conscientious citizen and their acceptance.	
Insights		
The state's engagement in the workings of the economy and its relationship with the various other economic players. State revenue. The state's responsibilities to stabilize, redistribute and allocate capital. The tools available to set budgetary and monetary policy. These policies' roles in bringing the goals of economic policy to fruition. The workings of the financial market, including savers and investors. The role of finance intermediaries in the economy. The role of entrepreneurs in the economy, in terms of GDP growth. The various types of entrepreneurs. Creating companies and operating them. The relationship between companies and the market. The business plan.		
Key words	the state, economics, market, money.	
Concepts	Budgets, taxes, deductions, enterprise, personal income tax, VAT, benefits, social security, pension contributions, budgetary institutions, financial institutions, budget balance, deficit, finance markets, monetary policy, the central bank, the banking system, commercial banks, savings, resources, stock markets, bonds, Co., Ltd., SAR, sole proprietorship, cooperative, unlimited liability, limited liability, joint liability, insurance company, leasing company, financial intermediaries.	

Budapest University of Technology and Economics	**Bachelor's**	**Master's**	**Specialized forther training**	**HR insigts in the traing**
Faculty of Civil Engineering	**offered**	**offered**	**offered**	***intermittently offered***
Faculty of Mechanical Engineering	**offered**	**offered**	**offered**	***ntermittently offered***
Faculty of Architecture				
Faculty of Chemical Engineering and Biotechnology	**offered**	**tipically not offered**	**tipically not offered**	***tipically not offered***
Faculty of Electrical Engineering and Informatics	**offered**	**offered**	**no data**	***tipically not offered***
Faculty of Transportation Engineering and Vehicle Engineering	**offered**	**offered**	**no data**	***intermittenty offered***
Faculty of Natural Sciences	**offered**	**offered**	**not offered**	***not offered***
Faculty of Economic and Social Sciences				

Szent István University	Bachelor's	Master's	Specialized forther training	HR insigts in the traing
Faculty of Applid Arts	not offered	not offered	offered	*typically offered*
Faculty of Veterinary Science	not offered		applid-management	*not offered*
Faculty of Food Science	offered	offered	offered	*typically offered*
Faculty of Economic and Social Sciences				
Faculty of Economic and Social Sciences				
Faculty of Mechanical Engineering	offered	offered	-	*offered*
Faculty of Horticultural Science	offered	offered	typically not offered	*typically not offered*
Faculty of Agricultural and Environmental Sciences	offered	offered	not offered	typically not offered
Faculty of Landscape Architecture	offered	offered	not offered	*typically offered*
Ybl Miklós Faculty of Architecture and Civil Engineering	offered	offered	offered	*typically offered*

Semmelweis University	Bachelor's	Master's	Specialized forther training	HR insigts in the traing
Faculty of Medicine	offered		-	*not offered*
Faculty of Health Science	offered	offered	typically not offered	*typically offered*
Faculty of Health and Public Services				
Faculty of Dentistry	offered		-	*offered*
Faculty of Pharmacy	offered		offered	*interrmittently offered*

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Орлов Ігор, Бачо Роберт

д.е.н., проф., професор кафедри економіки, Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці ІІ.,

к.е.н., доц., завідувач кафедри економіки, Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці ІІ.

В статті проаналізовано основні показники функціонування малого бізнесу в Україні, видалено фактори, що впливають на його розвиток. Зроблено висновок про те, що державна підтримка малого бізнесу повинна стати одним з основних напрямів економічної політики уряду України з метою стабілізації та покращення економічного розвитку та соціально-політичної стабілізації суспільства.

Abstract

A cikkben elemzésre kerültek az Ukrajnában működő kisvállalkozások főbb teljesítménymutatói, kiemelve azon tényezőket, melyek a kisvállalkozások fejlődését befolyásolják. Megállapítást nyert, hogy Ukrajna gazdaságpolitikájának egyik fő irányvonalává kell, hogy váljon a kisvállalkozások állami támogatása a gazdasági fejlődés, illetve a társadalmi és politikai stabilizáció végett.

Постановка проблеми. Сучасна практика господарювання і світовий досвід показують, що найважливішою ознакою ринкової економіки є існування і взаємодія великих, середніх і малих підприємств та їх оптимальне співвідношення. Малий бізнес, що постійно змінюється, є найбільш динамічним елементом структури народного господарства.

Малі підприємства достатньо швидко займають сфери діяльності, в яких не зацікавлений великий бізнес, що в значній мірі допомагає подолати стагнаційні явища в економічній системі країни. Від розвитку підприємств малого бізнесу залежить функціонування економіки країни в цілому, однак в Україні малому підприємництву поки що не приділяється належної уваги, не розроблена чітка стратегія регулювання та не обґрунтована програма розвитку цієї форми господарювання, недосконалою є система фінансування та матеріально-технічного забезпечення становлення і розвитку малого бізнесу, невідпрацьованими залишаються правові й організаційні питання діяльності мікрофірм. Тому для розширення сектору підприємств малого бізнесу та їх стійкого розвитку в умовах економічної ситуації країни дуже важливим є аналіз факторів, що впливають на ефективне функціонування малого бізнесу в Україні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичною та практичною базою дослідження особливостей функціонування та напрямам державної політики підтримки і розвитку малого бізнесу є наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема З. Варналій, В. Геєць, Б. Данилишин, С. Дорогунцов, М. Долішній, М. Єрмоленко, М. Журавльова, В. Карсекін, І. Комарницький, М. Крупка,

С. Ксьондз, С. Мочерний, Ю. Ніколенко, М. Чумаченко, А. Чухно та інші. Враховуючи значні теоретичні розробки проблеми функціонування і розвитку малого бізнесу в Україні на даний час залишаються актуальними.

Незважаючи на широке коло наукових досліджень щодо розвитку та державної політики підтримки малого бізнесу в Україні, ці питання залишаються актуальними, особливо в посткризовий період на шляху євроінтеграції України.

Метою статті є визначення чинників, які негативно впливають на його розвиток, та запропонування шляхів подолання негативних факторів малого бізнесу в сучасних умовах господарювання. Об'єктом дослідження є малий бізнес як структурний елемент сучасного ринкового господарства.

Виклад основного матеріалу. Найбільш важливою складовою в сучасній структурі національного господарства розвинених країн є малий бізнес. Цей сектор економіки історично і логічно відігравав роль необхідної передумови створення ринкового середовища.

Малий бізнес – це самостійна, систематична господарська діяльність малих підприємств будь-якої форми власності та фізичних осіб-підприємців, яка проводиться на власний ризик з метою отримання прибутку. Фактично, це будь-яка діяльність (виробнича, комерційна, фінансова тощо) зазначених суб'єктів господарювання, спрямована на реалізацію власного економічного інтересу. Суть та значення малого бізнесу полягають у тому, що він є провідним сектором ринкової економіки; складає основу дрібнотоварного виробництва; визначає темпи економічного розвитку, структуру та якісну характеристику ВВП; здійснює структурну перебудову економіки, швидку окупність витрат, свободу ринкового вибору; забезпечує насичення ринку споживацькими товарами та послугами повсякденного попиту, реалізацію інновацій, додаткові робочі місця; має високу мобільність, раціональні форми управління; формує нову верству населення – підприємців-власників; сприяє посиленню конкуренції, зменшення рівня монополізму.

Розвиток малого підприємництва є досить нерівномірним у територіальному розрізі України. Показники кількості малих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення за регіонами досить суттєво відрізняється. Це можна пояснити регіональними відмінностями у розвитку видів економічної діяльності.

На ринку України домінує так звана моноцентрична концентрація малого бізнесу. До групи регіонів, де в обласних центрах функціонує близько 80% малих підприємств, входять Київська, Харківська, Херсонська та інші області. Переважаюче положення моноцентричної концентрації малого бізнесу в Україні сьогодні зумовлене, кращим розвитком інфраструктури регіональних центрів і нерозвиненістю в регіонах юридичних, навчальних та довідково-інформаційних служб відповідного спрямування.

Таблиця 1. ***Основні показники функціонування малого бізнесу в Україні у 2010–2014 рр.***

Показники	Значення показника по роках					Зміна 2014/2010	
	2010	2011	2012	2013	2014	Абс.	%
Кількість суб'єктів малого підприємництва (од.)	**2162004**	**1679902**	**1578879**	**1702201**	**1915046**	**-246958**	**-11,4%**
малі підприємства							
усього, одиниць	357241	354283	344048	373809	324598	-32643	-9,1
відсотків до загальної кількості суб'єктів	16,5	21,1	21,8	22	16,9	0,4	2,4
на 10 тис. осіб наявного населення, одиниць	78	77	76	82	76	-2	-2,6
фізичні особи-підприємці							
усього, одиниць	1804763	1325619	1234831	1328392	1590448	-214315	-11,9
відсотків до загальної кількості суб'єктів	83,5	78,9	78,2	78	83,1	-0,4	-0,5
на 10 тис. осіб наявного населення, одиниць	394	290	271	292	370	-24	-6,1
Кількість зайнятих працівників							
Суб'єкти малого підприємництва	4958,6	4442	4285,2	4291,2	4115,2	-843,4	-17,0
малі підприємства							
усього, тис. осіб	2164,6	2091,5	2051,3	2010,7	1686,9	-477,7	-22,1
відсотків до загальної кількості зайнятих працівників	43,6	47,1	47,9	46,9	41	-2,6	-6,0
фізичні особи-підприємці							
усього, тис. осіб	2794	2350,5	2233,9	2280,5	2428,3	-365,7	-13,1
відсотків до загальної кількості зайнятих працівників	56,4	52,9	52,1	53,1	59	2,6	4,6
Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг)							
Суб'єкти малого підприємництва	779197,8	807777	916287,2	933717,7	981300,1	202102,3	25,9
малі підприємства							
усього, млн.грн.	568267,1	607782,4	672653,4	670258,5	705000,5	136733,4	24,1
відсотків до загального обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг)	72,9	75,2	73,4	71,8	71,8	-1,1	-1,5
фізичні особи-підприємці							
усього, млн.грн.	210930,7	199994,6	243633,8	263459,2	276299,6	65368,9	31,0
відсотків до загального обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг)	27,1	24,8	26,6	28,2	28,2	1,1	4,1

Дерело: Складено та розраховано авторами на основі даних Державної Служби статистики України.

За останні роки малі підприємства України за більшістю видів економічної діяльності завершили свою господарську діяльність з від'ємним фінансовим результатом. Вітчизняні науковці низьку прибутковість пов'язують з надмірною багатопрофільністю малих підприємств. З цих позицій вони не витримують конкуренції, характеризуються меншою стабільністю, оскільки диверсифікація вимагає високої маневреності у використанні фінансових ресурсів.

Фактори, що перешкоджають розвитку малого бізнесу в Україні, є такі:

1. Надмірне державне регулювання, наявність численних правил і процедур, передбачених нормативними

актами, гальмують розвиток підприємництва.

2. Труднощі ліцензування та реєстрації, часто при цьому використовуються послуги посередників чи юридичних фірм через неможливість пройти самостійно всі процедури. Наприклад, у США процедура реєстрації нового малого підприємства триває до 5 годин, тому в цій країні щорічно за середньостатистичними показниками створюються більше 300 тисяч нових підприємств.

3. Фіскальні проблеми, незадовільна система оподаткування, високі податкові ставки, велика чисельність різних податків, часті зміни звітів, дефіцит грошей в державі й економічна криза, накопичення внутрішньої і зовнішньої заборгованості України не дають послабити податковий прес. Наслідком цього є перехід суб'єктів ринку до тіньового сектора, що складає майже половину ВВП.

4. Через великі процентні ставки банківської системи та відсутність грошей для банків кредити використовуються обмежено.

5. Недобросовісна конкуренція, що проявляється через: корупцію державних контролюючих органів; фальсифікацію інформації про товари конкурента, наклепи, підрив репутації; технологічний та промисловий шантаж, копіювання технологій, використання торгових марок, упаковки конкурента; навмисне зниження цін; фізичні погрози, рекет.

6. Низький професійний рівень кадрового складу, відсутність знань в галузі фінансового права, невизначеність прав та соціального захисту, порушення прав на гідну оплату праці, недостатня компетентність в управлінні фірм, некомпетентність страх ризику тощо.

Основними шляхами подолання негативних факторів малого бізнесу в сучасних умовах господарювання можуть стати:

– державна підтримка (правове, фінансове, інформаційне та інше забезпечення);

– міжнародна допомога (фінансова, технічна, у підготовці кадрів);

– інтеграційна підтримка через субпідряд, франчайзинг, лізинг тощо;

– кооперування та самоорганізація малого бізнесу на політичних та економічних засадах, а саме: спілки, асоціації, громадські об'єднання, кооперативи, мережі тощо;

– професійна підготовка та ефективне управління кваліфікованими кадрами.

Висновки та перспективи досліджень. В сучасних умовах таких умовах для розвитку малого бізнесу в Україні необхідно враховувати особливості діяльності малого бізнесу, його переваги та недоліки, поточні потреби малих підприємств для формування ефективної системи державної політики підтримки і розвитку малого бізнесу, що повинна складатися з поєднання та комбінування різних форм і методів регулювання і підтримки малого бізнесу в сучасних умовах господарювання. Державна підтримка малого бізнесу повинна стати одним з основних напрямів економічної політики уряду України з метою стабілізації та покращення економічного розвитку та соціально-політичної стабілізації суспільства.

Список використаних джерел

Варналій З.С. Мале підприємництво України як чинник регіонального розвитку : стан та перспективи / З. С. Варналій // Актуальні проблеми економіки. - 2004. - № 4. - С. 64-73.

Виговська В.В. Малий бізнес України: сучасний стан і тенденції розвитку / В.В. Виговська // Актуальні проблеми економіки. - 2009. - № 1 (91). - С. 59-63.

Дем'янчук О.І. Формування підприємництва нового типу в системі самозайнятості України // Економіка і бізнес. — № 2. — 2004. — С. 38—42.

Дрига А.С. Стратегічне управління розбудовою малого підприємництва в Україні. // Вісник КНТЕУ. — 2006. — № 4. — С. 16—18.

Лиганенко Л. Стратегія державної підтримки підприємницької діяльності в Україні // Вісник КНТЕУ. — 2006. — № 4. — С. 9—10.

Малий бізнес: закордонний досвід [Електронний ресурс] /Національний інститут системних досліджень проблем підприємництва. – Режим доступу: http://www.nisse.ru/business/article/article_1141.html.

Шабринська Н. Мале підприємництво в системі економіки. — Режим доступу: http://www.personol.in.ua/article.php?ida=287.

KÁRPÁTALJAI VÁLLALKOZÁSOK HELYZETÉRTÉKELÉSE A MAGYAR-LAKTA TERÜLETEK MENTÉN

Pataki Gábor

tanár, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Gazdaságtudományi tanszék,
patakigabor83@gmail.com

A tanulmány Kárpátalja gazdasági helyzetét tárgyalja a vállalkozók aspektusából, azon belül is fókuszálva a határ menti magyar kis- és középvállalkozókra. Célja, hogy egy aktuális helyzetértékelést tárjon fel, s bemutassa a meglévő primer és szekunder információk alapján a határ menti, zömében magyarok által lakott térség gazdasági erejét, problémáit és kihívásait, valamint kisebb részben irányvonalakat jelöljön ki a fejlesztési irányok tekintetében. Mindezt összekapcsolva a Kárpát-medencei magyar vállalkozói helyzetértékeléssel és stratégiai irányokkal. Az elemzés rámutat arra, hogy a terület statisztikai megbízhatósága és lefedettsége igen alacsony szinten van, ami indokolja további alapkutatások elvégzését ahhoz, hogy releváns és megbízható képet lássunk a vállalkozói szektorról.

Abstract

Дослідження присвячене вивченню економічного стану Закарпаття з точки зору підприємництва, фокусуючи увагу на прикордонні підприємства малого та середнього бізнесу. Метою є представлення актуальної оцінки становища для дослідження на основі первинної та вторинної інформації економічної стабільності, проблем та викликів прикордонної території, яку здебільшого населяє угорськомовне населення, а також напрямів її розвитку. Все це поєднуючи з оцінкою стану угорського підприємництва Карпатського регіону та стратегічних напрямів розвитку. Аналітичне дослідження доводить, що статистична достовірність та наповненість знаходиться на досить низькому рівні, що обґрунтовує необхідність подальших первинних досліджень для отримання релевантної та достовірної інформації про підприємницький сектор.

1. Aktuális társadalmi-gazdasági helyzetkép a régióról, országról

Ukrajna a rendszerváltás óta nem talált magára. Voltak időszakok, amikor rövid távú fellendülések mutatkoztak és az alacsony GDP-bázis következtében akár 8-10%-os növekedést is felmutatott a nemzeti összter-mék éves növekedési üteme, viszont ezeket a fejlődéseket egy-egy gazdasági depresszív hullám hamar felemésztette.

Az ország egy főre jutó GDP-je 2015-ben 2081 USD volt, ami 1,4%-os csökkenés. Egy évvel korábban ez a visszaesés 7,2 százalékos volt. A tavalyi GDP helyi vásárlóerő paritá-zson mérve 8627 USD-t tesz ki. Az alacsony jövedelmeket úgy tudta a lakosság beosztani, amint azt PPP-mutató jelzi, hogy alacsonyak voltak a fogyasztói árak, az energiahordozók lakossági árai. Ma ez az arány egyre rosszabb, a lakosság nem képes megfizetni az európai-hoz hasonló energiaárakat.

Az ukrán gazdaságnak két fő húzóágazatát említhetjük meg: az ipart (Kelet-Ukrajna) és a mezőgazdaságot. Az előbbi adottság jelen-tős veszteségeket szenvedett el a kelet-ukraj-nai harcok miatt (2015-ben -13%, 2014-ben -10,1%, 2013-ban -4,3%, míg a „majdan" előtt pl. 2011-ben 8%-os növekedés volt). A mező-gazdaság terén nem ilyen jelentős a csökke-nés, viszont itt is visszaesés tapasztalható.

A gazdaság kiszámíthatatlanságát jellemzi a magas infláció is. Ez 2015-ben 48,5%-at ért el, előző évben pedig 12,1%-at. Ez rendkívül megnehezíti a vállalkozások árazási döntéshozatalát, az új beruházások elmaradásáról nem is beszélve (természetesen nem csak ennek a tényezőnek betudva).

A hivatalos munkanélküliségi ráta ennek ellenére alacsonynak mondható, illetve azokban a megyékben, ahol a gazdasági elvándorlás könnyebben kivitelezhető (Nyugat-Ukrajna, keleti orosz határ), a munkaképes fiatal lakosság nagy része külföldön dogozik ideiglenesen vagy véglegesen, így ezek a térségek munkaerőhiánnyal küzdenek[1].

Kárpátalja helyzete bizonyos tekintetben jobb, más szempontból pedig rosszabb, mint az országos átlag. Mivel periférikus megyéről van szó, így a központhoz képest lemaradást tapasztalhatunk. Ennek egyik kulcsa az, hogy területének 2/3-része hegyvidéki, ahol alacsony a népességszám, nincs mezőgazdasági tevékenység, és az ipari hasznosulás is csekély. Történelmileg jellemzi a régiót, hogy alacsony volt és ma is alacsony az iparosodottság foka. Nehézipar nem jellemzi a térséget, a könnyűipar pedig az általános konjunktúra miatt alacsony szinten van. A mezőgazdaságban a primőrtermelés dominál, a feldolgozóipar ugyancsak alacsony bázissal bír.

2. Vállalkozó fogalma Kárpátalján

Mit jelent Kárpátalján vállalkozónak lenni? Főleg, hogyan csapódik le ez a fiatalság körében?

Ha röviden, hadászati kifejezéssel szeretném jellemezni azt, hogy miként ölték ki a térségben a vállalkozói hajlamot, akkor azt mondanám: a kommunizmus 4 évtizede szőnyegbombázással tarolt, majd a rendszerváltás 25 éve „kilövéssel irtotta" a jó kezdeményezéseket.

Sajnos alacsony a vállalkozói hajlam, de ennek helyzetéről mindjárt, részletesebben szólok.

A kárpátaljai magyarság döntő többsége a határ menti, alföldi zónában él. A viski és huszti térséget leszámítva nincsenek nagyobb szórványszigeteink (összességében 110–120 magyar településről beszélhetünk, attól függően, hogy a nemzetiségi arányt hogyan számoljuk).

Ez a térség mindig is mezőgazdasági tevékenységből élt meg. A magyar lakosság 70%-a falun él, így ha nem is főtevékenységként, mint vállalkozás, de szinte mindenki foglalkozik agrártermeléssel, ami jövedelemkiegészítésül szolgál[2].

A másik jellegzetes vállalkozási típus a kiskereskedelem. A nagyvárosokat leszámítva nem alakultak ki szupermarketek, áruházláncok, hanem az „ABC-rendszer" terjedt el, amely felszippantja a környék helyi termelőitől az árut, valamint a bevásárlást az ungvári, munkácsi és szőlősi nagybani piacokról szerzi be és értékesíti a lakosságnak.

A kilencvenes évektől jelent meg a turizmus, azon belül is a falusi turisztikai szolgáltatások. Ezek főleg vendégházak kiadását jelentik, eleinte főleg magyarországi turistáknak, napjainkban pedig belső ukrajnai vendégek veszik igénybe, bár nem olyan intenzitással, mint néhány éve. Mindenesetre működő ágazat, amely vállalkozásokat és kiegészítő termelési-szolgáltatási tevékenységet generált a térségben.

A Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség felkérésére a Rákóczi-főiskola kutatói csapata a múlt hónap végén elindított egy felmérést a

[1] Ezekről statisztikai adataink nem állnak rendelkezésre.

[2] Kárpátalja gazdaságfejlesztési stratégiai terve, KMVSZ, 2012.

kárpátaljai magyar többségű települések fejlesztési stratégiáját vizsgálva. Módszertanát tekintve beszélhetünk egyrészt online kérdőíves kutatásról, valamint mélyinterjús kikérdezésről a települések vezető személyeivel. Az online kérdőívre aktuális szakaszában 260 válasz érkezett, melynek több mint 70%-a 40 éven aluli válaszadó. A kérdőív egyik kérdése a vállalkozói hajlamot vizsgálta, amelynek eredményét az 1. ábra szemlélteti:

A vállalkozás formájának megválasztásánál a KKV-k esetében mindig fontos az a szempont, hogy melyik vállalkozói forma az, amelyikbe jogilag még „beférünk" és a legkisebb az adózás. Természetesen ez nem helyi jelenség, de ennek Kárpátalján és Ukrajnában kimondott erős hatása van, ugyanis a vállalkozások a legtöbbször úgy tekintenek az államra, mint visszahúzó tényezőre, amelyik az adóbevételeket nem tudja a „jó gazda gondosságával"

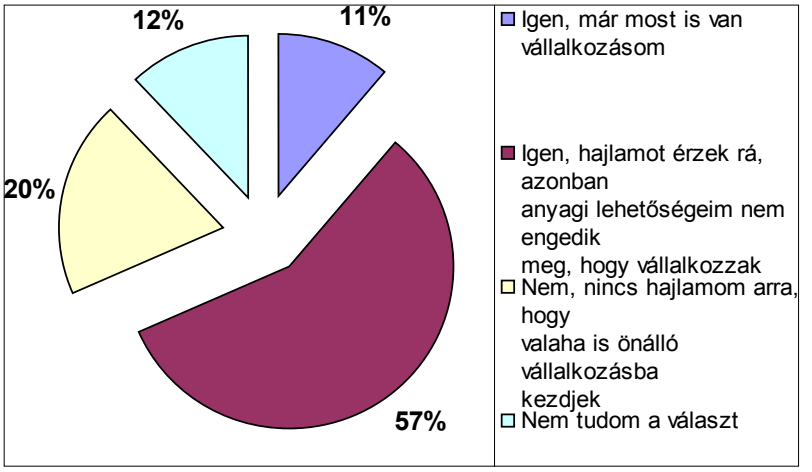

1. ábra. ***Ön vagy családjának bármely felnőtt tagja érez-e hajlamot, anyagi lehetőséget arra, hogy most vagy a jövőben valamilyen vállalkozásba kezdjen?***

Forrás: Egán Ede-terv településfejlesztési koncepció (előzetes kutatási eredmény)

A vállalkozás alapításához való kárpátaljai magyar viszonyulást két fő tényező alakítja: 1. vállalkozói hajlandóság; 2. forráslehetőségek. Az ábrából jól sejlik, hogy főleg a második tényező dominál akkor, amikor az akadályozó tényezőket vizsgáljuk (nincs tőke a KKV-szektorban). Ez mindenképp így van, viszont a pozitív vállalkozói hajlam alulreprezentáltsága abból is fakad, hogy akik kitöltötték a kérdőívet, eleve nyitottabb, kezdeményezőbb pozíciót vettek fel. Hipotézisem szerint, ha idea szintjén meg is jelenik a vállalkozás indítása, az anyagi hátrányon, a gazdaságpolitikai kockázatokon túl az impulzusszegény környezet is hozzájárul ahhoz, hogy kevés vállalkozói kezdeményezés alakul ki a térségbe.

kezelni. Tehát csak hátráltat, így a választásnál inkább vállalják a tulajdonosok közötti rizikót, mintsem „fölösleges" adózási kiadásokat vállaljanak fel.

3. Vállalkozások általános helyzettérképe a régióban

A vállalkozások helyzetének vizsgálatát először tágabb összefüggésben mutatom be.

A 1. táblázat nemzetközi összehasonlításban jellemzi az országos vállalkozási helyzetet.

1. táblázat. ***Ukrajna üzletvitel feltételei a nemzetközi rangsorban***

Mutató	2010	2014	2015
Az üzletvitel egyszerűsége (183 országból)	142	112	96
Adózás (183 országból)	181	164	108
Teljes adóösszeg (bruttó nyereség %-ában)	57,2	54,9	52,9

Forrás: Doing Business adatai alapján: http://www.doingbusiness.org/

A táblázat első két sora azt tükrözi számunkra, hogy nemzetközi viszonylatban az igen hátrányos helyzetből sikerült valamennyit javítanunk. A helyi vállalkozókkal való beszélgetés is azt mutatja, hogy az utóbbi évek reformjai mindössze annyiban hoztak eddig eredményt, hogy az üzletvitel egyszerűsödött, kevesebb állami intézménnyel kerülnek rendszeresen kapcsolatba (amelyek sajnos sok esetben fekete úton oldották meg a vállalati hiányosságok fölötti szemet hunyást).

Hasonló helyzetet tükröz 2. táblázat is, ahol 2013–14-es összehasonlításban mutatja be a vállalkozásokkal kapcsolatos adminisztratív folyamatokat.

adminisztratív területen ezekben az években előrébb lépett az ország, viszont ami a gazdasági súlyát illeti, főleg visszaesés volt tapasztalható.

KKV-k helyzete Kárpátalján

Kárpátalján a vállalkozói szerkezet átfogó ismerete, a kis- és középvállalkozások (KKV-k) helyzete, a vállalkozási hajlandóság vizsgálata és általában e szektor kutatási lefedettsége igen alacsony szinten van. Nem beszélve arról, ha etnikai alapon próbáljuk meg értelmezni az összefüggéseket a gazdasági-társadalmi mozgatók és a vállalkozási akarat között.

2. táblázat. ***Vállalkozások adminisztratív folyamatianak egyszerűsége Ukrajnában 2013–2014-es összehasonlításban (nemzetközi rangsor alapján)***

Kategória	Doing Business–2013	Doing Business–2014	
Helyezés	**140**	**112**	
Vállalkozások jegyzése	50	+3	47
Építkezési engedélyek szerzése	186	+145	41
Csatlakozás az elektromos hálózathoz	170	-2	172
Tulajdon jegyzése	158	+61	97
Hitelezés	24	+11	13
Befektetők védelme (védettsége)	127	-1	128
Adózás	168	+4	164
Nemzetközi kereskedelem	148	=	148
A igazságszolgáltató rendszer hatékonysága kereskedelmi ügyek elbírálásában	45	=	45
Fizetőképtelenség elbírálása (vállalkozások likvidálása)	157	-5	162

Forrás: Doing Business

A megválasztott új kormánynak szükségszerű volt a reformok beindítása. Ezek között volt olyan is, amelyik eredménnyel járt, így a jogi-

Bár annak ellenére, hogy alacsony a vállalkozói szféra szintje Kárpátalján, a meglévő vállalkozások esetében elmondható az, hogy

dominál a kis- és középvállalatok aránya. Ez annak az eredménye, hogy a rendszerváltás után ezek a vállalatok voltak azok, amelyek a leggyorsabban álltak át a piacgazdaság követelményrendszerére, elősegítették a gazdaság strukturális változásait, formálták a versenykörnyezetet, valamint a foglalkoztatottság problémáinak fő megoldóivá váltak.

A Kárpátaljai Álllami Statisztikai Hivatal adatai szerint 2014-ben a kárpátaljai vállalkozások 23%-át a nagy- és kiskereskedelmi vállalatok adták, amelyeket 19,3%-kal a mező-, vad- és erdőgazdaság vállalatai követnek, de dobogós helyre került még az ipar is 15%-kal (külön az építőipar önmagában még 7,4%-ot tesz ki).

A vállalkozások Kárpátaljai közigazgatási egységei szerinti megoszlását szemléltető ábrák jól mutatják a megyében tapasztalható aránytalanságokat. Az 3. számú ábra a járások, míg a 4. számú ábra a megyei jogú városok megoszlását mutatja 2014-ben (Kárpátaljai Állami Statisztikai Hivatal).

városára koncentrálódik, valamint a járások szintjén is jelentős mértékben ezek a régiók dominálnak, bár az Ungvári járás után, nem a Munkácsi, hanem a Nagyszőlősi járás következik. Látható az is, hogy a Beregszászi járás főleg kevés főt foglalkoztató kisvállalattal rendelkezik, mivel viszonylag magas a vállalkozások száma, de az egy vállalkozásra jutó alkalmazottak száma csupán közel egyharmada az Ungvári járás értékének (6,5 fő/vállalat).

Az egyéb vállalkozásoknak nincs minimálisan megszabott jegyzett tőke összege.

Adózási rendszer sajátosságai

Az adózási rendszer átalakításának egyik célja az volt, hogy segítsék a KKV-k helyzetét, mert egyáltalán nem volt vállalkozó barát az adózás Ukrajnában. A helyzet ma sem sokkal jobb, viszont az egyszerűsített vállalkozási adók valamelyest segítették a kisvállalkozásokat.

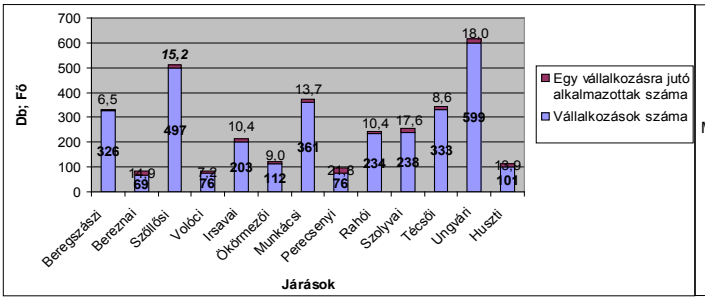

3. ábra. ***A vállalkozások megoszlása a járások között***

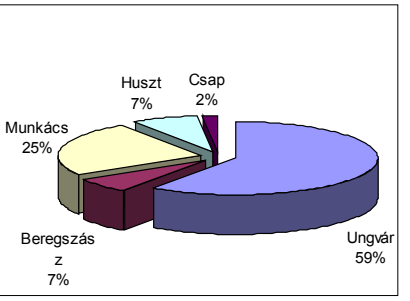

4. ábra. ***A vállalkozások megoszlása a megyei jogú városok között***

Az adatokból jól látható, hogy a vállalkozások száma jelentősen Ungvár és Munkács

A rendszer lényeg, hogy kialakítottak 4 EVA csoportot az adókódexben:

3. táblázat. ***EVA-rendszer Ukrajnában 2015-től***

EVA-csoportok	*Ki használhatja*	*Tevékenységkorlátozás*	*Fő feltételek a csoport választásához*		**Adókulcs**
			Éves árbevétel nem haladhatja meg (hr)	*Munkavállalók száma nem haladhatja meg (személy)*	
1. csoport	Magánszemélyek – egyéni vállalkozók	Csak piaci kereskedelem, valamint szolgáltatásnyújtás a lakosságnak	300 000	0	A tárgyévben meghatározott minimálbér max. 10%-ka* (137,8 hr/hó)
2. csoport	Magánszemélyek – egyéni vállalkozók	Szolgáltatásnyújtás EVA-vállalkozóknak, lakosságnak. Termelés, értékesítés éttermi, étkeztetési, turisztikai szférában	1 500 000	10	A tárgyévben meghatározott minimálbér max. 20%-ka* (275,6 hr/hó)
3. csoport	Jogi személyek és magánszemélyek – egyéni vállalkozók	Nincs korlátozás	5 000 000	Nincs korlátozás	A bevétel 3%-a áfafizetés esetén, a bevétel 5%-a, ha az EVA tartalmazza az áfát
4. csoport	Mezőgazdasági termelők	Mezőgazdasági tevékenység	Mezőgazdasági tevékenységük az elmúlt évben meghaladja a tevékenység 75%-át	Nincs korlátozás	Legelő – 0,81%/ha Gyümölcsös – 0,49%/ha Vízgazdálk. – 2,43%/ha 2016-ban × 1,8%

Forrás: Ukrajna Adókódexe

Akik nem tartoznak az EVA hatálya alá, azokra az általános szabályok vonatkoznak:

– nyereségadó – általános kulcs – 18%

– Áfa – általános kulcs – 20%, gyógyszerek és egyéb gyógyszeripari termékek – 7%, áfamentes termékek

– Jövedéki adó – dohányáru, alkohol, üzemanyag

Ezenkívül a magán-(egyéni) vállalkozók fizetik a személyi jövedelemadót (18%), valamint a hadiadót – 1,5%. A munkáltató fizeti az egységes szociális járulékot (társadalombiztosítás), ami 20%.

A részvénytársaságok alapítási tőkéje a minimálbér 1250-szerese (május 1-jétől 1450 UAH, azaz valamivel több, mint 20 millió forintnak megfelelő összeg). Az egyéb vállalkozások esetében nincs minimálisan megszabott jegyzettőke érték.

4. Magyar vállalkozó Kárpátalján

A fentiekben már jellemeztem a vállalkozások általános problémáját a térségben. Ez a jelenség halmozottan igaz a helyi magyar vállalkozásokra és vállalkozókra.

A helyi lakosság többsége falvakban él, a határ közelsége segíti a külföldi munkavállalást, amit az EU-s útlevél tovább erősített. Több településnél jellemző, hogy fiatal korukban a férfiak ingázással, szürke- és feketekereskedelemből

kereste a jövedelmét. Akik ezt nagytételben űzték, jelentős vagyonra tettek szert, amit vállalkozásokba menekítettek, viszont akik csak jövedelemkiegészítésként, náluk most személyi gazdasági visszaesés tapasztalható, mert úgy léptek be a középkorosztályba, hogy nincs tanult szakmájuk, kialakult tapasztalatuk a mezőgazdaságban, iparban, szolgáltatási szférában, így most nehezen tudnak váltani.

A mezőgazdasági termelés a legjelentősebb vállalkozói szektor a magyarság vonatkozásában. Ezt bizonyítja az is, hogy a legnagyobb kárpátaljai vállalkozói érdekvédelmi szervezet, a Kárpátaljai Magyart Vállalkozók Szövetsége 391 tagjából közel csak közel 16% nem kapcsolódik a mezőgazdasághoz (5. ábra).

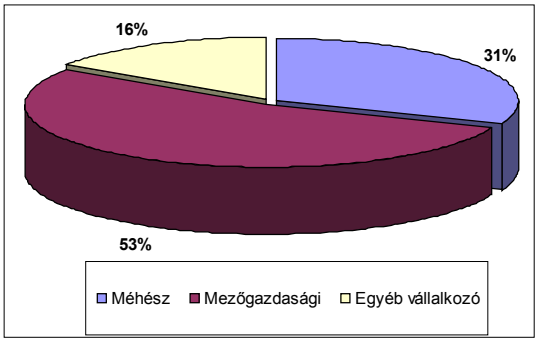

5. ábra. ***KMVSZ tagságának ágazati megoszlása 2016-ban***

Forrás: KMVSZ, 2016 áprilisa

A szervezet tagsága szintén jól szemlélteti a magyar vállalkozások hely szerinti megoszlását. Mivel a legtöbb magyar a Beregszászi járásban él, így nem véletlenül emelkedett ki a 6. ábrán Bereg megye[3] 216 vállalkozóval (55%-a a tagságnak).

[3] A szervezet nem az ukrán közigazgatási rendszer járási besorolását, hanem a történelmi Magyarország megyéinek rendszerét követi a belső adminisztrációban.

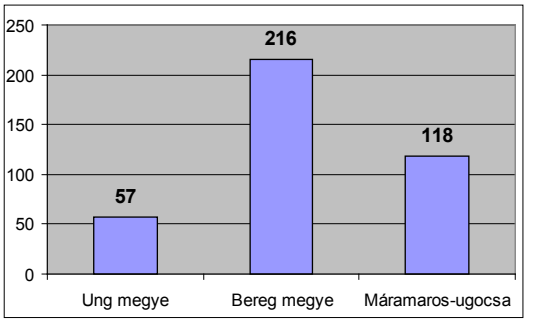

6. ábra. ***KMVSZ térségi megoszlása 2016-ban***

Forrás: KMVSZ, 2016 áprilisa

A mezőgazdasági vállalkozásoknál hatékonyságbeli probléma az, hogy elaprózott kistermelők vannak (a KMVSZ-tagság mezőgazdasági vállalkozásai átlagosan 9,5 hektárral rendelkeznek vállalkozókként), akik rendkívül rossz gépparkállománnyal rendelkeznek, valamint nincs jól megszervezve a közös piacra jutás (termelési értékesítési szövetkezetek).

A szervezet egyik fontos célja, hogy minél jobban megszervezze a termelők beszerzési és értékesítési munkáját, így növelve hatékonyságukat. Hasonló célt szolgál a Pro Agricultura Carpathica Alapítvány is, akik kimondottan a kárpátaljai magyar gazdák esélyeit próbálják javítani.

Vállalkozások helyzete korábbi mélyinterjús kutatás tükrében

A KMVSZ által korábban végzett kutatásban mélyinterjús vállalkozói kikérdezés zajlott. Ennek alapján a következő eredményeket szűrtük le.

Jellemző a megkérdezettekre, hogy mindannyian változatos életutat jártak be, bár a korosztályi szórás elég magas. A változatosság abban rejlik, hogy ki felsőfokú, de más irányú képesítéssel, ki szakképesítéssel, valaki pedig vállalkozásának megfelelő felsőfokú diplomával rendelkezik. Viszont abban nem

mutatkozik nagy eltérés, hogy a vállalkozások tevékenysége valamilyen szinten az agráriumhoz, vagy pedig a turisztikához kapcsolódik.

A megkérdezettek között vannak kényszervállalkozók (megszűnt a munkahelye), de vannak olyanok is – főleg akik az utóbbi öt évben kezdték a tevékenységüket –, akiknek szakmai motivációjuk volt, és a saját lábukon kívántak megállni, kibontakozni. Jellemző, hogy akik a rendszerváltás idején kezdtek vállalkozásba, s megmaradtak önfenntartó, mikro- vagy családi vállalkozásnak, azok inkább kényszervállalkozók, míg az utóbbi években indulók az újdonság erejével, a családi háttér biztosította együttes kibontakozás reményével indultak (bár természetesen másodlagos vagy harmadlagos módon továbbra is jelen van a kényszerűség ténye is).

A megkérdezettek között nem jellemző a tevékenység jövőbeni befejezésének az esélye, mindenki szeretné folytatni, amit elkezdett. Mindenki ért már el sikereket eddigi karrierje során, ami nem feltétlenül csak jövedelmezőségi szempontokon nyugszik, hanem volt, aki a bővítést, vagy pedig a vevői megelégedettséget nevezte meg mint eddigi legfontosabb sikertényező a működése folyamán.

A kudarcok esetében az emberi tényezőt, a saját mulasztásukat és ritkábban a külső körülményeket nevezték meg. Úgy látszik, hogy akik végül sikeres, működő vállalkozást tudtak elindítani Kárpátalján, azok alkalmazkodtak a hátráltató politikai, társadalmi, gazdasági környezethez, s ha hátrányt szenvedtek el, azt a saját tapasztalati hiányuk, vagy egyéb emberi tényezők számlájára írták.

A mintában lévő vállalkozások tipikusan családi jellegűek, esetleg szezonálisan alkalmaznak néhány főt. Azok a vállalkozások, amelyek az elmúlt 5 évben alakultak, a kezdethez képest ma jobbnak látják cégük helyzetét, míg azok, akik több évtizedes múlttal rendelkeznek, inkább rosszabbnak.

A lehetőségek elemzésénél a megkérdezetteknél arra a következtetésre jutottunk, hogy ezek a kis cégek egy idő után elérik a jelenlegi struktúrájuk határát, és emberi kapacitás hiányában nem képesek nagyot lépni előre. Ahhoz, hogy alkalmazottakat vegyenek fel, növelni kellene a tőkebefektetést és nyitni új piacok felé. Ennek viszont sok esetben a finanszírozási lehetőségek, a széles üzleti kapcsolati rendszer és a látókör hiánya a legfőbb hátráltató tényezője.

A vállalati stratégiáknál viszonylag optimista jövőkép alakult ki. Minden megkérdezett szeretné bővíteni az eszközállományát és/vagy a piacát. Tehát az előre menekülés stratégiáját kívánják meglépni. Ahhoz, hogy ezt meg tudják tenni, mindenkinek szüksége van tőkére, s ameddig ezt külső forrásból nem sikerül elérni, kis lépésekkel próbálnak önerőből fejleszteni. Viszont így nagyobb beruházásokat nem áll módjukban kivitelezni.

A vállalkozók társadalmi helyzet kapcsán problémaként leginkább a szakképzett munkaerő hiányát említették. Viszont az állam szerepére most többnyire közömbösen reagáltak, elmondásuk szerint az adón kívül más kapcsolódási pont nem alakult ki. Tehát nincs túlszabályozás, a bürokratikus korlátok viszonylag nem jelentősek.

A vállalkozók Ukrajnára vonatkozó gazdasági jövőképe inkább negatív, nem látnak esélyt rá, hogy egy-két éven belül normalizálódna a helyzet. Ennek ellenére, akik belekezdtek, nem bánták meg, hogy vállalkozók lettek.

Konklúzió

A helyzetfeltáró elemzés célja az volt, hogy részben építve országos és helyi statisztikákra, átfogó képet alkossunk a helyi kis- és középvállalkozásokról. Az elemzés során bebizonyosodott, hogy fontos újabb és mélyre ható kutatásokat végezni, ugyanis a vállalkozói szektor tudományos és gyakorlati megismerése hiányzik Kárpátalján, ami mind gazdaságpolitikai, mind az üzleti döntések meghozatalakor hátráltató tényező.

A magyar érdekképviselet, illetve a mélyinterjús elemzés adatai alapján látható, hogy bár a KKV-k dominálnak, de még mindig igen alacsony a vállalkozói aktivitás. Ez főleg a magyarlakta, határ menti vidéken igaz.

Az is látható, hogy vannak sikeres vállalkozások, s amennyiben gazdasági erőforrás jelenik meg, s közben rendeződnek az ország gazdasági és politikai viszonyai, kiszámíthatóbb adózási politika irányába indul el, akkor lehet jól működtetni vállalkozásokat.

Felhasznált irodalom

Ukrán Állami Statisztikai Hivatal: www.ukrstat.gov.ua
Kárpátaljai Állami Statisztikai Hivatal: www.zp.ukrstat.gov.ua
Kárpátaljai Magyar Vállalkozók Szövetsége: www.kmvsz.org.ua
Egán Ede Terv, KMKSZ, 2014: http://kmksz.com.ua/regi/images/Egan_Ede-terv.pdf
Kárpátalja gazdaságfejlesztési koncepciója, KMVSZ, 2012
Ukrajna Adókódexe: www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17

A TOKAJ-HEGYALJAI DESSZERTBOROK PIACI ELEMZÉSE – EGY EMPIRIKUS KUTATÁS EREDMÉNYEINEK ÖSSZEFOGLALÁSA

Szakál Zoltán

főiskolai docens, Nyíregyházi Egyetem, Miskolci Egyetem,
szakal.zoltan@nye.hu, marzo@uni-miskolc.hu

A bor egy olyan nemes ital, amelyet egyes nemzetek büszkén fogyasztanak és készítenek. A szőlőművelésnek és borkészítésnek hagyományai vannak. A nemzetközi borpiacon a hagyományos bortermelő országok mellett megjelentek a „hódító" bornemzetek. Az „Újvilág" borai olyan országokban is piacot nyertek, mint Franciaország. Ebben az ágazatban is elkerülhetetlen a globalizáció. A Kárpát-medence borászatai nincsenek rossz helyzetben: kiváló szakembereink vannak és a természeti adottságaink is megfelelőek.

Abstract

Вино такий благородний напій, який з гордістю споживають та виготовляють окремі нації. Виноградарство та виноробство мають традиції. На міжнародному ринку вина поряд з традиційними виноробними країнами з'являються «завойовницькі» нації виноробів. Вина «Нового світу» отримали частку ринку навіть у Франції. В цій галузі також неминучою є глобалізація. Виноробі Карпатського регіону мають непогані умови: відмінних фахівців справи та відповідних природних даних.

Bevezetés, témafelvetés

Magyarország legfontosabb borvidéke a Tokaj-hegyaljai. Az itt készített tokaji borkülönlegességek (TBK) a világon egyedülállóak. Több versenytársa is van a TBK-nak, amelyek hasonló „édes nemes" borok. A konkurens országok, ahol ilyen termékeket elő tudnak állítani: Ausztria, Franciaország, Németország, Kanada, USA, Ausztrália, Dél-Afrika, Szlovákia. A TBK a deszszertbor kategóriába tartozik, ezért számos más desszertbor is versenytársnak minősül. Édes íze nagy mennyiségű fogyasztásra nem teszi alkalmassá. Különlegességében van az értéke. Nagy mennyiségben nem tudjuk előállítani, de a hazai piac kielégítése mellett exportra is termelünk. A rendszerváltás előtti néhány évtizedben a „Tokaji" márka elvesztette hitelét. Az elmúlt 25 év azonban alkalmas volt arra, hogy néhány borászat kiváló marketingmunkájának köszönhetően, ismét egy fejlődési pályára álltak a TBK-k. A borvidéken jelenleg olyan reformfolyamatok zajlanak, amely magát a terméket és szőlészeti-borászati módszereket is innovatív módon változtatja. Fontos megjegyezni, hogy mindezt a hagyományok tisztelete mellett, a fenntartható fejlődés jegyében teszik. Életpálya modell kerül bevezetésre, módosítottak a termékleírásokon és több eredetvédelmet vezettek be.

Szakirodalmi áttekintés

Tokaj-Hegyalja „Incipit in Sátor, definit in Sátor", azaz „Sátornál kezdődik, Sátornál végződik" – az

abaújszántói Sátor-heggyel kezdődik és a sátoraljaújhelyi Sátor-hegyig tart, mintegy 87 km hosszúságban. Talaja vulkanikus eredetű, klímája kiválóan alkalmas a szőlőtermesztésre és az aszúsodáshoz. (Pap 1985) 5408 ha a területe, és évente 250 ezer hl a bortermelés (I17, 2007).

A szőlő művelése, a szőlőkultúra és a borkészítés régi módjának számos eleme ma is érvényben van. A korszerű termesztési eljárások mellett megmaradtak a hagyományosak is. A pincéket állandó tíz-tizenkét Celsius-fokos hőmérséklet, 85–90%-os relatív páratartalom jellemzi, a falakon pedig különleges nemes penész képződik. Mindezek kedvező körülményeket nyújtanak a bor folyamatos, éveken át tartó érleléséhez, hagyományos gönci és szerednyei tölgyfahordókban folyik az érlelés. (Knoll 2000)

Régi keletű az a nézet, hogy a jó bor mértékletes fogyasztása igen jó hatással van az egészségre. A tokaji borok gyógyhatása régóta ismert és bizonyított, erre utal a gyógyszerkönyvekben, a patikamúzeumokban található, ma is jól ismert jellegzetes négyszögletes palack a „Vinum Tokalyense Passum" felirattal. A gyógyszervegyészek 11 féle ásványi anyagot találtak benne, melyek az emberi szervezet működésére jótékony hatással vannak. A legnagyobb vitamintartalma azoknak a boroknak van, melyek szesszé át nem alakult glükózt tartalmaznak. A borban felfedezett szívgyógyszer és a penicillin alátámasztja az évszázados tapasztalatokat, sőt a kozmetikai ipar is kiváló alapanyagot talált a tokajiban.

A tokaji bor – elsősorban az aszú – a XVII. századtól a mai napig Magyarország meghatározó bora. A tokaji bor a XVI. sz. második felében kezdte felfelé ívelő pályafutását. A XVII. sz. közepétől elterjedt az aszúszemek külön szedése, ami lehetővé tette, hogy a kevesebb aszút adó években is készüljön aszúbor. (MTA 1999) A borvidéken kizárólag fehérbort adó fajták (Furmint, Hárslevelű, Sárgamuskotály, Oremus) telepítése engedélyezett. 1892-ben a filoxéravész teljesen kipusztította a hegyaljai szőlőket. Az újratelepítés jelentős fajtaszámcsökkenést eredményezett. (Balassa 1991) A hatályos bortörvény szerint a tokaji aszút a Botrytis cinerea penészgomba hatására nemesen rothadt, szüretkor külön szedett szőlőszemek feldolgozott anyagára öntött és szintén tokaji termőhelyről származó musttal vagy azonos évjáratú borral kell áztatni, és minimum három évig – ebből legalább két évig fahordóban – kell érlelni. (Kelemen 1999 a) A külföldi cégek divatot teremtettek az újszerű technológiával, aminek eredményeként friss gyümölcs illatát és zamatát markánsabban megőrző végterméket, ún. reduktív borokat állítanak elő. Az elmúlt évtizedekben általánossá vált, a hosszabb fahordós érleléssel erősebb aromákat tartalmazó ún. oxidatív technológiával készült tokaji borok versenyben vannak, de a fiatal generációnak már a frissebb, zamatanyagban gazdagabb új stílus a kelendőbb.

A tokaji bor értékét tehát a különleges minőség, a korlátozott mennyiség és a több évszázados munka eredményeként megtalált harmónia adja. Történelmi múltja és hagyományai miatt tekinthető hungarikumnak. A II. világháború előtti, jól működő szőlő- és borgazdaság elsősorban a közép- és nagybirtokrendszerre épült. Az államosítást követően az igényes nyugati piacokról gyakorlatilag eltűnt a tokaji bor, a keleti piac pedig, a hagyományos tokajinál lényegesen olcsóbb, következésként alacsonyabb minőséget igényelt és kapott. (MTA 1999)

A Tokaj Renaissance Egyesületet 1995-ben a bordeaux-i Vinexpo kiállításon nyolc nagy és közepes méretű szőlőbirtok alapította. Az elmúlt években az egyesület megduplázta tagjainak számát, s ma a térség legkiválóbb termelőit egyesíti, köztük több kisebb családi pincészetet. Tevékenységük elsősorban borkiállítások, borbemutatók, borkóstolók szervezésére, illetve az azokon való részvételre irányul, amelyeken a kiváló minőségű tokaji nagy borok fogalmának védelmét és képviseletét látják el. (I14 2000) A Tokaj Vinum Hungarikum Egyesület 2004-ben alakult meg a Tokaj Kereskedőház

Zrt. vezetésével. Az egyesület 9 tagot számlál, akiknek borkészítési filozófiája a több száz éves hagyományos módszereken alapul. A szervezet célja és feladata a tokaji bor védelme, óvása, ápolása és megtartása, valamint a világgal történő megismertetése és elismertetése. Az egyesület a kitűzött célt a tagok közös képviselete révén igyekszik megvalósítani. Ennek érdekében elősegíti a nemzetközi borversenyeken való sikeres részvételt, támogatja a termékek és a termelők érdekképviseletét az EU fórumain, valamint az idegenforgalmi rendezvényeken való megjelenést. A Tokaji borvidéknek a határon túl is vannak problémái. A magyar–szlovák borvita abból indult ki, hogy a szlovákok arra hivatkozva forgalmaznak „Tokaji" néven bort, hogy a trianoni békeszerződés előtti magyar bortörvény a Kistornya, Nagytornya és Szőllőske határában fekvő szőlőket a Tokaji borvidékhez sorolta. A gond az, hogy a magyarországi fölösleg (tokaji must) egy része éppen a szlovákokhoz vándorol, no meg az, hogy a szlovákok rontják a „Tokaji" hírnevét. (Kelemen 1999 b)

A Tokaj Kereskedőház Zrt.-nek (a volt Borkombinát jogutódja) napjainkban is meghatározó a szerepe. Mai új neve GrandTokaj. Jelentős piacot vesztettek, a főleg orosz, illetve ukrán export leszűkülésével, és most próbálnak kilábalni a válságból. Nagy mennyiséget hoznak forgalomba, termékeinek egy részét a legolcsóbban kínálják. Az egyre növekvő piaci részesedéssel 10-12 közepes cég rendelkezik, amelyek átlagosan 80 ha-os területűek, és francia, spanyol és angol érdekeltségűek. Az elmúlt években több pincészet is létrejött – kisebbek és nagyobbak egyaránt –, amelyek alapján elmondható, hogy viszonylag nagy a befektetési kedv és korántsem telített a kínálati piac. Tisztult a piac, és csak bejelentett termelők és borászatok működnek Tokaj-Hegyalján. A tokaji borkülönlegességek: szamorodni, tokaji aszú, tokaji aszú-eszencia. Tokaj-Hegyaljára vonatkozó SWOT-elemzések közül a turisztikai irányultságú kerül bemutatásra. Az erősségek és gyengeségek között a térség belső adottságait-hiányosságait, a lehetőségek és veszélyek között a pozitív és negatív külső hatásokat elemezték a szerzők. A I18 (2007) alapján a Tokaji borvidék SWOT-elemzése több olyan erősségre és lehetőségre rávilágít, amely a térség fejlődésének meghatározója lehet. A gyengeségek és a veszélyek feltárása arra szolgál, hogy szembenézzünk a kihívásokkal, és megtegyük a szükséges lépéseket annak érdekében, hogy a negatív hatások minél kevesebb kárt okozhassanak a piaci szereplőknek.

A vizsgált borvidék főbb erősségei:

- Jelentős kulturális örökség, történelmi emlékek és természeti értékek. A térség a Világörökség része.
- Kiváló adottságok vízi, lovas, konferencia-, öko- és borturizmus kifejlesztéséhez.
- 1000 éves szőlőkultúra, kiváló szakemberek, kiváló borok, kiváló terroir.
- A „Tokaji" márkanév nemzetközi megítélése.
- A vizsgált borvidék főbb gyengeségei:
- Kevés a turisztikai vonzerő, és az év egyes időszakaiban nem egyenletesen oszlik el. A meglévők minősége fejlesztésre szorul.
- A térség szereplőinek kohéziós gyengesége (önkormányzatok, vállalkozók, non-profit szervezetek, civil szervezetek stb.).
- A szálláshelyek, a gasztronómiai egységek, és a közlekedési adottságokon sokat kell fejleszteni.
- A bor melletti alternatív turisztikai lehetőségek nincsenek kiépítve, kihasználva.

A vizsgált borvidék lehetőségei: növekvő kereslet van a Világörökséghez tartozó helyszínek

iránt, a belföldi turizmus növekedése mellett egyre több külföldi is ellátogat a térségbe, és egyre több pénzt költ, és több időt marad, a borkultúra iránti érdeklődés megélénkült, valamint a helyi gasztronómiai specialitásokat egyre többet keresik. Nagy lehetőség a folyamatosan megnyíló pályázati források. Ezek megfelelő felhasználása már középtávon is érezteti hatását. A vizsgált borvidékre vonatkozó veszélyek: a hazai és nemzetközi szinten erősödő piaci verseny, a globális felmelegedés, szélsőséges időjárás – a szőlőtermesztés kockázati tényezőinek megnövekedése. A térségben nagy a munkanélküliség, és általában az életszínvonal az országos átlag alatt van. Így az itt lakók nem számítanak a TBK nagyfogyasztóinak. A SWOT-elemzésben megfogalmazott turizmusfejlesztésre már történtek lépések. Az elsődleges cél, hogy a turisták a mostani átlagos 2,6 nap helyett hosszabb időt töltsenek a térségben. A bor- és gasztronómiai turizmus a programcsomagban szintén hangsúlyosan kell, hogy megjelenjen. A turisztikai célcsoportok lehetnek a családok, a külföldi turisták, az üzletemberek (MICE) , természetjárók (I18, 2007). Jelenleg Tokaj-Hegyalja Fejlesztési Tanács működik, amelynek egyik szervezeti egysége a Világörökségi Gondnokság. Új, reformértékű változások lesznek 2016-tól a borvidék termékleírásaiban. Változni fog a puttonyszám-megjelölés.

Kutatás

A kutatómunka során felmértem a TBK-ra vonatkozó fogyasztói szokásokat, és vizsgáltam a termelői oldal marketingstratégiáját. A kutatások helyszínei Magyarországon és Ausztriában voltak. A fogyasztói kutatás kapcsán elvégeztem a faktorelemzést és a klaszterelemzést. A kutatómunka során kérdőíves és online piackutatást is alkalmaztam, illetve mélyinterjús megkérdezések alapján jutottam információkhoz.

A magyar mintában (n=1179) 5 jól elkülöníthető szegmenst lehetett definiálni:

1. szegmens: Alacsony jövedelmű „Túlélők”;

2. szegmens: Normál jövedelmű „Bölcs derékhad”;

3. szegmens: Normál jövedelmű „Új generáció”;

4. szegmens: Magas jövedelmű „Borértő gazdag”;

5. szegmens: Magas jövedelmű „Gazdag elit”.

Mind az 5 szegmensre jellemző, hogy árintervallumban gondolkodnak, amely a család havi nettó jövedelmével arányos. A borhoz az átlagnál jobban értők inkább az ár-érték arányt veszik figyelembe – akár egy olcsóbb bort is hajlandóak megvenni. Az első két szegmens árérzékeny. A TBK borvásárlások zöme a hipermarketekben történik, és leginkább a nők vásárolják. Születésnapra, névnapra és karácsonyra szoktak venni TBK-at az emberek. A fogyasztó jövedelmének alakulása az árintervallumok minimum és maximum értékét változtatják. A jövedelem növekedés a TBK borvásárlás kockázatát csökkenti. A klaszterelemzés eredményeit fókuszcsoportos vizsgálatokkal támasztottam alá.

Az Ausztriában megkérdezett bécsi osztrák borfogyasztók mintegy 45%-a nem ismeri a TBK-at. A legfőbb ok, amiért nem vásárolják a TBK-at, az az, hogy nem ismerik, nem ízlik nekik, és inkább osztrák „Auslese” típusú borokat (hasonló a TBK-hoz) vásárolnak. Akik ismerik, azok évente 1-2 alkalommal vásárolnak kis mennyiséget. Az osztrákok gyakrabban járnak a HORECA-szektorba, általában magasabb a jövedelmük, és magasabb az életszínvonaluk. Az osztrák minta (n=107) alapján három főbb szegmenst lehetett elkülöníteni: „alacsony jövedelműek”, „borértők”, „vizuális fogyasztók” (ezen belül alacsonyabb és magas jövedelműek).

Az osztrák pincészetek jobban tudtak alkalmazkodni a fogyasztói és a piaci igényekhez.

A helyben eladott borok aránya magasabb és ehhez jóval magasabb színvonalú egyéb turisztikai szolgáltatás is párosul. Tokaj-Hegyalja kezd felzárkózni, és kezd a világpiacon is figyelemre méltó versenytárssá válni.

A kutatás során vizsgált hipotézis: Mind a magyar, mind az osztrák fogyasztói minta alkalmas a szegmentálásra. Vannak tehát olyan ismérvek, amelyek lehetővé teszik a célcsoportképzést. A következtetések összefoglalása:

1. A tokaji borsor tagjai közül csak a szamorodni és az aszúk ismertek. Fogyasztásuk gyakorisága viszonylag ritka.

2. A „késői szüretelésű" elnevezést kapott termékek népszerűségéből az következik, hogy a fogyasztók nem szeretik a túlzottan édes borokat. A szükségletüket a 1400–2000 forintos áron már elérhető TBK már kielégíti.

3. A tokaji borkülönlegességek gasztronómiában és a kultúrában betöltött jelenlegi helye megnehezíti azok gyakori fogyasztását.

4. A bor bizalmi termék. A már kóstolt bor attitűdje, a pozitív elégedettségi érzet és/vagy emlékezet, valamint a befolyásolással bíró személy (csoport), esetleg véleményformáló ajánlása döntő borvásárláskor. Az ár árintervallum formájában jelenik meg, egyfajta szűrőként, amely intervallum a család havi nettó összjövedelmével van korrelációban.

5. Mind a hazai piac, mind az osztrák felmért piac borkülönlegességek fogyasztói halmaza szegmentálható, azaz jól elkülöníthető célcsoportokra osztható. A szegmensspecifikus marketing-mixek kidolgozása tehát elvégezhető, amely nagyban javítja a hatékonyságot.

6. Az osztrák példa mutatja, hogy a borhoz való értés nagymértékben befolyásolja a TBK, és az ahhoz hasonló termékek értékesítését. A magasabb életszínvonal szintén kedvezően hat a borkülönlegességek forgalmára.

7. A helyi eladást segíti a helyi turizmus-stratégia megléte és megvalósítása. Az osztrák burgenlandi oldalon ez már jól működik, Tokaj-Hegyalján ennek hatékony működtetésére kell törekedni.

A Tokaj-hegyaljai borászatoknak olyan piaci környezetben kell működniük, amely folyamatosan változik. Többségében agrártevékenységet végeznek, azaz saját maguknak termesztik szőlőjüket, amiből azután bort készítenek. A vizsgált borvidéken azonban nemcsak klasszikus 4P-ről beszélhetünk, mert a bor értékesítéséhez – főleg a helyben eladásnál – számos más marketingelem is társulhat. A szolgáltatásmarketing és a közösségi borvidéki marketing éppúgy hatással van a tevékenységre és az eredményességre, mint az országos marketingmunka, a turizmus, a gazdaság helyzete, a fogyasztók vásárlóereje és kedve, stb. A porteri versenystruktúra ebben az iparágban is jól alkalmazható. (Porter 1993)

A piacra való belépéskor, attól függően, hogy saját termelés vagy csak felvásárlás fog történi, viszonylag nagy a beruházás igénye. A szőlőültetvények beállása, termőre fordulása több évet is igénybe vehet. Ennek ellenére egyre többen alapítanak termelő pincészeteket, és évről évre fejlesztik cégüket. A vevők kulcsfontosságúak, mivel ők jelentik a bevételt, a fizetőképes keresletet. Nélkülük nem lehet nyereséges és működőképes a cég. Tokaj-Hegyalján több pincészet tevékenykedik, és többféle bortípussal vannak jelen a piacon. A kereskedelmi láncok térhódítása miatt egyre többen juthatnak hozzá a tokaji borkülönlegességekhez. Nagy a kínálat az ajándék kategóriában, de nincs versenytársa a hazai desszertborok piacán – a különleges készítése, egyedi zamata és beltartalma miatt. A TBK-hoz kapcsolható értékek is kiemelik a termékcsoportot a többi bor közül. A szállítók a

porteri struktúrában a tokaji borvidék esetén azt jelenti, hogy a szőlő vagy a must felvásárlásakor milyenek az alkupozíciók. A gépek, berendezések, hordók beszállítói mennyire tudják érvényesíteni érdekeiket. Jelenleg ezek a költségek beépülnek a termék árába.

Az általam készített elvi piaci modell a fogyasztó (vevő) részpillérrel kapcsolódik a porteri struktúrához. A vevőt helyezi a középpontba, de emellett felvázolja a többi környezeti elemet is. A marketingkommunikáció és a marketingstratégia akkor lehet hatékony, ha pontosan tudjuk, kik a célcsoportjaink. Stratégiai döntés, hogy hány szegmensben próbál a cég marketingmunkát végezni. Az 1. ábra összefoglalja a lehetséges irányokat és fogyasztói csoportokat. Az ábra első fele a termelésre vonatkozik, amely elsősorban a területre, a szőlőtőkékre, a természeti környezetre, a terroir-ra, az agrotechnikára vonatkozik. A magyar borászat erőssége, hogy kiváló szakemberekkel és borászokkal rendelkezik. A szakértelemnek tehát adottnak kell lennie. Ha mindez megvan, akkor szükségesek az agrárvállalatgazdaságtani feltételek. Ide tartozik a szükséges erőforrások beszerzése, hatékony kombinációjának alkalmazása, valamint a vállalkozói szellem.

Az eddigiek együttes megléte esetén lehet jó minőségű termékünk. Az elsődleges cél csak az lehet, hogy el kell tudni adni a terméket! Tehát érdemes prevenciós jelleggel előre kutatásokat folytatni arról, mire is van szüksége a vevőnek, illetve mi az, ami vásárlási kedvét meghozza, és akár hosszú távon fenntartja.

Az ábra alsó részén lévő „gyémánt”-alakzatokat a marketinges figyeli leginkább. Ezek az értékesítési csatorna lehetőségek és a marketingkommunikációs lehetőségek útvonalait, kapcsolatait mutatják. A termékkínálatot a jól ismert célcsoportok függvényében érdemes meghatározni. A stratégia dönti el, hogy hány fronton kell helytállnunk – pl. száraz borokat is készítünk, vagy csak tokaji 6 puttonyos csúcsborok készítői leszünk. Dönthetünk úgy is, hogy a teljes „tokaji borsort” elkészítjük.

Bárhogyan is döntünk, annak következményei vannak, és erőforrásaink ennek megfelelően fognak szétaprózódni. Az „XP”, a marketinges személye (vagy csapat) az, aki összefogja a rendszert és kreativitásával, szakmai tudásával beállítja a szükséges arányokat, javaslatot tesz a termékpolitikára vonatkozóan, illetve megmondja, hogyan lehetne eladni a TBK-at az adott célcsoportnak. A végső fogyasztót – legyen az belföldi vagy külföldi – nagyon sok hatás éri, és az adott célcsoporthoz való tartozás dönti el, hogy mely tényezők hatása a meghatározó.

Az elektronikus borkereskedelem jelenleg nagyon alacsony részarányú, de pár év alatt gyors fejlődésnek indulhat, akár a jövő borkereskedelmi útvonala lehet. A szaggatott vonal itt a közvetlen virtuális kapcsolatot jelenti a végső fogyasztóval. A szaggatott vonal jelzi a helyben értékesítést is, amely a legolcsóbb formája a kereskedésnek. A közvetlen kapcsolat a vásárlóval egy még szorosabb hűséget eredményezhet, és a pincészet ekkor tudja meg a legtöbbet a fogyasztójáról. A HORECA (hotelek, éttermek, kávézók), a borkereskedők és az egyéb szervezeti vásárlók szerepe jelenleg óriási. Ide sorolhatók a hipermarketek is, ahol a borforgalmazás jelentős része bonyolódik le.

A borkereskedelemben (HORECA, bortársaság, vinotéka, multinacionális kereskedelmi láncok, egyéb ital-nagykereskedések) szervesen részvevő szereplők egymás között is kereskedhetnek, bár ez jelenleg nem jellemző. A folytonos vonalak együttese a kapcsolatok bonyolultságát szemléltetve formálja meg a „gyémánt” alakzatot. Három nagyobb értékesítési irányt lehet elkülöníteni: a helyben értékesítés, a nagykereskedelem és a hipermarketek. Ezek súlya együttesen több mint 80%. Az elektronikus kereskedés nem éri el az 1%-ot. Mind a nagyobb cégek, mind pedig a kis- és

középvállalkozások eredményesen zárhatják termelési évüket, ha jól kihasználják a marketing adta lehetőségeket, és tudatosan felkészülnek a piaci eseményekre.

azokat a kommunikációs csatornákat, ahol a megfelelő üzenet valóban eljut a fogyasztóhoz, és ott valóban kifejti hatását. Ehhez tudatos és folyamatos marketingmunka szükséges.

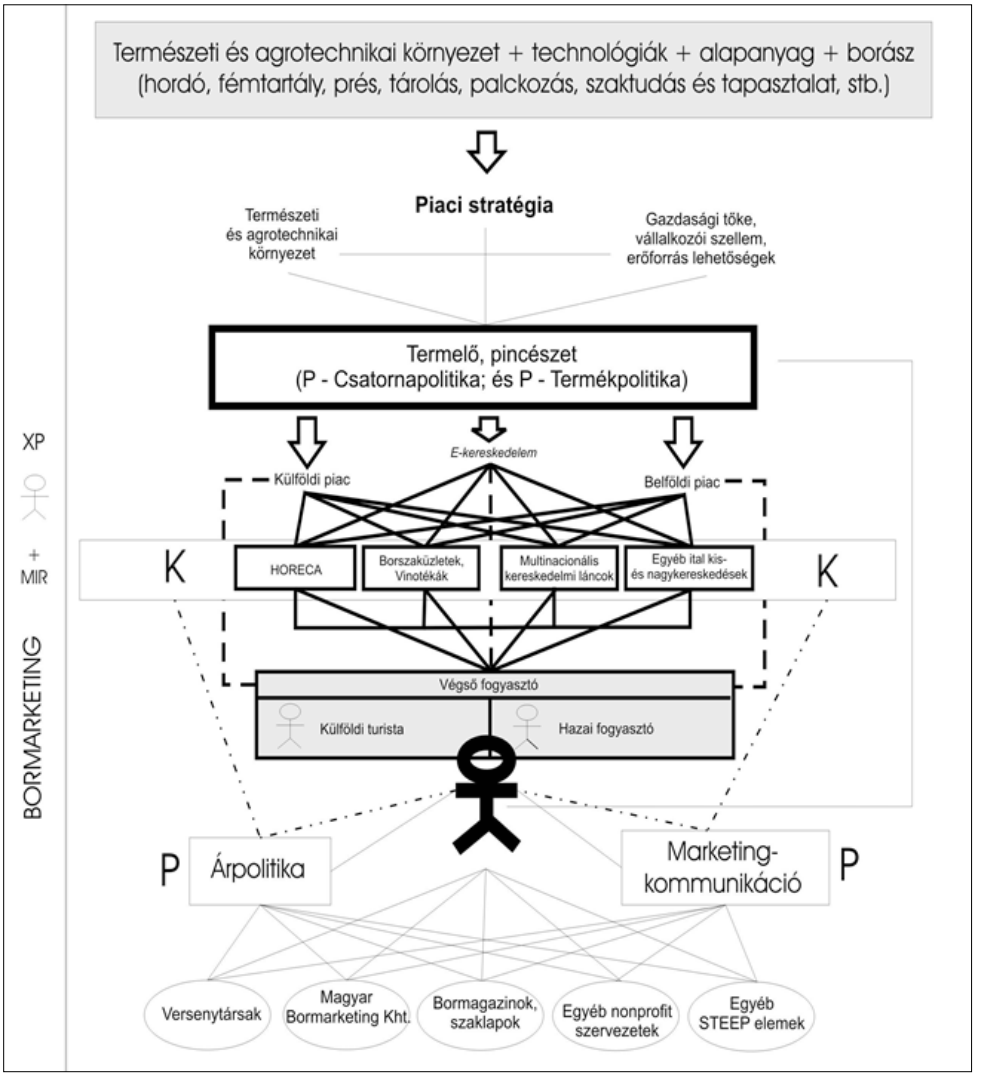

K = kereskedelem P = marketing 4P elemek MIR = marketinginformációs rendszer
XP = extra personal – a marketinges(ek) személye, kreativitása, szakmai tevékenysége

1. ábra. A tokaji borkülönlegességek (TBK) értékesítési csatornái és elvi piaci modellje

Forrás: Saját kutatás, 2007–2010

A bor egy bizalmi termék, és a vásárlók nagyobb részénél nagy vásárlási kockázattal párosul. A bor esetén a vásárló befolyásolhatósága igen nagy, de ehhez meg kell találni

A modell segítségével feltérképezhetők az értékesítési kapcsolatok, értékelhetők és meghatározhatók az adott pincészet értékesítési csatornákra vonatkozó stratégiái. A dolgozat

további fejezeteiben ezen elvi modellel összhangban értékelem a TBK-ra vonatkozó piaci összefüggéseket.

A kutatás új eredményei

- A disszertáció egy jól áttekinthető TBK borpiaci helyzetképet vázol fel.
- A TBK elvi piaci modell felvázolása jól szemlélteti az adott pincészet stratégiáját, és nagyban segítheti a döntés-előkészítést és a döntést.
- Budapest és az Észak-alföldi régió borvásárlói a tokaji borkülönlegességek fogyasztási szokásaira vonatkozóan egyben kezelhetők.
- A tokaji borkülönlegességek vásárlásánál nem ár, hanem a korábbi tapasztalat és a minőség a meghatározó. A bevallott és a tényleges referenciaár között vannak különbségek.
- Mind a hazai piac, mind az osztrák felmért piac borkülönlegességek fogyasztói halmaza szegmentálható, azaz jól elkülöníthető célcsoportokra osztható. A szegmensek elemzése megtörtént.
- A fókuszcsoportos vizsgálatokat a szokásostól eltérően a klaszterelemzés után is elvégeztem, amely kutatás az elméleti klaszterek, a valóságban meghatározható szegmenseinek ellenőrzésére, illetve megerősítésére szolgált.
- Az osztrák példa rávilágít azokra a sarokpontokra, amelyek egy hatékonyan működő borászati ágazat alapjai lehetnek. Az osztrák pincék marketingstratégiájának elemzése és az osztrák fogyasztók – tokaji borkülönlegességekre vonatkozó – fogyasztási szokásainak felmérése, szegmentációja új eredmény.

A kutatás újszerű eredményei

- A saját kutatások igazolták, hogy a fogyasztók nehezen igazodnak el a borkínálatban, és hogy borvásárlásaik leginkább hipermarketekben történik.
- A tokaji borkülönlegességek vásárlása és fogyasztása összefüggésben van a korral, a nemmel, a jövedelemmel, a végzettséggel, és speciális, borral kapcsolatos ismeretanyaggal való találkozással.
- A burgenlandi pincészetek más marketingstratégiát alkalmaznak, amelyek hatékonyabbak, mint a Magyarországon alkalmazottak. Jobban ismerik célcsoportjaikat, a piacot, ezért hatékonyabb marketingeszközöket tudnak alkalmazni.
- Az exportpiacok összetétele Tokaj-Hegyalján nagyon heterogén, és az egyes pincészetek kapcsolatrendszeréhez igazodó. A jelenlét nem párosul közösségi marketingtámogatással. Az osztrák oldalon ez éppen fordítva van, és így jóval hatékonyabb rendszerben működik. A sokféle exportpiac az erőforrások felemésztését, és elaprózódását eredményezi, ami a hatékonyság rovására megy
- Eltérő borkereskedelmi szerkezet és értékesítési csatornapolitika-szerkezet alakult ki Tokaj-Hegyalján, illetve Burgenlandon a vizsgált desszertborok piacára vonatkozóan.

Összességében elmondható tehát, hogy a tokaji borkülönlegességek fejlődési pályán vannak, de nagyon sok a teendő. A tudatos marketingstratégia kidolgozása és kivitelezése nagymértékben meghatározza a sajátos piac jövőjét. Összefogásra és konszenzusra mindenképpen szükség van Tokaj-Hegyalján. A

borvidéki stratégiának ugyanakkor igazodni kell az országos közösségi bormarketing alapelvekhez és tevékenységhez.

Summary

Wine is a noble beverage that certain nations consume and prepare proudly. Viniculture and vinification have traditions. Besides the traditional wine-growing countries, "conquering" wine nations have also appeared on the international wine market. The wines of the "New World" have acquired a market in countries such as France. Globalisation is inevitable in this sector, too. Besides the new market characters, a third "wave" seems to emerge, which is not significant yet, but in 10 years' time it may be even the largest wine exporter. This country is China, where the import is higher for the time being, but a process has started, which may result in quality wine production, covering not only the internal consumption but production for export, too.

Hungarian oenology is not in a bad position. We have excellent specialists and our natural endowments are also suitable. The newly established Hungarian Wine Marketing Public Benefit Company, which has not started its operation yet, is the only hope that Community wine marketing can be really effective, and wineries can also experience its positive effect.

Hungary's most important wine region is Tokaj-Hegyalja. The Tokaj Wine Specialities prepared here are unique in the whole world. Tokaj Wine Specialities have several competitors, which are similar "noble sweet" wines. The competing countries that are able to prepare such products: Austria, France, Germany, Canada, USA, Australia, South-Africa and Slovakia. Tokaj Wine Specialities belong to the dessert wine category, so many other dessert wines are considered as competitors, too. Owing to their sweet taste, they are not suitable for consumption in large quantity. Their value is their specificness. We cannot produce them in large quantity, but, besides satisfying the domestic market, we also produce for export. During the decades preceding the change of the regime in 1989/90, the brand "Tokaj" lost credit. However, in the past 15 years, thanks to the excellent marketing activity of some wineries, Tokaj Wine Specialities have started to improve again. The cooperation between the characters of the wine districts has not been realised entirely yet.

During the doctoral research work, I assessed the consumer habits regarding Tokaj Wine Specialities, and studied the marketing strategy of the producer's side. The researches were carried out in Hungary and Austria. I performed the factor analysis and the cluster analysis related to the consumer research. During the research work, I applied both questionnaire and online market research, and obtained information through in-depth inquiries.

In the Hungarian sample (n=1179) 5 well-distinguishable clusters could be defined:

Cluster 1: "Survivors" having a low income,

Cluster 2: "Wise middle-ward" having a normal income,

Cluster 3: "New generation" having a normal income,

Cluster 4: "The wine-adept rich" having a high income,

Cluster 5: "The rich elite" having a high income.

Typically, all the 5 clusters think in price intervals, which is proportionate to the family's

monthly net income. People who are adept in wine more than the average rather take into consideration the price-value ratio – they are ready to buy even a cheaper wine. The first two clusters are price-sensitive. Most Tokaj Wine Specialities are purchased at hypermarkets, mainly by women. Tokaj Wine Specialities are generally bought for birthdays, namedays and Christmas. The changes in consumer income modify the minimum and maximum value of price intervals. Price increase reduces the risk of purchasing Tokaj Wine Specialities. I have supported the findings of the cluster analysis with focus group surveys.

Some 60% of the Viennese wine consumers interviewed in Austria do not know Tokaj Wine Specialities. The main reason for not purchasing Tokaj Wine Specialities is that they do not know them, they do not like the taste, and prefer the Austrian "Auslese" type wines (which are similar to Tokaj Wine Specialities). The respondents who know Tokaj Wine Specialities purchase a small amount 1-2 times annually. The Austrians more frequently go to the HORECA sector, usually their income and life standard are higher. According to the Austrian sample (n=107), three main segments could be distinguished: Respondents with a low income, "Wine adepts", Visual consumers (both with a lower and a high income).

The Austrian wineries could adapt to the consumer and market demands to a greater extent. The proportion of locally sold wines is higher, which is accompanied with other tourism services of a far higher standard, too. This development can be observed at Tokaj-Hegyalja, too, although in a slow pace for the time being. The Community wine marketing that operates well on the Austrian side already makes its effect felt at the wineries. In Hungary this organisation has already been set up, but has not started to operate up to present.

The suggestions can be summarised as follows:

- the findings of the cluster analysis should be supported with focus group surveys (back-check).
- official registering of Tokaj Wine Specialities named "Tokaj late vintage ." Positioning and creating the gastronomic position of these popular Tokaj Wine Specialities.
- value-oriented regulation of distribution channels of Tokaj Wine Specialities;
- the establishment and validation of a single wine district Community marketing concept would be necessary and timely.
- The Austrian case studies in wine marketing should be analysed further. The positive elements should be adapted – naturally, besides the integration of our own ideas.
- a segment-specific marketing-mix is necessary on behalf of the wineries;
- reinventing the gastronomic and consumerism function of Tokaj wine specialities;
- segment-specific Community marketing activity should be performed in Hungary;
- further development of the House of Tokaj Wines merchant house, research centre and wine district marketing workshop;
- introduction of a uniform "Wine Culture" subject into higher education;
- creation of www.dessertvino.com homepage for dessert wines; and establishment of a professional "Viniw" system;

To sum it up, it can be stated that Tokaj Wine Specialities are now on a developmental path, but there are a lot of tasks to be done, and the elaboration and implementation of a conscious marketing strategy largely determines the future of this specific market. Co-operation and consensus is essential at Tokaj-Hegyalja. At the same time, the strategy of the wine district should adapt to the basic principles and activity of the national Community wine marketing.

Felhasznált irodalom

Kelemen Z. (1999a): Tokaji termelők mazsoláznak – *Heti Világgazdaság* 1999/18. szám, Budapest, pp. 135–138.

Kelemen Z. (1999b): Korai öröm – *Heti Világgazdaság* 1999/42. szám, pp. 123–126.

Knoll, R. (2000): *Edelsüsse Weine*, Wilhelm Heyne Kiadó, Németország, München.

MTA (1999): Tokaj-hegyaljai tennivalók – A szőlő-bor ágazatról rendezett tanácskozás előadásanyaga, *Kertészet és Szőlészet* 1999/34. szám, Budapest.

Pap M. (1985): *A tokaji*, Gondolat Kiadó, Budapest.

Porter, M. (1993): *Versenystratégia: Iparágak és versenytársak elemzési módszerei*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 26. p.

I14 (2000): *www.tokaji.hu*

I17 (2007): *http://www.tokaj.hu/*

I18 (2007): *www.tokaj-turizmus.hu*

AZ UKRÁN ADÓRENDSZER FEJLŐDÉSÉNEK SAJÁTOSSÁGAI

Szemjon Viktória

Phd., docens, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Gazdálkodástudományi tanszék, semyonviktoria@gmail.com

Az adózási kérdések örökzöld slágerként jelennek meg a tudományos kutatásokban és a társadalomban. Hatékony adópolitika nélkül nem működhet egyetlen korszerű gazdaság sem. Ukrajna európai integrációjának részét képezi a megbízható, átlátszó, egyszerű, érthető adórendszer kialakítása. A cikk bemutatja az ukrán adórendszer alakulásának szakaszait, valamint feltárja a jelenlegi problémákat és sajátosságokat.

Abstract

Питання оподаткування є вічними шлягерами наукових досліджень та суспільної уваги. Без ефективної податкової політики не може функціонувати жодна сучасна економіка. Частиною європейської інеграції України є розробка достовірної, прозорої, простої, зрозумілої системи оподаткування. У статті розглянуто етапи становлення української податкової системи, а також досліджує сучасні проблеми та особливості.

Bevezetés. Az adózás problémái örök, aktuális kérdésként jelennek meg a tudományos kutatásokban. Ezt azzal magyarázhatjuk, hogy az adók lépnek fel az állami kincstár forrásaként, melyek nélkül elképzelhetetlen a virágzó, jövedelmező ország.

Jelenleg az adó – az ország leghatékonyabb eszköze a társadalmi termelésben, annak dinamikájában, struktúrájában, a tudomány és technológiák fejlesztésében, a társadalombiztosításban[1].

Az adórendszer a különböző adónemek olyan csoportosítása, amely nemcsak az adóforrások sokaságával számol, hanem az egyes adók tökéletlenségével is. Az adórendszer többféle adó céltudatos egymás mellett alkalmazása oly módon, hogy azok egymást kiegészítik[2].

Ukrajna adórendszerét, mint bármely más rendszert, hiányosságok jellemzik, többek között a változékonyság, ami a jogrendszer állandó módosításával magyarázható. Ez is negatívan hat a vállalkozások fejlődésére, valamint az is, hogy túl bonyolult és nehézkes az elszámolási rendszer.

Lentner Csaba professzor szerint „olyan adórendszert szükséges alkalmazni, mely igazodik az adót fizetők adóerőképességéhez. Tehát az adórendszer legyen méltányos, betartható és betartatható”[3].

Ezért a kor kihívásainak megfelelően az ukrán adórendszer reformja felettébb aktuális kérdés.

Az ukrán adórendszer alakulása

Ukrajna adórendszerének alakulása történelmileg a Kijevi Rusz idejébe vezethető vissza.

[1] Бородіна О.М., Бурлай Т.В., Горшкова Н.І., Гончар Н.Ю., Дубровський В.І. Конкурентоспроможність економіки України: стан і перспективи підвищення: моногр. / Інститут економіки і прогнозування НАН України / І.В. Крючкова (ред.) – К.: Основа, 2007. – 488 с.

[2] Heller Farkas (1943): Pénzügytan. – Budapest. Magyar Közgazdasági Társaság. – 173 old.

[3] Lentner Csaba (2015): Szociális piacgazdaságról és gazdasági függetlenségről. Nekrológ Csengey Dénesért. – Hstel. – 2015. február – 101–109 o.

Viszont jelenlegi formáját, alakját, sajátosságait a Szovjetunió korszaka határozta meg.

A független Ukrajna adórendszerének gyökerei a volt szovjet államháztartást „érintették", így elkerülhetetlenné váltak a módosítások.

A 90-es években a kor követelményeinek megfelelő adórendszert hozott létre a jogalkotó. A nyereségadóról, az általános forgalmi és egyéb adókról, valamint az illetékekről szóló törvények elfogadásával lényegében létrejöttek a piacgazdasági adórendszer alappillérei.

Azonban a hatályba lépett szabályokon erős nyomot hagyott a szovjetrendszer – átláthatatlanság, túlterheltség, érthetetlen adókötelezettségek jellemezték az „új" Ukrajna piacgazdaságát.

A volt, inkább orosz irányultságú kormány nem sietett az adórendszer reformjával (valószínűleg ez nem képezte Oroszország érdekeit). Ezért csak 2010 elején merült fel ez a kérdés. Az ukrán állampolgárok nyíltan kijelentették az európai integrációs szándékukat, ezért olyan adópolitikára lett szüksége az országnak, ami megfelel az európai szabályoknak.

Bohatirjova J. kutatásai alapján Ukrajnában az adóreform 4 szakaszát határolják el.

1. táblázat. ***Adóreformok Ukrajnában***

Szakasz	Időbeli korszak	Jogszabályok
I	1991–1995	Az adórendszerről c. törvény (1991)[4]
II	1996–2003	Elnöki rendelet az adópolitika reformálásáról (1996)[5]
III	2004–2009	Az nyereségadóról (1994)[6], Az általános forgalmi adóról, A személyi jövedelemadóról (2003)[7] c. törvények
IV	2010-től	Gazdasági reformok programja 2010–2014-es évekre (2010)[8], Adókódex (2010)[9]

Forrás: Saját szerkesztés Bohatirjova J.[10] alapján

Az utolsó szakasz legfontosabb feladata az ukrán adójogszabályok harmonizációja az európaival. 2010 óta – Ukrajna Adókódexének hatályba lépésének napjától – számos módosítás jellemzi az adópolitikát országunkban.

A hatályos adórendszer jelenleg nem elégíti ki sem az üzleti szférát, sem az országot – a vállalkozók adóterhe túl magas, viszont az állami költségvetés nem kap elegendő bevételt az adók beszedéséből.

A kormány reanimációs csomagja[11] szerint az adóreform arra hivatott, hogy:

1. az adórendszer „játékszabályait" egyszerűsítse, átláthatóvá tegye, függetlenítse,

2. csökkentse a lelkiismeretes adófizetők adóterhét igazságos felosztással,

[4] Закон України «Про систему оподаткування» від 25 червня 1991року № 1252-XII [Электронный ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/закон%20про%20систему%20оподаткування

[5] Указ Президента України «Про заходи щодо реформування податкової політки» № 621/96 від 31 липня 1996 року [Электронный ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/621/969.

[6] Закон України «Про податок на прибуток підприємств» № 334/94-вр від 28 грудня 1994 року [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/334/94-вр/ed19950406

[7] Закон України «Про податок з доходів фізичних осіб» № 889-IV від 22 травня 2003 року [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/561/96-вр

[8] Програма економічних реформ на 2010-2014 роки „Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава" від 2 червня 2010 року [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.president.gov.ua/docs/Programa_reform_FINAL_1.pdf

[9] Податковий кодекс України № 2755-VI від 02.12.2010 року із змінами і доповненнями [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17

[10] Богатирьова Є.М. Податкові реформи України: етапи проведення / Є.М. Богатирьова // Національний вісник Одеського національного економічного університету. Всеукраїнська Асоціація молодих науковців – Науки: економіка, політологія, історія. – 2013. - №7 (186). – С. 28-38.

[11] Дроговоз Ю., Дубровський В. Інституційні проблеми української податкової системи та шляхт їх вирішення. Аналітична розробка. К.: Посольство Чеської Республіки в Україні, 2015. – 33 с. – с.4

3. engedélyezze az adóbevételi normák törlését,

4. csökkentse az állam és a vállalkozások általános költségeit az adminisztrálásra, és egyéb társadalmi költségeit,

5. radikálisan csökkenteni a korrupciót az adószférában.

2015 januárjában Petro Porosenko elnök rendeletet adott ki *Ukrajna – 2020 Fenntartható fejlődési stratégia* címmel[12], amely többek között az adóreform célját és főbb irányait tartalmazza.

A stratégia megvalósítása eredményeként az állam 25 kulcsmutatót szeretne elérni. Egyikük a világbanki Doing Business rangsor 30-asa.

Hogyan is állunk jelenleg a nemzetközi világrangsorba? Van-e esélye Ukrajnának a közeljövőben felzárkózni?

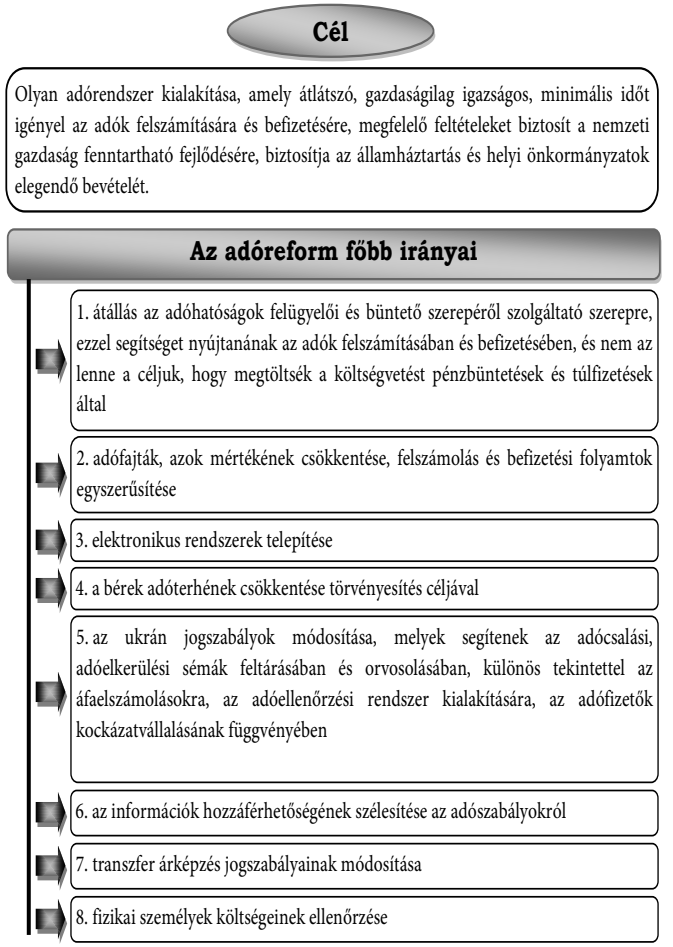

1. ábra. ***Az ukrán adóreform célja és irányai***

Forrás: saját szerkesztés a Stratégia[13] alapján

[12] Указ Президента України „Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» від 12 січня 2015 року № 5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#n10

[13] Указ Президента України „Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» від 12 січня 2015 року № 5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#n10

2. táblázat. ***Ukrajna helye a nemzetközi rangsorokban***

Ssz.	Mutató (index)	2014	2015	Változás
1	Az üzletvitel egyszerűsége (Doing Business Economy Rankings)	87	83	**4↑**
2	Globális versenyképesség (Global Competitiveness Index)	76	79	**3↓**
3	Átláthatóság (Open Budget Index)	35	56	**21↓**
4	Gazdasági szabadság (Index of Economy Freedom)	162	162	**0**
5	Adóteher (Paying Taxes)	108	107	**1↑**

Forrás: saját szerkesztés az Infógrafika[14] alapján

A globalizációs folyamatok gyors tempója, azon belül a pénzügyi piacok integrációja, liberalizációja, a migráció növeli és bonyolítja a nemzetközi üzleti aktivitást, a gazdaságok nyitottságát és a kommunikációt a piac szereplői között. A vállalkozások versenyképességében nagy szerepet játszanak az adórendszer, az üzletvitel szabadsága, az adóteher szintje.

A versenyképes adópolitika egy olyan rendszer, amely sikeresen egyesíti a belső nemzeti elvárásokat, valamint a külső üzletviteli szabályokat, ezzel a gazdálkodók harcba szállhatnak a nemzetközi befektetésekért, és megakadályozhatják a tőke kiáramlását az országból.

Az adórendszer fő mutatószámai – az adók és illetékek száma, a jövedelemadó mértéke, az adóteher mértéke, az adószabályozás stabilitása stb. Így Ukrajnában 2015-ben 11 adófajta és illeték volt hatályban, a nyereségadó és a személyi jövedelemadó mértéke – 18%, az adóteher pedig 38,9%, ami a világban az egyik legmagasabb érték (USA – 24,3%, Oroszország – 28,7%).

A gazdasági szabadság index szerint az ország a 162. pozíciót foglalja el a 178-ból. Ezek a mutatószámok a korrupció magas, a tulajdon védelem alacsony szintjével, valamint a befektetési szféra gyengeségével magyarázható.

Eltekintve attól, hogy az adószabadság indexe 78,7 pont, ami elég magas, sőt meghaladja az átlagos indexet világszerte (77,4), az adószabályozás kétértelműsége és ellentmondásai, gyakori változásai mélyítik a feketegazdaság és a korrupciós sémák lehetőségeit.

Annak ellenére, hogy a megfelelő adóreform még 2010-ben kezdetét vette az új Adókódex elfogadásával, Ukrajna adópolitikája továbbra is akadályozza a hatékony üzleti életet. Ukrajna továbbra is az utolsó helyeket foglalja az adófizetési rangsorban, bár Doing Business adatai alapján látható, hogy a helyzet fokozatosan javul.

3. táblázat. ***Ukrajna adórendszere a nemzetközi rangsorban***

Mutató	2010	2014	2015	2016
Adóteher (189 országból)	181	164	108	107
Befizetések száma (évente)	147	28	5	5
Teljes adóösszeg (bruttó nyereség %-ában)	57,2	54,9	52,9	52,2

Forrás: Saját szerkesztés a Doing Business[15] adatai alapján

[14] Наше місце в світових рейтингах (інфографіка). – Сегодня. – 21 січня 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukr.segodnya.ua/life/stories/nashe-mesto-v-mirovyh-reytingah-infografika-684681.html

[15] http://www.doingbusiness.org/

A kormány meghatározta az ukrán adórendszer legfontosabb negatív jellemzőit:

1. az adózás ügyintézésének bonyolultsága,
2. korrupció az adóhatóságokban,
3. magas adóteher.

Ennek érdekében Ukrajnában már megrögzött szokássá vált az adózási szabályok módosítása. Ez az éves költségvetés elfogadásával magyarázható. A büdzsé már megszokott hiányossága miatt az országnak kiegészítő jövedelmekre, bevételekre van szüksége. Ez a probléma a legkönnyebben az adórendszer módosításával oldható meg.

Meg kell jegyezni, hogy az adóreform nem hozott könnyítést az adók elszámolásában. Még 2011-ben, amikor elfogadták az új Adókódexet, egyszerű törvényösszevonás történt, amit találóan a szakemberek „A könyvelők bibliájának" neveznek. A probléma csak az, hogy az egyszer megírt Nagykönyvhöz havonta új módosításokat publikálnak.

2014. december 28-án Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa módosításokat fogadott el az ukrán Adókódexhez. Ezek a változások a 71 sz. *Az Adókódex és egyéb jogszabályok módosításáról szóló törvény* elfogadásával léptek hatályba 2015. január 1-jén. Ezzel az ukrán adóreform új szakaszába lépett.

A legfontosabb változások az általános forgalmi adót, a nyereségadót, személyi jövedelemadót érintették, valamint az egyszerűsített adózási rendszert. Ezen intézkedések célja a vállalkozások és magánszemélyek adóterhének csökkentésében rejlik. A kulcsfontosságú módosítások közé tartoznak:

– az adók számának (fajtáinak) csökkentése 22-ről 11-re,
– moratórium bevezetése a kis- és középvállalkozások adóellenőrzésére két évre,
– a vagyonadó jelentős változásai,
– luxusautók adóztatása,
– az egyszerűsített adórendszert használók csoportjai 6-ról 4-re csökkentek,
– pénztárgépek kötelező használata 2015. július 1-től,
– egyszerűbb nyereségadó számítás a vállalkozás pénzügyi beszámolója alapján,
– egységes szociális járulék (társadalombiztosítási járulék) – adókulcsok csökkentése a munkáltatók számára,
– progresszív adózás a személyi jövedelemadóval a jövedelemtől függően,
– a helyi költségvetések új bevételei – jövedéki adó a kiskereskedésben, vagyonadó, egyszerűsített vállalkozói adó,
– a rendkívül jövedelmező tevékenységek adóterhének növelése: bányászat, biztosítás, szerencsejáték.

Tehát jelenleg Ukrajnában a következő adófajták hatályosak:

1. állami adók: nyereségadó, személyi jövedelemadó, általános forgalmi adó, jövedéki adó, környezetvédelmi adó, forrásadó, vámadó.

2. helyi adók és illetékek: vagyonadó, egyszerűsített vállalkozói adó, parkolóilleték, idegenforgalmi illeték.

2015. december 24-én az ukrán parlament egy újabb törvényt fogadott el – a 909-VIII

sz. törvényt *Az adókódex módosításáról* 2016-ban címmel.

Az aktuális változásokat a 4. táblázat mutatja be.

dasági hatást, mivel lehetetlen a nyereséges üzletvitel, a gazdasági fejlődés és a külföldi tőkebevonás állandó változó adószabályozás feltételei között.

4. táblázat. ***Adóreform – 2016***

ADÓ	2015	2016
Nyereségadó	18%	18%. Havi adóelőlegek törlése.
Személyi jövedelemadó	15%, 20%	Egységes adókulcs – 18%, függetlenül a jövedelem mértékétől és forrásától
Általános forgalmi adó	20%	20%
Egységes szociális járulék	3,6% – munkavállaló 36,2% – munkaadó	0% – munkavállaló 22% – munkaadó
Egyszerűsített vállalkozói adó	3. csoport. Maximális jövedelem 20 000 000 hr Adókulcs: 2%+áfa, 4%	3. csoport. Maximális jövedelem 5 000 000 hr Adókulcs: 3%+áfa, 5%
Jövedéki adó	Különböző adómérték a termék fajtájától függően	Az adómérték jelentős növekedése az előző évhez képest
Járműadó	Adótárgy – 5 évnél fiatalabb járművek, 3000 cm^3 motor felett Adómérték – 25 000 hr/év	Adótárgy – 5 évnél fiatalabb járművek, értékük – meghaladja a 750 minimálbért Adómérték – 25 000 hr/év
Ingatlanadó	Maximális adókulcs – 2%-ka a minimálbérnek/m^2	Maximális adókulcs – 3%-ka a minimálbérnek/m^2 Nagy területű ingatlanok kiegészítő adója (lakás – 300 m^2, ház – 500 m^2) – 25 000 hr

Forrás: Saját szerkesztés

A Pénzügyminisztérium nagy ígéreteket tett a módosítások bevezetésével: pozitív makrogazdasági hatást, könnyített hatósági eljárásokat, valamint kétéves moratórium bevezetése az adószabályok változtatására, kivéve, ha azok csökkentik az adóterhet és egyszerűsítik az adószabályokat.

Sajnos az idei adóreform sem tökéletes, sietve, nem átgondolva, az év utolsó napjaiban, politikai kompromisszumokat kötve lett elfogadva, ami kizárja a hosszú távú perspektíváját.

A reform akkor lehet a leghatékonyabb, ha kidolgozásakor nem hagyják figyelmen kívül az átlag polgár, az üzlet, az ország igényeit és elvárásait. Csak ebben az esetben működhet jól az adórendszer és nyújthat pozitív gaz-

Következtetés

Ha létezne egy tökéletes adórendszer, már régóta minden ország azt használná. Egy adórendszer csak egy bizonyos ideig lehet hatékony és csak azon feltételek közt, társadalmi sajátosságok mellett, amelyekhez alkalmazzák.

A számos módosításoktól eltekintve, amelyek az adójogszabályt érintik, az ukrán adórendszer a mai napig fiskális irányultságú maradt. A termelés magas adóterhe nem teszi vonzóvá a befektetők számára, és nem segíti az adórendszer versenyképességének növekedését. Rengeteg előírás mai napig nem egyértelmű, ez negatívan hat a befektetési döntésekre.

Az egységes adózási feltételek hiányában az adófizetők elveszítik az ösztönzést az

adókötelezettségek kifizetése iránt. A kisvállalkozások és a magánszemélyek továbbra is elkerülik az adófizetést, többek között a jogilag rögzített magas adóteher miatt. Az országnak további lépéseket kell tennie az adóztatás terén, új törvényeket kell elfogadni a hatékony adórendszer kiépítésének érdekében.

Felhasznált irodalom

Heller Farkas (1943): Pénzügytan. – Budapest. Magyar Közgazdasági Társaság. – 173 o.

Lentner Csaba (2015): Szociális piacgazdaságról és gazdasági függetlenségről. Nekrológ Csengey Dénesért.–Hitel. – 2015. február. – 101–109 o.

Богатирьова Є.М. Податкові реформи України: етапи проведення / Є.М. Богатирьова // Національний вісник Одеського національного економічного університету. Всеукраїнська Асоціація молодих науковців – Науки: економіка, політологія, історія. – 2013. - №7 (186). – С. 28-38.

Бородіна О.М., Бурлай Т.В., Горшкова Н.І., Гончар Н.Ю., Дубровський В.І. Конкурентоспроможність економіки України: стан і перспективи підвищення: моногр. / Інститут економіки і прогнозування НАН України / І.В. Крючкова (ред.) – К.: Основа, 2007. – 488 с.

Дроговоз Ю., Дубровський В. Інституційні проблеми української податкової системи та шляхт їх вирішення. Аналітична розробка. К.: Посольство Чеської Республіки в Україні, 2015. – 33 с. – с.4

Закон України «Про податок з доходів фізичних осіб» № 889-IV від 22 травня 2003 року [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/561/96-вр

Закон України «Про податок на прибуток підприємств» № 334/94-вр від 28 грудня 1994 року [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/334/94-вр/ed19950406

Закон України «Про систему оподаткування» від 25 червня 1991року № 1252-XII [Электронный ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/закон%20про%20систему%20оподаткування

Наше місце в світових рейтингах (інфографіка). – Сегодня. – 21 січня 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukr.segodnya.ua/life/stories/nashe-mesto-v-mirovyh-reytingah-infografika-684681.html

Податковий кодекс України № 2755-VI від 02.12.2010 року із змінами і доповненнями [Електронний ресурс / Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17

Програма економічних реформ на 2010-2014 роки „Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава" від 2 червня 2010 року [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.president.gov.ua/docs/Programa_reform_FINAL_1.pdf

Указ Президента України „Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» від 12 січня 2015 року № 5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#n10

Указ Президента України «Про заходи щодо реформування податкової політки» № 621/96 від 31 липня 1996 року [Электронный ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/621/969.

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РЕГІОНУ ЯК СТРАТЕГІЧНА СКЛАДОВА РЕГІОНАЛЬНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Сокол Іван

к.е.н., доцент, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», кафедра економіки підприємства, johnyfalcon85@ukr.net

У статті розкрито сутність соціально-економічного потенціалу як основи формування регіональних конкурентних переваг. Проведено аналіз сучасних наукових думок щодо визначення сутності складових елементів соціально-економічного потенціалу регіону та їх вплив на підвищення регіональної конкурентоспроможності. Запропонована структурна схема соціально-економічного потенціалу регіону.

Abstract

A cikk feltárja a társadalmi-gazdasági potenciál fogalmát mint regionális versenyképesség formálásának alapját. Elemzésre kerültek különböző tudományos gondolatok a régió társadalmi-gazdasági potenciál elemeiről és azok hatásáról a regionális versenyképességre. A szerző strukturális sémáját dolgozta ki a régió társadalmi-gazdasági potenciáljának.

Постановка проблеми. В сучасних умовах дослідження проблем розвитку соціально-економічного потенціалу регіону набуває важливого значення і є одним з базових факторів забезпечення ефективності здійснення соціально-економічних перетворень в державі, а також визначає умови та можливості конкурентних переваг у регіоні та на міжнародній арені.

Важливим моментом при цьому виступає концентрування уваги на регіональних підходах до оцінювання ступеня розвитку і практичного використання соціально-економічного потенціалу регіонів.

Класичні, традиційні методи та напрямки регіонального розвитку необхідно доповнювати, а подекуди і повністю реформувати, втілювати у життя механізми стратегічного управління соціально-економічним розвитком, впроваджувати нові форми і методи управління, адекватні сучасним викликам, спрямовувати їх на активізацію та стимулювання підвищення конкурентоспроможності регіону, що є особливо актуальним в наш час і потребує глибокого і всебічного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика вивчення соціально-економічного потенціалу регіону та її місце у формуванні регіональних конкурентних переваг повсякчас перебуває в полі зору вітчизняних і зарубіжних науковців. Дослідники по-різному підходять до вирішення проблем визначення сутності поняття соціально-економічного потенціалу регіону, по-різному оцінюють та формулюють основні фактори, що впливають

на формування конкурентних переваг регіону. Однак до цього часу повною мірою не досліджено значення соціально-економічного потенціалу регіону як основи формування конкурентних переваг регіону. До теперішнього часу вчені не дійшли єдності в розуміння змісту і складових елементів соціально-економічного потенціалу регіону, методів управління ним з метою створення конкурентних переваг та підвищення і зростання конкурентоспроможності регіону як в середині держав, так і на міжнародному рівні. Грунтовний аналіз праць багатьох вітчизняних і зарубіжних авторів свідчить, серед яких такі науковці А.В. Бірюков, Г.В. Горін, М.В. Макаренко та ін., свідчить, що ця тема на сьогоднішній день є надзвичайно актуальною та потребує подальшого дослідження.

Метою дослідження даної статті є висвітлення та вдосконалення підходів до визначення соціально-економічного потенціалу регіону як стратегічної складової, що безпосередньо впливає на регіональну конкурентоспроможність.

Головним завданням статті є теоретичне дослідження питань, пов'язаних з забезпеченням конкурентоспроможності регіонів як основоположної складової стратегічного потенціалу соціально-економічного розвитку регіону.

Предметом дослідження є методологічна структура регіонального соціально-економічного розвитку як складова забезпечення високого ступеня конкурентоспроможності регіону.

Основні результати дослідження.

Протягом останніх років у наукових колах і серед серед практиків у галузі регіонального управління значно зріс інтерес до теоретичних досліджень в області вивчення факторів, що впливають на зростання конкурентоспроможності регіонів, яка є однією з найважливіших складових конкурентоспроможності країни. Це викликає необхідність поглиблення рівня наукових досліджень в галузі вивчення, систематизації та вдосконалення наукових та практичних підходів, постановки цілей та завдань підвищення конкурентоспроможності регіону.

Соціально-економічний потенціал регіону є основою формування конкурентних переваг регіону.

Це комплексне поняття, яке включає в себе окремі сукупності потенціалів регіону разом з відповідними механізмами управління ними, спрямованими на підвищення рівня соціально-економічного розвитку та конкурентоспроможності регіону.

На основі вивчення науково-дослідницьких публікацій та інформаційних джерел нами виділено наступні головні фактори (складові) соціально-економічного потенціалу регіону:

- ресурсний потенціал, який, зокрема, включає в себе транзитний та туристично-рекреаційний потенціал;
- фінансовий потенціал;
- інноваційно-інтелектуальний потенціал;
- кластерний потенціал (*наявність та умови для створення кластерного потенціалу)*;
- трудовий потенціал;
- управлінсько-організаційний потенціал.

Структуру соціально-економічного потенціалу регіону зображено на рис. 1.

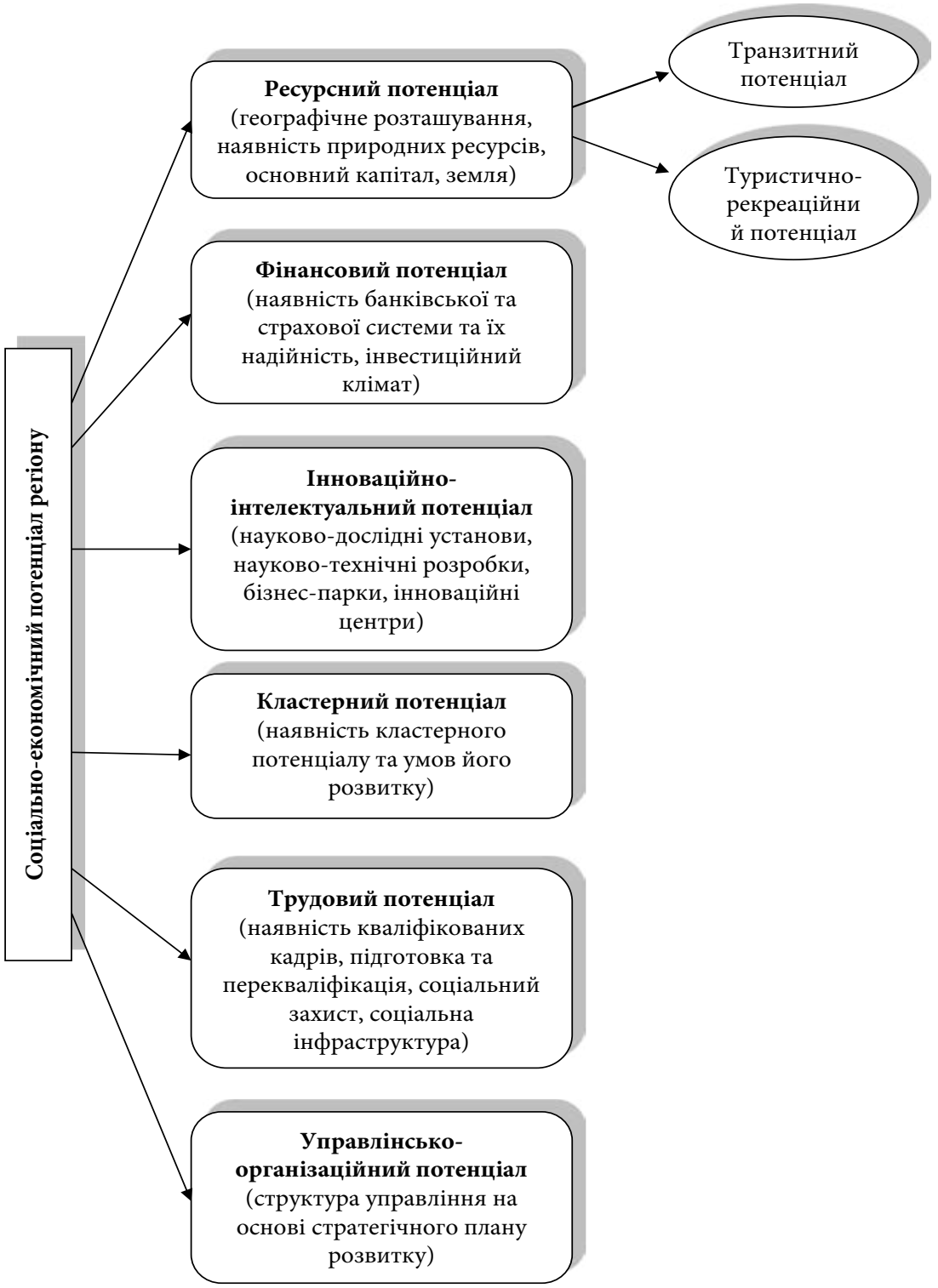

Рис.1. ***Структура соціально-економічного потенціалу регіону***

Джерело: авторська розробка

Ресурсний потенціал регіону являє собою джерело і засіб його відтворення, а також відіграє ключову роль у визначенні функцій, спрямованості та динаміки розвитку. Його можна оцінити шляхом комплексного аналізу сукупності ресурсів – внутрішніх складових потенціалу.

Транзитний потенціал є складовою частиною транзитного потенціалу держави. Базується на наявності розгалуженої транспортної мережі, яка включає в себе залізничний, автомобільний, трубопровідний транспорт, а також наявність аеродромів.

Не дивлячись на важливість транзитного потенціалу для розвитку як регіону так і держави в цілому дані можливості недостатньо вивчені, особливо прикордонних регіонів.

Внаслідок політико-економічного кризу не сформовано конкурентні переваги в окремих регіонах держави, що мають наприклад вигідне географічне розташування. Необхідність забезпечення економічної бази подальшого зростання вимагає чим скоріше почати розробку науково-технічного забезпечення проектів нарощування транзитного потенціалу регіонів створення мережі транспортно-логістичних центрів, консигнаційних зон, що збільшить конкурентоспроможність в сфері обслуговування транзитних перевезень.

Реалізація транзитного потенціалу та забезпечення зростання його конкурентоздатності вимагає не тільки розбудови та оновлення вже існуючої інфраструктури (шляхи сполучення, мости, продуктопроводи, шляхопроводи, вокзали і т.д.), а і створення сучасних вантажних терміналів,механізованих складів,придорожньої інфраструктури сучасного сервісу, особливо в прикордонних регіонах, де значно вище навантаження на всю інфраструктуру.

Слід сказати,що інфраструктура міжнародного транзиту є рушійною силою перерозподілу територіального поділу праці, розміщення підприємств, виробництва не тільки між державами, але і в глобальному сенсі.

Регіональний менеджмент повинен зосередити свої зусилля в основному на обґрунтуванні створення та розвитку транспортно-логістичних центрів і формуванні інтегрованої регіональної транзитно-логістичної системи. Особливо в прикордонних регіонах слід максимально зосередитись на цих аспектах з метою використання переваг території прикордонного регіону в системі міжнародних перевезень. Створення міжнародних транспортних коридорів з адекватним логістичним забезпеченням повинно стати найдієвішим фактором, формою залучення транспортних потоків та зовнішніх інвестицій, що значно підвищить транспортний потенціал регіону і його конкурентоспроможність.

Протягом тривалого часу вчені намагаються дати визначення **туристично-рекреаційного потенціалу**. Більшість науковців, які займаються проблемами вивчення даного питання вважають найбільш прийнятним ресурсний підхід, тобто коли в основі визначення рекреаційного потенціалу знаходяться ресурси та те, як вони використовуються на конкретній території. Слід зазначити, що потенціал не є тотожним поняттю ресурси. Це цілком різні поняття, оскільки ресурси існують незалежно від суб'єктів економічної діяльності, а потенціал є виключно результатом поєднання ресурсів та здатності соціуму використовувати їх.

У працях як вітчизняних, так і зарубіжних вчених не знаходимо чіткої класифікації рекреаційних ресурсів регіону, а отже і потенціалу. Заслуговує на увагу авторське трактування дефініції «рекреаційний потенціал» Ю.В. Шабардіної в розрізі окремого регіону: під рекреаційним потенціалом слід розуміти інтегральний показник, що характеризує кількісний та якісний склад рекреаційних ресурсів, а також умови і можливості їх ефективного використання в межах певного регіону в конкретний час[1].

Найбільш узагальнюючим, ємким та всеохоплюючим є визначення, наведене Г.В. Горіним, який під рекреаційно-туристичним потенціалом регіону розуміє цілісну сукупність як безпосередньо рекреаційно-туристичних, так і інших ресурсів (природні, виробничі, трудові, фінансово-інвестиційні, технологічні, інформаційні та екологічні) та можливостей, наявних у регіоні, що можуть використовуватись або використовуються задля забезпечення фізіологічного існування людини (відпочинок, оздоровлення і туризм), забезпечення діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери, досягнення стійкості регіонального розвитку[2].

Органи місцевого самоврядування і управління регіону повинні звернути особливу увагу на розвиток і промоцію рекреаційно-туристичного потенціалу регіону, оскільки ефективне його використання створює вагомі фактори підвищення конкурентоспроможності регіону.

Фінансовий потенціал включає в себе фінансові ресурси регіону, які утворюють бюджети всіх рівнів (обласний, районні, міські, сільські та селищні) та фінансові плани підприємств та організацій всіх форм власності, які розташовані на території регіону.

До недавнього часу бюджети кожного рівня були органічною складовою єдиної державної бюджетної системи, яка функціонувала за схемою, що збереглася з радянських часів.

Ухвалений Верховною Радою України Закон України «Про місцеве самоврядування», який надав значно більші повноваження органам місцевої влади всіх рівнів, в тому числі у питаннях формування та наповнення місцевих бюджетів.

Наявність розвиненої банківської і страхової інфраструктури в регіоні є одними з головних складових фінансового потенціалу, що відіграє одну з ключових ролей у створенні привабливого інвестиційного клімату в регіоні, який безумовно тісно пов'язаний із загальнодержавним. Можна сказати, що інвестиційний клімат регіону формується взаємодією широкого кола взаємопов'язаних процесів, що відображають об'єктивні можливості розвитку регіону, розширення інвестиційної діяльності і умови діяльності інвесторів утворюючи таким чином систему правових, економічних і соціальних умов інвестиційної діяльності.

Вищесказане дозволяє розглядати інвестиційну привабливість, що є складовою регіонального інвестиційного клімату, як сукупність різноманітних об'єктивних можливостей і обмежень, які формують рівень інвестиційної активності в регіоні.

Інвестиційна активність – це не що інше, як інтенсивність залучення інвестицій в

---

[1] Шабардіна Ю.В. Роль рекреаційних ресурсів у формуванні рекреаційного потенціалу як складової продуктивних сил регіонального економічного простору [Електронный ресурс] / Ю.В. Шабардіна. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Vcndtu/2010_43/27.htm

[2] Макаренко М.В. Управління економічним потенціалом регіону як основою формування конкурентних переваг регіону / М.В. Макаренко // Актуальні проблеми економіки. - 2012. - № 4. - С. *217-224.*

регіон, що являє собою другу складову інвестиційного клімату, і є результатом інвестиційної привабливості і потенціалу регіону.

В свою чергу, інвестиційний потенціал є кількісною характеристикою, яка охоплює макроскопічні характеристики сумарних об'єктивних передумов для інвестицій, які залежать як від наявності і різноманітності сфер об'єктів інвестування, так і від економічного розвитку регіону. Забезпечити її можна шляхом підвищення інвестиційної привабливості регіону таких умов інвестування, що безпосередньо впливають на вибір інвестором об'єкту інвестування[3].

Інноваційно-інтелектуальний потенціал включає в себе наявність та можливості створення і вдосконалення, розширення інноваційної економіки в регіоні, тобто економіки, що базується на знаннях, впровадження у виробництво, довкілля та соціальну сферу регіону наукомістких (ємних) технологій, та досягнень науково-технічного прогресу.

Інноваційно-інтелектуальний потенціал регіону можна охарактеризувати як конгломерат усіх видів регіональних ресурсів, в першу чергу інтелектуальних, інформаційних, логістичних, фінансових, здатних забезпечити інноваційний процес від продукування нових знань, технологій до впровадження їх у виробництво, а відтак до випуску, поширення і реалізації інноваційної продукції. Важливою складовою цього потенціалу є інноваційна активність суб'єктів господарювання регіону та їх здатність до сприйняття і втілення інновацій.

Слід зазначити, що на даний час відсутні уніфіковані методики вимірювання інноваційного потенціалу регіону, хоча останнім часом з'являються наукові публікації, автори яких пробують знайти системний підхід до вирішення цього питання в контексті політики держави в інноваційній сфері.

Закони України «Про інноваційну діяльність», «Про пріоритетні напрямки інноваційної діяльності в Україні» визначають ряд позицій, спрямованих на формування інноваційної інфраструктури: загальнонаціональна мережа регіональних центрів інноваційного розвитку (Північний *(м.Київ), Південно-Західний (м.Вінниця), Карпатський (м.Ужгород), Північно-Східний (м.Харків), Дніпровський (м.Дніпропетровськ), Східний (м.Донецьк), Південний (м.Миколаїв), Таврійський (м.Сімферополь)),*регіональні центри інтелектуальної власності, інноваційні бізнес-інкубатори, підрозділи з питань інтелектуальної власності.

Останнім часом приділяється увага забезпеченню ефективної діяльності так званих технопарків – інтеграційної структури, що охоплює наступні підструктури: науково-дослідну, інноваційну, промислову, фінансово-кредитну, консультативну, інформаційно-комунікативну, торгівельну.

До складу таких технопарків входять в першу чергу наукові установи, вищі навчальні заклади, підприємства, створені на територіях, розташованих поблизу великих *вузів,* з метою забезпечення більш тісної взаємодії науково-дослідних і промислових складових, що прискорює впровадження нових науково-технічних досягнень у сферу виробництва.

Схематично роботу технопарку, як окремої, самостійно господарської фірми зображено на рис.2

[3] Там же, с. 220

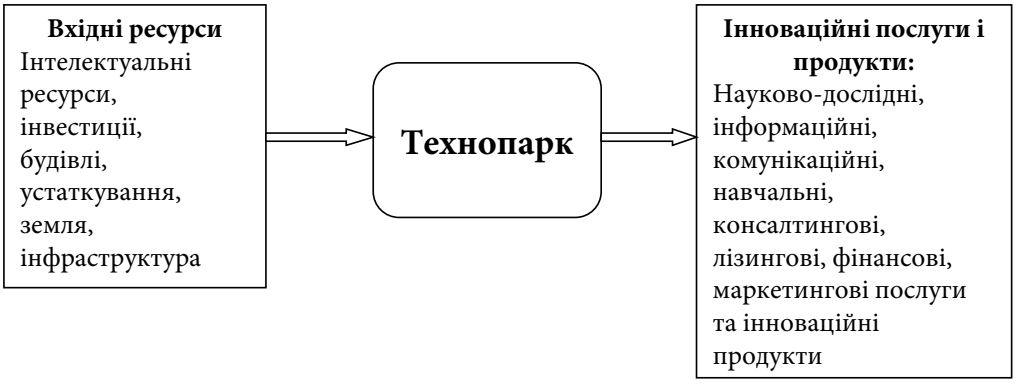

Рис.2. ***Схематична модель роботи сучасного технопарку***

Джерело: авторська розробка

Кластерний метод організації бізнесу в останні часи визнано найбільш ефективним. Досвід практики розвинутих країн дозволяє зробити висновок, що кластеризація заохочується. Тільки в малому бізнесі США, згідно законодавству про малий бізнес, виділено більше 150 кластерів, які отримують допомогу від держави.

В Японії велика увага приділяється кластерам з венчурним бізнесом на базі університетів.

Останнім часом кластери поширюються на середній та великий бізнес. За даним Гарвардської школи бізнесу, в економіці США більше 32% зайнятих працюють в межах кластерів.

При тому, що в літературі виділяють різні види кластерів (промислові, інноваційні, регіональні, транснаціональні та інші), А.Бірюков стверджує: самоінноваційна спрямованість стає головною характеристикою сучасних кластерів, оскільки визначає їх конкурентоспроможність[4].

Інноваційний кластер – це неформальне об'єднання інноваційних молодих компаній-стартапів, та компаній «спін-офф» малих, середніх та великих підприємств, а також дослідницьких організацій, які діють в окремому секторі і географічному регіоні і покликані стимулювати інноваційну діяльність шляхом розширення та поглиблення інтенсивної взаємодії між всіма учасниками. Здебільшого це цілісна система нових продуктів та технологій, які взаємопов'язані між собою та сконцентровані на певному відрізку часу та у конкретному економічному просторі, зокрема регіону.

Таким чином, кластер ний потенціал регіону включає в себе наявність регіонального співтовариства компаній або щільно пов'язаних між собою галузей, які діють в одному напрямку. Сюди ж відноситься можливість створення гнучких і в той же час стійких систем дифузій знань, технологій, продуктів, яка вимагає формування в області технологічної інноваційної мережі, яка в подальшому може трансформуватися в регіональну.

Існує багато визначень поняття **«трудового потенціалу регіону»**, однак жодне з них не є бездоганно вичерпним. На думку

[4] Бірюков А. В. Преимущества современных инновационных кластеров [Електронный ресурс] / А.В. Бірюков. – Режим доступу: http://www.morvesty.ru/arhiveTDR/element.php?IBLOCK_ID=66&SECTION_ID=1389&ELEMENT_ID=4118.

деяких вчених поняття трудового потенціалу регіону можна охарактеризувати як наявні в даний час і передбачувані у майбутньому трудові можливості, що характеризуються кількістю працездатного населення, його професійно-освітнім рівням, іншими якісними характеристиками. Фактично це розміри ресурсів праці, трудова дієздатність регіону. Кількісно його можна визначити як загальну чисельність працездатності населення регіону, кількість відпрацьованого робочого часу.

До якісних характеристик відносять стан здоров'я, рівень освіти, кваліфікацій, моральність, організованість поведінки, які впливають на рівень безробіття і ступінь включеності працездатності населення у трудову сферу. Треба звернути увагу на якісні параметри свідомості, оскільки коливання відхилення в ціннісних орієнтаціях значно погіршують загальні характеристики.

Крім того, не слід забувати, що трудовий потенціал регіону складається з трудового потенціалу окремих людей, об'єднаних в сукупність виражених і прихованих трудових можливостей різних соціальних груп людей на території регіону.

Існує великий список моделей, (способів) підвищення ефективності використання трудового потенціалу регіону в основі яких лежить базові фактори: інвестування у покращення умов роботи трудового потенціалу, підвищення його кваліфікацій, та якості товарів і послуг, вироблених підприємствами регіону, що в кінцевому результаті приводить до підвищення конкурентоспроможності регіону.

Управлінсько-організаційний потенціал включає маркетинг, як ефективну структуру управління, яка напряму залежить від ефективності державної регіональної політики. В цьому аспекті великі очікування від втілення у життя недавно прийнятого Верховною Радою України Закону «Про місцеве самоврядування». Оптимальними мають бути дії державних чи регіональних органів влади та управління, які гарантують розвиток вільного ринку, формування факторів розвитку кластерів, технопарків, системи підготовки кваліфікованих кадрів, взаємодію та співпрацю бізнесових організацій та місцевих (регіональних) органів влади. Наявність та ефективність управлінських технологій, які передбачають розвиток ключових компетенцій. Компетенції в свою чергу залежать від кваліфікаційних, освітніх, психофізіологічних, поведінкових особливостей управлінського персоналу в регіоні.

Регіональний маркетинг створює умови для ефективного функціонування бізнесу, покращення інвестиційного клімату, формує умови для населення, привабливість для туристів, що сприяє подальшому соціально-економічному розвитку регіону.

На сьогоднішній день в силу різних причин різні регіони України мають значні диспропорції у ресурсному, економічному, управлінському та інших потенціальних можливостях зростання конкурентоспроможності. Тому наукові дослідження та прикладні дії мають бути спрямовані на вирішення проблеми шляхом виявлення конкурентних переваг шляхом оцінки сильних внутрішніх сторін і зовнішніх можливостей, та виявлення слабких сторін і загроз, що дає можливість для вибору оптимальної стратегії і можливості для ефективного реагування на виклики шляхом прийняття обґрунтованих, правильних управлінських рішень.

Для вирішення вище поставлених завдань велику роль відіграє застосування такого

аналітичного інструменту як SWOT-ана'ліз.

З 60-х років минулого століття й донині SWOT-ана'ліз широко застосовується у процесі стратегічного планування, що полягає в розділенні чинників і явищ на чотири категорії:

- сильних (Strengths)
- і слабких (Weaknesses) сторін проекту,
- можливостей (Opportunities), що відкриваються при його реалізації,
- та загроз (Threats), пов'язаних з його здійсненням.

Акронім SWOT був вперше введений в 1963 році в Гарварді на конференції з проблем бізнес-політики професором К. Ендрюсом. З появою SWOT-Моделі аналітики отримали інструмент для своєї інтелектуальної роботи. Відомі, але розрізнена й безсистемна інформація про стан справ у фірмі й конкурентне оточення SWOT-аналіз дозволив сформулювати аналітикам у вигляді логічно погодженої схеми взаємодії впливів, слабостей, можливостей і погроз.

В 1982 році професор Хайнц Вайхрих опублікував роботу, у якій запропонував новий вид SWOT-моделі. Свою SWOT-Модель він назвав як TOWS-Матрицю й розглядав її як концептуальну основу систематичного аналізу, що полегшує зіставлення зовнішніх загроз і можливостей із внутрішніми слабкостями й чинностями організації. Він також указав на необхідність побудови SWOT-матриць із певною періодичністю. Це повинно було дозволити відслідковувати зміни конкурентного середовища при побудові стратегій.

Надалі, у роботах інших дослідників ця модель називається як розширена SWOT-Модель, або як інтегрована SWOT-Модель. Однак у більшості робіт зі стратегічного планування як і раніше можна зустріти термін «SWOT-аналіз», хоча вони використовують модель Вайхриха. У цій моделі процес стратегічного планування із застосуванням розширеної SWOT-матриці було запропоновано організувати як послідовність наступних кроків:

- Аналіз зовнішнього оточення;
- Аналіз внутрішнього оточення;
- Побудова стратегій і тактичних дій[5].

Слід зазначити, що перед тим, як приступити до проведення комплексного SWOT-аналізу, необхідно провести ретельний ретроспективний аналіз соціально-економічного розвитку регіону, на основі якого і проводиться комплексний SWOT-аналіз.

Методика проведення SWOT- аналізу регіону включає наступні кроки:

1. Визначення групи експертів, до якої має бути включені провідні фахівці, науковці, громадські діячі тощо. Група експертів має налічувати не менш, ніж 10 осіб.

2. Здійснення комплексного аналізу розвитку регіону за 5-7 років за такими складовими:

– природно-ресурсний потенціал регіону;
– економічний розвиток;

[5] SWOT-аналіз [Електронный ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/SWOT%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7

– соціального розвиток;

– екологічне становище в регіоні.

3. Визначення можливостей і загроз на основі дослідження зовнішнього середовища.

4. Формування матриці SWOT-аналізу для кожного із складових розвитку регіону з урахуванням сильних, слабких сторін, можливостей і загроз.

Результатом SWOT-аналізу є формулювання чотирьох альтернатив розвитку регіону, з урахуванням сильних, слабих сторін, можливостей і загроз, що притаманні даному регіону. Слід зазначити, що SWOT-аналіз має певні недоліки, які доцільно враховувати в процесі оцінки, а саме: необхідність збору і обробки великого масиву інформації; ризик неврахування привабливих можливостей; необхідності оцінки деяких напрямків за якісними критеріями; певний рівень суб'єктивізму в оцінках експертів; невеликий строк користування результатами аналізу через мінливість зовнішнього середовища[6].

Таким чином, конкурентоспроможність регіону – це здатність економіки одного регіону конкурувати з економіками інших регіонів, з метою підвищення ефективного використання наявних ресурсів та забезпечення належної якості життя населення. Забезпечення та підвищення конкурентоспроможності регіону можливе за умов формування чітких стратегічних заходів. Стратегія розвитку регіону має ґрунтуватись на всебічному розрахунково-експертному аналізі (SWOT-аналіз). Незважаючи на певні недоліки, SWOT-аналіз надає можливість виявити конкурентні переваги територіальної одиниці, а також загрози для його подальшого розвитку, що обов'язково має враховуватись при формуванні стратегії розвитку регіону.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що існуючі методи управління регіоном не відповідають сучасним викликам, навіть подекуди гальмують створення конкурентних переваг, не забезпечують сталого соціально-економічного розвитку, не створюють умов для досягнення високого рівня життя населення. Проведений аналіз та розроблена схема структури соціально-економічного потенціалу регіону аналізувати внутрішньогалузеві та міжгалузеві зв'язки, виділяти і групувати фактори впливу на досягнення стабільного росту соціально-економічного потенціалу регіону та забезпечити високий рівень адаптації до сучасних викликів, допомогає вдосконалити систему управління та формування конкурентних переваг регіону.

[6] Богун К.В. SWOT-аналіз як метод оцінки конкурентоспроможності регіону [Електронный ресурс] / К.В. Богун, Я.М. Прошкіна. – Режим доступу: http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=24434

Література

Закон України «Про інноваційну діяльність»: № 40-IV 04.07.2002 року: – [Електронний ресурс] / Законодавство України. Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15

Закон України «Про місцеве самоврядування» Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні" № 163-XIV від 06.10.98 року : [Електронний ресурс] / Законодавство України. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/.

Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні»: № 433-IV 16.02.2003 року: – [Електронний ресурс] / Законодавство України. Режим доступу: http://www.zakon.rada.gov.ua.

Бірюков А. В. Преимущества современных инновационных кластеров [Електронный ресурс] / А.В. Бірюков. – Режим доступу: http:// www.morvesty.ru/arhiveTDR/element.php?IBLOCK_ID=66&SECTION_ID=1389&ELEMENT_ID=4118.

Богун К.В. SWOT-аналіз як метод оцінки конкурентоспроможності регіону [Електронный ресурс] / К.В. Богун, Я.М. Прошкіна. – Режим доступу: http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=24434

Горин Г. В. Систематизація методологічних підходів до визначення сутності поняття «рекреаційно-туристичний потенціал регіону» [Електронный ресурс] / Г.В. Горин. – Режим доступу: http://www.ir-bis-nbuv.gov.ua/file:///C:/Users/User/Downloads/regek_2014_2_21%20(1).pdf

Макаренко М.В. Управління економічним потенціалом регіону як основою формування конкурентних переваг регіону / М.В. Макаренко // Актуальні проблеми економіки. - 2012. - № 4. - С. *217-224.*

SWOT-аналіз [Електронный ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/SWOT%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7

Шабардіна Ю.В. Роль рекреаційних ресурсів у формуванні рекреаційного потенціалу як складової продуктивних сил регіонального економічного простору [Електронный ресурс] / Ю.В. Шабардіна. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Vcndtu/2010_43/27.htm

A MAGYARORSZÁGI HELYI PÉNZEK MŰKÖDÉSI MECHANIZMUSA

Varga József–Cseh Balázs

habil., Kaposvári Egyetem, varga.jozsef@ke.hu,
PhD, Kaposvári Egyetem, cseh.balazs1990@gmail.com

A tanulmányban az eddigi eredmények és kimutatások alapulvételével mutatják be a szerzők a helyi pénzek működését és azok gazdaságélénkítő hatásait. A szerzők célja a válságkezelés egyik alternatívájának ismertetése. Alapvetésként jelentkezik, hogy a magyar monetáris rendszer válsággal szenved, amely a fenntartható fejlődés gondolatával kiegyeztethetetlenül működik.

Abstract

На основі досягнутих результатів та звітів автори представляють у статті механізм функціонування місцевих фінансів та їх стимулюючий вплив на економіку. Метою авторів є ознайомлення з альтернативним метод антикризового управління. Базовою тезою є криза угорської монетарної системи, яка з ідеєю сталого розвитку працює непослідовно.

I. Bevezetés

Az ún. helyi pénz működésének vizsgálata a gazdasági válság negatív hatásainak kiküszöbölésének érdekében került fókuszba Magyarországon. Silvio Gesell nyomán a szerzők az alternatív válságkezelés egyik hatékony megoldásának tartják a helyi pénzt, ezért a működési mechanizmusokat kívánják vizsgálni és ismertetni. Jelenleg Magyarországon a soproni Kékfrank, a Balatoni Korona, a Bocskai Korona és az alsómocsoládi rigac mellett 2016-ban megjelent a Tokaji Dukát, indulásra vár a Rábaközi Tallér, a Zselici Dénár és a Kiskőrösi Pengő, de a tervek között szerepel a Pécsi Korona és a Debreceni Fantallér bevezetése is. A téma aktualitása jelentkezik az Európai Bizottság magyar kafetériarendszerre vonatkozó döntése kapcsán is, mivel felvetődhet a helyi pénzek integrálhatóságának kérdése az átszabandó kedvezményes béren kívüli juttatások rendszerébe.

Hiányzik a stratégiai szemlélet, azonban számarányaiban magas a jövedelem- és vagyonkoncentráció, ami életképtelen és hanyatló pénzügyi struktúrát eredményez. Erre alternatív megoldásként jelentkezhet a helyi, önszerveződő, de a kormányzati, állami szinten támogatott és legitimált pénzügyi közvetítőrendszer kiépítése, tehát a helyi pénz. A fentebb említésre került példák alapján már az elméletet erősíti a gyakorlat. A jogi szabályozás mint gazdaságot élénkítő vagy akadályozó funkció szintén a vizsgálat fókuszába kell kerüljön, mivel a helyi pénzek működési feltételei között szerepel a kibocsátás legitimitása, illetve a működés jogi keretek közötti tartása, ellenőrzése, felügyelete. A helyi pénz működésének pénzügyi előnyei kimutathatóak, amik a helyi vállalkozások mellett az önkormányzatokra gyakorolt hatásaiban is jelentősek. Az önkormányzatok és a helyi pénzrendszerek kapcsolatának minősége meghatározza a pénzügyi lehetőségeket. Az önkormányzatok bekapcsolódása a helyi pénzek működési rendszerébe a közhatalom gyakorlásában

és hozzáállásában nyilvánul meg, amelynek mikéntjére példákat hozhatunk a már működő helyi pénzek esetében, illetve akár az indulásra váróknál is.

II. A helyi pénz kibocsátásának és működtetésének mechanizmusa

Az elmúlt több ezer évben számos közösség által kibocsátott helyi pénzek célja a szükségletek kielégítésének biztosítása és a környezetükben felmerülő gazdasági visszaesések hatásainak kivédése. Az egyre gyakoribb pénzügyi és egyben gazdasági válságok hatására a helyi pénz kezdeményezések ismét terjedésnek indultak szerte a világban. Publikációnkban azt a kérdéskört járjuk körbe, hogy a helyi, illetve közösségi fizetőeszköz valóban képes-e hozzájárulni egy régió gazdaságának fejlesztéséhez.

Amennyiben a helyi pénzek kibocsátása lehetővé teszi a kihasználatlan erőforrások aktiválását és a munka eredményét is a közösségen belül tartja, akkor ez a célkitűzés megvalósítható. Az alábbiakban összefoglaljuk, hogy milyen feltételezések alapján várható, hogy a helyi pénz kibocsátása segít a gazdasági aktivitás növelésében, illetve milyen területen várhatók előnyök a helyi pénz kibocsátása során. A helyi pénz kibocsátását az alábbi feltételrendszer fennállásával szokták magyarázni:

1. A hagyományos pénzügyi közvetítőrendszer nem alkalmas a helyi közösségek szolgálatára, mert nem veszi figyelembe a helyi érdekeket.

2. A gazdaságban kevés a pénz vagy/és a pénz az optimálisnál lassabban forog a gazdaságban, mert a kamat a pénz felhalmozási eszköz funkcióját támogatja. A 2. pont tehát relatív pénzhiányt jelent, ezen belül az előbbi érv a pénztömeget, az utóbbi a forgási sebességet okolja, mely során a helyi pénz forgási sebessége nagyobb, mint az általa kiszorított valuta forgása

3. A helyi kereskedelem a helyi gazdaság számára előnyös, a más régiókkal kereskedés hátrányt okoz. A helyi pénz kibocsátásának pénzügyi előnyei vannak a helyi közösség számára.

A helyi pénz bevezetésének legnagyobb előnyeként a helyi kereskedelem és gazdaság fellendülését, az adott régiók gazdasági teljesítményének emelkedését tekinthetjük. Ehhez kapcsolódóan meg kell még említenünk a nem elhanyagolható társadalmi és politikai szempontokat, az adott régió öntudatosságának, politikai büszkeségének emelkedését, amely – talán – a régióban lakó emberek boldogságának emelkedését jelenti.[1] Tulajdonképpen ezen utóbbi célok a helyi pénz bevezetésének fő motívumai. Azért fontos erre a tényezőre itt röviden kitérnünk, mert a kereskedelmi hatást itt nem fejtjük ki, és a társadalmi-politikai hatásokra sem térünk ki.

A helyi pénz további fontos bevétele a 100%-os elhelyezett fedezet hozamának bevétele. E bevételeket tovább emeli, hogy a helyi pénz egy részét nem vásárlás céljára fordítják, mert a gyűjtők a helyi pénz egy részét bizonyosan emlékül félrerakják. További hatás, hogy – a jegybanki készpénzhez hasonlóan – az elveszett, megsemmisült helyipénz-jegyek összértéke szintén nem kerül beváltásra, tehát ez a kibocsátó szervezet adósságának csökkenése, azaz nyeresége. A helyi pénz speciális

[1] Ez utóbb hatásra szép példa a Chiemgauert, melyet mint utalványrendszert nonprofit szervezet formájában hozták létre és bocsátották ki. A 2003-ban Németországban induló kezdeményezés többszöri nekifutás után vált meghatározóvá a Chiemsee térségében. Egy földrajztanár ötlete alapján, 6 diáklány munkássága révén jött létre a ma már több ezer felhasználót számláló kezdeményezés. Feladataikat 3 fő pontban fogalmazták meg: Chiemgauer mint elszámolási eszköz gazdasági ügyeinek irányítása, további regionális valuták elszámolásának lebonyolítása és mikrohitelezés lebonyolítása euróban és regionális helyi pénzekben.

nyeresége, hogy a beváltó pénzintézet jutalékot és/vagy eltérő vételi és eladási árfolyamot határoz(hat) meg a helyi pénz beváltására, ugyanúgy, mint a külföldi pénzeszközök (valuták) beváltása során.

III. A helyi pénzek gyakorlata Magyarországon

Jelenleg négy helyi pénz van forgalomban Magyarországon: a (soproni) Kékfrank 2010 májusában került elsőként kibocsátásra, 2012-ben pedig a (Veszprém környéki) Balatoni korona és a (hajdúnánási) Bocskai Korona, 2013-ban pedig az alsómocsoládi Rigac. Ehhez csatlakozik 2016 nyarától a Tokaji Dukát. Ezek a jogilag utalványnak számító készpénz-helyettesítő fizetőeszközök, rövidebben fogalmazva: forgatható utalványok. Ez az utalvány tehát nem pénz, rá a pénzteremtés jogi szabályai nem vonatkoznak, a jelenlegi szabályozási környezetben nem engedélykötelesek. Ugyanakkor a forgatható utalványokra 2013 előtt Magyarországon nem létezett érvényes, elfogadott jogi szabályozás. Tanulmányunk éppen ezért lényeges, mert e jogi szabályozást dolgozza fel.

A helyi pénzek általában helyi önkormányzatok, civil szervezetek és a kibocsátások fedezete kezelésére vállalkozó hitelintézet együttműködésével kerülnek forgalomba. A kibocsátók célja jellemzően a helyi pénzforgalom felgyorsítása, a tőke helyben tartása, a helyi termékek fogyasztásának elősegítése. E hatások mellett a helyi pénz turisztikai vonzerőt is gyakorol, valamint közösségformáló, közösségteremtő ereje is fontos társadalmi tényező.

III./1. Soproni Kékfrank – Balatoni Korona – Bocskai Korona

Kutatásaink során alapvető célunk volt, hogy a három hazai kezdeményezést működésében, eredményességében is megismerjük. A nemzetközi példák jól rávilágítottak a területi, kulturális, társadalmi berendezkedésből adódó specialitások fontosságára. Így tehát biztosak vagyunk abban, hogy egy helyi pénzrendszer sikeressége alapvetően a lokális sajátosságok figyelembevétele nélkül elképzelhetetlen. Ezt jól mutatja a németországi Chiemgauer utalványrendszer szerveződése és folyamatos fejlődése, valamint a svájci WIR stabilitása. Hazánkban mindhárom helyi pénz tartalmaz sajátosságokat, mégis alapvető céljukban teljesen azonosak. Ez a cél a helyi vállalkozások támogatása és védelme a piaci mechanizmus alapján. Ehhez azonban mindhárom település más-más utat választott részben azonos eszköz felhasználásával.

A HA-MI-ÖSSZEFOGUNK Korlátolt Felelősségű Európai Szövetkezet célja Sopron és vonzáskörzetében a határokon is átnyúló összefüggő járások gazdaságának élénkítése Kékfrank utalvány használatával. A gazdaság élénkítését magyar és külföldi tagjainak gazdasági vállalkozásán keresztül végzi. A tagok tehát együttesen dolgozták ki és hozták létre az utalványrendszert, amely egy közös célként igyekszik a helyi gazdasági szereplőket erősíteni és a közöttük lévő forgalmat növelni. Az utalványokat 2010 májusában hozták forgalomba, több-kevesebb sikerrel. A szövetkezet beszámolója, valamint az eddigi felmérések arra engednek következtetni, hogy az önkormányzat támogatásának, illetve részvételének hiánya esetlegesen hátráltatja a Kékfrank terjedését és használatát.

III./2. A Balatoni Korona

A Balatoni Korona hazánk második helyi pénzrendszere, amely egy a sopronival ellentétben felülről, a Balaton-felvidéki önkormányzatok együttes kezdeményezésére indult el 2012-ben. Az alapító önkormányzatok

elkötelezték magukat aziránt, hogy a nekik fizetendő díjakat, kiosztandó jutalmak pénzmozgásait utalványban bonyolítják le.

Egy hároméves első működési szakasz beindítása körülbelül 10 millió Ft költséget jelentett a kibocsátónak, ami az utalvány tervezését és nyomtatásának költségeit tartalmazza.

A csatlakozott elfogadóhelyek közül az élelmiszerboltok bonyolítják le a legnagyobb forgalmat a vállalkozói szektor oldaláról.

A bevezetés óta bár rövid idő telt el, de számos nehézséggel kell szembenézni Leitold László, a Balatoni Korona Zrt. vezérigazgatója szerint. Ezek lényegében már a soproni Kékfrank esetében is jelentkező problémák:

– Jogszabályi háttér hiánya (pl. Veszprémi Egyetem esetében),

– Erzsébet-utalvány konkurenciája,

– Anyagi korlátok szűkössége.

III./3. A Bocskai Korona

Szintén alapvetően az önkormányzat kezdeményezésére elindult hazai helyi pénz a Bocskai Korona. A kibocsátó véleménye szerint az elfogadottsága igen nagy, a körforgásban lévő 15 millió Ft értékű korona visszaváltási aránya csekély. A 15 millió fedezetként szolgáló pénztömegből 10 milliót az önkormányzat finanszírozott, főként az év végi segélyezés, jutalmazás részeként. Ez is az egyik fő törekvési irányuk. Azaz, hogy a segélyeket, jutalmazásokat (pl. lakásfenntartási támogatás) Bocskai Koronában fizessék, illetve hogy ha adót nem is lehet benne fizetni, de elérjék, hogy a helyi közszolgáltatásokért is lehessen az új pénzhelyettesítő utalvánnyal fizetni.

A jelenleg kizárólag utalvány formájában létező fizetőeszköz átváltási díja 2%, és lejárati idővel (2016. december 31.) rendelkezik. Még kérdés ugyan, hogy elektronikus formában is működtessék-e a sikeresnek mutatkozó pénzhelyettesítőt, azonban nem zárkóznak el ennek lehetőségétől, sőt – figyelembe véve a kor technikai vívmányait – komoly potenciált látnak benne.

A város vezetésével lefolytatott mélyinterjúból kiderült, hogy egyelőre nem lát komolyabb nehézséget a rendszer működtetésében, minden kidolgozottan, átgondoltan történik, és meglátásuk szerint viszonylag dinamikusan fejlődik a kiegészítő pénz struktúrája. Ehhez nagyban hozzájárul a város kultúrája is, amely történelméből adódóan szeretne minél önállóbb, független közösség maradni. Az emellett megjelenő komoly marketingtevékenység, amely a Bocskai Koronát már bevezetése előtt megismertette a vállalkozókkal és lakossággal, elérte, hogy maga a város közössége várja a felvázolt újdonság megjelenését.

A bevezetés sikerének másik fontos eleme a rendszer rugalmassága. A vállalkozókkal történő egyeztetések, tárgyalások során igyekeztek figyelembe venni az üzleti szféra igényeit, lehetőségeit is, és ahhoz igazítani a szabályokat.

A hazai helyi pénzek összehasonlítása táblázatban

	Soproni Kékfrank	Balatoni Korona	Bocskai Korona
Kibocsátás	2010. május 7.	2012. március 22.	2012. július 22.
Elfogadóhely	650	200	50
Forgalomban lévő és cél hp (millió Ft)		10–15, 50	30
Kibocsátó	Ha-Mi-Összefogunk Európai Szövetkezet	Balatoni Korona Zrt.	Hajdúnánási Holding Zrt.
Hitelintézet	Rajka és Vidéke Tksz.	Kinizsi Bank	Polgár és V. Tksz.
Folyamatos költség	-	-	10.000 Ft/év
Visszaváltás	0,25%+áfa, min. 500 Ft + áfa	2% + áfa, min. 200 Ft	2% +áfa, min. 500Ft
Lejárat	nincs	2016.12.31.	2016.12.31.
Vezető	Perkovátz Tamás	Leitold László	Horváth Tibor
Visszaváltási lehetőség	bárki	Társaság részvénye, tisztviselője, együttműködő partner, szerződött elfogadóhely	Szerződött elfogadóhelyek
Jövedelmi elfogadási kör	-	Béren kívüli juttatás	Béren kívüli juttatás
Önkormányzati kapcsolat	nincs	van	van
Kiemelkedő kedvezmény			Hajdúnánási gyógyfürdő 20%, temetkezési váll. 20%

Forrás: www.balatonikorona.hu, www.bocskaikorona.hu, www.kekfrank.hu, helyszíni szemlék (2012), mélyinterjúk (2012)

IV. A helyi pénz jogi szabályozása Magyarországon: a forgatható utalvány

IV./1. A jogi szabályozás története

A helyi pénzek jogi helyzete az utóbbi években sokáig tisztázatlan volt Magyarországon. A helyi pénzek pénzügyi szolgáltatások sorába illesztésére 2013-ban került sor. Az 1996. évi CXII. törvény a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról (Hpt). először a helyi pénz (local currency) fogalmát tisztázta, és egységesítette a „forgatható utalvány" megjelöléssel. Bár a „forgatható utalvány" fogalma kevésbé emelkedett tartalmú, mint a helyi pénz, közgazdasági lényegét tekintve használata véleményem szerint helyes: egyrészt elhatárolja a pénztől, mint törvényes fizetőeszköztől (hiszen a „forgatható utalvány" elfogadása csak önkéntes lehet, míg a törvényes fizetőeszköz elfogadása mindenki számára kötelező), másrészt az üdülési, étkezési stb. utalványokkal szemben kifejezően utal arra, hogy itt a továbbforgatási lehetőség (és szándék) a lényeges. A forgatható utalvány elnevezését a 2013. évi XCVIII. törvény 2. § (1) bekezdése iktatta be a Hpt.-be.

A Hpt. szerint ezáltal a kiegészítő pénzügyi szolgáltatás körébe a következő tevékenységek üzletszerű végzése tartozik forintban, illetve devizában:

a) pénzváltási tevékenység;

b) fizetési rendszer működtetése;

c) pénzfeldolgozási tevékenység;

d) pénzügyi ügynöki tevékenység a bankközi piacon;

e) forgatható utalvány kibocsátására irányuló tevékenység.

Fontos szabályozási elem, hogy a forgatható utalvány kibocsátásai tevékenység engedély nélkül végezhető, de a tevékenységet az MNB-nek törvényben meghatározott módon be kell jelenteni.

IV./2. Az utalványkibocsátó mint a rendszer középpontja

Szabályozásra került az utalványkibocsátó jogi státusa is. Az utalványkibocsátó az a vállalkozás, amely forgatható utalvány kibocsátására irányuló tevékenységet végez. Az utalványkibocsátó részvénytársaságként, korlátolt felelősségű társaságként vagy szövetkezetként működhet, és legalább tízmillió forint vagy annak megfelelő összegű befizetett jegyzett tőkével kell rendelkeznie. Az utalványkibocsátó egyéb üzleti tevékenységet is végezhet, de más pénzügyi és kiegészítő pénzügyi szolgáltatást nem végezhet. Technikailag az utalványkibocsátó a forgatható utalvány értékesítéséhez és visszaváltásához utalványforgalmazót vehet igénybe, az utalványforgalmazó felelőssége azonban ekkor is fennáll.

A hazai helyi pénzkibocsátók és különösen a Helyi Pénzek Szövetségének tevékenysége a szabályozás fontos eleme, hogy a „forgatható utalványok" kibocsátása engedély nélkül lehetséges. Abból a célból azonban, hogy az utalványok kibocsátását az MNB tudomásul vehesse, és a későbbiek során a tevékenységet ellenőrizze, a forgatható utalvány kibocsátásának megkezdését és befejezését az utalvány kibocsátójának előzetesen be kell jelentenie a Magyar Nemzeti Banknak.

A jogi szabályozás bevezetésével a forgatható utalvány kockázata lényegesen csökkent. Egyrészt a kibocsátó biztonságos működését szolgálja, hogy a számvitelről szóló törvény szerinti saját tőkéje nem csökkenhet a legkisebb jegyzett tőke alá. Másrészt szintén fontos biztonsági előírás, hogy az utalványkibocsátó a „forgatható utalvány" kibocsátása ellenében átvett, a „forgatható utalvány" hazai vagy külföldi hivatalos pénznemben kifejezett névértékének megfelelő pénzeszközzel a sajátjaként nem rendelkezhet. Végül, de talán leglényegesebb biztonsági elemként szolgál az az előírás, mely szerint a kibocsátó felszámolása esetén az átvett pénzeszköz nem része a felszámolás körébe tartozó vagyonnak.

Az előírások biztosítják az utalványbirtokosok védelmét: a kimutatásoknak valós képet kell mutatniuk az utalványbirtokosok utalványkibocsátóval szemben fennálló mindenkori összesített pénzköveteléséről. Ez a követelés az utalványbirtokosoknál lévő, az utalvány kibocsátójánál vissza nem váltott, de még visszaváltható forgatható utalványok értékéből tevődik össze.

IV./3. Az utalványkibocsátó kötelezettsége a fedezet tartására

A kibocsátó fedezeti kötelezettsége törvényileg szigorúan szabályozott: az utalvány kibocsátójának kötelezettsége a megfelelő fedezet megteremtése. E fedezetet lehetséges pénzben vagy állampapírban tartani vagy bankgarancia, illetve kezesi biztosítási szerződés keretében biztosítani.

A törvény három lehetőséget biztosít a forgatható utalványok fedezésére. Az első lehetőség szerint a törvény meghatározza, hogy az utalványkibocsátó köteles az utalványbirtokosok pénzkövetelésének fedezeteként a forgatható utalvány ellenében átvett pénzeszközöket valamelyik hitelintézetnél a forgatható utalvány névértékének megfelelő összegben letéti számlán tartani. A másik lehetőség a kibocsátott „forgatható utalványok" értékének az Európai Unió bármely tagállama által kibocsátott állampapírba elhelyezése.

Ha a kibocsátó a fedezetet nem tartja pénzben, illetve állampapírban, akkor lehetősége van az utalványbirtokossal szemben fennálló pénzügyi kötelezettsége nem teljesítése esetére hitelintézettel, biztosítóval bankgarancia vagy kezesi biztosítási szerződést kötni. E megoldás feltétele, hogy a hitelintézet, illetve biztosító az utalványkibocsátótól eltérő csoporthoz tartozzon, és az Európai Unió tagállamában székhellyel rendelkező intézmény legyen. Ez a lehetőség ugyan megfelelő jogi garanciát nyújt, de mégsem tartjuk célszerűnek alkalmazni, mert egyrészt az utalványt megvásárolni szándékozó alanyok bizalmát csökkenti, másrészt az utalványkibocsátónak is nagyobb a biztonsága, ha a fedezet pénzben, illetve állampapírban található.

A törvényi szabályozás kiterjed a nyilvánosságrahozatal területére is. Ez egyrészt megnyugtató az utalványbirtokosok számára, másrészt a nyilvánosságrahozatali kötelezettség megkönnyíti a forgatható utalvány kutatását. A törvény szerint az utalványkibocsátó a naptári év utolsó napján köteles az utalványbirtokosok vele szembeni pénzköveteléseként fennálló „forgatható utalvány" állomány hazai vagy külföldi hivatalos pénznemben kifejezett, összesített névértékét, valamint az utalványbirtokosok pénzkövetelésének fedezetéül rendelkezésre álló eszközök összesített értékét pénz, állampapír vagy garancia, illetve kezesség formában legkésőbb a naptári évet követő hónap végéig nyilvánosan közzétenni és folyamatos elérhetőségét a honlapján biztosítani.

IV./4. A forgatható utalvány tartalma és visszaváltása

A szabályozás a forgatható utalvány elemeinek előírására minimumkövetelményt tartalmaz. A forgatható utalványnak biztosítania kell a hazai vagy külföldi törvényes fizetőeszköztől való egyértelmű megkülönböztethetőséget, a felhasználhatóság lejáratát (amennyiben az utalvány rendelkezik lejárattal), a felhasználhatóság egyéb esetleges korlátait, és az utalványkibocsátó megnevezését. A kibocsátó az általános üzleti feltételeit, valamint az utalványt elfogadók listáját nyilvánosan közzéteszi, és a folyamatos elérhetőséget a honlapján biztosítja. A kibocsátó az általános üzleti feltételeiben meghirdetett díjon, jutalékon és költségen kívül egyéb, valamint annak mértékét meghaladó díjat, jutalékot és költséget az ügyfél terhére nem számíthat fel.

Az utalványt tartó és remélhetőleg forgató személyek számára fontos előírás, hogy a „forgatható utalvány" visszaváltásának folyamata során az utalványkibocsátó köteles az utalványbirtokos kérésére, az annak birtokában lévő forgalomképes forgatható utalványt a forgatható utalványon szereplő címletértékkel megegyező névértékben hazai pénzre visszaváltani. A hazai törvényes fizetőeszközre bármikor visszaváltás lehetősége erősíti az utalvány elfogadását.

A visszaváltás során az utalvány birtokosan általában nem kapja meg a 100%-os, névértéknek megfelelő összeget, mert az utalványkibocsátó a „forgatható utalvány" visszaváltásáért díjat, jutalékot vagy költséget számíthat fel. Ha a forgatható utalvány felhasználhatósága lejárathoz kötött, az utalványkibocsátó visszaváltási kötelezettsége a forgatható utalvány lejáratát követő tizenkettedik hónap végéig áll fenn.

V. A helyi pénzek működésének összefoglaló értékelése

A forgatható utalvány jogi szabályozása szempontjából a jövőben fontos, hogy az utalványkibocsátás törvénybe emelése megnehezíti a jövőbeli kibocsátást, de a szabályozottság következtében csökkenő kockázati szint és növekvő bizalom miatt ez a lépés inkább előnyös, mint hátrányos a jövőbeni utalványok kibocsátása szempontjából.

Továbbá álláspontunk szerint további jogi szabályzást kíván a helyi pénzek, forgatható utalványok kibocsátása, forgalmazása és működése, mivel égető szükség kínálkozik a jogbizonytalanság és a joghézag elkerülésére, a jogi vákuum kitöltésére. Azonban meg kell jegyezni, hogy de lege ferenda a törvényi szabályozás hatékonysági kritériumaként fontos karakter a diszpozitív, keret jellegű normaalkotás. Amennyiben a törvényi szintű norma keretet biztosít, úgy a helyi szintű normaalkotás kitöltheti azt a helyi szinthez, sajátos helyi viszonyokhoz igazodóan, amely gyakorlat növeli a hatékonyságot és eredményességet.

A helyi pénzrendszer meglátásunk szerint főleg pont annak köszönheti népszerűségét és gazdaságot élénkítő hatását, hogy a helyi viszonyokhoz igazodóan alulról szervezetten jön létre és működik, ezért fundamanetumként a helyi jogalkotást a magasabb szintű központi jognak nem szabad háttérbe szorítania, avagy túlzottan leszűkítenie, hogy mind a diszpozitivitás, mind a diszkrécionalitás érvényesülhessen. Egyszerre jelentkezik ez fontos feladatként a központi törvényalkotó és a helyi önkormányzatok tekintetében, amelyek között a kooperáció ideális esetben és a jövőre mutatóan a helyi pénz esetében szintén működést igényel.

Végezetül megjegyezzük, hogy a jelenlegi sikerek meglátásunk szerint további lehetőségeket vetítenek elő, és mindenképpen előnyös, hatékony helyi válságkezelő megoldásként tekinthetünk a helyi pénzrendszerekre.

Felhasznált irodalom

Balogh László–Varga József (2012): A helyi pénz kezdeményezések alapja: Silvio Gesell pénzelméletének mai üzenete. Gazdaság és morál: tiszta társadalom, tiszta gazdaság Széchenyi István Egyetem. Kautz Gyula Gazdaságtudományi Kar. Győr

Fritz Schwarz (1951 pünkösdjén): *A wörgli kísérlet.* Wörgl

Gesell, Silvio (2004): *A természetes gazdasági rend.* Kétezeregy kiadó

Helmeczi István, Kóczán Gergely (2011. április): A „helyi pénznek" nevezett utalványokról. *MNB-szemle* MNB

Keynes, John Maynard (1965): A *foglalkoztatás, a kamat és a pénz általános elmélete*. 23. fejezet KJK, Budapest

Kun János (2006): A pénzhelyettesítőkről. Tanulmány PSZÁF Budapest

Madaras Attila, Varga József (2011): A helyi pénz seigniorage-hatása. Gazdasági és üzleti kihívások a Kárpát-medencében. Sapientia Egyetem (szerk. Lázár Ede). Státus Kiadó, Csíkszereda, 223–231. p.

Madarász Aladár (2005): Szabadpénz az alvilágból. *Budapesti Könyvszemle* 17. évf. 2. szám 152–162. oldal

Tóth Balázs István (2011): A helyi valuta szerepe a lokális gazdaságfejlesztésben. Pénzügyi Szemle, 2011/1. szám

NAPJAINK FÖLDGÁZIMPORT DIVERZIFIKÁCIÓS LEHETŐSÉGEI KELET-KÖZÉP-EURÓPÁBAN

Virág Attila

Budapesti Corvinus Egyetem, viragattila@t-online.hu

A tanulmány az elmúlt években kialakult gázvezeték diverzifikációval kapcsolatos helyzetet tárgyalja, és arra keresi a választ, hogy milyen kockázatokkal és lehetőségekkel szolgálhat a kelet-közép- és délkelet-európai országok számára az elmúlt 1,5 év fordulatokban bővelkedő időszaka. Az elemzés célja tehát az említett térség földgázimport diverzifikációs lehetőségeinek áttekintése a Déli Áramlat projekt lezárását követően. A tanulmány fókuszában a térségünket érintő, hosszú távon releváns, új gázvezeték elképzelések állnak, így kiemelten a Török Áramlat és az Északi Áramlat II.

Abstract

Дослідження висвітлює ситуацію, пов'язану з газовою диверсифікацією, що виникла в останні роки, та шукає відповідь на питання, з якими ризиками та можливостями пов'язаний 1,5 річний період для центрально-східних та південно-східних європейських країн. Метою статті є вивчення можливостей диверсифікації імпорту природного газу у згаданому регіоні після закриття проекту Південний потік. У центрі дослідження нові газопроводи, що торкаються нашого регіону, та є релевантними на довгостроковий період, зокрема Турецький потік та Північний потік II.

A Déli Áramlat

A gázos ügyek történetét 2014 decemberével kezdjük. Ekkor történt ugyanis egy komoly fordulat az energiavezetékek tervasztalán: Vlagyimir Putyin ankarai látogatását követően bejelentette, hogy a jelenlegi feltételek között nem tudják folytatni a Déli Áramlat gázvezetékprojekt előkészítését. Arról a gázcsőről van szó, amelyről évekig a Nabucco-vezeték riválisaként beszélt a nyugati média, és amely a források esetében érdemi változást ugyan nem, de útvonal-diverzifikációs szempontból jelentős hasznot jelentett volna számos kelet-közép- és délkelet-európai ország, így Magyarország számára is. Ez esetben kiemelkedő jelentősége lett, lehetett volna a tranzitból származó bevételeknek is.

A Nabucco és a Déli Áramlat vezetékek korábban két, geopolitikai értelemben jól elkülöníthető célrendszer szimbólumává és fokmérőjévé is váltak. Előbbi felfogható volt a nyugati irányú orosz gázszállítási pozíciók gyengítésének eszközeként. A projekt emellett iránytűül szolgált arra vonatkozóan is, hogy a Kaszpi-térség gázforrásait lehetséges-e Oroszország megkerülésével Kelet-Közép-Európába juttatni. Eszerint a Nabucco mindenkori „állapota" Moszkva regionális gázpolitikai befolyásának meghatározó fokmérőjének is tekinthető volt.

Ezzel szemben a Déli Áramlat gondolati konstrukciója valójában a kelet-közép-európai gázszállítási status quo fenntartásáért született meg. A projekt emellett politikai nyomásgyakorló eszköznek számított az Oroszország és az Európai Unió között elhelyezkedő tranzit, „kapuőr" államokkal, így elsősorban Ukrajnával szemben. Az alternatív vezetékterv ígéretet jelentett továbbá a Kaszpi-térség

gázban gazdag országai számára az Oroszországon keresztüli, nyugati reexport fenntartására. Végső soron a Déli Áramlat első számú fokmérője nem önmagában a beruházás megvalósulása, hanem a nyugati irányú gázszállítások esetében a meglévő hatalmi pozíciók szinten tartása, illetve növelése lehetett.[1]

A Nabucco után az orosz ihletésű projekt lesöprése az energiapolitika napirendjéről meglehetősen váratlanul érte nem csupán a széles közvéleményt, hanem a Déli Áramlat közvetlen érintettjeit, így Magyarországot is, komoly ellátásbiztonsági dilemmákat jelentve ezzel számukra.[2]

Déli Áramlat helyett Török Áramlat

A Déli Áramlat lezárulását követően újabb lehetőségként orosz részről az ún. Török Áramlat elnevezésű projekt került napirendre. Alekszej Miller, a Gazprom vezérigazgatója az orosz közszolgálati tévének adott 2014 decemberi interjújában arról beszélt, hogy miközben Németországra az északi szállítási útvonalon (Északi Áramlat) hárul a kulcsfontosságú közvetítő szerep, a déli útvonalon ezt a feladatot Törökország tölti majd be. Ukrajna szállítási útvonalként játszott szerepe pedig teljes mértékben elveszíti jelentőségét. (Index 2014) Ez egyértelmű jelzésnek számított Kijev számára, hogy a Gazprom továbbra sem mond le arról, hogy Ukrajnát elkerülő gázvezetéket létesítsen és 2019-ben, vagyis az oroszok és az ukránok között kötött tranzitszerződés lejárta után, akár meg is szüntetheti az Európába tartó gázszállításokat rajta keresztül.

Ez a lehetőség komoly kihívásként érte Délkelet – Kelet-Közép-Európa országait, hiszen a tervek szerint a Török Áramlat nevű vezeték nem érheti el az Európai Uniót, csak a görög–török határig húzódhat.[3] Az Oroszországtól földgázt vásárló partnerországoknak rövid időn belül tehát megfelelő gázvezetékhálózatra volna szüksége, hogy a Nyugat-Törökországban tervezett gázelosztót elérjék.

Megfelelő előkészületek nélkül a Török Áramlatra „redukálódó" orosz elképzelés Európa gáztérképén azt is jelentheti, hogy a kelet felőli gázimport tekintetében több ország, így Magyarország könnyen a senki földjén találhatja magát más eddig jelentős tranzitországokkal, így Szlovákiával együtt.[4] Pozsony korábbi kulcsszerepét és egyben tranzitbevételeit is elveszítheti. Kétségtelenül Bulgária veszítette a legtöbbet a Déli Áramlat projekt lezárásával, aki Oroszországból szerzi be földgázimportjának 90 százalékát. Szófia 6000 új munkahelyet veszített el a 3 milliárd dolláros beruházás meghiúsulásával.

Alekszej Miller 2015. január 14-én Moszkvában egyeztetett az Európai Bizottság alelnökével, energiaügyi biztosával, Maros Sefcoviccal. (Gazprom 2015A.) Itt a Gazprom vezérigazgatója megerősítette korábbi nyilatkozatát, miszerint Oroszország az európai partnereinek eddig Ukrajnán keresztül szállított földgázt áttereli Törökországba. Európának így

[1] Erről részletesen lásd. Virág (2014).

[2] Az amszterdami székhelyű South Stream Transport B.V. konzorciumot 2011-ben alapították. A cég 50 százalékos tulajdonosa volt a Gazprom. Mellette 20 százalékos tulajdonrésszel bírt az olasz Eni. A francia EDF és a Wintershall 15-15 százalékkal rendelkezett. Azok az országok, akiknek a területén tervezték a gázvezeték egyes szakaszait, kormányközi egyezményt kötöttek Oroszországgal a beruházás megvalósításáról.

[3] Ennek oka elsősorban Moszkva és Brüsszel energiapolitikai vitáira vezethető vissza. Az ellentétek nagymértékben járultak hozzá a Déli Áramlat projekt korábbi lezárásához is. Erről részletesen lásd. Nógrádi–Virág (2015, 39–43.).

[4] Az ukrán tranziton keresztül Szlovákián át kerül Nyugat-Európába az Oroszország felől érkező földgáz jelentős része. A hálózatot üzemeltető Eustream éves nyeresége Szlovákiában több száz millió euró. A cég 51 százalékban a szlovák állam tulajdonában van, a költségvetés bevétele évente mintegy 160 millió euróra tehető. (Lajos P. 2015)

gondoskodnia kell az új gázszállítási útvonalak kiépítéséről, hogy a török–görög határon megkaphassa a földgázt.

A Török Áramlat vezeték esetében számos bizonytalanság merült fel. Nem lehetett tudni, hogy a vezetékből érkező földgáz, milyen alternatív vezetékhez kapcsolódhat Európában. Így tehát kérdéses volt az is, hogy az érkező gáz az öreg kontinens mely területeire juthat el, egyáltalán mi lesz a szállításra váró légnemű szénhidrogén „végállomása," vagyis az átadó állomás helye sem volt biztos. Utóbbi esetében Ausztria és Olaszország is szóba került. (MTI-Energiainfó 2015A.) Emellett többen gazdaságossági szempontból kérdőjelezték meg a projektet, feltételezve, hogy az esetleg csupán egy orosz geopolitikai blöff.

Felmerült ugyanis, hogy a Török Áramlat – a Déli Áramlat projekthez hasonlóan – egyfajta blokkoló projektként is felfogható, mely megnehezíti más alternatív vezetékek megvalósítását Délkelet-Európa felé. Ez esetben ugyan Moszkvának már a Nabuccoval nem kell számolnia, ugyanakkor más alternatív vezetékek létesítése továbbra is napirenden van Anatóliában, melyek alternatív gázforrásokat hozhatnak Európába, így elsősorban az ún. Transz-Anatóliai Vezeték (Trans-Anatolian gas pipeline, TANAP).[5]

A Török Áramlat ambiciózus elképzelésével kapcsolatos részletekre Alekszej Miller ankarai látogatásáig kellett várni. Ekkor, vagyis 2015. január 27-én jelölték ki a Törökországba tartó gázvezeték tervezett útvonalát.

A Török Áramlat eszerint 660 kilométer hosszan, a Déli Áramlat vezeték nyomvonalán haladhat, közel 250 kilométer hosszúságban, új nyomvonalon, Törökország európai részébe vezethet.[6]

A kezdeti tervek szerint a Fekete-tenger alatt négy vezetékágat építenének, melyeken egyenként évente 15,75 milliárd köbméter földgáz válhat szállíthatóvá. A Gazprom a kezdeti tervek szerint összesen évi 63 milliárd köbméter földgázt juttatna el Törökországba, egyezően a korábbi Déli Áramlat terveihez. Ebből 47 milliárd köbméter jutna Európának, 16 milliárd köbméter pedig közvetlenül Törökországnak. Az első szállítást ekkor 2016 decemberére időzítették volna. (Gazprom 2015B.)

A Török Áramlat terve szerepel Oroszország megújított gázvezetékrendszer-fejlesztési tervében. 2015 júniusában az orosz és a görög kormány képviselői Szentpéterváron szándéknyilatkozatot írtak alá a Török Áramlathoz csatlakozó görögországi szakasz megépítéséről.[7]

Ki, kivel és hogyan kapcsolódjon a Török Áramlathoz?

A Déli Áramlat kiesése miatt támadt űr számos alternatív elképzelést szült a kelet-közép- és délkelet-európai térségben a Török Áramlatra való rákapcsolódás érdekében. Úgy

[5] A TANAP megvalósításáról 2011. december 24-én jött lére szándéknyilatkozat az azeri SOCAR, valamint a török BOTAS és TPAO vállalatok között. Az elképzelés szerint az 1850 kilométer hosszú vezeték az Azerbajdzsánnal szomszédos Grúziától a török–bolgár határig tartana, ahol az ún. Trans-Adriatic Pipeline (TAP) révén juthatna el az azeri Sah Deniz II mező gáza Európába. A TANAP akár már 2018 előtt elkészülhet (Daily Sabah 2016) és teljes kapacitása évi 16 milliárd köbméter lehet, ebből 6 milliárd Törökországban maradna. Hosszú távon azonban a vezeték bővíthető lenne. 2023-ra évi 23, 2026-ra pedig 31 milliárd köbméterre.

[6] A Török Áramlat Kiyiköy település térségében lépne ki a tengerből, és a parttól 74 kilométerre található Lüleburgaz városánál lépne be a török gázszállító rendszerbe. Innen vezetne a görög határ közelében lévő Ipsala városáig.

[7] Vlagyimir Putyin és Alekszisz Ciprasz többször is egyeztetett a görög válság árnyékában. Athénnak 2015 májusában és júniusában jelentős összeget kellett törlesztenie az IMF-nek. Így a találkozók felfoghatók voltak Görögország ezzel kapcsolatos alkufolyamatának epizódjaiként is.

is fogalmazhatnánk, hogy rendkívülinek nem mondható, de a médiában a korábbiakhoz képest kevésbé tárgyalt energetikai rivalizálás vette kezdetét a Török Áramlaton keresztül érkező gáz európai becsatornázásáért.

Az alternatív tervek közül kiemelkedik az ún. Tesla és az Eastring elnevezésű projektek.

Tesla

A Tesla-vezeték célja, hogy összeköttetést teremtsen Közép- és Délkelet-Európa gázfogyasztói és a török piac között. A kétirányú szállításra is alkalmas hálózat a Déli Áramlat korábbi terveire alapozna. Ennek értelmében a görög–török határtól a feladat nélkülivé vált, korábban létrehozott vegyesvállalatok lehetnének a vezeték lefektetői. A tervezett vezeték Macedónián, Szerbián és Magyarországon keresztül érné el Ausztriát, ahol a korábbi Nabucco-terv bécsi központjában még megfelelő szaktudás is rendelkezésre állhat.

A terv Magyarország esetében a tranzit és az orosz gáz útvonal-diverzifikációja mellett esélyt kínálna a rendelkezésre álló gáztároló kapacitások lekötésére is. Az elképzelés a 2015 eleji Orbán–Putyin-megbeszélésen is napirendre került a magyar fél kezdeményezésére.

A Tesla-projekt talán legnagyobb gyengéje, hogy bizonytalan annak finanszírozása. Az orosz gázfüggéstől óvó hangok könnyen blokkolhatják az uniós támogatásokat. Ráadásul a résztvevők között is akadt olyan, aki bizonytalan volt a projekt megvalósításában. A beruházás esélyeit gyengítette a 2014 áprilisában kezdődött macedón belpolitikai válság is.[8]

Eastring

A másik alternatívának az ún. Eastring tűnt. Kiépítésének ötlete 2014 novemberében merült fel az egykor Barátságnak nevezett, ma Eustream-vezeték 49 százalékos tulajdonosa[9], az Energetický a průmyslový holding (EPH) részéről.[10] Az elképzelés még a Déli Áramlat beruházás leállítása előtt, annak alternatívájaként jelent meg. A Déli Áramlat kudarcát követően a tervezett vezeték Szlovákia számára továbbra is lehetőséget kínálhat arra, hogy megőrizze meghatározó tranzitszerepét, amit könnyen elveszíthet az Ukrajna felől érkező gázszállítások leállásával és egy alternatív déli gázfolyosó megnyílásával.[11]

Az Eastringet 2018-ban állítanák üzembe. A vezeték első körben évi 20 milliárd köbméter gáz továbbítására lenne alkalmas, de a kapacitását későbbiekben akár 40 milliárdra növelnék. Bizonytalan ugyanakkor a vezeték pontos útvonala.[12] Annyi tudható, hogy a kiindulási pontja a szlovákiai Nagykaposon lévő kompresszorállomás lenne, és a hálózat részévé válna a szlovákiai Eustream-vezetékrendszer is, mely összekapcsolódik Csehországgal, aki összeköttetéssel bír a német hálózattal. Az Eastring Szlovákiából Magyarországon keresztül a már meglévő romániai vezetékekkel érne össze, amelyek Bulgáriát is ellátják gázzal.

[8] A 2014-es választást követően az ellenzék csalással vádolta meg a Nikola Gruevszki miniszterelnök mögött álló tömörülést, Macedón Nemzeti Egység Demokratikus Pártját (VMRO-DPMNE). 2015 elején – vagyis a Török Áramlat vezetékprojekthez kapcsolódó európai vezetéktervek körüli diskurzus idején – a macedóniai helyzet tovább éleződött a kormány és ellenzéke között. A Kumanovóban 2015 május elején történt fegyveres harcok miatt a szakértők az etnikai feszültségek kiújulásától is tartottak.

[9] A többségi tulajdonos a szlovák állam.

[10] Az EPH Mirek Topolaneket, volt cseh miniszterelnököt kérte fel az Eastring népszerűsítésére az érintett kormányoknál és Brüsszelnél. Ő volt a 2009 januári orosz-ukrán gázválság alatti cseh EU-elnökség idején a cseh miniszterelnök. (Magyari, 2015.)

[11] Az elképzelésről Robert Fico miniszterelnök 2015 júniusában, Moszkvában Dmitrij Medvegyev orosz kormányfővel is tárgyalt.

[12] Az Eastring vezetéknek két változata van: az egyik 1015 kilométeres lenne Törökországtól Bulgárián, Románián és Magyarországon át Szlovákiáig, a másik, 744 kilométer hosszúságú, kiindulópontja Románia lenne.

A pontos útvonaltól függően 744–1015 kilométer lenne az Eastring hossza, ami mindkét irányban szállíthatóvá tenné a tartalmát. Ehhez a Török Áramlattal történő összekapcsolása érdekében ellenirányú áramlásra (reverse flow), azaz fordított üzemmódban való működésre kell alkalmassá tenni a Bulgáriában húzódó Transzbalkáni vezetéket. A tervek szerint a hálózaton keresztül nem kizárólag orosz, hanem a már épülő TANAP-vezetékre kapcsolódva akár azeri, iraki, iráni és ciprusi gázt is szállítanának. A tervezett vezeték előnye lehet, hogy már meglévő infrastruktúra felhasználásával számol, ami a beruházás költsége és időigénye kapcsán előnyt jelenthet.

A Török Áramlathoz kapcsolódó alternatív vezetékprojektek kapcsán felmerülő nemzetállami rivalizálás megmutatta, hogy a Déli Áramlat projekt esetében az orosz megosztó politika nélkül is működik a földrajzi pozíciókból levezethető nemzetállami önérdekek egymást kioltó csatája térségünkben. Egyedüliként Magyarország az a szereplő, aki mindkét említett projektben érdekelt.

A Török Áramlat is lekerül a napirendről?

A *Kommerszant* című orosz politikai-gazdasági napilap 2015 márciusában arról számolt be, hogy zsákutcába jutottak Oroszország és Törökország tárgyalásai az orosz földgáz árának csökkentésével kapcsolatban.[13] Mindez fékezőleg hathatott a Török Áramlat megvalósítására. Emellett Törökország a 63 milliárd köbméter kapacitású vezetéknek első körben csak az első szakaszát kívánta megvalósítani, ami saját felhasználásra szállított volna forrásokat.

A lap török piaci forrásokra hivatkozva azt írta, hogy az ellentétek miatt a török hatóságok visszatartják a gázvezeték építéséhez szükséges engedélyeket is. A törökök ráadásul szívesebben beszéltek ebben az időszakban az orosz nézőpontból rivális TANAP-vezetékről, melynek első csövét március 17-én fektették le Törökországban. (MTI – Energiainfó 2015B.)

Mindez már az orosz–török egyeztetési folyamat elején arra világított rá, hogy a Török Áramlat projekt menedzselése inkább az orosz, mint a török fél számára lényeges, vagy legalábbis a törökök alkupozíciója erősebbnek bizonyult, mint azt Moszkvában gondolhatták.

A Gazprom nyárig mindössze azt tudta elérni, hogy a török hatóságok engedélyt adjanak egy fekete-tengeri vezetékág tervezési munkálataira. Történt ez annak ellenére, hogy Alekszandr Medvegyev, a Gazprom vezérigazgató-helyettese június eleji tájékoztatóján bejelentette, hogy a beruházást május elején elkezdték és június végéig aláírják a beruházási megállapodást a Botas török céggel.

Az orosz–török együttműködést nehezítette, és az egyeztetési folyamatot késleltette az a tény is, hogy a június 7-i parlamenti választás nem Erdogan elnök tervei szerint alakult, ami komoly belpolitikai konfliktusokhoz, és megismételt választásokhoz vezetett. Jelzés értékű lehetett, hogy a sajtóban továbbra is rendre jelentek meg olyan hírek, hogy a tárgyalások zátonyra futottak.[14]

Ráadásul a Gazprom a 2015-ös év második negyedéves beszámolójában már említést sem tettek a négy gázvezetékszakaszról, amelyet a Török Áramlat részeként megépítettek volna. 2015 júliusában érkezett a hír a témában rendkívül tájékozottnak mutatkozó *Kommerszant* részéről, hogy a Gazprom július elsejével leállította a tervezett Török Áramlathoz

[13] Ankara 10,25 százalék árkedvezményt szeretett volna elérni 30 milliárd köbméter gázra.

[14] A tárgyalások megszakadásáról 2015 júliusában (MTI 2015A.) és szeptemberében (MTI 2015C) is lehetett hallani a sajtóban.

csatlakozó oroszországi vezetékrendszer, az ún. Déli Folyosó bővítését.[15] A döntést a lap szerint arra alapozták az oroszok, hogy egyre inkább kételkedtek abban, hogy „megtalálják a közös hangot" török partnerükkel. (MTI – Energiainfó 2015C.)

Mindez azt jelentette, hogy a Török Áramlaton keresztül szállítható gáz mennyisége egy esetleges megegyezés alapján is a korábbi évi 63 milliárd köbméterről 32 milliárdra csökkenhet. Ez a hír a nyár végére már szinte tényként szerepelt a médiában.[16] Végül 2015 július végén hivatalosan is leálltak a tárgyalások Moszkva és Ankara között.

Mindez jelentős anomáliát eredményezett a kelet-közép- és dél-kelet-európai érintett országok körében, hiszen egyre bizonytalanabbá vált a projekt megvalósítása, ráadásul nehezen volt kalkulálható a felmerülő hírek mentén az is, hogy vajon mennyi gáz juthat el a tervezett projekt révén Európába.

Sokan a Szíriában szolgálatot teljesítő orosz vadászbombázó lelövésében látják a végső és egyben fő okát annak, hogy a Török Áramlat ügye lekerült a napirendről, miután Oroszország felfüggesztette a Török Áramlat földgázvezeték építésének előkészítő munkálatait. Sokkal inkább lehet igaz az, hogy a politikai feszültségre hivatkozva az orosz fél büntetésképp állhatott el attól a projekttől, amiről a tárgyalások már jóval az incidens előtt megszakadtak.[17]

Vagyis „a törökök nélkül nincs Török Áramlat" típusú megközelítés túlságosan félrevezető. Ami első ránézésre egyszerűnek tűnik, az távolabbról szemlélve mégsem az. Ha a nézőpontunkat orosz–török relációból német–orosz viszonylatba helyezzük át, egészen más a vezetékek fekvése vagy inkább lehetséges fektetése.

Török Áramlat helyett Északi Áramlat II?

Míg az Európai Unió keleti, dél-keleti végein több mint egy évtizede zajlottak az egyeztetések közel egy tucat ország részvételével egy déli gázfolyosó kivitelezéséről (legyen az a Nabucco, a Kék, a Déli vagy a Török Áramlat), addig egy német–orosz alku keretében szép lassan kiépült és bővülhet az ún. Északi Áramlat gázvezeték.

Orosz nézőpontból a több mint 1220 kilométer hosszú hálózat nagy előnye a déli „kallódó" testvéreivel szemben, hogy Oroszországot közvetlenül kapcsolja össze Németországgal a Balti-tenger alatti útvonalon. Így tehát az orosz Viborg és a német Greifswald között egyetlen kapuőr állam sem akadályozhatja az évi 55 milliárd köbméternyi kapacitással bíró hálózat működését.[18] Ráadásul ez az útirány hosszú távon, kiegészülve további kapacitásokkal lehetőséget kínál az ukrán tranzitútvonal kiiktatására is.

Jelenlegi állás szerint úgy tűnik, hogy ezek „a további kapacitások" nagyobb eséllyel épülnek ki német–orosz, azaz északi, mint török–orosz déli vonalon. A nyilvánosság tereiben csak új hidegháborúként aposztrofált nyugati–orosz viszonyrendszer ellenére az orosz Gazprom komoly európai partnerekkel két új,

[15] A 2506 kilométer hosszú oroszországi Déli Folyosót 2010-ben kezdték építeni. A nyizsegorodszkiji és a voronyezsi területen a fekete-tengeri Anapáig egy keleti és egy nyugati vezetékágat építettek volna ki. A projektre a Gazprom 714,7 milliárd rubelt költött volna. A döntés az oroszországi vezetékrendszer legjobban kiterjedt és legköltségesebb, úgynevezett keleti ágát érinti, a nyugatit megépítik a tervek alapján.

[16] Augusztus elején az Interfax is arról írt, hogy a Gazprom már csak legfeljebb két ágát építené meg a Török Áramlat Fekete-tenger alatti szakaszának. (MTI 2015B.)

[17] Oroszország számára az energetikai reláció továbbra is fontos Törökországgal. Ezt jelzi, hogy a gáz- és kőolajszállítás befagyasztására nem került sor az incidenst követően.

[18] A gázvezeték első részét 2011 novemberében, a másodikat 2012 októberében adták át.

évi 55 milliárd köbméter szállítási kapacitású vezetéket kíván kiépíteni az Északi Áramlattal párhuzamosan, Északi Áramlat II néven.

Az elképzelésről először 2015. június közepén tudósított a média. A Gazprom ekkor hívta meg partnernek a holland-brit Shellt, a német E.Ont és, az osztrák OMV-t. Később csatlakozott hozzájuk a német BASF–Wintershall és a francia Engie is. Minderről 2015. szeptember 4-én Vlagyivosztokban már alá is írták a részvényesi megállapodást.

Ennek értelmében a 6 vállalat közös céget hoz létre New European Pipeline AG néven, melynek feladata lesz a vezetékhálózat kiépítése és melyben a Gazprom 51 százalékos, az E.On, a Shell, az OMV és a BASF–Wintershall 10-10, az Engie pedig 9 százalékos részesedéssel rendelkezik. (2015 novemberében a Gazprom 50, az Engie 10 százalékosra módosította részesedését.) A beruházás a Gazprom számításai szerint 11 milliárd dollárba kerülhet.

A szállítások – talán nem véletlenül – 2019 végén kezdődhetnek el, éppen akkor, amikortól Oroszország kilátásba helyezte az Ukrajnán keresztüli európai tranzit leállítását. Ukrajna megkerülésére ezzel komoly lehetőség nyílhat, hiszen az Északi Áramlat jelenleg már üzemben lévő két, összesen évi 55 milliárd köbméteres vezetéke sem működik teljes kihasználtsággal. A hálózat szállítóképességének megduplázását tehát orosz részről elsősorban politikai, mint gazdasági érdekek és megfontolások motiválják.

Nem véletlen tehát, hogy a részvényesi megállapodás után két olyan ország vezetője emelte fel elsőként a szavát az elképzeléssel kapcsolatban, aki eddig a legfőbb haszonélvezője volt a felbomlani látszó gázszállítási status quo-nak: Arszenyij Jacenyuk ukrán és Robert Fico szlovák miniszterelnök. A két kormányfő közös találkozójukon fejezték ki nemtetszésüket az elképzeléssel szemben.

2015 decemberében hét EU-tagállam, így Magyarország mellett Lengyelország, Románia Szlovákia és a három balti állam levélben hívta fel az Európai Bizottság figyelmét az Északi Áramlat kibővítésére vonatkozó orosz-német beruházás energiabiztonság szempontjából kedvezőtlen hatásaira.[19]

A levél írói szerint „az Ukrajnán keresztül vezető szállítási útvonal fenntartása az EU stratégiai érdeke". (Bruxinfó 2016) Úgy látják, hogy amennyiben megépülne az Északi Áramlat II és 2019-et követően az ukrán gáztranzit is kiiktatódna, akkor az Európai Unióba irányuló orosz gázszállítás a Jamal-vezeték kivételével Németországba lépne be az Unióba. Mindez az európai ellátásbiztonság gyengüléséhez vezetne a jelenlegi status quo-hoz képest.

Az Északi Áramlat II tervezete ellen 2016 februárjában Ukrajna is panaszt nyújtott be az Európai Bizottsághoz. Kijev vizsgálat lefolytatására kérte az EB-t, mivel politikailag aggályosnak tartotta a tervezett beruházást.

Konklúzió

Az elmúlt 1,5 év eseményei azon túl, hogy számos kockázatot és lehetőséget jelentenek a kelet-közép- és délkelet-európai térség számára, számos tanulsággal is szolgálnak.

Bebizonyosodott, hogy az orosz–ukrán konfliktusok után megfagyott nyugati–orosz kapcsolatok gáztüzeléssel ugyan nem olvaszthatóak, ugyanakkor látható, hogy a geopolitika nyugati szereplőinek értékalapú kommunikációja mögött és mellett is működhetnek és érvényre juthatnak érdekalapú megfontolások.

[19] Tény azonban, hogy eleinte még 10 tagállamról lehetett hallani, aki fellép az Északi Áramlat II ellen. Vagyis úgy tűnt, hogy Szlovénia és Horvátország kivételével valamennyi kelet-európai uniós tag kifejezheti aggodalmát a témával kapcsolatban. Végül Bulgária, Csehország és Görögország nem írta alá a tiltakozó levelet.

Különlegesnek számít ugyanis, hogy nem sokkal az Északi Áramlat II-ről szóló megállapodás után hosszabbította meg az EU fél évvel az Oroszország elleni gazdasági szankciókat.

Bebizonyosodott, hogy az orosz–ukrán konfliktussal Ukrajna önmagában nem jelenthet éket a főbb energetikai kapcsolatok esetében Európa nyugati fele és Oroszország között. Középtávon nem áll le az orosz szénhidrogének nyugati irányú áramlása, legalábbis Európa ellátásbiztonsági adottságai pragmatikus energiakapcsolatokat kívánnak Oroszországgal.

Térségünk esetében ismét bebizonyosodott, hogy együttműködés nélkül nem lehetünk alakítói, csak elszenvedői az energiapolitikai játszmáknak. Az Északi Áramlat II-ről szóló megállapodás a déli energiafolyosóval kapcsolatos elképzeléseket háttérbe szorítani látszik, így Németország lehet Európa legfontosabb gázelosztó központja. Ugyanakkor talán még időben kaptunk figyelmeztetést, hogy reagáljunk a felmerült helyzetre.

A közeljövő kérdése, hogy az EU energetikát érintő joganyagának szellemisége földrajzi okokból hogyan érvényesül az Északi Áramlat II esetében. Bár a közelmúltban képes volt megakadályozni, hogy a Déli Áramlat vezeték orosz elképzelések szerint elérje az EU területét, egyelőre ugyanez kérdéses az északra tervezett vezeték esetében.[20]

[20] Amennyiben beigazolódik, hogy az Északi Áramlat II belépési pontja – vagyis az a hely, ahol a tervezett vezeték eléri a szárazföldet – uniós joghatóság alá tartozik, akkor teljes mértékben alkalmazni kell rá a harmadik energiacsomag rendelkezéseit. Jelen tanulmány írásakor az Európai Bizottság a tervezett beruházás előzetes vizsgálódásainál tart.

Felhasznált irodalom

Bruxinfó (2016): Rezeg a léc az Északi Áramlat alatt. Elérhető: http://bruxinfo.hu/cikk/20160208-rezeg-a-lec-az-eszaki-aramlat-alatt.html (Letöltve: 2016. 02. 26.)

Daily Sabah (2016): Azerbaijani Ambassador Bagırov: TANAP will be completed before 2018. 2016. 01. 17. Elérhetőség: http://www.dailysabah.com/politics/2016/01/18/azerbaijani-ambassador-bagirov-tanap-will-be-completed-before-2018 (Letöltve: 2016. február 23.)

Gazprom (2015A): Alexey Miller and Maros Sefcovic address issues of reliable gas supply to European consumers. 2015. 01. 14. Elérhető: http://www.gazprom.com/press/news/2015/january/article212264/ (Letöltve: 2015.02.02.)

Gazprom (2015B): New Russia – Turkey gas pipeline route approved at meeting in Ankara. 2015. 01. 27. Elérhető: http://www.gazprom.com/press/news/2015/january/article213570/ (Letöltve 2016. február 23.)

Lajos P., J. (2015): Moszkva a gázzal játszik. Újszó.com, 2015. 04. 14. Elérhető: http://ujszo.com/online/gazdasag/2015/04/14/moszkva-a-gazzal-jatszik (Letöltve: 2016. 02. 25.)

Magyari, P. (2015): Aláírtunk egy olyan gázvezetéket is, amit nem az oroszok akarnak. 444.hu, 2015. 05. 27. Elérhető: http://444.hu/2015/05/27/alairtunk-egy-olyan-gazvezeteket-is-ami-nem-olyan-amit-az-oroszok-akarnak/ (Letöltve: 2016. február 23.)

MTI (2015A): Moszkva és Ankara felfüggesztette a gáztárgyalásokat. 2015. 07. 31. Elérhető: http://www.karpatinfo.net/cikk/gazdasag/moszkva-es-ankara-felfuggesztette-gaztargyalasokat (Letöltve: 2016. 02. 01.)

MTI (2015B): Két tenger alatti ágra csökkenhet a Török Áramlat. 2015. 08. 08. Elérhető: http://hirposta.hu/cikk/4714729/Ket_tenger_alatti_agra_csokkenhet_a_Torok_Aramlat/ (Letöltve: 2016. 02. 01.)

MTI (2015C): Megszakadtak a tárgyalások a Török Áramlatról. 2016. 09. 12. Elérhető: http://www.karpatinfo.net/cikk/kulfold/megszakadtak-targyalasok-torok-aramlatrol (Letöltve: 2016. 02. 02.)

MTI – Energiainfó (2015A): Török Áramlat - Ausztria, vagy Olaszország a cél? 2015. 06. 29. Elérhető: http://energiainfo.hu/cikk/toeroek-aramlat-ausztria-vagy-olaszorszag-a-cel.33469.html (Letöltve 2016. 01. 31.)

MTI – Energiainfó (2015B): Megakadt a Török Áramlat. Elérhető: http://energiainfo.hu/cikk/megakadt-a-toeroek-aramlat.33193.html (Letöltve: 2015. 04. 19.)

MTI – Energiainfó (2015C): A Gazprom kételkedik a Török-Áramlatban. 2015. 07. 08. Elérhető: http://www.energiainfo.hu/cikk/a-gazprom-ketelkedik-a-toeroek-aramlatban.33481.html (Letöltve: 2016. 01. 31.)

Nyilas, G. (2015): Leállt a Gazprom tárgyalása Ankarával. Index.hu, 2015. 07. 30. Elérhető: http://index.hu/gazdasag/2015/07/30/leallt_a_gazprom_targyalasa_ankaraval/ Letöltve: 2016. 02. 25.)

Virág, A. (2014): Elgázolt szuverenitás. Geopen Kiadó, Budapest.

Nógrádi, Gy.–Virág, A. (2015): A Déli Áramlat projekt lezárása az orosz stratégia nézőpontjából. Külügyi Szemle 14(1): 30–50.

UKRAJNAI KÉPESÍTÉSI KERETRENDSZER AZ ÚJ FELSŐOKTATÁSI TÖRVÉNY FÉNYÉBEN

Vnukova Natália

tanszékvezető, Szemen Kuznec Harkovi Nemzeti Gazdaságtudományi Egyetem,
Pénzügyi szolgáltatások tanszék,
ufp2007@meta.ua

A változások, melyek a felsőoktatási rendszerben történnek, a XXI. század kihívásaiból erednek, amelyek a fokozott agresszív külső behatásoknak, valamint a korlátolt társadalmi mobilitásnak tudhatóak be. A téma aktualitását a tudás alapú gazdaság fejlődésének változása indokolja, valamint a technológiai transzfer és a létfontosságú problémák megoldását célzó oktatásügy fejlődése határozza meg, ami egy kompetencia alapú eljárásra való átállást igényel. Ezen problémák megoldására került elfogadásra a Nemzeti Képesítési Keretrendszere (NKK) (Miniszteri Tanács 1341 sz. rendelete, 2011. nov. 23. lépett hatályba), valamint a hozzá kapcsolódó cselekvési terv. Az NKK jogrendszerbe való beépítése 2014-ben történt meg a felsőoktatásról szóló törvény elfogadása által.

Abstract

Зміни, які мають відбуватися в системі вищої освіти пов'язані з викликами XXI століття щодо проблем з фізичним виживанням внаслідок посилення агресивних дій, а також обмеженою соціальною мобільністю. Актуальність питання пов'язана із змінами у розвитку економіки знань, трансферу технологій та підвищення ролі освіти пропорційно можливості вирішення життєвих проблем – перехід на компетентністний підхід. Для вирішення завдань була прийнята Національної рамки кваліфікацій (НРК) (Постанова КМУ № 1341 від 23.11.2011г.) та Заходи до НРК (наказ МОНмолодьспорту та Мінсоцполітики № 488/225 від 20.04.2012) 2014 року відбулася імплементація положень НРК в закон України «Про вищу освіту».

Az NKK bevezetésének előzményei: az Európai Felsőoktatási Térség átfogó képesítési keretrendszere (2005), az egész életen át tartó tanulás Európai Képesítési Keretrendszere (2008). Az Európai Keretrendszer 8 szintet foglal magába, melyek a kompetenciák által kerülnek bemutatásra:

- tudás;
- képesség;
- személyes és szakmai hatáskör;
- önállóság és felelősségvállalás;
- tanulási készség;
- komunikációs és szociális;
- szakmai.

1. táblázat. ***NKK és az európai képesítési keretrendszerek összehasonlítása***

Az egész életen át tartó tanulás Európai Képesítési Keretrendszere	Európai Felsőoktatási Térség képesítési keretrendszere	Minősítés nemzeti keretrendszer (prognózis)	
		0. szint	
1. szint		1. szint	
2. szint		2. szint	
3. szint		3. szint	
4. szint		4. szint	
5. szint	Rövid ciklus	5. szint	„ifjú szakember”
6. szint	Első ciklus	6. szint	Bachelor
7. szint	Második ciklus	7. szint	Master
8. szint	Harmadik ciklus	8. szint	PhD
		9. szint	Doktor

Az ukrajnai nemzeti képesítési keretrendszer a képesitési szintek rendszerezett és strukturált leírását képezi a kompetenciák szempontjából.

Célja:

- az oktatás minőségét biztosító európai szabványok és elvek honosítása, melyek figyelembe veszik a munkaerőpiac szükségleteit a szakértők kompetenciáját illetően;
- az oktatásügyi, szociális és foglalkoztatási jogszabályok összehangolásának biztosítása,
- az Ukrajnában szerzett képesítések elismerése nemzeti és nemzetközi szinten, az oktatási szolgáltatások és munkaerő piac hatékony együttműködése.

Kik a felhasználók?

☐ hatósági szervek;

☐ állami oktatásügyi, foglalkoztatottsági és szociális politikát végrehajtó intézmények, szervezetek;

☐ oktatási intézmények;

☐ munkáltatók;

☐ egyéb jogi és magánszemélyek, a képesítések kidolgozása, azonosítása, összehasonlítása, elismertetése, tervezése és fejlesztése céljából.

Az **oktatás eredménye** a kompetenciákban nyilvánul meg (tudás, értés, készség, értékek, más személyes tulajdonság), melyekre a képzés befejeztével az illető szert tesz és/vagy képes bemutatni azokat.

A jövőben a képesítési és a képzési folyamatok elkülönítése várható (pl. egészségügy).

Az NKK céltudatos felhasználása érdekében a következő fogalmakat kell meghatározni:

– **képesítés** – az értékelés és elismerés hivatalos eredménye, melyet az illetékes felhatlmazott szerv ad ki, amikor a személy eléri a meghatározott szabványok szerinti kompetenciákat (képzési eredmény),

– **képesítési szint** – az NKK alapegysége, mely a képesítés adott szintjére jellemző

kompetenciák egy bizonyos összeségét határozza meg,

– **kompetencia/kompetenciák** – egy személy képessége ellátni bizonyos tevékenységet, amely a tudásban, készségben, értékekben és egyéb személyes tulajdonságokban nyilvánul meg,

– **kommunikáció** – az alanyok kapcsolata információcsere, feladatok egyeztetése és közös cselekvés céljából.

A NKK struktúrája 10 szintet foglal magába: 0–9, melyek a kompetenciák összesége által kerülnek leírásra: tudás, képesség, kommunikáció, autonómia és felelősségvállalás.

Minden szint **integrált kompetenciával** rendelkezik.

Integrált kompetencia – a képesítési szint általános leírása, mely kifejezi annak alapvető komptencia jellemzőit a képzés és/vagy szakamai tevékenység szempontjából.

Képesítési típusok: eredetük szerint képzési (oktatási előírások alapján) és szakmai (szakmai előírások alapján).

Jelenleg bizonyos szakmai képesítések odaítélését a munkáltatók az oktatási rendszerre bízzák az állami vizsgabizottságok munkája által.

Egy középiskolai végzős diák számára (4. szint) az integrált kompetencia azt a képességet jelenti, mely szerint önállóan tud ellátni **komplex** termelési vagy képzési feldatokat egy adott szakágon belül, illetve tanulási folyamatban, beleértve a szokatlan helyzeteket is.

A szakközép képzésben részesült „ifjú szakember" számára (5. szint) az integrált kompetencia egy bizonyos szakmai ágazat vagy képzési folyamat **jellemző specializált** feladatainak megoldó képességét jelenti, mely magában foglalja azon technikák és módszerek alkalmazását, amelyek az adott tudományon belül vannak és bizonytalan feltételekkel is rendelkeznek.

Alapdiplomásokkal/bachelor (6. szint) szembeni követelmény, hogy képesek legyenek megoldani egy ágazaton belül vagy képzési folyamat során olyan **bonyolult szakfeladatokat és gyakorlati problémákat**, amelyek a tudomány bizonyos elméleteinek és módszereinek felhasználását igényli, és amit bizonytalan feltételek jellemeznek.

2. táblázat. ***A bachelor képzési szint leírása***

Szint	Tudás	Képesség	Kommunikáció	Autonómia és felelősség
6.	Képes megoldani egy ágazaton belül vagy képzési folyamat során olyan bonyolult szakfeladatokat és gyakorlati problémákat, amelyek a tudomány bizonyos elméleteinek és módszereinek felhasználását igényli, és amit komplex, illetve bizonytalan feltételek jellemeznek.			
	A képzés és szakmai tevékenység során elsajátított fogalmi ismeretek, beleértve bizonyos korszerű eredmények ismeretét is.	Bonyolult és kiszámíthatatlan feladatok/problémák megoldása egy ágazaton belül vagy képzési folyamat során, mely információ/adat gyűjtést és értelmezést,módszerek és eszközök kiválasztását, innovatív megközelítést igényel.	Információ, ötletek, problémák, megoldások és a szakterületen szerzett személyes tapasztalat megosztása szakemberekkel és laikusokkal.	Összetett intézkedések vagy projektek irányítása, döntéshozatali felelősség kiszámíthatatlan helyzetekben.
	Oktatási és szakmai tevékenységnél használt alapvető elméletek, elvek, módszerek és koncepciók kritikus szemlélete.		Kommunikációs stratégia hatékony kialakítása.	– felelősség az egyének és/vagy csoportok szakmai fejlődéséért – továbbtanulási készség magas fokú autonómiával

Mesterekkel (7. szint) szembeni követelmény, hogy képesek legyenek megoldani egy ágazaton belül vagy képzési folyamat során olyan bonyolult szakfeladatokat és gyakorlati problémákat, amelyek **kutatást** és/vagy innovációt igényelnek, valamint bizonytalan feltételekkel rendelkeznek.

Kompetencia alapú követelmények a mesterekkel szemben: a tudás terén – szakmai fogalmi tudás megszerzése a képzési folyamat és/vagy szakmai tevékenység során, valamint új fejlesztések kidolgozása, melyek az eredeti

3. táblázat. ***Mesterekkel szembeni követelmények***

Szint	Tudás	Képesség	Kommunikáció	Autonómia és felelősség
7.	Képes megoldani egy ágazaton belül vagy képzési folyamat során olyan bonyolult szakfeladatokat és gyakorlati problémákat, amelyek kutatást és/ vagy innovációt igényelnek, valamint bizonytalan feltételekkel rendelkeznek.			
	Szakmai fogalmi tudás megszerzése a képzési folyamat és/vagy szakmai tevékenység során, valamint új fejlesztések kidolgozása, melyek az eredeti megközelítések és az innováció alapjai, különösen a kutatási munkák során.	Bonyolult szakfeladatok és gyakorlati problémák megoldása, amelyek kutatást és/ vagy innovációt igényelnek gyakran nem teljes / elégtelen információ, illetve egymásnak ellentmondó követelmények mellett.	Saját megállapítások, valamint a tudás és alátámasztó magyarázatok érthető és egyértelmű taglalása/előadása szakemberek és laikusok részére, különösen azoknak, akik tanulnak.	Bonyolult és kiszámíthatatlan helyzetekben hozott döntések, amelyek új megközelítést és előrejelzést igényelnek.
	Az oktatás és / vagy szakmai tevékenység problémáinak kritikus szemlélete.	Kutatás és/ vagy innovációs tevékenység.	Idegen nyelvek használata a szakmai tevékenység során.	– felelősség a szakmai ismeretek és gyakorlatok fejlesztése kapcsán, valamint a munkacsoport stratégiai fejlődésének értékelése – nagyrészt önálló továbbtanulási képesség

megközelítések és az innováció alapjai, különösen a **kutatási munkák** során.

- ☐ **Tudományos képzés elmélyítése – oktatási koncepció váltás**
- ☐ **Tudományos kutatási gyakorlat megvalósítása (2011 óta a Harkovi Nemzeti Gazdasági Egyetemen is folyik).**

A képesség olyan komplex problémák és kérdések megoldásán keresztül érvényesül, melyekhez újítás és tudás integrálása szükséges, gyakran nem teljes /elégtelen információ, illetve egymásnak ellentmondó követelmények mellett, valamint kutatás és / vagy innovációs tevékenységet igényel.

Kommunikáció (kiemelt szerepet játszik a technológia transzfernél) – saját megállapítások, valamint a tudás és alátámasztó magyarázatok érthető és egyértelmű taglalása/előadása szakemberek és laikusok részére, különösen azoknak, akik tanulnak; idegen nyelvek használata a szakmai tevékenység során.

- ☐ **Az oktatás alapjainak lényeges változástatása a gyakorlati munkában használt képzések, tréningek és egyéb kommunikációs formák által.**

Az autonómia és felelősség a bonyolult és kiszámíthatatlan helyzetekben hozott döntéseken keresztül nyilvánul meg, ami új megközelítéseket és előrejelzést igényel; felelősség a szakmai ismeretek és gyakorlatok fejlesztése kapcsán, valamint a munkacsoport stratégiai fejlődésének értékelése; továbbtanulási képesség, amely nagyrészt önálló és független.

- ☐ **Készségfejlesztés személyes fejlődés céljából**
- ☐ **Projektekben, képzésekben való részvétel, vezetőképzés**

Az innovatív oktatás sajátosságai – egyediség, különbség, ***kompetencia***, stílus, fontosság, érték, karizma, integritás.

Az oktatási folyamat megváltoztatásának két fő feladata: a tanár új személyiségének (**branding**) kialakulása és a diák készségfejlesztése a **személyiségi** fejlődés irányában.

Az NKK végrehajtását ugyanakkor maga a jogszabály gátolja, például az alkalmazottak szakmai fejlődéséről szóló ukrán törvényben (4312 sz. 2012/01/12, hatályos 2012/02/05) a fő meghatározások között szerepel a tudás, készség és képességek fogalma, de nem kapnak említést az NKK-ban feltüntetett többi kompetenciák (kommunikáció, autonómia / felelősségvállalás).

Az NKK bevezetésének egyik fő iránya a speciális oktatási módszerek (képzések, gyakorlatok, stb.) alkalmazása.

Fő jellegzetessége, hogy a diákok a kiscsoportokon belül az oktakók készségeit is eljsajátítják;

A csoportalkotási gyakorlat célja a jövőbeni szakmai és közéleti tevékenység modellezése.

Eredménye – kompetencia alapú eljárásra való átállás az oktatásban.

A 2010/2011. tanévtől kezdve a Kuznec-egyetemen a képzések/tréningek szervezése I–II kreditet ér egyenként, és az oktatási folyamat külön részet képezi.

A tréningszervezés megfelel a NKK elvárásainak: a tudás kölcsönös átadása; szakmai és menedzsmenti képességfejlesztés; csoporton

belüli kommunikáció; a csoporton belül a lehető legjobban érvényesül a nemek közötti egyenlőség; **az időbeli korlátozások** figyelembevétele.

A tudományos és kutatási gyakorlat megszervezése az NKK-nak megfelelően:

- a képzések valamennyi formájának integrációja;
- a tudományos kutatás módszereinek és szakmai kompetenciák elsajátítása;
- a tudományos jelentés formájának megismerése;
- önálló kutatási készségek fejlesztése;
- információgyűjtés és -elemzés;
- eredeti ötletek kidolgozása;
- az eredmények önálló elemzése;
- kutatócsoportok részvétele a tudományos és kutatási munkában (kommunikáció).

Konklúziók. A megkötött megállapodás keretében a Kuznec Gazdaságtudományi Egyetem és a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola közötti együttműködés hatékonynak mondható. Az Ukrajnai Oktatási és Tudományos Minisztériumnak a jogszabályok és a felsőoktatási intézmények szervezeti változásai közötti összhang javítása érdekében változásokat kell végeznie. Fel kell hívni a diákok figyelmét az új képesítési követelményekre, melyekre a képzés folyamán tesznek szert. El kell végezni a NKK-rendelkezések európai szabványoknak való megfelelésének megvitatását a magyar és ukrán diákok között.

Felhasznált irodalom

Внукова Н.М. Компетентнісний підхід у забезпеченні якісних освітніх послуг при підготовці студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» / Н.М.Внукова, С.А.Ачкасова // Новий колегіум. – 2009. - №6. – С. 26-32.

Внукова Н.М. Аспекти гуманітарної освіти в Національній рамці кваліфікацій / Н.М.Внукова, В.М.Пивоваров // Гуманітарна політика як фактор сталого громадського розвитку : матеріали круглого столу 10 липня 2012 року. – Х . : Видавництво НУА, 2012. – С. 25-30.

Внукова Н.М. Вплив вимог Національної рамки кваліфікацій на зміни в організації навчального процесу за Законом України «Про вищу освіту» / Н.М.Внукова // Організація діяльності випускової кафедри в умовах інтеграції освіти: Збірник матеріалів Круглого столу, м.Київ, 25 вересня 2014 р..- К.: Інститут вищої освіти НАПН України, 2015.- С.20-21.

Внукова Н.М. Перспективи використання Національної рамки кваліфікацій у новій редакції Закону України «Про вищу освіту»/ Н.М.Внукова // Трансформация социальных функций образования в современном мире : материалы международной научно-практической конференции (г. Харьков, 17-18 февраля 2015 г.). – Х. : Изд-во НУА, 2015. – С. 131-138.

Національна рамка кваліфікацій : затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF.

Національний глосарій 2014 -[Електронний ресурс] / Режим доступу: http://ihed.org.ua/images/biblioteka/glossariy_Visha_osvita_2014_tempus-office.pdf.

Національний класифікатор України: „Класифікатор професій” ДК 003:2010 // Видавництво „Соцінформ”, – К.: 2010.

Перелік галузей знань і спеціальностей -[Електронний ресурс] / Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-п.

Про вищу освіту : Закон України // [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18.

Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти : Постанов Кабінету Міністрів України від 29.04.2015 р. № 266 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua /laws/show/266-2015-%D0%BF/page.

Про затвердження Плану заходів щодо впровадження Національної рамки кваліфікацій: Наказ МОНмолодьспорт, Міністерство соціальної політики № 488 / 225 від 20.04.12 року [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/other/29034/

Про особливості запровадження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 року № 266: Наказ Міністерства освіти і науки України від 06.11.2015 р. №1151 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://old.mon.gov.ua /ru/about-ministry/normative/4636-

Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1678-18

Рашкевич Ю.М. Болонський процес та нова парадигма вищої освіти – file:///D:/Users/Dell/Downloads/BolonskyiProcessNewParadigmHE.pdf.

Розвиток системи забезпечення якості вищої освіти в Україні: інформаційно-аналітичний огляд -[Електронний ресурс] / Режим доступу: http://ihed.org.ua/images/biblioteka/Rozvitok_sisitemi_zabesp_yakosti_VO_UA_2015.pdf.

Розроблення освітніх програм: методичні рекомендації -[Електронний ресурс] / Режим доступу: http://ihed.org.ua/images/biblioteka/rozroblennya_osv_program_2014_tempus-office.pdf.

ESG [Електронний ресурс] / Режим доступу: - http://ihed.org.ua/images/pdf/standards-and-guidelines_for_qa_in_the_ehea_2015.pdf.

ISCED (МСКО) 2011 - [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.uis.unesco.org/education/documents/isced-2011-en.pdf.

ISCED-F (МСКО-Г) 2013 -[Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.uis.unesco.org/Education/Documents/isced-fields-of-education-training-2013.pdf.

TUNING (для ознайомлення зі спеціальними (фаховими) компетентностями та прикладами стандартів - [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.unideusto.org/tuningeu/.

Tuning Educational Structures in Europe: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unideusto.org/tuningeu/what-is-tuning.html

РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ ПОЙДИ-НОСИК Н.Н., БАЧО Р.Й., ЩЕРБАН М.Д. «РЕГІОНАЛЬНИЙ РОЗВИТОК КРЕДИТНОЇ КООПЕРАЦІЇ В УКРАЇНІ»

Орлов Ігор

д.е.н., проф., Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці ІІ, кафедра економіки

Інтеграція України в Європейський економічний простір вимагає структурної перебудови усіх сфер національної економіки. Чільне місце в цьому процесі займають і регіони України. Визначення їх оцінки та місця у даних процесах продиктовані у «Концепції створення системи рейтингової оцінки регіонів, галузей національної економіки, суб'єктів господарювання». Водночас, негативний вплив фінансової кризи призвів до ескалації кризових явищ в економіці регіонів, призвівши до поглиблення асиметричності їх розвитку. Необхідність усунення цих дисбалансів продиктована Розпорядженням КМУ «Про затвердження плану заходів, спрямованих на подолання наслідків світової кризи в регіонах».

В існуючих дослідженнях проблемам регіонального розвитку кредитної кооперації не приділено достатньої уваги. На даний час кредитна кооперація регіонів України розвивається автономно та безсистемно, характеризуючись істотним скороченням кількості охоплених нею та зростанням недовіри до неї з боку споживачів небанківських фінансових послуг, що і зазначено у «Концепції захисту прав споживачів небанківських фінансових послуг в Україні». Особлива увага до цього сегменту регіональної економіки зросла в силу масового неповернення цими небанківськими фінансовими установами вкладів її членів.

Наявність широкого кола завдань державної політики до розвитку продуктивних сил та регіональної економіки, які стосуються як територіального розвитку, так і окремих ринків, зокрема, кредитної кооперації, свідчить про те, що монографія авторів Пойди-Носик Н.Н., Бачо Р.Й. та Щербан М.Д. є актуальною, має практичну спрямованість і може бути використана органами регулювання ринку фінансових послуг та місцевими адміністраціям для прийняття рішень з розвитку кредитної кооперації в регіоні, зокрема з урахуванням його транскордонного положення.

Значущість роботи підвищує поєднання в дослідженні теоретичних та практичних аспектів управління розвитком кредитної кооперації на загальнодержавному та регіональному рівнях. Фокусування даного дослідження саме на розкритті цих питань обумовлює значну наукову та практичну цінність отриманих результатів, а також дозволяє поставити низку нових завдань для подальшого проведення дослідження.

Актуальність обраної теми також обумовлена недостатньою розробкою теоретико-методичних основ та практичного інструментарію розвитку кредитної кооперації на регіональному рівні. Теоретична значимість отриманих результатів дослідження зумовлена новизною розроблених у монографії методичних підходів, можливістю широкого їх застосування як у проведенні подальших досліджень, так і в практичній діяльності. Впровадження викладених у роботі положень та рекомендацій в практику кредитних спілок України, органів державного регулювання ринку фінансових послуг, інститутів саморегулювання, громадських організацій сприятиме розвиткові кредитної кооперації в регіонах України, зокрема Закарпатській області, а на її прикладі інших регіонів.

Монографія складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, додатків та списку використаних джерел. Розділи монографії органічно розкривають особливості розвитку та регулювання кредитної кооперації регіонів України у посткризовий період.

Перший розділ монографії розкриває концептуальні засади кредитної кооперації регіону, розглядає підходи до трактування категорій "кооперація" та "кооператив" вітчизняними та зарубіжними вченими, висвітлює роль кредитних кооперативів у розвитку регіону. Виділено етапи формування чинної системи органів державного регулювання кредитної кооперації, а також досліджено методичні аспекти оцінки розвитку кредитної кооперації у регіоні та запропоновано авторську систему рейтингового оцінювання діяльності кредитних кооперативів у регіонах України.

У другому розділі представлено результати аналізу тенденцій розвитку кредитної кооперації України протягом 2009-2014 років, в тому числі в розрізі регіонів, на основі чого сформовано рейтинг регіонів України за ступенем розвитку кредитної кооперації. Особлива увага фокусується на оцінці фінансово-економічного стану кредитних кооперативів Закарпаття за двома методиками (PEARLS та система показників НАКСУ).

Третій розділ наукової роботи присвячений проблемам впливу державного та інституційного регулювання на розвиток кредитної кооперації. На фоні дослідження місця і ролі кредитних кооперативів у розвитку кредитної системи України доведена важливість для розвитку кредитної кооперації органів інституційного регулювання, які сприяють поліпшенню фінансово-господарської діяльності установ та досягненню останніми кращих фінансово-економічних показників. Чільне місце в розділі відведено порівняльному аналізу державного та інституційного регулювання національної системи кредитної кооперації. З метою визначення рівня участі держави у регулюванні розвитку кредитної кооперації України в монографії запропонований комплекс показників, які дозволяють оцінити активність державного регулювання та ефективність виконання контрольної функції Нацкомфінпослуг.

Четвертий, заключний розділ, розкриває перед читачем роль ті чинники, що

перешкоджають розвитку кредитної кооперації як на державному, так і регіональному рівнях. У цьому розділі представлено результати екстраполяційного прогнозування розвитку кредитної кооперації у Закарпатській області та окреслено необхідні заходи державної та регіональної політики, які повинні бути спрямовані на стимулювання розвитку кредитної кооперації.

Висновки та отримані результати можуть бути використані при подальшому вивченні питань, пов'язаних з розвитком не тільки кредитної кооперації, але й кредитних установ взагалі, зокрема на регіональному рівні, при викладанні навчальних дисциплін з фінансів та кредиту, а також спецкурсів з регіональної економіки, ринку фінансових послуг.

В цілому, монографія Н.Н. Пойди-Носик, Р.Й. Бачо, М.Д. Щербан є завершеним науковим дослідженням, містить розробку теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо вдосконалення теорії та практики регулювання розвитку кредитної кооперації регіону, має наукову новизну і практичне значення, може бути рекомендованою до використання фахівцями і науковцями у галузі фінансів та кредиту, а також викладачами та студентами економічних спеціальностей вищих навчальних закладів.

RECENZIÓ
BACSÓ RÓBERT *AZ UKRAJNAI BANKON KÍVÜLI PÉNZÜGYI SZOLGÁLTATÁSOK PIACAINAK SZABÁLYOZÁSA AZ EURÓPAI INTEGRÁCIÓ TÜKRÉBEN* C. MONOGRÁFIÁJÁRÓL

Lentner Csaba

egyetemi tanár, intézetvezető, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Közpénzügyi és Államháztartási Intézet, Lentner.Csaba@uni-nke.hu

Bacsó Róbert *Az ukrajnai bankon kívüli pénzügyi szolgáltatások piacainak szabályozása az európai integráció tükrében* című könyve egy alapkutatás, melynek eredményei szélesítik az olvasók látáskörét és tudását.

A monografikus tanulmány a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola támogatásával és ajánlásával jelent meg.

Ukrajna a 2014-es forradalom következtében kinyilvánította, hogy az európai integráció útjára lép. Ezzel az állami szabályozás minden téren a nemzetközi normákhoz kell, hogy igazodjon.

A bankon kívüli pénzügyi szolgáltatások, amelyekhez a biztosítási, faktoring, zálogházi, hitelszövetkezeti, valamint magánnyugdíj pénztári szolgáltatásokat soroljuk, az utóbbi években egyre nagyobb népszerűséget élveznek. Ezek volumene 2014-re elérte a közel 110 milliárd hrivnya (3,5 milliárd euró) összeget, mely érték a 2008–2009 gazdasági válság óta a duplájára nőtt.

A bankon kívüli pénzügyi szolgáltatások piaca 5%-át képezi az ukrán pénzpiacnak. Alacsony piaci volumenének oka az ország rossz gazdasági helyzetével, a polgárok fizetőképességének csökkenésével és a jelzálogpiac, valamint a hitelszövetkezetek piaci helyzetének zsugorodásával magyarázható.

A könyvben megjelenik mind az állami, mind az institucionális szabályozás eszköztára is, mely figyelembe veszi a piac szereplőinek igényeit, és ösztönzi őket a felelősségteljes tevékenységre. A pénzügyi szakértők, beleértve a szerzőt is, nagy jövőt jósolnak ennek a fajtaszabályozásnak, amit más néven metaszabályozásként is említenek, mely ötvözi az állami szabályozás és önszabályozás mechanizmusait. Így e gyakorlat, aktív propagálása a 2015–2020-as *„Bankon kívüli pénzügyi szolgáltatások piacának állami szabályozásáról szóló stratégia”* elfogadásához vezetett.

A mű sajátos módón implementálja a pénzügyi piacok szabályozását a nemzetközi

térségbe, valamint átöleli a regionális, nemzeti és nemzetközi szinteket. A szerző különös figyelmet szentel a biztosítóknak és a hitelszövetkezeteknek, melyek szabályozási hatékonyságának elemzésén alapszik a tanulmány.

A könyv a felvetett problematikát 5 fejezetben mutatja be, melyek egymásra épülnek, és jól kiegészítik egymást.

A mű megírásához a szerzőnek alapos tájékozottságra, jártasságra volt szüksége a pénzügytanban, azon belül a pénzügyi szolgáltatásoknak szentelt kutatások szakirodalmában.

Az 1. fejezet az elméleti alapot tárja elénk – meghatározza a bankon kívüli pénzügyi szolgáltatások, valamint azok piacainak és fajtáinak fogalmát, feltárja azokat a tényezőket, melyek hatással vannak e piacok fejlődésére. A szerző, összegezve a kutatásokat, rámutat azokra a problémákra, amelyek e szektort jellemzik és megoldásra várnak. Ide tartoznak, például: az alacsony bizalmi szint a bankon kívüli piac szereplőihez, információs asszimmetria, hivatali visszaélések, gyenge piacfejlődés, a piac alacsony tőkésítése, gyenge fogyasztóvédelem, erőtlen konkurencia, adózási problémák, nem megfelelő állami és intézeti szabályozás stb.

A következő két fejezet kitér a pénzügyi szolgáltatások piacainak szabályozására. A 2. fejezetben történelmi áttekintést kapunk a pénzügyi szolgáltatások szabályozásáról Ukrajna függetlenségének kikiáltásától napjainkig. A szerző a nemzetközi gyakorlat bemutatásával alternatív szabályozási módszereket határoz meg, melyeknek hatékonyságát a 3. fejezetben elemzi és támasztja alá számszerűsített mutatókkal.

A 4. fejezet kitér a regionális szintre. A szerző nagy érdeme a régiók ellátottságának bankon kívüli pénzügyi szolgáltatások szintjét meghatározó módszertan kidolgozása. Ennek eredménye az, hogy konkrét adatokkal alátámasztott statisztikai elemzés állt elő. A könyvben bemutatott pozicionálási mátrix alkalmazható a világ bármelyik országában, régiójában megfelelő információbázis feltételei mellett.

Külön fejezetet szentel a szerző a nemzetközi gyakorlat bemutatására. Feltárja az EU-tagállamokban hatályos szabályozási mechanizmusokat. Bemutatja Magyarország pénzügyi szabályozásának főbb elemeit is, kitérve annak újításaira és hatékonyságára. A fejezetben javaslatok fogalmazódtak meg a bankon kívüli pénzügyi szolgáltatások fogyasztóinak védelmére.

A szerző szerint *„a gazdaság szektorainak szabályozási hatékonyságától függ az ország transzformációjának sebessége az európai standardokhoz”.*

A könyv elsődlegesen pénzügyi szakemberek részére ajánlott, valamint jól hasznosítható a közgazdászképzésben is.

AZ OLMÜTZI ALKOTMÁNY KIHIRDETÉSE AZ UNGVÁRI KERÜLETBEN (1849. NOVEMBER–DECEMBER)*

Molnár Ferenc

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpontjának fiatal kutatója

A bécsi kormányra 1849 őszén a magyarországi államszervezet átszervezésének feladata várt az olmützi alkotmányban megjelölt általános elvek alapján. 1849 novemberére a magyarországi törzsterületeket öt nagy katonai kerületre osztották. Ezek között szerepelt a Kassai Katonai Kerület, amely a Kassai, a Lőcsei és az Ungvári Polgári Kerület felett gyakorolt joghatóságot. Az Ungvári Kerület négy északkelet-magyarországi megyét (Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros) foglalt magába, kiterjedése nagyjából a mai értelemben vett Kárpátalja területét fedte le. Az alábbiakban öt, eddig publikálatlan sajtóközlemény kerül kiadásra, melyek az olmützi alkotmány nagyszőlősi, ungvári, munkácsi és máramarosszigeti nyilvános kihirdetéseiről, illetve a helyi közhangulatról adnak hírt.

Kulcsszavak: *olmützi alkotmány, Kassai Katonai Kerület, Ungvári Polgári Kerület, Északkelet-Magyarország.*

Abstract

Восени 1849 року віденська влада повинна була виконати в Угорщині адміністративну реорганізацію відповідно до вимог Оломоуцької конституції. У листопаді 1849 року територія Угорщини була поділена на п'ять військових округів. Один із них був Кошицький військовий округ, що здійсняв юрисдикцію над Кошицьким, Левочським й Ужгородським цивільними округами. До Ужгородського округу входили комітати північно-східної Угорщини (Унґ, Берег, Угоча та Мараморош), площа регіону поширювалася майже на всю територію сучасної Закарпатської області. У статті подано п'ять раніше неопублікованих прес-релізів, у яких подано інформацію про оголошення Оломоуцької конституції у місті Виноградові, Ужгороді, Мукачеві та Марамарошсігеті, а також про настрої суспільства.

Ключові слова: *Оломоуцька конституція, Кошицький військовий округ, Ужгородський цивільний округ, північно-східна Угорщини.*

1849 elején a harcok még javában folytak Magyarországon, amikor az osztrák kormányzat hozzáfogott az új katonai-polgári közigazgatás létrehozásához. Az új adminisztratív rendszer körvonalait az olmützi alkotmány tartalmazta. A dokumentum a koronatartományok felsorolásában önállóként, azaz Magyarországtól elválasztva tüntette fel Erdélyt a Partiummal, Horvát-Szlavónországot Fiumével és a Tengermellékkel, illetve létre kívánta hozni egy ún. Szerb Vajdaságot.[1]

* Jelen tanulmány elkészítését segítő kutatást a Nemzetközi Visegrádi Alap (International Visegrad Fund) és a Magyar Tudományos Akadémia Domus Szülőföldi Ösztöndíjprogramja támogatta.

[1] 1849. március 4-én, a kápolnai csata hírét véve I. Ferenc József császár (1848–1916) alkotmányt „ajándékozott" népeinek, melyet történetírásunk „oktrojált" (erőszakolt) alkotmányként emleget. A rendi alkotmányosságot érvénytelenítve, az uralkodó abszolutista, egységes, összbirodalmi, polgári jellegű központi igazgatást dolgoztatott ki. A munka a Schwarzenberg-kormány liberális belügyminisztere, Franz Stadion gróf nevéhez fűződik. Deák Ágnes: *„Nemzeti egyenjogúsítás". Kormányzati nemzetiségpolitika Magyarországon 1849–1860.* Budapest, 2000, Osiris Kiadó. 41–44. (Továbbiakban: Deák 2000).; Gergely András: A forradalom és az önvédelmi háború. In Uő. (szerk.): *Magyarország története a 19. században.* Budapest, 2005, Osiris Kiadó. 265–267.

A megmaradt magyarországi területek ideiglenes közigazgatási szervezetét Julius Haynau császári-királyi (továbbiakban: cs. kir.) táborszernagy 1849 októberében–novemberében kiadott rendeletei alapján hozták létre. Ennek kiindulópontját a katonai kerületek felállítása jelentette, melyeket a székhelyükül szolgáló városokról neveztek el.[2] A magyarországi törzsterületet öt katonai kerületre osztották. Ezek között szerepelt a Kassai Katonai Kerület, amely a Kassai, a Lőcsei és az Ungvári Polgári Kerület felett gyakorolt joghatóságot. Az Ungvári Polgári Kerület négy északkelet-magyarországi[3] megyét foglalt magába, Ungot, Bereget, Ugocsát és Máramarost. A megyék élén az ún. „megyefőnökök", más néven megyei elnökök álltak. Ungban Piller Gedeon, Beregben Fejérváry István, Ugocsában Jelenek István, míg Máramarosban Markovics Antal látta el a megyefőnöki feladatokat.[4]

Az Ungvári kerület joghatósága tehát nagyjából a mai értelemben vett Kárpátalja területére terjedt ki. E négy megyét felölelő északkelet-magyarországi közigazgatási egység élén Villecz Ignác cs. kir. főispán[5] állt, aki október 26-i eskütételét követően indult el Ungvárra.[6] Villecz mellett fontos szerepet töltött be a főbiztossági hivatal előadója és irodaigazgatója, Adolf Dobránszky[7] is, akit az osztrákbarát ruszin mozgalom vezetőjeként október 15-én neveztek ki hivatalába. Dobránszky úgy vélte, hogy az Ungvári kerület bázisán véghezviheti a ruszin autonómiára vonatkozó programját. Ez a törekvés csakhamar nyilvánvalóvá vált a ruszin lakosság és a görögkatolikus papság számára is, hiszen az osztrák kormányzat nemzetiségpártoló rendelkezései nyomán ők kezdték el „Orosz"[8] (Ruszin) kerületnek nevezni e közigazgatási egységet. Nem véletlen, hogy

[2] Deák 2000: 103.

[3] Solymosi József szerint Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros területének legkézenfekvőbb elnevezése Északkelet-Magyarország, s egyben rámutat, hogy e négy vármegye az 1848–49-es magyar forradalom és szabadságharc idején több szempontból is egy régiót alkotott. Lásd Solymosi József: *Forradalom és szabadságharc Északkelet-Magyarországon 1848–1849-ben.* H. n., 2013, HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum. 8–9. (Továbbiakban: Solymosi 2013).

[4] *Figyelmező*, 1849. (128. sz.) december 13. 510. Ld. 1. sz. forrásközlemény.; Sashegyi Oszkár: *Az abszolutizmuskori levéltár.* Budapest, 1965, Akadémiai Kiadó. 33, 265–266. (Továbbiakban: Sashegyi 1965).

[5] Villecz hivatali működését így jellemzi Steier Lajos: „A kassai kerülethez tartozó keleti megyékben Villec[z] Ignác volt a császári biztos. Talán valamennyi császári hivatalnok közül a legmaradibb. A felületesség, önállósági hiány, a forgalomban lévő jelszavaknak feltétel nélküli elfogadása, türelmetlenség, kegyetlenség saját nemzete ellen, jellemzik jelentéseit." Steier Lajos: *A tót nemzetiségi kérdés 1848–49-ben.* I. kötet. Budapest, 1937, Magyar Történelmi Társulat. 660–661. (Továbbiakban: Steier 1937). Sashegyi Oszkár viszont kiemeli, hogy „Villecz a nép érdekében kívánt működni; küzdött a túlzott pálinkafogyasztás ellen, népiskolák létesítésére tett javaslatot, gyárak és manufaktúrák alapítását szorgalmazta. Törekvéseihez Bécsből nem kapott komoly támogatást." Sashegyi 1965: 266.

[6] Uo. 265.

[7] Adolf Ivánovics Dobránszky (1817–1901): russzofil politikus és publicista. A Zemplén vármegyei Rudlón született. Édesapja görögkatolikus pap volt. A kassai akadémián filozófiát, Egerben jogot tanult. 1840-ben befejezte a selmecbányai erdészeti akadémiát, ahol bányamérnöki képesítést szerzett. Szakmájában helyezkedett el. Dobránszkyt Csehországban érte az 1848-as változások híre. Ekkora már jó kapcsolatokat épített ki a szlovák és a cseh nemzeti vezetőkkel. Eleinte támogatta az 1848-as forradalmat, de csakhamar szembefordult vele. A galíciai és kárpátaljai ruszin lakosságot egy tartományban szerette volna egyesíteni, ezért Bécs szolgálatába állt. Ausztroszlávnézeteket vallott. Добош, Степан: *Адольф Иванович Добрянский: очерк жизни и деятельности.* Пряшев, 1956, Словацкое издательство художественной литературы. 15–52. (Továbbiakban: Добош 1956).; Данилюк, Дмитро: *Історія Закарпаття в біографіях і портретах (з давніх часів до початку XX ст.).* Ужгород, 1997, „Патент". 156.; Magocsi, Paul Robert – Pop, Ivan (eds.): *Encyclopedia of Rusyn history and culture.* Toronto–Buffalo–London, 2005, University of Toronto Press. 93–94. (Továbbiakban: Magocsi– Pop 2005). Dobránszky ruszin koronatartományra vonatkozó terveit illetően vö. *Майор, Ростислав:* Національна програма А. Добрянського на Слов'янському з'їзді у Празі 1848 р. й прагнення українців об'єднати Закарпаття і Галичину в окремий «Руський коронний край». *Русин*, 2013, № 2. 72–83.

[8] Ebben a korban a magyar népnyelv orosz elnevezéssel illette a ruszin népet és nyelvet, valamint a görögkatolikus vallást. Ezért a korabeli közvélemény a magyarországi ruszinokat gyakran azonosította – helytelenül – a cári birodalom oroszaival. Vö. Sasvári László: *Ruszin hagyományok görög katolikusságunk néprajzában.* Budapest, 1996, Etnikum Kiadó. 14.

az Ungvári kerület megszűntetését és közvetlenül a Kassai Katonai Kerület alá rendelését (1850. március vége) a helyi ruszinság „ungvári katasztrófaként" emlegette.[9]

A cs. kir. hatóságok csak a magyar szabadságharc leverését követően tudták érvényesíteni akaratukat Északkelet-Magyarországon. Annak következtében, hogy az itteni területek védelmére létrehozott Kazinczy-hadosztály 1849. augusztus 6-án elhagyta munkácsi főhadiszállását, s Erdély felé vette az irányt, a régió és Ungvár katonai védelem nélkül maradtak. Az orosz sereg megjelenése pedig napok kérdése volt. Augusztus 8-án a város felé közeledő orosz ágyúk lövéseinek döreje riogatta Ungvár lakosságát.[10] A hónap közepén Szelvan orosz vezérőrnagy e városnál verte szét Ludwik Henryk Rembowski őrnagy különítményét.[11] Augusztus 26-án pedig a Mezőssy Pál őrnagy vezette őrsereg adta át a munkácsi várat a cári seregeknek. Ezzel az északkelet-magyarországi régió egyetlen magyar kézen maradt erődje is kapitulált.[12]

Az új berendezkedés Ung megye életében is alapvető változásokat hozott. Ennek egyik jeleként említhető a megyei tisztviselők gyűlése szeptember 17-én, ahol Piller Gedeon elnökölt. Ezen a gyűlésen felolvasták Szirmay Sándor gróf, kassai kerületi főispán nyelvhasználatot szabályozó levelét, amelyben elrendelte, hogy „minden nyelvbeli kényszerítés valamint Egyházban, úgy iskolában eltávolíttassék, s a nyelvnek egyenjogúsítása gyakorlatilag létesítessék".[13] A nyelvi egyenjogúság alkalmazása visszavezethető a március 4-i olmützi alkotmányba is belefoglalt nemzeti egyenjogúság [Gleichberechtigung] elvére, mely 1848 novemberétől „a hivatalos birodalmi kormányzat legitimációs elveinek egyikeként szerepelt".[14] Számos nemzetiségi vezetőtől és politikai csoporttól eltérően, a ruszindominanciájú Munkácsi és Eperjesi Görögkatolikus Egyházmegye főpapsága, valamint az Adolf Dobránszky által vezetett ruszin világiak köre komoly reményeket tápláltak a birodalmi alkotmányban lefektetett nemzeti és felekezeti egyenjogúság iránt. Ennek oka, hogy míg például a horvát, szerb, román és szlovák mozgalom jóval előrébb járt a nemzetépítés terén, addig a csonka (hiányos) társadalommal rendelkező ruszinok számára ez az alaptörvény nagy előrelépéssel kecsegtetett mind nyelvi, mind pedig nemzetiségi fejlődésük terén.[15]

Az olmützi alkotmányt Magyarországon 1849. március 11-én hirdették ki először, életbe léptetését a „rend" helyreállítása utánra halasztották. Az alaptörvényt **november 1-jén ugyan újra kihirdették Magyarországon, de az ostromállapot miatt ekkor sem léptették életbe. Maga I. Ferenc József császár hatalmának korlátozását látta az olmützi alkotmányban, ezért az uralkodó azt** 1851

[9] Добош 1956: 42, 52.; Žeguc, Ivan: *Die nationalpolitischen Bestrebungen der Karpato-Ruthenen 1848–1914.* Wiesbaden, 1965, Otto Harrassowitz. 47.; Данилак, Міхал: *Галицькі, буковинські, закарпатські українці в революції 1848–1849 років.* Братіслава, 1972, СПВ. 183–184.; Magocsi, Paul Robert (ed.): *The Shaping of a National Identity – Subcarpathian Rus', 1848–1948.* Cambridge – London, 1979, Harvard University Press. 47.; Sashegyi, Oskar: *Ungarns politische Verwaltung in der Ära Bach 1849–1860.* Graz, 1979, Institut für Geschichte der Universität Graz. 32–34.; Pavlenko, Grigorij: Az 1848–49. évi forradalom Kárpátalján. In Nagy Ferenc (szerk.): *Tanulmányok Kárpátalja, Erdély és a Felvidék múltjából.* Nyíregyháza, 1999, Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár. 90.; Magocsi– Pop 2005: 436.; Олашин, *Андрій* Васильович: *Історія Закарпаття. Посібник з краєзнавства.* Мукачево, 2009, Карпатська вежа. 284.

[10] Solymosi 2013: 120.; Molnár Ferenc: *A Munkácsi Egyházmegye 1848–1849-ben. Tanulmányok és kronológia.* Nyíregyháza, 2014, Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola. 43–44. (Továbbiakban: Molnár 2014).

[11] Hermann Róbert (szerk.): *Az 1848–49. évi forradalom és szabadságharc története.* Budapest, 1996, Videopont Kiadó. 398.

[12] A munkácsi vár átadásáról ld. Váradi-Sternberg János: Munkács kapitulációja 1849-ben. *História*, 1982. 1. sz. 14–15.; Solymosi 2013: 108–111.

[13] Perényi József: *A ruszinok történetének vázlata 1800–1918.* Kandidátusi értekezés, kézirat. Budapest, 1954. 144–145.

[14] Deák 2000: 8.

[15] Molnár 2014: 50–53.

augusztusában felfüggesztette, majd ez év december 31-én hatályon kívül helyezte.[16]

Az Ungvári Kerület négy megyéjének történetébe meghatározó eseményként vonult be az olmützi alkotmány nyilvános kihirdetése, amire az adott megye vezetőjének jelenlétében, a megye székhelyén vagy jelentősebb városában rendezett gyűlésen került sor. Az összejövetelt követően a jelenlévők rendszerint a helyi római vagy görögkatolikus templomba vonultak, ahol hálaadó misén vettek részt.

A birodalmi alaptörvényt legkorábban (1849. november 28.) az ugocsai Nagyszőlősön ismerhette meg a megye közönsége, ahol Jelenek István megyei elnök mondott nyitóbeszédet. A rendezvényt megtisztelte jelenlétével Villecz kerületi főispán is. A gyűlést követően a résztvevők a helyi római katolikus templomban foglaltak helyet, ahol az uralkodóért és a békés rendezésért imádkoztak. A *Figyelmező* jelentése szerint ekkor a „nép hangulata igen jó; mert a béke legfőbb óhajtása".[17] Ennek némileg ellentmond a *Magyar Hírlap* levelezőjének későbbi tudósítása, mely a törvényes rendet veszélyeztető önkényes földfoglalásokról adott hírt. A lap szerint a megyefőnök az alkotmány kihirdetésének napján szót emelt e törvénytelen gyakorlat ellen, s kiállt a birtoktulajdon szentsége mellett. Ennek köszönhetően csakhamar abbamaradtak a földfoglalások. December 30-án a megyei tisztikar felesküdött a császárra. A reformátusok pedig nyilatkozatban fogadtak hűséget az uralkodónak.[18]

A kerületi és megyei székhelyül szolgáló Ungváron november 29-én hirdették ki a birodalmi alaptörvényt, „a hatóságok jelenlétében, a cs. k[ir]. katonaság tisztelgése mellett s a megyeház udvarára gyűlt nagy néptömeg előtt". Ezt követően a görögkatolikus székesegyházban tartottak Te deumot (hálaadó mise). A császárért mondott imádságot a cs. kir. tüzérség díszlövésekkel üdvözölte. A nap zárásaként 100 főre terítettek ebedét a megyeháza ünnepélyesen feldíszített nagytermében, ahol Ferenc József arcképét is elhelyezték. A tudósítás szerint az „ünnepély igen ragyogó volt, s a jó kedv élénkíté az egész társaságot."[19]

November végén a Bereg megyei Munkácson is közhírré tették az olmützi alkotmányt, amit a helyiek vegyes érzelmekkel fogadtak: „Megyénkben a birodalmi alkotmány kihirdetése óta csend és béke uralkodik, a lakosság egy része az új alkotmányt a legnagyobb örömzajjal fogadta, míg más része avval nem tud megbarátkozni."[20] A gyűlést Fejérváry István megyei elnök vezette. Az alaptörvényt három nyelven: magyarul, németül és ruszinul is kihirdették. Az istentiszteletet a római katolikus templomban tartották meg. A napot díszebéd zárta, ahol Villecz kerületi főispán is jelen volt.[21]

Máramarosban a birodalmi alkotmány kihirdetését egy másik nyilvános esemény előzte meg. December 2-án Máramaros öt koronavárosa[22] Markovics Antal megyei elnök intézkedése nyomán megünnepelte Ferenc József uralkodásának egyéves évfordulóját. Ennek tiszteletére Máramarosszigeten lakomát és táncmulatságot is rendeztek.[23] Az alkotmányt december 16-án ismerhette meg a város lakossága. A kihirdetést a megyeháza melletti téren végezték ruszin, román és magyar nyelven. Ez alkalommal Anderkó

[16] Csorba László: Az önkényuralom kora (1849–1867). In Gergely András (szerk.): *Magyarország története a 19. században.* Budapest, 2005, Osiris Kiadó. 281. Csizmadia Anna: Hatályba lépett-e az olmützi alkotmány? *Újkor.hu – A velünk élő történelem*, 2016. 01. 08. Interneten: http://ujkor.hu/content/hatalyba-lepett-e-az-olmutzi-alkotmany. [Letöltés ideje: 2016. 03. 16.]

[17] *Figyelmező*, 1849. (128. sz.) december 13. 510. Lásd 1. sz. forrásközlemény.

[18] *Magyar Hírlap* (55. sz.) január 18. 226.

[19] *Magyar Hírlap* 1849. (25. sz.) december 13. 100. Lásd 2. sz. forrásközlemény.

[20] *Magyar Hírlap* (87. sz.) 1850. február 24.

[21] *Magyar Hírlap* (44. sz.) 1850. január 5. 180. Lásd 4. sz. forrásközlemény.

[22] Máramarossziget, Hosszúmező, Técső, Huszt és Visk.

[23] *Magyar Hírlap* (28. sz.) 1849. december 16. 111. Lásd 3. sz. forrásközlemény.

Péter görögkatolikus püspöki helynök[24] örömének adott hangot. Markovics megyei elnök felszólítására a tömeg a görögkatolikus templomba vonult, ahol hálaadó misét celebráltak a császár hosszú és békés uralkodásáért.[25]

Mint láthattuk, a korabeli sajtóközlemények a birodalmi alkotmány nyilvános kihirdetéseiről mint békés és jó hangulatú eseményekről számoltak be. Azonban ne feledjük, hogy elevenen élt még a helyi magyarság és magyar szabadságért harcoló jelentős számú nemzetiségek emlékezetében az október 6-i aradi kivégzések friss élménye, ezért például az osztrák kormány félhivatalos lapjának számító *Magyar Hírlap* nem ad(hat)ott hiteles tudósítást az Ungvári kerületben uralkodó közhangulatról. E szempontból igen tanulságos Villecz kerületi főispán 1849. december 20-i jelentése, melyben azt írta Karl Geringer magyarországi polgári biztosnak, hogy a kerülete területén élő műveltebb nemesek, ügyvédek, illetve általában a honoráciorok[26] nincsenek megelégedve a jelenlegi viszonyokkal, veszélyeztetik a békét, s a legelső alkalommal lázítani fognak. Villecz ugyan elismerte, hogy az Ungvári kerület szlovák, ruszin és román nemzetiségű lakosai boldogok és császárhűek a nemzeti egyenjogúsításnak köszönhetően, viszont a „helyzetre való tekintettel az ostromállapot hosszabb ideig való fenntartását javasolja, valamint azt, hogy a kormány még néhány évig ne hívjon össze országgyűlést. A szenvedélyek ugyanis még túlságosan fel vannak kavarva, az országgyűlés pedig csak növelné az izgatottságot, az egymással szembenálló pártok elkeseredését […] s általában a fennálló viszonyok teljes felforgatását eredményezné."[27]

Az alábbiakban öt, eddig publikálatlan sajtóközlemény kerül kiadásra, melyek az olmützi alkotmány nagyszőlősi, ungvári, munkácsi és máramarosszigeti nyilvános kihirdetéseiről, illetve az északkelet-magyarországi közhangulatról adnak hírt. A tudósításokat eredeti szövegváltozatban, de a jelenlegi helyesírás szabályai szerint közöljük.

Forrásközlemények

1.

Az olmützi alkotmány kihirdetése Nagyszőlősön

Ugocsa: Nagy-Szőllős, nov. 30. Folyó hó 28. tartatott meg az alkotmány kihirdetési ünnepély, – a gyűlést igen jól szerkesztett beszéddel nyitá meg megyei elnök[,] Jelenek István úr. – Szerencsénk volt ez alkalommal kerületi főispánunkhoz[28] is.

Megható volt szeretett alispánunknak [,] a tántoríthat[at]lan buzgalmú, igazságszerető, férfinak[29] a megyei pecsétek átadásakor, a főispánhoz és elnökhöz intézett rövid[,] de

[24] Anderkó Péter: a Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye Máramarosi Helynökségének vikáriusa (helynöke) 1815 és 1869 között. Balogh Mihály ezt írta róla: „Anderkó neve a máramarosi vicáriusok közt nemcsak azért foglal legelőkelőbb helyet, mert ő viselte idáig legtovább 54 évig a vicáriusi hivatalt, hanem azért is, mert alapos tudományos képzettsége, megnyerő egyéni tulajdonságai és a közügyekben való élénk és befolyásos részvétele folytán nemcsak az alája rendelt nép és papság szeretetét és ragaszkodását nyerte meg eddig ismeretlen mértékben, atyját es patriarcháját látván benne a nép és a papság, hanem mindazoknak legjobb mérvű becsülését és tiszteletét is, kik vele akár a nyilvános, akár a magánélet terén érintkeztek." Balogh Mihály: *A máramarosi görög szertartású orosz egyház és vicariatus történelme.* Ungvár, 1909, Unió Könyvnyomda Részvénytársaság. 32.

[25] *Magyar Hírlap* 1850. január 10. 196. Lásd 5 sz. forrásközlemény.

[26] Rendszerint nem nemesi származású, vagyontalan, nagyrészt protestáns vallású magyarok, akik értelmiségi foglalkozást űztek (ügyvédek, orvosok, mérnökök stb.).

[27] Villecz ungvári kerületi főispán Geringer magyarországi biztoshoz írt német nyelvű jelentését közli: Steier Lajos: *A tót nemzetiségi kérdés 1848–49-ben. II. Okmánytár.* Budapest, 1937, Magyar Történelmi Társulat. 663–666. Írásunkban a jelentés Sashegyi Oszkár által készített magyar nyelvű kivonatából idéztünk. Lásd Sashegyi Oszkár: *Munkások és parasztok mozgalmai Magyarországon 1849–1867. Iratok.* Budapest, 1959, Akadémiai Kiadó. 20–21.

[28] Azaz Villecz Ignáchoz.

[29] Ferenczy Ignácról van szó, aki 1848–1849-ben Ugocsa megye alispánjaként tevékenykedett.

erélyes beszéde. – E közkedvességű egyén – ki öt évi terhes hivataloskodása alatt, de főleg a legutóbbi vészterhes üdőkben a kormányzatot úgy vivé, hogy e megye, a számtalan ármánykodások dacára sem dőlhete az örvénybe, – jelenleg csak mint ideiglenes törvényszéki elnök működik – reméljük azonban, hogy őt elveszteni nem fogjuk, hanem főbb hivatalnokaink közt szemlélni szerencsések leszünk.

A gyűlés vége után a rom. kath. egyházba[30] mentünk, ahol szintén igen jól ecsetelt beszéden adá elő a ker.[ületi] plébános a jelen és múlt idők viszonyait.

Az egyházban,[31] valamint a gyűlésben számos tisztviselők, lelkészek s polgárok valának jelen, a teremben a legnagyobb csend és rend uralkodott. – Az új kormányrendszer, s az új hivatalok, igen szép számú hivatalra vágyókat teremtettek, – fájdalom, hogy vannak köztök olyak is, kik a jó érzelműeket, rágalmaikkal elnyomni, magokat pedig gyáva önszépítéssel emelni törekszenek. Azonban feltesszük elnökünk felől azt, hogy most midőn az új hivatalviselőknek erély kell, tántoríthat[at]lan buzgalmat kifejteni, a kétszínű, s alacsony lelkűekkel, a jó érzelműeket elnyomni nem fogja.

Most jelenleg a rendes törvényszéktől különböző törvényszék áll fenn, mint egy öt[–]hat tagból, éber szemmel kísérjük az eredményt, mert a dolog egy kissé csiklandós s az ítélethozatal nagyon kétes, bizony pedig könnyű lenne azt már eldönteni.

A nép hangulata igen jó; mert a béke a legfőbb óhajtása. – Egy ugocsai.

Forrás: *Figyelmező*, 1849. (128. sz.) december 13. 510.

[30] Azaz templomba.
[31] Értsd: templomban.

2.

Az olmützi alkotmány kihirdetése Ungváron

Ungvár, dec. 1. 1849. Múlt hó 29-én itt, mint az ungvári polgári kerület központjában a birodalmi alkotmány, a hatóságok jelenlétében, a cs. k[ir].[32] katonaság tisztelgése mellett s a megyeház udvarára gyűlt nagy néptömeg előtt ünnepélyesen kihirdettetett. Ezután következett az itteni ruthen s püspöki templomban a Te deum,[33] s ő felsége a császár[34] éltéért elmondott imádságra a tüzérség a szokásos üdvözlő lövéseket tevé.

Egy több mint 100 személyre terített ebéddel a megyeház nagy, ünnepélyesen díszített s a császár ő felsége arcképével ékesített teremében végződék a nap. Az ünnepély igen ragyogó volt, s a jó kedv élénkíté az egész társaságot. A különböző osztályok, nemzetiségek és hitfelekezetek viharos éljenzésekben egyesültek, a Bianchi tábornok s Orosz alispán[35] urak által mondott toastok alkalmával ő felségének jólétére, az összes ausztriai monarchiára és a Magyar koronaország jólétére, melyekhez még Mehoffer kerületi előadónak az alkotmány szerencsés életbeléptetésére, a nemzetiségek egyesülésére, a béke visszatérésére s a vitéz cs. k[ir]. hadseregre emelt szózatok csatlakoztak. A jelenlevő vendégek viharos éljenzései az ágyúk dörgését s a katonai zenekar által eljátszott néphymnust túlhangozák.

Ezen az ungvári kerület egész lakosságára nézve felette fontos nap előestéjét Ungvár kivilágítása, s fáklyavivők által kísért, s a katonai zenekar által kivitt takarodók tevék nevezetessé, mire másnap reggel, nov. 29-én ágyúdörgések, zene s harangszó következének.

[32] Császári-királyi. Általánosan elfogadott rövidítése: cs. kir.
[33] Te Deum – hálaadó mise.
[34] I. Ferenc József osztrák császár.
[35] Orosz András Ung megyei alispánról van szó.

Forrás: *Magyar Hírlap* 1849. (25. sz.) december 13. 100.

3.

Ferenc József uralkodása egyéves évfordulójának megünneplése Máramarosszigeten

Már[a]marosból. – Köztiszteletet s szeretetet nyert Markovics Antal, cs. kir. kormánybiztos s megyei elnökünk intézkedése folytán f.[olyó] é.[v] december 2-án ő cs.[ászári] kir.[ályi] ap.[ostoli] felsége, dicső uralkodása kezdetének évnapi emlékére Mármarosnak öt kor.[ona] városaiban az isteni szolgálat megtartatván, lelkesedéssel karolták ezen alkalmat eme városoknak minden vallású lakosai fel, – szeretetüket és hódolatukat törvényes uralkodójok iránt bebizonyítani.

Különösen Szigeten[36] e díszünnep a r[óm]. kath. templomban Szepessy Samu főesperes és plébános által tartott nagy misével nyittatott meg, mely után mind ott, mind pedig a ref. templomban alkalmi, s a hallgatókra mélyen hatott beszédek tartattak. Részt vettek cs. k[ir]. katonaságon kívül egyéb polgári és kincstári hatóságok, s számosan összegyűlt ájtatos nép, kik imát emeltek 1-ső Ferenc József császár s királyunk állandó, szerencsés és áldásdús országlásért az egek urához.

Az ájtatosságot követte báró Geramb János cs. k[ir]. igazgatónál egy fényes lakoma, melynél az általa ő cs. k[ir]. felsége egés[z]ségére emelt poharat szűnni nem akaró éljen kísérte.

Estve ki lőn mind Sziget, mind a többi négy kor.[ona] város díszesen világítva.

A napot bezárta, egy gróf Bombelles Lajos alezredes és katonai parancsnok által adott táncmulatság, melynél a katonai s polgári karnak barátságos egyetértése jótékonyan kitűnt.

Egyébiránt teljes meggyőződésünk az, hogy fáradhatatlan cs. k[ir]. kormánybiztos, s megyei elnökünk bölcs kormánya alatt megyénk minden nyelvű lakosai között a béke, rend és egyetértés máris teljesen helyreállván, legföljebb jövő tavaszig az új megyei rendszer is, a különböző orosz[37] s oláh[38] népfajok egyenjogúságának megfelelőleg behozva, és ekkép[p] az igazi szabadság megállapítva, a közjólét pedig naponkint inkább szilárdítva leend.

Forrás: *Magyar Hírlap* (28. sz.) 1849. december 16. 111.

4.

Az olmützi alkotmány kihirdetése Munkácson

Beregből, dec. 12. Múlt hó végével ünnepély tartatott Munkácson, az új alkotmány alapelvei hirdettettek ki, nagy népgyülekezet jelenlétében, megyei elnök s cs. k[ir]. kormánybiztos n.[agyságos] Fejérváry István úr által, az ünnepélyhez alkalmazott szabatos, s hazánk közelebbi eseményeit híven rajzoló magyar, német és orosz[39] nyelveken tett előterjesztés kíséretében. – Az egybegyűlt nép teljes lelkesedéssel élteté a trónon ülő ifjú császárt, jeléül azon hív ragaszkodásnak, mellyel fenséges személye iránt viseltetik. Ezt követé a kath. egyházban[40] tartatott istenitisztelet, az ünnepély alkalmával díszelgett az itt állomásozó főh[erceg]g Károly ezredbeli katonaság, melynek az idő körülményeihez képest eddigelő, a kötelesség szigorú teljesítése mellett lehető kímélést tanúsított gyöngédségét el nem ismernünk nem lehet. – Berekeszté az ünnepélyt a tisztelt elnök úr által adatott, nyílt

[36] Máramarossziget – Máramaros megye székhelye.

[37] Azaz ruszin. Vö. 8. jegyzet.
[38] Értsd: román.
[39] Értsd: ruszin. Vö. 8. jegyzet.
[40] Értsd: római katolikus templomban.

házigazdai szívességgel fűszerezett ebéd, hol ő felsége, s az uralkodó cs. k[ir]. ház tagjai[41] sokszoros s a kebel mélyéből tisztán fakadó lelkesedéssel éljeneztettek. A vendégkoszorúból is számosan vallák be a tisztelt elnök s szíves házigazda iránti hév ragaszkodásukat – s méltán, azon férfiú irányában, ki első megjelenése perceitől kezdve, szilárd becsületessége, szelídsége, értelmisége, hivatali jártassága, igazságossága által Bereg minden polgárának osztatlan bizalmát s tiszteletét bírja, a kormány benne egy buzgó s állása fontosságát felfogni képes hivatalnokot, Bereg egy méltányos s igazságos főnököt bírnak.

Nem hagyhatjuk legvégül érintetlenül, miszerint e nevezetes nap áldoztával megjelent közöttünk körutazása folytán kerületi főispán m.[éltóságos] Willecz Ignácz úr. E jeles kormányférfiú páratlan szelídsége, ernyedetlen munkássága s bölcs tapintatú kormányzata által kerületében a rendet, nyugalmat s közbátorságot máris helyre állítván, közbizalom által öveztetve, szép s békés jövendőnek vezet bennünket elébe. – Sok ily kormányférfiakat! S hazánk óhajtott békéje mihamar biztosítva leend.

Forrás: *Magyar Hírlap* (44. sz.)
1850. január 5. 180.

5.

Az olmützi alkotmány kihirdetése Máramarosszigeten

Máramarossziget, dec. 31. 1849. Az alkotmány ünnepélyes kihirdetése Szigeten a megyének minden vidékeiről összesereglett lelkészek és elöljárók jelenlétében f.[olyó] é.[v] dec. 16-án ment végbe.

Az itt szállásoló cs. k[ir]. katonaság díszruhában már reggeli nyolc órakor felállíttatván, közben a rom. kath. templomban tartott ‚veni sancte' [-]ra[42] számos nép gyűlt össze.

Ezt követte 8 ½ órakor köztiszteletet nyert Markovics Antal megyei elnökünk, és cs. k[ir]. kormánybiztos elnöklete alatt, az engedményezett alkotmánynak megyeházánáli kihirdetése, és pedig az orosz[43] s oláh[44] népességek kitűnő többsége tekintetéből orosz, azután oláh, végre magyar nyelven.

Mily jótékony hatással bírtak a népre az alkotmányilag biztosított jogok, és mily áldásdús jövendőnek előképeit ébreszték azok mindenkiben föl, tanúsítja az is, hogy Anderko Péter g. k. [görögkatolikus] püspöki helyettes,[45] ő cs. k[ir]. felségének az alkotmány engedményezése által népeivel éreztetett kegyelmét kiemelvén, a nép örömtőli elragadtatásában szűnni nem akaró éljenre fakadt, és a „Namnocho lita" ismeretes népdalt hangoztatá.

Ezután felszólítá tisztelt megyei elnökünk a gyülekezetet, a g. k. [görögkatolikus] templomba menetre, hálát adni a mindenhatónak, kéri egyszersmind, hogy császárunkat a hosszú élettel és békés uralkodással áldja meg. Mely fölhívás éljennel fogadtatván, a gyülekezet a gör. k. [görögkatolikus] templomba ment, hol a hallgatókra mélyen hatott alkalmi beszéd, és hálás isteni szolgálat tartatott.

Estve a város fényes kivilágításban gyönyörködő néptömeget, a szlatinai, és rónaszéki k.[incstári] sóbányászok zenekara vidámítá fel.

Forrás: *Magyar Hírlap*
1850. január 10. 196.

[41] Azaz a Habsburgok.

[42] *Veni Sancte Spiritus* (*Jöjj Szentlélek*…): latin egyházi ének. Használatos a Szentlélek segítségül hívására prédikáció kezdetén, tanév elején, vagy általában minden fontosabb cselekedet kezdetén.

[43] Ruszin.

[44] Román.

[45] Anderkó életrajzát lásd 24. jegyzet.

Felhasznált irodalom

Balogh Mihály (1909): *A máramarosi görög szertartású orosz egyház és vicariatus történelme.* Ungvár.

Csizmadia Anna: Hatályba lépett-e az olmützi alkotmány? *Újkor.hu – A velünk élő történelem,* 2016. 01. 08. Interneten: http://ujkor.hu/content/hatalyba-lepett-e-az-olmutzi-alkotmany. [Letöltés ideje: 2016. 03. 16.]

Csorba László (2005): Az önkényuralom kora (1849–1867). In Gergely András (szerk.): *Magyarország története a 19. században.* Budapest, Osiris Kiadó.

Deák Ágnes (2000): *„Nemzeti egyenjogúsítás". Kormányzati nemzetiségpolitika Magyarországon 1849–1860.* Budapest, Osiris Kiadó.

Gergely András (2005): A forradalom és az önvédelmi háború. In Uő. (szerk.): *Magyarország története a 19. században.* Budapest, Osiris Kiadó. 236–278.

Hermann Róbert (szerk.) (1996): *Az 1848–49. évi forradalom és szabadságharc története.* Budapest, Videopont Kiadó.

Magocsi, Paul Robert (ed.) (1979): *The Shaping of a National Identity – Subcarpathian Rus', 1848–1948.* Cambridge – London, Harvard University Press.

Magocsi, Paul Robert – Pop, Ivan (eds.) (2005): *Encyclopedia of Rusyn history and culture*. Toronto–Buffalo–London, University of Toronto Press.

Molnár Ferenc (2014): *A Munkácsi Egyházmegye 1848–1849-ben. Tanulmányok és kronológia.* Nyíregyháza, Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola.

Pavlenko, Grigorij (1999): Az 1848–49. évi forradalom Kárpátalján. In Nagy Ferenc (szerk.): *Tanulmányok Kárpátalja, Erdély és a Felvidék múltjából.* Nyíregyháza, Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár. 79–95.

Perényi József (1954): *A ruszinok történetének vázlata 1800–1918.* Kandidátusi értekezés, kézirat. Budapest.

Sashegyi Oszkár (1959): *Munkások és parasztok mozgalmai Magyarországon 1849–1867. Iratok.* Budapest, Akadémiai Kiadó.

Sashegyi Oszkár (1965): *Az abszolutizmuskori levéltár.* Budapest, Akadémiai Kiadó.

Sashegyi, Oskar (1979): *Ungarns politische Verwaltung in der Ära Bach 1849–1860.* Graz, Institut für Geschichte der Universität Graz.

Sasvári László (1996): *Ruszin hagyományok görög katolikusságunk néprajzában.* Budapest, Etnikum Kiadó.

Solymosi József (2013): *Forradalom és szabadságharc Északkelet-Magyarországon 1848–1849-ben.* H. n., HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum.

Steier Lajos (1937): *A tót nemzetiségi kérdés 1848–49-ben. I. A kérdés története.* Budapest, Magyar Történelmi Társulat.

Steier Lajos (1937): *A tót nemzetiségi kérdés 1848–49-ben. II. Okmánytár.* Budapest, Magyar Történelmi Társulat.

Váradi-Sternberg János: Munkács kapitulációja 1849-ben. *História*, 1982. 1. sz. 14–15.

Žeguc, Ivan (1965): *Die nationalpolitischen Bestrebungen der Karpato-Ruthenen 1848–1914.* Wiesbaden, Otto Harrassowitz.

Данилак, Міхал (1972): *Галицькі, буковинські, закарпатські українці в революції 1848–1849 років.* Братіслава, СПВ.

Данилюк, Дмитро (1997): *Історія Закарпаття в біографіях і портретах (з давніх часів до початку XX ст.).* Ужгород, „Патент".

Добош, Степан (1956): *Адольф Иванович Добрянский: очерк жизни и деятельности.* Пряшев, Словацкое издательство художественной литературы.

Майор, Ростислав: Національна програма А. Добрянського на Слов'янському з'їзді у Празі 1848 р. й прагнення українців об'єднати Закарпаття і Галичину в окремий «Руський коронний край». *Русин*, 2013, № 2. 72–83.

Олашин, *Андрій* Васильович (2009): *Історія Закарпаття. Посібник з краєзнавства.* Мукачево, Карпатська вежа.

THE ROLE OF THE WORLD HEALTH ORGANIZATION IN THE DEVELOPMENT OF THE INTERNATIONAL LEGAL SYSTEM AND INSTITUTIONAL DEVELOPMENT

Ivett Szombati

Doctoral student, Széchenyi István University, Graduate School of Law and Political Science

The study examines the role of the World Health Organization as an international organisation and one of the specialized agencies of the United Nations, emphasizing the key moments of healthcare development, starting from the Millennium Development Goals (MDGs) to the Sustainable Development Goals (SDGs). The study particularly focuses on the challenge of the present time and draws attention to the "three slowly-evolving catastrophes" which was one of the central topics of the World Health Assembly, held in Geneva in May, 2016.

The author, dr. Ivett Szombati graduated in 2007 from the Faculty of Law at Pázmány Péter Catholic University, then she had been working in Ruttkai – Marczell – Ruttkai Law Office for many years. Currently she is the third-year PhD student of the Faculty of Law at Széchenyi István University, Győr. Its area of research is the development of Healthcare Law, with a particular regard to consumer protection law.

Abstract

A tanulmány az Egészségügyi Világszervezet, mint nemzetközi szervezet és mint az ENSZ egyik szakosított intézményének szerepét vizsgálja, a Millenniumi Fejlesztési Céloktól (MDGs) a Fenntartható Fejlesztési Célokig (SDGs) az egészségügyi fejlődés kulcsfontosságú mozzanatait kiemelve. A tanulmány kiemelten fókuszál a jelenkor kihívásaira, felhívja a figyelmet „a három lassan kibontakozó katasztrófára", amely a 2016 májusában Genfben megrendezésre került Egészségügyi Világ Gyűlésen már a központi témák egyike volt.

A szerző dr. Szombati Ivett 2007-ben végzett a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Állam- és Jogtudományi Karán, majd évekig a Ruttkai – Marczell – Ruttkai Ügyvédi irodában tevékenykedett, jelenleg a győri Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának III. éves phd hallgatója. Kutatási területe az Egészségügyi Jog fejlődése, különös tekintettel a fogyasztóvédelmi jogra.

The specialized agencies of the United Nations

The specialized agencies of the United Nations are international organisations with special power, established by intergovernmental agreements; basically, their work supplements the general political and professional activity of the United Nations in the most important areas, in respect of the tasks specified in Article 1 Paragraph 3 of the Charter of the UN. The general feature of the specialized agencies is that their statutes are incorporated into interstate treaties, they are founded to perform special activities, furthermore, that they are in constant contractual relationship with the Economic and Social Council of the United Nations[1]. It is typical for the specialized agencies that they have international legal personality within the framework

[1] András Blahó – Árpád Prandler: International Organisations and Institutions; Akadémia Publisher House, 2014; p. 204.

determined by their statutes, they perform special activities, under which they can conclude agreements with international organisations, the UN itself and with the Member States. The specialized agencies are the unique formations of the period after World War II, although some of them had worked already before 1945 (e.g. the International Labour Organisation, the ILO), which have become an equal member of the United Nations. Although from a professional aspect, each body carries out its takss independently, as concerns political importance, there are differences between them. The worldwide tasks and work of central character is coordinated by the Economic and Social Council, which coordinates them with the worldwide sectoral activities of the specialized agencies. The agreements concluded by and between the Council and the specialized agencies declare the mutual representation opportunities at the meetings of each other, the exchange of information and publications and the coordination of the statistical, budgetary and technical services. The specialized institutions report to the Council on an annual basis. The budget of the specialized agencies is approved by the General Assembly.

The circumstances of the founding of WHO

The International Health Bureau, as the predecessor of the World Health Organization (WHO) was established in 1908. It mostly collected and shared the relevant information with the state ministries responsible for healthcare. Then, in 1922 the Healthcare Committee and Healthcare Section of the League of Nations was founded in order to prevent diseases, in accordance with Article 23 of the Covenant. However, these bodies were not in full compliance with the Health Bureau, as the United States and some countries did not agreed with them. Thus, the Secretary of the Healthcare Commission, Ludwik Rajchmann and the director of the Healthcare Section initiated a healthcare program with the participation of the dissenting countries (e.g. Germany, USSR, USA). In addition to the provision of information, the Health Section played a connection role between the national health administration: e.g. it provided support to governments in technical assistance and informed the Health Council and the Board about all international public health issues, thus it was regarded as the most successful auxiliary body of the League of Nations.

In 1922, on the Warsaw Conference on Health, plans were made in connection with the control of the spread of contagious diseases, which concerned, amongst others, but not limited to Africa, the Eastern Mediterranean countries and the Far East. Not long after, the Eastern Epidemiological Information Office was established in Singapore, the State Serum Institute was founded in Copenhagen and the National Institute for Medical Research was founded in Longon, thus many vaccines have become standardized worldwide, such as: against diptheria, tetanus and tuberculosis.

After the termination of the League of Nations, the Health Organization was transformed into the World Health Organization. The World Health Organization is still the managing and coordinating body of the UNI in charge of health. The necessity of setting up an international healthcare organisation occurred already at the San Francisco conference that established the United Nations, then the Member States signed the Constitution of the WHO in July, 1946. The Charter entered into force on 7 April, 1948, therefore it became the World Health Day. Who signed an agreement also with the Pan-American Health Organisation, feounded at the beginning of the century and covering the American continent, thus, at the beginning, it has become its regional office. Currently, the number of member states is 194, and the headquarters

are located in Geneva. In Hungary, its statute was enacted, i.e. ratified by Act XII of 1948.

The functional areas of WHO

Since its foundation, the WHO plays a leading role in globel healthcare issues, develops the agenda of healthcare research, establishes healthcare norms and standards, prpovides technical assistance to countries and monitors and evaluates healthcare trends. Its main objective is to ensure the highest possible level of health to all people, and according to its charter, health is the state of complete physical, mental and social welfare and not only the absence of diseases. Its goal is not only to prevent diseases and their spread but also to raise the health standard of people, which aim is defined also by the preamble. Due to the differences between health standards of the various countries, to achieve those objectives, however, is not easy and is a task involving daily challenges.

The program of WHO includes six main areas:

1. Promotion of health development: development of the health of primarily the poor and vulnerable social groups, prevention and treatment of chronic diseases and combating tropical diseases.

2. Improvement of health security: actions against healthcare hazards and risks which originate, for example, from urbanization, environmental pollution, food production and trade or the inappropriate production of antibiotics.

3. Strengthening of healthcare systems: improvement of primarily the access to health care. Target areas: provision of adequately qualified healthcare personnel of sufficient number, sufficient funding, a system suitable for the collection of vital statistics and access to the proper technologies and essential medicaments.

4. Promotion of research, information and evidence-based health policy.

5. Reinforcement of partnerships: with other bodies of the United Nations and other international organisations, donors, the civil society and the private sector.

6. Performance development: the WHO participates in reforms that serve the development of efficiency and effectiveness, both at international level and within the specific countries.[2]

Since the 1950's, the WHO has started to fight more seriously against the special public diseases (e.g. malaria, smallpox, cholera, HIV/AIDS). The global eradication of smallpox is regarded as one of the greatest achievements of the organisation; it was achieved in 1980, after an international vaccination campaign.

From the very beginning, the world organisation has always placed a great emphasis on the support for and coordination of scientific research, such as the support of HIV/AIDS or cancer research, and after a time, it has extended its research work to the identification and examination of the global, accelerated environmental damages, too. The organization's work is characterized by advisory and technical assistance. The WHO supports the national healthcare organisations by the training provided to doctors and medical staff. It tries to support its Member States also by the supply of medical and laboratory equipment. It performs outstanding activities in the field of pharmaceutical industry and pharmaceutical manufacturing, and by performing the contrnol of the effects of drugs, it enables the rapid withdrawal of drug formulations - containing dangerous substances - from the market, while operating an information service, as well.[3]

[2] www.who.org
[3] Herencsár-Schottner-Vasali: Introduction to the world

According to its Charter, it aims to achieve the highest possible level of health for all nations; however, such a goal cannot be achieved by limited means. There are two important reasons for the factg that the work of the International World Organisation is supported by all governments: one of them is that in respect of healthcare, generally it is about threatening factors against which only international action can be taken effectively, and the other one is that in the poor countires, most of the diseases and epidemics could be overcome by approprate medical equipment and the appropriate transfer of healthcare and practical knowledge.

From the Millennium Development Goals (MDGs) to Sustainable Development Goals (SDGs)

On 8 December, 2015 the WHO announced the new comprehensive analysis of the post-2000 global healthcare trends and the survey on the challenges of the next 15 years. The report titled Health in 2015: from MDGs to SDGs identifies the key drivers of healthcare development declared in the Millennium Development Goals (MDGs) of the United Nations, furthermore, it outlines the activities that need to be put to the forefront by the countries and the international community to meet the new Sustainable Development Goals (SDGs) which entered into force on 1 January, 2016. The 17 Sustainable Development Goals (SDGs) are more comprehensive and ambitious than the 8 Millennium Development Goals (MDGs) and cover a program that is relevant to each person of all countries and "does not leave anybody to lag behind". The new program plan requires the management of all three – economic, social and environmental – dimensions of sustainable development in an integrated way.

Almost all Sustainable Development Goals (SDGs) are directly related to health or indirectly serves health. One of the goals (SDG3) expresses exactly that regardless of age, healthy life and prosperity must be ensured to everyone. The 13 objectives are the enhanced version of Millennium Development Goals (MDGs), putting new emphasis on noncommunicable diseases and the implementation of general healthcare. Although a number of global indicators - set out in the health-related Millennium Development Goals - could not be achieved, the overall end result is nevertheless considered to be significant. Over the past 15 years, we could see a greated reduction in developing countries in child and maternal mortality and a progress in the fight against HIV, tuberculosis and malaria. The following can be regarded as the main factors of success: doubling of the global financing of healthcare, establishment of new financing mechanisms and partnerships and the critical responsibility of the civil society in the treatment of diseases (e.g. HIV/AIDS). In every country, the investments in research led to the increased use of new inventions (e.g. the application of antiretroviral therapy in the treatment of HIV, insecticide-treated bed nets to prevent malaria).

The WHO report includes the latest data nd detailed analyses related to the key areas identified in the health-related Sustainable Development Goals (SDGs):

- reproductivity, the health of mothers, newborns and adults;
- infectious diseases, including HIV, tuberculosis, malaria, hepatitis, and the rare tropical diseases;
- noncommunicable diseases (NCDs), and within them: heart disease, cancer and diabetes;

of international institutions and organisations, King Sigismund College; Budapest, 2006; p. 68-69.

- mental health and substance use, including also the harmful use of narcotics and alcohol;
- injuries and violence;
- universal healthcare.

By way of the brief description of 34 different healthcare topics, the report presents the trends, the results achieved so far, the reasons for the success; furthermore, the challenges and strategic priorities in order to improve health in different areas. These brief descriptions concern many areas, ranging from air pollution through hepatitis to injuries suffered during road accidents. In the report, the WHO examines also how the healthcare contributes to the other 16 Sustainable Development Goals (SDGs), which benefits can it derive from them and the WHO deals also with some new issues, such as the impact of technological and environmental changes on global healthcare.

The health-related objectives of Sustainable Development Goals (SDGs) are closely linked to the main priorities of the 2014-2019 work program of WHO. The Member States have already agreed on the major part of objectives on the World Health Assembly. As an example, one could mention the global, voluntary objective for the prevention and control of noncommunicable diseases, about which a decision was brought in 2013 and which is closely related to the 3.4 SDG objective, which envisages the reduction of the number of premature deaths - which can be linked to non-infectious diseases - with one-third, by 2030. The governing bodies of the WHO will play a critical role in the monitoring and review of the performance of the healthcare-related Sustainable Development Goals (SDGs).

With its partner organisations, the WHO works to create cooperation (Health Data Collaborative) in the management of healthcare data, which is aimed at the support of countries in building out better healthcare data systems. The early product of this global cooperation is the so called "WHO Global Reference List of 100 Core Indicators", which was published at the beginning of 2016 and which is already used as a guideline in many countries.[4]

The "three slow-onset catastrophes"

The 69th World Health Assembly was held between 23 and 28 May, 2016 in Geneva, Switzerland. On 23 May, in her opening speech, the Director-General, Dr. Margaret Chan drew attention to three slowly-evolving catastrophes that threaten the recently achieved global healthcare results: she mentioned the threats caused by the climate change, the antimicrobial resistance and the increase of non-communicable diseases. "These are not natural catastrophes. These are catastrophes generated by people that have been created by policies preferring economic benefits to the care about human lives and the well-being of the planet that feeds them." As an example, she pointed out that we continue to use the fossil fuels - supplying the economy with energy - and advertise unhealthy food and soft drinks that their negative impacts have been revealed. [5]

Margaret Chan warned that world slowly achieves the critical point where the slowly-evolving catastrophes become irreversible, and as she said: "From among the health threats, only a few can be still regarded as local." – This applied, for example, to the fact that a food can easily contain ingredients from any part of the world, or that the refugee crisis of the Middle East had a significant

[4] From MDGs to SDGs, WHO launches new report, http://www.who.int/mediacentre/news/releases/2015/mdg-sdg-report/en/
[5] Director-General, http://www.who.int/dg/en/

mpact on Europe, or the outbreak of Ebola which paralyzed the world, together with the unexpected appearance of the Zika virus in South America, after being "dormant" for 6 decades in another continent.

Chan offsets the ominuous presentation of threats by calling onn the Assembly to recognize the latest significant achievements: "Public healthcare is constantly struggling with keeping diseases under control, changin lifestyles and finding enough money to implement these and other tasks..."

Chan referred to the results achieved in the period of the Millennium Development Goals (MDGs), amongst others, to the fact that 19 thousand less children die every day, maternal mortality reduced with 44 percent and 85 percent of those suffering from tuberculosisú are successfully cured. She found additional incentives in the latest results, such as, as the first one in the world, Cuba managed to terminate the transmission of HIV from mother to child and reduce the number of illnesses caused by the Guinea worm, which occurred only twice that year. As another example, she mentioned that over the past two years, Africa was free of major polio cases and the successful transition to a bivalent polio vaccination took place in 155 countries.

Chan talked also about the changes of healthcare assessment: "Today, people consider healthcare otherwise. It is not perceived as the exhauster of resources but an investment, which is a huge achievement."

Later on, Chan talked about the current yellow fever epidemic that has reached the capital of Angola and the Democratic Republic of Congo. She said that this could happen despite the fact that vaccination against yellow fever has existed since 1937. The total preventability of the outbreak of the epidemic draws attention to the deficiencies of the world then it is about fight against infectious diseases. Chan formulated the following serious warning: "What we see today increasingly seems to be a dramatic strengthening of the risk of appearing and reappearing infectious diseases. The world is not prepared to cope with it."[6]

The regional offices of WHO

The Regional Committees of the WHO consist of the experts of specific geographic regions and their task is to facilitate the local-level implementation of the programs developed by the central bodies of the WHO.

The WHO operates 6 regional offices: WHO African Regional Office (headquarters: Brazzaville, Congo), WHO American Regional Office (headquarters: Washington, USA), WHO Eastern Mediterranean Regional Office (headquarters: Cairo, Egypt), WHO Regional Office for Europe (headquarters: Copenhagen, Denmark), WHO South East Asia Regional Office (headquarters: New Delhi, India) and WHO Western Pacific Regional Office (headquarters: Manila, Philippines).

The WHO Regional Office for Europe (WHO/Europe) incorporates 53 countries and covers the giant geographical area from the Atlantic Ocean to the Pacific Ocean. Its staff consists of public health, scientific experts and practitioners who work in the main office, 5 professional centers located in Copenhagen and in the local offices of the 29 Member States.[7] (From 1 February, 2010 the position of the European regional director of WHO is fulfilled by Zsuzsanna Jakab; she started her second five-year mandate in February, 2015.)[8]

[6] Brian W. Simpson: Margaret Chan's 3 Slo-Mo Disasters, 23 May 2016, http://www.globalhealthnow.org/news/margaret-chan-s-3-slo-mo-disasters

[7] WHO Regional Office for Europe, http://www.euro.who.int/en/about-us/organization

[8] Regional Director, http://www.euro.who.int/en/about-us/regional-director

"We work in the European region that incorporates 53 countries, from the western coast of Greenland to the Pacific coast of the Russian Federation, from the Mediterranean Sea to the Baltic Sea. Due to its size, the region is characterized by the incredible diversity of people and their healthcare situation, but the goal of the member states is common, that is: to ensure as good health situation of citizens as possible. It is not easy to achieve this goal and we face a number of challenges. The differences between countries and within the countrires - in respect of income levels, opportunities and the situation in healthcare - are now greater than ever recently. Nowadays, in the region, the biggest challenge for the development of healthcare are meant by - amongst others - the noncommunicable diseases (NCDs), such as the cardiovascular diseases, cancer, obesity and alcohol consumption, furthermore, the natural catastrophes and the health damage caused by environmental degradation. In addition to this, diseases, such as HIV/AIDS and drug-resistant tuberculosis (MDR-TB) have remained an unsolved problem, and all this is further aggravated by the increased probability of wider and faster spread of these diseases, as a result of globalization and climate change. No single or simple intervention will guarantee the management of these challenges. The solution of every healthcare problem requires joint efforts from all government sectors, international organisations, experts, the civil society and individuals."[9]

The 53 European Member States adopted a new policy framework plan titled Health 2020, to support the healthcare and welfare programs of governments and societies. One of the key objectives of the program is the management healthcare inequalities, furthermore, the provision of greater social justice and involvement to vulnerable people.

Health 2020 is a well-applicable and practical frame program of the professional policy that creates an opportunity for the countries to learn together and to share professional knowledge and experience. It recognizes that each country is unique, thus, in order to achieve the common goals, it acts in different ways, uses different interfaces and approaches, but remain united in respect of the objective.

Nowadays, the complex system of global and regional forces means a challenge to people's health and the factors determining it. Despite the fact that nowadays more people have the opportunity to enjoy better health than ever, no country can afford to take advantage of opportunities from innovation, isolated by others and to change or resolve the challenges concerning health and well-being. The future prosperity of the specific countries and the whole region depends on how much we will be willing and able to grast the new opportunities which facilitate the health and well-being of the current and future generations.

According to the above, the main priority areas of Health 2020 are the following:

- Priority no. 1: Investment in health with lifelong approach and the support for people in achieving this;
- Priority no. 2: Solving Europe's greatest healthcare challenges (non-infectuous and infectious diseases);
- Priority no. 3: People-centered healthcare systems, public healthcare capacities and preparedness for emergencies, strenghtening of their monitoring and management;

[9] Zsuzsanna Jakab, WHO Regional Director for Europe: WHO/Europe: Working for a healthier future, In: The World Health Organization in the European Region, http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0020/215660/The-World-Health-Organization-in-the-European-Region-Eng.pdf?ua=1

- Priority no. 4: Creation of resistant communities and supportive environments.[10]

The Europe 2020 program of the European Commission and the Health 2020

Europe 2020 – For a healthies European Union

The support for good health is a dominant element of the 10-year economic growth strategy of the EU, the so called Europe 2020. To put it more precisely, health policy is important from the aspect of objectives formulated for the intelligent and inclusive growth of Europe 2020, as:

- the provision of a longer healthy and active life has a positive impact on productivity and competitiveness;
- innovation can help to make the healthcare sector more sustainable and in finding new treatments to the various healthcare situations;
- the healthcare sector plays an important role in the development of professional skills and the generation of new jobs, as in the EU, healthcare employs one out of every 10 most qualified workers;
- in the next 20 years - according to estimates - the number of people aged 65 and above will increase with 45%, therefore the funding of increasing healthcare expenses and the provision of a dignified and independent life to the aging society become placed into the centre of political debates.

From among the seven main initiatives of EU 2020, the following four ones are the most relevant in terms of public health:

- Innovative Union
- The Digital Agenda for Europe
- The agenda for new skills and jobs
- European platform against poverty and social exclusion[11]

[10] WHO (2013): Health 2020: A European policy framework and strategy for the 21st century, pp. 1-22., http://beslenme.gov.tr/content/files/yayinlar/dis_yayinlar/health_2020.pdf

[11] European Commission: Europe 2020 – for a healthier EU, http://ec.europa.eu/health/europe_2020_en.htm

Literature used

About WHO, http://www.who.int/about/what-we-do/en/

András Blahó - Árpád Prandler (2011): International Organisations and Institutions; Aula Publisher House, Budapest

Brian W. Simpson (2016): Margaret Chan's 3 Slo-Mo Disasters, 23 May 2016, http://www.globalhealthnow.org/news/margaret-chan-s-3-slo-mo-disasters

János Bruhács (2001): International Law III – International organisations – Dialoge Campus Publisher House, Budapest-Pécs

Director-General, http://www.who.int/dg/en/

European Commission: Europe 2020 – for a healthier EU, http://ec.europa.eu/health/europe_2020_en.htm

Executive Board, http://www.who.int/mediacentre/events/governance/eb/en/

From MDGs to SDGs, WHO launches new report, http://www.who.int/mediacentre/news/releases/2015/mdg-sdg-report/en/

Lajos Herencsár (2006): Introduction to the world of international institutions and organisations, King Sigismund College; Budapest

History of WHO, http://www.who.int/about/history/en/

Zoltán Horváth – Gábor Tar (2006): Encyclopaedia of international organisations; HVG-ORAC Journal and Book Publisher Ltd., Budapest

Regional Director, http://www.euro.who.int/en/about-us/regional-director

Scruton Roger (2000): Who, what and why? – Supranational governance, legitimacy and the World Health Organization – Századvég Publisher House, Budapest

WHO (2013): Health 2020: A European policy framework and strategy for the 21st century, pp. 1-22., http://beslenme.gov.tr/content/files/yayinlar/dis_yayinlar/health_2020.df

WHO member Countries, http://www.who.int/countries/en/

WHO Regional Office for Europe, http://www.euro.who.int/en/about-us/organization

World Health Assembly, http://www.who.int/mediacentre/events/governance/wha/en/

Zsuzsanna Jakab appointed WHO Regional Director for Europe for second term, http://www.firstwordpharma.com/node/1260349#axzz4BAZKub65

Zsuzsanna Jakab WHO Regional Director for Europe: WHO/Europe: Working for a healthier future, In: The World Health Organization in the European Region, http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0020/215660/The-World-Health-Organization-in-the-European-Region-Eng.pdf?ua=1

МИНУЛЕ, СЬОГОДЕННЯ ТА МАЙБУТНЄ ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ НА ЗАКАРПАТТІ

Ендре Дєрдь Бартфоі, Еники Шаш

Аспірант PhD, докторантура географічних наук факультету природничих наук Пейчського наукового університету, Bartfai.Endre@uni-bge.hu,

Аспірант PhD, докторантура географічних наук факультету природничих наук Пейчського наукового університету, seni@kmf.uz.ua

A történelmi Magyarország fürdői világszerte nagy elismertségnek örvendtek a XIX. század vége óta. Budapest mellett vidéken, a Felvidéken, Kárpátalján és Erdélyben is számos városban működtek gyógyfürdők, melyek jelentős része a trianoni szerződés után elszakadt az anyaországtól. A II. világháború előtt a Felvidék és Kárpátalja „hazatért", és bekapcsolódott a turizmusba. A tanulmány az 1930-as évek végén mutatja be Kárpátalja elismert fürdővárosait, gyógyfürdőit, az ezekhez kapcsolódó szálláshelyi szolgáltatásokat, létesítményeket. Áttekinti a gyógyvizek összetételét, a különböző betegségek gyógyításában kínált lehetőségeit. Vizsgálja annak okait, hogy miért nem fejlődtek az ezt megelőző közel két évtizedben, milyen fejlesztéseket kezdeményeztek a magyar hatóságok a hazai turizmusba való bevonásuk érdekében.

Kulcsszavak: *Kárpátalja, gyógyfürdők, források, szálláshelyek, gyógyvizek, gyógyvizek összetétele*

Abstract

Since the end of the XIX. century, the baths of the historical Hungary have been appreciated worldwide. Besides Budapest, spas operated in many towns in the Highland (Felvidék), the Transcarpathian (Kárpátalja) region and in Transylvania (Erdély). Most of these were torn away from Hungary after the Trianon Treaty. Before the World War II, the Highland and the Transcarpathian region returned „home", and joined the domestic tourism of Hungary. This study presents the known and recognized bath towns and spas of the Transcarpathian region and the related lodging facilities and services. It reviews the composition of the healing waters and their potential in curing different diseases. The study analyses the causes of why these facilities and services have not been developed in the last two decades, and what developments were suggested by the Hungarian authorities in order involve them in the domestic tourism.

Keywords: *The Transcarpathian region, spas, springs, lodging facilities, healing waters, composition of healing waters*

Вступ

Природа щедро обдарувала Угорщину лікувальними водами, які уже протягом століть допомагають в одужанні та оздоровленні як місцевих мешканців, так і приїжджих. Історія вітчизняних купалень сягає ще римських часів, пам'ятки з того часу і досі можна побачити в багатьох місцях сучасного Будапешта. В епоху Середньовіччя за правління короля Матяша поруч джерела, що витікало біля підніжжя гори Геллерт, уже діяла королівська купальня, а в части турецького панування була збудована ціла низка купалень, деякі з них приймають відвідувачів по сьогодні. У XVIII та XIX ст. використовували води, що пробивалися на поверхню природним шляхом, а наприкінці XX ст. цілющі мінеральні води піднімали нагору штучним бурінням свердловин.

На території історичної Угорщини – в Північній Угорщині[1] (на угорській мові Фелвідейк), в Закарпатті (на угорській мові Карпатоля), в Трансільванії[2] (на угорській мові

[1] Територія сьогодні розташована у Південній частині Словаччини.

[2] Територія сьогодні розташована в Румунії.

Ердель), в Південній Угорщині[3] (на угорській мові Делвідейк), у багатьох містах та курортах діяли відомі та визнані лікувальні заклади-купальні. Внаслідок Тріанонського (Версальського) договору значна їх частина опинилася за межами Угорщини, але після міжнародних політичних подій другої половини 1930-х років – у результаті Першого Віденського арбітражу – частину Північної Угорщини, Закарпаття та Трансільванії було «повернуто». Курортні об'єкти, що знаходилися на цих територіях, разом із побудованими на їх базі готелями повторно були включені до туристичної галузі Угорщини.

Мета нашого дослідження – дати загальну характеристику відомих на Закарпатті міст-курортів, де діяли лікувальні купальні, пов'язаних із ними готельно-туристичних закладів наприкінці 1930-х років. Також у публікації простежено склад мінеральних вод, можливості лікування з їх допомогою різноманітних хвороб. Ми спробували з'ясувати, чому ці об'єкти не розвивалися у попередні два десятиліття, які реформи ініціювала угорська влада для їх залучення у вітчизняну туристичну галузь.

Методичну основу нашого дослідження становило насамперед опрацювання різноманітних тогочасних публікацій. Базові дані ми почерпнули з двох праць, виданих 1939 року: додаток II про *Закарпаття* «*Книги подорожуючого*», а також праця Ференца Попа «*Лікувальні джерела та лікувальні купальні на повернутих Північної Угорщини та Закарпатті*», що побачила світ у третьому номері «*Геологічного вісника*». Крім цього, були проаналізовані праці, присвячені історії туризму на Закарпатті, тогочасні газети та архівні дані, а також відомості, зібрані на місцях.

Також нашим завданням є подати нові дані та інформацію, дати загальну картину про купальні Закарпаття, можливості їх використання з метою оздоровлення, та про пов'язані з ними об'єкти і послуги готельної інфраструктури.

Цільова територія: Закарпаття

Короткий географічний опис Закарпаття

Гірський регіон, що з півночі межує з Угорським басейном, разом із басейнами між горами називаємо Північною Угорщиною. Північно-східна Угорщина[4] простяглася від перевалу Зборовський до перевалу Боршавського. «Цю північно-східну Угорщину неправильно називають ще і Підкарпаттям, але це не підніжжя Карпат, а самі Карпати і тут проживають як секеї[5], так і словаки, тому ця назва неправильна», – відзначав Єнев Чолнокі у своїй лекції про географію туризму в Угорщині. Однак попри це територія так і зберегла свою назву. Північно-східна Угорщина має однорідну структуру, складається з північно-східних Карпат та вулканічного пасма, що простягаються перед ними. Для Карпат тут характерні пісковики, вапнякові утворення зустрічаються тільки в окремих місцях. Кристалічний хребет гірського масиву проявляється тільки між долиною Тиси та долиною потоку Середня, в районі Рахова та Великого Бичкова. Дві його найвищі вершини – Піп Іван (1940 м) та Тороята (1939 м). Подібно до цих територій, у зоні пісковиків, переважає характер давнього кряжу. Пісковики стали повністю еродованими, потім однією масою піднялися доволі плоскими вершинами. Одноманітність масиву порушують тільки долини рік.

Уздовж усього підніжжя північно-східних Карпат простягається Вигорлат-Гутинський

[3] Територія сьогодні розташована в Сербії та Хорватії.

[4] Східна частина території Північної Угорщини та Закарпаття.

[5] Угорськомовна етнічна група.

вулканічний хребет. Річки, що беруть початок з Карпатського вододілу, через ворота вулканічного пасма стікають до Альфельда[6]. Сам вулканічний хребет складається з молодих андезитових, трахітових та ріолітових вулканів. Перша група хребтів простяглася розлогою дугою між долиною Лаборця й Ужа з горою Вигорлат висотою 1074 м, друга – між Ужем та Латорицею з вершинами Маковиця та Синяк (1014 м), третя – між Латорицею та Боржавою з горою Бужора (1085 м), четверта – Виноградівські гори (878 м), що простяглися між Боржавою та Тисою, п'ята – гори Оаш і Кевгат між ріками Тиса, Самош та потоком Маро, що впадає в Ізу. Шосту групу вулканічного хребта становить масив з горою Гутин (1447 м), яка є найвищою в хребті.

Між вулканічним хребтом та пісковиками тягнеться поздовжня западина, яка становить природну перешкоду для потоків, що стікають з гір-пісковиків, об'єднуються тут у більші і течуть далі. Так, наприклад, через ужгородські ворота тече Уж (Унг), об'єднавшись з притоками Люта та Тур'я. Багато приток має Латориця (Латорца), Боржава (Боржа), а найбільше Тиса. Поздовжня долина тут найширша, цю частину називають Мараморoським басейном, межі якого становлять Іза та Тиса. Сюди впадають Верхня Тиса разом з притоками Вішеу (Вішо), Кісва (Касо), Шопурка (Дьертянош), Тересва (Тороц), Теребля (Талабор) і Ріка (Нодяг).

Лінія вододілу широка, простягається вздовж плоских гір, потоки тут ще не прорізали глибоких долин, внаслідок чого перевали тільки трохи нижчі від навколишніх гірських вершин, ними легко проїжджати. Найвідоміші з перевалів: Зборовський (559 м), Бескидський (584 м), Ужоцький (889 м), Середньо-Верецький (841 м), Яблуницький (Татарський) (931 м) і високий перевал Боршавський (1418 м).

Високі вершини масиву вишикувалися вздовж старого кордону. На північний захід від Ужоцького перевалу гора Галич (1335 м); на захід від Середньо-Верецького перевалу Пікуй (1407 м), а на схід від перевалу – гора Чорна Ріпа (1289 м). Продовжують умовний ряд Попадя (1742 м) біля витоків ріки Теребля, на південь – Говерла (2058 м), на захід від неї Петрос (2022 м), а далі на південь – Піп Іван (2026 м).

Найбільш правильні назви гірських масивів пісковиків такі: від перевалу Зборовський до перевалу Лупківський — Лісові Карпати, від перевалу Лупківський до Середньо-Верецького перевалу перевалу — Східні Бескиди, від Середньо-Верецького перевалу до перевалу Боршавський — Мараморoські гори, а гори в районі Нижніх Воріт — Верховина. Між масивом пісковиків та вулканічним хребтом зустрічається кілька вапняних скель (стрімчаків), з яких найбільш значна скеля Гомоннай. В Мараморoському басейні в пісковиках та глині епохи міоцену знаходяться великі поклади солі, яку добувають в Солотвині, Ронасейку та Окна-Шуґатаґу (Cholonky 1929).

Історичний опис цільової території

До 1918 року Закарпаття було частиною історичної Угорщини. Адміністративно територія поділялася на 4 комітати: Березький, Мараморoський, Угочанський та Ужанський.

Березький комітат був одним із комітатів в давньому Затисянському окрузі, на правому березі Тиси. Його площа складала 3 783 км^2. На півночі комітат межував з Галичиною, на сході – з Мараморoським та Угочанським комітатами, на півдні –

[6] Географічний регіон в Угорщині, буквально перекладається як низовина, низовинна земля.

з Сотмарським комітатом, на заході – з Саболчським та Ужанським комітатами. Населення цієї адміністративної одиниці в 1910 році становило 235.000 осіб.

Мараморoський комітат був найбільшим за площею – 9716 км^2 – територіально-адміністративним утворенням у державі, межував з Галичиною, Буковиною, Березьким, Сотмарським, Солнок-Добокським, Бестерце-Насодським комітатами. Кількість населення становила у 1910 році приблизно 360.000 осіб.

Угочанський комітет з площею в 1213 км^2 був найменшим у державі. Межував з Березьким, Мараморoським та Сотмарським комітатами, а чисельність населення сягала приблизно 92.000 осіб.

Площа Ужанського комітату становила 3230 км^2, населення – 162.000 осіб (у 1910 році), сусідами цієї територіально-адміністративної одиниці були Галичина, Березький, Саболчський та Земпленський комітати (Németh 2000).

По суті самостійна політична історія Закарпаття розпочалася з кінця 1918 року і практично реалізувалася на весну 1919 р. Таким чином, історію Закарпаття у період між двома світовими війнами можемо поділити на чотири етапи: *1) 21 березня – 5 травня 1919 р., період Угорської Радянської Республіки; 2) як частина Чехословаччини: 6 травня 1919 р. – 2 листопада 1938 р., до Першого Віденського арбітражу; 3) 2 листопада 1938 р. – 15 березня 1939 р.*, коли південну частину Закарпаття, де переважно проживало угорське населення (з містами Ужгород, Мукачево, Берегово) внаслідок рішень Першого Віденського арбітражу було повернуто Угорщині, а решта території – де більшість становили русини (українці) – і надалі залишалася в складі Чехословаччини під назвою Підкарпатська Русь як автономна територіально-адміністративна одиниця. У грудні 1938 року тут була проголошена спочатку автономія, а згодом незалежна держава Карпатська Україна зі столицею в Хусті. *4) 15 березня 1939 р.* частини угорської армії почали брати під контроль усе Закарпаття. Територія до кінця жовтня 1944 року знову ввійшла до складу Угорщини (Botlik – Dupka 1991).

2 листопада 1938 року відповідно до рішень Першого Віденського арбітражу південно-західні території Підкарпатської Русі площею 1523 км^2, зокрема й Ужгород з Мукачевом, були повернуті Угорщині. Українська автономія залишилася з територією в 11 094 км^2. Крім цього, згідно з Віденським арбітражем вона втратила й свою колишню столицю (Ужгород), тому з 3-го листопада новим адміністративним центром Підкарпатської Русі став Хуст.

15 березня 1939 року в другій половині дня в Хусті було проголошено створення незалежної держави Карпатської України, президентом якої став Августин Волошин.

16 березня 1939 року угорські військові частини вступили на територію Карпатської України, таким чином вже через кілька днів весь край був повернутий під владу Угорщини. На повернутих територіях були введено тимчасову адміністрацію як підрозділи Ужанського, Березького та Мараморoського комітатів.

З 22 червня 1939 року на території краю було створено Регентський комісаріат Підкарпатської території. Це адміністративне утворення діяло п'ять з половиною років до моменту наступу радянських військ на захід (після поворотних моментів Другої світової війни у 1943 році – у лютому перемога в Сталінградській битві, у липні – перемога в Курській битві) (A II. világháború krónikája 1999).

15 жовтня 1944 року угорська влада видала наказ про евакуацію Ужгорода, з цього моменту угорське державне управління в Закарпатті припинилося (Vehes et al. 2011).

Мінеральні джерела Закарпаття, їх оздоровчі властивості та збудовані на їх основі купальні наприкінці 1930-х років

Лікувальні джерела Закарпаття угорські геологи вивчали, починаючи з кінця XIX ст. Їх геологічне розташування досліджували Тівадар Пошевітц, Ференц Шафарзик, Аладар Вендл, аналіз води проводили зокрема Янош Молнар та Кароль Тан.

Якщо брати за природним походженням, то на Закарпатті зустрічаються мінеральні води, пов'язані з вулканічними процесами (Собранц[7], Дереновка, Синяк, Свалява, Лумшори, Ужок, Липово, Поляна, Занька, Кобилецька Поляна), наявні лікувальні джерела, пов'язані з осадовими породами (Солотвино, Данилове), а також зустрічаються види мінеральних вод, перехідні між двома попередніми видами (Собранц, Вишкове) (див. рис.1).

У результаті післявулканічної діяльності на території Закарпаття з'явилося багато лікувальних джерел з дуже різноманітним складом води. З мінеральних лікувальних джерел розвідано 44, однак, за оцінками експертів, їх кількість сягає 200. Серед них маємо вуглекислі слабогазовані, лужні бікарбонатні джерела; вуглекислі сильногазовані лужні кислі джерела, які містять різноманітні розчинені солі: гідрокарбонат, натрій і кальцій; а також джерела з багатим вмістом заліза. При співставленні температури джерельних вод спостерігаємо, що багатші на вуглекислий газ води мають меншу на 2-3°C температуру, ніж інші, що ймовірно пов'язане з охолоджуючим ефектом вуглекислого газу.

У водах закарпатських мінеральних джерел у великій кількості зустрічається залізо, що можна пояснити покладами залізної руди, яка виходить на поверхню на південно-східних схилах Вигорлат-Гутинського хребта (Довге, Білки). Гідрокарбонатний натрієвий вміст походить з еруптивних порід, що складаються з

Рисунок 1. ***Лікувальні купальні та мінеральні джерела Закарпаття***
Джерело: Papp 1939, власне редагування

[7] У наш час не належить до території Закарпаття

підземних мінералів з вмістом натрію – польових шпатів та слюд. Звідси ж походить і вуглекислий газ, а хлорид натрію та калію вимився з соляних шарів. Внаслідок сильного еруптивного ефекту андезиту Вигорлату в довколишніх водах міститься високий вміст вуглекислоти та сірководню.

Лікувальні води Закарпаття мають широкі можливості використання у медицині. Собранцські джерела (біля Ужгорода) допомагають у лікуванні шкірних захворювань, артриту, подагри, ревматизму, а лікувальні води Дереновки, Лумшорів, Липова, Поляни, Заньки, Кобилецької Поляни, Вишкова, Квасів зарекомендували себе в лікуванні хвороб дихальних шляхів, порушення кровообігу, нервових захворювань, проблем із серцем та шлунком, анемії, виснаження. Джерела Солотвина мають відмінний ефект у лікуванні жіночих хвороб та анемії (Papp 1939).

На базі лікувальних вод у цих населених пунктах будувалися оздоровчі купальні та лікувальні заклади з доволі примітивними умовами обслуговування та проживання. У ході їх будівництва використовувалися місцеві підручні будівельні матеріали.

Таблиця 1. ***Класифікація оздоровчих купалень Закарпаття на основі типу купальні та характеру джерела***

Територія/нас.пункт	Купальня	Характер джерела
У долині Латориці між Мукачевим та Волівцем та у долинах, що туди впадають		Вуглекислі лужні та вуглекислі бікарбонатні мінеральні джерела
Занька	купальня	вуглекислі, сірчані, залізні
Свалява	Джерело «Маргіт і Ержебет»	
Липово	купальня	
Поляна	купальня	гідрокарбонат натрію, вугільна кислота, хлорид натрію та калію
Околиці Ужгорода		Джерела післявулканічного походження
Дереновка	Купальня «Дереновка»	Температура води в джерелі 15 °C
Собранц	Купальня «Собранц»	Група джерел перехідного типу: багато вуглекислоти та сірководню, а також кухонної солі вмістом 6,5 г/л
На південному боці масиву Рівна		
Лумшори		
Ужок		Вуглекислі джерела з вмістом заліза
Долина Великого Верху		Вуглекислі мінеральні джерела з вмістом заліза
Вучкове		
Репинне		
Голятин		
Міжгір'я		Навколо витоку джерел утворився пористий вапняковий туф

Територія/нас.пункт	Купальня	Характер джерела
Долина Талабора		Територія багата на мінеральні джерела
Драгове		
Крашовец		
Долина Тересви		Значне різноманіття мінеральних джерел з вмістом заліза
Усть-Чорна		
Комсомольськ		
Руська Мокра		
Кобилецька Поляна	купальня	6 вуглекислих мінеральних джерел з вмістом заліза
Верхня частина Тиси		післявулканічний ефект: багато вуглекислоти та сірководню
Рахів		2 джерела, багаті на вуглекислоти, з вмістом заліза та лугів
Кваси		4 джерела, багаті на вуглекислоти, з вмістом заліза та лугів
Вишкове		джерело перехідного типу: багато вуглекислоти та значний вміст кухонної солі
Солотвино	Купальня «Лайош»	джерела з чистою кухонною сіллю

Джерело: Papp 1939, власне редагування

Готельні місця на Закарпатті

Розміщення туристів, що приїжджали на Закарпаття з метою оздоровитися або відпочити, на повернутих територіях стало справжнім викликом. Загальнодержавна туристична спілка Угорщини (ЗТСУ) у першому номері (за 1940 рік) Статистичного вісника підводить підсумки туристичного обігу за 1939 рік – першого туристичного сезону після приєднання територій до Угорщини. Згідно з даними вісника за сезон (з травня по вересень) у 12 населених пунктах Ужанського комітату зупинялося 1508 відпочиваючих, у 13 населених пунктах Березького та Угочанського комітатів – 3744 відпочиваючі, а в 14 населених пунктах Мараморoського комітату – 8132 відпочиваючі. Ці люди проживали в організованих у цих населених пунктах готельних закладах, серед них найбільше виділяються Рахів з 4000 туристів та Поляна з 1600 туристів. Ці два міста прийняли 42% від загальної кількості відпочиваючих – 13 384 осіб. Таблиця 2 наводить цікаві дані, які засвідчують зацікавлення населення Угорщини повернутими територіями (Mozolovszky 1940).

Таблиця 2. ***Підсумки туристичного сезону за 1939 рік (статистика ЗТСУ)***

Комітат	Залучені		Відпочиваючі у травні-вересні у залучених населених пунктах та куріях (дворянських маєтках)	
	Населені пункти	курії (дворянські маєтки)		
	кількість		загальна кількість	Витрачені ними суми в пенге[8]
Абауй-Торна	14	71	1 617	150 420
Бороньо	7	–	620	40 350
Барш і Гонт	11	9	2 743	234 570
Березький і Угочанський разом	13	–	3 744	302 426
Бейкейш	2	–	1 515	141 780
Бігар	2	–	358	19 820
Боршод	18	147	6 219	625 150

Джерело: Mozolovszky 1940, власне редагування.

[8] Грошова одиниця Угорщини того часу.

Комітат	Залучені		Відпочиваючі у травні-вересні у залучених населених пунктах та куріях (дворянських маєтках)	
	Населені пункти	курії (дворянські маєтки)	загальна кількість	Витрачені ними суми в пенге[8]
	кількість			
Чонград	2	–	60	4 576
Естергом	2	–	570	53 220
Фейер	9	33	7 264	680 690
Гьомор і Кішгонт	12	–	1 548	110 800
Дєр-Мошон	2	–	585	39 690
Гевеш	13	139	3 399	297 150
Комаром	6	–	1 187	111 010
Мараморoський	14	–	8 132	761 100
Ноград	14	134	2 014	175 600
Пешт-Піліш-Шолт-Кішкун	27	123	13 947	1 828 050
Шомодь	2	–	3 456	220 780
Шопрон	5	35	193	11 470
Саболч	6	–	685	44 840
Сотмар	5	–	507	35 060
Яс-Нодькун-Солнок	5	–	435	27 430
Толна	6	36	1 164	73 060
Ужанський	12	–	1 508	121 300
Ваш	15	67	2 696	133 902
Веспрейм	12	92	1 823	126 270
Зала	5	–	309	19 760
Земплейн	10	45	740	65 617
Всього	**252**	**931**	**69 038**	**6 455 891**

Джерело: Mozolovszky 1940, власне редагування.

У зв'язку з вище наведеними даними правомірно постає питання, готельні місця якого типу і якості чекають на туристів у Закарпатті, які існують пропозиції, з чого типу зможуть вибрати вітчизняні та закордонні відпочиваючі, що сюди прибувають.

На підставі «Книги подорожуючого» на Закарпатті можна виділити шість типів готельних місць: готель, мотель, турбаза, гірський туристичний притулок, санаторій, приватна садиба (Таблиця 3). Готелів і мотелів всього нараховується 32; турбаз і гірських туристичних притулків – 16; санаторіїв – 2, а в 21 населеному пункті діяли приватні садиби. І хоча ця цифра відрізняється від даних про залучені 39 населених пунктів, наведених у Статистичному віснику за 1939 рік, але разом із залученими місцями, вказаними в «Книзі подорожуючого», показники збігаються.

Таблиця 3. ***Розподіл готельних місць у 1939–1941 роках за населеними пунктами***

Готелі/мотелі	
Ужгород	
Готель «Корона»	51 номерів; 67 місць
Готель «Берчені»	45 номерів; 67 місць
Готель «Карпатіа»	30 номерів; 50 місць
Готель «Ракоці»	12 номерів; 18 місць
Мотель «Парк»	6 номерів; 10 місць
Собранц – купальня у Собранці	
Курорт при купальні	70 номерів; 100 місць
Лумшори	нема даних
Готель «Турист»	60 місць
Ужок	
Готель «Спорт»	19 номерів; 27 місць + жіноча спальна зала; 15 місць і чоловіча спальна зала; 18 місць
Берегово	
Готель «Довнат»	16 номерів; 20 місць
«Гранд готель Рояль»	32 номерів; 65 місць
Менші готелі	32 номерів
Мукачево	
Гранд готель «Зірка»	73 номерів; 100 місць
Купальня в Поляні	
Готель при купальні	120 номерів; 120 місць
Синяк	
Пансіон «Флігель Матяш»	нема даних
Воловець	
Готель «Мураха»	9 номерів, 15 місць + спільна спальна зала
Готель «ОМІН»	9 номерів; 30 місць
Готель «Грюнберг»	16 номерів; 28 місць
Косино	
Готель «Новий світ»	нема даних
Готель при купальні	8 номерів
Рахів	
Готель «Будапешт» і готель «Турист»	35 номерів; 45 місць + 2 спальні зали; 16 туристичних місць (ліжок)
Готель «Фрід М»	5 номерів; 12 місць
Готель «Лаутманн»	6 номерів; 11 місць
Солотвино	
Готель «Карпатіа»	10 номерів; 15 місць
Кобилецька Поляна	
Готель Андраша Шнайдера	38 номерів; 68 місць
Ясіня	
Чотири невеликі готелі	4–8 номерів
Міжгір'я	
Готель «Дебрецен»	7 номерів; 10 місць
Готель «Штурза»	6 номерів; 10 місць
Вишково	
Два невеликі готелі	нема даних
Турбази/гірські туристичні притулки	
Лумшори; Воловець; околиці Рахова; Синевирське озеро	
Санаторії	
Берегово; Ставне	
Приватні садиби	
Ужгород; Чорноголова; Собранц; Ужок; Берегово; Мукачево; Росвигово; Синяк; Свалява; Занька; Косино; Рахів; Солотвино; Кобилецька Поляна; Усть-Чорна; Ясіня; Міжгір'я; Синевир; Шаяни; Вишково; Кваси	

Джерело: «Книга подорожнього» 1939, Реєстр готелів Угорщини 1941, власне редагування.

Уточнити характеристики готельно-туристичних закладів доволі складно, адже у багатьох випадках не наводилися дані щодо кількості номерів, щодо того, які це номери (одно-, дво- чи багатомісні) або щодо загальної кількості місць. Часто маємо тільки узагальнені дані по населеному пункту (таблиця 3). Однак можемо встановити, що як на той час кількість номерів та місць, що припадала на один заклад, була низькою, недостатньою була і кількість номерів з власними ваннами, не вистачало і якісних послуг. Загальнопоширеною було ситуація, коли крім базових послуг – проживання, харчування – надавалася дуже мало інших додаткових послуг. Проте ціни у порівнянні з Угорщиною були нижчі.

У містах та менших населених пунктах – як і загалом по країні – не були вирішені питання водовідведення, центрального водопостачання, чим пояснюється мала кількість номерів із власними ванними кімнатами (Bardon 1943). У багатьох місцях не було ні електропостачання, ні телефону. Однак завдяки діяльності ЗТСУ після повернення територій Закарпаття до Угорщини рівень обслуговування в готельній сфері зріс.

Також ми спробуємо розглянути, які зміни настали в житті регіону після січня 1939 року.

Одразу після Першого Віденського арбітражу угорський уряд вжив невідкладні заходи, щоб включити повернуті території до загальнодержавного «кровообігу», в тому числі і в сфері туризму. Значним кроком вперед стало те, що 13 січня 1940 року міністр торгівлі та транспорту призначив Бейлу Подані-Гуляша, який до того працював заступником директора АТ «ІБУС», уповноваженим з питань туризму при регентському комісарі Підкарпатської території. Його завданням було «у справах туристичної діяльності на Закарпатті забезпечувати постійний зв'язок між Державною службою туризму Угорщини (ДСТУ) та регентським комісаром Підкарпатської території» (www.adatbank.sk).

Уповноважений з питань туризму Бейла Подані-Гуляш у доповідній записці так прозвітував про виконану за 1940 рік роботу:

- ДСТУ побудувала у Воловці спортивну базу, яка була передана в експлуатацію в середині 1940 р.;
- У Міжгір'ї триває будівництво спортивної бази, яка навесні 1941 року почне приймати туристів;
- Столична влада реконструювала і запустила діяльність готелю «Будапешт» в Рахові, а в Ясіня чекає на відкриття другий столичний готель;
- У Гукливому триває будівництво великої спортивної бази за участі графа Шенборна-Бухгайма.

У Перечині, Великому Березному, Поляні, Воловці, Хусті, Вишкові, Буштині, Тячеві, Солотвині, Діловому, Рахові, Ясінях та Виноградові готелями та мотелями, що раніше належали євреям, у цей період керують угорські малі підприємці. В Мукачеві 1-го квітня 1940 р. відкривають готель «Венеція», а в Ужгороді – «Карпатіа» (Magyar Fürdőélet és Idegenforgalom 1941).

Висновки

На Закарпатті, що внаслідок Тріанонського мирного договору було втрачено Угорщиною, в чеську епоху розвиток туристичної галузі не відбувався, купальні, лікувальні

курорти та готелі не оновлювалися та не реконструювалися. Дослідження причин стагнації показало, що Угорщина була біднішою, ніж Чехословаччина, державою, а її політична система більш авторитарною. Вздовж нових кордонів ситуація залишалася напруженою, іноді відбувалися навіть збройні сутички, що перетворило край майже на фронтову зону. Як наслідок в промисловості та торгівлі спостерігався застій, для чеського капіталу ця територія була непривабливою, міста втратили свою природну неповторність, сільське господарство – свої ринки, через що туризм впав до мінімуму. З Угорщини туристи сюди майже не приїжджали, так само як і закордонні відпочивальники майже не прибували на колись популярні лікувальні купальні. Зміна валюти, зростання цін ускладнили життя місцевого населення, рівень життя упав (Brenzovics 2009). Прямим наслідком цього стало те, що угорський капітал теж не поспішав інвестувати у Закарпаття, тому низька якість туристичних послуг так і залишилася, навіть більше – стан готельно-туристичних закладів постійно погіршувався. Серед причин стагнації варто назвати і короткий сезон, який тривав з 20 травня по 15 вересня.

Після повернення територій до Угорщини внаслідок Першого віденського арбітражу угорська влада розпочала реконструкцію занедбаних готельно-туристичних закладів, було розгорнуто велику пропагандистську кампанію, щоб привабити угорців до краю. На «відрізаних» раніше територіях (Північна Угорщина, Закарпаття, Північна Трансільванія) значення туризму зросло, адже в інтеграційних процесах туризм займав важливу роль (Radvánszky – Sass 2009).

При цьому причиною реконструкцій та оновлень був не тільки туризм, але певну роль відігравала й війна, що наближалася. Географічні характеристики регіону робили його придатним для наступу проти Радянського Союзу, чудовим місцем для військової підготовки, а купальні стали б у нагоді при реабілітації та рекреації поранених у боях військових. Біля готелів та кордонів будувалася лінія Арпада.

Цифри свідчать, що з кінця 1938 року зростає інтерес угорців до Закарпаття, статистика показує збільшення кількості приїжджих у наступні після повернення краю до Угорщини роки.

Після закінчення Другої світової війни Угорщина знову втратила Закарпаття. Характеристика туристичної сфери у цей період, пошук паралелей між подіями в чехословацьку епоху та після розпаду Радянського Союзу стануть темою нового дослідження.

Література

A II. világháború krónikája (1999): Magyar Könyvklub. Budapest.

Az Utas könyve. Magyar utazási kézikönyv és utmutató Kárpátalja részletes ismertetője 1938. évi II. kiadás II. kiegészítő füzete, szerk.: Kaffka Károly Kiadó: Országos Magyar Vendégforgalmi Szövetség, Budapest, II., 1939

Brenzovics László (2009): Kárpátalja történetének korszakai és gazdasági-társadalmi helyzete a XX. században. In Baranyi Béla (szerk.): Kárpátalja. Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja és Dialóg Campus Kiadó, Pécs – Budapest, pp. 75–101.

Bardon Alfréd (1943): Korszerű szállodák építése és berendezése. Idegenforgalmi Propaganda Munkaközösség kiadása, Tiszántúli Könyv- és Lapkiadó Részvénytársaság, Debrecen, p. 16

Botlik József–Dupka György (1991): Ez hát a hon... Tények, adatok, dokumentumok a kárpátaljai magyarság életéből 1918–1991, Mandátum – Universum, Budapest – Szeged.

Cholnoky Jenő (1929): Magyarország földrajza. Tudományos Gyűjtemény 101, Danubia Könyvkiadó, Pécs.

Cholnoky Jenő. (1943): Magyarország idegenforgalmi földrajza. In Markos Béla (szerk.): Az Idegenforgalmi Közigazgatási Szaktanfolyam kiadványai, Idegenforgalmi Propaganda Munkaközösség kiadása, Budapest.

Jelentés a kárpátaljai területen a mult évben végzett idegenforgalmi tevékenységről In Magyar Fürdőélet és Idegenforgalom 11(5):7 [1941 márc. 15.]

Magyarország szállodáinak névjegyzéke (1941), Fekete Guidó (összeállította), Globus, Budapest

Mozolovszky Sándor (1940): Az Országos Magyar Vendégforgalmi Szövetség 1939. évi jelentése. Statisztikai Szemle 1:53–54.

Németh Adél (2000): Kárpátalja. Panoráma, Budapest.

Papp Ferenc (1939): A hazatért Felvidék és Kárpátalja gyógyforrásai és gyógyfürdői. Földtani Értesítő 4(3):87–96. Magyarhoni Földtani Társulat, Budapest.

Radvánszky Bertalan–Sass Enikő (2009): Kárpátalja idegenforgalmának természeti alapjai. In Tóth József–Aubert Antal (szerk.): A Kárpát-medence és etnikumai, Tanulmánykötet Pozsár Vilmos tiszteletére. Publikon Kiadó, Pécs. pp. 51–65.

Vehes et al. (Vehes, Mikola–Molnár D. István–Molnár József–Osztapec, Jurij.–Oficinszkij, Román–Tokar, Marian – Fedinec Csilla–Csernicskó István) (2011): Kárpátalja évszámokban 1867–2010. Studia Regionalistica. Hoverla Kiadó.

http://www.adatbank.sk/en/8/chronologies/0/chronologies_connected_with_history_of_czechoslovakia_and_subcarpathia/syear-1940 (Letöltés: 2013. 08. 04.)

A TURIZMUS ÉS AZ IDENTITÁS KAPCSOLATA A KÁRPÁTALJAI MAGYARSÁG KÖRÉBEN

Nagy Orsolya–Gyuricza László

PhD-hallgató – Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar Földtudományok Doktoriskola, 7624 Pécs, Ifjúság u. 6. nagyorsolya866@gmail.com

Docens – Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar Földtudományok Doktoriskola, 7624 Pécs, Ifjúság u. 6. gyuricza@gamma.ttk.pte.hu

Napjainkban a határvidékek turizmusfejlesztésének, illetve a határon átnyúló kapcsolatoknak a vizsgálata rendkívül időszerű, különösen azon térségek esetében, ahol megszűnt a határőrizet. Kiemelten fontosak e vizsgálatok ott, ahol a határ túloldalán színtiszta magyar települések találhatók, vagy jelentős a magyar kisebbség aránya, hiszen a magyar nemzetiségi polgárok egyrészt a határon átnyúló kapcsolatok aktív alakítói lehetnek, a híd szerepét tölthetik be, másrészt potenciális turistaként szóba jöhetnek a magyarországi (különösen a határ menti) turizmusban, s nem utolsósorban a határon átnyúló kapcsolatok segíthetnek a magyar identitás megőrzésében.

Kulcsszavak: *turizmus, határon átnyúló kapcsolatok, identitás, Kárpátalja*

Abstract

В наш час питання дослідження розвитку туризму у прикордонних зонах, а також транскордонних зв'язків є вкрай актуальним, особливо в тих регіонах, де охорона кордону по суті була зведена до мінімуму. Окремий характер носить подібне дослідження в тому разі, коли по обидва боки кордону розташовані населені пункти, в яких проживає угорське населення, або ж угорці складають переважну його частину, адже тим самим особи угорської національності з одного боку відіграють провідну роль у формуванні транскордонних зв'язків, а з другого — є потенційними туристами, користувачами туристичних послуг в Угорщині (особливо у прикордонних регіонах), тож подібні зв'язки відіграть далеко не останню роль у збереженні національної ідентичності подорожуючих.

Ключові слова: *туризм; транскордонні зв'язки; ідентичність; Закарпаття*

Az utazás a spirituális, vallási, illetve általában a lelki felfrissülés, szellemi feltöltődés mellett – adott körülmények között, egyes desztinációk esetén – a nemzeti, nemzetiségi identitás megerősítésére is hathat.

Ez utóbbi felvetéssel kapcsolatosan folytatunk vizsgálatokat Beregszászban, a kárpátaljai magyar (és részben ukrán) nemzetiségű fiatalok között.

2015 áprilisában a beregszászi középiskolák diákjainak körében kérdőíves felmérést végeztünk az utazási motiváció és a nemzetiségi identitás kapcsolatát vizsgálva. Célunk egyrészt az volt, hogy felmérjük a kárpátaljai (beregszászi) fiatalok utazási szokásait: Magyarország, illetve a határvidék magyarországi oldala, továbbá más határon túli magyar területek mennyire népszerűek körükben, másrészt viszont azt vizsgáltuk, hogy az utazási motivációjukban mennyire meghatározó tényező a magyar identitásuk, illetve identitásuk megőrzésében, megerősítésében játszik-e szerepet egy-egy magyarországi, vagy más Kárpát-medencei magyar térségbe történő utazás.

Beregszászi felmérésünk része egy nagyobb kutatási tervünknek, hasonló vizsgálatot szeretnénk elvégezni más külhoni terület magyar középiskolásainak körében, Erdélyben Székelyudvarhelyen és Kolozsvárott, Muravidéken Lendván, Felvidéken Révkomáromban és Vajdaságban Szabadkán, s az eredményeket szeretnénk összevetni.

Magyarok Kárpátalján

A kárpátaljai magyarok egyike azon kényszerkisebbségeknek, amelyek az első világháborút lezáró versailles-i békerendszer következtében alakultak ki. Sorsunk immár több mint nyolc évtizede a csehszlovák, szovjet, illetve az ukrán államhoz köt minket, rokoni kapcsolataink, kulturális-nyelvi kötődésünk és etnikai identitásunk azonban továbbra is erős szálakkal fűz minket Magyarországhoz. (Fedinec 2002)

A XVI. század közepéig a vidék összlakosságának 2/3-a magyar volt. 1880-ban a terület 410 000 lakosa közül 105 000 vallotta magát magyarnak. Az 1910-ben, az utolsó objektív népszámlálás idején 185 000 magyart írtak össze Kárpátalján. A Trianon utáni időkben tartott népszámlálások során a helyi magyarság számát különböző módszerek és eszközök segítségével megmásították. A területen végzett utolsó, 2001-es ukrán népszámlálás során 151 533 magyart számláltak. (KMKSZ 1999)

A magyarság száma a XX. században nem emelkedett olyan dinamikusan, mint a területen élő többi nemzetiség esetében.

Jelenleg a magyarság egy nagy tömbben Kárpátalja alföldi, sík vidéki részén, illetve a Tisza, Latorca, Borzsa felső folyásának vidékén szórványban él.

A magyar „anyanyelvi” oktatás helyzete az ukrán oktatáspolitikában

Ukrajna oktatási stratégiáját az ukrajnai oktatásügyi dolgozók első kongresszusán, az 1992. december 23–24-én Kijevben elfogadott irányelvek határozták meg a függetlenség első évtizedében, és azt *Az oktatás állami-nemzeti programja. Ukrajna a XXI. században* nevű dokumentumban rögzítették. Az oktatás fő stratégiai feladataként határozták meg a nemzeti oktatási rendszer felépítését és újjászervezését, az oktatás szintjének a fejlett országok színvonalára történő emelését. (Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa 1992) Gyökeres reformokat terveztek az oktatás szerkezetében, szervezésében. Az alapgondolatok egyike az állami monopólium megszüntetése az oktatás terén azáltal, hogy az állami kritériumok betartása mellett nem állami oktatási-nevelési intézmények alapítását engedélyezik, az állami intézményeket pedig demokratizálják. Az alapdokumentum szerint minden oktatási intézménynek ukrán szelleműnek kell lennie az oktatás tartalmát illetően, csak az oktatás nyelve lehet különböző. Minőségi változást terveztek az ukrán nyelv, az idegen nyelvek, a történelem, az irodalom, a matematika és más természettudományi tárgyak oktatása terén. A nemzeti nevelés fő céljaként a felnövekvő nemzedék szociális tapasztalatainak megszerzését, az ukrán nép szellemi értékeinek átörökítését, a nemzetiségi kapcsolatok magas kultúrájú elsajátítását, az ukrán állampolgári tudat kinevelését nevezték meg. (Gyerzsavna Nacionaljna Programa „Oszvita” 1994) A koncepció alapján hamar kidolgozták az ukrajnai kisebbségek oktatására vonatkozó, a nemzetállam építés eszméjéhez illeszkedő koncepciót, amit minden előzetes társadalmi vita nélkül kívántak bevezetni. A koncepció nagy tiltakozást váltott ki a kisebbségek körében, így többször átdolgozták, stilizálták, de a lényegi kérdésekben nem változott. A dokumentum lényege a „polikulturális” oktatásként

definiált kisebbségi oktatás, amelyen a koncepció szerint az „ukrán mentalitás kialakítását" értették az előterjesztők. A tervezet a nemzetiségi iskolák anyanyelvű oktatását az óvodai nevelésre és az elemi iskolai képzésre kívánta redukálni. A tervezet szerint az 5. osztálytól kezdve az oktatás teljes mértékben ukrán nyelven történne, tehát egy átirányításos oktatási modellt ajánlottak a kisebbségek számára a hatályos kétnyelvű, illetve anyanyelvű oktatás helyett. (Orosz, 2005)

A turizmus szerepének vizsgálata a nemzetiségi identitás megőrzésében – kérdőíves felmérés alapján

Kérdőíves felmérésünket 2015 áprilisában végeztük el. Vizsgálatunk helyszínei a beregszászi középiskolák voltak.

Tekintettel arra, hogy Kárpátalján erős az asszimiláció, a magyar identitással rendelkező diákok egyre nagyobb számban, ma már vegyes házasságban élő szülők gyermekei. A felmérés során összehasonlítottuk a magyar szülők, illetve a vegyes házasságban élők gyermekeinek válaszait. Emellett néhány kérdés megválaszolására felkértük az ukrán nemzetiségű diákokat is, hiszen egyrészt az ukrán oktatási törvények értelmében a nemzetiségi területeken az iskolák oktatása folyhat két nyelven, másrészt nemcsak az osztályok, de a baráti közösségek is nemzetiségi szempontból többnyire vegyes összetételűek. S az utazások is gyakran közösségekben történnek, pl. osztálykirándulás, versenyek, kulturális kapcsolatok vagy baráti társaságok utazása. Így három csoportban vizsgáltuk a válaszokat, s összehasonlító elemzést végeztünk a „mindkét szülő magyar, vegyes házasság, egyik szülő sem magyar" kategóriák szerint. A kérdőíveket kitöltők e szerinti aránya a következő: mindkét szülő magyar: 43%, vegyes házasság: 26%, egyik szülő sem magyar: 31%. Bár a családok nemzetiségi összetételére nincsenek iskolai adatok, de a fenti arányok – a pedagógusok közlése szerint – megfelelnek a családok nemzetiségi összetételének.

1. táblázat. ***A beregszászi középiskolák diákjainak válasza a „Milyen gyakran utazik Magyarországra?" kérdésre (%)***

	Mindkét szülő magyar	Vegyes házasság	Egyik szülő sem magyar
Hetente többször	0	0	0
Átlagosan hetente egyszer	6,25%	0	5%
Átlagosan havonta egyszer	75%	54%	16%
Félévente-évente	18,75%	35%	53%
Ritkábban, mint évente	0	11%	26%
Nem szokott Magyarországra utazni	0	0	0

A válaszokból kiderül, hogy a kárpátaljai középiskolások rendszeresen utaznak Magyarországra, az ukrán nemzetiségűek is. A gyakoriságban viszont van eltérés, akinek mindkét szülője magyar, ők érkeznek gyakrabban, az ukrán nemzetiségűek ritkábban. Mindhárom csoport válaszadóira jellemző, hogy bár gyakran utaznak, de nagyon rövid időre; a legtöbb utazás csak néhány órás vagy fél-egynapos bevásárlásra korlátozódik. Bár a kilencvenes évekre jellemző, hatalmas méreteket öltő bevásárlóturizmus gyakorlatilag megszűnt, de a „teljesen" magyar családok a rendszeres nagy bevásárlásukat gyakorlatilag továbbra is Nyíregyházán vagy Vásárosnaményban végzik, hétköznapi életük természetes része a Magyarországra történő utazás. A vegyes és ukrán családok ritkábban jönnek Magyarországra, de átlagosan valamelyest több időt töltenek el. (*1. és 2. táblázat*)

2. táblázat. ***A beregszászi középiskolák diákjainak válasza a „Mennyi időt szokott egy-egy utazás során Magyarországon tölteni?” kérdésre (%)***

	Mindkét szülő magyar	Vegyes házasság	Egyik szülő sem magyar
Többnyire 1-2 óra	62,5%	39%	42%
Többnyire csak 1-1 nap	25%	38%	21%
Többnyire 1–3 nap	12,5%	19%	15%
Általában 1 hét	0	4%	11%
1 hétnél hosszabb	0	0	0
Általában 1-1 nap, de néha 2–7 nap	0	0	11%

A desztinációválasztás és az identitás kapcsolata jól tükröződik a következő kérdésre adott válaszokban. A külföldi országok közül Magyarországot leginkább azok választják, akiknek mindkét szülője magyar, a vegyes házasságban élőknél már kiegyenlítődik az arány, míg az ukránok – a földrajzi távolság ellenére – más országba utaznak gyakrabban (többnyire a földrajzilag szintén közeli és történelmileg, nyelvileg erős kötődéssel bíró Horvátországba). *(3. táblázat)*

3. táblázat. ***A beregszászi középiskolák diákjainak válasza a „Magyarországra gyakrabban utazik-e, mint más szomszédos országba?” kérdésre (%)***

	Mindkét szülő magyar	Vegyes házasság	Egyik szülő sem magyar
Igen	87,5%	35%	37%
Körülbelül ugyanannyiszor	12,5%	46%	16%
Kevesebb számban	0	19%	47%

Hasonlóképpen a magyarországi utazások különböző motivációi erősebbek a magyar szülők gyermekeinél, mint a vegyes házasságban élőknél, illetve az ukránoknál. Azok számára viszont, akiknek mindkét szülője magyar, a magyar nyelv kisebb motivációt jelent, mint a vegyes családokban élőknek, valószínűleg azért, mert az előbbieknek a magyar nyelv természetesebb. Míg az ukrán nemzetiségű diákok a motivációk közül a gasztronómiát és a vonzó tájat értékelték legmagasabb pontszámmal, addig a magyar diákok leginkább a kulturális rendezvényeket jelölték meg. E válaszok szintén az identitáskülönbséggel magyarázhatók (*1. ábra*).

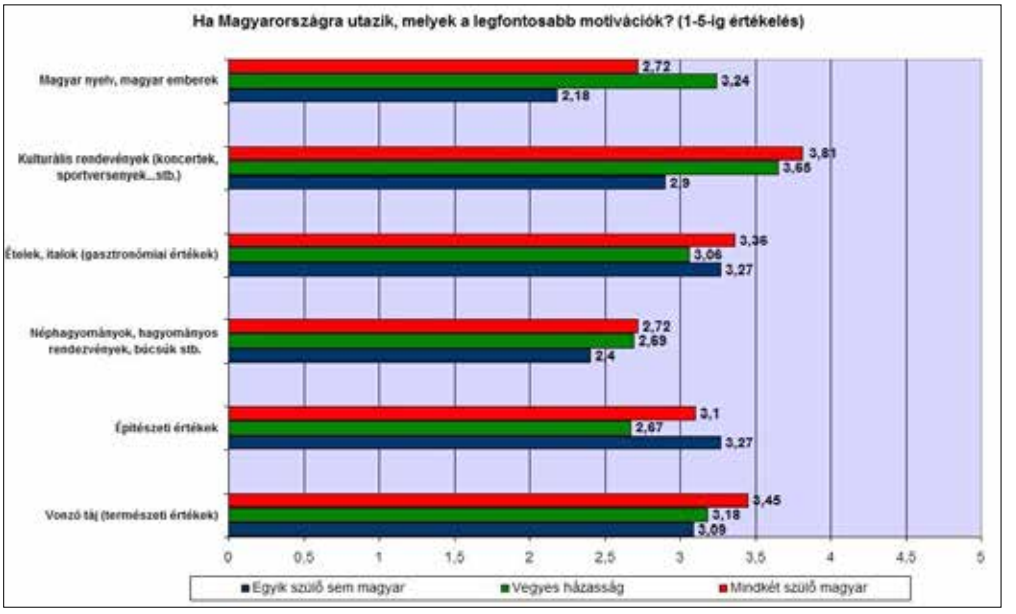

1. ábra. ***A beregszászi középiskolák diákjainak válasza a „Ha Magyarországra utazik, melyek a legfontosabb utazási motivációi” (1–5-ig értékelés) kérdésre***

Egy-egy magyarországi kirándulás/utazás ugyancsak kismértékű megerősítést jelent a magyarságtudatban, de e téren is határozott különbség mutatható ki a két magyar szülő gyermekei és a vegyes családokban élők között – az előbbiek javára. *(2. ábra)*

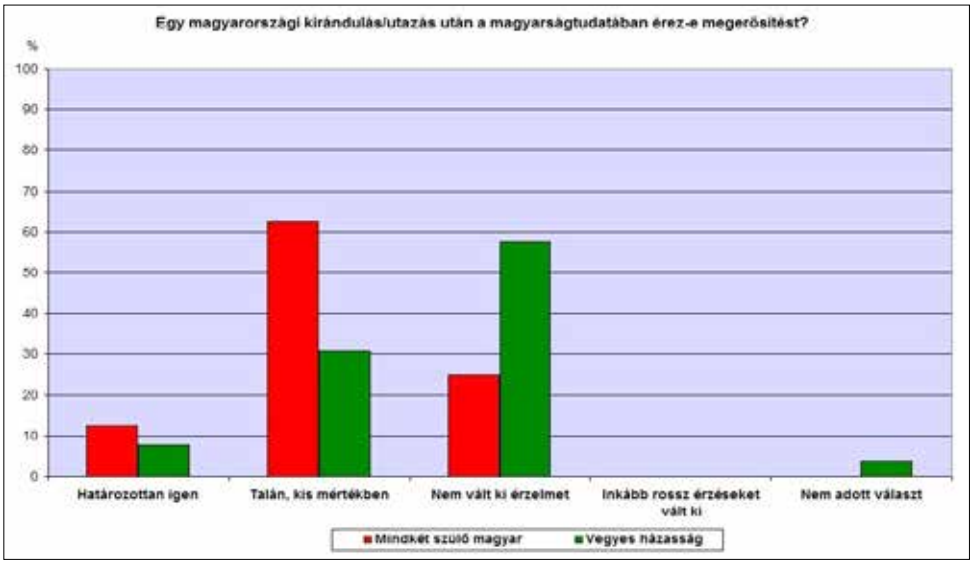

2. ábra. ***A beregszászi középiskolák diákjainak válasza a „Járt-e Magyarországon kívül a Kárpát-medence magyarok által lakott következő területein?” kérdésre (%)***

Ha a 2. ábrát összehasonlítjuk a 3. ábrával, ugyanazok az összefüggések olvashatók le: azok a diákok, akiknek mindkét szülője magyar, nemcsak gyakrabban utaznak a „határon túli” magyar területekre, de – a magyarországi célpontú utazásokhoz hasonlóan – érzelmileg is többet jelentenek számukra ezek az utazások, magyar identitásukban jelentősebb megerősítést kapnak, mint azok, akik vegyes házasságban élnek.

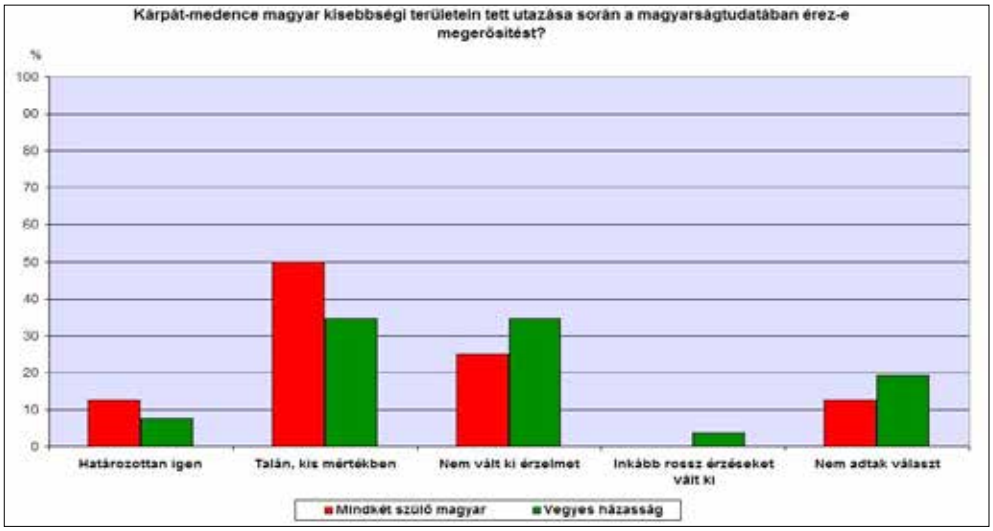

3. ábra. ***A beregszászi középiskolák diákjainak válasza a „Kárpát-medence magyar kisebbségi területein tett utazása során a magyarságtudatában érez-e megerősítést?” kérdésre (%).***

A *4. és az 5. ábra* rámutat arra, hogy a magyar nemzetiségűek erősebben kötődnek szülőföldjükhöz (különösen azok, akiknek mindkét szülője magyar), mint ukrán nemzetiségű társaik. A magyaroknak nem céljuk Magyarországra költözni, de identitásukból fakadóan ragaszkodnak szülőföldjükhöz, Kárpátaljához. Az egzisztenciális kérdést ukrán társaik fontosabbnak tartják, ők külföldre is szívesebben költöznének. E válaszokban a magyarok esetében az sem játszik szerepet, hogy Ukrajnában (így Kárpátalján is) az életszínvonal alacsonyabb, mint Magyarországon. Az ukrán diákok jövőképében viszont azért is kisebb hangsúlyt kap szülőföldjük, mert Ukrajna viszonylatában Kárpátalja gazdaságilag elmarad az ország központi térségeitől *(4. és 5. ábra)*.

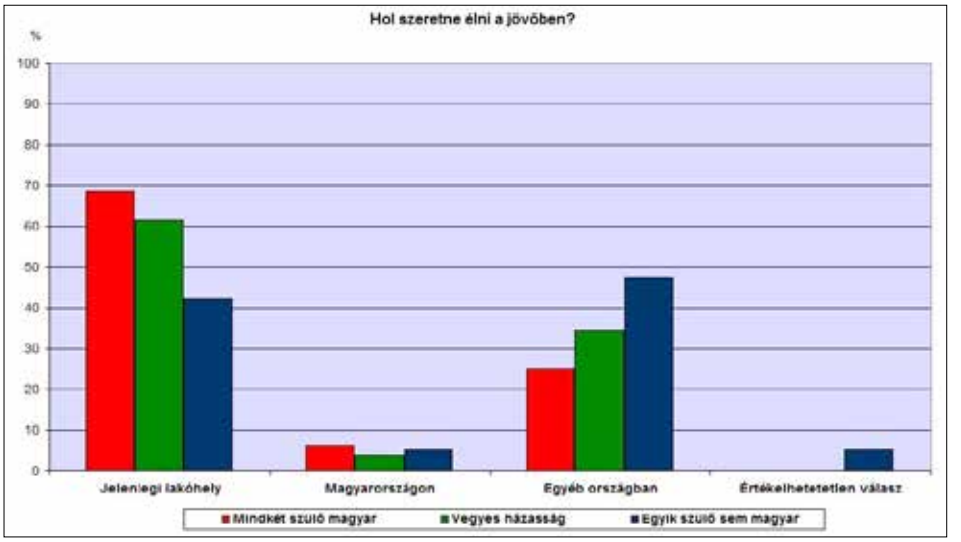

4. ábra. ***A beregszászi középiskolák diákjainak válasza a „Hol szeretne élni a jövőben?” kérdésre (%) (szerk.: a szerzők)***

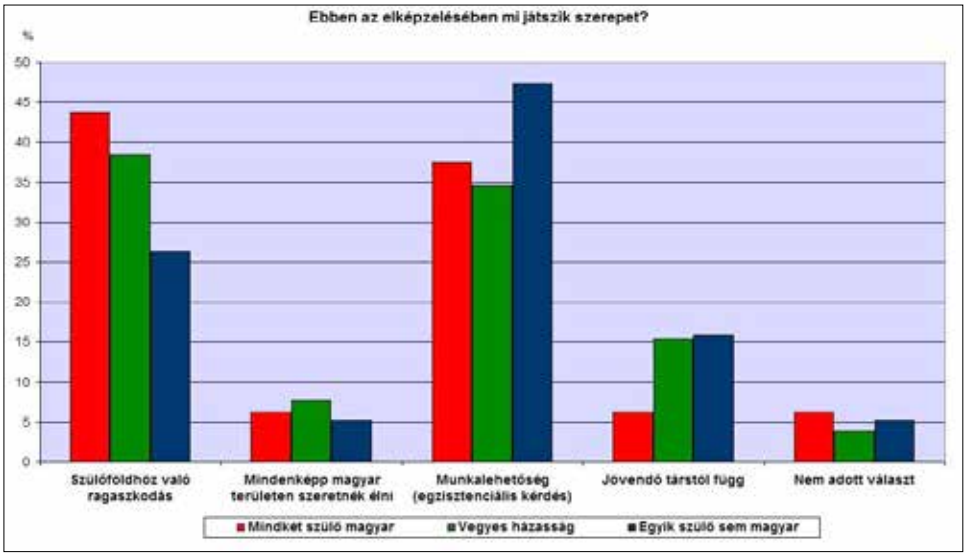

5. ábra. ***A beregszászi középiskolák diákjainak válasza az „Ebben az elképzelésében mi játszott szerepet?” kérdésre, kapcsolódva a 4. ábrához (%).***

Összegzés

A beregszászi középiskolák diákjainak körében végzett kérdőíves felmérésünk alapján megállapítható: a kárpátaljai fiatalok számára természetessé vált Magyarországra utazni. Nemcsak a magyarok, hanem az ukránok is szívesen utaznak a határ túlsó oldalára, alapvetően pozitív megítélésük van Magyarországról. A probléma az, hogy többnyire nagyon rövid időt töltenek el ott (túlnyomóan vásárlási célból), a határ menti turizmusban inkább csak potenciális turistaként vannak jelen. Az ebben rejlő lehetőségeket a magyarországi turizmus nem használja ki.

A nemzetiségi identitás és a magyarországi utazások között egyértelműen kimutatható az összefüggés: azok a diákok, akiknek mindkét szülője magyar, szívesebben, gyakrabban utaznak mind Magyarországra, mind a Kárpát-medence más, magyarok által lakott területeire. Érzelmileg többet jelent számukra az anyaországban, vagy azon kívüli, magyarok lakta tájakon lenni, mint a vegyes házasságban élők esetében. Akiknek mindkét szülője magyar, azok a jövőjüket is inkább szülőföldjükön tervezik. Bár erős az asszimiláció, a kárpátaljai magyaroknak nem célja az anyaországba költözni, szeretnek – s a jövőben is szeretnének – magyarként Kárpátalján élni.

Felhasznált irodalom

Bazsika E.–Gyuricza L. (2008): Néprajzi tájak „vándorlása" a magyarországi térképeken – Hetés, Göcsej, Őrség határainak vizsgálata Földrajzi Közlemények Bp. 2008/3. szám pp. 251–262.

Fedinec Cs. (2002): A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája 1918–1944. Fórum Intézet Lilium Aurum Könyvkiadó, Galánta–Dunaszerdahely pp. 543.

KMKSZ (Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség). (1999): A Kárpátaljai Magyarság a statisztikai adatok tükrében. Ungvár.

Orosz I. (2005): A magyar nyelvű oktatás helyzete az ukrán államiság kialakulásának első évtizedében. Ungvár, PoliPrint.

Ukrajna Törvénye a nemzeti kisebbségekről. Elfogadta Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa 1992. június Kárpáti Igaz Szó, N 108 (14709) 1992. július 21, p. 1.

Dopovigyna zapiszka pro pocsatok 1997/98 navcsaljnoho roku v zakladah oszviti Ukrajini. Gyerzsavna nacionaljna programa "Oszvita". Ukrajina XXI sztolittya, 1992, Rajduga, Kijev, 1994. p. 61.

ПОРІВНЯННЯ КУЛЬТУРНО-ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВИНОГРАДІВСЬКОГО ТА ВОЛОВЕЦЬКОГО РАЙОНІВ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Товт Атілла

Студент-магістр кафедри Туризму та рекреації Мукачівського державного університету; t.attila9312@gmail.com

Закарпаття має надзвичайні можливості у сфері культурного туризму, який являється невикористаним і в наш час. У даній роботі ми намагалися висвітлити можливості двох різнотипних районів Закарпатської області – гірського Воловецького та рівнинного Виноградівського району. За допомогою порівняльного аналізу типів культурно-туристичних пам'яток ми мали на меті представити переваги та недоліки культурного туризму у вищеназваних районах. Картографічні зображення, які були створені за допомогою програми ArcGIS 10.1, надають можливості для оцінки географічного розташування об'єктів дослідження.

Abstract

Kárpátalja átlag feletti lehetőségekkel rendelkezik az örökségturizmus terén, de e lehetőségek a mai napig nincsenek kihasználva. Az adott tanulmányban megpróbáltuk felmérni Kárpátalja két eltérő típusú járásának lehetőségeit – a hegyvidéki Volóci és a sík vidéki Nagyszőlősi járását. Az örökségturisztikai vonzerőcsoportok összehasonlító jellemzésével szándékunkban állt feltárni a fent említetett járások előnyeit és hátrányait az örökségturizmus terén. Az ArcGIS 10.1 szoftver segítségével létrehozott térképek lehetőséget nyújtanak a kutatási objektumok földrajzi elhelyezkedésének értékelésére is.

Вступ

У наші дні туризм являється прогресуючою господарською діяльністю. Чимало регіонів світу розвиваються за допомогою доходів, забезпечених сферою туризму. Такі регіони присутні і в Україні.

Туризм Закарпаття також поступово набирає обороти. Основними причинами цього являється близькість державного кордону з Угорщиною, Словаччиною, Румунією, а також відносно вигідне відношення цін та якості. У той же час, розширюється різноманітність туристичних програм та послуг (фестивалі, культурні заходи, сільський зелений та кулінарний туризм тощо).

Все це розширює шкалу туристичних продуктів, приєднуючись до існуючих культурних привабливостей (замки, палаци, монастирі та ін.) чи природних багатств (гірськолижні курорти, санаторії і т. д.)

Актуальність нашої роботи визначається тим, що в даній для України економічній та політичній ситуації важливо дати оцінку туристичних можливостей нашого регіону, а також визначити галузеві переваги та недоліки досліджуваної території.

Мета нашої роботи – дати характеристику найважливіших культурних пам'яток Виноградівського та Воловецького районів, а також висвітлити головні проблеми місцевого туризму.

У процесі дослідження велику увагу було приділено аналізу фахової літератури та безпосередній роботі на місцевості. Було проаналізовано літературні джерела як вітчизняного, так і іноземного походження, які дали змогу визначити головні історичні, природничо- та соціально-географічні, а також культурні аспекти туризму районів. Під час роботи на місцевості ми відвідали найбільш важливі, на нашу думку, культурні пам'ятки (сучасний стан яких у фахових літературних джерелах не описується), оцінили їх якісні показники, взяли інтерв'ю у керівників закладів тощо.

Отже, об'єктом нашого дослідження являється Виноградівський та Воловецький район Закарпатської області, а детальніше – стан їх культурних пам'яток, важливих з точки зору масового туризму краю. Територія Виноградівського району складає 697 кв. км, а населення – 119,8 тис. осіб. Воловецький район займає територію 599 кв. км, на якій проживає 24,3 тис. осіб (ДССГУСЗО, 2015).

Рис.1. ***Адміністративна карта Закарпатської області***

Джерело: Закарпатська область, М: 1:250 000, 2012; власна редакція

Результати дослідження

За природними та суспільно-економічними особливостями райони знаходяться у різних туристичних мікрорегіонах. Виноградівський район (разом з Берегівським та Хустським районами) відноситься до Південного туристичного мікрорегіону Закарпаття, серед основних туристичних об'єктів якого можна виділити пам'ятки культури, значна частина яких зосереджена у районних центрах, а також сільський туризм. Воловецький район (разом з Перечинським, Великоберезнянським, Свалявським та Міжгірським районами) відноситься до Північного туристичного мікрорегіону, у якому головну роль приділено оздоровчому та еко-туризму (Berghauer S., 2012).

На основі створеної нами бази даних культурно-туристичних об'єктів, на території Виноградівського району виявлено 16, а на території Воловецького району 9 значних пам'яток, розташування яких зображено на рисунках 2 і 3.

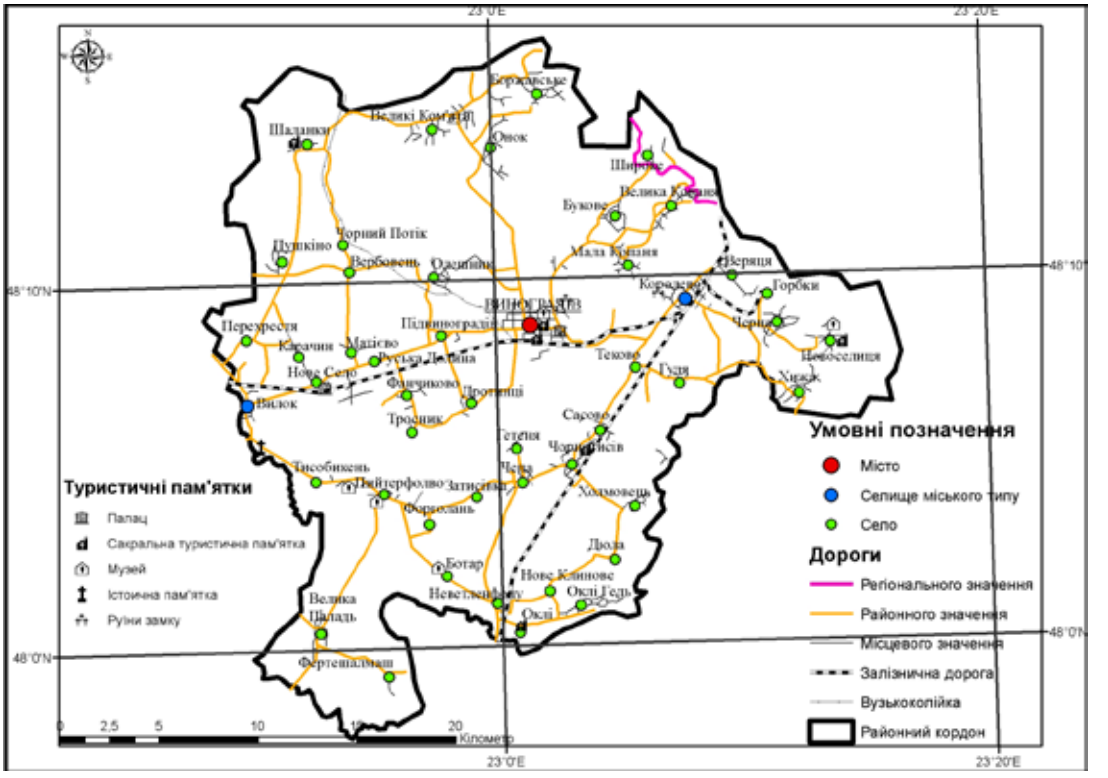

Рис.2. ***Карта культурно-туристичних пам'яток Виноградівського району Закарпатської області***

Джерело: Закарпатська область, М: 1:250 000, 2012; власна редакція

У процесі роботи, з урахуванням їх історичних, культурних та суспільних особливостей, культурні пам'ятки Виноградівського та Воловецького районів були класифіковані у наступному порядку:

1. Історичні пам'ятки
2. Музеї
3. Сакральні туристичні пам'ятки
4. Палаци
5. Руїни замків.

«Пам'ятками історії та культури є споруди, пам'ятні місця і предмети, зв'язані з історичними подіями в житті народу, розвитком суспільства і держави, твори матеріальної і духовної творчості, які становлять історичну, наукову, художню чи іншу культурну цінність» (zakon3.rada.gov.ua).

У процесі дослідження на території Виноградівського району було виділено всього одну визначну історичну пам'ятку – монумент Турул неподалік від смт. Вилок. Вона присвячена пам'яті про першу переможну битву угорських куруців проти імперських військ Австрії під час націо-

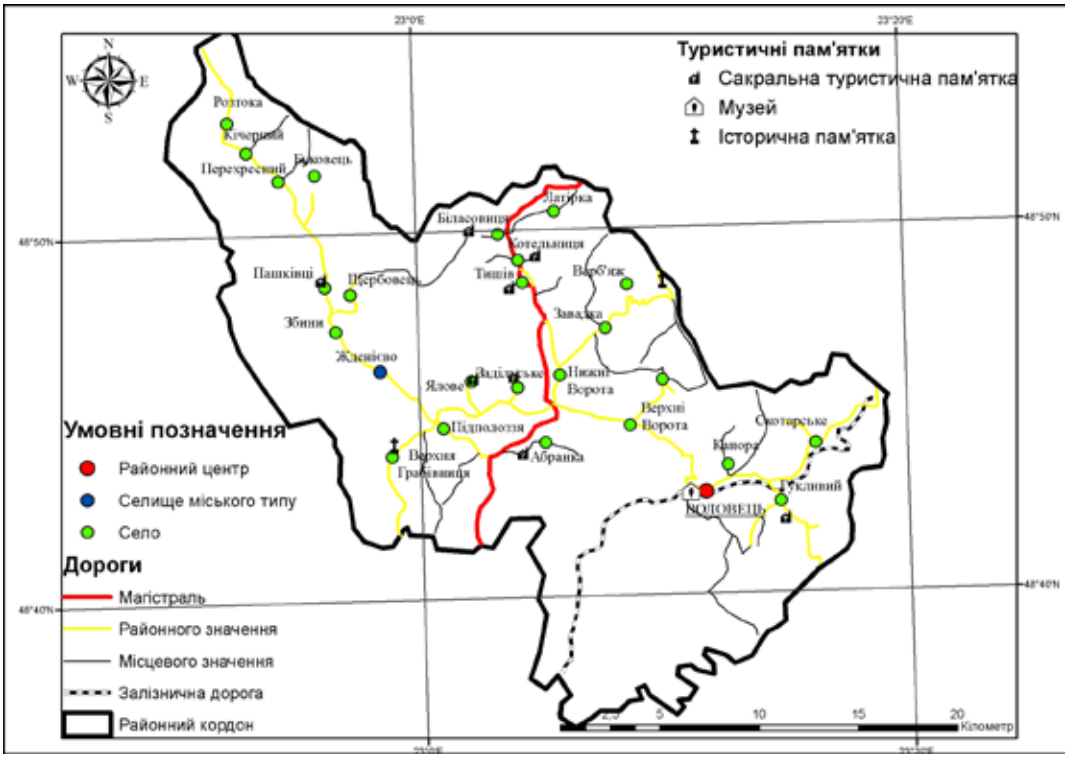

Рис.3. ***Карта культурно-туристичних пам'яток Воловецького району Закарпатської області***

Джерело: Закарпатська область, М: 1:250 000, 2012; власна редакція

Для визначення сутності історичної пам'ятки, необхідно з'ясувати саме поняття. У Законі України «Про охорону культурної спадщини» знаходиться наступне визначення історичної пам'ятки:

нально-визвольної боротьби 1703-1711 років під керівництвом Ференца Ракоці II. Уперше монумент був встановлений у 1906 році, але у 1945-му радянська влада зруйнувала його. У результаті громадської

ініціативи 16 липня 1989 року монумент був відновлений (Deschmann A., 1990). З тих пір об'єкт включений до численних туристичних програм, які орієнтуються в основному на угорських відвідувачів.

У Воловецькому районі знаходяться дві історичні пам'ятки: пам'ятник на Верецькому перевалі та залишки оборонної системи «Лінія Арпада» неподалік села Верхня Грабівниця. Вони символізують різні періоди в історії угорського народу. Обидві пам'ятки дуже популярні серед туристів. Пам'ятник на Верецькому перевалі є одним з найпопулярніших серед угорських відвідувачів туристичних привабливостей. За останні десятиліття Верецький перевал став місцем паломництва угорського народу. Про це свідчить і те, що Товариство угорської культури Закарпаття (КМКС), сумісно з Урядом Угорщини вирішили вшанувати цю історично важливу місцевість, поставивши поблизу нього монумент. Архітектор монумента, Петер Матл, створив багатогранну систему символів, яка зображає елементи культури не тільки угорського, але й сусідніх народів (Kovács S., 2006).

У Виноградівському районі знаходиться п'ять музеїв різного етнографічного та тематичного спрямування. Експонати цих закладів намагаються висвітлити історію, мистецтво, звичаї, традиції, кулінарію та побут окремих народів краю. Серед музеїв є такі, що мають угорську тематику, й такі, які більше висвітлюють українські чи русинські традиції. Вони розташовані у різних куточках району: у адміністративному центрі (Виноградівський історико-етнографічний музей), на півдні (у селах Пийтерфолво, Тисобикень та Ботар), а також на північному сході (у с. Новоселиця). Середня відвідуваність цих об'єктів становить приблизно 2500 осіб на рік. На території Воловецького району знаходиться тільки один музей – Воловецький історико-краєзнавчий музей, у якому представлені звичаї та побут населення, що проживало на Верховині.

Третю тематичну групу культурно-туристичних пам'яток складають сакральні об'єкти. Сакральний туризм – це вид туризму, коли гість під час відвідування конкретних пам'яток створює зв'язок між собою та потойбічним світом. У широкому розумінні сакральне – все те, що стосується Бога, релігії, потойбічного світу, ірраціональності, все, що суперечить звичайним поняттям та явищам (Kljáp M. – Sándor F., 2013).

Серед сакральних пам'яток Воловецького району потрібно виділити знамениті русинські дерев'яні храми. Вже починаючи з XV–XVI. століття будувалися дерев'яні церкви на Закарпатті, але золотим віком будівництва стало XVII–XVIII. століття. В основному храми представляють 2 стилі (готика та бароко) і чотири типи (бойківську, лемківську, гуцульську та долиняцьку) (Horváth Zoltán Gy. – Kovács S., 2002).

У Воловецькому районі розташовано шість русинських дерев'яних храмів. Названі церкви були побудовані в різні періоди: найстаріший храм (с. Гукливий) було побудовано у XVIII столітті, а наймолодший (с. Пашковець) – на початку XX століття. За довгі роки існування храми пережили багато подій, у тому числі зміну покрівельного матеріалу дахів чи політику атеїзму радянської влади (Сирохман М., 2008).

У Виноградівському районі знаходиться шість визначних сакральних туристичних пам'яток. Вони являються церквами різних релігійних громад: римо-католицької у м. Виноградів та с. Чорнотисів; протестантської-кальвіністської у с. Шаланки та с. Оклі; греко-католицької у с.

Новоселиця та монастир францисканців у м. Виноградів. Всі вони мають багату історію і, крім Новоселицької, всі вони діючі. Саме про останню розповімо детальніше.

Церква розташована у с. Новоселиця, що знаходиться у східній частині району. Церква є дерев'яною, була побудована у 1669-му році і присвячена Богородиці Діві Марії. У 1960-му році церкву було внесено до архітектурних пам'яток України і, починаючи з того часу, в ній перестали проводити Богослужіння. Останню реставрацію об'єкта було проведено у 1981-му році і в даний час вона являється частиною Новоселицького етнографічного музею (Сирохман М., 2008).

Четверта група культурно-туристичних пам'яток – це палаци. Вони розташовані у двох поселеннях Виноградівського району – у м. Виноградів та у с. Нове Село. Обидві споруди були побудовані заможними угорськими родинами Перені та Уйгейі на зламі XVI–XVII століть. У Виноградівському палаці родини Перені зараз знаходиться відділ освіти Виноградівської райдержадміністрації (Deschmann A., 1990).

Палац родини Уйгейі у Новому Селі знаходиться у значно гіршому стані. Після Великої Вітчизняної війни будинок служив загальноосвітньою школою, а пізніше – закладом дошкільного виховання. Після 1980-го року його повністю закрили. Наразі будівля знаходиться у жахливому стані (Marosi A., 2015). У 2014 році право власності на палац передано Угорській молодіжній греко-католицькій організації Закарпаття, серед планів якої є реставрація будівлі та створення у ній греко-католицького молодіжного центру.

П'яту тематичну групу туристичних пам'яток Виноградівського району утворюють руїни замків Канко (м. Виноградів) та Ньолаб (смт. Королево). Перші письмові згадки про ці спорудження датовані XIII–XIV століттям. Обидві замки були частиною оборонної системи «дєпу», і мали стратегічне військове значення. Але з-за ворожнечі між імператорами Габсбурзької імперії та сім'ями, які володіли цими замками, вони були зруйновані вщент. Лише частина стін залишилися у згадку для нащадків (Deschmann A., 1990).

Порівняння культурно-туристичних пам'яток

На основі літературного аналізу ми дійшли деяких висновків стосовно культурно-туристичних пам'яток Виноградівського та Воловецького районів.

У випадку двох груп (руїн замків та палаців) не маємо основ для порівняння на рівні районів, так як пам'ятки цих типів розташовані тільки у Виноградівському районі.

За кількістю музеїв спостерігається значна перевага Виноградівського району. На його території розташовано 5 музеїв, а на території Воловецького району – лише один. За історичною цінністю перевага також на боці музеїв Виноградівщини, тому що з 5 музеїв 4 засновано значно раніше, ніж Воловецький історико-краєзнавчий музей.

Група історичних пам'яток не відображає значні відхилення у районному вимірі. За нашою думкою, пам'ятки, які розташовані у згаданій групі, не слід порівнювати між собою, так як вони уособлюють окремі періоди історії угорського народу.

Група сакральних туристичних пам'яток являється найбільш вирівняною – у обох досліджуваних районах знаходиться по 6 храмів. Ця група надає можливості для

багатогранного порівняння за різними характерними рисами:

1. Час будівництва: церкви, які розташовані у Виноградівському районі, мають минуле, що вимірюється багатьма століттями. Найдавнішою церквою Виноградівщини являється Виноградівська римо-католицька церква, побудована ще у XII столітті; наймолодшою ж являється дерев'яний храм у с. Новоселиця, побудований у XVII столітті. На відміну від цього, дерев'яні храми Воловецького району значно молодші – найстаріша церква була побудована тільки у XVII столітті (с. Гукливий).

2. Типи церков: головним питанням з точки зору цього параметру виступав матеріал, з якого побудована дана церква (камінь чи дерево). На території Воловецького району перевага на боці дерев'яних храмів, а у Виноградівському – на боці кам'яних.

3. Релігійна приналежність: храми Воловецького району входять у підпорядкування греко-католицької церкви, а у Виноградівському районі картина є більш різнобарвною: по дві церкви представляють кожну історичну конфесію (римо-католицьку, греко-католицьку та протестантсько-кальвіністську).

4. Активне використання: за цим параметром вимальовується повна рівновага, так як у кожному районі зовсім не використовується по одній сакральній туристичній пам'ятці.

Висновки

Вже здавна відомо, що природні ресурси та багатства як Виноградівського, так і Воловецького району заслуговують на значні капіталовкладення для розвитку масового туризму. Але не менш важливими з цієї точки зору є культурно-туристичні цінності краю, у яких також криється великий потенціал.

На жаль, проблеми спостерігаються і у сфері туризму зазначених територій. Найбільш вагомими серед них є наступні:

1. Периферійне положення відносно основних туристичних маршрутів, які пролягають у Закарпатській області, і, в результаті цього, мала кількість відвідувачів.

2. Незадовільний стан транспортної інфраструктури – дороги районного і місцевого значення, а також залізничні вокзали (якщо такі є) знаходяться у жахливому стані.

3. Недбале відношення до туристичних пам'яток – частина цих пам'яток у такому занедбаному стані, що їм негайно потрібна реставрація.

4. Вузька інформаційна база – туристичні об'єкти погано висвітлені у засобах масової інформації.

5. Державне фінансування закладів – внаслідок того, що лише незначна частка державного та місцевих бюджетів спрямовується на культурну діяльність, фактично неможливо виділити належні кошти на покриття інших витрат (реставрація, поліпшення інфраструктури тощо).

Надіємося, що названі проблеми турбують не лише нас, але й керівників (у тому числі галузі туризму) вищеназваних районів, у результаті чого вони приймуть відповідні рішення та запровадять необхідні зміни для налагодження зазначених гострих недоліків.

Список літератури

BERGHAUER SÁNDOR: *A turizmus, mint kitörési pont Kárpátalján (?) (Értékek, remények, lehetőségek Ukrajna legnyugatibb megyéjében)*. Pécs, 2012, PhD-értekezés.

DESCHMANN ALAJOS: *Kárpátalja műemlékei*. Budapest, 1990, Tájak–Korok–Múzeumok Egyesület.

HORVÁTH ZOLTÁN GYÖRGY–KOVÁCS SÁNDOR: *Kárpátalja kincsei*. 2002, Masszi Kiadó–Romantika Kiadó.

KLJÁP MIHAJLO–SÁNDOR FEGYIR–PALKÓ GYULA: *A turizmus korszerű válfajai*. Kijev, 2013, «Знання» Kiadó.

KOVÁCS SÁNDOR: *Verecke. Földrajzi és történelmi barangolás a vidéken.* Budapest, 2006, Hungarovox Kiadó.

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА СТАТИСТИКИ. ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ СТАТИСТИКИ У ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТІ (ДССГУСЗО): *Закарпаття у демографічному вимірі.* Ужгород, 2015, Статистичний збірник.

СИРОХМАН МИХАЙЛО: *П'ятдесят п'ять дерев'яних храмів Закарпаття*. Львів, 2008, Видавництво Грані-Т

ЗАКАРПАТСЬКА ОБЛАСТЬ. Політико-адміністративна карта. 1:250 000, Київ, 2012 Видавництво «Картографія».

MAROSI ANITA: *A tiszaújhelyi kúria*. Internet, 2015. Weboldal: http://www.karpatalja.ma/sorozatok/karpatalja-ma/karpatalja-ma-a-tiszaujhelyi-kuria/. Utolsó letöltés dátuma: 2016. január 13.

UKRAJNA TÖRVÉNYE *A kulturális örökség védelméről*. Internet, 2000. Weboldal: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1805-14. Utolsó letöltés dátuma: 2015. október 22.

A MÉHTENYÉSZTÉS ÉS MÉHEGÉSZSÉGÜGY SZEREPÉNEK FONTOSSÁGA A MÉHÉSZETEKBEN

Nagy István

PhD-hallgató, Szent István Egyetem, Környezettudományi Doktori Iskola, Gödöllő

Napjaink rohamosan fejlődő gazdaságában a fennmaradás igénye nagy kihívások elé állítja a gazdálkodókat. Számos esetben a kiéleződött piaci versenyben nem elegendő a szakmai tudás és tapasztalat. Az összefogás jelentősége ennek köszönhetően egyre inkább hangsúlyossá válik. Az Európai Unió egyes tagországaiban az agráriumban tevékenykedők előszeretettel alkalmazzák a különböző gazdasági együttműködési formákat érdekeik érvényesítésére. Az ukrán méhészet azon kevés mezőgazdasági ágazatok közé sorolható, mely az elismerések mellőzése ellenére kiemelkedő eredményeket mutat.

Kulcsszavak: *méhészet, méhtenyésztés, gazdaság, Kárpátalja*

Abstract

Швидкоплинність розвитку економіки ставить перед фермерами завдання, які вони повинні вирішити задля збереження їх господарства. У багатьох випадках, через жорстку конкуренцію на ринку, їм не вистачає професійних знань і досвіду. Беручи все це до уваги, значення співпраці зростає щодня. Деякі держави, які є членами Європейського Союзу, вважають, що різні види співпраці між сільськими господарствами є важливою складовою забезпечення їх інтересів. Українське бджільництво – одна з небагатьох галузей сільського господарства, яка показує досить хороші результати.

Ключові слова: *пасіки, бджільництво, економіка, Закарпаття.*

A tenyésztés alapelve, hogy mindig a legjobb állatokat párosítjuk a legjobbakkal. Az utódok minőségét az öröklött tulajdonságok határozzák meg döntően, mert azok a környezeti feltételek, amelyek között az ősök éltek, nem biztosítottak az utódok számára is. A vizsgálatok egységesítése a sikeres tenyésztés alapja (Nagy 1998). Pechacker és munkatársai 1993-ban megállapították, hogy az összehasonlítás esélye nagyon csekély, mert a vizsgált tulajdonságokat sok tényező befolyásolja (mikroklíma, betegség stb.). Kulincevic és Rothenbuhler (1973) azt indítványozták, hogy a méhcsaládokat szúrópróba szerűen kiválasztva laboratóriumi körülmények között vizsgálják meg. Azt tapasztalták, hogy a testvér populációból származó méhcsaládok esetében a laboratóriumi és gyakorlati körülmények összhangban vannak. Bienefeld és Pirchner (1990) megállapították, hogy az anyai tulajdonságok vizsgálata (petézés, feromontermelés) nagy jelentőséggel bírnak a családok népességének kialakításában. Bienefeld (1989) szerint az anya és a dolgozók beltenyésztése befolyásolja az anya teljesítményét és a dolgozók magatartását. A Hohenneudorfban alkalmazott tenyészérték-becslés a legmodernebb, a családok közötti különbségeket veszi figyelembe, továbbá az anyák, az átlagdolgozók és az anyák és dolgozók közötti rokonsági fokot. Két alapvető dolgot sikerült így elérni: a rokonsági fog ismeretében minden családról tudunk információt szerezni, külön veszszük figyelembe az anya és a dolgozók származását (Bienefeld–Reinhardt–Keller 1998).

Az anyai tulajdonságokat meghatározó gének és dolgozók tulajdonságait befolyásoló gének egymással negatív korrelációban vannak. Ezért nagyon nehéz az anyákat szelektálni. Olyan anyákat kell előnyben részesíteni, akik mindkét esetben átlagon felüliek, amelyeknél az örökítés összege az anya és a dolgozók tulajdonságaira, a mindenkori népességteljesítményre a legnagyobb. Cobey és Timothy (1988) szerint a továbbtenyésztésre felhasznált tenyészanyák kiválasztásakor minden olyan tulajdonság számít, ami a fokozott méztermeléssel kapcsolatos. A különböző nektárhordás, a kirepülések száma, az élettartam, a méhanya petézési rátájának mérése, vagy egyéb tulajdonságok mérése helyett, amelyek feltételezhetően kapcsolatosak a nagyobb mézhozammal, elegendő egyszerűen csak a tömeggyarapodást mérni. Kísérletek bizonyítják, hogy a petéből vagy egészen fiatal álcából nevelt anyák a legértékesebbek. (Őrösi 1951) Amennyiben a levegő és a talaj páratartalma lecsökken, a nektár beűrűsödik. Ha a környezet nedvességtartalma túlságosan megnő, a nektár felhígul. (Huber 1956)

A talaj állapota és szerkezete döntő a nektárképződésben. A jól átszellőzött, és megfelelő nedvesség- és tápanyagtartamú, továbbá a kedvező hőmérsékletű talaj a jó nektártermelés feltétele. A fény erősödésével párhuzamosan emelkedik a nektár cukortartalma. A méz világpiacán, hosszú távon az alacsony költséggel előállított, a minőségi követelményeknek megfelelő és hatékony marketing tevékenységgel piacra juttatott termékek fognak versenyben maradni. (Nyárs 2001)

A méhcsalád

A méhcsalád önálló biológiai egység, amely mint egész hat vissza a külső környezet különböző hatásaira. A méhek családja zárt, személytelen társulás. Összetartozásukat sajátos illat jelzi, biztosítja. (Zsidei 1987)

1. ábra. ***A méhcsalád tagjai***
(Forrás: www.mozaweb.hu)

A méhek egyik legfontosabb és legismertebb tulajdonsága a szorgalom. A szorgalmasabban gyűjtő családok nagyobb súlygyarapodást érnek el. A méhcsalád egy anyából, idényben ötszáz–ezer körüli heréből, ősztől tavaszig tíz–tizenkétezer, tavasztól nyár végéig ötven–hetvenezer munkásméhből áll, valamint fiasításból, lépkészletből, mézkészletből, némi virágporkészletből tevődik össze. (Zsidei 1987) A méhcsalád mézhozama elsősorban a méheinek a számától függ. Egy kilogramm méh képes fél kilogramm viaszt termelni táplálék, építési és fiasítási lehetőség biztosítása mellett. (Taranov 1982) Sajermann (1983) kísérleteiben azt vizsgálta, hogy egy lépből hány dkg viasz nyerhető. Megállapította, hogy egy nagy Boczonádi lépben átlagosan 22,4 dkg, egy Hunor lépben 18,72 dkg viasz van. Buchinger (1982) szerint nagy hiba, ha nem használjuk ki a méhek építési ösztönét. Rontjuk a család hangulatát, rajzási hajlam lép fel, csökken a méztermelés, emellett kevesebb viaszt termel. Az építést a hordáson kívül erősen befolyásolja a családrajzásra való készülődése. Minél erősebb a rajzási láz, annál jobban csökken az építési kedv. A korai műlépépítkezés a rajzást késlelteti. Főhordás után csak akkor építhetünk, ha kellő hordás van. Tapasztalatok alapján évente 5-7 mülépet építtethetünk ki családjainkkal. (Sajermann 1983)

A méhanya

A méhanya a méhcsalád legfontosabb egyede, a méhészek a család motorjának nevezik, jogosan. Az anya jelenléte, milyensége döntő a család és a méhész számára is. Tőle függ a család szorgalma, népessége, gyűjtőképessége, a léte. (Király 2003) A méhcsaládban az egyetlen tökéletesen fejlett nő nemű egyed. Az anya feladata a petézés, a szaporítás.

2. ábra. *A méhanya*

Forrás: www.czemanmeheszet.hu

A méhcsaládokban rendszerint csak egy anya szokott lenni. Vannak viszonylag ritka kivételek, amikor a családban két anya van. A méhcsaládok teljesítménye bizonyára növekedne, ha a családban két anya lenne. Eredménytelenek voltak azok a kísérletek, melyekkel ezt kívánták megvalósítani. Két anya hosszabb együttélése általában akkor tapasztalható, amikor a család a régi anyjával valamilyen ok miatt elégedetlen, újat nevel, de a régit is megtartja. Leggyakrabban akkor található egy családban két anya, ha a család rajzásra készül. Ez azonban csak rövid ideig tartó állapot. (Nagy, 1999) A termelő méhészetekben nagy teljesítő képességű, meghatározott fajtájú anyákra van szükség. Ilyen anyákhoz csak tervszerű, átgondolt és pontosan végrehajtott tenyésztéssel és kiválasztással (szelekció) juthatunk. Ezért kiemelkedő fontosságú a méhtenyésztésben az anyanevelés, amely elsősorban gazdasági jelentőségű.

Az anyák minősége nagymértékben eldönti, hogy egy méhészet az évek során nyereséges vagy ráfizetéses lesz-e. (Józsa 1984) Az eredményes méhészkedés egyik alapfeltétele a fiatal, jó tulajdonságú anya. A termelésben nem a családok számát, hanem a meglévők termelőerejét, állapotukat elsősorban a fiatal anya biztosíthatja. A fiatalabb anyák jobban petéznek, így családjaik tavasszal lendületesebben fejlődnek, a főhordásra jobban megnépesednek, rajzó hajlamuk mérsékeltebb, mindezek miatt családjaik hordási erélye felülmúlja az idősebb anyás családokét. Az öreg anya nem tudja a családot időre felfejleszteni, ezért az ilyen család kevés mézet termel. Ivanova (1988) szerint, ha az anyaméhek elérik a 2 éves kort, legcélszerűbb lecserélni őket, különben a család meggyengül, termelésük jelentősen csökken. Lecserélésre kerülnek a fiatal, de defektes anyaméhek is. A cserét csendes, meleg időben, és nem viharos, szeles időben kell végrehajtani. Az anyát vesztett családok méztermelése csökken. Hasonlóképpen csökken a fiasítás. A normálishoz viszonyítva a termelés 58,5%-os is lehet. Ez mutatja az anyával kapcsolatos problémák gyors megoldásának szükségszerűségét. A 2 anyás családokban optimális viszonyok szükségesek. Háromszor akkora mézgyűjtés lehetséges, mint az egyanyás családokban, de ehhez megfelelő terület és virágzás szükséges.

A méhanya által termelt illatanyag, a feromon (E-9-oxo-2-decenoic sav) elmaradását a család azonnal észleli. Küszöbszint alatt a család meghatározott reakciói jelentkeznek. A család azonnal anyaneveléshez kezd, ugyanígy tesz akkor is, ha az anya korosodása miatt a feromontermelés fokozatosan csökken. A méhanyák termékenysége és a méhcsaládok termelése között összefüggés van. A termékeny anyák tömege 221 mg, a nem termékenyeké: 195 mg. Kívánalom, hogy a tömegük 180 mg-nál nagyobb legyen.

A méhkaptár termelést befolyásoló szerepe

Minőségi szempontból több év tapasztalat alapján megállapítható, hogy jó évjáratban, szakszerű és becsületes méhészkedéssel bármilyen kaptárban lehet jó minőségű mézet termelni. (Lukács 1999) Örösi (1951) szerint a 10 keretes Boczonádi rakodó kaptár a legkiválóbb termelő kaptárhoz tartozik. Mára azonban ez a megállapítás nem helytálló.

Vicze (1997) szerint a ½ NB keretméretű alacsonykeretes rakodókaptár termelékenyebb, könnyebben kezelhető. Jobban variálható termeléskor a különböző fogásokhoz. A leűzés, a szöktetés hatékonyabb. Mindezek következtében nagyobb eredmény érhető el velük azonos körülmények között, mint más kaptárakkal. Napjaink rendkívül elmaradott méhészeti technikai színvonalát alapvetően az határozza meg, hogy a méhészeti termelés mint mezőgazdasági tevékenység elsősorban a „háztáji" termelés körébe tartozik. Ráadásul nem alakult ki a mezőgazdasági tevékenységet támogató háttéripar sem. Mára hiányzik a folyamatos fejlesztéshez, a fejlett, korszerű méhészeti technológiához szükséges eszközrendszer. Ez a hiányosság azt eredményezte, hogy minden méhész a maga útját járta saját eszközellátása érdekében. Kialakultak a sokszínű, különböző, de önmagában gazdaságosan működő kis családi méhészetek. Ezek nemcsak kiegészítő eszközökben, hanem a kaptár típusaikban is nagyon különböztek egymástól. (Nagy 2005). Azok a méhészek, akik méhcsaládjaikat korszerű kaptárokban tartják, gondosan kezelik, az átlagosnál magasabb eredményeket érnek el. A legjobb eredményekkel pedig általában a vándorméhészek dicsekedhetnek. (Faluba 1975)

A méhegészségügy (A leggyakrabban előforduló betegségek)

A házi méhet a petéből kibújt, álca kortól a haláláig minden fejlődési szakaszában érheti ártalom. A méhész egyik legfontosabb feladata, hogy a méhcsaládokra leselkedő kártevőktől megóvja őket, pl. a betegségekkel szemben hatékonyan lépjen fel. A méhbetegségek egy része fertőző, vagyis tovább terjed a betegségokozójával, amelyek lehetnek: baktériumok, vírusok, gombák, véglények és atkák. Más részük állati kártevők, mind belső, mind külső élősködők, illetve egyéb állati kártevők. A különféle kártevőkkel szembeni küzdelem legyengíti, lefoglalja a méheket, így számottevően csökken a méztermelés, és egyéb feladataikat sem tudják ellátni megfelelően.

Nyúlós, vagy amerikai költésrothadás (Histolysis infectiosa Perniciosa)

A fiasítás legveszedelmesebb betegsége. A betegséget a rendkívül ellenálló spórás baktériumok csoportjába tartozó Bacillus larvae White okozza, amely egynapos korban a dajkák által a spórákat tartalmazó méz révén kerül az álca bélcsatornájába, majd innét a testbe, ahol gyorsan elszaporodva a fiasítást tönkreteszi. A fertőzés első gyanúját az egyébként összefüggő fiasítás hézagos volta kelti fel. A sima sárgásbarna fedelezést egyre több behorpadt, kilyukadt, vagy fedél nélküli sejt tarkítja. A fedetlen sejtek egy részének tartalmát a méhek eltávolították. Egyes fedetlen sejtekben azonban még látható az elpusztult álca, ennek szaga enyvre emlékeztető, és tartalma hosszú, „nyúlós" szálakká húzható. Később a sejt tartalma pörkké szárad és a sejt falához erősen tapad. (Egri 1986) A betegség nem gyógyítható. A fertőzött családokat és azok lépeit el kell égetni. Bejelentési kötelezettség alá tartozó fertőző betegség.

3. ábra. ***Nyúlós költésrothadás***
(Forrás: hu.wikipedia.org)

Gyomorvész (Nosema)

A kifejlett méhek gyakori betegsége a gyomorvész, vagy nozéma fertőzés. A kór előidézője a Nosema apis Zander, a méhek emésztősejtjeiben élősködő spóraképző véglény. A gyomorvészt más betegségekkel összemosódott tünetei alapján elég nehéz meghatározni. Az idős méhektől vett mintából laboratóriumi vizsgálattal lehet pontosan kimutatni. A nozéma kór ritkábban már telelés folyamán, de leggyakrabban tavasszal lép fel, amikor a család kedvezőtlen életkörülmények közé kerül, nyugtalanul telel, rossz minőségű a téli élelemkészlete, sok a legyengült, öreg méh. A betegség egyik feltűnő jele a belső ürítkezés. A kaptár falán, a lépeken, a kereteken, a kijárókban, vagy annak környékén található ürüléknyomok gyanút keltenek, és fokozott óvatosságra intenek. A fertőzésnek nagy a valószínűsége akkor is, ha túl sok a tavaszi hulla és azok potroha duzzadt. A nozémával nem mindig jár együtt a hasmenés. Gyakran ez a tünet elmarad, főként akkor, amikor a méhek már rendszeresen röpködnek. A gyomorvész elleni védekezésben legfontosabb a prevenció.

Fontos, hogy a téli időszakra jól felkészüljenek (népes család, fiatal egyedek, jó minőségű elegendő élelem), téli nyugalmukat semmi se zavarja, a lépeket rendszeresen cseréljük és biztosítsuk állandó foglalkoztatásukat (vándorlás) is. A gyógyszeres kezelése a fumagillin tartalmú FUMERRA-val lehetséges. (Faluba 1975)

A költésmeszesedés

A méh fiasításának gombás megbetegedése. Kórokozója az Ascosphaera apis. A gomba spórákkal támad, s kedvező körülmények között, pl. az álca belébe jutva csírázni kezdenek. A betegséget igen könnyű diagnosztizálni. A kaptár kijárójánál már látható a sejtekből kihúzott múmia. A betegség nem tartozik bejelentési kötelezettség alá. A költésmeszesedés a fiasítás időszaka alatt bármikor bekövetkezhet önállóan is okozhat megbetegedést, de gyakran társul az európai költésrothadással. (Matus–Sarbak 1974; Koltai 1985).

4. ábra. ***Költésmeszesedés***
(Forrás: www.hillspet.hu)

Varroa-atka kór

A Varroa atkát 1978-ban találták meg először a hazai méhészetekben. A kórokozó a Varroa Jacobsoni, vagy ázsiai nagy méhatka. Igazi választóvízként tesz különbséget a szakmában jártas, rátermett, lelkiismeretes méhészek és azok között, akik ilyennek csak vallják magukat. Mert akik meg tanultak együtt élni ezzel a kórokozóval, folytathatják sikeres méhészeti tevékenységüket, míg, akik ezt nem tudják, azok méhészete előbb-utóbb elpusztul. (Szakolczai 1985) A Varroa Jacobsoni, mely

kifejlett méhek kültakaróján, főként a torán, potrohán és lábán található és a vékonyabb kitint átszúrva vért szív. A kártétel kezdetben minimális, a fertőzést követő első években a Varroa Jacobsoni atka egészen ártalmatlannak tűnik. A méhcsaládok a pusztulást megelőző hónapokban is kiválóan termelhetnek. Összeomlásuk szinte az egyik napról a másikra következik be. A méhek károsodását az atka táplálkozása idézi elő. A parazita a hemolimfa elvonásával csökkenti a méh fehérjetartalékait és ezzel együtt életképességeit is. Szájszervével mind a lárvák, mind a méh testén sebeket ejt, és káros mikroorganizmusoknak nyit kaput. A kezdeti stádiumban tünetmentes, majd a 3-4. évben lehet észrevenni a fertőzést gondos vizsgálattal. (Gubicza 1997) Grobov (1977) adatai szerint egy fiatal megtámadott méh két órán belül testsúlyának 50%-át elveszítheti az atkák vérszívása következtében, különösen az őszi időszakban. A herék 50-szer nagyobb arányban fertőzöttek atkával, mint a munkás méhek. A heresejtes fedett fiasítás sejtjeiben nem ritka az 5-6 fejlődő atka, amely kikelve a méhek szívogatásával károsít. A kivillázott heresejt jelentősen meggyérítheti a kórokozókat. (Suhayda 1987)

5. ábra. ***Varroa-atka***

(Forrás: www.mindennapi.hu)

A környezeti viszonyok

Az éghajlat, az időjárás a méhészkedés eredményére két szempontból hat. Befolyásolja a méhek rendszeres gyűjtő munkáját, illetve a mézelő növények nektártermelését. Az időjárás nem közömbös a méhek és a méhész számára. A méheket szinte minden évszakban védeni kell az időjárástól. Télen a hidegtő és a széltől, tavasszal a hirtelen lehűlésektől, hidegbetörésektől, nyáron a tűző naptól. Az időjárás sokszor változik. A változásokra a méhek is reagálnak. (Király 2001) Hazánk éghajlata a méhek életére kedvező. Napjainkban a főhordást az akác adja. Ez egy hónappal korábban virágzik, mint amikorra a méhcsaládok magukra hagyva elérhetik a teljes kifejlődésüket. A helyzetet még az is súlyosbítja, hogy ilyenkor váltakozik a legszeszélyesebb időjárás. Mind a nektártermelés, mind a méhek gyűjtőmunkájára a szélcsend és a gyenge légáramlás a legmegfelelőbb. A szél elsősorban a hűtő hatásával káros a méhekre, de nehezíti gyűjtőmunkájukban, tájolásukban.

Különösen károsak a száraz, keleti, valamint északi, hideg, erős szelek. Nagyon fontos még a levegő páratartalma, ugyanis a száraz levegő a nektártermelést gátolja. Amilyen szeszélyes hazánkban a hőmérséklet ingadozása, éppen olyan kiszámíthatatlan a csapadékviszonyok alakulása. A váratlanul jövő zivatar, vihar mindenkor káros. (Faluba 1975) A növény teljes nektárhozamra csak nedves levegőn, optimális vízellátottság mellett képes. (Shullen 1940; Lovell 1948) Az akác virágzása idején kialakult időjárás nagymértékben meghatározza az akáctermelés eredményességét. Amennyiben a levegő és a talaj pártartalma lecsökken, a nektár beűrűsödik. Ha a környezet nedvességtartalma túlságosan megnő, a nektár felhígul. (Huber 1956)

A talaj állapota és szerkezete döntő a nektárképződésben. A jól átszellőzött és megfelelő nedvesség- és tápanyagtartalmú, továbbá a kedvező hőmérsékletű talaj a jó nektártermelés feltétele.

Felhasznált irodalom

BIENEFELD, K.–REINHARDT, F.–KELLER, R. (1998): Zuchtverschaftzung bei der Honigbiene. Deutsches Bienen Journal. 9. 18-22.pp.

FALUBA Z. (1975): Mit, hogyan, miért a méhészetben? Mezőgazdasági Kiadó, Budapest.

JÓZSA GY. (1984): Viaszváros. Gondolat Kiadó, Budapest.

KIRÁLY I. (2003): Az anya. I. rész. Méhészet 51. 18.p.

KIRÁLY L. (2001): A méhek és az időjárás. Méhészet. 49. 13.p.

KOLTAI L. (1985): A méhbetegségek megelőzése és gyógyítása. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest.

LUKÁCS G. (1999): Mézvizsgálatokról – nemcsak mézvizsgálóknak. Méhészújság. 12. 2. 65–66.p.

MATUS F.–SARBAK I. (1974): A méhek költésmeszesedésének (ascosphaerosis) előfordulása hazánkban.

NAGY I. (1998): A mézelő méhek tenyészérték-becslése. Méhészújság. XI. évf. 11. 13–14. p.

NAGY I. (1999): Méhészet. Kari jegyzet. Mosonmagyaróvár.

NAGY I. (2005): Kintlévőségek képződése és kezelése a mezőgazdasági vállalatoknál. Pénzügyi Szemle IL.évf. 9.

NYÁRS L. (2001): A méhészeti ágazat helyzete és fejlesztési lehetőségei. Agrárgazdasági Tanulmányok. 8. AKII. Budapest.

SAJERMANN G. (1983): Méhészetünk alapja az akác. Méhészet. 31. 8. 4-5.p.

SCHÖNTAG, A. (1952): Die Einfluss von Mineralstoffen auf die Nektar Abscheidung durch die Pflanzen. Naturwiss. 39. 304–305.pp.

SUHAYDA J. (1995): A fiatal anyák haszna. Méhészet. 43. 6. 2. p.

TARANOV, G. F. (1982): Vügyeljnije voszka i sztoritejsztvo szotov. Pcselovodsztvo.

MIGRÁCIÓ ÉS KÜLFÖLDI MUNKAVÁLLALÁS A KÁRPÁTALJAI MAGYAR FIATALOK KÖRÉBEN

Benedek Viktória

Debreceni Egyetem, Természettudományi és Technológiai Kar, Geográfus MSc szak, hallgató
viktoriabenedek1@gmail.com

Napjainkra a migráció világmértéket öltött, általános jelenséggé vált, nap mint nap találkozhatunk a témával a televízióban, újságokban, írott és elektronikus médiában, így a vándorlás és az azzal járó fogalmak szinte mindenki számára ismertté váltak. Az egyik legnagyobb migrációt generáló tényező az országok egyenlőtlen gazdasági fejlettségében, a jelentős munkabérkülönbségekben nyilvánul meg. Már a rendszerváltás után megindult a posztszocialista országokból a nyugati fejlettebb országokba történő elvándorlás. Ez alól nem kivétel Ukrajna sem. A vasfüggöny lehullását követően főként a nemzetiségek hagyták el Ukrajnát és telepedtek le anyaországukban, így jelentős volt az orosz, zsidó, magyar, lengyel nemzetiségű lakosság elvándorlása. Napjainkra azonban, a „méltóság forradalma" után (Федоренко, 2015), az azt követő kelet ukrajnai lázadások és a Krím megszállása miatt bekövetkezett gazdasági válság következtében, újabb kivándorlási hullám indult meg az országból, mely már a kisebbségek mellett az ukrán nemzetiségű lakosságot is nagymértékben érinti (Állami Statisztikai Hivatal 2015).

Abstract

На сьогоднішній день міграційні процеси придбали всесвітній характер, кожного дня зустрічаємося з цією темою на телебаченні, в газетах, в письмовому та електронному форматі, тому всім відомі ті поняття, які відносяться до зміни місця проживання. Найбільшим генеруючим чинником являється відмінність країн за їх економічним розвитком, і виходячи з цього, різниця в розмірах заробітної плати. Після отримання незалежності, проявилася тенденція мігрування з пострадянських країн до більш розвинених країн Західної Європи. Україна теж не являється винятком у цьому плані. У результаті відкриття кордонів, першими Україну покинули етнічні меншини, які емігрували до своїх рідних країн. Значно зменшилася кількість росіян, євреїв, угорців та поляків у цей період. Після «революції гідності», анексії Криму та заворушеннь на сході України настала економічна криза, в результаті чого значно збільшився міграційний потік не тільки серед національних меншин, але й серед українців.Ключові слова: пасіки, бджільництво, економіка, Закарпаття.

Kárpátalja a legnyugatabbi megyéje Ukrajnának, perifériás jellemzőkkel. Elmaradott területnek számít az ország más megyéihez képest, illetve a szomszédos országokhoz viszonyítva is. Ennek ellenére mégis számos előnnyel rendelkezik, mivel tranzit utak haladnak keresztül a megyén, szomszédos országai az Európai Unió tagjai, ezenkívül számtalan természeti erőforrással rendelkezik, amelyek még ugyan nincsenek kihasználva, de sok potenciált rejtenek. Ettől függetlenül fontosabb, hogy Ukrajna népességszáma folyamatosan csökken – ez alól mindössze két megyéje kivétel. Ezek egyike, ahol növekszik a népességszám, Kárpátalja. A növekedést a természetes szaporulat eredményezi, azonban a migrációs mérlege negatív, a lakosság külföldre való vándorlása jelentős. (Állami Statisztikai Hivatal 2015) A magyar nemzetiségű lakosság fogyatkozása is drasztikus.

Hivatalos népszámlálás az országban 2001-ben volt először és utoljára, azóta különböző okokra hivatkozva folyamatosan elmarad, így elsősorban a statisztikai hivatalok adatait lehet figyelembe venni. A jelenlegi álláspont

szerint 2020-ra tervezik a következő összukrajnai népszámlálást. (Állami Statisztikai Hivatal 2016)

Kárpátalja lakossága a 2015. évi statisztikai adatok szerint 1, 256 ezer fő volt. A 2001. évi népszámlálás adatai szerint 1, 254 millió fő (Hajdú 2012) volt. Népsűrűsége körülbelül 98 fő/km². (Kárpátaljai Megyei Statisztikai Hivatal 2015) A lakosság egyenlőtlenül oszlik el a megye közigazgatási egységei között. (Molnár 2009)

2015-ben a legnépesebb járás a Técsői. Népesebbnek tekinthető még a Nagyszőlősi, Rahói, Munkácsi, Ilosvai, Huszti járások és Ungvár város. (1. ábra) A legkevesebben a hegyvidéki területeken, a Volóci, Nagybereznai és a Perecsenyi járásokban, illetve Beregszászban, Huszton és Csapon élnek. (Kárpátaljai Megyei Statisztikai Hivatal 2015)

A városok közül kiemelkedik Ungvár, amelynek lakossága meghaladja a százezer főt is, illetve Munkács, ahol több mint nyolcvanötezren élnek. (Fodor 2014) Csap messze elmarad mögöttük a mindössze 8904 főjével.

A megyén belül a népsűrűség eloszlása szintén egyenlőtlen, a legnagyobb népsűrűségű közigazgatási egységek Munkács és Ungvár, ahol meghaladja a 2000 fő/km²-t. A járások közül a legmagasabb értékekkel a megye középső része, azaz a Nagyszőlősi, Ilosvai, Huszti és a Munkácsi járás rendelkezik. A falusi lakosság aránya 63,2%, a városi lakosságé 36,8%. (Braun–Csernicskó–Molnár 2010)

A nemek szerinti összetétel 2008-ban a következő volt: férfi 47,9%, nő 52,1%, vagyis 1000 férfira 1077 nő jut. (Molnár 2009) A nemzetiségek között lényeges eltérések vannak a nemek közötti arányban, a legtöbb

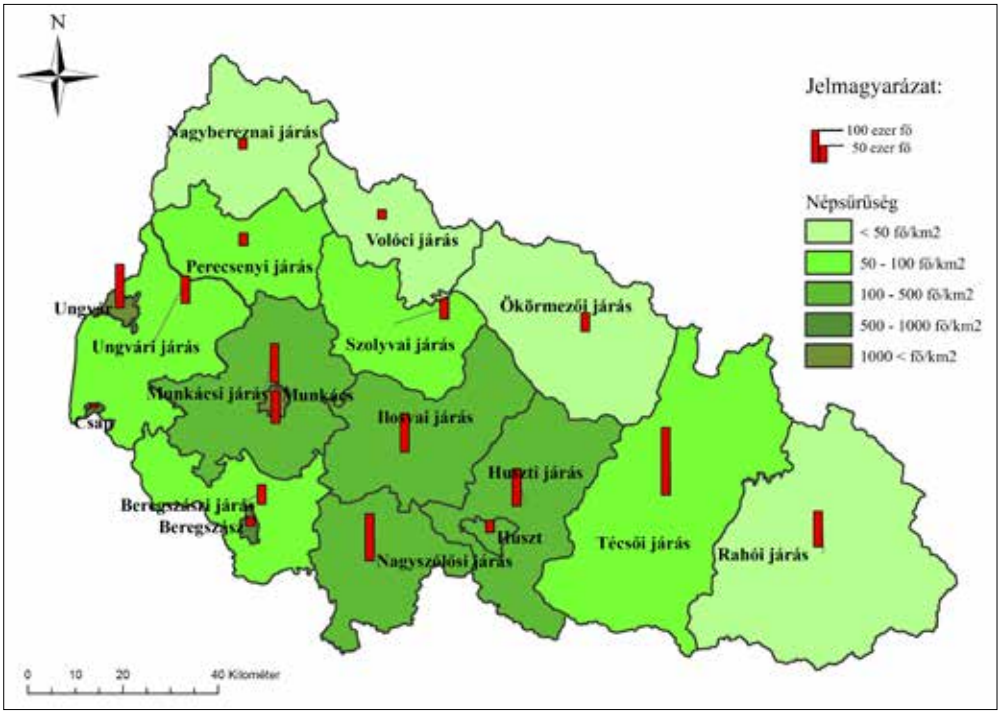

1. ábra. ***Kárpátalja népességszámának és népsűrűségének eloszlása a közigazgatási egységekben 2015-ben***

(Forrás: Saját szerkesztés a Megyei Statisztikai Hivatal 2015. évi adatai alapján)

nemzetiségnél nőtöbblet figyelhető meg. Magyar népességnél 1000 férfi/1099 nő, ukránoknál 1000 férfi/1068 nő, cigányoknál 1000 férfi/1047 nő, románoknál 1000 férfi/1016 nő arány figyelhető meg. Férfitöbblet csak az egyes betelepült nemzeteknél fordul elő, mint az azerbajdzsánok, a grúzok és örmények körében. (Molnár 2009)

Kor szerinti összetétel: fiatalkorú 23,9%, munkaképes korú 58,5%, öreg 17,6%. Kárpátalja népességének egyik alapvető jellemzője az etnikai sokszínűség. Nemzetiségre vonatkozó hivatalos adat csak a 2001. évi népszámlálásból van, amely szerint az államalkotó nemzet után Kárpátalján a legnagyobb nemzetiséget a magyarok alkotják 12,1%-kal, őket követik a románok 2,6%, majd az oroszok 2,5%, cigányok 1,1%, és egyéb nemzetiségek 1,3%. (Molnár–Molnár D. 2005, Fodor 2014)

A megye népességszámának alakulását erősen befolyásolja a természetes szaporulat és a migrációs egyenleg is. Egy korábbi kutatás eredményéből tudjuk, hogy a természetes növekedés pozitív a megyében, amelynek következtében a lakosság annak ellenére is enyhén növekszik, hogy a migrációs mérlege negatív. Vidékünkön a vándorlási egyenleg a rendszerváltás óta veszteségesnek bizonyult. (Kiss 2012) Évente átlagosan 2,5 ezer fővel többen távoztak a megyéből, mint érkeztek. (Molnár D. 2009) Míg a múlt század kilencvenes éveiben leginkább a városi népességet érintette, mára azonban a falusi népesség mobilabb lett. (Molnár D. 2013)

A 2008–2015. évek migrációs adatait vizsgálva figyelemmel követhető a lakosság elvándorlása. A kivándorlás mértéke a korábbi években is jellemzően túllépte a bevándorlás arányát, a megye migrációs mérlege mindig negatív.

Mára, a fokozódó elvándorlás, a külföldön való tanulás és legfőképpen a külföldön való munkavállalás következtében a kivándorlási mutató elérte az utóbbi évek abszolút maximumát. Ez a kimagasló érték megmutatkozik a települések mindennapi életében, a családok felbomlott rendjében, a motiválatlan fiatalok viselkedésében.

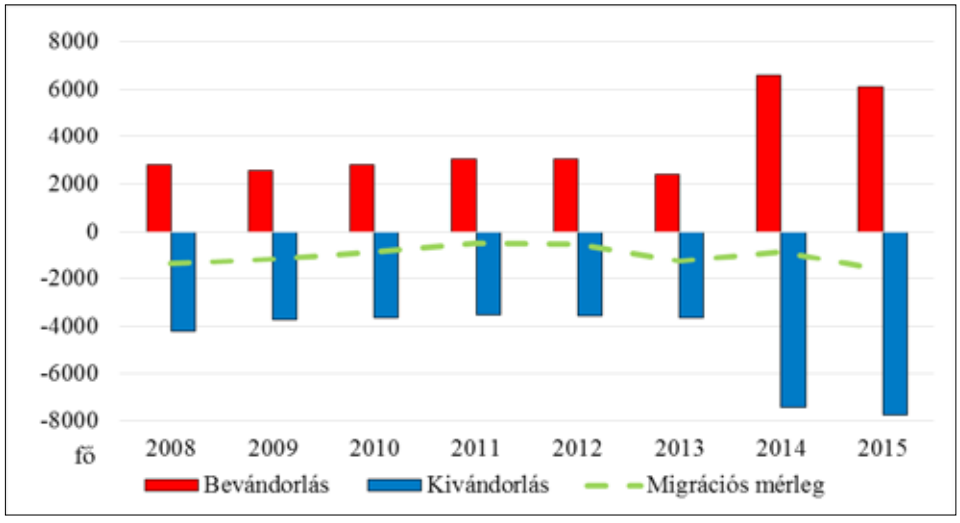

2. ábra. ***Migrációs értékek Kárpátalján 2008–2015-ös időszakban (‰)***

(Forrás: Saját szerkesztés a Megyei Statisztikai Hivatal 2008–2015. évek adatai alapján)

A külső migrációs értékeket figyelembe véve a kivándorlás mindig meghaladja a bevándorlás értékét. 2008-ban a bevándorlók száma 2814 fő volt, míg a kivándorlóké 4194, a migrációs mérleg értéke így -1380. Egészen 2011-ig csökken a mutató, amikor a migrációs mérleg értéke lecsökken 463-ra. Ugyan a ki- és bevándorlók száma nem csökkent, sőt növekedett, de az arányuk megközelítette egymást, így a különbözetük, azaz a migrációs mérleg értéke csökkent (2. ábra).

Ettől kezdve ismét elindul egy lassú emelkedés egészen 2013-ig. Itt már drasztikusabb értékek mutatkoztak. Okai, hogy megindult az elvándorlás a jobb pénzkeresési lehetőség érdekében, a külföldön való munkavállalás során, másrészt a katonaköteles férfiak is nagyszámban külföldre távoztak. 2417 bevándorlóra 3650 kivándorló jutott, így a migrációs mérleg bőven meghaladta a -1000-t. Az év októberében kezdődtek a kelet-ukrajnai zavargások, amelyek valószínűsíthetően szintén nagyban hozzájárultak a migráció megélénküléséhez. Ez a 2014-es év értékeiben meg is mutatkozik. A bevándorlók száma Kárpátalján elérte a 6592 főt, illetve a kivándorlás értéke 7441 fő volt. Magyarázata, hogy megnövekedett a katonai behívások száma, illetve ennek elkerülése érdekében sokan elhagyták az országot.

Érdekességként a 2015-ös év adatai alapján elkészítettük a migrációs arányokat bemutató kartogramot, a ki- és bevándorlás, illetve a migrációs mérleg vonatkozásában (3. ábra). A migrációs mérleg csak az Ungvári, Nagybereznai, és az Volóci járásokban, illetve Munkácson pozitív. Legkisebb az érték a Beregszászi és Ökörmezői járásokban, valamint Beregszász városban, ahol az elvándorlók és beérkezők száma közel egyforma.

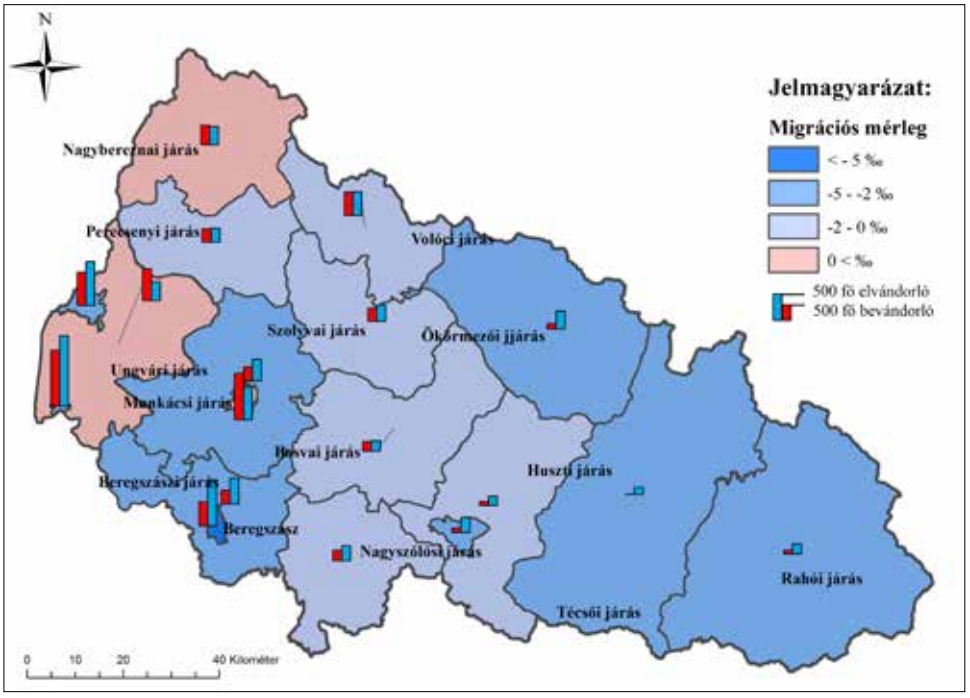

3. ábra. ***Ki- és bevándorlók száma és a migrációs mérleg értéke Kárpátalján 2015-ben***

(Forrás: Saját szerkesztés a Megyei Statisztikai Hivatal 2015. év adatai alapján)

A megyére vonatkozóan az önkéntes, kényszerű migráció jellemző, amelynek kiváltója az ország szociális-gazdasági és politikai helyzete. Ezen belül olyan elkülöníthető célok vezérlik a migráns személyeket, mint a munkaerő-migráció, a tanulási célú vándorlás. A továbbiakban a kutatásból ki fog derülni, hogy milyen formái jellemzőek a gazdasági migrációnak (végleges kivándorlás, ideiglenes munkavállalás, esetleg ingázás) Kárpátaljára vonatkozásában.

Kárpátalja magyarlakta településeinek a lakosait migrációhoz fűződő viszonyáról kérdőív keretében vizsgáltuk. A kérdőíveket igyekeztünk reprezentatívan kitölttetni, a települések pedig, amelyeken történt lekérdezés, szinte teljes egészében lefedik Kárpátalja magyarlakta településeit. A szóba jöhető 124 magyarlakta település közül 102-nek a lakosaival vettük fel a kapcsolatot személyesen vagy elektronikus formában. Összesen 170 használható kérdőív eredményét dolgoztuk fel.

A megkérdezettek 54%-a nő, amelynek magyarázata valószínűsíthetően összefügg azzal, hogy nagyobb számban a férfiak mennek külföldre dolgozni, így őket nehezebb volt elérni. Alapvetően a munkaképes korosztályt céloztuk meg, a születési évek meg is mutatják a legaktívabb korcsoportot, a huszonéveseket, akik már megszerezték az érettségijüket és sikerült munkát vállalniuk, esetleg szakiskolai vagy felsőoktatási tanulmányaikat megkezdeni. Eléggé gyakori, hogy ezek a fiatalok külföldön látnak jövőt, mind tanulás, mind pedig munka szempontjából.

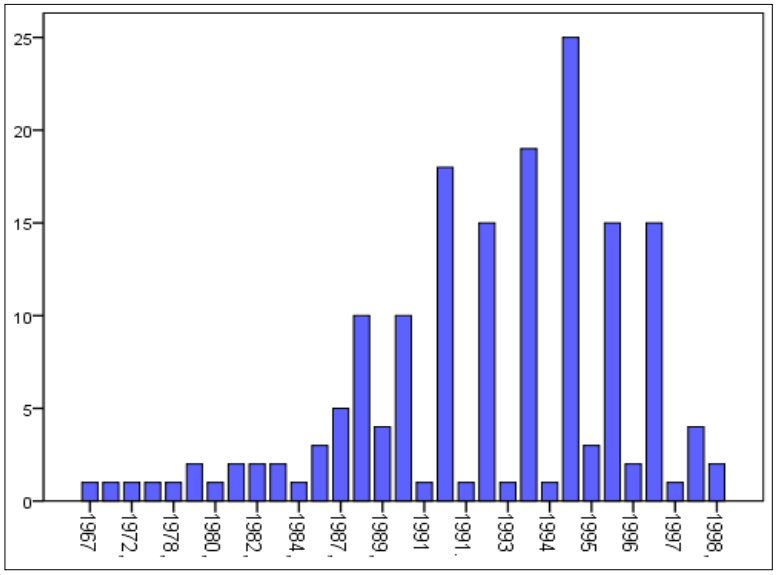

4. ábra. ***A megkérdezett kárpátaljai lakosok korosztályi megoszlása***

(Forrás: Saját szerkesztés a kérdőív eredményei alapján, 2016)

A válaszadók iskolai végzettsége is takar némi általánosságot. Biztosan nem véletlen, hogy az érettségi megszerzésével a fiatalok gyorsan akarnak minél többet keresni, így amint tehetik, mennek is külföldre dolgozni. Ellenben azok, akik továbbtanulnak, a későbbiekben is konkrétabb és biztosabb jövőt képzelhetnek el maguknak, életcélt és karriert célozva meg (5. ábra).

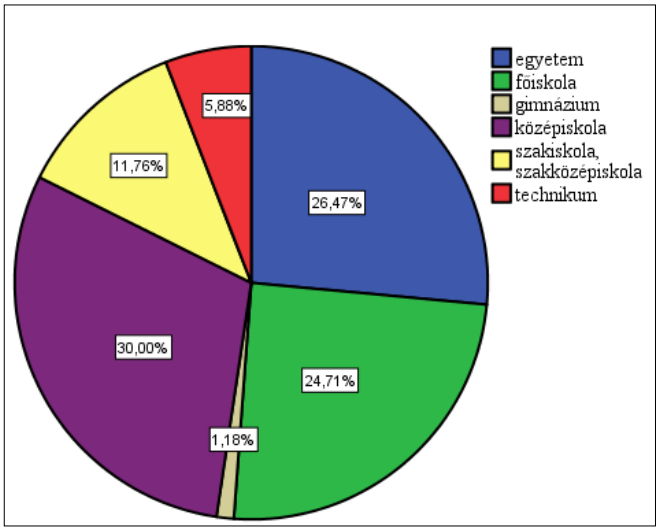

5. ábra. ***A megkérdezett kárpátaljai lakosok legmagasabb iskolai végzettségi megoszlása***

(Forrás: Saját szerkesztés a kérdőív eredményei alapján, 2016)

Az eredményeket összegezve a válaszadók túlnyomó része vagy éppen tanul valamilyen felsőoktatási intézményben, vagy már befejezte. Jelentős azok száma is, akik szakiskolát vagy technikumot végeztek, de náluk többen vannak, akiknek mindössze középiskolai végzettségük van. A megkérdezett nők legmagasabb iskolai végzettsége főiskola vagy egyetem, míg a férfiak esetében a középiskola.

A megkérdezettek 44,7%-a úgy gondolja, hogy elég jól beszéli az ukrán nyelvet. A második legnagyobb csoport, akik úgy vélik, épp hogy csak megértetik magukat. Jellemző rájuk, hogy az alföldi területek falvaiban élnek, ahol nem használják napi szinten az államnyelvet (6. ábra). Számukra nehezebb a nyelv elsajátítása, túlnyomóan magyar nyelvű iskolát végeznek és tanulmányaikat is sok esetbe Magyarországon folytatják. Amennyiben nyelvet tanulnak, úgy valamilyen idegen világnyelvet részeszesítenek előbbre, hiszen, ha kivándorolnak Kárpátaljáról, akkor azzal tudnak érvényesülni.

A válaszadók 46%-a családi állapotának az egyedülálló státuszt jelölte meg, ami szintén csak arra utal, hogy akik külföldre mennek, azok főként addig igyekeznek dolgozni, amíg nem köti itthon senki és semmi. Természetesen, azok száma is jelentős, akik párkapcsolatban élnek. Jellemző is, hogy fiatal párok együtt vállalnak munkát külföldön, megalapozva egy kicsit a jövőjüket családtervezés előtt.

A válaszadók 89%-ának nincsen gyermeke. Sajnos ez egyrészt pozitívum, hiszen ez azt jelenti, hogy a lehetséges vagy meglévő munkavállalás mellett nem kell a gyerekeiknek szüleiktől távol lenni. Másrészt azonban kedvezőtlen is, hiszen ez a kárpátaljai magyarság fogyatkozását eredményezi, főként hosszú távon befolyásolva a népességnövekedést. (Karácsonyi–Kincses 2010)

Azok, akik megjelölték, hogy gyerekük van, úgy gondolják, hogy külföldön tudnak egy biztosabb jövőt adni a gyereküknek, akár az anyaországban, akár más országban. Sajnos, ez a fajta gondolkodás fogja azt eredményezni, hogy megcsappan a magyarság aránya vidékünkön.

A foglalkoztatottság szerinti érdekesség, hogy a válaszadók jelentősebb része legalább két-három jelenlegi, állandó vagy ideiglenes elfoglaltságot jelölt meg, hiszen „ma az él, aki több lábon él". A legnagyobb csoportot 41%-kal azok alkotják, akik alkalmazottként dolgoznak, bár ebben nincs benne azok száma, akik tanulás mellett dolgoznak alkalmazottként. Jelentős, 31% a tanulók száma, de abban sincs benne azok száma, akik tanulnak és mellette vagy alkalmi munkát végeznek, vagy alkalmazottként dolgoznak. Az egyéb kategóriába kerültek mindazok a foglalkoztatottak, akik feketemunkákból élnek, alkalmi munkákat végeznek tanulóként, vagy saját

vállalkozásban dolgoznak és mellette alkalmi munkákat is vállalnak. A válaszadók között alig található olyan, aki szakmájában dolgozik (6. ábra).

A válaszadók 92%-a vallotta magát magyar nemzetiségűnek.

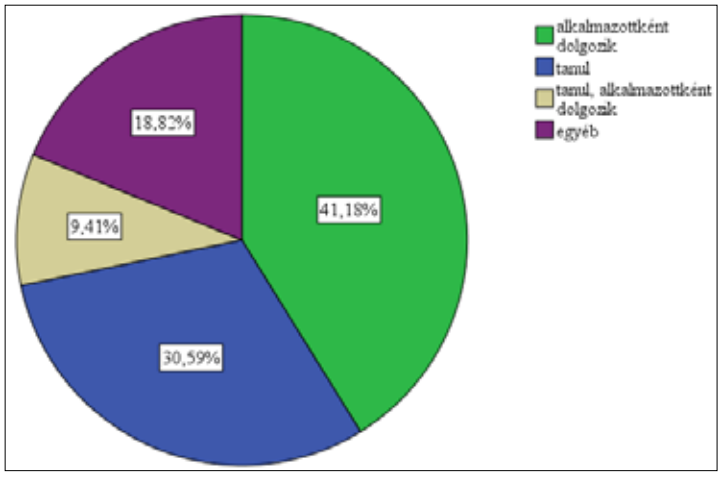

6. ábra. ***A megkérdezett kárpátaljai lakosok foglalkoztatottsági megoszlása***

(Forrás: Saját szerkesztés a kérdőív eredményei alapján, 2016)

A válaszadók nagyobbik részének van közeli rokona, ismerőse, barátja, aki külföldön él ideiglenesen, vagy már több éve. Ezek az elköltözöttek pedig nagyon ritkán látogatnak haza, hiszen már a távolban alakítják az életüket, letelepedtek, munkát vállaltak, családot alapítottak. Néhányukat már elsőgenerációs letelepedetteknek mondhatjuk, akiknek, ha nem Magyarországot választották célországnak, nagyon gyorsan megkophat a magyarságuk. Ám érdekesség, hogy válaszok alapján, az elköltözöttek 30%-a több mint 10 éve ment el. Jelentős az aránya azoknak is, akik 1–3 éve élnek külföldön, bő 19% választotta ezt az opciót.

Az elvándorolt családtagok, rokonok, ismerősök életkörülményeire kitérő kérdés megosztotta a válaszadókat. A lekérdezettek 45%-a, főleg a nők, vélik úgy, hogy sokkal jobbak lettek az életkörülményeik az áttelepült rokonaiknak. 28% azonban úgy tűnik, mélyebben belegondolt a válaszába, főleg férfiak, hiszen ők úgy gondolják, csak részben lett jobb az elköltözöttek életkörülménye.

A válaszadók 54%-a foglalkozott már azzal a gondolattal, hogy vállaljon-e munkát külföldön. 32% pedig úgy gondolja, ha adódna lehetősége, elhagyná szülőföldjét, hogy külföldön vállaljon munkát. Mindössze 11% válaszolta, hogy egyáltalán nem gondolkodik azon, hogy külföldön vállaljon munkát.

A válaszadók azon része, aki vállalna vagy már vállalt munkát külföldön, egyértelműen Magyarországban bízik a legjobban. A repertoár, amelyet a megkérdezettek felállítottak, valóban széles körű, a megjelölt országok Máltától Skandináviáig, Új-Zélandtól Jamaicáig terjed.

Magyarország után a legtöbben Németországot, Angliát, Kanadát, az USA-t és Svájcot választották. Azonban szinte mindenki több országot nevezett meg, igazán sokatmondó az egyik válasz, mely szerint „Élni Németország, nyugdíjat kapni Magyarország" a jó (13. ábra).

Az okot, amely miatt elhagynák a válaszadók a szülőföldjüket, sokféleképpen lehetne megfogalmazni. Született ugyan egyöntetű eredmény, hiszen 69%-a az embereknek azt mondta, hogy a jobb megélhetés miatt hagyná el a szülőföldjét. Ez hatalmas szám, még akkor is, ha elég erős motivációt adnak az anyagiak, azonban nagyon sokan hozzátettek a lehetséges válaszokhoz „egyéb" tényezőket is. Többen is úgy gondolták, hogy a megadott három válaszlehetőség egyszerre fennálló ok, de a

tanulási lehetőségek sem elhanyagolhatóak. Előkerült olyan válasz is, mint hogy *„az ország (Ukrajna) degradálódik”*, vagy, hogy *„a kulturális többlet, az állampolgárok megbecsülése, a magasabb életszínvonal, az érdeklődési körömnek megfelelő emberek miatt hagynám el szülőföldemet”*.

Ennek ellenére vannak olyanok, akik nem szeretnék elhagyni szülőföldjüket, vagy legalábbis nem véglegesen. A megkérdezettek közül 51% elárulta, hogy miért nem szeretne külföldre menni, vagy mért nem szeretne végleg ott maradni. 23% úgy gondolja, hogy ő itthon is jól érzi magát, és itthon is tud érvényesülni. 10%-ukat az tartja vissza, hogy itthon van lakhelye, ott pedig nem lenne, valakit pedig az áttelepüléssel járó költségek riasztanak el.

Akik az „egyéb” opciót választották, azok leírták véleményüket, köztük olyan is, aki jelenleg külföldön dolgozik, de mindenképpen haza szeretne jönni, *„…mert Kárpátalján szeretnék családot alapítani”*. Az itthon lévő család, barátok hiánya, a saját vállalkozásba, gazdaságba fektetett pénz, energia és munka, a gyönyörű kárpátaljai táj, a megszokott környezet, mind a visszatartó tényezők között megemlíthetők. Aki pedig már idegen országban van, úgy gondolja, hogy *„Jól érzem magam otthon, ha úgy adódik, szeretnék hazamenni.”*

A válaszadók 52%-a, ha adódna megfelelő munkalehetőség, akkor vállalna, 40% jelenleg is külföldön dolgozik, és mindössze 5% nem vállalna munkát külföldön.

Akik vállalnának munkát, azoknál megkérdeztük, hogy mit vállalnának, vagy mit dolgoznak jelenleg. A válaszadók 33%-a csak szakmájában vállalna munkát, 27%-a pedig bármit elvállalna. Ez összefüggést mutat a fokozatokkal, hiszen, akinek nincs szakmája, az nem fog szakmájában elhelyezkedni, maximum olyannal foglalkozhat, amit szeret vagy megszeret. Akiknek valóban a munka a fontos és a pénzkeresés, az vagy szakmájában, vagy gyári munkásként, de dolgozik, nem vár semmire.

A válaszadók között előfordul, akinek az elvárása nem magas, „csak azt szeretné csinálni, amit szeret”, vagy „ha jól megfizetik, és jók a munkakörülmények, akkor bármit” elvállal. A nemek közötti elvárások azonban eltérnek, a nők túlnyomóan csak szakmájukban szeretnének elhelyezkedni (34 fő), illetve egy részük (26 fő) bármit elvállalna, és kevesebben szakmájukban vagy gyári munkásként (16 fő) is dolgoznának. Ezzel szemben a férfiak nem teszik olyan magasra az mércéjüket, hiszen náluk a csak szakmájában dolgozó (22 fő), bármit elvállaló (20 fő) és a szakmájában és gyári munkásként is dolgozó (19 fő) a megosztó. Érdekesek még a különböző végzettséggel rendelkezők igényei, amely szerint legnagyobb elvárásuk a középiskolát elvégzetteknek van. Ők elsősorban „csak szakmájukban” helyezkednének el, ami meglepő, mivel nem igazán lehet szakmájuk. Ez talán azzal magyarázható, hogy korábbi vagy meglévő munkahelyen elsajátítottak valamilyen munkát, amelyet valamelyest meg is szerettek, így külföldön is szívesen dolgoznának ilyen munkakörben, például: kőműves, virágkötő, bolti eladó, kozmetikus, fodrász stb. Az egyetemi diplomával rendelkezők szintén főként szakmájukban helyezkednének el, de nem annyira túlnyomóan, egy részük bármit elvállalna. A főiskolát befejezetteknél pedig megegyezik a számuk azoknak, akik szakmájukban szeretnének elhelyezkedni, és akik bármit elvállalnának.

Megkérdeztük, hogy milyen időtartamra vállalnának vagy vállalnak munkát. A válaszadók 44%-a tartósan, 26%-uk pedig ideiglenesen külföldi munkavállaló. Azonban a megkérdezettek 15%-a válaszolta azt, hogy véglegesen vállalna vagy vállalt munkát. A

munkavállalók vagy vállalni készülők 31%-a barátokon és rokonokon keresztül értesülnek a lehetőségekről. Az ideiglenes vagy tartós munkavállalók 2-3 havonta igyekszenek haza jönni, legalább a nagyobb ünnepeket együtt tölteni a családjukkal. A tanulók főként szünidőkben jönnek haza, míg, akik véglegesen elmentek, évente 1-2 alkalommal látogatnak haza szülőföldjükre.

Azokat, akik terveznek külföldre menni, vagy már ott dolgoznak, vagy dolgoztak, megkérdeztük, hogy volt-e korábban itthon állandó munkahelyük. A megkérdezettek 21%-ának volt állandó munkahelye, de nem szakmájában, és csak 11%-uknak volt szakmájában állandó munkahelye.

A következő kérdésnél a válaszadók rangsorolták, hogy melyek a legbefolyásolóbb tényezők az elvándorlás rovására. A legfontosabb motiváló tényező a „jobb kereseti lehetőség", amely a válaszadók 61%-ánál mérvadó, illetve a „jobb munkakörülmények" megléte sem elhanyagolható 32%-nál. A harmadik tényezőnek a nyelvtanulás lehetőségét nevezték meg, elsősorban a tanulók. A katonai behívások megléte, a külföldön élő rokonok, valamint az egyéb tényezők is előkerültek, azonban annak súlya eltörpül a többi mellett.

Megkérdeztük továbbá azt is egy nyílt kérdés keretében, hogy hogyan váltak be a külföldi munkához fűzött reményeik azoknak, akik már megismerkedtek a kinti léttel. Néhány válasz fölöttébb sokatmondó lett:

- *„A nyelvtudás alapkövetelmény, ez természetes. Amikor valaki beszél egy ország nyelvén, tisztelik érte. A munka fogalma más külföldön, ott, ha napi 8 órát dolgozom, akkor az valóban annyi, de nem a munka a legfontosabb, nyugodtabban élünk, nem nézzük az árakat, a munka mellett pihenünk, kikapcsolódunk, hétvégenként étterembe járunk. Ukrajnában csak vegetálnak az emberek. Mi élünk! És miből? Egy minimálbéres McDonalds-állásból."*

- *„Jelenleg egyetemre járok, de mellette dolgozok is. Nem mondanám, hogy egy leányálom. Dolgozni itt sem könnyű, a fizetések sem olyan kimagaslóak az árakhoz képest, az adózásról nem is beszélve. A két hatalmas előny, hogy nincs olyan mértékű feketézés, mint otthon, jók a munkakörülmények, illetve az, hogy sok munkalehetőség van, értem ezalatt a diákok foglalkoztatását is."*

Arra a kérdésre, hogy miért nem vállalna külföldön munkát, nyitott kérdéssel szintén nagyon mélyreható és szívmelengető válaszokat kaptunk:

- *„A kárpátaljai közösség javát akarom szolgálni, ezért nem vállalnék külföldön munkát."*

- *„Amíg itthon fenn tudjuk tartani magunkat, addig nem megyünk el máshová munkát keresni. Ha ez a helyzet változna, akkor természetesen felmerülhet az a lehetőség is, hogy külföldön próbálunk majd munkát találni."*

- *„Azért nem, mert megértettem, hogy nekem itthon van küldetésem, itthon szükség van rám. Rájöttem, hogy nincs értelme kimenni és ott elérni a céljaimat, ha otthon is meg tudom tenni, ahol körbevesznek barátok, ismerős arcok, és nem utolsósorban a család. Kint senki vagyok."*

Továbbiakban rákérdeztünk arra is, hogy a válaszadók véleménye szerint a kettős állampolgárság bevezetése elősegítette-e a határon túli magyarok szülőföldön maradását. A megkérdezettek 49% szerint elősegítette a szülőföldön maradást, míg 45% szerint nem befolyásolta, sőt inkább elősegítette az elvándorlást. Néhány válaszadó véleménye:

- *„Ennek az érmének két oldala van. Ha azt vesszük, hogy a kettős állampolgárságnak köszönhetően sokak nagyobb keresethez jutottak, ami most létfontosságú itthon a megélés szempontjából, akkor igen, elősegítette. Másrészről sokan megkapva az állampolgárságot, kiköltöztek az anyaországba, esetleg tovább, „új életet" kezdeni."*

- *„Az emberek inkább sajátos célok miatt vesznek fel kettős állampolgárságot, mint a szülőföld miatt."*

Végezetül pedig megkérdeztük, hogy ha megtehetnék a válaszadók, hol élnének a legszívesebben. A válaszadók 43%-a a saját településén élne, 37%-a Magyarországon, majd 28% pedig Magyarországon kívüli külföldet választaná letelepedés céljából.

Összességében tehát elmondható, hogy a megyében, főként a kárpátaljai magyarság körében az önkéntes migráció bontakozik ki, amelynek kiváltója az ország hanyatló társadalmi-gazdasági helyzete, illetve az instabil politikai állapota. Ezen belül olyan motiváló indokok irányítják az elvándorló személyeket, mint a munkaerő-migráció, a tanulási célú vándorlás, de néhányuknál az áttelepülés is fennálló lehetőség. Egyértelműen gazdasági migrációról beszélhetünk, amelynek különböző formái valósulnak meg. Legyen szó végleges kivándorlásról, áttelepülésről, vagy ideiglenes munkavállalásról, esetleg ingázásról, Kárpátalja magyarságára nézve szomorú következményeket hoz. Kárpátalja településeit, közösségeit nézve pedig hasonló helyzetek uralkodnak, apróbb különbségekkel, mégis ugyanoda – külföldre – irányítja a munkát vállalni akarókat. Valamennyinket érint ez a demográfiai probléma, egyelőre azonban nem sok kilátásban lévő javulás látszik a helyi státuszban.

Felhasznált irodalom

UKRAJNA ÁLLAMI STATISZTIKAI HIVATAL (ДЕРЖАВНА СЛУЖБА СТАТИСТИКА УКРАЇНИ): A népesség migrációs mozgása 2015 (Міграційний рух населення у 2015 році). http://www.ukrstat.gov.ua/;

UKRAJNA ÁLLAMI STATISZTIKAI HIVATAL (ДЕРЖАВНА СЛУЖБА СТАТИСТИКА УКРАЇНИ): Összukrajnai népszámlálás (Всеукраїнський перепис населення), 2016. http://www.ukrcensus.gov.ua/;

BRAUN LÁSZLÓ–CSERNICSKÓ ISTVÁN–MOLNÁR JÓZSEF (2010): Magyar anyanyelvű cigányok/romák Kárpátalján. Ungvár, PoliPrint Kft.

FODOR GYULA (2014): A kárpátaljai magyarság gazdaságfejlesztési stratégiai terve. Egán Ede-Terv; http://kmksz.com.ua/regi/images/Egan_Ede-terv.pdf

HAJDÚ ZOLTÁN (2012): A Kárpát-medence földrajza. In Dövényi Zoltán (szerk.), Budapest, Akadémiai Kiadó.

KÁRPÁTALJA MEGYEI STATISZTIKAI HIVATAL 2008–2015 (Державна служба статистики України, Головне управління статистики у Закарпатській області). Чисельність населення по містах та районах. Kárpátalja 2008.

KÁRPÁTALJA MEGYEI STATISZTIKAI HIVATAL 2008–2015 (Державна служба статистики України, Головне управління статистики у Закарпатській області), Природний рух населення по містах та районах. Kárpátalja 2009.

KÁRPÁTALJA MEGYEI STATISZTIKAI HIVATAL 2008–2015 (Державна служба статистики України, Головне управління статистики у Закарпатській області), Міграційний рух населення у межах регіону по містах та районах. Kárpátalja 2010.

KISS TAMÁS (2012): Demográfiai körkép. A kisebbségi magyar közösségek demográfiai helyzete a Kárpát-medencében.

MOLNÁR D. ISTVÁN (2009): Kárpát-medence régiói, Kárpátalja. In Baranyi Béla (szerk.), Pécs – Budapest, Dialóg Campus.

MOLNÁR D. ISTVÁN (2013): A hatalomváltások hatása Kárpátalja népességszámának alakulására 1869-től napjainkig. Debrecen, Debreceni Egyetem Természettudományi Doktori Tanács Földtudományok Doktora Iskola.

MOLNÁR JÓZSEF–MOLNÁR D. ISTVÁN (2005): Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében. Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség, Tankönyv- és Taneszköztanácsa, Beregszász.

MOLNÁR JÓZSEF (2009): Kárpát-medence régiói, Kárpátalja. In Baranyi Béla (szerk.), Pécs–Budapest, Dialóg Campus.

ÖSSZUKRAJNAI NÉPSZÁMLÁLÁSI ADATOK (2001): Перепис населення. http://database.ukrcensus.gov.ua/MULT/Database/Census/databasetree_uk.asp

ФЕДОРЕНКО В.Л: Конституціоналізм та захист прав людини в Україні: від революції гідності – до сьогодення, 2015. http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/27901/1/008_020_028.pdf;

ESEMÉNYNAPTÁR

2014/2015-ös tanév

2014. szeptember 2.

Kárpátaljai útja során a főiskolán tesz látogatást **Lezsák Sándor,** a Magyar Országgyűlés alelnöke, a Nemzeti Fórum elnöke, költő, a Lakiteleki Népfőiskola egyik megalapítója.

2014. szeptember 3.

Magyar Termék Nagydíj Pályázat Régiók Díja 2014 elismerést kap a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola. A díjat dr. Latorcai János, az Országgyűlés alelnöke, a rendezvény fővédnöke nyújtja át.

2014. szeptember 12.

Ódor Bálint, Magyarország Külgazdasági és Külügyminisztériumának európai uniós ügyekért felelős helyettes államtitkárának látogatása a főiskolán.

2014. szeptember 26.

A 2014/2015-ös tanév ünnepélyes megnyitója. Az esemény vendége **Orbán Viktor,** Magyarország miniszterelnöke, aki **felavatja** a főiskola szakképzési intézetnek otthont adó új épületrészét. Az ünnepélyes eseményeket megtisztelik jelenlétükkel magas rangú anyaországi személyek, országgyűlési képviselők, államtitkárok, főosztályvezetők, felsőoktatási intézmények rektorai, polgármesterek, támogatók, valamint a kárpátaljai magyar közösség, egyházak, megyei, járási és városi vezetők.

2014. október 8.

Kovács Ádám Zoltán, a Külgazdasági és Külügyminisztérium nemzetközi együttműködésért felelős helyettes államtitkárának látogatása a főiskolán.

2014. október 16.	***Az első világégés emlékére.*** Konferencia az első világháború kitörésének századik évfordulója alkalmából, a főiskola Történelem és Társadalomtudományi Tanszéke és a Kárpátaljai Magyar Protestáns Tudományos Egyesület közös szervezésében.
2014. október 27.	A ***Kárpát-medencei magyarok zenéje*** elnevezésű koncertsorozatnak ad otthont a főiskola.
2014. november 7 .	**Dr. Keskeny Ernő**, Magyarország új kijevi nagykövetének bemutatkozó látogatása a főiskolán.
2014. november 14.	**Szüreti jótékonysági bál** a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Magyarország Ungvári Főkonzulátusa és Beregszászi Konzulátusa, valamint a Pro Cultura Subcarpathica szervezésében. Az est bevételét a Kelet-Ukrajnában harcoló kárpátaljai katonák családjainak megsegítésére ajánlják fel a szervezők. Az est fővédnöke **Tarlós István,** Budapest főpolgármestere.
2014. november 19.	A megyei felsőoktatási intézmények közötti sportversenyen főiskolánk csapata összesítésben **II. helyezést** ér el.
2014. november 20.	**Skultéty Csaba** *Vannak vidékek, féltett kishazák* című könyvének bemutatójf.
2014. november 21.	***„Málenykij robot”. 1944 – Az elhurcolások éve.*** Nemzetközi tudományos konferencia a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem és Társadalomtudományi Tanszéke, valamint Lehoczky Tivadar Intézete szervezésében.

2014. november 27.	***Öregdiákok a tudományok világában.*** A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Öregdiák Szövetségének tudományos konferenciája.
2014. december 11.	**Adventi jótékonysági koncert** a Nagyszőlősi Művelődési Ház Népi Zenekara és a Nagyszőlősi Bartók Béla Művészeti Iskola Női Kamarakórusa részvételével.
2014. december 23.	**Karácsonyi jótékonysági ünnepi műsor** a főiskola Angol Tanszéki Csoportja szervezésében. Az intézmény dolgozói fizetésükből támogatják a Kelet-Ukrajnában harcoló kárpátaljai katonák családjait. Az összegyűjtött adományokból 15 rászoruló családot sikerül megsegíteni.
2015. január 15.	**Nyílt nap** a főiskolán.
2015. január 22.	A magyar kultúra napján, öt kontinens valamennyi magyar nyelvű általános és középiskolájához csatlakozva a főiskola is részt vesz az **Együtt Szaval a Nemzet** programban.
2015. január 23.	**Szijjártó Péter,** Magyarország külgazdasági és külügyminiszterének látogatása a főiskolán. Az eseményen részt vett Magyar Levente gazdaságdiplomáciáért felelős államtitkár, Potápi Árpád nemzetpolitikáért felelős államtitkár, Keskeny Ernő, Magyarország kijevi nagykövete, Seszták Oszkár, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Közgyűlés elnöke, Bacskai József, Magyarország Ungvári Főkonzulátusának főkonzulja, valamint Szalipszki Endre, Magyarország Beregszászi Konzulátusának főkonzulja.
2015. január 29.	***1944 – Az Elhurcolások Éve.*** Kiállítás a kárpátaljai zsidóság 1944. évi tragédiájának, valamint a kárpátaljai magyar férfilakosság sztálini deportálásának emlékére.

2015. február 18.

Konferencia **a külhoni magyar szakképzés évé**nek keretein belül a Rákóczi-főiskola Felsőfokú Szakképzési Intézetében.

2015. február 26.

A **Fodó Sándor Kulturális Központ** felavatása. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Felsőfokú Szakképzési Központjának harmadik szintjén található épületrészt a főiskola alakította ki, működtetését a Pro Cultura Subcarpathica civil szervezet vállalta fel. A központban irodalmi délutánok, kiállítások, egyéb kulturális események megrendezésére kerül majd sor.

2015. március 3.

Wetzel Tamás nemzetpolitikáért felelős helyettes államtitkár látogatása a főiskolán.

2015. március 13.

A főiskolára látogat Magyarország felsőoktatásért felelős államtitkára, **Palkovics László.**

2015. március 14.

Kis Miklós Zsolt, a magyar miniszterelnökség agrár- és vidékfejlesztésért felelős államtitkára tesz látogatást a főiskolán.

2015. március 19.

Író-olvasó találkozó **Ugron Zsolna** írónővel, akinek beszélgetőpartnerei **Lévai Anikó**, a Magyar Ökumenikus Segélyszervezet jószolgálati nagykövete, valamint **Molnár-Bánffy Kata** kommunikációs szakember.

2015. március 23-28.

Rákóczi Napok. A rendezvénysorozat keretein belül kerül sor a Felsőoktatási Intézmények VIII. Kórustalálkozójára, Kulin Ágnes *Jelbeszéd* című kiállításának megnyitójára, valamint a *Nyelvi és kulturális sokszínűség Kelet-Közép-Európában: értékek és kihívások* című nemzetközi interdiszciplináris konferenciára.

2015. május 14-16.

Nemzetközi tudományos konferencia **Vágner Lajos (1815–1888) születésének 200. évfordulója tiszteletére** a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Biológia és Kémia Tanszéke, illetve az intézmény Fodor István Természettudományi Kutatóintézete szervezésében, valamint az Ukrán Tudományos Akadémia M.G. Holodnij Botanikai Intézete, az Ungvári Nemzeti Egyetem, a Kárpátaljai Honismereti Múzeum és a Magyar Természettudományi Múzeum társszervezésében.

2015. május 21.

Karriernap a főiskola Tanulmányi és Karrierkövetési Osztálya szervezésében.

2015. június 4.

A Nemzeti Összetartozás Napja alkalmából ünnepi megemlékezésre kerül sor a **Nevetlenfalui Művészeti Iskola növendékei**nek és tanári karának közreműködésével.

2015. június 10.

Novák Katalin, az Emberi Erőforrások Minisztériumának család- és ifjúságügyért felelős államtitkára és **Guller Zoltán,** a Nemzeti Táboroztatási Koncepció kialakításáért, valamint az Erzsébet-program fejlesztési irányainak meghatározásáért felelős miniszteri biztos látogatása a főiskolán.

2015. június 10.

Együttműködési megállapodás aláírása Orosz Ildikó a főiskola elnöke és Kenyeres István **Budapest Főváros Levéltárá**nak igazgatója részéről a két intézmény szakmai tevékenységének összehangolása érdekében.

2015. június 11.

Kovács Ádám Zoltán, Magyarország Külgazdasági és Külügyminisztériumának nemzetközi együttműködésért felelős helyettes államtitkárának látogatása a főiskolán. A látogatás alkalmával a helyettes államtitkár úr, valamint kárpátaljai részről Brenzovics László parlamenti képviselő, a Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskoláért Alapítvány elnöke és Orosz Ildikó, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola elnöke aláírják a Keleti Partnerség program harmadik részletéről szóló megállapodást.

2015. június 15.

Hidak, korok, Budapest. Az Európai Utas Alapítvány vándorkiállítása a Magyar Művészeti Akadémia és a Pro Cultura Subcarpathica civil szervezet szervezésében.

2015. június 18.

Együttműködési megállapodás aláírása a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola és a **Munkácsi Állami Egyetem** között a két intézmény jövőbeni szorosabb együttműködéséről.

2015. június 24.

Együttműködési megállapodás aláírása a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola a **Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola** között. A szerződés értelmében 2016 őszétől katechéta és lelkipásztori munkatársképzés indulhat meg a kárpátaljai görögkatolikus egyház számára a beregszászi főiskolán.

2015. június 24.

Megállapodási szerződés aláírása a **Nemzeti Emlékezet Bizottsága** és a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolával között.

2015. június 26.

Tanévzáró és diplomaátadó ünnepség. A rendezvényen ünnepi köszöntőt mond **Trócsányi László,** Magyarország igazságügyi minisztere.

Наукове видання

L I M E S

Науковий вісник Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці II
2016
Том III

Угорською, українською та англійською мовами

Друкується в авторській редакції з оригінал-макетів авторів

Коректура: *Г. Варцаба*
Верстка: *В. Товтін*
Обкладинка: *K&P*

Видавництво: **ТОВ «РІК-У»,** 88000, м. Ужгород, вул. Гагаріна, 36
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК 5040 від 21 січня 2016 року

Підписано до друку 15.12.2016 р. Формат 60x84/8.
Папір офсет. Гарнітура: Times. Умовн друк. арк. 18,6. Тираж 250 прим.

Адреса редакції:
90202 Берегове, пл. Кошута, 6,
Закарпатський угорський інститут ім. Ф. Ракоці II
Тел.: (03141) 4-24-35
E-mail: kiado@kmf.uz.ua